

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Analecta bollandiana

Bollandists

2550
124

v.6

Library of

Princeton University.

Elizabeth Foundation.

ANALECTA
BOLLANDIANA

ANALECTA BOLLANDIANA

TOMUS VI

EDIDERUNT

CAROLUS DE SMEDT, GULIELMUS VAN HOOFF

JOSEPHUS DE BACKER & CAROLUS HOUZE

PRESBYTERI SOCIETATIS JESU

PARIS

Société Générale de Librairie Catholique

Directeur : V. PALMÉ

76, rue des Saints-Pères

BRUXELLES

Société Belge de Librairie

Directeur : A. VANDENBROECK

12, rue des Paroissiens

1887

2550

.124

v.6

VITA SANCTI RADBODI

ULTRAJECTENSIS EPISCOPI.

Beatissimi pontificis Radbodi, qui ab anno Domini 901 ad 918 Trajectensem ecclesiam rexit, Vitam primus omnium edidit Surius ad diem 29 novembris, sed ut ipse testatur, *mutato stylo ac pressius descriptam*. Surium exscripsit Mabillonius (1), hunc vero Migne (2). Quum vero Vita sancti pontificis rarissime in codicibus manuscriptis inveniatur (3), haud ingratum quid fecisse putamus (4), si cum nostris lectoribus communicaverimus ipsius Vitæ textum primigenium, quem nobis suppeditavit codex Hagensis signatus L. 29, recentioris licet ætatis, utpote exaratus anno Domini 1461.

**Incipit Vita sancti Rabodi * episcopi et confessoris, quod
est tertio kalendas decembris.**

* sic.

1. Sancti patris Radbodi Trajectensis ecclesiæ episcopi vitam vivendique cursum aggressi adhibentibus stylo depingere, non ut præ inopia fidem ingenii vel audita congrue vel tantæ condigna materiæ sufficiamus contexere; sed ne inveniamur ingrati conviciisque digni, si experta testimonio sileamus, licet non urbano, ut deceret, sed rustico utcumque lepore more anseris inter olores strependo; tamen hoc
10 Christo duce sumamus exordium *.

* *prol. om. a.
Sur.*

(1) *Act. SS. O. S. B.*, sec. V, p. 25 sqq. — (2) P. L., tom. CXXXII, p. 537, sqq. Post vitam edidit Migne beati Radbodi opera. His adjungat lector sermonem de S. Servatio edit. in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 104, ac opusculum de quo fit mentio in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 330, 4°. — (3) Hæc Vita non recensetur in *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, nec in *Neues Archiv*, tom. I-XI. — (4) Jam pridem de Surio ita scripsit Mabillon, tom. cit.: *Melius rebus nostris consuluisse, si primigenium ejus nobis stylum exhibuisset, a quo non sine mendis et debite auctoritatis jactura vix recedi potest.*

5x2x
x2x
x.6
x.6

449974

2. Igitur vir sanctus, ab inclitis Francorum parentibus et christianissimis editus, mundum multis meritorum decoravit augmentis : nam ab ipsis, ut ita dicam, crepundiis cælum versus ire cœpit animo. Nec tamen nominis præsagium latet a mystico : cum juxta idioma Radbodus consilii nuntius ore 5 sonat latino. Tali nomine nuncupatur et merito, qui vere consilii legatus Fresonicæ genti, maternum genus unde duxit, a Christo est mittendus. Nam talis nuntius consilium suis attulit omnibus. Dux quoque Fresonum Radbodo suæ matris atavus exstitit; nomen et inde more parentum velut 10 præsaga futuri mater imposuit. Qui mox, tempore cunarum expleto, studio litterarum commendatur a suis. Florem vero primævæ juventutis apud Guntherum Agrippinensis ecclesiæ præsulem *, qui ejus avunculus exstitit, sub ferula scholæ degens edomuit. Sed præsuli non succedentibus prosperis, 15 tamen nequaquam ad animæ damnum, ut credendum est, puer indolis egregiæ suorum consultu multorum et favore, quia ut Dei gratia perfusus amabatur ab omnibus, Karoli regis Francorum, filii quoque Lothowici imperatoris adiit palatium, non palatini honoris avidus, sed quia tunc tempo- 20 ris infra domesticos præfati regis parietes insigne septiformis philosophiæ vigit exercitium. Hujus gymnasii curam Monuo * philosophus fræno sapientiæ regebat. Cui sanctus puer, litterarum pollens studio, sagaciter adhærebat. Erant autem et illi sodales hujusmodi convivii participes Stephanus et 25 Mansio *, ætate majores, non studio superiores : inter illos etenim exoritur propere clandestina morum æmulatio quis eorum præcelleret alium non honoris ambitu, sed humilitatis officio, non livoris stimulo, sed caritatis affectu, lectionis et studio. Qui ambo, quos meritis convincebat, non multo 30 post cathedram sortiti sunt episcopalem, Stephanus Tugrensensis ecclesiæ, Mansio Cavillonensis. At vero hic venerabilis adolescens more apud floribus litterarum inhærendo, saporem gustatæ dulcedinis non deperdens, seque superni roris nectare inebrians, præsertim triformis philosophiæ 35 operam dare non destitit argumentis, donec gemellis sophiæ sic lactaretur uberibus ut apprime peritus emicuerit omnibus.

* *Sur. Colo-*
niensem
archiepisco-
pum.

* *Sur. Manno*
et in marg.
Nanno.

* *Sur. Man-*
cio.

3. Sed inter hæc animi vigore annos adolescentiæ superando, carnis rebellionem sale parcimoniæ castigando, mundalia cælestium comparatione parvipendendo, spiritualium deliciis sollerter insudando, se penitus a rebus transitoriis
 5 alienare disposuit, et in matura jam ætate mores habendo seniles, nullis se implicans illecebris, soli Deo placere studuit. Noctes et dies spiritualibus vacans epulis, formavit id *
 secum jam tunc in affectu quod post probavit in opere. Nec
 10 regis excellentiam hujus aromatis odor aufugit. Nam quo se studiosius occultari laborabat, eo altius ore populi, nolens volens, diffamabatur in orbem : nam ut palma floruit, sicut cedrus Libani multiplicabatur in domo Domini. Fit regi pro morum qualitate acceptabilis, regni primatibus honorabilis, populo placabilis, quia Deo erat amabilis. Postquam vero
 15 Karolus hominem exuit, sub quo sanctus vir annos adolescentiæ transegit, suos visitaturus patriam rustice Lomochanum *
 nuncupatam adiit. Quin et Hugoni summæ dignitatis abbati tunc temporis et abbatum præcipuo junctus, palmam philosophandi præ ceteris extulit, tam dialecticis quam rhetoricis
 20 insistendo sollerter argumentis, meritorum gradibus velut quibusdam scalis virtutum ad altum transcendens, cælestis lampas ubique resplenduit.

* epulis, *rex add., sed deleta.*

* *Sur. Lomaganium.*

4. Interea contigit, Egilberto præsule carnis debitum solvente, Trajectensem ecclesiam pastore viduatam existere.
 25 Filiis ergo ejusdem ecclesiæ pro electione pastoris in unum haud segniter adunatis, fit non sine nutu Dei unanimis concordia tam cleri quam plebis hunc virum meritis approbatum sibi in patrem exposcere, nec alium alioque opus haberi quærere, quia Deo dignus inventus est. Quin et rex
 30 Arnulphus, qui tunc regni gubernabat habenas ejus *, et laudanda sancti viri opinione delectati, ad idem non sine nutu Dei divinitus admoniti tractabant in commune. Sicque factum est ut regis, principum, cleri populique consilio concordi vir primo omnium rerum ignarus, post diu reluctans, episcopali
 35 dignus ascribitur electioni. Qui, eo comperto, ut verus humilis duplici suspensus angustia, diu secum hæsitans quid mallet, dubius cui parti cederet, tandem, dum honorem

* *Sur. : Idem est Arnulphi, qui ... habenas, itemque principum de eo consilium.*

fugere nititur, honoris ad gradum eligitur, et ut verius dicam, invitus rapitur. Mox suscepta benedictione processurus ad pugnam Christi miles ut emeritus, spiritualibus viriliter accingitur armis. Mutat habitum augendo insignia morum; Christi regulæ subjectus, angusto calle vivendi, 5 perfectæ religionis efficitur monachus. Nec solum carnis ab esu, sed ab omni prorsus ciborum delectamento se subtrahens, biduanis ac triduanis animum pavit jejuniis. Imbecillitatem vero corporis vilibus naturæque mortalium necessariis, vix hærens ossibus, sustentabat alimonii; hilari tamen 10 vultu universis lætitiæ præferens seque simulans inter suos ciborum uti deliciis; paucis tamen suorum hoc privatim scientibus, abstinentiæ culmen, prout humanæ sagacitati potens erat, occuluit omnibus.

5. Quod cum quidam laicorum nomine Gummar, inter 15 suos familiariter habitus frequenter adire solitus, episcopum propalare non horruit, quod Deus, in sanctis suis mirabilis, per servum suum operari non distulit : res ipsa silere non patitur. Nam quodam die ut familiaris sancto assedit ad mensam, assuetis utens colloquiis. Tandem supplicat episcopo quod sibi liceret vasis appositum potum haurire. Solebat enim ei quoddam vas onichinum, auro decenter ornatum, aqua plenum unde biberet apponi. Sed præsule non consentiente, quia non diffamari maluit, tempus opportunum nactus ille vas furtim arripuit. Sanctus enim ne gustaret prohibere 25 non valens, suspirans ad Deum secum ingemuit. Mox quidem unda vasis, antiquo dulcorata miraculo, in saporem vertitur vini optimi. Quo tentator experto, evolutus sancti pedibus veniam postulat, nunquam tale aliquid obtestans se facturum amplius. Itaque præsul licet ignorari laboraret, 30 opus Dei non celari decuit, juxta id Raphaelis ad Tobiam loquentis : *Consilium autem regis bonum est abscondere, opera vero Dei præclarum est enarrare.*

6. Ejus itaque, dum corpore vixit, quotidiana conversatio quam grata Deo, alta habebatur hominibus, de die in diem 35 proficiens, tum nobis posse non suppetit evolvere, tum eorum verbis qui interfuere fas est uti in paucis : quo facilius

lector haud incredulus auditis animadvertit cetera. Quicquid in rebus hujus seculi habere potuit, sollicite pauperibus erogavit. Nam cum omnibus bonorum operum floreret instantiis, tamen in hujusmodi studio nulli comparandus
 5 emicuit. Singulis quoque diebus, ut sui attestati sunt, vix paucis solemnitatum exceptis, ipse suis manibus pedes pauperum lavando et victum eis ipse tribuendo, nudos vestiendo, infirmos visitando, debilibus et orphanis curam adhibendo, Christi sudabat invigilare mandatis. Omni vigilantia omni-
 10 que sollicitudine circa curam hujusmodi die noctuque sollicitus erat assidue; nunquam frangebatur hujusmodi negotio. Idque pro spoliis mundi secum putabat, quod miserorum adhibuit solatiis. Quem nec species ornamentorum ulla, nec vana mundi gloria vel sacra fames auri, cum talia pro peccatis
 15 ducebat, unquam oblectabat animo; quia cælestium amore mundum cum suis postposuit omnibus, in eo tantum solo manens corpore.

7. Episcopali vero sede Danorum persecutione Trajecto desolata, Daventriæ sedem ipsius elegit, Trajectensis non
 20 immemor sedis, quam corde jugiter inhabitavit. Quam cum sæpe, temporis opportunitate data pace, viseret, tamen assidue secum cum suis doluit, quod ibidem tempus et res se imprætermisere vivere non sineret. Cum enim plures patrum ad imitandum sibi præponeret, præsertim eos qui ejusdem
 25 ecclesiæ primo fundamenta fidei in firma petra Christo ibidem posuere, scilicet sanctum Willibrordum et Bonifacium, meritis et sanctitate præcipuos, iter ad arduum quo præceserant imitabiles elegit. Hos et in superliminaribus domus cordis sui, ut Christi sequeretur vestigia, depingens, intentæ
 30 mentis intuitu semper inspexit, qui sanctis vivendo moribus et exemplis vivendi speculo summi regis familiam adhuc sublevant meritorum patrociniis. Quorum alter divinæ pacis in confessione, alter sanguinis effusione, ambo tamen triumpho laureati, militiæ cælestis juncti sunt consortio.
 35 Horum etenim vestigiis inhærendo, semina fidei commisso gregi spargendo, vivam hostiam semetipsum quotidie immolando, totis nisibus ad aulam paradisi anhelando, moritur

mundo, vivificandus Christo; totus immoratur cælo. Fit lucerna Christi super candelabrum posita, lucens omnibus in domo Christi habitantibus, contemptu mundi apud se et coram Deo humilis. Nec deerat illis spiritus prophetiæ, quia eorum multa quæ prædixit ad præsens, ut prædicta sunt, 5 affuere, multa non longo post rei eventus veritatem attulerunt. De Francorum etiam regibus ac de Germaniæ principibus vaticinando suis tunc intulit; quod sceptro regni, Francis ad tempus humiliatis, Germania sublimaretur imperio, haud tamen perpetim mansuro. Cujus præsagii cum 40 plurimum evenisse cernimus, ad futurum evenire quod restat non dubitamus.

8. Nec interim vir Dei cessat exercere voti compos in corpore, quod secum jam ante figurabat jugi legis Dei meditatione : prosequitur operando quod cœpit; quia factus est 45 victor animi, doctor caritatis, castitatis cultor, pauperum sustentationis amator, mœrentium consolator, clero spes invicta solatii, populo levamen infatigabile, suis omnibus a facie inimici turris fortitudinis, nec vel adversis vel prosperis quoquam versus tramitem justitiæ deserens. Nunquam ab 20 ejus ore Christus abfuit; quem semper quidquid ageret infixum animo coluit; nunquam vel lectionis vel orationis studio fatigatur; nunquam operibus misericordiæ superatur. Jejuniis indefessus, vigiliis perseverans, semper ejus labia stillabant dulcedinem; pacis fœdera, salutis remedia semper 25 ejus intonabant eloquia. Præcedentium igitur patrum sitibunda * inhærebat exemplis; memoriam eorum nunc legere, nunc audire, vel colloquia, vel ipse componere semper insaturabilis. Quin et ipsis laudum flores et hymnorum contexere laudes, Dei laudibus eorumque sollemniis addere. 30 Quod ne forsan, lector, titubes approbare, habes in his ad integrum a se compositis quæ diei noctisque sufficiunt officiis sanctissimi confessoris Christi Martini, qui gemma sacerdotum est, in solemnitate translationis celebrandis. Quem etiam sibi præ ceteris specialem * elegit patronum, 35 haud dubius ejus adjuvari patrocinio. Nullis unquam frangitur objectis; nullis lassatur circumrugientis * inimici insidiis.

* sic.

* cod. add.
ege, punctis
deletum.

* cod. circum-
rigientis.

Tuto circumvallatus undique Dei præsidio, nullius hostilitatis arma vel fortunæ sævientis impetum formidans, voto quod cœpit opere strenue complevit.

9. Quodam autem tempore commissi gregis ovile circuiens,
 5 dum Fresonum tendere pergit in partes, quo antiqui erroris
 radices, sicubi emergerent, spirituali vomere dirueret, fidei-
 que documentis corda fidelium irrigaret, Danorum impedi-
 tur cursu. Qui mox non mortis periculo territus eis monita
 salutis intulit, quod errore postposito viam veritatis arripe-
 10 rent, et ne a Christi famulatu eorum arceretur obstaculo, si
 forsân ei nollent credere. Illis autem indurati cordis malitia
 insistentibus, eique pœnam mortis minitantibus, nec sanctus
 gladio cederet, si tempus non denegaret, anathematis
 ultionem non distulit. Quod et factum est, et plaga misera-
 15 bilis eos subsequitur. Nam subito quasi fulminis ictu execra-
 bili peste percussi pariter omnes ferme mortui sunt. Quos et
 sæpe dum Trajecto patitur infestos, nunquam impune
 reversi sunt ab eo. Nam quod Dei iudicium eos ad calcem
 insequatur, illico testati sunt et ipsi persæpe paucissimi
 20 qui vitam pro præda gavisî sunt inde reducere.

10. Solitus enim erat in multis futura sic prædicere suis, ut
 sermo subsequens declarat. Præsul enim Baldricus, tunc
 temporis egregiæ indolis adolescens ac Ricfridi comitis filius,
 cum per vices dierum veniret ad eum, quodam die accersitis
 25 ad se duobus ex suis astantibus, scilicet Ludgero * presbytero
 et Richardo milite, spiritu prophetico dixit ad eos : *Hic quem
 cernitis adolescens, mihi credite, post me erit episcopus. Per
 illum enim * Deus locum sedis reparabit, res ecclesiæ multis
 rerum ornamentis augebit; quæque locorum destructa suis eri-*
 30 *gentur diebus.* Nec hoc sernel vel bis de eodem adolescente,
 sed sæpe suis prædixerat : quod post operum experimento
 res gesta prædictam veritatem, mundo teste, comprobavit. Id
 idem non dissimile. Quodam die missam ipso celebrante,
 cum legeretur apostolus, quibusdam presbyteris quorum
 35 nomina sunt Eylof cognomento Dodo et Rodwing de cœno-
 bio Ebrecensi *, inter legendum vocatis : *Non longum, inquit,
 mihi instat vivendi. Diligentiam honoris huic adhibete juveni.*

* Sur. Nit-
gero.

* cod. add.
dies, sed
delet.

* Sur. acci-
tis ... Eliolpho
et Rotguito
presbyteris
cœnobii
Embricensis.

*Nam hinc post triennium et anni dimidium me non dubitetis ex hac carne migraturum, et hunc nostræ sedis regimen proculdubio suscepturum. Hoc audito, pavore perterriti animoque percussi, steterunt inter spem et metum positi, non modicum admirantes illud propheticum, tamen in sese obstupefactus, 5 audientium quisque non in vanum audita secum volvens obmutuit, mutando rerum in cardine non dubius. Iterum non longo post, præfatus juvenis ordinationum tempore duos secum sui juris ducens clericos, Benno et Saxo nominatos, et veniens rogat episcopum ut sacri ordinis ab ejus 10 manibus susciperent benedictionem. Cui vir sanctus, ut semper erat oris jocundi, subridens : *Noli, inquit, fili, noli me, quod prævalet, ad id opus invitare. Tuum est, inquam, quod me rogas agere: tuis, non meis, ne obstupescas, ordinandi sunt manibus; et id primo ordinationis officium jam anno mediante 15 tertio * tuis celebrabis in gaudium. Ad hæc, lacrymis obortis, mente consternatur juvenis, omnia vel tuta timens, haud credulus auditis. Cui præsul solatii manum adhibet, non modico videns eum æstu curarum fluctuare. Ne paveas, inquit, ad talia, nec generositatis aliquid titubet industria. Res 20 ecclesiæ, quæ nunc pauper habetur, Dei donis tibi multiplicabitur innumeris; rerum facies inopinate mutabitur *. Tu sedis aulam, Trajecto jam multis annorum circulis et adhuc Danorum impulsu desolatam pristini honoris mutabis * in faciem. Hæc et his majora vir sanctus intimat de futuris, vera veris 25 involvens : quæ non secus quam ut dicta sunt, cuncta per ordinem, ut palam est, suis pervenere temporibus. Nec opus attestari verbis; quia patet omnium oculis quod de singulis vaticinii veritas rerum approbatur testimonio. Si quando per internuntios invitaretur instare regis obsequio, solebat 30 blande respondere : *Justum est, inquit, sublimioribus obedire potestatibus; sed et episcopalis juris non est * secularium se implicare negotiis. Ad milites Christi sub cujus castris militant, pertinere quis ambigit ut ecclesiasticis induti spiritualiter armis, pro regis populique salute et pacis stabilitate cum suis 35 debeant Deum interpellare precibus assiduis, animarum quæ-rere lucra, non sectari terrena? Milites ergo regni militiæ cin-***

* Sur. item :
post
annos duos et
menses sex,
quod
non bene qua-
drat cum
vaticinio
supra relato.

* cod.
mutuabitur.

* sic post
corr. prius
mutuabis.

* cod. esse.

gulo præcincti beneficiisque cumulati, id, ut æquum est, exerceant negotiis. Sicque inspecta lege perfectæ libertatis, non blanditiis movetur ab incepto, nec illatis, si ita forsitan evenerit, injuriis inclinatur unquam a proposito. Se semper considerans suæ nativitatis in speculo, maluit soli Deo placere quam hominibus.

11. Nec dubitandum quod vir Dei cum sic longe ante præsciret sui obitus articulum, ardente lucerna obviam Domino se præpararet a nuptiis redeunti. Vigilavit utique, 40 confestim ut aperiret pulsanti, triticum mensuræ Domini sui tanto magis erogando familiæ, quanto citius se cognovit Domino rationem de talento redditurum. Nec mortem formidat : cui mori lucrum et vivere erat. Pacis, concordiæ, veritatis, ut solebat, suis ingeminat monita. Spiritu pauperem, 45 meritis divitem, terrenis alienum, superis vicinum, prout humanis possibile est, se anhelat facere. Jejuniis, psalmodiarum deliciis, vigiliarum exercitiis, eleemosynarum et misericordiæ, ut solebat *, exhibitionibus infatigatus, carnis debitum exornare prævenit. Nec prætereundum quod vir 20 sanctus, ut ipse suis quibusdam asseruit, tanta sublimi mereretur visitatione visitari. Contigit eum quibusdam diebus gravi corporis infirmitate detineri, et multum suæ mortis periculum evadere desperare. Quadam die, sancta Dei genitrix semperque virgo virginum Maria, duabus de suis, Agne 25 et Tecla, pedissequis comitata, mirandæ lucis præclara splendore astitit ei, totum implens habitaculum luminis claritate. Qui tantæ visionis aspectu territus, non loquendi, sed vix vivendi fiduciam suscipiens præ timore semivivus emeruit. Cui porta salutis, domina mundi, consolationis hujusmodi 30 medicinam adhibens, omnemque timorem cum languore detergens, inquit : *Ne timeas, Radbode : quod ejus aspectum inspicias cui frequenter supplicas. Non te consolari mea dedignor visitatione, qui me in tua semper habes ad Deum invocatione. Tu securus esto in vigilando, ut cœpisti.* Confestim ad hæc 35 verba splendor luminis non comparuit, remanente tamen diu miri odoris fragrantia, et languor omnis, velut quodam linteo de corpore sudor extersus, confestim abscessit. Hæc

*hic inseritur
vox. deleta
exhortationi-
bus.

etenim cum clam suis assereret, nolens dum viveret palam fieri, cujus formæ, cujus et habitus, cujus et ornamenti sancta virgo virginum sibi videbatur apparere non reticuit; tamen ejus pulchritudinem non posse testabatur admirari. Sanctas vero virgines Agnem et Teclam (sic enim, ipso audiente, se fatebantur esse nuncupatas), tam vultuum qualitate quam vestium schemate posse testatus est dignoscere.

12. Igitur ex præfati vaticinii tempore transactis triennii
 * *Sur. item :* annique dimidii diebus *, infra pagum Drente nuncupatum 10
exactis suis commorans in locis, vi febrium tangitur. Quod mox ut
triennii et sex sensit, inde suis secum iter accelerare jussit, ne graviore
mensium invalescente febre fieret impossibilitas abeundi. Nam ex
spatiis. eodem pago circa hiemis tempora non facilis est exitus. Nec mora, tanti patris languore turbati, jussui tamen ejus 15
 obtemperantes, versus Otmarschem pergere tendunt. Ibi etiam si fuerint divinitus admoniti dimitterent, sepulturam eligerent : hunc locum, situ decorum, parvo tamen adhuc oratorio sæpe solebat incolere. Illic enim ad votum suis dispositis non defessus Dei famulatu, non languoris impulsu 20
 fatigatus, sed vultu hilaris, mortis intrepidus, ut ad Christi convivium invitatus, jam corpore præmortuo, vivificato spiritu, nec labia cessant vel lingua in extremis psalmorum ab organis. Miro ferunt modo ut astantes lacrymarum imbre perfusi, quod similis gaudenti, dum lingua viveret, dum oris 25
 halitus altius superfuit, non cessaret semper inter psalmos reciprocando *Ecce læti laude* jocunde modulari : sic enim incipit antiphonarum prima de sancti Martini responsoriis a se compositis. Nec dubium erat inter hæc astantibus, quod angelicis jam tunc vallatus auxiliis nil pertimesceret tenebrarum imagines. Nec procul esse credimus specialis patroni visionem : cui sic quasi hunc alloquens canor vocis applaudit. Tandem novembre finem sui claudente, diem clausit extremum migrans feliciter ad Dominum. Mox sanctum corpus impositum feretro clerus et populus cum hymnis et 35
 psalmodiis omnique veneratione tanti patris exsequias ducendo Daventriæ ut appropinquabant, civitas omnis

lugubri commota tumultu ruit in obviam. Vox lugentium mixta psalmodiis mœsto funeris duplicatur in officio : cum omni honoris frequentia infra parietes ecclesiæ deportatum septentrionali plaga tumulatur. Corpus imponitur sarco-
phago ; spiritus exsultat in Domini sui gaudio, cui servivit in hoc seculo, cui est honor, potestas et gloria per secula seculorum. Amen.

V I T A
SANCTI BERTUINI
E P I S C O P I

Maloniæ in territorio Namurcensi quiescentis.

Beatum Bertuinum, inclitum Maloniensis oppidi patronum (1), haud exigua olim fama laudeque esse celebratum testantur vel plurima, quæ ad nos usque pervenerunt, ipsius Vitæ a pluribus auctoribus subinde retractata exemplaria. Nam præter duas Vitas, quas diligentissima indagatione solas reppererat Smetius noster (2), alias saltem duas a prioribus satis diversas offendimus; ut jam quatuor vel forte quinque diversi auctores in gestis præclari pontificis enarrandis vel exornandis operam posuerint.

Prima igitur Vita ea est, quæ incipit: *Beatus Bartuinus apud Anglos*, quamque ex manuscripto Ultrajectino S. Salvatoris edidit Smetius (3); eadem invenitur in codice Bruxellensi signato num. 858-861 (fol. 309^v-310^v), qui seculo XV exaratus est et fuit olim abbatiae Corsendoncanæ prope Turnholtum.

Altera initium habet: *Humani generis auctor*, et infra a nobis edenda est ex codicibus manuscriptis tribus. Magnam cum prima habet affinitatem, ita ut sæpissime verbotenus ipsam referat, atque aut ex illa derivata sit, aut in illa conscribenda adhibita. Fusior tamen multo est atque in aliquibus explicandis luculentior.

Tertiam, cujus initium: *Vir venerabilis vitæ*, ex codice Namurcensi signato num. 15, seculo XIII exarato (4) edidit J. Barbier (5). Quod res narratas spectat, non multum differt a duabus prioribus Vitis; scribendi autem modus jam plurimum diversus est, atque vix aliquam hanc inter et præcedentes Vitas in verbis congruentiam est animadvertere.

Quarta, quæ incipit *Venerabilis vitæ inclitus pontifex*, tertiæ videtur retractatio quædam amplior, pluribus nempe locis magis ad legentium ædificationem quam ad historicæ rei profectum passim additis, stylo etiam subinde, raro tamen,

(1) De situ Maloniæ deque S. Bertuini cultu in hoc loco, vide *Act. SS. Belgii*, tom. V, p. 165 sqq., numm. 1 et 2, et p. 173 sqq., num. 16 sqq. — (2) *Act. SS. Belgii*, tom. cit., p. 166, num. 3. — (3) *Ibid.*, p. 179 sqq. — (4) Cfr. Catalogum codd. hagiogr. bibl. Namurcensis in *Anal. Boll.*, tom. I, pp. 494 et 499, 41°. — (5) *Analectes pour servir à l'hist. eccl. de la Belgique*, tom. V (1868), p. 426 sqq.

mutato. Hanc invenimus in optimo codice bibliothecæ regię Hagensis signato X. 73, qui seculo X exaratus est; eandem præbet apographum *ex manuscripto Marchianensi vetustissimo*, quod inter collectanea Bollandiana exstat in codice Bruxellensi signato num. 8940. Hæc est nempe Marchianensis illa Vita, de qua paucis disseruit Smetius (1), quam vero sibi negligendam duxit.

Ipsi proxime accedit Vita alia, cui initium : *Vir vitæ venerabilis* ; quæ reperitur tum in membrana musei nostri seculo XIV exarata, tum in collectaneorum Bollandianorum tomo citato.

Jam quænam inter has quatuor quinque Vitas, maxime autem quæ primam secundamque inter et reliquas intercedat conexio, inquisitionis esset nec inutilis nec injucundæ. Sed hanc jam quæstionem solvere hujus loci esse non arbitramur; aptius enim examinanda veniet in *Actis Sanctorum*, quando ad diem 11 novembris de S. Bertuino uberius erit agendum. Sufficiat ergo nunc secundæ Vitæ textum, utpote eruditorum attentione dignum, in lucem mittere. Prima Vita tertiatque, ut dictum est, jam editæ sunt. Quarta non satis a tertia discrepat, ut initum prius a nobis illius edendæ consilium exsequi velimus.

Secundam tres suppeditant codices manuscripti :

1. Codex Bruxellensis signatus num. 9636-37, seculi XII. Uti jam in aliis animadvertimus (2), ita hic etiam negligentem valde se scribe exhibet, qui subinde verba aliqua omnino necessaria omittit, alia deturpat et vitiat.

2 Codicillus in museo nostro asservatus, foliorum 15, seculo XIV exaratus. Fuit olim abbatie Maloniensis; postea a R. D. Wilmet, b. m., sociis Bollandianis dono datus est. Continet præter hanc vitam (fol. 1^r-8^r), illam etiam cujus quinto loco meminimus (*Vir vitæ venerabilis*). Hujus codicis, melioris sane notæ, quamvis mendiis haud carentis, apographum invenimus in collectaneorum Bollandianorum tomo citato. Non tantum enim omnes hujus codicilli lectiones singulares vel errores in apographo reperiuntur, sed etiam ubi in codicillo verbum lectu difficile offenditur, difficultatis indicium exhibet turpis apographi menda. Illius porro apographi variantes lectiones non annotavimus, una alterave excepta, quando nempe dubia erat vel magis miranda codicis 2 lectio. Apographum tunc designavimus numero 4.

3. Codex Bruxellensis signatus num. 11987, scilicet tomus 4 documentorum hagiographicorum a viro docto Gentio olim collectorum (3).

Quum autem neque hic codex mendarum sit immunis, ita constituendum esse textum duximus ut quæcumque verba codices 2, 3 adderent, codice 1 pro more omittebant, ea, etiam siquando ad sensum necessaria non erant, textui et nos adderemus, nisi quod forte a loco parallelo Vitæ primæ abessent; ceteras vero variantes lectiones annotaremus tantum, lectionem codicis 1 servantes.

(1) L. c., p. 166 sqq., numm. 3, 6, 7. — (2) Nempe in Vita S. Gisleni (Vid. *Anal. Boll.*, tom. V, p. 209 sqq.); item in Actis SS. Gaugerici, Hugberti etc... — (3) De Gentio vide quæ notavimus infra, p. 31, sqq.

Distinximus autem typis minoribus, locos primæ cum secunda Vita communes; in quibus si quæ inter utramque erat lectionis varietas, spatiolo inter litteras relicto monuimus.

Hic etiam, ut antea in Actis S. Mononis et S. Gisleni (1) feceramus, consulto omisimus notas geographicas vel historicas iterare, quæ in commentario prævio de S. Bertuino vel in annotatis ad ejus Vitam a Cornelio Smetio luculenter conscriptæ sunt.

Vita sancti Bertuini episcopi ¹.

1. Humani generis auctor ejusdemque benignissimus redemptor æternitatem in ostenti partem minimam sibi redigens ², ostentumque illud suum in longævitatē rerum omnium extendens, ante tempora nascituros disposuit, quos ³ impugnationi diabolicæ repugnāturos mundo apparere ⁴ per tempora voluit. Inter quos et beatissimum Bertuinum prædestinavit, prædestinatum advocavit, advocatum justificavit, justificatum totius gratia venustatis illustravit. Hic ⁵ namque apud Anglos parentibus ortus eximiis, et in monasterio, cujus est nomen ⁶ 10 Othellum, a viris educatus eruditissimis, in ⁷ ipso suo opere annos nescire videbatur pueritiæ. Ætatem quippe actionis ingenuitate prævolabat, prævolutionem tamen hujusmodi humilitatis alis regebat. Illum ⁸ enim, — quod in adolescentibus perrarum esse videtur, — nec amor laudis, nec appetitus honoris, nec ⁹ 15 favor popularis, nec pompa movebat secularis. Pro omnibus quæ gloriosissime agebat, primum totus in Deum gratias agendo respirabat; hinc ¹⁰ in conscientiæ suæ congratulationem redibat; tertium non erat extra quod pro actibus eisdem vel exhiberi sibi desideraret, vel exhibitum suscipere vellet. ¹¹ 20 In labore suo nulla illi præmii temporalis spes erat, nulla terrenæ retributionis lenocinabatur merces. Sic vivens, sic Deo placens et hominibus, coævus non tantum suos, sed etiam majores et seniores ad suum propositum ¹² invitabat,

Num. 1. — ¹ Ita 1 in marg. sup.; INCIPIT VITA S̄CI BERTUINI EPI ²; EODEM DIE VITA BEATI BERTUINI EPISCOPI ANGLICI IN COMITATU NAMURCENSIS QUIESCENTIS. AD LONGUM 3. — ² regidens 1. — ³ om. 1. — ⁴ hinc 2. — ⁵ om. 1. — ⁶ justum 1. — ⁷ dehinc 2, 3. — ⁸ (s. p.) p. s. 2.

(1) *Anal. Boll.*, tom. V, p. 197, annot. (1), et p. 211.

adhortationibus animabat, opibus insuper, siquando necessariæ essent, adjuvabat. Multæ enim illi facultatum affluabant copię, cum et ejusdem monasterii, in quo jacebat ⁹, multorumque prædiorum heres esset a patre relictus. Sed
⁵ more annis sese in profunditatem ¹⁰ aliquando contrahentis et exinde in occursum ¹¹ solitum elabentis, non magis ex hereditatis suæ reditibus in manus suas affluere, quam ex manibus suis in sinus pauperum et egenorum ¹² effluere videbantur. Quid plura? totum quod habebat, pauperibus
¹⁰ habebat; totum quod vivebat, veram sitientibus vitam vivebat; totum quod erat, Deo erat. In vigiliis constantissimus, in elemosinis benevolus, in benevolentia non cunctabundus, in societate fidissimus, in affabilitate dulcissimus ¹³, in incessu moderatissimus, in operibus erat cluentissimus; nulli
¹⁵ stomachabatur etiam lacessitus ¹⁴, obsecundabatur omnibus ¹⁵ etiam repulsus; nulli rogata, si secundum Deum essent, negabat; omnibus quæque profutura sciebat, etiam non rogata largiri benignissimus æstuabat; in omnibus modum capiebat, modum quærebat, modum tenebat; com-
²⁰ mittere quicquam cavebat, quod post se commisisse doleret. Sic plantatus in domo Domini non verborum foliis obumbrari sed virtutum et operum fructibus maxime studebat opimari. Palmes etiam in vera vite constitutus, non exarescebat, sed sucum ex stipite concipiens, botrum bonæ opera-
²⁵ tionis et dogmatis non emittere nesciebat.

2. Interea, quod divinæ erat dispensationis, episcopus ejusdem parrochiæ universale hominis debitum persolvit naturæ. Mortuus itaque sepelitur, sepultus juxta ¹ humanam consuetudinem plangitur. Sed populus desolatus quanto de
³⁰ nece sui præsulis tristior ² habebatur, tanto diligentior cœpit anxiami ad virum eligendum ejusmodi, qui et sedem tantæ dignitatis moribus eximietatis illustraret, et desolationis suæ consolationi sufficeret. Tandem, exquisitis per pluribus, nullus beatissimo Bertuino inventus est similis vel ad conser-

— ⁹ manebat 2, 3. — ¹⁰ profunditate 2, 3. — ¹¹ cursum 2, 3. — ¹² egentium 2, 3. —
¹³ (in a. d.) om. 1. — ¹⁴ provocatus 2, 3. — ¹⁵ (ob. om.) om. ob. 2, 3.

Num. 2. — ¹ secundum 2, 3. — ² (de n. sui pr. tr.) tr. de n. sui pr. 2, 3.

vandam legem excelsi vel ad dispensanda semina divini verbi ³. A Deo itaque electus, eligitur ab hominibus; et quamvis obclamans et reluctans curam suscipit præsulatus. In qua quomodo sibi commissos regeret qualiterve vixisset, si ipse Thespis⁴ adesset, quem plaustris vexisse sua⁵ poemata dicunt (1), efferbuissetque, ut ⁶superfluis, sic ⁵ in divinis et proficuis, prosa vel versibus explicare nequisset. Parrochias circuibat; terrenarum sollicitudinum nubibus ⁷ involutos ad agnitionem veritatis invitabat; inquisitione ejusdem veritatis torpentes calcaribus moderatæ increpationis et admonitionis incitabat; calentes jam et scintillis cognitionis ⁴⁰ quantulæcumque contactos ⁸ demonstratione perfectionis inflammabat. Sic vitam ducere, sic commissos regere, sic onus sibi creditum novit deferre. In aliena numquam exarsit, in suis ⁹ numquam obligatus elanguit. Itaque et ¹⁰ ab alienorum appetitione expeditus et a tenacitate suorum se ⁴⁵ totum aut orationibus aut publici commodi disceptationibus aut theoremate divinitatis ¹¹ adstrinxit.

3. Igitur dum nocte quadam quieti membra dedisset, animumque ipsius ¹, ut fieri solet, per somnium diurnæ intentionis et operationis imago vexasset, apparuit ei angelus Domini ² in oro- ²⁰ mate, hoc modo commissa sibi ³ proferens ⁴ missatica: *Audi, inquit, non me, sed voluntatem Domini. Patriam hanc perfidiæ et erroris silice liberasti, doctrina et moribus excoluisti, excultam⁵ divinitatis agnitione fecundasti, discipulos qui fructum jam pullulantem sepi- ²⁵ bus⁶ muniant, aditusque hereticorum infestationibus non relinquant, instruxisti. Unde cum jam hi vicem tuam explere possint, peregrinandum est tibi⁷ et exsequenda voluntas Dei, ut quocumque ieris et quocumque⁸ restiteris, radiis tuæ eruditionis tenebræ cedant perversitatis. Est locus in Gallia quem signis edicere non reor esse morosum: ex latere uno flumine⁹ quod Sembra vocatur, accingitur; ex altero silva Masligna¹⁰ rocitata vesti- ³⁰ tur; per medium fluvii cuiusdam, cujus nomen est¹¹ Landuvius, amœnis-*

— ² (d. v.) v. d. 2, 3. — ⁴ tespis 1, 2 *man. pr.*; sospis 2 *man. post.*; testis 3, 4. — ⁵ (v. s.) s. v. 2, 3. — ⁶ in *add.* 2. — ⁷ (s. n.) n. s. 3. — ⁸ contractos 1. — ⁹ propria 3. — ¹⁰ *eras. in* 1. — ¹¹ *om.* 2.

Num. 3. — ¹ *om.* 1. — ² *om.* 1. — ³ (c. s.) s. c. 3. — ⁴ perferens 2. — ⁵ et cultam 3. — ⁶ sepius 1. — ⁷ *om.* 1. — ⁸ ubicumque 2, 3. — ⁹ fluminis 1. — ¹⁰ Maslagnia 3. — ¹¹ (n. e.) e. n. 2, 3.

(1) Inepte usurpat biographus locum Horatianum de Thespide (Epist. ad Pis., 275); qui locus alio prorsus sensu intelligendus est.

*sino cursu perluitur. Hunc tibi Deus elegit; hunc ut appetas, me ad suadendum tibi transmisit. Cui præsul mansuetissimus et somni implicatione confusus et auditorum novitate stupefactus, sibi visus est sic respondisse: Locum illum capere ¹² quem et ¹³ nescio, et ab
 5 hujus terræ incolis exquirere nequeo, aut nimis difficile aut omnino mihi videtur impossibile. Cui angelus: Quod Deus, inquit, futurum disponit, necessitas existendum adstringit. Quod necessitas adstringit, impossibilitas defugit. Non ergo quod Deus vult, esse dicas impossibile; sed cujus voluntas tollit
 10 impossibilitatem, ejusdem benignitas auferet ¹⁴ difficultatem.*

4. His dictis disparuit, præsulemque eximium expegefactum anxium super ejusmodi ¹ visione reliquit. Vigilans itaque pontifex beatus seseque in se recolligens animo retractare cœpit omnia quæ visum est sibi ab angelo audisse per
 15 somnia. Cunctis denique per ordinem in memoriam ductis ², servabat in pectore quod postmodum explevit opere. Mane autem facto cunctisque in unum coadunatis quæ suæ ³ videbantur esse ⁴ proprietatis, advocavit amicos, cognatos ⁵, egentes, debiles, clerum insuper universum, et ⁶ populum; amicis et cognatis hereditatem, egentibus
 20 et debilibus pecuniam, clero et populo solitam exhibens eruditionem. Omnibus vero hæc admirantibus, ipse eo die causam edicere distulit, supernamque dispositionem tam cito non aperientiam existimavit ⁷. Evolutis igitur diebus complusculis, quos ante vocavit ⁸, revocare decrevit. Omnibusque astantibus,
 25 quod occultum tunc usque tenebat, aperire sic cœpit: *Adversum vos siquid deliqui, ex corde mihi peto remitti. Vos vero siquid adversum me, ille vobis dignetur remittere, ex quo declinare est ⁹ mori, in quo stare est ¹⁰ vivere, in quem respirare est pro certo reviviscere. Siquid utilitatis in animis vestris excolui, a
 30 vobis oro ut ex vobis, in quantum potestis, excrescat; a Deo exorare desidero ut secundum benevolentiam ¹¹ suam ad concrendum rorem suæ benedictionis infundat. Nunc quippe propensius solito diligentiam vestram admoneo, non ut perfectioni vestræ diffidam, sed quia mihi peregrinandum et Deus disposuerat, et*

— ¹² appetere 2, 3. — ¹³ (q. et) om. 1. — ¹⁴ aufert 3.

Num. 4. — ¹ hujusmodi 2. — ² (in m. d.) in memoria (memoriam 3) recollectis 2, 3. — ³ om. 3. — ⁴ om. 3. — ⁵ (a. c.) c. a. 2, 3. — ⁶ om. 1. — ⁷ extimavit 1, 2. — ⁸ convocavit 2, 3. — ⁹ et 1. — ¹⁰ et 1. — ¹¹ benignitatem 3.

ego assenseram ¹³. Relinquo vobis qui vicem meam expleant, quos labor quomodocumque meus irrigavit, clementia Dei ad perfectionem usque incrementavit. Hi de salute vestra videbunt; hi Deum ¹³ pro vobis incessanter ¹⁴ orabunt; hos a cura vestri nullæ hujus mundi ¹⁵ fluctuationes avertent, nulla fortunæ fomenta ⁵ seducent, nullius minæ sejungent, nullius promissa rescindunt ¹⁶.

5. His auditis quantus dolor quantusque omnibus esset clamor, non nostrum est ¹ dicere; cum omnium sit credere ob discessum tanti viri multum fuisse. Tandem universi vix ¹⁰ a dolore respirantes et pectoris ² angustias prorumpentes, sic una voce loquuntur, sic lamentationem conceptam effundunt: *O pater clementissime, cur gregem tuum doctrinis mellifluis depastum cogitasti deserere? cur ³ in eum luporum ⁴ rapacitati aditus vis inconclusos relinquere? Ne facias, quæsumus; ne ⁵ 15 fugias te amantes; ne deseras te desiderantes; ne ab amplexu tuæ protectionis discutias te tota mente tenentes. Scimus te non carere discipulis, qui scientiis reniteant multigenis; sed magistrum ipsum malumus, magistrum ipsum sitimus. In ⁶ te solum æstuamus, in te spem nostram solidamus. Si te ⁷ tenemus, ²⁰ non est quod amplius desideremus, quia si tecum vivimus, et gratiam Dei, et quæ vitæ hujus ⁸ necessaria sunt, non habere non possumus. Flectant, quæsumus, te preces nostræ ⁹; flectant te pauperum lamentationes immensæ; flectant te vel cognatorum modum nescientes lacrimæ. Si beate quæris vivere, inter tuos resistas, illos ²⁵ ut cœpisti excolas, illos irriges, illos ad maturitatem usque perducas ¹⁰. Hinc præsul mansuetissimus et in proposito constantissimus omnes a minimo usque ad maximum hejulantes sic ¹¹ nitebatur solari: *Vestra cesset lamentatio, quia per hanc divina everti non potest dispositio. Fortassis Deus me meliorem vobis ³⁰ prædestinaverat, et ob hoc mihi alias transmigrandum decreverat. Ne turbemini; ne sollicitemini: qui vobis me non opitulante dedit**

— ¹³ assenserim 2 post. corr. — ¹³ Dominum 2. — ¹⁴ (p. v. i.) i. p. v. 2, 3. — ¹⁵ hujusmodi 2 ante corr., 4. — ¹⁶ rescindant 1.

Num. 5. — ¹ (n. e.) e. n. 2. — ² peccatoris 2 man. pr. — ³ (Cur-relinquere) om. 1. — ⁴ i.: (post corr.; man. pr. in ?) eum luporum 2; i cū 3; inquam luporum 4. — ⁵ te 1. — ⁶ (In te-solidamus) om. 1. — ⁷ om. 1. — ⁸ (v. h.) h. v. 3. — ⁹ vestræ 1. — ¹⁰ (u. p.) deducas 2; u. deducas 3; reducas 4. — ¹¹ om. 3.

enasci, dabit me absente ab omni ¹² *adversitate muniri. Diligit enim timentes se, et non derelinquit sperantes in se. Hoc tantum memoria* ¹³ *animo vestro semper instillet, ut proximum sicut vos ipsos, Deum diligatis ultra vos ipsos. His enim qui sic diligunt,*
⁵ *et rogata* ¹⁴ *semper præsto* ¹⁵ *adsunt, et non rogata ex insperato* ¹⁶ *confluunt.*

6. Postquam hæc dixerat, nullamque eis spem manendi reliquerat, a minimis incipiens omnes osculabatur, et ut a lacrimis se ¹ temperarent obnixe precabatur. Illi vero quanto
¹⁰ dulcius ne flerent admonebantur, tanto gravius ad dolorem et hejulum incitabantur. Pauperes denique hunc se posse retinere sperantes ², quem benignissimum semper et ³ placabilem habuere, ad pedes ejus catervatim concurrunt, pugnis pectora tundunt, hujusmodi voces cum grandissimo
¹⁵ impetu doloris effundunt : *O pater misericordissime, nostri saltem miserere, qui tuis consolationibus nullo modo carere valemus* ⁴. *Ex te vita, pax et* ⁵ *salus nostra; ad te spes, fiducia et respiratio nostra; in te stabilitas, soliditas et consolatio nostra. Si tu recesseris, his omnibus* ⁶ *carebimus; si his caruerimus,*
²⁰ *quid esse poterimus? Ut ergo simus, his egemus; ut hæc habeamus, te remanere omnimodis optamus. Non igitur nos in te viventes diffugas, ne tecum una* ⁷ *vita nostra recedente, non vivere incipiamus. Non enim Deo placet defectio vel desolatio nostra. Ad hæc pater serenissimus : Vos, inquit, filii, ne vos* ⁸
²⁵ *dicatis deseri, cum adsit ubique præsens qui ad libitum suum et* ⁹ *me vobis, et vos mihi concessit. Hoc vero præsente, non est quod timeatis : non enim uno, sed innumerabilibus ministris domum suam ornavit. Si de victu timetis, qui per me unum hucusque* ¹⁰ *vobis* ¹¹ *largitus est, per alium aliquem ex innumerabilibus*
³⁰ *exhibere non desistet. Sciatis enim me victum vel vestitum vobis non exhibuisse, sed mihi ad hoc exhibitum vobis præbuisse. Scio quia Deo non placet desolatio vestra, et scio quia vos non relinquet* ¹² *desolatos, qui pretiosos filii sui sanguine* ¹³ *redemptos, de*

— ¹² (ab. o.) om. 1. — ¹³ memori 2 post ras. — ¹⁴ rogati 2. — ¹⁵ om. 1. — ¹⁶ inspirato 1.

Num. 6. — ¹ sese 2, 3. — ² (r. s.) s. r. 2, 3. — ³ atque 3. — ⁴ valeamus 2. — ⁵ om. 2. — ⁶ (h. o.) o. h. 3. — ⁷ unā 1. — ⁸ om. 1. — ⁹ ad 2. — ¹⁰ om. 3. — ¹¹ (h. v.) v. nuncusque 2. — ¹² derelinquet 3. — ¹³ (f. sui s.) s. f. sui 3.

servis liberos, de mercenariis fecit adoptivos. Hunc omnimodis diligite; ab hoc vos necessaria quæque ¹⁴ *recepturos sperate. Nec oculus enim vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum.* Omnibus igitur extra modum lacrimantibus, ipse valedicens illis sese in cellulam ⁵ unam recepit, ibique reliquias sanctorum, quibus locum ab angelo sibi prædictum illustratum ire ¹⁵ cupiebat, in cassis ¹⁶ religiose decenterque recondidit, ceteraque viatica non ad superfluitatem, sed ad necessitatem ordinavit. Omnibus igitur dispositis, pauco contentus comitatu, iter et divinæ voluntatis et suæ assensionis arripuit. 40

7. Cum autem ad mare pervenisset, navim litori hærentem ¹ invenit, et de transitu non minimum anxari cœpit: nec enim ipse remigare sciebat, nec eos qui scirent secum habebat. Sibi ergo diffidens, sed in Domino confidens, navim cum suis ascendit, a litore in altum seducere fecit, seseque ² Deo ventisque ³ commisit. Præbebanturque ⁴ venti secundi, cælum ¹⁵ serenum, mare quietum, donec ad portum veniret optatum. O virum felicem, cujus sanctitati cæli arrident, prosperitatem venti ⁵ exhibent, unde etiam ex solito intumescere timent! Igitur portu jucundissime exceptus, ut ex longo itinere fessus, quieti concedere decreverat artus. Media autem nocte angelus sui itineris comes apparuit illi et præcepta retulit ⁶ hujusmodi: *Antequam ad locum a me* ⁷ *prædictum venias, Romam ut a Deo jussus* ²⁰ *divertas et illic per biennium clausus vitam solitariam ducas, ut multitudo quæ ex diversis partibus confluerit, exemplo tui et in fastidium hujus vitæ nauseet* ⁸ *et in perpetuitatis amorem ardentius anhelet; sicque per te unum plures in fide concrecant.* At vir mansuetissimus voluntati ²⁵ supernæ in nullo resistens, sed in omnibus obædiens, somno dissoluto concitus surrexit, Romamque, ut jussus fuerat, pervenire contendit. Quam acriter ibidem per biennium clausus vitam suam duxisset, quantumque ⁹ se vigiliis et orationibus macerasset, ipsa sui corporis ultima defectio contestaretur, si ab omnibus non cogeretur exire et per aliquantulum ¹⁰ ³⁰ temporis ¹¹ recreari. Recreatus igitur seseque ad iter agendum quantumque ¹² videns convaluisse, in Galliam venire festinavit, ut ibi locis perplurimis ¹³ exquisitis, ad illum quem in animo semper habebat, quoquomodo contingeret ¹⁴. Sed diu errare nequibat, quem veritatis via ducebat: ubi quippe veritas, illic non fal- ³⁵

— ¹⁴ om. 1. — ¹⁵ iri 3. — ¹⁶ casis 2.

Num. 7. — ¹ adhærentem 2; inhærentem 3. — ² sese 2. — ³ ac ventis 3. — ⁴ Præbebant denique 2; præbebantur denique 3. — ⁵ (p. v.) v. p. 2, 3. — ⁶ om. 1. — ⁷ tibi add. 2, 3. — ⁸ prius nauseat 1; nause 2, 4. — ⁹ que om. 1. — ¹⁰ aliquantum 1. — ¹¹ spatium add. 2, 3. — ¹² quantumcumque 2, 3. — ¹³ perpluribus 2, 3. — ¹⁴ pertingeret 3.

sitas; ubi ¹⁵ non falsitas, illic nec erroris diversitas. Non igitur errare sciebat qui veritatem secum habebat.

8. Locis ergo diversis transcuris, ad castellum, quod Namurcum ¹ vocatur, non fortuito sed dictæ veritatis ² pervenit ad ducatu. Cuncta deinde
 5 ut alienus, utque etiam loci in animo habiti cupidus, exquirens nominari flumina castrum ex utroque latere cingentia ab loci ejusdem incolis poposcera^t. Unius nomen ³ ut audierat, pro certo cognovit hoc esse in quod Landuvium ⁴ angelus prædixerat derivasse. Incredibiliter itaque gaudens, et votum multo tempore in mente detentum usque ad finem ⁵
 40 perducere cupiens, alveolum ejusdem fluminis ⁶ sequi, quasi in patriam suæ nativitatis venturus, lætissime cœpit; et non tantum rivulorum, sed etiam fontium in Sambram concurrentium nomina quærebat ⁷, ne locum illum transiret incautus, pro quo circumiens tot et ⁸ tantas regiones est emetit^{us} ⁹. Tandem ad fluviolum diu quæsitum pervenit, et a pastoribus nomen
 45 ejus requirens, Landuvium ¹⁰ esse percepit. Reperto deinde loco, qui sibi ad manendum videbatur ESSE aptior, cellulam ex qualicumque materia construxit, ut ibi ad tempus reliquiis sanctorum depositis, per licitum amplior pararetur et honestior. Exstirpans igitur non solum dumeta et arbores, sed etiam frequentissimas dæmonum habitationes, locum illum et
 20 Domino dicavit, et reddendis posterorum votis aptavit. Quod dum Roga matrona eodem tempore potentissima, in Flovanna ¹¹ possessione sua residens, cognovisset, aliaque ¹² etiam per beatum pontificem fieri miracula rescivisset, ad illum venire cum donis ¹³ perplurimis ¹⁴ studuit; et ut ex illis potiora
 25 tolleret, persuadere pluribus modis attentavit. At præsul eximius honeste eam ¹⁵ et amabiliter ¹⁶ suscipiens: *Dona*, inquit, *tua tibi teneas, locumque istum Deo et mihi peregrinisque concedas. Hunc enim sibi Deus elegit, hic requiem peregrinis et hospitibus futuram esse disposuit. Ne partem hereditatis tuæ*
 30 *illi* ¹⁷ *reddere dubites, per quem te accepisse cognoscis et te ipsam et omne quod habes. Insuper si in reddendo benevola exstiteris, ipsum retributorem benignissimum in fine videbis. Cum ergo jam te tuaque tibi dando promeruisse, et pro omnibus quæ*

— ¹⁵ (ubi non-diversitas) om. 1.

Num 8. — ¹ Namurcum 2 *man. post.* — ² om. 1. — ³ (U. n.) n. u. 2, 3. — ⁴ landuĩ. 1. — ⁵ (u. ad f.) ad f. u. 2, 3. — ⁶ (e. f.) f. e. 2. — ⁷ requirebat 3. — ⁸ (tot et) om. 1. — ⁹ emensus 3. — ¹⁰ lauduinum 1. — ¹¹ Flauvenna 3. — ¹² aliquaue 2, 3. — ¹³ (c. d.) om. 1. — ¹⁴ perpluribus 2; quam plurimis 3. — ¹⁵ om. 2, 3. — ¹⁶ eam add. 2, 3. — ¹⁷ (p. h. t. i.) i. p. h. t. 2, 3.

illi exhibere non distuleris talionem in futura vita reservet, ne id percuncleris agere quod actum ¹⁸ *proficuum, non actum profecto senties esse* ¹⁹ *nocivum. Cui matrona : Non tantum, ait* ²⁰, *quæ postulas non nego, sed etiam quæ non postulas ultro concedo* ²¹. *Animarum vestrarum* ²² *culturæ locum hunc, ut poscis, exhibeo; terram silvamque circumjacentem corporum curæ, quod non præsumis poscere, concedo.*

9. Cunctis igitur sibi ex voto succedentibus, anxiiari cœpit perplurimum, ubi convenientius construere posset ¹ oratorium. Eadem nocte ² super re hujusmodi ³ non minimum cogitanti ¹⁰ apparuit angelus Domini locumque construendæ ecclesiæ verbis monstravit. Mane autem vir Dei super angelica monstratione ⁴ gavisus surrexit, eundemque ⁵ locum roris superfusione circinatum invenit. O mirum indicium ubertatis, mira significatio futuræ munitionis. Circulus enim intelligi dabatur ⁶ ad muniendum, ¹⁵ roris superfusio ad seminarium vitæ multiplicandum. Gaudens igitur et de loci certitudine et de eximia significatione, vicinis undique confluentibus et constantissime opulentibus, ecclesiam construere, constructam cellulis necessariis studuit accingere. Sed negligenter non existimo ⁷ transeundum quod, ²⁰ dum Deus noluit ⁸ esse neglegendum, hominibus demonstrare voluit insolitum : nam dum usibus operis forte ferrum ⁹ defuisset, ad comparandum vir sanctissimus ¹⁰ Nivellam decrevit adire. Sed cum nusquam pro pretio reperire valeret, principem ejusdem loci, nomine Erponem ¹¹, convenit, eique sui adventus ¹² causam edixit. ²⁵ At ille ut ex mansuetudine sermonis quod servus Dei esset, agnovit ¹³, honestissime eum suscepit, seseque ferrum præter massam unam, quæ vel igne dissolvi vel malleolis confringi ¹⁴ non posset, non habere respondit. Iste vero : *Quæcumque sit*, inquit, *ut afferatur jubere non hæsites; si nostris fuerit usibus accommodanda,* ³⁰ *nobiscum portabimus et te consecuturum a Deo gratiam et meritum promittimus* ¹⁵. *Si non, nihilominus a Deo gratiam et meritum, insuper habebis et ferrum.*

— ¹⁸ actuum 2. — ¹⁹ om. 1. — ²⁰ om. 3; inquit 2. — ²¹ offero 3. — ²² nostrarum 2.

Num. 9. — ¹ (conv. c. p.) c. p. conv. 3. — ² illi add. 2; ei add. 3. — ³ ejusmodi 2. — ⁴ demonstratione 2, 3. — ⁵ eundem 1. — ⁶ datur 3. — ⁷ extimo 1, 2. — ⁸ voluit 2. — ⁹ (f. fer.) fer. f. 2, 3. — ¹⁰ beatissimus 2, 3. — ¹¹ Epponem 1. — ¹² (s. a.) a. s. 2, 3. — ¹³ cognovit 2, 3. — ¹⁴ configi 2. — ¹⁵ (promittimus-et meritum) add. al. man. in marg. inf. 2.

Erpo vero in ipsum constantissime respiciens, et virum Dei esse certissime percipiens, massam ferri tandem jubet afferri, quid de ea facturus esset cupiens contemplari. Cum ergo allata fuisset, cumque ¹⁶ vir Dei nec eam ¹⁷ dissolvi posse, nec etiam habilem ad portandum integram ⁵ esse vidisset, baculo designabat ¹⁸ partem, eamque, si frangi valeret, suis usibus sufficere posse dicebat, cum forte baculi designationem ferri secuta est sectio et partium tam æqua disjunctio, ut postmodum a quibusdum id nescientibus asica sicata ¹⁹ crederetur, et non tantum crederetur, sed omnimodis ²⁰ affirmaretur. Grande quidem miraculum, quod naturam suam non licet servare decretum; sed per virtutem Dei grandior homo, cui nec ferri durities nec naturæ dispositus resistere potuit ordo. Quod enim natura servare volebat insolubile, vellet nollet, non labori sed voluntati beati pontificis præbuit solubile.

10. Nec minus est admirandum quod per eundem pontificem ¹⁵ postmodum Deus fieri voluit peræque inauditum. Cum enim ¹, recepta ferri particula, reverteretur, illumque jam et inclinati diei et itineris gravitas pausare coegisset, considentibus sociis quicquid alimenti habuit, parte sibi minima retenta, distribuit. Illi autem, lenita ² rabie ventris ³, de potu anxii cœperunt per plurimum, cum non nisi ²⁰ lagunculam unam, quam vix sufficere posse duobus existimabant ⁴, haberent. At vir Dei, anxietate illorum cognita, elevans manum lagunculam benedixit, pueroque uni ut ceteris propinaret, præcepit. Hinc inter puerum et lagunculam nascitur contentio : puer constanter miscebat; laguncula largiter effundebat. Puer ad evacuan- ²⁵ dum æstuabat; laguncula benedictione multiplicationis percepta evacuari nesciebat. Puer tendebat ad minus; laguncula exuberabat ad majus. Puer tandem vinci patitur; laguncula se et puerum vicisse et viro Dei obœdisse lætatur. Mira venerabilis pontificis benevolentia, per quam modum crescendi nescie- ³⁰ bat potus affluentia; mira et potentia, per quam non tantum quæque in sua se natura continere non valebant, sed etiam in contraria ducebantur. In effusione enim illa, dum expectabatur detrimentum, reperiebatur incrementum; quod contrarietatis obtinet locum. Sed hæc vera operabatur caritas, cui et possibile ad impossibile et ⁵ impossibile ad possi- ³⁵ bile redigendi est æqua facultas.

— ¹⁶ eumque 1; eamque 3. — ¹⁷ om. 3. — ¹⁸ designavit 3. — ¹⁹ secata 3. — ²⁰ etiam 3; etiam *add.* 2.

Num. 10. — ¹ om. 2. — ² lenta 1. — ³ (r. v.) v. r. 2, 3. — ⁴ extimabant 1, 2. — ⁵ (et i. ad poss.) om. 1.

11. Reversus itaque beatus pontifex operi suo efficaciter accingitur, et votum suum explere prudenter enititur. Interea, quod non latentis fortunæ, sed dispensationis erat divinæ, plaustrum de silvis adducebatur onustum, puerque quidam in via ludebat incautus, cum repente, plaustrum idem cecidit, et puerum fere ¹ usque ad expirationem ² oppressit, ejusque crus ex toto confregit. Quod ut videre parentes, nimio dolore ³ concussi, ad locum ubi vir Dei erat, citissime concurrunt, pueroque coram allato super salutem ⁴ ejus clementiam venerabilis viri ⁵ instantanter inclinare contendunt. At pontifex inclitus non solum poscentium molleiebatur vocibus ⁶, sed ⁴⁰ plus quam de parentibus aliquis super miseriis ejusdem pueruli compatiebatur. Anxiebat ergo non minimum, dum et orationibus suis succurrere pueri lamentationibus gestiebat, et laudes illas diffugere cupiebat, quas, postquam succurreret, se auditurum ⁷ esse sciebat. Devincitur itaque ⁴⁵ pietate ⁸, qui in petræ firmatus ⁹ soliditate, laudis humanæ corrumpi nesciebat elatione. Genua igitur ¹⁰ curvans ¹¹ et cor ad Deum elevans, ceterisque itidem agere præcipiens, quod meruit, impetravit; quod impetravit, sese erigens ¹² alios sic impetrasse fatebatur: *Verba veritatis, carissimi, nec fallunt, nec etiam fallere possunt;* ²⁰ *qui enim dixit: "Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum" ¹³, et in alio ¹⁴ loco: "Si quid petieritis Patrem ¹⁵ in nomine meo, dabit vobis", ipse vos exaudivit; ipse orationes vestras suscepit; ipse quod fideliter petistis, implevit ¹⁶.* His dictis, puerum per manum accepit et parentibus ita inco- ²⁵ lumem reddidit, ac si nihil esset perpessus.

12. Plura (1) sunt denique quæ vir venerabilis non in pompam sui nominis, sed in laudem sui conditoris sua gloriosa intercessione perpetraverat ¹. Quæ si describere velimus, huic operi accingimur cui partim propter quantitatem suam ², partim propter ignoran- ³⁰ tiam nostri ³ finem dare nequimus ⁴. Sed de pluribus unum

Num. 11. — ¹ om. 1. — ² exquirationem 1. — ³ (n. d.) d. n. 2, 3. — ⁴ salute 3. — ⁵ (c. v. viri) v. viri c. 3. — ⁶ precibus 3. — ⁷ (se a.) a. se 3. — ⁸ pietate 1. — ⁹ firmatur 1. — ¹⁰ itaque 3. — ¹¹ incurvans 2. — ¹² (s. e.) om. 1. — ¹³ illorum 2, 3. — ¹⁴ (in a.) a. in 2. — ¹⁵ om. 2. — ¹⁶ complevit 2, 3.

Num. 12. — ¹ perpetravit 3. — ² sui 2, 3. — ³ nostram 3. — ⁴ nequibimus 3.

(1) Hunc locum ad calcem vitæ corollarii ergo posuit biographus, cujus fetum in *Act. SS. Belg.* edidit Ghesquierus (Vid. tom. cit., p. 182).

subscribere non pigeat, in quo intelligi ⁵ fas est quæ et quanta sit hospitalitatis gratia, et hanc sequentium ad omnia suæ voluntatis explenda ⁶, quanta sit efficacia. Quadam ergo die, dum hospitibus suscipiendis ⁷ secundum solitum ⁸ intentus
⁵ haberetur, inter ceteros unum faciei macilentioris et vultus vidit esse mæstioris. Ad exquirendam causam veluti compatiens exarserat et ⁹ in locum secretum illum ab aliis semoverat, quicquid causæ sit, cur sic exhaustus haberetur, inquirere sic cœpit : *Frater, fratri tuo secreta tua intimare*
¹⁰ *ne verecunderis; quia cognitis tuis anxietatibus, aut aliquid consilii impertiemur, aut, si id nescimus, saltem compatiemur; ut aut ex consilio proveniat* ¹⁰ *tibi* ¹¹ *juvamen, aut ex compassione qualecumque levamen.* Ille statim, cognita sancti viri ¹² caritate, quid sibi esset, quasque perferret angustias, non
¹⁵ negavit aperire. Erat quippe laminulis ¹³ ferreis nimium adstrictus, quas in vindictam suorum scelerum receperat ¹⁴; et ita illis caro ¹⁵ supercreverat, quod nec forcepe divelli nec aliquo artificio valerent relaxari. Quod ut vir Dei vidit ¹⁶, sublacrimans ait : *Frater mi, patere ut absolvaris; video enim ex supercrectione carnis te per multum temporis his esse constrictum vinculis;*
²⁰ *et quia patri moderata filii complacet castigatio, dissolvi sufferas, qui* ¹⁷ *jam ex gravitate* ¹⁸ *hujusce* ¹⁹ *adstrictionis peccatorum tuorum diluisti maculas.* Cui ille : *Pater, inquit, super hac eadem re consilio tui similitum jam crederem, si quod caritative* ²⁰ *suadebant, obœdienter explere possem : ut enim vides, nec rescindi, nec aliquo ingenio allevari* ²¹ *possunt.* Vir sanctus
²⁵ in responsis cognita hospitis mansuetudine, magis cœpit anxari quomodo laminas ²² proximum miserabiliter adstringentes dissolveret. Et perspectis undique earum capitibus, fabris ceterisque artificibus repperit impossibile quod soli Deo credidit esse possibile. Unde manum elevans per virtutem ²³ crucis expleverat quod per
³⁰ quævis instrumenta nequiverat : dissoluta sunt igitur vincula per impensa caritatis opera; et quid erga proximum possit ²⁴ dilectio monstravit sancti viri ex fonte compassionis effusa deprecatio.

— ⁵ om. 2. — ⁶ expenda 1. — ⁷ recipiendis 2, 3. — ⁸ (sec. s.) more sibi solito 3. —
⁹ (et-semoverat) om. 1. — ¹⁰ præveniat 1. — ¹¹ om. 1. — ¹² (c. s. v.) s. v. c. 3. —
¹³ lamininulis 2; lamulis 3. — ¹⁴ receperunt 1. — ¹⁵ (i. c.) c. i. 3. — ¹⁶ (v. D. vid.)
vid. v. D. 2, 3. — ¹⁷ quia 2. — ¹⁸ gravitatis 1. — ¹⁹ hujusmodi 2, 3. — ²⁰ caritate 2.
— ²¹ alleviari 3. — ²² lamininas 2. — ²³ sanctæ add. 3. — ²⁴ (e. p. pos.) pos. e. p.
2, 3.

13. Hæc igitur et his similia princeps regis Pipini Oda-
 crus, qui tunc temporis in villa Florefila ¹ residebat,
 audiens, in colloctionem ejus ² cœpit fervere, de cujus largi-
 flua benignitate tantas perceperat virtutes exisse. Convoca-
 tum denique virum venerabilem et per plusculos dies secum ³
 habitum familiariter, tandem possessiunculis, quas super
 fluvium Landuvium ⁴ nomine ⁵ habebat, donatum ⁶, ad regem
 Pipinum conduxerat, et quantæ virtutis homo quantæque
 sanctitatis esset, edixerat. Rex autem, ut tantum virum dece-
 bat, et honorabiliter eum ⁷ suscepit ⁸, et quamdiu potuit, ⁹
 eum secum amicabilem detinuerat. Tandem ei quinque vil-
 las in voti sui propositum concessit, et ad propria benigne
 repatriare permisit. Ibi usque ad exitum vitæ suæ quantæ
 esset continentiae, non nobis sed his est edicere, qui quod
 verbis exprimunt, moribus etiam assequi non negligunt. Et ¹⁰
 quanta post ¹¹ obitum ejus per illum Dominus monstrasset miracula,
 testis est ipsa vicinia, quæ patrocínio ejusdem sancti viri ab omni læsione
 inconcussa nunc usque ¹² tuetur, Jesu ¹³ Christo dante, qui cum
 Patre et Spiritu sancto ¹⁴ alter et idem regnat in secula secu-
 lorum. Amen.

20

Num. 13. — ¹ Florefila 2, 3. — ² illius 2. — ³ Landuinum 1. — ⁴ nonne 2, 4. —
⁵ donavit 1. — ⁶ om. 1. — ⁷ receperat 2, 3. — ⁸ (post-Dom.) per il. Dom. post o. e.
 2, 3. — ⁹ (i. n. u.) n. u. i. 2, 3. — ¹⁰ (Jesu-Amen) præstante Domino nostro Jesu
 Christo, qui cum Patre, et ss. Amen. 3. — ¹¹ (Sp. sa.) sa. Sp.

DE ANTONIO GENTIO

in Rubea Valle

CANONICO REGULARI HAGIOGRAPHO.

Tam multa de hoc strenuo documentorum hagiographicorum collectore passim narrantur erronea, ut non abs re fore visum sit paucis hoc loco quæ ad eum spectant expedire.

Et 1° quidem *Gentium* nomen ille habet (vulgo *Geens* vel *Gheens*), nequaquam vero Gheuty, qualiter nominatur in elencho generali bibliothecæ regiæ Bruxellensis (1), atque inde in Novo Archivo (2); quæ etiam menda in tergo codicis Bruxellensis 982 litteris auratis impressa est. Propterea vero erratum est, quod male legit aliquis nomen in primo folio insiticio codicum Bruxellensium 982, 11986 et 11987 inscriptum; quibus nempe locis scriptum est, in cod. 982: *Tomus 3us complectens sanctos mensium Maij, Junij, Julij et Augusti. R. P. Jois Ghentij*; in cod. 11986: *Tomus 1us R^{di} P^{ris} Jois Ghentij, canonici hujus domus, complectens sanctos mensium Januarij et Februarij*; in cod. 11987: *Tomus 4us complectens sanctos mensium Septembris, Octobris, Novembris et Decembris. Jois Ghentij, cano. hujus domus*. Quæ tres notæ manu eadem seculo XVII descriptæ sunt. In codice insuper 982, in schedula compacturæ interius agglutinata manu seculi etiam XVII scriptum est: *Jois Gentii. De (sanct)is mensium Maii, Junii, Julii, Augusti. T. 3*; et infra in schedula minori manu eadem: 166.

2° Ast quidnam sibi vult prænomen illud *Joannis*, quod in quatuor his notis legitur? *Antonium* Gentio prænomen esse tradunt quotquot veteres reperimus auctores, Heribertus Rosweyda (3), Valerius Andreas (4), Franciscus Sweertius (5), Chrysostomus Henriquez (6), Joannes Bollandus (7), Gabriel Pennotus (8), tum inter alios multos Joannes Franciscus Foppens (9) et recentiori ævo J. G. R. Acquoy (10) et A. Vander Meersch (11). Notis vero supra citatis contra horum

(1) *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale des ducs de Bourgogne*, tom. I (1842), p. 20. — *Répertoire onomastique des manuscrits de la bibliothèque royale*, (1857), p. 27. — (2) *Neues Archiv*, tom. II, pp. 244, 257, 258. — (3) In epistola præliminari ad *Chronicon Windesemense* (1621). — (4) *Bibliotheca belgica* (1623), p. 65. — (5) *Athenæ belgicæ* (1628), p. 132. — (6) *Fasciculus sanctorum ordinis Cisterciensis* (1631), lib. II, dist. 26, cap. 58, p. 303. — (7) In præfatione generali ad *Acta SS.*, tom. I Jan. (1643), p. XXI. — (8) *Historia tripartita sacri ordinis clericorum canonicorum* (1645), lib. II, cap. 65, p. 528. — (9) *Bibliotheca belgica* (1739), tom. I, p. 77. — (10) *Het klooster te Windesheim en zijn invloed*, tom. II (1876), p. 208, annot. 1. — (11) In opere *Biographie nationale*, tom. VII (1880-1883), col. 701.

omnium auctoritatem assentitur W. Arndt in *Novo Archivio* (1). At falsum narrare notas istas in promptu est ostendere; siquidem obituarium authenticum seu potius, quo modo inscribitur, *Catalogus fratrum regularium cœnobii Rubæ Vallis in Zonia* (2) ita de Gentio memoriæ tradit: *LXXXII^{us} frater professus. Frater Anthonius Gheens de Bruzella* (3). *Obiit apud nos hic v. pater 21 februaryi* (4) *stilo communi anno 1543, ætatis suæ 64 vel circiter. Domi fuit rectorarius, foris monialium confessor Querceti civitate Hannoniæ* (5). *Fuit et prior in monasterio Cysonia prope Valencenas* (6), *et multis annis rector monialium in Pratis Porcinis prope Tornacum* (7). *Tandem cedens v. patri Stephano Van Heetvelde* (8), *postquam sic abdicasset prioratum* (9), *mansit in ejus societate usque ad 21um octobris proxime elapsam, quando tum propter senium, tum propter alias suas infirmitates ad nos*

(1) Tom. II, p. 244. — (2) Codex præstantissimus, initio seculi XVI exaratus, olim D. Camberlyn d'Amougies, jam Bibliothecæ regiæ Bruxellensis, signatus in *Nova serie* II, 480, continet opus præclarum Gaspari Ophuys, alias Ofhuys, olim canonici Rubæ Vallis († 1523), cui titulus *Originale cenobii Rubæ Vallis in Zonia prope Bruzellam in Brabancia*. Auctor chronicon suum deduxit usque ad 18^{am} priorem, et ultimo loco res refert anno 1513 gestas. Post hoc opus sequitur partim eadem, ut videtur, manu descriptus, *Catalogus* laudatus; in titulo totî volumini præfixo inscribitur hic *Catalogus fratrum choralium* etc. — (3) Hæc prima verba seculo XVI ineunte scripta sunt; quæ vero sequuntur, ab altero addita sunt, qui scripsit ante mensem octobrem anni 1543; siquidem ipse scribit Gentium ad Rubeam Vallem die circiter 21 octobris *proxime elapsa* reversum esse, ibique die 21 februaryi 1543 obiisse. Magna igitur auctoris synchroni auctoritas. — (4) xvi kalendas februaryi obiisse Gentium tradunt Valerius Andreas, Sweertius, Foppens, ll. cc.; ast quo ex fonte, nescimus. — (5) Quercetum, vulgo *le Quesnoy* (Nord, arr. Avesnes); ibi exstitit olim xenodochium, ab anno circiter 1233 in abbatiam monialium O. S. Augustini conversum. Vide *Gall. Christ.*, tom. III, col. 167. — (6) Cisonium, vulgo *Cisoing* (Nord, arr. Lille), ab anno circiter 855 celebrem abbatiam seu collegium canonicorum regularium O. S. Augustini habet. Vide *Gall. Christ.*, tom. cit., col. 285 sqq. Quod vero Rubæ Vallis canonicus, e congregatione nempe Windesemensi, prior fuerit in abbatia ad eandem congregationem non pertinente, id ea re explicatur, quod anno Domini 1497, rogante parlamento Parisiensi, decreverit generale capitulum Windesemense, ut mitterentur illius congregationis canonici ad reformandas nonnullas Galliæ abbatias. Cui rei Joannes VI Salembier, Cisoniensis tum abbas, multum contulit. Vide Acquoy, op. cit., tom. II, p. 354 sqq.; Gosse, *Histoire de l'abbaye et de l'ancienne congrégation d'Arrouaise* (1786), p. 340. — (7) Vulgo *le Pré Porcin*; puellaris nempe abbatia B. Mariæ de Pratis (*Nostre-Dame des Prez*) prope Tornacum. Vide *Gall. Christ.*, tom. cit., col. 301. — (8) Teste hoc ipso *Catalogo* fuit *Stephanus Van Heetvelt de Bruzella, LXXVI frater professus cœnobii Rubæ Vallis*; factus est *prior in Cysonia, necnon et in Bello Repario* (*Beaurepaire*, dép. Nord, arr. Avesnes); ibi sororibus conversis anno 1255 subrogati sunt a Jacobo, Atrebatensi episcopo, canonici regulares O. S. Augustini, sub obœdientia abbatis Cisoniensis constituti. Vide chartas apud d'Achery, *Spicilegium*, tom. II, p. 885). Porro inde *electus* est *Stephanus decimus nonus prior Rubæ Vallis anno 1521, die 8 octobris* (Vide Sanderus, *Chorographia sacra Brabantia*, tom. II, p. 46); *ac tandem cum prioratum... renuntiasset... factus rector in Pratis Porcinis, ibidem obiit anno 1543, die 8 novembris*. — (9) Intellige: *postquam* (Stephanus Van Heetvelde) *abdicasset prioratum* (Rubæ Vallis).

reversus est. Auxit bibliothecam nostram tum multis libris a se scriptis, tum multis aliis pecunia emptis. Attulit etiam secum domum revertens diversas sanctorum reliquias argento inclusas; quarum catalogus est apud sacristam. Cruciabatur valde anxie quod prae infirmitate ac corporis debilitate nos per observationem regularis disciplinæ et divini officii frequentationem ædificare minime poterat, ut volebat. Nam a reditu suo semper mansit in valetudinario usque ad diem obitus. Hucusque Catalogus.

Jam vero hunc revera Antonium esse, qui hos tres codices, sub Joannis nomine servatos, scripserit, tum inde ostenditur, quod nullus post vel ante illum fuit Rubæ Vallis monachus Joannes Gentius nomine, qui libros de vita sanctorum exscripserit, tum quod jam laudatus Chrysostomus Henriquez quæ de beato Walleno abbate narrat, testatur se deprompsisse *ex bibliotheca Rubæ Vallis Canoniorum regularium sancti Augustini. Ubi Vita hujus sancti viri extat M. S. in tertio tomo Antonij Gentij folio 212* (1); atqui folio 212 recto codicis Bruxellensis 982 reperitur prædicti Walleni vita. Quid quod tres superstites hujus collectionis tomi prorsus respondeant his quæ auctores antiqui de Gentii opere memoriæ tradiderunt (2)?

Sed unde nomen illud Joannis? En quæ nobis verosimiliter videantur conjici posse. In prædicto *Catalogo fratrum Rubæ Vallis* legimus *LXIX fratrem professum fuisse Joannem de Ghent de Bruxella*, qui postquam annos triginta procurator fuerat, anno demum 1535 obiit. Jam fortasse factum est ut ille qui seculo XVII notas supra exscriptas singulis tomis collectionis præfixit, Joannem pro Antonio scripserit, nominum gentiliciorum similitudine deceptus. Plurimæ autem obstant rationes quominus ita rem explicemus, ut dicamus libros illos ab Antonio Gentio descriptos rem fuisse Joannis de Ghendt.

3° Antonium Gentium priorem Rubæ Vallis fuisse, l. c. narrat Valerius Andreas, qui primus id commentus esse videtur, atque idem post eum fidenter asserunt Sweetius, Bollandus, Foppens, Acquoy, ll. cc. Canonicum illum fuisse Rubæ Vallis, non priorem, referunt tum notæ voluminibus præfixæ, tum *Catalogus fratrum...*; neque etiam invenitur in elencho priorum hujus cænobii, quem ediderunt Cornelius Van Gestel (3) et Antonius Sanderus (4). Merito igitur illi prioris Rubæ Vallis titulum negat v. d. Aug. Van der Meersch (5). Sed hic rursus erroris originem facile est indigitare, nempe quod Antonius Gentius, ut in *Catalogo* laudato legitur, prior revera fuit, monasterii scilicet Cisionensis (6).

(1) Op. cit., p. 303. — (2) Vide quæ mox sub num. 4° disseremus. — (3) *Historia archiepiscopatus Mechliniensis* (1725), tom. II, p. 107 sqq. — (4) *Chorographia sacra Brabantiae* (1727), tom. II, p. 44 sqq. — (5) *Biogr. nat.*, tom. VII, col. 701. — (6) Ampliora et luculentiora de Gentio haberemus, si contigisset invenire codicem, qui gesta continet vicesimi Rubæ Vallis prioris; sub illo etenim Gentius diem obiit. De hoc opere ita laudatus *Catalogus fratrum ...* ad 76um fratrem professum, nempe Stephanum Van Heetvelt : *Cum prioratum hujus domus renuntiasset, ut patet in principio libri scripti de gestis vicesimi prioris, ...*; item ad 69um fratrem professum, Joannem De Ghendt : *De hoc fratre habes multa in alio libro sub priore vicesimo sub anno obitus ejus*. Nihil vero de eo neque in codice Bruxellensi signato

4° Tandem qui quotque libri manuscripti fructus laboris Gentiani dicendi sint, in obscuro adhuc est. Septem tomos ab eo scriptos esse testis est Valerius Andreas inquiens: *Antonius Gentius... variis e bibliothecis locisque Vitas seu Historias sanctorum universæ Ecclesiæ congegavit, manu sua descripsit, et in tomos septem digessit. Ex his quattuor majores ordine mensium distribuerat* (1). Quam fortunam tres minores tulerint, nescimus; quærimus de majoribus quatuor.

Quatuor igitur hujusce collectionis codices repperisse videbatur v. cl. Bethmann, quum in Archivo Pertziano (2) invicem pertinere scribebat codices Bruxellenses 982, 1262, 8414, 11987. Multum autem errabat vir doctus: diversæ etenim manus, diversi propositi et originis diversæ sunt codices 1262 et 8414, qui nihil nec inter se nec cum duobus aliis commune habent (3); iidem etiam membranei sunt, quum contra Gentiana collectio in chartis descripta sit. In alium, minorem certe, errorem incidit v. cl. W. Arndt, qui in Novo Archivo Bethmannum reprehendens, asserit tribus tantum voluminibus constare Gentii collectionem, quorum singulis quatuor mensium sancti comprehendantur (4); is insuper codices 982, 11986 et 11787, totos a Gentio exaratos, seculo XV scriptos esse affirmat (5). Quod non omnino verum esse satis ex ætate Gentii eruitur, qui anno 1543 obiit, annos natus circiter 64. Major quidem, immo pessimus, prostat error in elencho generali codicum Bruxellensium, in quo nempe codex 982 ad initium seculi XV (6), codices vero 11986 et 11987 eadem prorsus, qua codex 982, manu descripti, ad finem seculi XVI referantur (7): utrumque omnino erroneum.

Res autem sic habet: quatuor certe tomorum fuit illa collectio, quorum tres tantum reliquos habemus; quod illi codices, vel soli, evidenter probant. Primus tomus est codex 11986, qui continet Vitas sanctorum mensium januarii et februarii. Secundus, jam deperditus, Vitas sanctorum martii et aprilis complectebatur; hujus solus superest index, qui ante indicem tomi primi in supra laudato codice 11986 compactus invenitur; ex illo autem indice cognoscimus tomum secundum foliis plus 248 constitisse. Tomus tertius sive codex Bruxellensis 982 menses maium ad augustum continet; quartus vero, qui est codex 11987, reliquos quatuor menses.

Lugenda sane tomi secundi præclaræ collectionis jactura; sed gratulari utique nobis possumus saltem partim servatum esse tanto studio collectum utilium documentorum manipulum, quando misera sorte collectanea Joannis Gilemani, ejusdem Rubæ Vallis alumni, deperdita desideramus.

num. 11816, qui in elencho generali bibl. reg. Brux. (tom. I, p. 237) perperam inscribitur *De viris illustribus Rubæ Vallis* (continet quidem ultimam partem *Venatorii* Joannis Malburnii († 1503), cujus operis reliqua in cod. 11815 reperiuntur; cfr. cod. 11973); neque in codice 13526, ubi fratrum choralium elenchus cum Joanne Vos sistit, qui 81us frater professus fuit, quando, ut vidimus, Gentius 82us est; neque etiam quicquam invenimus in catalogis bibliothecæ cænobii Rubæ Vallis, diversis temporibus confectis, quos continet codex Bruxellensis signatus in nova serie II, 152. — (1) *Bibl. belg.*, p. 65. — (2) T. VIII, p. 489. — (3) De his vide *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, t. I, p. 288 et tom. II, p. 209. — (4) *Neues Archiv*, tom. II, p. 251. — (5) *Ibid.*, pp. 244, 257, 258. — (6) *Catalogue des manuscrits*, etc., tom. I, p. 20. — (7) *Ibid.*, p. 240.

OPUSCULUM
R. P. MAURITII CHAUNCY
DE
BEATIS MARTYRIBUS ANGLICIS
ORDINIS CARTHUSIENSIS
JOANNE HOUGHTON ET SOCIIS EJUS.

Sanctissimus Dominus noster Papa Leo XIII, die nona decembris anni 1886 per beatificationem æquipollentem purpuratæ Martyrum aciei adjunxit primam et antesignanam cohortem illorum virorum, qui sub Henrico VIII Elizabethaque regina, quando Anglia, ferax ille sanctorum ager, a fide deficiebat, ad tuendam Ecclesiæ catholicæ summique pontificis auctoritatem, solemne christianorum, " Oportet potius obedire Deo quam hominibus ", ingeminantes, superatis exquisitæ crudelitatis tormentis, sanguinem suum libentissimo animo profuderunt. Hos inter recensentur sacri Carthusiensis ordinis alumni decem et octo ; quorum præclarum certamen litteris enarravit testis oculatus R. P. Mauritius Chauncy, et ipse carthusiæ Londiniensi ascriptus. Hoc opusculum non semel typis evulgatum est (1); nobis tamen catalogum codicum hagiographicorum bibliothecæ regiæ Hagensis parantibus, in codice papyraceo foliorum 18, signato O. 81¹⁸ contigit offendere narrationis hujus textum stylo diversum ab eo qui typis Moguntiæ prodiit anno 1550. Ut ergo pro virili parte aliquid laudis conferamus sanctis martyribus qui recentiori ætate in tuendis Ecclesiæ juribus nos animi firmitatem docuerunt, Mauritiî lucubrationem insertam volumus *Analectis* nostris, omnem diligentiores inquisitionem remittentes ad tempus quo, jam collectis in unum omnibus documentis, integrum de sanctis Angliæ martyribus ævo reformationis commentarium conficere licebit.

(1) R. P. Morris S. J., cujus apud catholicos magnum est nomen, in suo opere : *The troubles of our catholic forefathers related by themselves*, first series, non semel de Mauritio ejusque epistola mentionem facit; ex pag. 25, not. 2 sequentia describimus : " Mauritius Chauncy filius natu major Joannis Chauncy ac Elizabethæ Proffit primus prioratum tenuit in carthusia anglicana Brugensi, obiitque 2 julii anni 1582. Ejus opusculum inscriptum : *Historia aliquot nostri seculi martyrum* prodiit Moguntiæ an. 1550, Monachi an. 1573 in *Illustria Ecclesiæ catholicæ trophæa*, Mediolani an. 1606, Gandavi et Coloniz an. 1608. "

**Passio quorundam venerabilium patrum Carthusianorum
in Anglia.**

Prologus.

Descripturus, venerabiles patres ac prædilecti in Christo fratres, originem et progressum, quare videlicet et qualiter 5 in regno anglicano cum aliarum religionum monasteriis etiam nostri sacratissimi ordinis Carthusiani domus eversæ sunt et pæne ad nihilum redactæ, earumque inhabitatores persequentium rabie sunt aut ignominiosæ mortis sententia absorpti, aut profligati ac dispersi; ea præcipue quæ in domo 10 meæ professionis, Londoniensi videlicet, acta sunt, quæ ipse vidi aut a confratribus visa et mihi narrata veraciter cognovi, specialiter intimare decrevi; eo quod maxime persequentium furor in habitatores aut filios hujus novæ domus exarserit. Sed ab hoc opere me hactenus absterruit et pro- 15 pria imperitia et deflenda hujus temporis iniquitas. At nunc ereptus de laqueo venantium et in domo Vallis Gratiae juxta Brugas ejusdem nostri ordinis Carthusiani velut in tutissimo portu constitutus, a venerabili patre ejusdem domus Petro Ruge ab Hoorne hoc ipsum opus aggredi rogatus sum et 20 impulsus, hoc ante omnia protestans me hic nihil ad assentationem aut propriæ laudis appetitum positurum.

Finit Prologus.

1. Igitur cum regnum anglicanum unice floreret et sacræ religionis ac divini cultus observantia et rerum temporalium 25 affluentia, graviter id ferens humani generis inimicus omnimode præpedire, cunctaque quæ ad ipsius divini cultus ac sacræ religionis disciplinam pertinebant demolire conatus est. Quod, proh dolor! nimium efficaciter, ut palam cernere est, complevit; sed et hanc, quæ in ipso regno anglicano 30 subsecuta est, calamitatem Deus optimus maximus diversis præmonstrare dignatus est prodigiis.

2. Anno enim ab incarnatione Domini millesimo quingentesimo trigesimo tertio, visus est imprimis cometa terri-

- bilis per totum regnum adeo terribiliter scintillare atque
coruscare, ut cernentibus horrorem incuteret. Visa est præ-
terea eodem anno sphæra sanguinea in aere dependere, quæ
etiam cernentibus horrorem incutiebat; apparuere præterea
5 et eodem anno duo cunei muscarum infinitæ multitudinis,
quæ ipsum regnum ex magna parte occuparunt; in quorum
uno muscæ fuerunt nigerrimæ atque deformes, similes illis
quæ gignuntur e fimo jumentorum; in altero vero cuneo
muscæ fuere diversorum colorum et oblongæ, similes illis
40 quæ volitant in arundinetis. Hæc quidem omnia signa et
prodigia, quæ subsecuta est, designabant, ut facile divinari
potest, calamitatem. Sed omnes instantissima prece clemen-
tissimum Dominum deprecabantur propitium fore et in
bonum monstra converti.
- 45 3. Cum igitur, ut prædictum est, regnum anglicanum
singulariter floreret christianæ atque monasticæ religionis
observantia et divitiarum affluentia, contigit humani generis
inimicum, his invidentem, animum regis ejusdem regni
Angliæ ad quædam illicita in suo regno peragenda incitare.
- 20 Super quæ omnium sibi subditorum consensum extorquere
nisus est, qui sedecim annorum erant et supra, cujuscunque
status vel conditionis, et primo ut omnes assentirent et
juramento affirmarent, priore regina et uxore licet super-
stite, secundas ejus nuptias esse licitas, et prolem de eis
25 susceptam ut verum heredem regni susciperent et obœdien-
tiam eidem promitterent. Cumque regis commissarii ad
istud regis edictum exsequendum ad domum Salutationis
beatæ Mariæ juxta Londonias devenissent, primo venera-
bilem patrem priorem ejusdem domus Joannem Houghton
30 aggressi sunt, requirentes ut ipse et omnes sibi subditi regiæ
jussioni ac ordinationi assensum præberent. His auditis,
respondit non esse suæ vocationis sese vel quemquam suo-
rum ingerere debere aut posse regiis negotiis, neque sua
interesse quam vellet rex repudiare aut recipere uxorem.
- 35 Sed hoc responso non contenti, voluerunt ut absque ulla
dissimulatione aut tergiversatione, omni suo convocato
conventu, sub præstito juramento priores illicitas et poste-

riores nuptias fore licitas affirmarent. Ipso autem respondente sese non posse capere quo pacto priores nuptiæ secundum ritum ecclesiasticum celebratæ et tamdiu observatæ irritæ fieri possent, jussus est ipse mox recludi in carcere turris Londoniensis cum patre Humphrido Mydelmore, 5 procuratore ejusdem domus, ubi per unum mensem detenti fuerunt. Interim vero persuasum est eis a quibusdam probis et doctis viris illam non esse causam fidei et ob quam mors obeunda foret. Illi autem, his auditis exhortationibus, regiæ annuerunt jussioni, sicque dimissi domum redierunt, quos 10 admodum læti suscepimus. Verum cum idem juramentum a ceteris conventualibus foret exigendum, non minima erat inter nos conturbatio; quod cernens pius pater ait : *Venerabiles patres et fratres, acquiescamus, obsecro, hac vice regiis jussionibus, et tantisper, dum licet, Deo non offenso pariter viva-* 15 *mus; quia nondum statim finis. In ipsa enim nocte qua ego et frater noster procurator dimissi fuimus, in somnis mihi revelatum fuit me sic non evasurum, sed in proximo tempore in eundem carcerem deducendum, et cursum meum consummaturum. Restat igitur adhuc aliud nobis proponendum.* Cum 20 hæc agerentur, venere regis commissarii, idem juramentum a cunctis conventualibus exacturi aut renuentes carceri mancipaturi. Quos bina vice vacuos remisimus postulata facere unanimiter renuentes, eorumque minas pro nihilo ducentes. Tertio autem ad nos ob eandem causam venientes 25 secum adduxerunt rectores civitatis cum satellitibus suis. Quod nos considerantes, piis ac salutaribus sancti patris nostri prioris Joannis Houghton consiliis et exhortationibus acquiescere decrevimus, et sic demum in verba regis omnes juravimus, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo 30 quarto, vigesima quarta die maii, prioratus patris nostri anno quarto.

4. Nos igitur hujus immanis beluæ ventre, salva conscientia, uti sperabamus, liberati, admodum gavisii fuimus, existimantes nos deinceps pacem cum rege nostro habituros, 35 ejus obœdiendo jussionibus; sed evidenter experti fuimus quod maledictus est, qui confidit in principibus, in quibus

non est salus. Nam in principio anni Domini millesimi quingentesimi trigesimi quinti diffinitum fuit per regem et consiliarios suos in celebri actu parlamenti quod omnes auctoritatem et obœdientiam quam debebant domino papæ aut
 5 alteri cuicumque abrenuntiarent, et ipsum regem ut supremum caput ecclesiæ anglicanæ tam in spiritualibus quam temporalibus sub juramenti attestazione susciperent; contradicentes vero tanquam rei criminis læsæ majestatis haberentur et æquali morte plecterentur. Quod cum per totum
 10 regnum promulgatum fuisset, venerabilis pater noster prior Joannes Houghton mox totum convocavit conventum atque ea quæ ordinata fuerant indicavit. Quibus auditis, consternati fuimus omnes animo valde, et in magnum resoluti fletum diximus omnes constanti animo et viva voce :
 15 *Moriamur omnes in simplicitate nostra : et testes erunt super nos cælum et terra quod injuste perditī sumus.* His auditis, respondit mæstus pater et ait : *Utinam ita fiat ut una mors reddat vivos, quos una vita tenuit mortuos. Sed nec tantum bonum nobis nec tantum malum sibi ipsis illaturos vereor. Sed*
 20 *hæc potius, ut reor, facient : me et seniores morti tradent; juniores vero liberos dimittent. Nihilo minus in omnibus Domini voluntas fiat. Sed ne imparati inveniamur in hora qua Dominus januam pulsare dignabitur, disponamus nos ac si statim morituri. Jacula enim prævisa minus feriunt.* Quo dicto, dedit
 25 cunctis licentiam unicuique eligendi sibi confessorem quemcumque voluisset de congregatione, facturum eidem generalem confessionem et recepturum ab eo plenariam ordinis absolutionem. Quo facto, *quia in multis, inquit, offendimus omnes, et quia unusquisque debitorem habet fratrem, et etiam*
 30 *quia sine charitate nec mors nec vita nec aliud quid valet, publice invicem reconciliabimur; et post hæc missam de Spiritu sancto celebrabimus pro gratia impetranda, ut ipsius beneplacitum in nobis salubriter adimpleri possit.*

5. Igitur cum dies reconciliationis advenisset, præmisso
 35 diutino ac devotissimo sermone per patrem nostrum priorem Joannem Houghton de caritate, patientia et spe firma in Deo, qui non deserit sperantes in se, eundem sermonem

concludendo dixit idem sanctus pater : *Melius est nos hic pro culpa brevem suscipere pœnam quam æternis servari cruciatus.* Et subjunxit : *Carissimi patres et fratres, obsecro vos ut ea quæ me videtis facere, et vos facere velitis.* Quo dicto, statim surrexit. Et ad seniore[m] juxta se sedentem accessit, et coram eo genibus flexis, humiliter veniam petiit et indulgentiam de omnibus suis excessibus et delictis in eum aliquo modo commissis corde, ore aut opere. Quod alter ab eo similiter petiit. Et sic procedens eadem petiit a singulis usque ad ultimum conversum amarissime plorans per singulos; et similiter omnes eum sequebantur sigillatim singuli petentes a singulis veniam et condonationem. O quantus ibi luctus et quantæ profusæ lacrimæ! Vere ibi vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus. Ab hac die qui vultum sancti patris nostri prioris, antea nunquam ob qualemcumque eventum in diversa mutatum, intuitus fuisset, cognovisset utique quis, qualis et quantus mæror et dolor cor ejus attigerat. Facies enim et color immutatus internum animi declarabant dolorem. Circumfusa enim erat viro interna quædam mæstitia et horror corporis, per quæ dolor cordis aspicientibus manifestus efficiebatur.

6. Die autem adveniente quo missa de Spiritu sancto in conventum celebranda erat, ad hanc rite persolvendam ipse venerabilis pater noster prior Joannes Houghton sese devotissime præparavit; sub qua et clementissimus Deus servos suos visitare dignatus est. Nam in ipsa missa, peracta elevatione, mox sibilus quidam auræ tenuis, exterius paululum sonans, sed interius operans, ab omnibus sentiebatur, et plus auribus cordis quod corporis hauriebatur. Quo percepto ipse venerabilis pater prior in tantam est divinæ illustrationis copiam et lacrimarum redundantiam resolutus, ut per longam moram in officio missæ procedere nequiverit; et hanc divini muneris abundantiam non solum qui in choro erat, sed etiam alii fratres conversi, qui in aliis ecclesiæ partibus erant, perceperunt. De hac autem divinæ visitationis gratia erat in prima convention[e] pia et humilis inter patrem et filios concertatio, patre id filiorum devotioni attribuyente,

filiis autem patris sanctitati. Quanta autem fuerit in hac sancta congregatione ab hac die precum instantia, ut clementissimus Deus cuncta ad sui nominis honorem et animarum salutem disponere dignaretur, non meæ est possibilitatis posse enarrare.

7. Contigit interea ad domum nostram declinare venerabilem patrem Robertum Laurence, priorem domus Bellevallis, nostræ domus professum, virum plane religiosum ac pietate plenum; et infra biduum venerabilem patrem
 10 Augustinum Webster, professum domus de Sheene, priorem domus Visitationis B. Mariæ, juxta Auxiolme, pro negotiis domus suæ ad nostram domum etiam declinare. Qui, auditis quibus premeremur malis et angustiis, communi consilio decreverunt regis vicarium, dominum Thomam Crumvell
 15 pariter adire, quatenus ejus interventu et iram regis fortius in nos accensam, eo quod audierat nos ejus resistere velle decreto, mitigarent; et ut ab eodem sese eximere possent. Ad quem cum accessissent eique sua desideria supplicationesque humillime exposuissent, ille admodum indignabundus
 20 eos audire renuit, et mox tanquam rebelles carceri mancipavit; in quo per hebdomadam detenti fuerunt, qua expleta, ad se deductis regis ac parlamenti edictum proposuit, videlicet quod auctoritati papæ abrenuntiarent, ipsumque false ac violenter ecclesiæ primariæ potestatem usurpasse affir-
 25 marent. Et ideo ipsius obœdientiam fore abnegandam, et ut deinceps soli regi suisque obtemperarent, atque ipsum regem supremum caput ecclesiæ anglicanæ tam in spiritualibus quam temporalibus fore crederent et affirmarent. Cumque patres nostri respondissent sese in omnibus promptissime
 30 obtemperaturos, quæ et in quantum lex divina admitteret, subintulit ille : *Omni exceptione prætermissa, volo ut plene ac sinceriter corde et ore ac sub præstito juramento affirmabitis et firmiter tenebitis quæ a vobis requiruntur.*

8. Responderunt beatissimi patres nostri sanctam matrem
 35 Ecclesiam aliter semper tenuisse ac docuisse. Dixit ille : *Ecclesiam non curo; vultis consentire an non?* Reponderunt illi sese propter timorem Dei non ausos fore deserere catho-

* *cod.*
et docet;
an forte
ut docet?

licam Ecclesiam, quia sanctus Augustinus dicit se nec evangelio Christi voluisse credere, nisi sancta orthodoxa Ecclesia ita eum docuisset et doceret*. His auditis jussi sunt iterum in carcerem recludi. Die autem constituto producti sunt ante tribunal; ubi cum super eodem negotio denuo fuissent requisiti, penitus contradixerunt dicentes nullo pacto se legi Dei, doctrinae atque consuetudini sanctae matris Ecclesiae vel in minimo velle contraire. Quo dicto, mox electi fuerunt duodecim viri, qui sub praestito juramento tractarent utrum illi tres viri, qui regis ac parlamenti decretis acquiescere ac subjacere noluerunt, digni essent morte an non. Qui hoc mandato habito, sententiam in crastinum distulerunt. Ventilata autem per totum illum diem inter eos hac quaestione, concluderunt eos innocentes fore et immunes a legis transgressionem ac in nullo reos. Interea suspicatus ille vicarius regis bonam conscientiam illorum duodecim virorum, in vesperam primae diei, antequam sententiam promulgassent, misit ad eos ad sciscitandam causam tantae dilationis, et quidnam facere intendebant. Illi renuntiaverunt sese tam sanctos viros non ausos fore adjudicare malefactores aut in aliquo reos. Hoc responso accepto, ille in iram conceitatus remisit mox ad illos dicens : *Si vos illos culpabiles non invenitis, vos ipsi mortem transgressorum subibitis*. Illi has minas audientes et parvipendentes, in proposito perstiterunt; quod ille audiens, ilico ad eos ut furibundus venit, et crudelioribus minis eos compulit ad condemnandum patres nostros reos esse criminis laesae majestatis. Hac sententia prolata, data est sequenti die a iudicibus sententia mortis super patres nostros, ejus scilicet quae in reos criminis laesae majestatis dari consuevit. Et sic denuo in carcerem detrudi jussi sunt, ubi et manserunt diebus quinque. Quas interim illi sancti patres molestias ibidem passi sunt, nec verbo nec scripto posset facile comprehendere. Illisque sic stantibus in magna constantia adversus eos qui ipsos deprimebant, mandatum fuit ut ad mortem educerentur, quod et factum est.

9. Primum itaque resupini et toto corpore extenti super cratrem vimineam, — vulgariter *een hurde* dictam, — alligati

fuerunt, et sic retro ad calces equorum per totam civitatem Londoniensem et demum usque locum ubi scelerati plecti consueverunt, appellatum Syburne tracti, qui locus a civitate Londoniensi per tria miliaria anglicana distat. Quot
 5 gravamina quantosque cruciatus per totam illam viam modo per turgida et aspera loca, modo per aquosa et lutosa, quæ in via admodum abundabant, illi sancti patres tracti pertulerint, quis enarrare sufficiat? Plane nemo. Deducti tandem ad determinatum locum, primum sanctus pater noster prior
 10 ac visitator anglicanæ provinciæ Joannes Houghthon solutus fuit. Et mox spiculator, ut moris est, genu flexo indulgeri sibi petiit mortem, quam sibi illaturus erat. O bone Jesu! cujus vel saxeum pectus non emollivisset, tam sancti viri benignitas, si eum tunc temporis intuitus fuisset, quam affabili-
 15 ter allocutus fuit illum, quam dulciter amplexatus, et quam pie ac ferventer pro eo ceterisque circumstantibus oraverit. His expletis jussus est bigam ascendere sub patibulo ubi suspendendus erat, qui et in hoc mitissime paruit. Tunc unus ex consiliariis regis, qui ibi astabat, cum infinita
 20 hominum multitudine petiit ab eo si annuere vellet regiæ jussioni ac decreto parlamenti; hoc enim facto, venia sibi daretur. Respondit constans martyr Christi: *Testem invoco omnipotentem Deum et vos omnes obsecro idem pro me attestari in terribili die judicii, quod hic moriturus publice profiteor,*
 25 *quod domini vestri regis voluntati non obtempero: me non ex aliqua pertinacia, malitia aut animo rebellandi id facere; sed solummodo ob timorem Dei, ne scilicet divinam majestatem offenderem, quia sancta mater nostra Ecclesia aliter statuit docet et tenet, quam ipse rex vester cum suo parlamento ordina-*
 30 *vit, et ideo in conscientia mea obligatus sum et paratus hæc et omnia, quæ infligi possunt, tormenta potius pati quam ejus doctrinæ adversari.* Et his dictis, inducias petiit a lictore conceptæ finiendæ orationis, quæ erat Ps. *In te Domine speravi*, et cetera, usque ad illum versum: *In manus tuas et*
 35 *cetera inclusive; qua dicta et signo dato, substracta est biga et sic suspensus.*

10. Sed mox unus astantium, ipso adhuc vivente, funem

abscidit, et sic decidens in terram paulum respirare cœpit. Sed statim in adjacentem locum seorsum tractus fuit, ubi vestibus violentissime extractis nudus super asserem distendebatur. In quem mox lictor nefarius manus mittens primum ejus verenda abscidit, deinde, ventre dirupto, omnia 5 ejus viscera evulsit; quæ omnia igni injecta fuerunt, ipso beatissimo patre interim continue orante. Cum autem novissime cor ipsius evelleretur, supra humanum modum patientissime ac mansuetissime sese habens, ita ut omnes simul astantes summe mirarentur, in ultimo spiritu constitutus 10 dulcissima voce clamavit: *Piissime Domine Jesu, miserere mei in hac hora*; et in ipsa cordis sui evulsione, ut fide digni, qui astitere, viri mihi retulerunt, dixit lictori: *O bone Jesu, quid facies cum corde meo*; et hæc dicens, exhalavit spiritum. Et statim caput ejus præcisum et reliquum corpus in quatuor 15 partes divisum fuit. Hoc modo vir iste sanctus fidelis inventus ad mortem, migravit ad Dominum quarto die maii anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo quinto, ætatis suæ anno quadragesimo octavo, prioratus vero sui anno quinto, tanquam pastor bonus, qui animam suam posuit 20 non solum pro ovibus suis, sed et pro justitia et fide Domini nostri Jesu Christi, et sanctæ matris Ecclesiæ.

11. Isto igitur sancto patre hoc modo perempto, alii duo prænominati venerabiles patres, videlicet Robertus Laurence et Augustinus Webster, eodem crudelissimo mortis genere 25 successive affecti, ab hac vita emigrarunt; quorum omnium membra caldariis sunt injecta et aliquantulum elixa, ut majorem horrorem cernentibus incuterent, et sic demum per diversa civitatis loca suspensa; unum autem brachium sancti patris nostri prioris Joannis Houghton ad portam 30 domus nostræ suspensum fuit, quod postmodum sponte decidens a duobus fratribus conversis sibi mutuo ibidem obviantibus collectum et honorificæ sepulturæ traditum fuit cum cruenta camisia, in qua passus fuit. Hanc autem et non aliam necis eorum causam fuisse, non solum attestantur 35 actus et statuta parlamenti; verum etiam ipse sanctus pater noster prior Joannes Houghton, postquam sententia mortis

in eum et socios ejus data fuit, cuncta eorum et interrogata et responsa in suo pugillari propria manu conscripsit, quem ad venerabilem patrem Guilielmum Exmewe procuratorem domus nostræ misit; quem demum et ipse mihi tradidit et
 5 postmodum ego eundem cuidam hispano contuli, qui promisit mihi eundem pugillarem cum portiuncula camisæ in qua passus fuit idem sanctus pater noster, sanctissimo Domino papæ sese missurum. Hæc idcirco dixi quia plerique æmuli, quorum grandis nunc est numerus, garriunt sanctum
 10 patrem nostrum priorem cum sociis suis in mortem regis conspirasse, et ideo justæ ultionis subiisse sententiam; quod penitus falsum est, quia hujus contrarium nos, qui relictii sumus et adhuc vivimus, evidentissime cognoscimus, et etiam inimici nostri sunt iudices. Nam ipse vicarius regis prædi-
 15 ctus dominus Thomas Crumwell, negotii exsecutor, hanc et non aliam necis eorum causam fuisse publice protestatus est. Quam etiam nobis sub eisdem forma et verbis, quoties ad nos venit, proposuit et a nobis extorquere nisus est.

12. His itaque sanctis eo, quo prædictum est, modo trucidatis, infra tres subsequentes hebdomadas quidam infimæ
 20 conditionis homines et nullo nomine digni ad præfatum regis vicarium accesserunt, postulantes ab eo auctoritatem plures Carthusiensium illudendi et affligendi. Qua libenter concessa, concito ad nos venere gradu, et tres venerabiles patres, qui
 25 capita remanserant, rapuerunt, videlicet patrem Humfridum Mydelmore, tunc vicarium domus et antea procuratorem, Guilelmum Exmewe, prius vicarium sed tunc procuratorem, eximiæ sanctitatis virum et apprime doctum, græco latinoque sermone eruditum, et patrem Sebastianum Newdegate
 30 admodum nobilem et in curia regis enutritum. Qui omnes tres nostræ domus fuere monachi professi, ætate quidem juvenes, sed morum gravitate ac sanctæ conversationis integritate insignes. Hos illi viri immisericordes comprehensos mox in fetidissimum detruserunt carcerem, ibique circulis
 35 ferreis ad colla manus et crura crudeliter injectis, columnis alligati continue erecti stare compulsi erant. Steteruntque in hoc crudelissimo martyrii genere absque ullo revelamine

pro quacumque corporis necessitate duabus integris hebdomadibus. Quibus transactis præsentati fuere consilio, ubi sigillatim super eodem articulo, ob quem sanctus pater noster prior et socii ejus peremptus fuerat, interrogati fuerunt. Illi autem constantissime profitentes sese nullo pacto 5 decretis et sanctæ matris Ecclesiæ consuetudinibus velle contraire, allegabant coram iudicibus e fonte divinarum scripturarum diversas auctoritates, quibus fortissime comprobabant quod rex nulla juris auctoritate primatum Ecclesiæ sibi usurpare potuit, quam summus rex et pontifex 40 Christus Jesus uni soli, beato scilicet Petro et ejus successoribus romanis pontificibus, tribuit. His itaque constantissime peroratis, in proposito constantes eidem, cui et pater noster prior cum sociis suis, sententiæ subjacuerunt. Illi autem exultantes in Domino cum omni alacritate invicem ad tolerantiam passionum exhortabantur, ibantque gaudentes a 45 conspectu consilii, quoniam digni habiti sunt pro Christo et ejus sponsa sancta matre Ecclesia pati. Sicque et isti tres viri eodem mortis supplicio affecti, quo tres superiores patres, sanctas Deo animas tradiderunt nonodecimo die mensis junii 20 anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo quinto.

13. A morte autem præscriptorum sanctorum nostrorum fere duo effluxerunt anni, in quibus nulli e grege nostro apprehensi aut incarcerati fuerunt, non tamen sine gravissimis, quibus interim afficiebamur, tribulationibus. Nam tempus 25 advenerat quo extrema necessitas pro se loqui unumquemque compulit, nullum præter Deum invenientem aut habentem adiutorem. Foris quidem semper pugnæ, sed intus his graviores timores. Mors desiderabatur, sed fugiebat; quia inimici nostri tædio nos superare nitebantur. A captione 30 namque ac nece trium novissimorum patrum nostrorum, vicarii scilicet et sociorum ejus, rectores domus nostræ constituti fuerunt seculares, qui nimium inhumane fratres tractantes, semetipsos delicate pascebant, cibaria consueta fratribus auferentes, parum quid casei aut simile quid eisdem pro 35 alimonia diei tribuebant. Plena erat domus cotidie iniquis hominibus, qui et vino et malitia ebrii nos continue illude-

bant et plerumque colaphis cædebant, ubi nostri copiam habere poterant. Subintroierunt etiam et alii curiosius nostram exploraturi libertatem, unde scilicet tantam concepissemus fiduciam et constantiam, ut ausi fuerimus præ
5 ceteris regiis contraire decretis. Percipientes itaque horum fomentum fore crebram divinarum scripturarum lectionem, — quia per gladium spiritus, quod est verbum Dei, et testimonium authenticorum doctorum nosmetipsos viriliter defendebamus, semper parati ad satisfactionem omni
10 poscenti nos rationem de ea, quæ in nobis erat, fide et spe, — omnes quos in cellis nostris invenire potuerunt abstulerunt libros, ut per hoc quasi inermes effectos evincere potuissent. Sed nec hoc modo prævalere potuerunt, quia adversarios nostros plus confundebat et coartabat quorundam fratrum
15 nostrorum sancta simplicitas et vitæ innocentia, — quibus armati terminos a patribus constitutos nullo pacto transgredi voluerunt, nec recedere a doctrina sanctæ matris Ecclesiæ, — quam aliorum erudita constantia.

14. Quadam etiam dominica quatuor e nostris fratribus,
20 qui capita remansisse videbantur, violenter e monasterio rapuerunt, atque ad ecclesiam cathedralem civitatis Londoniensis ducentes, in eminenti loco statuerunt coram omni frequentia aulicorum et aliorum ingenti multitudine; ut sic publice confusi et evicti diversis, licet distortis, divinarum
25 scripturarum allegationibus, quas quidam doctor et episcopus in publico suggestu proferebat, quibus edictum regis et licitum et justum astruere conatus est, desiderata comple-
rent. Sed nec hoc modo quicquam efficere valuit eorum concepta versutia. Manserunt namque in proposito constantes,
30 obturantes aures suas ad vocem incantantium sapienter. Instabant igitur fortiter regis consilarii, ut omnimode nos a proposito aut deflecterent aut deterrerent; nam crebro ea de causa ad domum nostram declinabant, et frequenter apud nos in capitulo tamdiu perseverabant, ut nec vespertas nec
35 matutinas more solito in ecclesia persolvere potuerimus; quod nos maxime angebat. Sed et quorundam parentum et amicorum nostrorum cotidianus planctus et fletus. Aderat

plane tempus probationis et experientiæ, ad quid quemque sua traheret voluptas aut affectio : ad Deum scilicet an ad diabolum, quia unicuique ad quod libuit, concedebatur libertas. Sed, gratias Deo, tantus erat in nobis Dei amor, et in arrepto proposito constantia, in verbis modestia et in omnibus tanta circumscriptio, ut cuncti hæc videntes conturbarentur et confunderentur. Licet enim priore orbatī fuimus, quilibet sui ipsius erat prior, semetipsum in omnibus religiose dirigens et gubernans.

15. Considerantes itaque regis consilarii cassam fore 10 omnem suam industriam et laborem, quatuor e nostris, qui columnæ esse videbantur, emiserunt, atque per duas domos ordinis nostri diviserunt quarto die maii anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto, eodem scilicet die quo passus est pater noster prior Joannes Houghthon anno evoluti. 15 Ejectis itaque prædictis quatuor fratribus nostris, reliquos quasi jam desolatos denuo aggressi sunt inimici nostri, omni mode elaborantes aut tædio aut blanditiis nos corrumpere et ad suum propositum inclinare. Sed benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum : mansimus namque 20 immobiles, firmati super firmam petram. Quod illi cernentes, ut ampliori divisione nostram constantiam evincere potuissent, octo fratres de collegio nostro ad domum divæ Brigittæ transmiserunt hac intentione ut ab incolis domus illius a recto proposito avocari potuissent ; — quia in eadem domo 25 admodum celebres ac religiosi viri vulgi opinione morabantur, sed, ut rei probavit eventus, et subversi fuere et subversores ; — ut vel ipsorum acquiescentes consiliis, desiderata complerent, quod partim hoc modo fecerunt. Supremus namque confessor sive rector præfatæ domus in extremo 30 mortis articulo constitutus, eo quo ibidem fuimus tempore, convocatis nobis ad se ait : *Obsecro vos, benignissimi fratres, ut mihi ignoscere dignemini : ego enim sum reus et causa mortis reverendi patris vestri prioris. Ego animavi eum ut in proposito constanter perseverans ; intrepidus mortem subiret ; quod 35 et fecit. At modo aliud mecum inii consilium : perspicio namque hanc subeundæ mortis causam non esse congruam,*

remque tanti non esse pretii. Quibus auditis, quidam e nostris emolliri cœperunt, atque illius senis, utpote iudicis populi et in extremis constituti, acquievere consiliis; sed domum reversi, conscientia urgente, resipuerunt atque priorem
 5 resumpserunt constantiam.

16. Quod regis consiliarii considerantes in furiam versi, domus eversionem comminati sunt, si consentire recusaremus; nam propter unanimem nostram constantiam manus in nos mittere formidabant. Igitur adversantium dietim
 10 accrescente malitia, quidam e nostris et tædio affecti, et comminatam domus eversionem formidantes, atque ceteros omnes regiæ jussioni obtemperare videntes, decreverunt et ipsi obtemperare, Deum sibi propitium fore multis lacrimis prius efflagitantes, atque dicentes : *Tu, Domine, qui corda*
 15 *nostri omnium, tu scis quam iniquum sit quod isti a nobis extorquere nituntur; tu etiam nosti quam fortiter et multipliciter eorum restitimus violentiæ et prævalere nequivimus; atque ut hæc evadere possemus discrimina, quantum et qualiter elaboravimus. Obsecramus igitur nunc immensam tuam clemen-*
 20 *tiam, quatenus ea quæ forinsecus, renitente corde et conscientia, facturi sumus, nobis indulgere digneris.* Et his dictis, quidam e nostris in verba regis juraverunt. Reliqui autem idipsum recusantes, et pro justitia et veritate et corpus et animam et omnia quæ mundi sunt, exponere parati atque in proposito
 25 constantes inventi, in fetidissimum detrusi fuerunt carcerem; qui omnes decem fuerunt, sacerdotes tres, quorum ista nomina : Richardus Beere, Thomas Johnson et Thomas Grene; unus diaconus, Joannes Daury; et conversi sex, scilicet Guilielmus Grenewode, Thomas Scryven, Robertus Salt,
 30 Walterus Peerson, Thomas Redyng et Guilielmus Hoorne; omnes professi domus nostræ Londoniensis. Acta sunt hæc anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo septimo, quarto kalendas junii. Qui miseria ac fetore carceris suffocati, omnes in brevi, uno dempto fratre converso, scilicet
 35 Guilielmo Hoorne, feliciter migraverunt ad Dominum. Quod regis vicarius supranominatus audiens, admodum ægre tulit quod scilicet acrioribus eos non affecisset tormentis, sicut

sub juramento sese facturum devoverat; sicut et demonstratum fuit in eum qui solus relictus fuerat fratrem. Nam ipsum post quadriennium in carcere ac tali miseria expletum, eductum consimili morte ac tormentis affecerunt, quibus antea affecerant sanctum patrem nostrum priorem ac socios 5 ejus, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

17. Interim dum hæc apud nos agerentur, facta est grandis in regno commotio, vulgi scilicet adversus regem; qua sedata, quidam nobilis vicinus domui illi, ubi duo e quatuor 10 fratribus nostris, qui, ut supradictum est, per duas domos ordinis nostri dispersi fuerant, morabantur, adiit præfatum regis vicarium dicens ei qualiter illi duo fratres regiæ jussioni et imperio rebellarent. Quod ille audiens, dedit ei potestatem eos tractandi secundum legis rigorem. Qua ille 15 desidarenter accepta, duxit illos coram duce Norfolciæ in civitate Eboracensi, et constantes inventi, jussi sunt suspendio necari; quod et factum fuit. Nam suspensi fuere illi duo sancti patres, quorum unus Joannes Rochester, alter Jacobus Walwerk vocabatur, extra muros præfatæ civitatis Ebo- 20 racensis, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo septimo, quintodecimo die maii. Reliqui autem duo fratres, qui in aliam partem regni pulsati fuerant, post annum et dimidium domum reversi cum ceteris qui remanserant, in verba regis juraverunt. Sed spe nostra frustrati sumus : 25 promittebatur namque consentientibus pax et stabilitas et ipsius domus nostræ permansura integritas; sed mentita est iniquitas nobis. Nam infra annum, postquam in verba regis juraveramus, irritum illi fecerunt pactum suum. Omnes namque nos e domo expulerunt numero octodecim, videlicet 30 sacerdotes duodecim et conversos sex. Acta sunt hæc anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo octavo, quintodecimo die novembris. Et ex hoc tempore versa est hereditas nostra ad alienos et domus nostra ad extraneos, factaque est spelunca latronum et scortantium diversorium. In ecclesia 35 autem regis tentoria reponebantur; super altaria aleis luserunt, et alia plura nefanda potius deflenda quam recitanda

commiserunt. Sed anno Domini millesimo quingentesimo
quadragesimo quarto ab hujusmodi immunditiis emundata
domus data est in hereditatem cuidam militi, qui de ea sibi
palatium fecit, diruens, ædificans, mutans quadrata rotun-
dis. Et hæc hactenus. **Deo semper gratias.**

L I T T E R Æ
A BEATO MARTYRE CAROLO SPINOLA

E SOCIETATE JESU

ad R. P. Mutium Vitelleschi, præpositum generalem,

DIE 28 SEPTEBRIS ANNI 1621

e carcere Omurensi datæ.

Beati Caroli Spinolæ, qui die 10 septembris anni Domini 1622 Nangasachii in regno Japonico flammis martyrium consummavit, atque a bonæ memoriæ Pio papa IX die 7 julii anni 1867 inter beatorum agmina est relatus, hasce litteras, quas ad præpositum generalem Societatis Jesu non multo ante passionem suam tempore dabat, in Archivo regio Bruxellensi invenit R. P. Alphonsus Lallemand. Hæc vero epistola, quum inedita videatur, nemo mirabitur si *Analectis* nostris fuerit inserta. Notum est enim hoc documentorum genus plurimum conferre non tantum ut certo sciamus quid egerint passive fuerint sancti Dei, sed etiam ut totam eorum animi magnitudinem mentisque celsitudinem quasi sub oculis habeamus.

Ceterum de beati viri vita non pauci conscripti sunt libelli; quorum elenchum, quem nobiscum perofficiose communicavit R. P. Carolus Sommervogel, vir inter bibliographos jam pridem optime notus, post has litteras per modum appendicis biographicæ edemus. Huic subjungemus appendicem alteram, qua R. P. Lallemand beati martyris bibliographiam veluti contexit, referendo nempe quæ adhuc notæ sint Caroli Spinolæ litteræ sive alia etiam quæcumque scripta.

Illam vero epistolam, quam jam edimus, reperitur in codice Archivi regii, inter documenta provinciæ Flandro-Belgicæ S. J., inscripto : *Lettres des missionnaires de l'Asie, 1619-1700*, foliis 155, 156. Constat enim duplici folio seu paginis quatuor ex charta japonica, quam aliquot locis læserunt blattæ; primas paginas tres integras implet epistola; quarta partem adhuc retinet fasciolæ, monogrammate IHS impresso signatæ, qua litteræ complicatæ tenebantur; insuper manu eadem, qua reliqua epistola scripta est, ibi inscriptum legitur :

*Al M^{to} R^{do} Pr^e n^{ro} in Chr^o, il pr^e Mutio
Vitelleschi, preposito generale della
Compag^a di Giesù.*

*2a via
Di Giappone*

*Roma
Setembro di 621.*

Quæ omnia omnino ostendunt hoc esse ipsum beati martyris autographum. Illud ideo cum versione latina ad litteram expressa fideliter tradimus, servato etiam ubique scribendi et interpungendi modo. Unum mutavimus, nempe quod a linea aliquando incipientes, numeris subinde partes epistolæ distinximus.

ADMODUM REVERENDE IN CHRISTO PATER NOSTER.

PAX CHRISTI.

1. Mense julio proxime elapso recepi unas a vestra Paternitate anno 1619 datas litteras, quibus respondet ad aliquot
 5 meas et confirmatus sum in eo quod adverti præcedentibus annis, consultorum litteras valde tardas illuc adventare; ideoque Paternitas vestra non est præmonita tempore opportuno, ut possit imperare quæ conveniunt, et remedium afferre incommodis quæ enascuntur. Verum est,
 10 præsentem semper visitatore, multas vitari tribulationes, et molestias subditorum, at nihilominus multum refert consultorum litteras pervenire cito una cum litteris patris Provincialis, ut sic Paternitas vestra plene edocta de omni negotio, possit eum monere de iis quæ judicabit magis convenire ad
 15 majorem Dei gloriam et bonum hujus provinciæ. Quod nunc possem respondere ad puncta, quæ vestra Paternitas suis in litteris tangit, jam scripsi, antequam missus fuisset in carcerem, et ad illas remitto litteras, quia ad me jam non pertinet

MOLTO R^{do} IN CHR^o PADRE N^{ro}.

PAX CHRISTI.

1. Questo Giuglio passato ricevei una di V. P^{ta} di 619 in riposta d'alcune mie, et me confirmai in quello che adverti gl'anni passati, che le lettere delli consultori giungono costà molto tardi, et per ciò non è avisata V. P^{ta} a tempo che possa dare gl'ordini convenienti, ne rimediare gl'inconvenienti, che socedon(o); è ben vero che con l'havere sempre visitatore si evitano molti disordini, e disgusti dei sudditi, con tutto ciò importa molto che le lettere delli consultori gi(u)ngono presto, insieme con le del padre provinciale, acciò essendo V. P^{ta} a pieno informato del tu(tto), l'avisi di quello che giudicherà più conveniente per la maggiore gloria d'Iddio, et bene di questa provincia. Quello che io potria adesso rispondere alli ponti, che V. P^{ta} tocca nella sua, già ho scritto inanzi che fusse incarcerato, et à quelle lettere me rimetto, perciò che non mi tocca più il trattare del governo, ne lo potria fare

tractare de gubernio, et si vellem, haud valerem, quia non scio certo quæ aguntur. Et gratias ago Domino, quod eo modo mihi abstulit officium procuratoris et consultoris provinciae simulque multas distractiones ac molestias, deditque mihi locum ac tempus attendendi salvandæ ac perficiendæ animæ meæ, dummodo bene noverim proficere tali occasione, ac respondere, sicuti oportet, isti novo beneficio.

2. Mense martio proxime elapso scripsi ad vestram Paternitatem per viam Philippinarum, quæ ad illud tempus evenierant in hac custodia; nunc id facio per viam Indiæ, quod facere nequivi hisce duobus annis, quia semper morbo laborabam eo tempore quo primæ naves e Macao solvebant. Quæ tunc nuntiabantur, confirmabanturque variis et partibus, hæc erant: Gonrocum Nangasachiae gubernatorem, antequam rediret in curiam et novus Japoniæ annus inciperet, in animo habere omnes occidere Japones, qui nobiscum erant, et aliquos suspicari idem facturum nobis reliquis Europæis, sed nihil dicere, ne multi christiani omnibus ex locis vicinis concurrerent; quod fecissent sine dubio, si id scivissent. Et ideo omnes hic præparabamur, expectabamusque designatum diem multa cum lætitia cumque particularibus actibus humilitatis, petendo mutuo veniam dan-

ancora che volesse, per non sapere di certo quello che passa, e ringratio il Signore che m'habbi con questo modo tirato l'ufficio di procuratore, e di consultore della provincia, et con esso molte distrattioni, e disgusti, e datomi luogo, et tempo per atendere alla salvatione, e perfettione della anima mia; si bene ne di tale occasione mi sò approfittare, ne rispendo come devo à questo nuovo beneficio.

2. Questo Marzo passato scrissi à V. P^{ta} per le Philippine quello che sin' allhora era occorso in questa priggione, adesso lo faccio per via dell' India, il che non ho potuto fare questi due anni passati per essermi ammalato sempre nel tempo di partire li primi vascelli di Machao. Le nuove che all' hora correvano confirmat(e) di varie parti erano, che Gonrocu governador di Nāgasachi prima di tornarsi alla corte, e prima d'entrare l'anno nuovo di Giappone haveva d'uccidere tutti li Giaponesi, che stanno con noi, e alcuni sospettavano che lo stesso faria di noi altri Europei, ma non lo diceva, acciòche non concorressevo molti christiani di tutti i luoghi convicini, come havrebbono fatto senza dubbio si l'havessero saputo; et perciò tutti ci preparammo, e stavamo aspettando il determinato giorno con grande allegrezza, e particolari atti d'humiltà chiedendo l'uno all' altro perdono, et alcuni

doque, aliqui publice sumpta disciplina, præeunte me ad exemplum; et cernebatur in Japonibus, etiam in iis qui maxime rudes erant, et consueta vitæ norma minus devoti, tantus fervor, tantumque desiderium dandi vitam in Dei
 5 servitio, ut in stuporem ageremur omnes, et clare videremus effectum divinæ gratiæ. Inter ceteros valde insignis erat Joannes famulus meus, qui, cum culpam diceret, monstrabat animi sui desiderium cohiberi non posse et singulas horas sibi videri annum præ desiderio fundendi sui sanguinis pro amore Domini; et cuncti qui aderant religiosi dicebant, nullum sibi in eo notatum fuisse defectum, et ideo se nihil habere quod ipsi condonarent: et ratio erat, quod mos ei erat recitare rosarium vel boni aliquid meditari silentio, quin alicui molestiam crearet. Cumque omnes alii induerentur habitu vario, conformi religioni cujus famulatui erant
 15 addicti, mihique videretur tristis futurus, si deberet egredi ad locum martyrii solus absque ullo signo honorifico, statui ei dare pallium nigrum, in quo nomen Jesu depictum erat, quæ res tantum ei solatium attulit, ut animi sui lætitiā
 20 dissimulare non valeret.

3. Venit deinde dies expectatus, qui fuit nonus februarii, et orto sole venit scapha cum militibus et uno optione mis-

con publica disciplina per il mal' esempio dato, e si vidde nelli Giaponesi etiamdio nelli più rozzi, et ordinariamente meno devoti, tanto fervore, e desiderio di dare la vita in servitio d'Iddio, che tutti restammo stupiti, e viddemo chiaramente l'effetto della divina gratia. Tra gl'altri si segnali molto Giovanni mio servitore, il quale quando disse sua colpa mostrava di non capire in se, et che ogni hora gli pareva un'anno per il desiderio di spargere il sangue per amore del Signore, e tutti questi religiosi dissero che non havevano notato in lui mancamento nevuno, e perciò non tenevano che perdonargli, et la caggione è perìòche d'ordinario se ne sta recitando il Rosario, o considerando alcuna cosa buona in silentio senza dare à gl' altri fastidio alcuno, et perche tutti gl' altri si vestirno di varii abiti conforme alle Religioni, alle quali servivano, e mi parve che egli restaria desconsolato uscendo al luogo del martyrio solo senza alcuna divisa, mi risolsi di dargli una sopraveste negra col JESVS dipinto, e con essa restò talmente consolato, che non poteva dissimulare l'allegrezza dell' animo.

3. Gionse poi il giorno aspettato, che fù alli 9 di Febraio, et al porsi del sole venne una barca con soldati, et uno caporale mandati dal governatore di Nāgasa-

sis a governatore Nangasachiaë. Hunc omnes putabamus venisse ad exsequendam sententiam, sed nihil fecit aliud præterquam quod novum conficeret elenchum nominum, cognominum et anni quo singuli in carcerem missi fuera-
 mus, et huc introduceret quinque Japones novos; qui diu 5 fuerant in custodia Nangasachiaë ad adjuvandos christianos bonis consiliis et librorum spiritualium lectione. Et cum gubernator voluisset eos liberare sub conditione promittendi deinceps se tali officio non functuros, illi promittere nolue-
 runt, sed magno cum animo responderunt, unumquemque 10 pro suo talento operam navaturum, ad persuadendum christianis, eosque edocendos res spectantes ad salutem. Quo responso accepto, gubernator decrevit eos occidere, sed rogatus a rectoribus christianis, ut antequam faceret, dignaretur denuo exquirere sententiam regiorum consiliariorum, inte- 15
 rim eos misit in hunc carcerem, ne consiliis suis inflammarent illos qui continenter eos visitabant. Quatuor ex iis servierant in societate interpretum, et aliqui a pueris educati fuerant inter nos; erant omnes mihi cogniti, et ex congrega-
 tione, quando ejus curam habebam; fuerantque in exilium 20 acti cum patribus Macaum, et aliquot annis ibi servierunt; sed cum vidissent nolle superiores in Societatem eos admit-

chi, il quale tutti pensammo che veniva ad essecutare la sentenza, ma non fece altro che rinovare la lista del nomi, cognomi, et anno in che entrammo nella carcere ciascuno di noi, e mettere qui dentro cinque Giaponesi di nuovo, li quali molto tempo erano stati in priggione in Nagasachi per aggiutare li christiani con buoni consigli, e lettione di libri spirituali, e havendo preteso il governatore di liberarli con conditione che promettersero di non fare per l'avenire tale ufficio, eglino non lo vollero promettere, anzi con grande animo risposero che ciascuno conforme al suo talento si sforzava di persuadere agli christiani, e insegnarli le cose pertinenti alla salvatione, con la quale risposta risolse il governatore ad ucciderli, ma richiesto dalli regenti christiani che prima di farlo ne volesse chiedere di nuovo il parere delli consiglieri reali, fra tanto gli mandò à questa priggione, acciò che con i suoi consigli non infervorassero quei che di continovo li visitavano. Quattro di questi havevano servito nella compagnia di dogichi, et alcuni insino di fanciulli s'erano allevati tra noi, et erano tutti miei conosciuti, e della congregatione quando io ne haveva cura; furono à Machao sbanditi con li padri, e servirno la alcuni anni, ma vegendo che non li volevano li superiori ricevere nella compa-

tere, in Japoniam venerunt, et cedentes in montem vicinum Nangasachiaë, vitam quasi eremiticam egerunt, nullo tamen habitu particulari assumpto, adjuveruntque christianos verbis ædificationis bonisque consiliis, sed semper professi sunt
 5 esse se filios et discipulos nostros, et confitebantur patribus nostris, a quibus regulas et instructiones de modo vivendi accipiebant.

4. Vix huc intraverant cum subito se declararunt meos spirituales filios, et rogarunt me, ut vellem intercedere pro
 10 illis apud patrem provincialem, ut in Societatem eos admitteret. Ego scripsi ad patrem, qui habita consultatione mihi respondit, ut eos examini subjicerem et, si impedimentum essenziale non haberent, ut novitios admitterem, quia percrebruerat rumor Gonrocum, ne prædictos Nangasachiaë
 15 rectores offenderet, non jussisse eos occidi, sed reliquisse mandatum gubernatori hujus ditionis Omurensis, ut, se perfecto ad curiam, eos interficeret in principio secundæ lunæ; quæ cadebat in diem 23 martii. Et quia pater Provincialis extra Nangasachiam degebat, responsum una cum necessa-
 20 riis vestimentis non advenerunt ante diem 21 martii. Comunicarunt cum vestibus religiosis, facta prius confessione generali, institutisque aliquot considerationibus de vocatione

gnia, se ne vennero al Giappone, et ritirati in un monte vicino à Nāgasachi facevano vita come romitica, ma senza habito particolare, et aggiutavano li christiani con parole edificative, et buoni consigli, ma sempre professarono d'essere figli, et discepoli nostri, e si confessavano à i nostri padri, ricevendo le regole, et instructioni del modo del vivere da loro.

4. Gionti che furono qua, subito si diedero per miei figliuoli spirituali, et mi chiesero che volesse intercedere per loro inanzi del padre provinciale acciò li ricevesse nella Compagnia; io scrissi al padre, il quale dopo d'haverne flatta consulta mi rispose che l'ezaminasse, et non tenendo impedimento essenziale gl'admettesse come novitii, perche si sonava che Gonrocu per non disgustare li sopradetti regenti di Nāgasachi, non gl'havera mandati ad am(a)zare, ma haveva lasciato ordine al Governatore di questo stato d'Omura che dopò d'essere egli partito verso la corte nel principio della seconda luna gl'uccidesse, che cadeva alli 23 di Marzo, et perche il padre provinciale stava fuori di Nāgasachi, còsi la riposta, come li vestiti necessari vennero a puncto che alli 21 di Marzo comunicarono con le vesti di religiosi, havendosi prima confessati generalmente, et fatte alcune con-

et de martyrio, quod præstolabantur; nec mihi visum fuit exspectare usque ad diem Annuntiatae, quippe quo die dicebantur certo occidendi. Et famulo meo Joanni misit pater provincialis litteras patentes, quibus Societatis frater declararetur, uti fieri solet cum iis qui sunt bene meriti; quibus deinceps magis contentus mansit.

5. Nihilominus totum cecidit falsum, ac videbatur sic ordinatum a divina Providentia ad excitandos istos Japones ad novum fervorem et devotionem, quæ jam intepescere cœperat longa carceris mora dilatoque martyrio, et ad complendum istorum fratrum desiderium, qui tanto tempore operam dederant ut essent religiosi; et ipsi non cessant admirari et revereri modos extraordinarios, quos Dominus elegit, ut eos huc adduceret, ubi possent ingredi novitiatum. Et quamvis ob loci angustias, et rumorem hic excitatum inter tot personas natura ac conditione diversas, tanto magis quod aliqui meri sint seculares, nulli obtemperantes, haud possint conversari in solitudine, quam servant formati novitii, — quaque devotio multum juvatur, et exercitia spiritualia majori cum fructu et attentione fiunt, — totum nihilominus compensatur continuis actibus humilitatis, patiundo multas necessitates in victu, vestitu, morbis absque medi-

siderationi a proposito della vocatione, e del martyrio che stavano aspettando, ne mi parve aspettare sin' al giorno della Annuntiata per essere di, nel quale dicevano di certo que sariano uccisi, et al mio servitore Giovanni mandò il padre provinciale la patente di fratello della Compagnia come si vole dare alli benemeriti, con la quale resto via piu contento.

5. Nondimeno il tutto riuscì falzo, et parve ordinato dalla divina providenza per escitare questi Giaponensi à nuovo fervore, e devotione, intepidita già con la lunghezza della priggione, et dilatione del martyrio, et per compire il desiderio de questi fratelli, che tanto tempo fà havevano procurato d'essere religiosi, et loro stessi non cessano d'admirarse, et riverire li strani modi, che il Signore ha pigliati per farli venire qua, ove potessero intrare nel novitiato, et si bene per la strettezza del luogo, et rumore che vi ha fra tante persone di differenti nature, e conditioni, tanto più essendovi alcuni meri secolari, che à nissuno obediscono, non possono stare col ritiramento, che si guarda nelli novitiati formati, et aggiuta molto alla devotione, et a fare gl' essercitii spirituali con maggiore frutto, et attentione; nondimeno il tutto si ricompensa con li continui atti d'humiltà, col soffrire molti

cina tolerandis, pædore ordinario, immunditiis, paupertate tanta rebus in omnibus, usque ad vasa lignea quibus cibum sumimus, ut nullus mihi notus sit pauperculus qui similia habeat, et super omnia quod stant semper parati ad dandam vitam, sive occisione, sive moriendo hic pro amore Domini, et hoc in actu exercito, sentientes dilabi vires, et animo linqui pura ex fame, uti mihi non semel accidit. Processerunt hucusque cum bona ædificatione operam dando ad observandas regulas exacte, ad discendum meditandi ac mortificandi se modum instituto nostro proprium, quamquam per morbos in quos bis ad multos dies incidi, et in quos duo illorum diverso tempore inciderunt, et per calores extraordinarios quos passi sumus omnes hac æstate, necesse fuit interrompere exhortationes et relaxare tantisper tensi arcus cordam.

6. Die 29 aprilis fuit adductus huc frater Hyacinthus O. S. Dominici, cum interprete suo Thoma, ac tandem extremo mense Augusto frater Josephus O. S. Dominici cum uno interprete, ac cum his pervenimus ad numerum triginta, ita ut vix possimus dormire, non habentes parvulum inter nos spatium. Ad primum martyrii nuntium, ineunte februario, superior Dominicanorum habitum dedit uni interpreti Japoni,

disaggi nel vivo, vestito, malatie senza medicine, puzza ordinaria, immonditie, povertà tale in tutte le cose sino nelli vasi di legno, in che mangiamo, che non vi savà poverello che gli tenga simili, et sopra tutto col istare sempre aparecchiati a dare la vita o essendo uccisi, o morendo qui per amore del Signore, e questo in actu exercito sentendosi scemare le forze, et venire meno di pura fame, come m' ha socceduto molte volte. Hanno proceduto sin' hora cón buona edificatione sforzandosi di guardare le regole esattamente, et apprendere il modo di meditare, e di mortificarse proprio del nostro istituto, sibene con le malatie, che due volte mi sopravvennero per molti giorni, et quelle che vennero a due di loro in diversi tempi, et lo straordinario caldo che tutti patimmo nell' estate, fù di bisogno interrompere l'essortationi, e rilassare un puoco la corda dell' arco teso.

6. Alli 29 d'Aprile fù menato qua fr. Hiacintho di S. Domenico con il suo dogico Thomasso, e finalmente alla metà d'Agosto fr. Giuseppe di S. Domenico con uno dogico, e con questi gionsemo al numero di 30; che apena potiamo dormire senza avere un picciolo spatio fra noi. Con la prima nuova del martyrio nel principio di Febraio diede il superiore delli Dominicani l'(h)abito ad uno dogico Giapo

qui multo abhinc tempore degit in carcere, jam ab anno et dimidio antequam ego huc venissem, incepitque novitiatum suum, ac post aliquot menses habitum dedit alteri, fecitque donatum unum; duo priores destinantur suo tempore ad sacerdotium, sed plus quam probabile est, eos hinc non egressuros nisi ad martyrium. Superior Franciscanorum dedit habitum tribus quasi coadjutoribus, sed duo spem habent perveniendi ad sacerdotium, si morti eripiuntur; et uni dedit habitum tertii ordinis, ita ut sint novem veri novitii trium ordinum, et carcer quem fecerunt ad destruendam nostram sanctam fidem, inservit novitiatui religiosorum; quod si martyrium differtur, sunt alii qui eodem aspirant et in prima probatione versantur.

7. Ineunte julio nuntius sparsus est, qui hucusque e variis partibus confirmatur et ab iis qui a curia venerunt, latam esse super nos sententiam, vivos esse comburendos; ex quo potest vestra Paternitas judicare qualem lætitiā ceperimus, eo quod habemus holocausta fieri in odorem suavitatis. Gubernator autem hujus ditionis cum sciret milites custodes, ut bonos christianos, huc intromittere comparatas res necessarias omnigenas, et aliquos venire huc ad confitendum, profitentes magno cum animo fidem, quam per

nese, che molto tempo fa stava in priggione anno, e mezo prima ch'i(o iv)i venisse, et cominciò suo novitiato, et dipoi d'alcuni mesi lo diede ad un' altro, et fece uno donato, li due pono per farsi col tempo sacerdoti, ma è più che probabile, che non han(n)o d'uscire di qui sino per il martyrio. Il superiore delli Franciscani diede l'habito a tre come di (c)oadjutori, ma due hanno speranza di giungere al sacerdotio si scappano della morte, et à uno l'habito della terza ordine, di modo che nuove sono veri novitii delle tre religioni, et la priggione che hanno fatto a fine de distrugere la nostra santa fede, viene a servire di novitiato di religiosi, et se si differisse il martyrio, vene sono altri, che aspirano allo stesso, e stano in prima probatione.

7. Nel principio di Giulho si sparse una nuova, la quale sin'adesso s'è andata confirmando di varie parti, e persone, che vennero dalla corte, che sta data la sentenza sopra di noi che siamo bruciati vivi, con la quale può V. P^{ta} giudicare la contenteza che ricevemmo per havere d'essere fatti holocausti in odorem suavitatis; et perche seppe il governatore di questo stato che li soldati che ci guardavano come buoni christiani ci traevano provisione di tutto lo necessario, et

timorem ore negaverant, atque hinc exire multas litte-
 ras ad christianos exhortandos bonisque consiliis datis
 confirmandos, mutavit custodiam, et posuit hic paucos
 abnegatores, qui cum juramento promiserunt, se non per-
 5 missuros, ut aliqua res huc intret, aut hinc exeat; et sic
 redivimus ad pristinum jejunium, de quo jam scripsi ad
 vestram Paternitatem duos ante annos. Verum est aliquot
 ante mensibus, custodes suspicatos certis ex indiciis se esse
 detectos, non ausos fuisse permittere ut res necessariæ
 10 comparatæ libere huc intrarent nisi nocte obscura, et eam
 ob causam tolerasse nos multarum rerum penuriam;
 sed nunc videtur Dominus velle nos alienare omnino ab
 hujus vitæ commodis, cum nec hostiæ pro missa nec lit-
 teræ venire possint nisi raro, et hæc nescio utrum tempore
 15 exire possint quo primæ naves solvunt. Purgamur hic, ut
 reddamur digni corona quæ tenetur præparata. Et quam-
 quam fames sentitur, vires deficiunt, concedit sua divina
 Majestas sanitatem et lætitiā talem, ut videamur nunc
 vere incarcerati propter fidem, quia continenter patimur, ita
 20 ut erubescam quod cum res necessariæ et multa munera a
 devotis huc venirent, superfluis deliciis alias indulserim; sed
 stomachus languidus ex abstinentia et morbis toleratis prius,

alcuni si venivano à confessare, professando con grande animo la fede, che per
 timore havevano negato con la bocca, et di qua uscivano molte lettere per essor-
 tare, et consigliare li christiani, mutò le guardie, et vi pose alcuni puochi rinegati,
 che con giuramento promesero di non permettere che c'intrasse cosa alcuna, ne
 uscisse, et così torammo all' antico digiuno già scritto a V. P.^a due anni sono, si
 bene alcuni mesi prima sospettando le guardie per certi indicii che erano stati
 scoperti, non osavano a permettere che liberamente entrasse la provisione si non
 di notte oscura, et perciò sentivamo penuria di molte cose; ma adesso pare che il
 Signore ci vuole stavare del tutto dalle comodità di questa vita, poiche ne le hostie
 per la messa, ne le lettere ponno (ve)nire sino raramente, et questa non sò si potrà
 uscire a tempo che vada nelli primi vascelli, et ci va purgando per renderci degni
 della corona, che si tiene aparecchiata; et sibene la fame si fa sentire, et le forze
 vanno scemando, ci concede sua divina M.^a sanità, et allegrezza tale, che si pare di
 stare adesso veramente in priggione per la fede, poiche continuamente patiamo, che
 quando ci veniva la provisione, et molti presenti dalli devoti m'arrossiva per tenere
 alle volte superflue carezze, ma lo stomaco infiachito con l'astinenza, et malatie

jam non poterat ferre ordinariam quantitatem, solebatque cæna esse simplex collatio. Nunc Nangasachia scribunt, nos habere illuc evocari, statutum esse sumere experimentum cum Japonibus istis ad videndum utrum tormentorum vi eos ad abnegandum cogere valeant, et ideo omnes se præparant, et nos facimus idem.

8. Placeat suæ divinæ Majestati ut concludatur nunc nostrum negotium; si minus, hoc vivendi modo nos naturaliter longo tempore vivere non poterimus. Et hanc ob causam credo has esse ultimas litteras quas ad vestram Paternitatem scribo, et provolutus ante pedes peto humiliter sanctam benedictionem, et ut dignetur me commendare Domino in suis sanctis sacrificiis et orationibus, et facere ut commender a patribus et fratribus qui istic sunt.

Ex hoc Omurensi carcere, 28 septembris anno 1621. 45

Vestræ Paternitatis

Indignus servus et filius in Domino

+

CAROLUS INCARCERATUS PRO SANCTA FIDE.

passate non poteva già passare l'ordinaria quantità, et d'ordinario la cena era una semplice colatione. Adess(o) ci scrivono di Nagasachi che havemo d'essere chiamati là, et che vogliono provare la ventura con questi Giaponesi per vedere se li ponno fare rinegare a forza di tormenti, et perciò tutti se preparano, et noi facciamo lo stesso;

8. Sia sua divina M^{ta} servita che si conchiuda adesso il nostro negotio, che si no con questo modo di vita naturalmente non potremo vivere lungo tempo, et perciò faccio di conta che questa è l'ultima che scrivo à V. P^{ta} e gettato alli piedi suoi gli chiedo humilmente sua santa beneditione, et che si degni di raccomandarme al Signore nelli suoi santi sacrificii et orationi, et farmi raccomandare da cotesti padri e fratelli.

Di questa priggione d'Omura, 28 di settembre di 1621.

Da V. P^{ta}

Indegno servo e figlo nel Signore

+

CARLO INCARCERATO PER LA Sta FEDE.

I. APPENDIX BIOGRAPHICA

DE BEATO CAROLO SPINOLA.

Id in hac appendice propositi habendum esse duximus, ut eos indicaremus libros, qui vel de ipso beato Carolo agunt, vel de 118 martyribus qui ante annum 1623 Japonicum regnum martyrio suo illustrarunt. Consulto igitur omnissimus libros qui vel de gloriosa legione omnium Japonensium martyrum, vel de missionibus Japonensibus, vel de historia generali societatis Jesu seu provinciarum ejus, seu de ejusdem societatis viris illustribus et martyribus, conscripti sunt plurimi, ut a PP. Boero, Bartoli, Charlevoix, Cordara, Santagata, Alegambio, Tannero; qui quidem plurima de beato Carolo certe præbebunt, sed et notissimi sunt eidem et a nullo certe negligentur.

Hic vero illum ordinem secuti sumus, ut primo loco beati Caroli biographias seu vitas integras (I-X; cfr. XI), deinde laudes ejusdem metricas (XII, XIII), tum 118 primorum martyrum Japonensium historiam (XIV-XX), denique acta sacrorum rituum Congregationis authentica (XXI-XXIII) indicaremus.

I. Vita del P. Carlo Spinola della Compagnia di Giesu morto per la Santa Fede nel Giappone del P. Fabio Ambrosio Spinola dell' istessa Compagnia. In Roma, appresso Francesco Corbeletti (1), MDCXXVIII, 8°, pp. 223. *Ipsi Spinolarum familiæ dedicatum erat opus.*

- Vita . . . . . Roma, 1629(?), 8°.
- Vita . . . nel Giappone. In Roma appresso Francesco Corbeletti, 1638, 8°, pp. 223. *Omm. ded. et ind. Additur beati effigies et carceris delineatio.*
- Vita . . . Giappone scritta dal P. . . . In Bologna, per l'Herede del Benacci. [*Annus non indicatus est (1647?)*] 24°, pp. 206. *Omm. ded. et ind.*
- Vita . . . In Roma, per gli Eredi del Corbeletti, 1671, 16°, pp. 336. *Omm. ded. Additur effigies et carceris delineatio.*
- Vita . . . Giappone scritta dal P. . . . In Bologna per l'erede del Benacci. [*Annus non est indicatus (2)*] 24°, pp. 206. *Omm. ded. et ind.*
- Vita . . . Giappone scritta dal P. . . . In Bologna MDCCVI, per l'erede del Benacci, 24°, pp. 224.
- Vita del B. Carlo Spinola, martire della Compagnia di Gesù, scritta dal P. Fabio Ambrogio Spinola della medesima Compagnia. Novissima edizione corretta ed accresciuta. Roma, coi tipi della Civiltà Cattolica, 1869,

(1) Apud De Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, tom. III, col. 895, impressa dicitur Romæ, apud Mascardum. Ast Corbeletti nomen fert editio quam præ manibus habui. Forsan factum est ut aliquot hujus editionis exempla Mascardi nomine inscriberentur. — (2) P. Beorchia in notis suis hanc editionem refert circa 1690.

- 16°, pp. 248. *Hanc editionem curavit P. J. Boero, qui epistolas hucusque ineditas inseruit, necnon aliqua etiam biographica de aliis sanctis martyribus. Adest beati eff. et carc. delin.*
- Vita . . . (ut antecedens) . . . Monza, L. Annoni, 1876. 16°, 2 vol. pp. 166 et 191.
- II. Vita P. Caroli Spinolæ Societ. Jesu, pro Christiana Religione in Japonia mortui: Italice scripta a P. Fabio Ambrosio Spinola, latine reddita a P. Hermanno Hugone, utroque Societ. Jesu sacerdote. Antverpiæ, ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti, 1630, 8°, pp. 186. *Adest carc. delin.*
- III. La vie du P. Charles Spinola de la Compagnie de Jesus, mort pour la Foi Chrestienne au Japon, mise en François par le P. Robert Michiel de la Compagnie de Jesus. A Valenciennes. chez Jean Bougher (*sic*). 1661, 8°, pp. 266. *Om. epist. dedic. Adest effigies ac delineatio carceris P. Spinolæ, et privilegium concessum Joanni Boucher ad annos sex* Montibus 10 decembris anni 1660 (1).
- IV. La vie du Pere Charles Spinola de la Compagnie de Je-us. Par le P. Pierre d'Orleans de la même Compagnie. Paris, Etienne Michallet, 1681, 12°, pp. 223.
- La vie . . . . Paris, 1693, 12°.
- La vie . . . . A Paris, chez Marc Bordalet, rue S. Jacques, vis à vis le College des Jésuites, à Saint Ignace, MDCCXXXIII. Avec Privilège et Approbation, 18°, 6 ff., pp. 212.
- *Eadem vita P. Caroli Spinolæ adjuncta fuit aliquot editionibus Vitæ S. Francisci Xaverii auctore P. Bouhours.* Avignon, Seguin aîné, 1828, 12°, 2 vol. etc.
- V. R. P. Cornely, S. J. Leben des seligen Märtyrers Karl Spinola aus der Gesellschaft Jesu. Nebst kurzen Nachrichten über das Leben und den glorreichen Tod der übrigen am 7 Juli 1867 selig gesprochenen Märtyrer von Japan. Mainz, Kirchheim 1868, 16° pp. vii-240.
- VI. Le bienheureux Charles Spinola de la Compagnie de Jésus et ses compagnons morts pour la foi le 10 septembre 1622. Notice historique et biographique, par le P. Eugène Seguin, de la Compagnie de Jésus. Tournai, H. Casterman. 1868, 12°, pp. 264.
- VII. Il beato Carolo Spinola e i suoi compagni morti per la fede ai 10 settembre 1622. Notizia storico-biografica scritta in Francese dal P. Eugenio Seguin e tradotta dal Can. Antonio Campanella. Genova, G. Caorsi, 1868, 16°, pp. xii-120.
- VIII. Vie du B. Charles Spinola, de la Compagnie de Jésus et notice sur les autres martyrs du Japon, béatifiés le 7 juillet 1867, par Joseph Broeckert, S. J., Bruxelles, H. Goemaere, 1868, 12°, pp. 262. *Adest beati effigies, carceris delineatio et tertia imago.*

(1) Menda typographica legitur apud De Backer, op. cit., tom. II, col. 1296 : *anni 1610.*

- IX. Leven van den gelukzaligen Carolus Spinola, van het Gezelschap van Jezu, en Schets der andere Martelaren van Japan, zaligverklaard den 7 juli 1867; door Joseph Broeckaert, S. J. Uit het fransch vertaald. Brussel, H. Goemaere, Uitgever en drukker van Zijne Heiligheid den Paus, 1868, 12°, pp. viii-294.
- X. Het leven van den gelukzaligen martelaar Carolus Spinola, van de Societeit van Jesus, verhaald door A. Duffels, S. J. Met twee platen. 'S Hertogenbosch, G. Mosmans, 1868, 12°, pp. 356.
- XI. Le sacre Palme Genovesi, cioè Vite de' Santi Martiri Genovesi. Desiderio Vescovo di Langres, et Ursicino Medico Protomartire della città di Ravenna. Con una breve relatione di XVIII Fianciulli Giustiniani de' Signori di Scio. Del P. Carlo Spinola della Compagnia di Giesù, e del P. Ferdinando Isola de' PP. Minori Osservanti Reformati, I quali con la loro morte in diversi tempi e luoghi han mostrato la loro costanza nella santa Fede. In Genova, Stamperia di Benedetto Guasco, 1655, 4°. — Per Augustin Calcagnini.
- XII. *In opere* Adami Widl e Societate Jesu Lyricorum Libri III. Epodon liber unus. Bambergæ, ex officina Goebhardiana MDCCLX, 8°, pp. 474, *adest oda una de beato Carolo* (p. 361-364).
- XIII. *In opere* R. P. Ignatii Dyckeri Augustin. Belgæ. Epigrammatum sacrorum libri III. Editio tertia. Coloniae, 1652, *carmina 74 et 75 libri III sunt de beato Carolo*.
- XIV. Breve relationi De gl'atroci, et rigorosi martyri; Che l'Anno 1622 dettero nel Giappone A cento, et dieciotto Illustrissimi Martiri, Tratta principalmente dalle lettere delli Padri della Compagnia di Giesù, i quali ivi erano residenti et da ciò, che e stato riferte da molte persone di quel Regno, le quali in due navi arrivorno alla città di Manila à 12 d'Agosto 1623. In Milano nella Reg. Duc. Corte per Gio. Battista Malatesta 1624, 4°, pp. 7 *binis columnis*.
- XV. Relacion breve de los grandes y rigurosos martirios que el año passado de 1622, dieron en el Japon a ciento y diez y octo illustrissimos Martyres, sacada principalmente de las cartas de la Compañia de Jesus que alli residen : y de lo que han referido muchas personas de aquel Reyno, que en nos Navios llegaron a la ciudad de Manila a 12 Agosto de 1623. Impreso con licencia en Madrid por Andres de Parra año 1624, fol. 2 ff.
- XVI. Relacion . . . . 1623. In fine : Lisboa, por Giraldo da Vinha. Anno 1624, fol. 2 ff., cum hac temporis nota : *Lisboa, 19 Julio 1624*.
- XVII. Relation des cruels martyrs que 118 chrétiens, ou environ, endurèrent au Japon l'an 1622, tirée principalement des Lettres des PP. de la Compagnie de Jésus, qui résident là, et de ce que plusieurs personnes qui vinrent du Japon en cette ville de Manile ont rapporté. Le tout traduit de l'espagnol. Paris, 1624, 8°.
- XVIII. Teatro de la constancia Japona en que se refiere el martyrio de mas de 118 martyres, etc., 1624, 8°.
- XIX. Theatrum Japoniensis constantiæ qua supra centum octodecim illustrissimi

Martyres atrocissimis suppliciis excruciat anno MDCXXII pro fide Jesu Christi per ignem et gladium et aquam coronam gloriæ reportarunt. Bruxellis, apud Joannem Pepermannum, Bibliopolam juratum, Typog. civitatis, sub Bibliis aureis, 1624, 8°, pp. 35.

- Theatrum Iaponensis constantiæ . . . . . reportaverunt. Coloniæ Agripinæ, apud Joannem Kinkium, anno MDCXXIV, pp. 26. Approb. Bruxellæ 30 Julii, 1624.

XX. Theatre de la constance japonoise ou Martyre de cent et dix-huit valeureux champions de Jésus-Christ cruellement occis pour la foy chrestienne au Japon l'an 1622. A Mons, de l'imprimerie de François Waudré, à la Bible, 1624, 8°, pp. 30 (1).

XXI. Congregatione sacrorum Rituum sive Eminentissimo, ac Reverendissimo D. Card. Azzolino Japponensis Canonizationis, seu declarationis Martyrii Vener. Servorum Dei Fr. Alphonsi Navarette Ordinis Prædicatorum, Petri de Avila Ordinis Minorum S. Francisci, Petri de Zuniga Ordinis Eremitarum S. Augustini, Caroli Spinulæ Societatis Jesu, ac Sociorum respective tam eorumdem Ordinum quam etiam sæcularium pro Fide Catholica in Japponia interemptorum. Positio super dubio An constet de martyrio, et causa martyrii in casu etc. Romæ ex Typographia Rever. Cam. Apostolicæ MDCLXXV. Superiorum permissu. Fol., pp. 473, 51, 70, 35 et 46.

XXII. Sac. Rituum congregatione Emin. et Reverendissimo Domino card. Colloredo Jappon. beatificationis et canonisationis, seu declarationis martyrii Ven. servorum Dei Alphonsi Navaretæ ord. prædic.; Petri de Avila ord. minorum S. Francisci; Petri de Zunica ordinis Eremit. Sancti Aug.; Caroli Spinulæ Soc. Jesu, ac sociorum respective, tam eorumdem ordinum, quam etiam secularium pro fide catholica diversis temporibus in Japponia interemptorum. Positio super dubio an constet de martyrio et causa martyrii in casu, etc. Romæ, typis Reverendissimæ Cameræ apostolicæ, fol., pp. 36, 219, 55 et 55.

XXIII. Sacra Rituum Congregatione particulari Emorum ac Rmorum DD. Cardd. Patrizi præfecti ac relatoris Clarelli, Reisach, Panebianco, et Bizzarri a sanctissimo D. N. Pio Papa IX deputata. Japonen. Beatificationis seu declarationis martyrii ac miraculorum vel signorum Ven. Servorum Dei Alphonsi Navarrete Ordinis Prædicatorum, Petri de Avila Ordinis Minor. S. Francisci, Petri de Zuniga Ordinis Erem. S. Augustini, Caroli Spinulæ Societatis Jesu, Joachimi Firayama seu Draz, Lucie Flectes et sociorum tam eorumdem ordinum quam etiam secularium super dubio An stante approbatione Martyrii ex parte tyranni, ita constet de Martyrio ex parte passorum, confirmato pluribus signis, seu miraculis, ut procedi possit ad ulteriora? Romæ, 1866, Typ. Brancadoro, fol., pp. 73, 117, 12, 49 et 21.

(1) Hujus libelli auctor est Petrus d'Outreman, ut patet ex nota in margine impressa apud Philippum Brasseur *Sydera illustrium Hannoniæ scriptorum*, (Montibus Hannoniæ, 1637, 8°) pp. 104, 105.

II. APPENDIX BIBLIOGRAPHICA

DE BEATO CAROLO SPINOLA.

Ex epistolis beati Caroli nonnullæ in ejus Vita vel integre vel magna parte exscribuntur; aliarum sententiæ plures aut pauciores in eadem referuntur; quædam demum dicuntur alicubi manuscriptæ servari. Harum igitur omnium, sicut et aliorum beati martyris scriptorum, quæ noscuntur exstare, seriem integram statui-mus in hac altera appendice texere. Quæ ut plenior fieret, cum Vita ex italico latine translata ab Hugone, annoque 1630 edita, illam contulimus, quæ a Fabio Ambrosio Spinola italice scripta, nuper a P. Boero correctæ auctaque anno 1869 Romæ prodiiit; adhibuimus dein non solum Vitam a P. Eug. Séguin exaratam, sed etiam quæ de B. Car. Spinola narravere Bartoli, *Storia del Giappone*, et Charle-voix, *Histoire du christianisme au Japon*. Primum autem eas enumeramus, secun-dum ordinem chronologicum, epistolas de quibus innotuit quo die vel anno datæ fuerint; tum, prout in Vita occurrunt, illas quarum scriptionis tempus latet; ad hæc additum epistolæ ejusque, vel partim in Vita exscriptæ, argumentum; tandem subjunximus pias praxes, litterasque de re astronomica. — Optandum superest, ut aliquando typis mandentur quæ a beato Carolo scripta vel nondum vel ex parte tantum impressa prodierunt, immo ut omnes ejus quæ exstant epi-stolæ in unum volumen edantur (1).

I. Epistola Romam ad card. Philippum Spinolam, avunculum, Nolæ 7 decem-bris an. 1584 data : rogato ejus ad ingrediendam Societatem consensu, nunquam se a tenendo proposito deterrendum protestatur (2).

II. Pars epistolæ quam in Lusitaniam profecturus 6 decembris an. 1595 Genua Mediolanum scripsit ad Patrem Pompilium Lambertenghi : ingens prodiit desiderium ardua quæque pro Christo tolerandi (3).

III. Epistola longior Romam Ulissipone anno 1598 data, qua navigationis suæ rationes, laboresque aperit Adm. R. P. Claudio Aquavivæ Præp. Gen. S. J. (4). Hæc ita dividitur a P. Fabio Ambrosio Spinola :

Profectio e Lusitania in Brasiliam (10 aprilis an. 1596).

Discessus e Brasilia in Portorico (12 decembris an. 1596) *et exorta tem-pestas*.

Missio in insulam Portorico (a 25 martii ad 21 augusti an. 1597).

Ab hæreticis captus in Angliam abvehitur.

Discessus ex Anglia (10 januarii an. 1598) *et impulsus ad Ulissiponem* (18 januarii an. 1598).

IV. Epistola Ulissipone die 21 martii an. 1598 Mediolanum data ad P. Rember-tengo (5), quem facit certiore de sua ad Indos profectione.

(1) Plures ex epistolis infra enumerandis gallice versas reperire est apud L. Pagès, *Histoire de la religion chrétienne au Japon, depuis 1598 jusqu'à 1651* (Paris 1870), 2e partie, Annexes. — (2) Edita apud Hermannum Hugonem, *Vita P. Caroli Spinolæ*, p. 7. — (3) Ibid., p. 18. — (4) Ibid., p. 24-58. — (5) Ita legitur in

- V. Epistola Romam ad Adm. R. P. Præpositum Generalem data Goæ, 21 decembris an. 1599, in qua navigationis labores ac pericula, morbos quoque navigantium et funera narrat (1).
- VI. Pars epistolæ anno 1601 Macao Romam datæ ad R. P. Lusitaniæ Assistentem, de suis laboribus in urbe Macaensi, donec in Japoniam solveret (2).
- VII. Epistola Macao 12 novembris 1601 ad P. Bernardinum Rossignoli data, de receptis ac mittendis ex Europa libris, quorum sibi opus in Japonia erit, et de P. Matthæo Ricci in aula Pekinensi recepto (3).
- VIII. Epistola Romam e Japonia (anno forte 1605) data ad R. P. Lusitaniæ Assistentem, in qua rationes profert, ob quas potius in Japoniam quam in Sinas profectus fuerit (4).
- IX. Pars epistolæ Romam e domo Meacensi Societatis, anno 1606 data, ad R. P. Joannem Alvarez, Lusitaniæ Assistentem, de suis laboribus apud neophytos Japones ac de fructibus inde perceptis (5).
- X. Pars epistolæ Nangasachi anno 1612 datæ ad P. Bernardinum Rossignoli, de suis ab ingressu in Japoniam laboribus, præsertim in urbe Meacensi, in qua apud Japones nobiles non parum auctoritatis sibi physicæ et astronomiæ peritia comparavit, deinde in urbe Nangasachensi, ubi provinciæ Japonicæ procurator a superioribus constitutus fuit (6).
- XI. Epistola longior, quam brevi post susceptum procuratoris officium (illud autem a mense fere novembri an. 1611 obivit), ad Adm. R. P. Claudium Aquavivam, Præp. Gen. S. J., dedit. In ea primum plures utilesque proponit rationes ad sublevandam summam indigentiam qua hujus provinciæ missionarii premebantur; deinde scribit de plurima consolatione quam in hoc novo ministerio perceperat (7).
- XII. Processus anno 1614 Nangasachi confectus, seu juridicæ informationes de veritate martyrii multorum christianorum Arimensium (8).
- XIII. Epistola longior, in qua beatam mortem quadraginta quinque martyrum enarrat (9).
- XIV. Partes epistolæ Nangasachi 29 martii an. 1615 datæ ad cardinalem Spinolam, avunculum, quem deprecatur ut Ecclesiam Japonensem dira persecutione exagitata SS. Pontifici enixe commendet, opemque præstet PP. Procuratoribus, Gabriele de Mattos et Petro de Morejon, qui ex Japonia, alter in

Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque communale de la ville d'Amiens (Amiens, 1843), p. 516, ad codicem 568, in quo hæc epistola servatur autographa. Haud scio an *Lambertenghi* scribendum sit. Notandum etiam B. Carolum exeunte mense martio 1599 Ulissipone secundo solvisse. — (1) Edita apud Boero, *Vita del B. Carlo Spinola*, p. 65-69. — (2) Ibid., p. 71. — (3) Ibid., p. 73. — (4) Ibid., p. 75. — (5) Ibid., p. 88. — (6) Ibid., pp. 86-88 et 90. — Cfr. Dan. Bartoli, S. J., qui in opere titulo *Storia del Giappone*, L. IV, p. 11, 49, pluribus agit de ope quam apud Japones ex Europæorum scientia sibi vindicavit B. Carolus. (*Bartoli opere*, Firenze 1832, tom. 23, p. 27.) Huc etiam referenda epistola hocce anno 1612 de lunæ defectione scripta, quam in fine hujus appendicis notavimus. — (7) Hæc Romæ servari dicitur a Boero, *ibid.*, p. 92. — (8) Romæ servatur (Boero, *ibid.*, p. 93). — (9) Romæ servatur (Boero, *ibid.*, p. 93).

Italiam, alter in Hispaniam missi sunt; deinde scribit de persecutione, de gloriosa morte quadraginta quinque christianorum, et de sua spe consequendi martyrii (1).

- XV. Pars epistolæ Nangasachi Romam anno 1615 datæ ad R. P. Mutium Vitelleschi, Italiæ Assistentem : gaudet quod in Japonia ad recreandos fovendosque christianos relictus fuerit (2).
- XVI. Pars epistolæ quam Mediolanum ad P. Pompilium Lambertenghi 20 martii an. 1617 de suis in Japonia laboribus scripsit (3).
- XVII. Partes epistolæ Nangasachi Romam 5 octobris an. 1617 scriptæ ad Adm. R. P. Mutium Vitelleschi. Ipsi gratulatur de sua in Præpositum Generalem Societatis electione, eidem gratias agit de acceptis modo ab ipso Vita et reliquiis B. Aloysii Gonzagæ; deinde congaudet de glorioso martyrio Patris J.-B. Machado, tum dolet de dilata sibi martyrii occasione, quam confidit postea obventuram (4).
- XVIII. Epistola e carcere Omurensi 3 martii an. 1619 ad R. Patrem provinciæ Mediolanensi Præpositum data, in qua ordinem modumque captivitatis suæ exponit, additis rebus omnibus quæ sibi acciderunt, ac præterea quæ fuerint animi sui sensa memorat (5).
- XIX. Pars epistolæ quam scripsit e carcere Omurensi mense februario an. 1619 ad P. Joannem Porro in Japonia degentem; in qua maximam de sua captivitate lætitiā explicat (6).
- XX. Pars epistola quam e carcere Omurensi eodem fere tempore ad Patrem quemdam in urbe Macaensi degentem dedit, in qua similia spiritualis exultationis sensa profert (7).
- XXI. Excerpta ex epistola data 5 decembris an. 1619, e carcere Omurensi, ad P. Sebastianum de Ursis, Macai degentem. Majora pati desiderat (8).
- XXII. Epistola ad R. P. Provincialem Philippinarum data e carcere Omurensi 5 martii an. 1619 : agit de sua captivitate et in carcere Omurensi detrusione; tum de vitæ genere, de gratitudine erga Deum et de gaudio spirituali quod pro nomine Jesu contumeliā patiatur (9).
- XXIII. Epistola ad R. P. Provincialem Japoniæ de morte F. Ambrosii Fernandez, qui in carcere obiit 7 jan. 1620 (10). — Relationem de canonica informatione,

(1) Edita apud Boero, *ibid.*, p. 93-96. — (2) *Ibid.*, p. 96. — (3) Edita apud Hugonem, *tom. cit.*, p. 93; apud Boero, p. 110. — (4) Apud Boero, pp. 97, 98; pars tantum altera apud Hugonem, opere citato, p. 95. — (5) Ex ea auctor vitæ, P. Fabius Ambr. Spinola, pleraque exscripsit, quæ narrat de B. Carolo in carcerem ducto, ac præsertim de iudicis interrogationibus datisque a Carolo responsis. Cfr. Boero, *tom. cit.*, pp. 112 ad 123; Hugonem, *tom. cit.*, pp. 96 ad 109. — Hæc fere tota legitur epistola apud Bartoli, *op. cit.*, L. IV, p. i. 13. (*tom. 22*, p. 59-64). — (6) Edita apud Hugonem, *tom. cit.*, p. 110. — (7) *Ibid.*, p. 110. — (8) *Ibid.*, p. 128. — (9) Edit. apud N. Trigault, *De christianis apud Japonios triumphis sive de gravissima ibidem contra Christi fidem persecutione exorta anno MDCXII usque ad annum MDCXX* (Monachii, 1623), p. 509-511. Hæc epistola apud De Backer, *op. cit.*, *tom. III*, col. 894, erronee refertur ad an. 1622. — (10) Ed. apud Boero, *tom. cit.*, p. 139-141.

- quam, jubente R. P. Matthæo de Couros Provinciali, de morte F. Ambrosii Fernandez instituit, conclusit ac subscripsit die 15 februarii an. 1620 (1).
- XXIV. Epistola data die 18 februarii an. 1620 ad Adm. R. P. Mutium Vitelleschi Præp. Gen. S. J., in qua exhibet suæ captivitatis seriem, carceris Omurensis descriptionem, ac vitæ rationem christianorum in eo victorum, dein memorat febrem qua diu laboravit (2).
- XXV. Excerptum ex epistola die 20 februarii an. 1620 ad P. Sebastianum Vieira scripta, de maximo solatio propter quotidianam missæ celebrationem (3).
- XXVI. Excerptum ex epistola 18 februarii an. 1621 ad Patrem quemdam in Lusitania degentem scripta, de paritate victus qui christianis in carcere detentis admetiebatur (4).
- XXVII. Epistola ad Adm. R. P. Mutium Vitelleschi data ex carcere Omurensi 26 februarii an. 1621, de vitæ ratione actisque rebus in carcere cujus aditus aliquamdiu christianis externis patuit, de inducta posthac severiore custodia, de christianis in carcere detentis, de expectata diu nuntiataque morte, de captivis quinque nuper adductis, et de servo Joanne capitis damnato (5).
- XXVIII. Epistola longior ad cognatum Maximilianum Spinolam data ex carcere Omurensi 27 aut 28 februarii an. 1621, in qua, dum captivitatis suæ ordinem ceterasque res quæ sibi obvenerunt narrat, apertissime prodit quanta fuerit animi sui exsultatio quantaque fortitudo inter varia incommoda; cognatos præterea suos omnes vult congaudere de sua captivitate, quam regio splendore pluris facit, eosque vehementer adhortatur, ut veram, quæ a solo Deo est, gloriam consequi studeant (6).
- XXIX. Epistola ad Adm. R. P. Mutium Vitelleschi data ex carcere Omurensi 28 septembris 1621: eadem prorsus narrat quæ in epistola 26 februarii superiore (XXVII), additis quæ ab eo tempore jam contigerunt, necnon de coopato in Societatem servo suo Joanne cum aliis (7).
- XXX. Excerptum ex epistola missa an. 1621 ad P. J.-B. Porro, de gaudio spirituali, quo in carcere perfunditur (8).
- XXXI. Epistola ad P. J.-B. Baëza Rectorem Nangasachensem e carcere Omurensi data die 26 augusti an. 1622: martyrium tandem instare sibi videtur; gravior ab anno facta est captivitas; preces Societatis in ultimum certamen flagitat (9).
- XXXII. Epistola ad R. P. Paceco, provinciæ Japoniæ Præpositum, e carcere Omurensi data die 28 augusti an. 1622: gratitudinem exhibet erga Deum pro

(1) Edit. apud Boero, tom. cit., p. 142. — (2) Ibid., p. 127-131; cfr. Hugonem, p. 113 et p. 130, ubi pars epistolæ hac ipsa die ad eundem scriptæ refertur, de gaudio B. Caroli, quod quotidie in carcere missam legere possit; quodque speret se brevi pro Christo mortem obiturum. — (3) Apud Hugonem, p. 118. — (4) Ibid., p. 116. — (5) Apud Boero, p. 149-154. In litteris superius editis, hujus epistolæ meminit B. Carolus, quam levi errore *mense martio proxime elapso* (supra, p. 54) se scripsisse testatur. — (6) Apud Hugonem, p. 135-141. — (7) Ipsa edita est supra, p. 53 sqq. — (8) Apud Hugonem, p. 132. — (9) Ibid., p. 153-154.

incendio mox tolerando, duplicatisque captivitatis doloribus; aliquot pia munuscula mittit Patribus Societatis amicisque distribuenda (1).

XXXXIII. Epistola e carcere Omurensi data 30 augusti an. 1622 ad R. P. Hieronymum Ruiz Sinarum et Japoniæ Visitatorem: narrat de ingravata multum captivitate, victorumque doloribus et morbis; tum de nuntiato supplicio ad quod tolerandum se disponunt; gratias agit pro tanto beneficio, ultimumque Vale Patribus ac Fratribus Societatis dicit (2).

XXXIV. Apud Séguin, *Le B. Charles Spinola*, p. 136, legitur B. Carolum duobus ante mortem diebus binas litteras ad R. P. Ruiz Visitatorem scripsisse, ac præterea epistolam ad christianos Nangasachenses, quos ad invictam animi fortitudinem adhortabatur. [Cfr. etiam Bartoli, op. cit., L. IV, p. 1, 39 (tom. 22, pp. 198, 201)].

—

- I. Pars epistolæ ad Patrem quemdam e carcere Omurensi datæ: de victu quotidiano captivis ministrato (3).
- II. Excerpta ex epistola e carcere Omurensi data ad R. P. Matthæum de Couros Japoniæ Provincialem: de summa captivorum inedia (4).
- III. Excerpta ex epistola data ad Japoniæ Provincialem: de doloribus in carcere tolerandis propter hiemis rigorem ac vestium penuriam (5).
- IV. Excerpta ex epistolis ad P. J.-B. Porro aliosque datis e carcere Omurensi: de gravi fætore, squalore et sordibus carceris (6).
- V. Excerpta ex epistola ad Patrem in Japonia degentem: sperat martyrium, etsi timet ne a Japonia proscribatur (7).
- VI. Item ex epistola missa ad R. P. J.-B. Baëza Rectorem Nangasachensem: gaudet de nuntiata morte (8).
- VII. Item ex epistola ad alium Patrem missa: de martyrii desiderio (9).
- VIII. Item ex duplici epistola ad P. J.-B. Porro e carcere Omurensi scripta: gaudet de nuntiata morte, qua indignum se reputat, timetque ne martyrium sibi præripiatur (10).
- IX. Excerptum ex epistola ad R. P. Christophorum Fereira Japoniæ Procuratorem, e carcere Omurensi missa: de suo victu quotidiano in carcere (11).
- X. Item ex epistola ad Præpositum Generalem: refert se meritis S. Caroli a morbo gravissimo sanatum (12).
- XI. Item ex epistola ad R. P. Japoniæ Provincialem: in spiritu gaudet, licet gravi morbo correptus sit (13).
- XII. Item ex epistola ad Patrem Japoniæ Procuratorem: rogat ne quid sibi levaminis submittatur (14).

(1) Apud Hugonem, tom. cit., p. 154-157. — (2) Ibid., 157-159. — (3) Ibid., p. 116. — (4) Ibid., p. 117. — (5) Ibid., p. 119. — (6) Ibid., p. 121. — (7) Ibid., p. 123. — (8) Ibid., p. 125. — Cfr. Bartoli, loc. cit., (tom. 22, p. 195). — (9) Apud Hugonem, ibid., p. 125. — (10) Ibid., p. 126. — (11) Ibid., p. 128. — (12) Ibid., p. 131. — (13) Ibid., p. 133. — (14) Ibid.

- XIII. Item ex epistola ad P. J.-B. Porro : gaudet de aggravato carcere (1).
 XIV. Item ex epistola missa Macaum ad R. P. Hier. Ruiz, Sinarum et Japoniæ Visitatorem ; agit de novitiis in carcere Societati adscriptis (2).
 XV. Item ex epistola ad R. P. provinciæ Japoniæ Præpositum scripta, in qua narrat suum in urbem Firandum iter [23 novembris 1621], facta judicii responsa de religiosis duobus qui anno 1620 a pirata Hollando capti traditique gubernatori ethnico, in carcere Firandensi detinebantur. — Ex ea auctor Vitæ B. Caroli pleraque excerpit quæ hac de re profert (3).
 XVI. Pars epistolæ ad P. J.-B. Zola in Japonia degentem e carcere Omurensi datæ, in qua ipsi gratulatur quod mortem pro Christo subire exoptet, eique promittit Deum se rogaturum ut hanc illi gratiam concedat ; ab eo tandem petit ut se viribus exhaustum precibus adjuvet (4).
 XVII. Apud Bartoli, alia quædam leguntur ex epistolis B. Caroli excerpta, de gravissimis incommodis in carcere Omurensi toleratis, itemque de magno solatio quod captivi e missa et sacra communione percipiebant (Cfr. supra I ad IV) (5).

-
- I. Preces duæ : altera ad SS. Trinitatem, altera ad Christum Jesum ; quibus præsertim martyrium expetere solebat (6).
 II. Insigne Devotionis opusculum ad honorem novem mensium, quibus eadem Beatissima Virgo Dei Mater Christum Jesum in suo utero gestavit. Quod cum ejus vita a Fabio Ambrosio Spinola Italico sermone conscripta, prodiit Romæ apud Corbelettum, 1628 (7).
 III. Observation d'une éclipse de Lune à Nangasaqui en 1612 (8).

(1) Hugo, *ibid.*, p. 134. — (2) Apud Boero, p. 158. — (3) Hugo, p. 143-148. Cfr. Boero *tom. cit.*, p. 167, cum Hugone, p. 143. Fusius hæc referuntur a Dan. Bartoli, *op. cit.*, L. IV, p. 1, 34 (*tom. 22*, p. 163-170). — (4) Legitur hæc apud Morejon, *Relatione della gloriosa morte de nove religiosi della Compagnia di Gesù e di altri nel Giappone*, c. 8 ; quæ Relatio inserta est in *Lettere annue del Giappone de gl' anni MDCXXV, MDCXXVI, MDCXXVII* (Roma 1632), p. 80-140. — (5) Bartoli, *loc. cit.*, 37, 38, (*tom. 22*, pp. 184, 191, 194). — (6) Apud Hugonem, *op. cit.*, pp. 12, 13. — (7) Ita Giustiniani, *Scrittori Liguri*. — Vide Hugonem, p. 180-186. — (8) *Mém. de l'Académie Royale des Sciences*, *tom. VII*, p. 706.

EPISTOLA CRITICA AD C. W.

---

1. *Quæris ex me, quid sentiendum putem de nota Liviano codici 15 bibliothecæ Vindobonensis in Austria, quem seculo V tribuunt, subscripta, qua libri dominus indicatur his verbis : ISTE CODEX EST THEUTBERTI EPI DE DOROSTAT, quæ manu seculi octavi exarata esse affirmant.*
- 5 *Rem arduam postulas, petens meam sententiam de scriptura, quam propriis oculis numquam usurpavi, præsertim postquam tot viri docti, veteres codices legendi peritissimi, jam dudum de illa causa, quid sentiendum putent, scriptis libris pronuntiaverint. Nihilominus scrupulo te premi asseris, unde satis apparet, tibi per doctos viros, qui ea de re*
10 *egerunt, satisfactum non esse. Fateor ingenue nec me eorum sententiæ subscribere, qui legendum existimant, quod vulgo creditur ; a quibus cur dissentiar accurate exponam. Claritatis ergo, totius negotii ordinem paucis comprehendam, ac deinde meam sententiam tuo iudicio submittam.*
- 15 2. *Legitur ergo : ISTE CODEX EST THEUTBERTI EPI DE DOROSTAT ; ac eruditis viris affirmantibus, credo, antiquarii manum esse seculi octavi. Sed nomen THEUTBERTI primam difficultatem præbet. Vix enim aut ne vix quidem nudis oculis legi potest, sed nec armato perspiciliis oculo fugientes litteræ sat claræ apparent. Testatur enim Vahlen vir doctus*
20 *se nihil legere potuisse præter hæc DE DOROSTAT : Endlicher legere sibi visus est SUTBERTI EPI DE DOROSTAT. At Mommsen, Jaffé et Haupt, viri clarissimi, testantur scripturam photographiæ arte reproductam legendam esse, ut vulgo, ipsis auctoribus, admittitur, scilicet ISTE CODEX EST THEUTBERTI EPI DE DOROSTAT. Confiteor enimvero magno me pruritu*
25 *adeundi Vindobonam agitari. Tu rides; rideas licet, sed scito me non semel suaviter risisse in bibliotheca Parisiensi, quando post improbum legendi conatum, ad multas horas productum, tandem græci apices, quos viri docti deletos pronuntiabant, oculis meis apparere dignabantur. Sed demus tantisper cl. viris Mommsen, Jaffé et Haupt legendum*
30 *esse THEUTBERTI EPI. Quæro ex iis, quis iste THEUTBERTUS sit, qui vocetur episcopus de DOROSTAT ? Dorostatensis episcopatus nullus in rerum natura exstitit, quia numquam Dorostat episcopali cathedra fuit honoratum. Sed hic fuit episcopus Ultrajectensis, aiunt. Peto rursus ubinam Trajectum ad Rhenum nomine Dorostat sive Dorostadii nuncupetur ? Quod enim afferunt ex Caroli magni diplomate anni 777 Trajectum vetus subter Dorostado, id quidem situm Trajecti subter Dorostado designat, uti revera est, sed nullo modo indicat nomen*

Dorostadi ac Trajecti promiscue usurpari ad eandem urbem significandam.

3. *Sed iterum demus ipsis, quod sibi sumunt, Dorostat significare urbem Trajecti; at episcopum Trajectensem Theutbertum nomine, ubi tandem invenerunt? Notus est Theodardus episcopus Trajectensis, sed 5 Theodardus non est Theutbertus. Dices fortassis non Theutberti sed Theatberti legendum, sicuti habetur apud Wattenbach (1), qui cum Gitlbauer opinatur hunc esse Thiatbrat, unum ex doctoribus scholæ Gregorianæ Ultrajecti, qui postea sub nomine Theodardi sedem episcopalem ascenderit. Non nego Theatbertum esse latina forma donatum 10 Thiatbrat, sed nego esse Theodardum. Cum Gitlbauer citato apud Wattenbach consentio, si constet Trajectensem Theodardum hic indicari, probabili ratione dici Theodardum forte præpositum fuisse Dorostadio presbyterum, et hinc potuisse fieri ut vocaretur episcopus de Dorostat; non ob causam a Gitlbauer allatam, quod presbyteri in 15 gradu constitutus episcopali jure uteretur, sed ob transitum Dorostadio Trajectensem in sedem. Quomodo Gitlbauero in mentem venerit hunc Thiatbrat in Theodardum transformare plane non capio; mihi quidem hæc transformatio probari nequit. Qui cum prædictis viris pro certo habent ad calcem Vindobonensis codicis revera Theutberti legi aut 20 Theatberti, vereor ut ullo modo Dorostadium cum hoc nomine probabili ratione componant, tanto minus quod nihil quidquam afferatur unde sequi possit Theodardum vel Thiatbrat Dorostadii vitam egisse. Qui nodus ut solvatur, alio recurrendum est; quærendus episcopus, cujus nomen in prædicta subscriptione potuit exaratum fuisse, quique 25 Dorostadii aut certo, aut verosimiliter vitæ aliquam partem degerit.*

4. *Supra diximus nomen a variis varie lectum, doctissimo viro Endlicher visum esse SUTBERTI. Doleo codicem præ manibus et oculis non esse: exemplum Mommsenianum quam maxime obscurum est, neque quidquam nos juvat. Quid autem si SUTBERTI legendum sit? Tota, 30 ut mihi videtur, difficultas soluta est. Suithbertus enim, seniore dicitur S. Willibrordi socium, non juniorem primum episcopum Ferdensem, episcopus fuit, non certæ sedis, sed apostolus episcopali caractere ad prædicandum evangelium insignitus. Etenim, quo tempore, ait Beda (2), fratres qui erant in Fresia verbi ministerio mancipati, elegerunt ex suo numero virum modestum moribus et mansuetum corde Suidbertum qui eis ordinaretur antistes, quem Britanniam destinatum ad petitionem eorum ordinavit reverentissimus Uilfrid episcopus, qui tunc forte patria pulsus in Merciorum regionibus exulabat. Non enim eo tempore habebat episcopum Cantia, defuncto qui- 40*

(1) *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, ed. v, tom. I. p. 230, annot. 2.
— (2) *Hist. eccl.*, lib. V, cap. xi (*Mon. Hist. Brit.*, p. 259).

dem Theodoro, sed necdum Berctualdo successore ejus qui trans mare ordinandus ierat, ad sedem episcopatus sui reverso. *Suithbertus ergo episcopus ordinatus est anno 693, ut patet ex iis quæ apud Bedum* (1) *leguntur. De Suithberto Beda pergit* (2) *dicens* : Qui videlicet Suidberct accepto episcopatu, de Brittania regressus, non multo post ad gentem Boructuarorum secessit, ac multos eorum prædicando ad viam veritatis perduxit. *Ex his ergo certissimis sancti Bedæ affirmationibus colligitur Suithbertum unum fuisse ex iis qui in citeriore Frisia fidem prædicabant. In Frisia quæ vocari potest citerior, sive* 10 *respectu Bedæ Angli sive respectu Gallorum, certe situm est Dorostadium, Dorostat. Quod si in Frisia citeriore fidem prædicarunt, non potuerunt non prædicare Dorostadii, quod erat celeberrimum istius regionis emporium. Sat scio non id certis documentis a me stabiliri posse, sed ratione summopere probabili. Qui enim aliquam gentem fide* 15 *imbuere conantur, sane ab iis locis incipere solent, unde facilius fides quaquaversum diffundi possit; jam vero nullus Dorostadio ad hunc finem aptior locus erat. Reversus ergo in Frisiam citeriorem Suithbertus episcopus, ad fratres utique qui eum miserant rediit, ac Willibrordo nondum Roma reverso, solus ibi erat Suithbertus episcopus, quem Doro-* 20 *stadii aliquamdiu hæsisse satis est vero simile, ut sine temeritatis nota admittatur. Cum autem Willibrordus Roma a Sergio Papa in Frisiam remissus esset, a quo duobus annis post archiepiscopus Trajectensis consecratus fuit, ne duo essent duces, Suithbertus Willibrordo cedens ad Boructuarios transierit. Quo cum proficisceretur, unde iter aggressus est?* 25 *Nullum scriptum in libro reperi, sed opinari multa cum ratione licet, inde Suithbertum esse profectum unde sive navali sive terrestri itinere quam facillime ad propositum sibi itineris finem pervenire posset, ubi scilicet et navium hinc illuc commeantium, et vehiculorum copia esset. Quæ quo loco facilius inveniri potuit, quam in celeberrimo istarum gentium* 30 *emporio, in Dorostat? Cumque essent isti monachi ex Britannicæ monasteriis egressi ad apostolatam, studiorum amantissimi, nihil mirum Suithbertum Livii exemplar sarcinis addidisse, ac secum tulisse. Qui deinceps Boructuariis, quibus prædicaverat, per incursantes Saxones dispersis, ad Pippinum accessit, et ab eo insulam Rheni dono accepit,* 35 *ubi sedem vitæ fixam deinde ad beatam usque mortem tenuit. Quid ergo facilius creditu, quam Livii exemplar, cum signandum esset, ita signari* ISTE CODEX EST SUTHBERTI EPI DE DOROSTAT; episcopi videlicet, qui Dorostadium fide imbuunt, et Dorostadio profectus huc venit! *Quod si res illa sic gesta fuit, — vix autem aliter fieri potuit, — duo quidem obtine-* 40 *bis, et nomen scriptum in codice non esse Theutberti, nec Theatberti sed Suithberti; habebis nomen quod noti episcopi proprium fuit; et præterea*

(1) Ibid., cap. viii (tom. cit., pp. 254, 255). — (2) Ibid., cap. xi (tom. cit., p. 259).

habes episcopum cujus nomen cum Dorostat aptissime componatur. Qui vero Theutbertum vel Theatbertum admittit, primo quidem nullo modo illius viri memoriam ostendet in aliquo documento historico aut ecclesiastico : neque enim per illa tempora talis nominis episcopus invenitur (1). Ac multo minus viam reperiēs, qua ignotum virum Dorostadium ducas. Quod petiisti, dedi tibi : habes ego quid sentiendum putem. 5

5. Coronidis loco addo, apud Pseudo-Marcellinum, multa et egregia facta narrari Suithberti sociique ejusdem Willibrordi, quæ inter primum ac præcipuum locum obtinet Dorostadium ad fidem conversum ab utroque. Solus hucusque Pseudo-Marcellinus Dorostadium nominaverat; cum tamen res ipsa facile credi possit, et vix non a priori 10 supponi debeat, decessores nostri in Actis S. Suithberti (2) rem sub dubio reliquerunt nihil affirmantes, nihil negantes. Negaverunt utique felicem Evangelii successum Dorostadii per manus Suithberti ac Willibrordi iis cum adjunctis, quibus eum vestivit Marcellinus (3) : quinquaginta, ait, ecclesias Dorostadii ædificarunt. Quod quis est qui 15 credat? Nolim tamen acrius hoc loco Marcellinum carpi : primo quidem, quod forte non intenderit solum emporium Dorostadii suo in ambitu quinquaginta ecclesiis donare, sed fortassis totam circa Dorostadium regionem, neque ecclesias tales intellexerit quales nos, sed parva sacella. Deinde Dorostadium uno tantum post sæculo, tempore videlicet 20 S. Anscharii, ob multitudinem ecclesiarum ac religiosorum hominum utriusque sexus valde celebratum erat (4). Quare facile crediderim jam a prima fidei prædicatione ingentes pietatis fructus Dorostadium protulisse, unde tanta postmodum religionis abundantissima fecunditas 25 excreverit. Quodsi modo hanc Marcellini narrationem cum Bedæ, et cum codicis Liviani nota compares, videor mihi audire te dicentem, ex parva illa Vindobonensi scintilla sat magnum historię nostrę lumen exoriri. Dorostadium enim cum omnimoda certitudine suam conversionem adscribet Suithberto : et suspicio magna erit Pseudo-Marcellini non tanta fecisse mendacia, quanta ipsi adscribuntur, et digna- 30 bimur cogitare auctores sub ementito Marcellini nomine latentes fortassis legisse in Werdensi monasterio documenta nobis ignota, sed quæ ipsos aliquid docuisse possunt, quod ad aures Bedæ non pervenerat. Sed satis jam de his. Tu meis conjecturis assenti, si dignæ sunt assensu; 35 Interim nos ama et communibus studiis fave.

G. V. H.

(1) Nomen Teutberti ante seculum nonum nullis in elenchis episcoporum reperi. Apud Gams in *Serie episcoporum*, quater repperi seculis octavo posterioribus nomen Teutberti aut simile : Teutbertus Aptensis 857. Theodebertus Massiliensis 818. Theupertus Foropopiliensis 998. Teupertus Feltrensis 967. — (2) *Act. SS.*, tom. I Mart., pp. 76, 77, num. 37. — (3) Vide *ibid.* — (4) Vita S. Anscharii, cap. 8, num. 33, in *Act. SS.*, tom. I feb., p. 416.

VITA ANTIQUA
SANCTI SAMSONIS
DOLENSIS EPISCOPI

EDIDIT R. P. DOM. FR. PLAINE, O. S. B.

Paucis omnino sanctis illud celebritatis indicium commune est, ut tot gestorum suorum antiquis temporibus habuerint scriptores, quot nactus est Samson, primus Dolensis episcopus; quas omnes Vitas, licet non parum inter se diversas, ad unam solam Legendam revocandas esse, quæ primigenia dicenda esset, censuerunt viri docti Sollerius (1), Rivet (2), atque alii plurimi. Licet autem antiquissimam Vitam aliarumque præcipuum fontem Sollerius (3) eam esse contenderit, quam post Mabillonium (4) ipse edidit (5), dicendum tamen est hanc primigeniam Vitam in bibliothecarum adhuc delitescere latebris. Ut enim alia omittam plurima compendia, merum etiam atque insufficiens compendium refert vita e Libro Landavensi recentius edita (6); ea autem quam in *Bibliotheca Floriacensi* exhibet Joannes a Bosco (7) multis lacunis, interpolationibus, quin et erroribus defædatur (8); quæ vero a Mabillonio atque Sollerio præcellentior est visa, quamvis ex præfatione ad Tigerinomalum episcopum aliisque locis aliquam antiquitatem sibi vindicare possit, qualem nempe in intricata episcoporum Dolensium et Leonensium chronotaxi statuere licet, quamvisque non improbable sit eam, ut profert Rivet (9), sexaginta vel septuaginta annis post Samsonis mortem esse conscriptam, nequaquam tamen primigenius fœtus æstimari illa potest, ipso auctore testante, qui se in præfatione profitetur ex *sedulissimis ac pulcherrimis litteris, quas ... conscriptas repperit, ... paucissima admodum verba ... litteris tradere conatum esse* (10); quibus verbis designat Acta S. Samsonis, ab Henocho venerabili diacono eodemque sancti episcopi consobrino *congruis stylis polita*, ut pluribus ipse explicat (11). Quin et alia insuper Acta illum præ oculis habuisse, idem etiam nos docet inquiring: *Siquidem et in aliis ejusdem Samsonis emendationibus gestis, atque ibidem propinquioribus, ita conscriptum indubitanter offendimus ...* (12). Inde solvitur etiam difficultas quam facessere poterant loci aliqui

(1) *Act. SS.*, tom. VI jul., p. 571, num. 20. — (2) *Hist. litt. de la France*, tom. III, p. 546. — (3) *l. c.*, p. 572, numm. 24, 25. — (4) *Act. SS. O. S. B.*, sec. I, p. 165 sqq. — (5) *l. c.*, p. 573 sqq. — (6) *The Liber Landavensis*, ed. W. J. Rees, p. 8-25. — (7) *Tom. I*, p. 464-484. — (8) *Act. SS.*, tom. cit., p. 571, num. 22. — (9) *l. c.* supra in annot. 2. — (10) *Act. SS.*, tom. cit., p. 573, num. 4 præfationis ad Tigerinomalum. — (11) *Ibid.*, numm. 2 et 4. — (12) *Ibid.*, p. 574, num. 1 Vitæ.

obscuri Vitæ a Mabillonio et Sollerio editæ, in quibus auctor sese exhibere videtur tamquam testem oculatum : scilicet ipsum de verbo ad verbum ea ex alterutris Gestis antiquioribus mutuatum esse, facilis conjectura est.

Utrum revera quam jam edituri sumus S. Samsonis Vitam, alterutra ex his antiquioribus sit, fidenter nolumus asserere; credimus tamen antiquam valde eam esse, cujus Vita a Mabillonio et Sollerio edita mera sit retractatio politior. Et quidem quæ primo libro Vitæ infra edendæ comprehenduntur, ea auctor alter libri primi quinque prioribus capitibus retulit, eodem fere ordine, initio etiam non longiore neque brevior oratione, postea vero multo brevior; ejusdem vero primi libri capiti decimo nono respondet in *Actis Sanctorum* libri secundum num. 7-9 (1). Quæ autem in secundo Vitæ nostræ libro narrantur, horum partem aliquam paucis verbis conclusam legimus in capite sexto libri primi alterius Vitæ.

Antiquam vero esse, quam edimus, Vitam sequentia momenta efficiunt :

1º Ipsam hanc Vitam ineunte seculo X metricè convertit Dolensis quidam poeta, cujus infra prologum metricum ad primum et secundum libros edemus. Hi quidem soli prologi ex ejus opere supersunt; at quum in secundo innuat se eam operis sui instituisse partitionem, ut primo libro narraret quæ in majori, altero quæ in minori Britannia gessisset Samso (2), et quum in sola nostra Vita talis divisio reperiatur, concludere possum ipsam hanc Vitam poetæ præ manibus fuisse. Ætatem vero suam ipse indicat, quum referat se scribere jussu Lovenani episcopi (3) qui initio seculi X in cathedra Dolensi sedebat (4).

2º Seculo autem XII stylo et eruditione clarissimus Baldricus Dolensis archiepiscopus, sui patroni atque antecessoris gesta et virtutes in novam ponere lucem cupiens, nihil aliud nisi hujusce Vitæ textum exscripsit, additis prologo, quem infra edemus, et adnotationibus paucis. Licet enim se *codicem antiquum correxisse* et *ex veteri materia quasi novam historiam contexuisse* in prologo profiteatur, paucissima correxit vel innovavit (5).

3º Præluxit etiam hæc Vita illi cui cura fuit liturgicas S. Samsonis laudes describere, quas ex sacramentario Corbeiensi, circa annos 972-986 exarato atque hodie Parisiis asservato, ediderunt Mabillonius (6) et Sollerius (7). Ibi enim in compendio virtutum S. Samsonis mentio fit trium mortuorum ab ea suscitatorum, at hæc triplex mortuorum suscitatio nusquam narrata invenitur præter quam in Vita nostra.

Unde hanc antiquam atque auctoritate præcellentem scriptionem ad aliqualem rerum hagiographicarum et historicarum profectum publici juris facere mihi opportunum esse visum est. Illam vero edam ex codice Andegavensi 719, seculi XI; in quo quum propter lacunam pauca aliqua deciderint, hæc ex codice Parisiensi 5323, seculo XIII exarati, supplebuntur et uncinis appositis indicabuntur.

(1) Ibid., p. 589. — (2) Versus 13 sqq. *Hujus principio*. — (3) Prol. lib. II, vers. 8. — (4) Vide Migne, P. L., tom. CLXXIX, p. 1105. — (5) Ex nostra etiam Vita legendam suam sæpe ad verbum mutuatus est Capgravius. — (6) Tom. cit., p. 174. — (7) Tom. cit., p. 591.

Utrum hujus operis auctor Henochus ille sit, de quo supra ex anonymo a Mabillonio edito meminimus, difficile est affirmare. Non obstat tamen, quod auctor videatur profiteri se Armoricanum esse (1), item monachum Pentalensem et regulæ sancti Benedicti addictum (2); hæc enim cum titulo consobrini sancti Samsonis non ita repugnant: potuit siquidem Henochus ex insulari Britannia oriundus, inde, ut Samson, in Armoricam transire, hancque tamquam secundam patriam habere; neque etiam improbabile sit Henochum circa annos 580-600 professionem regulæ benedictinæ emisisse: si quidem a multis jam annis conditum erat a S. Mauro apud Andegavos vicinos cœnobium Glannafoliense. Quin immo S. Mevennus, unus ex præcipuis S. Samsonis discipulis, eandem regulam jam amplexatus, eam in suum Gaelense monasterium introduxerat (3).

Neque indoctus auctor erat, qui nempe non Scripturam sacram tantum, sed et Patres, Cyprianum scilicet (4) et Gregorium (5) citat.

Balderici prologum ex codice Parisiensi 5350 desumpsi; prologos vero metricos ex codice Parisiensi 5323, in quo ab amanuensi utique Vitæ libro præfixi sunt; cujus exemplum secutus sum.

**Prologus metricus in librum primum Vitæ
S. Samsonis.**

Omnipotens cæli rector, rerum dominator,
 Qui variis cunctas speciebus plasmate miro
 5 Rite creaturas in senis protinus ipsis
 Ornasti divina tunc virtute diebus;
 Qui prius lucem formasti jure dierum;
 Qui firmamentum jussisti fame fingi,
 Ex cujus motu lymphis tellure fugatis
 10 Terra dedit herbas agrestes, lignaque cuncta;
 Sole polum, luna, stellis ornare dedisti;
 Quique maris pisces, cæli volucresque dedisti,
 Fecisti terrena animalia quæque videntur;
 Omnibus his ergo perfectis mox elementis,
 15 Hinc hominem demum formasti pulvere terræ,
 Conformem tibi, carne novans gestare loquelam;
 Qui bona jussisti fieri, retroacta aboleri;
 Quique perenne tenes pactum cum patribus olim

(1) Lib. II, cap. 1. — (2) Lib. II, capp. 13 et 14. — (3) Vide *Anal. Boll.*, tom. III, p. 141. — (4) Vide lib. II, cap. 4, circa finem. — (5) *Ibid.*, cap. 16.

Innumeris stellis et arenis connumerari;
 Quem mare numquam fluctivagum nec machina mundi
 Nec tellus spatiosa, poli nec culmina vallant;
 Qui venti crepitum inspiras, prohibesque vicissim;
 Da, Deus, auxilium, quo possim carmine digno 5
 Inclita Sansonis modulari gesta beati.
 Namque tu laus confessoris, laus tua fiet (1),
 Factor virtutum, qui doctis muta loquelis
 Ora jubes, fari pecus et pia promere verba,
 Et nuper natos, lactentes, condere laudem; 10
 Ex sicca rupi, qui flumina larga dedisti;
 Auxilium conferre mihi digneris honestum,
 Elingui valeam quo silva valde profunda
 Virtutum confessoris modo carpere ramos,
 Paucaque de multis perstringere verba relatu. 15
 Imperiis parere tuis sacra gesta virorum
 Noscuntur, sancti per te virtute coruscant.
 Sic ideo, cæli rector, miracula multa
 Per sanctos nunc dispensas jussu dominante,
 Ut duplicata fides credentibus augeat et spes, 20
 Ne desperet opem sceleratus si pia vota
 Jungere non parcat post votum cernere cuncta.
 Non rogo falsorum suffragia vana deorum
 Scenica, qui Musis responsa dabant violatis,
 Sed Deus altitonans concedat, deprecor, unus, 25
 Mystica quæ verum designent verba loquelis.

Explicit prologus in libro primo Vitæ S. Sansonis.

Vitæ S. Sansonis auctore Baldrico prologus alter.

Cum olim gentilium philosophos meminerimus multos
 suorum laudibus pomposis extulisse et super hoc libros 30
 litteris aureis rutilantes edidisse, quid nos totius socordiæ, si
 a Christi laude et hoc nomine tacebimus, redarguendi adhuc
 torpemus? Si illi per ambages suas frivolas, homines impu-

(1) Simili modo recentiore tempore de B. Martino canebat Petrus Venerabilis :
Rex Christe, Martini decus : — Hic laus tua, tu illius.

ros et perditos cælis intulerunt et posteritatis memoriæ taliter eos commendaverunt, cur Deum nostrum in sanctis suis mirabilem non prædicare et non glorificare non erubescimus? Expergiscamur igitur aliquando, ut ad capessendam
 5 illam rempublicam specialiter gloriosam accendamus, et saltem orthodoxorum exemplis incitemur, quorum actus incessanter vel audimus vel legimus. Multa siquidem de actibus apostolorum et martyrum ad ædificationem nostram legimus; cui lectioni confessorum religiositatem annumeremus,
 10 ut in his omnibus congaudenter delectemur. In confessorum ergo aliquantulum demorantes collegio, domnum Sansonem ad medium deducamus, et qualiter Deo suo complacuit, seu quanta, prout nobis cognita sunt, Deus per eum operatus est, ad auditorum utilitatem styli veridici censura recitemus.
 15 Operis autem prælibati Spiritu sancto debitorem me polliceor, ego Baldricus, sanctæ Dolensis ecclesiæ pontifex humillimus, cujus sedis et ipse fuit metropolitanus, et totius Britanniae citerioris claruit archiepiscopus. Hoc tamen ad opus nequaquam sufficio, sed in Domino confido. Nulli etiam
 20 videatur incongruum quod ego modernorum contemporaneus ad codicem antiquum corrigendum manum præsumptuosam applicui, et de veteri materia quasi novam historiam contexui. Erat enim usque ad nos illa nobilis et gloriosa materia simplicibus pannis involuta, et, ut adhuc in veteribus,
 25 si forte supersunt, dinosci potest schedulis vilibus, in siliquis uber gramen viluerat. Nos igitur, si Deus dederit, Sansonem beatissimum inter confessores lilium conspectissimum, eloquio celebriori sed tamen veraci proferemus, et materiei mera sinceritate servata dictorum simplicitatem aliquatenus
 30 poliemus (1). Minus celebrioris siquidem pretii est quæcumque materia, quam non exornat callens artificis peritia. Dicemus ergo Sansonem, non illum qui discerpsit ora leonis fortissimum, sed illum duntaxat qui zabulum devicit, militem strenuissimum, qui summo sacerdotum fuit thus et thymia-

(1) Re quidem vera pauca admodum codicis antiqui dicta correxit vel immutavit Baldricus; sed illum fere ad verbum exscripsit; (vide supra observationes prævias.)

matum, sacerdos et sacrificium. Honoret etiam inclitum Christi confessorem omnis Ecclesia et maxime utique Britanniae, quam utcumque suo præsulatu insignivit, provincia. Miraculorum autem singulorum relationem per capitula distinximus competentia, ut ad dignoscendum lectori, quod 5 maluerit, faciliorem præbuerimus viam. Ad prædictum ergo opus accedentes, nobis Spiritum sanctum patronum imploremus, et de ejus confisi gratia amodo inchoantes ultra nos præsumamus.

SANCTI SANSONIS EPISCOPI VITA INCIPIT.

40

INCIPIT LIBER PRIMUS.

Caput primum. De nominibus parentum ejus.

Igitur inter alia sancti Sansonis mirifica gesta, illud miraculum, quod Dominus omnipotens ante conceptionem ejus in utero matris suæ ostendere dignatus est, silendum non 15 esse puto. Nam pater ejusdem sancti Sansonis Demetiano ex genere (1), Amon nomine, exortus est. At mater ejus Anna nomine, de Venoetia provincia (2), quæ proxima est eidem Demetiae, exorta est. Qui nobiles parentes, unitis consiliis ceterorumque parentum suorum, secundum omnipotentis 20 Dei dispensationem nobiliter conjuncti sunt. Nam parentes eorumdem conjugum altrices regum utriusque provinciae fuerunt et nomina eorum enumerare atque legere multis vicibus audiui. Sed Amoni patri sancti Sansonis frater fuit Umbraphel nomine, et Annæ matri ejus soror fuit Afrella 25 nomine; boni ambo fratres, bonæ ambæ sorores, de nobilissimis parentibus progeniti. Sed Umbraphel frater Ammonis Afrellam Annæ sororem, inito consilio parentum suorum, uxorem sibi duxit. Et ipsa Afrella Anna sorore sua junior erat, quæ tamen ante Annam sororem suam tres filios conce- 30 pit et peperit.

(1) Demetia sive Dyved, parvum regnum in meridionali Wallia. Vide F. Walter, *Das Alte Wales*, cap. 5, p. 84. — (2) Sive principatus Gwent, in eadem Wallia meridionali. Vide Walter, op. cit., p. 127.

Ammon vero et uxor ejus Anna jam in desperatione erant, eo quod prolem non habebant, et ab omnibus vicinis et amicis suis Anna quasi avorsa et sterilis putabatur, desperato jam uteri sui partu. Interim Ammon et Anna contri-
 5 stati valde jejuniis inhærentes, vigiliis se constringentes, eleemosynas pauperibus erogantes, omnes amicos, ut secum orarent deprecantes (1), debita debitoribus suis relaxantes, tributa servis suis levigantes, unanimiter plena fide, preces Deo omnipotenti effuderunt, ut auxilium illis de hac sterili-
 10 tate præbere dignaretur.

Capitulum secundum. Qualiter inquisitus est librarius.

Quodam itaque die festo, dum ad ecclesiam convenirent et ibi sermocinationem inter multos de librario quodam in longinqua Aquilonis terra habitante, et quandam præcantatio-
 15 nis artem hominibus exercente audirent; ad quem de multis provinciis innumera multitudo frequentare consueverat, quia omnia, quæ illis dicebat, pro certo et sine dubio veniebant. Hi itaque certatim cum aliis multis ire secum destinantes, de eadem ecclesia ad domum revertentes, et de
 20 Dei misericordia confidentes, læti animo, unanimiter ad eundem magistrum interrogandum iter direxerunt. Actumque est ut confecto tanti itineris labore, post diem tertium, ad locum, ubi ille librarius habitabat, pervenere, atque ibi magistrum illum cum populis multis sedentem, atque illis,
 25 quæ futura erant, indicantem, reppererunt. Tunc Ammon cito munera attollens, magistrumque cum sua uxore supplicans ut ad eorum causam diligenter animum suum dirigeret, promptus et supplex precabatur. At ille, aliis causis derelictis, pro bonis personis et longinquis viantibus, ut silen-
 30 tium fieret, et causam illorum cum silentio audiret, humiliter indicavit, et inquires ait : *O filioli, propter quid tanto itinere venistis? causam omnem narrate.* Aperiente itaque os suum Ammone, cum ingenti lætitia compescuit eum magister

(1) Præcipue quidem SS. Dubricium episcopum atque Ildutum abbatem, teste *Libro Landavensi*, p. 8.

dicens : *Causam scio adventus vestri : quia uxor tua hucusque sterilis fuit, sed credo quod divina misericordia mox adveniet illi. Tu vero fac virgam argenteam secundum uxoris tuæ longitudinis mensuram* (1), *et da pro anima illius et pro tua in eleemosynam, et deinde Deus omnipotens resuscitabit vobis semen* 5 *secundum voluntatem suam, et secundum desiderium vestrum.* Quo audito, Ammon hilariter respondens dixit : *Tres virgas coæquantur sibi dabo.* Videns autem magister intellectum et prudentiam viri, manere eos apud se in hospitium fecit.

Capitulum tertium. Quod Sanson ab Angelo nuntiatus est. 10

Cumque post lassitudinem viæ sese sopori dedissent, mulieri Annæ quiescenti Angelus missus est a Domino, inquiens : *O mulier firma in fide, stabilis in Dei dilectione, perseverans in bono opere, in prece, felix es, felixque uterus tuus, feliciorque erit fructus uteri tui. Ecce enim, Deo iubente,* 15 *filium habebis, et Sansonem nomen illius vocabis.* Tremebunda itaque mulier, necnon et læta præ nimietate visionis, et præ fulgore Angeli sibi astantis, et præ verecundia, ut est mos bonarum feminarum, nihil respondere poterat. Ad quam Angelus leniter fatur, inquiens : *Ne timeas, bona mulier,* 20 *neque diffidas : Dominus enim dignabitur confortare mærorem tuum et lacrimæ tuæ vertentur in gaudium, quia lacrimæ non veniam postulant, sed cito misericordiam promerentur. Et tuæ lacrimæ misericordiam Dei meruere, et fidem hujus rei mane habebis per magistrum ad quem venisti.* Et cum hoc dixisset, 25 Angelus evanuit. Expergefacta itaque mulier a somno, cuncta quæ vidisset et audisset per ordinem viro suo replicavit. Gaudentibus autem illis et invicem tractantibus, reciproca lux affuit diei; cumque illi præ itineris prolixitate mane surgerent et vestimenta induerent, magister affuit dicens : *O* 30 *femina, beata es, beatusque uter tuus, sed beatior erit fructus ventris tui. Mihi enim hac nocte dignatus est de te et de tua*

(1) Res non absimilis narratur etiam de parentibus S. Brioci episcopi. Vide num. 4 Vitæ S. Brioci a nobis editæ in *Anal. Boll.*, tom. II, p. 164, lin. 13 sqq.

prole Dominus revelare. Nam primus partus tuus (1), summus a Deo sacerdos destinatus est, et ut hunc paries, Sansonem vocabis et postea legitimo tempore trades eum disciplinis discendis. Huic vero de Britannorum genere similis non fuit, nec est, nec
 5 *esse poterit. Hic erit Dei altissimus sacerdos multis gentibus profuturus. Benedictisque illis, abierunt domum cum lætitia et exultatione; et sine mora promissio Dei adest.*

Capitulum quartum. De nativitate ejus.

Itaque mater cum viro suo dormiens concepit in utero
 10 suo filium, ovansque usque ad tempus a Deo prædestinatum portabat illum. Sed tempus affuit partus, et illa peperit filium suum primogenitum, jam a Deo omnipotente electum, atque benedictum. Et cum omnes vicini eorum hoc audissent, gratias Deo referentes gavisī sunt gaudio magno, dicentes :
 15 *Benedictus Dominus Deus noster, qui suam misericordiam nobis largiri dignatus est.* Nutrito itaque nobiliter filio, et nobiliter baptizato secundum nobilitatem parentum, nomen, quod Angelus indicaverat, ei impositum est. Et erat mater ejus satagens die ac nocte, ne pars Deo destinata, et multis
 20 profutura, ullo modo pollueretur. Et si illa in hoc satagebat, magis erat sollicitudo divinæ providentiæ de illo, quæ illum, antequam fieret, denuntiaverat.

Interim juvenilis ætas jam discendi atque scribendi artem desiderabat, quod postea veritatis probavit eventus. Nam
 25 cum esset annorum circiter quinque, ille solus tota mentis aviditate scholam satis adire voluit. Sed pater ejus renuebat illum esse clericum, magis cupiens militem esse terrenum, ut adeo conflictus indesinens inter ambos parentes die ac nocte fieret : illa cupiebat militem esse cælestem, ille desi-
 30 derabat esse terrenum; sed dum hæc conflictio inter illos erat, quadam nocte, Ammoni in lecto dormienti, cælestis increpatio adest dicens : *O Ammon, quare partem mihi destinatam a me prohibere cupis? Scito ergo, si hoc facere non*

(1) Referuntur siquidem capite nono fratres Sansonis quinque et soror una.

desieris, vindictam de hac re invenies. Ammon ergo tantæ visionis admiratione a somno expergefactus, ad terramque consternatus et timore ingenti constrictus, pænitudinem facti sui gerens, nihil amplius contra Dei voluntatem de filio suo acturum se confirmabat. 5

Illico ergo hoc die Ammon sine mora filium suum duci ad scholam compulit dicens : *Non moremur filium nostrum, immo potius Dei filium, ad scholam duci. Nam Deus cum illo est et nihil contra Deum agere debemus.* Et cuncta, quæ viderat ea nocte de illo, suæ conjugii replicavit. Illa vero ovans, toto 10 cordis affectu magnificabat Deum in cunctis beneficiis suis, quæ misericorditer præstitit illis. Atque eadem hora insimul surgentes ad scholam filium suum egregio magistro Britonum, qui Heldutus vocabatur, ducere perrexerunt.

Et ipse Heldutus discipulus erat sancti Germani episcopi (1), et ipse Germanus ordinavit eum in sua juventute, in gradum presbyteratus. Ille vero Heldutus de totis scripturis veteris ac novi testamenti, et omnis philosophiæ generis, metricæ scilicet et rhetoricæ et omnium artium scripturæ peritissimus erat, genereque magnificus, et sagacissimus 20 futurorum præscius.

Capitulum quintum. Qualiter scholæ traditus.

Hic itaque sanctus Heldutus, cum electum Dei Sansonem oculis vidisset, et de manu suæ matris cum donariis, quos cum illo parentes ejus apportaverant secundum morem, 25 recepisset, atque amanter illum deoscularetur, respiciens in cælum, et benedicens illum, ita sermonem exorsus est dicens : *Gratias agimus Deo omnipotenti, qui luminare hoc, ut vidimus,*

(1) Heldutus, qui infra Heltutus vocatur, alibi etiam Eltutus (in *Act. SS.*, tom. VI Jul., p. 575) seu Ildutus (*Liber Landavensis*, p. 8), Iltutusve (*Act. SS.*, tom. VI Julii, p. 568, x), gallice saint Iltut, discipulos habuisse dicitur præter S. Samsonem, inclitos viros Paulum Leonensem, Gildam, Davidem (*Act. SS.*, tom. II Mart., p. 112 in Vita S. Pauli Leonensis, et alibi sæpius); colitur die 6 novembris. Germanum episcopum, cujus discipulus ipse Heltutus asseritur, Altissiodorensem fuisse temporum ratio non obstat, licet alter senserit Sollerius (*Act. SS.*, tom. VI Jul., p. 568, num. 4).

nostra de gente in terram accendere dignatus est. En augustum nostræ regionis caput, et pontifex summus, multis citra ultraque mare profuturus; en egregius omnium Britannorum sacerdos; en doctor post apostolos omnium ecclesiarum peritissimus. Hic
 5 *erit sanctus, pius et ecclesiasticus.* Hæc audientes parentes ejus, plus de eo volentes audire, rogaverunt humiliter ut plus revelaret. Sanctus vero Heldutus ita responsum reddidit, dicens : *Non est meum hodie hoc dicere vobis, nec vestrum est a me interrogare.* Quid plura ? Parentes reversi sunt, et ille cum
 10 *supradicto patre remansit.* Nullus more infantium post matrem patremve erat fletus, sed quasi a primis cunabulis suis ibi nutriretur, delectabiliter mansit. Mirum in modum sub una eademque die vicenas eleas tesseræque agnovit totas (1), nec opus fuit ei amplius monstrare. Et quod est
 15 *mirabilius his omnibus, in una hebdomade omnium litterarum distinctiones per verborum conjunctiones, Deo revelante, potuit intelligere.* Nam in legendo ita tenuis erat sensus ejus tantum quantum humana mens capere vix potest. Nam cum esset annorum quindecim, jejuniis frequen-
 20 *tissimis ac vigiliis prolixioribus præ omnibus fratribus ibidem habitantibus se exercebat, ita ut superpositiones sæpe et biduana jejunia facere contenderet, prohibente illum prudentissimo magistro ac dicente : Non convenit, fili, ut corpusculum adhuc juvenili ætate florens intemperatis frangatur*
 25 *jejuniis.* In altioribus autem Scripturarum intelligentiis ita tam acutus erat sensus ejus ut plus in spiritualibus documentis quam quæ supradicto magistro insinuabantur, inquireret.

Quadam itaque die, dum colloquium inter se haberent ille
 30 et magister suus, in incertam inciderunt quæstionem. Et cunctos tractatus veteris ac novi testamenti diligenter perscrutantes, explanationem ejus nullatenus reperire poterunt. Quo facto, destinavit sanctus Sanson intra semetipsum jejuniis ac vigiliis orationibusque incumbere, quoadusque

(1) Alphabeti litteras aliquando eleas dictas esse ex hoc uno loco annotavit Cangius ad hanc vocem.

explanationem hujus quæstionis Deus illi monstrare dignaretur. Tertia demum nocte assistere sibi lucem cælitus emissam vidit ac leniter ei dicentem : *Non amplius fatigeris, electe Dei tui, etenim non solum resolutionem hujus quæstionis pro qua laborasti, consequeris, sed quæcumque a Deo per orationem* 5 *et jejunium petieris, exigentibus tuis meritis, adepturus es.* Tum sanctus Sanson Deo omnipotenti gratias referens, lætus admodum cuncta quæ viderat et audierat suo magistro quiete replicavit.

Capitulum sextum. De fratre a childro vulnerato.

40

Quadam itaque die dum irent fratres mane æstivo tempore ad purganda zizania de messe, hilider quidam de quodam rubo exsiliens unum e fratribus in inguine momordit; atque ad terram cadens semivivus remansit. Fratres vero circa illum astantes, flentes et ejulantes nihil aliud quam 15 morituum expectabant. Tunc œconomus (1) dixit : *Nuntiemus hoc abbati nostro.* Misso itaque uno fratrum, coram sancto Sansone abbati narravit. Flente autem illo, sanctus Sanson, Spiritu sancto accensus, ita dixit : *Magister, da mihi licentiam ut ad eum vadam. Pater autem meus compertus ac peritus est,* 20 *et potest liberare hominem de hujus doloris nece.* Tum sanctus Heldutus quasi in derisum sermonem ducens, ita dixit : *Tu et pater tuus in principio magica arte eruditi fuistis. Non enim convenit cum cælesti sapientia mundanam exercere mathematicam.* Sanctus vero Sanson subridens responsum dedit : *Hoc* 25 *ignoras, magister, quia nullum alium patrem habeo, nisi illum de quo Propheta dixit : " Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me, „ et in Evangelio : " Nolite patrem vocare vobis super terram: unus est enim pater vester, qui in cælis est. „ Tu quare putasti hoc dixisse me de terreno patre? Magister hoc* 30 *audiens erubescerebat valde de tanta illius prudentia in sua juventute, et stupefactus et nihil aliud ausus : Perge, inquit, electe Dei, et pater tuus, qui unus Deus est, medicinam illi per*

(1) Notandum huic voci a S. Benedicto substitutum esse verbum *Cellarius*.

te tribuere dignetur. Pergens itaque sanctus Sanson, et lætus currens invenit fratrem extremum anhelitum jam trahentem, atque separatis a se fratribus unum probatissimum elegit assistere secum, atque serpentino livori signum crucis
 5 imposuit, sentiens per Dei gratiam virtutem adesse divinam, atque per tres horas, id est ab hora tertia usque ad horam sextam, protelans orationes, aquam oleo mixtam benedicens, fratrem pæne antea mortuum, præsentibus fratribus per Dei admirabile opus incolumem atque sanum erigit; ac
 10 propter hoc postulabat fratres ne sibi hoc miraculum deputarent, sed divinæ virtuti, cui est salus, laus, honor et gloria in cælo et in terra. At illi intra se admirabantur vehementer. Nam humilitas ejus atque affabilitas, lenitasque ac mira caritas, omnisque ejus sollicitudo circa condiscipulos suos,
 15 ne aliquis ex illis aliquid illicitum perpetraret, ultra humanum modum semper pullulabant, ita ut ab omnibus fratribus miro affectu diligeretur.

Capitulum septimum. De ordinatione ejus in diaconatus ordine.

Magister vero ejus, videns diligentiam illius erga Dei cultum, et in pectore ejus venerans Christum, secreto in mente
 20 sua tractabat quod ille dignissimus gradu diaconatus esset. Et dicebat : *Domine Jesu Christe, omnis res facilis est tibi, si tibi placuerit; et ego non dubito, quia tu in evangelio testificatus es quod non potest homo accipere quidquam nisi datum illi*
 25 *fuero de cælo. Et si placet tibi illud, quod de sancto Sansone cogito, opportunum tempus tribuere digneris.* Inter hæc autem quodam die dominico, quando non putabatur, ad illud monasterium Dubricius episcopus advenit. Et tunc unanimiter ab omnibus fratribus ac magistro Helduto depre-
 30 cante ut sanctus Sanso in gradu diaconatus ordinaretur, Dubricius interpellabatur. At ille negare non potuit illud quod omnes fratres, qui ibi erant, unanimiter deprecabantur, At ille, sicut mos est, interrogavit si huic gradu dignus esset. Et magister inquit : *Scio enim, et hi fratres indubitanter*
 35 *sciunt, quod conversatio ejus ab infantia perfecta fuit, atque*

optima. Et nos omnes in comparatione illius rustici atque infirmi sumus. Tunc fretus in hoc Dubricius episcopus, ordinavit eum in gradum diaconatus, et cum eo alios duos in presbyteratus officio.

Illud quoque miraculum quod in ordinatione ejus contigit, ⁵ silendum non est. Nam cum ad genua flectenda juxta morem fratres invitarentur, vidit sanctus Dubricius una cum Helduto magistro columbam cœlitus emissam per fenestram descendere et super Sansonem sedere, et non, ut est moris avi, fugitare vel volitare, sed semper sine ullo pennarum ¹⁰ motu, discurrentibus ubique per ecclesiam ministris, immobiliter stare, et super scapulam ejus dextram constanter mansit tamdiu, donec officium totum ab episcopo consummaretur. Hoc in ecclesia nemini fuit admirabile, quia ¹⁵ nemini visibile fuit, nisi tantum episcopo ac magistro supradicto et uni diacono, qui calicem tenebat et evangelium legerat (1). Et sic immobilis illa columba stetit super eum, donec post missam de Eucharistia communicaret. Denique in tantum stuporis episcopus ac magister inter se invicem admirantes venerunt, ut sanctum Sansonem jam non ter- ²⁰ restrem sed cœlestem indubitanter confirmarent militem esse. Et Dubricius, relictis omnibus in pace, Sansonem frequenter benedicens ad domum remeavit. Sanctus vero Sanson ita admirabilis atque ineffabilis in Dei opere crescebat, ut de die in diem quasi per scalam spiritualem ascen- ²⁵ deret.

Capitulum octavum. De duobus Heltuti discipulis Sansoni invidentibus et de presbyteratu ejus.

In Heltuti monasterio duo fratres erant, unus presbyter et alter sine gradu, qui nepotes erant Heltuti magistri, sed a ³⁰ fratribus aliquantulum disjuncti. Hi timebant ne a Sansone hereditario terreno (2) privarentur. Interea, instigante diabolo,

(1) Narratur idem miraculum etiam in Vita S. Dubricii. Vid. *Lib. Landav.*, p. 78.
— (2) Hereditate terrena, sive jure succedendi avunculo.

invidia, ex qua mors subintroivit in orbem terrarum, in cordibus illorum magis ac magis contra Sansonem accendebat, ita ut nec pacifice nec amanter ei adhærere possent, sed ignorantes altius Dei consilium, in ima miseriæ
 5 graviter mergebantur. Videns autem Sanson hoc malum crescere in cordibus illorum, amplius pro illis lacrimas cum orationibus fundens, ne propter eum pessimi criminis lapsum incurrerent, ac in cibo et in potu, Dominum Deum suppliciter deprecabatur, semper jejuniis intendens, orationibus insi-
 10 stens, in sanctis scripturis scrutandis attendens, in frigore et nuditate Deo omnipotenti gratias agens, in æstivo tempore se non obumbrans, in hiemali frigore veste duplici se non induens, uno vestimento quo in die utebatur, in nocte se continens, testimonium Pauli apostoli intendens ubi ait :
 15 *Non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Sanctus itaque Sanson Dominum Deum precabatur ut invidiam, quæ ultra modum crescebat, de cordibus illorum expellere dignaretur. Ac per hoc Deus, qui pius et misericors est, veniam illis tribuere
 20 dignatus est, ut amanter illum diligerent, quem antea avidius odio habuerant.

Sed per hanc simulationem diligendi, diabolus iterum, qui semper salutem hominum invidere non desistit, odium in cordibus illorum reaccendit, ita ut inter se molirentur
 25 qua arte veneficii illum necarent. Sed nullam causam reatus inveniētes in eum, quasi ebrii et amentes huc illucque vertebantur. Interea frater ejusdem presbyteri pistor monasterii effectus est. Erat ibi consuetudo herbas hortulanas per poculum ad sanitatem conferendam confrigi, ac singulis fratribus particulatim in vasculis suis divi-
 30 dere. Pistor vero, accepto consilio mali fratris, venenum commiscuit in vasculum sancti Sansonis, et ad horam congruam, quando fratres conveniebant ad pocula percipiēda, daturus [erat] illi bibere. Quod ut non dubitaret fore mortife-
 35 rum, parum aliquid ex eo per lac dedit pilaci, et pilax statim in momento mortuus est. Pistor vero, hoc ut vidit, valde gavisus est, nihil aliud sperans nisi sanctum Sansonem, bibito

hoc poculo, illico moriturum. Sanctus vero Sanson, poculum in manu tenens, et signum crucis Christi super illud imponens, totum in nomine Trinitatis bibit, fretus Christi auxilio, qui fidelibus suis in evangelio promisit dicens : *Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Post hoc lætus admodum 5 refectorium ingressus est, nihil doloris ex hoc sentiens. Prandentibus autem illis ita suaviter leniterque cum pistore loquebatur dicens : *O frater amantissime, magnam dulcedinem faucibus meis et magnam suavitatem toti corpori meo tribuit illud poculum, quod mihi hodie præparasti. Sanet te Deus 10 omnipotens ab omni ægritudine tua, sicut me hodie sanasti.* Quibus auditis intra semetipsum pœnitundine tactus est, promittens coram omnipotenti Deo nunquam ultra malum consilium se gesturum cum electo Dei, quem noverat omnium esse conscium, et tamen omnia patienter toleran- 15 tem. Exinde fratri suo dicebat : *Peccavimus, frater, non in aliquem hominem, sed potius in Christum atque ejus dilectum.*

Et ille perseverabat in malitia sed velox vindicta divinitus ei data est. Nam in prima dominica adveniente, cum sanctus Sanson calicem de altare elevasset, sicut mos diacono est, 20 ille accepit de manu sancti Sansonis, et de illo communicavit, et statim a dæmone arreptus est, et labia sua dentibus mordere cœpit, et sese in terram volutari, ita ut fratres vehementer erubescerent. Quo viso frater ejus flens et in terram se prosternens palam omnibus fratribus utrorumque 25 culpam totam indirecte monstravit, veniamque sui delicti lacrimabiliter postulavit, promittens se in tota vita sua pœnitentiam gesturum, ac Deo et sancto Sansoni serviturum. Quibus auditis, fratres una cum abbate suo super his quæ fiebant admirati sunt valde, maxime timentes ne vene- 30 nato poculo sanctus Sanson exstingeretur; et aliud timebant ne propter contumeliam, quam pertulerat, ab eis discederet. Tum fratres suppliciter rogaverunt ut ad locum in quo dæmoniacus vexabatur, ire non dedignaretur. Sanctus vero Sanson amariter flens atque hejulans ita respondit dicens : 35 *Heu me, Domine Deus, propter quid hoc fecisti mihi? aut propter quid amantissimum fratrem meum propter me lædere*

permisisti? Timeo enim ne reatus illius debitor sim. Cum hæc dixisset, oleum cum aqua benedicens, aspergi eum præcepit. Qui sine mora circa vesperum incolumis resurgens pœnitudinem mali sui gessit. Sicque justo iudicio Dei actum est
 5 ut quod ille injuste usurpabat, in tota vita sua nunquam obtinuit.

Post biennium autem ex quo gradum diaconatus receperat, ab eodem Dubricio episcopo, qui eum ordinaverat, Deo annuente, in gradum presbyteratus ordinatus
 10 est. Et quale signum, quod cœlitus visum est, quando diaconatus accepit officium, tale etiam quando presbyteratus ordinem accepit, super eum visibiliter apparuit tribus tantum viris, quibus prius fuerat visum. Exinde enim magis ac magis in jejuniis, in orationibus, in vigiliis multis corpus
 15 suum constringebat, ita ut numquam carnem alicujus animalis neque ullius volatilis in tota vita sua gustaret, nec in os ejus intraret. Numquam ullus vidit eum ebrium, numquam instabiliter loquentem, numquam a se ullius poculi genus interdixit, numquam aliquid mali poculi genus eum
 20 læsit.

Interim intra se cogitabat, quomodo illud monasterium in quo contumeliam sustinuerat, sine magistri offensione dimitteret. Erat autem non longe ab hoc monasterio insula quædam nuper fundata a quodam egregio viro ac
 25 sancto presbytero, nomine Piro, in qua insula apud eum habitare volebat, sed valde metuebat, sicut jam dixi, ne ullo modo offenderet magistrum suum. Talia ergo volvente apud se ac Deum rogante, ut suæ voluntati opem daret, ecce angelus Domini sancto Heltuto per somnium apparuit dicens :
 30 *Mane surgens interroga voluntatem sancti Sansonis, ut ubicumque exire voluerit, opituleris illi; et scito quia Deus ubicumque cum illo est.* Evigilans ille et apud se retinens ea quæ illi dicta fuerant per somnium, mane surgens sanctum Sansonem accersiri sibi jubet dicens : *Enarra mihi, dilecte Dei, quæ*
 35 *sunt in corde tuo, et quæ cogitas; et ego auxiliabor tibi. Scire debes, fili, quia homo videt in facie, Deus autem in corde; et ille, qui videt, quæ sunt in corde tuo, et quo adire desideras, ille*

mihi hac nocte indicavit de te, ut opem tribuam tibi, ubicumque ire volueris. Quo audito sanctus Sanson ingemuit, et nihil boni se egisse coram Deo dicebat; sed tamen voluntatem suam seni suo humiliter revelavit. Senex autem hæc audiens ita responsum reddidit dicens : *Opus est tibi omnia agi pro- 5*
pter Christum et paupertatem et injurias seculi pati. Verum-
tamen in gente nostra major te non erit. Ac sic pectus suum verberans duci eum ad insulam, ubi volebat, in pace fecit, computans quasi anima sua separetur de corpore.

Ita sanctus Sanso a supradicto presbytero Piro nomine, 10
quasi angelus Dei susceptus est : arduam namque et cælestem vitam infatigabiliter ducens, neque diebus, neque noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat; tota die operibus manuum laborans, totam noctem orationibus transiens. Nullus eum unquam otiosum vidit, sed aut ad legendum, aut 15
ad scribendum, aut ad orandum semper promptus erat, aut, ut aliis indicaret, in prædicatione facilis erat. Ex quo enim gradum diaconatus accepit, nullus unquam postea eum lecto jacere vidit. Sed si quando opus requiescendi haberet, se ipsum ad parietem dimitteret aut ad aliud aliquid hujus- 20
modi, recordans testimonium prudentis viri, qui dixit : *Otiositas inimica est animæ* (1).

Capitulum nonum. De invitatione ejus ad visitandum patrem suum et de theomacha.

Quodam itaque hiemali tempore, cum pater ejusdem 25
sancti Sansonis repentino arreptus dolore, debitum mortis exsolvere cogeretur, compellitur a suis vicinis ut juxta morem, communionis sacrificium acciperet. Sed ille constanter affirmabat numquam se mortem gustaturum, numquam sanitatem accepturum, numquam sacrificium sumpturum, 30
nisi filium suum sanctum Sansonem oculis suis videret, et tunc per ipsum corporis et animæ sanitatem se percepturum dicebat. His itaque verbis auditis, homines, qui aderant, sta-

(1) Vide regulam S. Benedicti, cap. 48.

tim missos dirigunt ad sanctum Sansonem, rogantes ne pigeret eum visitare patrem suum jam in mortis confinio accubantem, et maxime corporis et animæ sanitatem ab eo accipere desiderantem.

- 5 Pervenerunt hi nuntii usque ad locum, ubi sanctus Sanson habitabat, et ibi nocte illa in hospitio sunt recepti, et mane surgentes viderunt discipulos ad opus exercendum euntes, et sanctum Sansonem cum illis. Non cognoscentes illum, interrogabant quomodo apud eum loqui valerent. Sanctus vero
- 10 Sanson, spiritualiter jocans cum illis, ita dicebat : *Enarrate mihi causam pro qua illum quæritis*. Illi responderunt : *Non alii alicui, nisi illi soli causam narrabimus nostram*. At ille ait : *Amen dico vobis, nisi necessarium vestrum coram me dixeritis, Sansonem, quem quæritis, numquam videbitis*. Mærenti-
- 15 bus autem illis atque ad alterutrum diffidentibus, lætus admodum ita Piro locutus est : *Ecce sanctus Sanson, quem toto itineris labore quæstistis, ille est qui loquitur vobiscum; causam vestram indicate illi*. At illi respicientes in faciem ejus, et salutem parentum suorum illi narrantes, ceteri aliter in
- 20 faciem suam dicentes : *Pater tuus dolore correptus decidit in lectum jamque moriturus est; et nos missi sumus ut non pigeat te illum visitare*. At ille respondens dixit : *Revertimini ad dominum vestrum; jam ego, ni fallor, Ægyptum reliqui; non mihi convenit iterum reverti in idipsum. Potens est Deus ægro-*
- 25 *tantem sanare*. Et egressus veloci cursu ante fratres tendens ad opus faciendum progrediebatur. Sanctus vero Piro misericordia motus, immo Spiritu sancto illum accendente, revocavit illum ad se, et dixit ei : *Quare sic dicis, electe Dei, cum non negligenter opus Dei facere debes? curam enim te oportet*
- 30 *habere de animarum profectu; si hoc feceris, merces tua grandis erit cum Deo dum spiritualia per te seminantur, ubi carnalia creverunt*.

Sanctus vero Sanson, intendens in eum, atque paululum silens, ita ait : *Utinam Dei voluntas fiat! et ego propter Domi-*

35 *num et propter animarum lucra in omnibus pati paratus sum*. Et nuntiis dixit : *Antecedite vos, et ego cras insequor iter vestrum*. At illi perrexerunt gaudentes. Et ille crastina

die insecutus est iter eorum uno diacono cum eo comitante, florente adhuc juveni.

Et factum est, dum irent, orantes per vastissimam silvam durissimam audierunt vocem, juxta illos terribiliter strepitem. Diaconus vero, audita hac voce, expavescens ac primo 5 vultu suo pallens, equum, quem in manu tenebat, velociter dimittens, qui omnia quæ erant necessaria in itinere portabat, et pallium, quo indutus erat, jactans, in fugam se per silvam dedit; et sanctus Sanson clamabat post eum, dicens : *Confide, frater, noli timere, neque obliviscaris evangelici præ-* 10 *cepti, in quo nutritus es ab infantia tua.* Sed cum non audiret hanc vocem, lacrimabiliter insecutus eum, maxime timens, ne præ timore, quem audierat, exstingeretur. Et dum eum sequeretur, vidit theomacham hirsutam canutamque, anum jam decrepitam, suis vestimentis bribitam, 15 trisulcatamque venalem in manu tenentem, ac silvas vastas veloci cursu permeantem fugientemque recto tramite.

Sanctus vero Sanson in Christo fidens, equum ad lignum ligans, pallium fugientis super eum ponens, fugientem velociter insecutus est. Sed illa theomacha diaconum 20 fugientem reperiens, prostravit eum ad terram, et in fugam perrexit. Sanson vero videns fratrem suum defunctum, clamavit post theomacham, dicens : *Quid fugis, mulier? Ecce homo sum, sicut ille quem prostrasti per manus tuas. Si datus sum in tua potestate, ecce adsum : noli ergo fugere, sperans me adve-* 25 *nire ad te.* Sed hæc illa non intendente, et semper fugere nitente, clamavit ad illam sanctus Sanson, dicens : *Impero tibi, in nomine Jesu Christi, ab eo loco, in quo stas, ne ultra pedem moveas, quousque veniam ad te et loquar tecum.* Stante ergo ea in uno eodemque loco ac tremente, venalemque in 30 terra laxante, sanctus Sanson adveniens : *Quæ, inquires, es, mala forma? vel qualis es?* At ipsa cum ingenti tremore dixit : *Theomacha sum, et gentes meæ hucusque vobis prævarictrices exstiterunt (1); et nunc nemo enim in hac silva remansit*

(1) Alludit, ut puto, inimicitias quæ tunc Britones inter et Saxones intercedebant.

de gente nostra, nisi ego sola. Habeo enim octo sorores, et mater mea adhuc vivit, sed hæ novem in ulteriore silva degunt. Et ego marito in hoc saltu tradita sum, et vir meus defunctus est, et propter hoc recedere de hac silva non possum. Sanctus vero

- 5 Sanson dixit : *Numquid potes fratrem, quem percussisti, redintegrare sanum, aut sollicita es de profectu animæ tuæ ?* At illa respondit : *Nolo nec possum reparari in melius ab infantia mea usque modo. Bonum enim facere nequeo.* Sanctus vero Sanson ita competenter dixit : *Deum omnipotentem invoco, ne*
 10 *amplius aliis injuriam facias, sed in hac die qua dicis quod irremediabilis es, morte moriaris.* Et illa statim rugiens ac in latere sinistro cadens, statim mortua est. Tunc sanctus Sanson, reversus ad fratrem in loco seminecem dimissum, invenit eum jacentem pæne mortuum, ac diligenter perscruta-
 15 tans in pectore tantum vitalem flatum remansisse reperit. Tunc vero secundum Helisæi auctoritatem os ori, et membra singula ceteris membris coaptans et flens Dominum suppliciter rogabat quatenus fratrem illum sanitati reddere dignaretur. Sicque, Deo per illum operante, non plus hora
 20 vel dimidia frater quasi a somno incolumis surrexit. Denique in eo maxima gratia fuit quod propter sanctum Sansonem trifulca lancea maleficæ mulieris corpus ejus perfossum non fuit.

- Sicque fratrem confortans ne timeret, Deumque benedicentes iter cœptum pariter perrexerunt, atque ad locum, quo tendebant, tandem die tertio pervenerunt, inveneruntque Ammonem sancti Sansonis patrem a suis vicinis circumdatum atque in lecto jacentem. Ammon vero, ut vidit eos a foribus venientes, gavisus est gaudio magno
 25 dicens : *Ecce auxilium, quod mihi Deus omnipotens per somnium monstrare dignatus est, obtutibus meis jam video.* Moxque ejectis omnibus foras, tribus tantum remanentibus Sansone et suo diacono et Anna matre ejus, admonebat sanctus Sanson Ammonem patrem suum ut indulgentiam a
 30 Deo posceret, cui multum in peccato displicuerat. At ille confestim omnia peccata sua, quæ fecerat, sive principalia sive minora sancto Sansoni per veram confessionem osten-

dit, et in tota vita sua se servituum Deo omnipotenti devovit, comamque capitis sui deponere fecit, suadente illi conjugē suā, et iterum Ammon dixit : *Omnia, quæ mihi et tibi hucusque Dominus largiri dignatus est, ego hodie voluntarie offero illi.*

Ostensis itaque suis quinque germanis Sansoni cum 5 germana eorum sorore sexta adhuc parvula, ita paululum silens, responsum reddidit Sanson, dicens : *Fratres mei optimi sunt ac Deo traditi (1); sed hæc soror nostra parvula mundo erit servitura.* Quo audito, omnes, qui ibi erant, valde admirati sunt. Tonso itaque capite Ammonis et uxore 10 sua viduitatis ordinem recipiente, omnes facultates suas in tres partes dividerunt : primam pauperibus, secundam ecclesiis, tertiam in usum sibimet reservantes. Frater vero ejusdem Ammonis (2) videns fratrem suum caput tondentem, et omnes facultates suas pauperibus erogantem, et uxorem 15 suam viduitatis ordinem recipientem ac Deo omnipotenti et sancto Sansoni placentem, in totum se vovit offerre Deo et omnia sua ei eroganda. Nam et uxor ejus tali sorte, sicut Anna fecerat antea, Deo deservire devovit, quod postea implevit. Sanctus Sanson interim eos admonebat ut ecclesias 20 ædificarent, ac monasteria construerent ac sacerdotes diligerent. Hæc verba voluntarie audientes ita se facturos promiserunt, sed matrem ejus singulatim ei dixisse ferunt : *Monasteria, quæ nobis suggeris fundanda et ecclesias construendas, non solum desidero, sed amanter amplector; sed a Deo 25 omnipotente, cui me devovi, exspecto quod monasteria, et ecclesias, quæ tu jubes construere, Deo auxiliante, consecrabis.* Tum ille quasi verecunde subridens, humiliter dixit : *Utinam in omnibus, quæ desidero, voluntas Dei fiat!*

Capitulum decimum. De reversione ejus ad magistrum, et 30 serpente extincto, et melle redundante.

Confirmatis itaque his in bonis operibus S. Sanson iter ad monasterium unde venerat direxit, comitante cum eo patre

(1) Hos inter sanctos collocat auctarium Usuardi Bruxellense ad d. 28 julii : *In Britannia minore, Dolo monasterio, sancti Sampsonis episcopi et confessoris cum sex fratribus æque sanctis confessoribus.* — (2) Umbraphel nempe, pater S. Maglorii.

et avunculo et diacono ejus, simul quatuor. Sed ille semper in admonendo et exhortando novellos apud quos iter agebat, veteris ac novi Testamenti parabolas dulciter spiritualiterque interpretabatur. Dum autem iter agerent, Ammon
 5 præcedens illos vidit semitam, et circa eam quasi igne exustam terram, et quodam vestigio quasi trabes traheretur per ustas herbas.

Ac primo quidem animo intremuit, et fratri suo insequenti indicavit dicens : *En, frater, quem audivimus apud parentes*
 10 *nostros esse in hac silva, serpens antecedit nos, et puto quod non longe est a nobis.* Fraterque ejus læto animo respondit dicens : *Noli timere, frater, jam arma nostra cum Deo sunt tota.* Sanctus vero Sanson utriusque verba apud semetipsum prudenter intelligens, ita sermonem exorsus est dicens :
 15 *Pater, unde confabulatio inter vos exorta est?* Ammon respondit dicens : *Video, electe Dei, quod serpens antecedit nos.* Sanctus vero Sanson, ita quieta mente consolans eos, ne timerent, suaviter dixit : *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic : "transi hinc „, et transiet; et nihil vobis*
 20 *erit impossibile. Itaque et vos stabiles estote, in Domino confidentes, atque me exspectantes quousque cum victoria revertar ad vos. In silentio estote quidquid audieritis.* Eunte autem illo, ulterius cœpit avunculus ejus insequi eum dicens : *Indecens est, electe Dei, ut solus pergas; permitte me apud te ire.* Qui
 25 respondens dixit : *Solus non sum, sed Deus est mecum. Vos autem sicut jam dixi, hic estote donec veniam ad vos.* Ille vero velociter tendens per vestigium exustum, vidit a longe serpentem flammeo capite per vasta deserta serpitantem. At ille videns eum elevata voce dixit : *Dominus illuminatio mea*
 30 *et salus mea, quem timebo?* et cætera. Serpens vero vocem audiens, et nidorem ejus sentiens, ubi cauda illius erat, caput cum sibilo et furore convertit.

Et Sanson, quasi anguillam pusillam vidisset, ad eum cucurrit; serpens vero videns eum, glebam morsu et arenam
 35 nam capiens bachatum ingens diræ vocis, quasi gladio cæderetur, et in spiram se velociter colligens, caudam propriis dentibus rodens, emisit.

Sanctus vero Sanson signo sanctæ crucis se signavit
dicens : *Benedicite omnia opera Domini Domino; laudate
et superexaltate eum in secula.* Et cum hoc dixisset, vocavit
comites, dicens : *Venite, fratres, et videte opera Domini; quo-*
niam terribilis est super omnes qui inhabitant terram; ut fides 5
vestra firma et stabilis permaneat. Et in hoc scitote, quod qui
Deum timuerit, nullam creaturam timere debet. Venientes
autem viderunt serpentem in circulo suo se volventem, sed
nullatenus caput poterat erigere. Sanctus vero Sanson
exhortabat eos ut fide recta semper perseverarent, et in Deo 10
omnipotente confiderent quem omnes creaturæ collaudant
et collaudantes benedicunt. In hoc perseverabat mane
usque ad vesperam, et cum vidisset diem finire, dixit ser-
penti : *Tu ne ultra vivas.* Nec mora, serpens ad caudam
stans, caput suum levans, circulum de se inepte faciens, 15
totum venenum suum evomens fœdissima morte mortuus est.

Et cum hoc vidissent, gratias Deo omnipotenti referentes
iter perrexerunt, atque tertia die ad monasterium, quo ten-
debant, prospero itinere, atque Deo comitante, pervenerunt;
ubi Dubricius episcopus, inchoante quadragesima Paschæ, 20
habitabat, quia mos erat illi in illa insula quadragesimam
duci. Hoc audiens de sancto Sansone et comitibus ejus
gavisus est valde, consolationemque ei ac patri avunculoque
humane et libenter præstitit. Quodam autem die diaconum,
qui cum Sansone fuerat in itinere, Dubricius seorsum vocans, 25
diligenter ab eo percunctavit cuncta quæ eis in via evene-
rant. Sanctus vero diaconus omnia per ordinem replicans,
et de sua ignavia nihil occultans, cuncta, sicut fuerant gesta,
veraciter narravit. Sanctus Dubricius hoc audiens, et san-
ctum Sansonem Spiritu sancto plenum sentiens, officium 30
pistoris injunxit ei dicens : *Omnia bona, quæ in hac cella,*
Deo largiente, advenerunt, Deo et hominibus per te fæne-
randa esse cupio. Ille vero non renuit, sed obedienter assump-
sit, ac Deo et hominibus abundanter erogare cœpit. Nec
mora, ille, qui ante eum pistor fuerat, instigante diabolo, 35
invidebat ei, et episcopo dicebat : *Sanson, quem in nostra*
cella posuisti, omnia bona, quæ congregata sunt, inaniter dis-

pergit et maxime lanternas melle plenas fundo tenus evacuavit.
 Sanctus vero Sanson, Spiritu sancto revelante, causam agnovit, et in cella intrans omnia vasa vacua signo sanctæ crucis tribus vicibus benedixit, atque in momento coram se fuerunt plena. Dubricius vero, quando non putabatur, introivit in cella, et introiens vidit omnia vasa summo tenus plena, et cum verecundia statim reversus est et omnibus fratribus enarravit, et quod in vituperatione sancti Sansonis putabatur evenire, in victoriam venit et in laudem. Nam non longe post in eodem monasterio res inopinata gesta est. Idem Piro in tenebras nocte per ineptam ebrietatem in claustra monasterii deambulans solus in puteum valde vastum cecidit, et a fratribus jam emortuus abstractus est, et in illa nocte obiit. Fratres vero ea nocte vigilantes mane sepelierunt eum.
 Et mox omnes sanctum Sansonem elegerunt sibi abbatem. At ille non renuens, sed spiritualiter suscipiens, uno anno ac dimidio monarchiam illius monasterii tenuit. Qui semper inter dapes abundantes et pocula inundantia jejunos ac sitiens esse cupiebat. De jejuniis ejus et oratione necesse non est replicare, cum nulli unquam, sicut jam diximus, lecto corpus suum quiescere relaxabat.

Capitulum undecimum. Quod patriam suam deseruit (1).

Contigit autem quadam die quosdam fratres peritissimos de genere Scothorum (2) advenire, qui dicebant se in Roma didicisse; Sanson vero diligenter eos intuens, et licentiam Dubricii recipiens ut patriam suam (3) visitaret, comitari cum illis voluit, atque ita perrexit. Et ubicumque ambulabat, ab omnibus, qui eum videbant, velut Angelus Dei venerabatur. Et cum ad patriam pervenisset, multas virtutes, Deo cooperante, fecit : quin potius omnia miracula ubique per eum Dominus operatus est, multos cæcos illuminavit, plurimos leprosos mundavit, plerosque de gentilitatis errore

(1) Hic erronee caput duodecimum ante undecimum invenitur in codice Andegavensi. — (2) Nempe Hibernorum. — (3) Immo illorum.

convertens, lunaticos sanitati restituens. Et cum hæc fecerat, ipse se semper humiliabat.

Capitulum duodecimum. De reversione ejus ad patriam suam.

Cumque ibi moraretur, quidam navigantes se parabant ad Britanniam navigare, et ille propter intolerabilem adventantium hominum copiam, patriam iterum relinquens navigare cum illis ad Britanniam, de qua venerat, conabatur. Et cum dies apta ad navigandum advenisset, et ventus opportunus esset, navigantes invitabant illum ut sine mora ad portum, ubi navis totis instrumentis parata erat, properarent. Qui dicebant illi : *Navem paratam, ventumque aptum ac velum jam extensum, et omnia instrumenta habemus parata; et si una hora tu moram feceris, nos dimittentes te navigabimus.* At ille dixit : *Hodie opus est nobis hic esse, et si vos non potestis nos expectasse, navigate in pace, et crastina die, Deo auxiliante, de uno eodemque portu simul iterum navigabimus.*

Et illi direxerunt viam ad navigandum. Illis abeuntibus, ecce vir quidam de proximo monasterio advenit, rogans eum ut secum ad monasterium iret, dicens : *Abbas noster diabolo arreptus est atque vinculis alligatur, crebrius de te interrogans si de ista patria ad aliam destinatus esses remeare provinciam.* Sanctus vero jam divinitus præsciens, festinus iter cum illo perrexit, atque fratrem illum dæmoniacum alligatum repperit. Sed videns eum diabolus, elevata voce dixit : *En quem hodie quæsi, en quem speravi, contra quem stare non possum.* Tunc sanctus Sanson imperavit ei dicens : *In nomine Jesu Christi filii Dei altissimi transi hinc, et numquam ultra intres in homine isto.* At ille cum ingenti rugitu discessit ab illo. Tum S. Sanson aspersit eum aqua benedicta cum oleo, et ille statim sanus atque incolumis surrexit commendans se et totum monasterium suum [Sansoni] in decumbitione usque in perpetuum. De quo monasterio multa bona facta audivimus et nunc usque in sancti Sansonis honore colitur.

Deinde benedictis atque confirmatis fratribus sanctus Sanson, ad portum, de quo præterita die navis discesserat, properavit. Et factum est, dum ad portum cum suis comitibus perveniret, paratam navem portum tenentem repperit. Tum
 5 læti admodum ad invicem, rem ut esset ex utraque parte referentes, ea nocte ibi manserunt, navigationem futuram mane sperantes. Erumpente autem post noctem luce, flante vento, iter prosperum, Deo gubernante, pergentes illam insulam, in qua antea habitaverat, petierunt altera die, in-
 10 nitque patrem suum et avunculum suum, qui præ ceteris omnibus ibidem regulariter degentibus in Dei mandatis præcelsiores ac laudabiliores erant, et ex hoc gratias referebat sanctus Sanson Deo omnipotenti. Volentibus itaque fratribus ut denuo iterum cum illis conversaretur, nullo modo
 15 adquievit, sed desideratum locum in deserto petere voluit.

Supradicti duo fratres rogabant ut ubicumque requiesceret, cum illo semper habitarent; boni quidem ambo, sed Umbraphel in quantulumcumque videbatur præcellere. Qui dicebat illis non licere eos carnales affectus sequi. Tunc
 20 dixit avunculus ejus : *Tu nosti, electe Dei, quod, suggerente te, omnes carnales affectus reliquimus, patriamque ac parentes et amicos dimisimus, et ideo te, qui spiritualis es, non carnaliter sed spiritualiter vestigium tuum sequi debemus.* Tunc sanctus Sanson providus Spiritu dixit ei : *Tu, frater Umbra-*
 25 *phel, peregrinus esse debes.* Et postea Sanson prævidens spiritu suum avunculum presbyteratus officio jam maturum ad monasterium quod, fratre ei supradicto donante, in Hibernia reliquerat, abbatem misit, Ammonemque cum eo cum sua benedictione abire fecit.

30   **Capitulum decimum tertium. Quod heremum petit.**

Post excessum vero patris et avunculi ejus, quatuor cum eo comitantibus, vastissimam heremum adire destinavit, et juxta Habrinum flumen (1) castellum repperit, atque in eo fontem lucidissimum inveniens, habitaculum suis fratribus

(1) Hodie *Severn* vel *Savern* flumen.

fecit, Deum rogans intra semetipsum ut sub terra speluncam Dominus ei ostendere dignaretur. Quam precem placabiliter Dominus exaudire dignatus est. Nam quadam die silvam perambulans, repperit planissimam, secretissimamque speluncam, ostiumque ejus situm erat ad orientem; 5 ibique quasi a Deo sibi datum fuisset, habitare amanter amplexus est. Atque post spatium dierum jejunans ac sitiens unum panem habebat secum, sed aquam unde sitim amandaret, omnino non habebat. Factum est autem dum septima die circa horam tertiam jejunus sitiensque peroraret, atque 10 facies ejus terram attingeret, glebam sensit sudantem, et cuspidem baculi sui figens, fons limpidissimus atque largissimus emanavit, ibique delectabiliter mansit. Cui a fratribus suis, qui in castello habitabant, unus panis integer in unoquoque mense deferebatur. 15

Toto itaque tempore quo ibi fuit, victus ejus non fuit plus quam unus panis in unoquoque mense. Locus vero in quo fratres supradicti erant, ab omnibus comprovincialibus magno venerabatur cultu, in quo fratres oratorium ædificaverunt, ubi sanctus Sanson cunctis dominicis diebus ad 20 missam celebrandam, et ad Christi communionem percipiendam veniebat. Stupor enim et magna admiratio erat in tota regione de sancto Sansone, quia nesciebant locum in quo habitabat. Facto itaque conventu ubi plurimi conveniant, ac percunctantibus omnibus ubinam Sanson latitaret, 25 affuit quidam vir, qui dicebat sibi compertam esse illam speluncam in qua Sanson cælestem agebat vitam, necnon et illud castellum in quo fratres ejus erant, atque placabilem ibi regulam regni cælestis recolerent; ad quod sanctus Sanson cunctis diebus dominicis ad missarum sollemnia celebranda 30 venire consueverat. Tum inito consilio, hujusmodi ad eum locum iter dirigunt; quemque repertum ad synodum venire acriter amanterque cogeant. Ille autem cum renuere non posset, ad synodum cum illis perrexit, et omnes qui ibi erant, læto animo sanctum Sansonem quasi angelum Dei mirifice 35 exceperunt, abbatemque eum in monasterio quod, ut aiunt, a sancto Germano fuerat constructum, constituerunt.

Interea sanctus Sanson admonebat eos dicens : *Oportet, fratres carissimi, quæ metuere ventura debuimus, saltem præsentia experti timeamus. Conversationis nobis aditum dolor aperiatur, cordis nostri durtiam tollat; quia nec languor mortem*
5 prævenit, sed mors ipsa omnes prævenit; homo ante rapitur quam ad lamenta pænitiæ convertatur. Pensate ergo, fratres, qualis ad conspectum iudicis paruerit, qui non vult flere quod fecit. Ergo unusquisque ad pænitentiam fugiat, et quod nequiter commisit, dum licet, pæniteat. Deus vero clementissimus dat
10 tremori nostro fiduciam, qui per prophetam clamat et dicit : “ Nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat „. Et vos illum benedicite, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

Capitulum decimū quartum. De episcopatu ejus.

15 Factum est autem dum hæc in cordibus suis cogitabant, dies festus adest, in quo episcopi necesse habebant in illo monasterio convenire ad ordinationem episcopi, sicut mos est. Et ille sanctus Sanson nocte illius diei festi admirabilem vidit visionem, et a candidissimis turbis circumseptari se et
20 tres episcopos egregios aureis diadematibus in capite coronatos atque infulis pulcherrimis indutos, in faciem sibi assistere conspexit, pariterque cum illis ingredi ecclesiam orationis causa compellentes. Ingressus itaque ecclesiam, ut ipse postea narrabat, quibus nominibus hi vocabantur
25 sedule humiliterque percunctabatur, et hoc responsum ab eis recepit, Petrum et Jacobum fratrem Domini et Johannem esse evangelistam; causam vero adveniendi eis fuisse a Domino Jesu Christo ad corroborandum eum in sacerdotio summum sacerdotem. Et cum hunc more episcopali
30 benedixissent, abierunt. Et ipse evigilans gratias Deo referens, exspectabat eventum rei. Et cum venissent episcopi qui ad ordinationem veniebant, duos ad ordinandum deferentes secum, tertium secundum morem antiquitus traditum ordinare volentes; sed quis adhuc esset, igno-
35 rantes, — ut mos ibi est a tribus episcopis tres ordi-

nari (1), — nocte insecuta adest angelus Domini ad papam Dubricium dicens : *Scitote quia sanctus Sanson a vobis tertius ordinandus est.* Sanctus vero Dubricius, præ gaudio hujus angelicæ colloctionis vigilans, atque omnia, quæ vidisset, enarrans, dixit eis : *S. Sanson in ordinatione 5 erit nobis tertius.* Tunc hi omnes sine ulla ambiguitate eum fieri episcopum indubitanter confirmaverunt, atque cum aliis duobus in ordinem episcopalem pro fidei firmitate statuerunt. Sed sedente illo in cathedram condignam, omnes qui ibi astabant, viderunt columbam cælitus 10 super eum emissam, vicem consuetam reddentem, atque super caput ejus tamdiu immobiliter stantem, quoadusque totum officium completum est. Celebrante autem illo eadem die missarum sollemnia coram omnibus, visum est Dubricio episcopo et aliis duobus monachis ignem de ore 15 ejus ac naribus emanare, atque, quod est mirabilius, ex illo eodemque die usque ad felicem vitæ suæ finem, quando missarum sollemnia agebat, angeli Dei ministri ei astabant semper, atque illo solo vidente, atque sacrificium cum illo manibus suis frangebant. Sed hoc miraculum vivens alicui 20 revelare nolebat, nisi fidelissimis secrete, contestans eos ne in tota vita sua alicui hominum revelarent.

**Capitulum decimum quintum. Qualiter angelus
admonuit illum.**

Nam cum quadam nocte paschali secundum morem suum 25 juxta altare vigilare die tenus destinaret, orante illo, illico in excessu mentis exiit atque assistenti sibi magnum virum magna claritate fulgentem assistere vidit, atque ab eo vocem consolationis audivit sibi dicentem : *Confortare, Dei electe, et viriliter age; amabilis enim ac devotus cum Deo es : 30 ideo intrepidus ausculta sermones meos. Missus enim a Deo sum dicere tibi quod non debes in hac provincia diutius perma-*

(1) Nil simile reperitur in Pontificali Romano. Forte specialis erat ille ritus britannicæ ecclesiæ.

nere. Peregrinus enim destinatus es atque trans mare, in ecclesia futurus es sacerdos ac maximo sacerdotali officio condignus. Et cum hoc dixisset, angelus ab eo pacifico recessu evanuit. At ille evigilans ad matutinalem synaxim surrexit, et tota
5 fidei alacritate visionem explicans atque in sua mente memoriter retinens, consummato paschalis sollemnitatis officio sine mora iter suum circa Habrinum mare, invitis omnibus ibi habitantibus direxit, atque in itinere matrem mater-
10 crans et germanam jam a matre sua separatam adulterino coitu constupratam reperiens, atque eandem detestans, — et ipsa in malo suo tenus fine perdurans; — ac de suis germanis et consobrinis nobilem et catholicam cum suis matribus vitam ducentibus gratanter congaudens, multumque in illis locis
15 bonum ad ædificationem spiritualium virtutum instruens, multosque ibi ægrotos de corporis pariter et animæ peste liberans, atque virtutem suæ benedictionis omnibus libenter, prospero navigio ad monasterium quod Dochor (1) vocatur, multis aliis cum eo comitantibus felici pervenit cursu.
20 Quo audito, fratres qui in illo loco erant, de ejus adventu gaudentes, unum peritissimum ex seipsis, Winnavium nomine, qui et ipsa lingua britannica apud illos Lux vocabatur, miserunt ad eum, rogantes ut totam vitam suam cum illis exercere dignaretur. Cumque ille venisset ad locum ubi sanctus Sanson aderat, honorifice eum adorabat, atque de ejus
*25 adventu gratias referebat, et cum illo pariter considens, percunctabatur ab eo humiliter quo tendebat. At sanctus Sanson humiliter responsum dedit, dicens : *O frater, miror te cur in tanta stultitia incurristi inquirens causam itineris mei, et quo**
30 tendam interrogans, cum in evangelio scriptum est : “ Quicumque dimiserit patrem aut matrem, aut filios, aut sorores, aut fratres, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam in futuro possidebit „. Ecce locum, quo tendo, manifestavi. Audiens autem hoc Winniaus magna
35 verecundia erubescibat et voce lacrimabili eum deprecaba-

(1) Dochor prope Llanelly in comitatu Caermarthen.

tur : *Ne indigneris, electe Dei, quod causam itineris tui, et quo tenderes, inquisivi. Audi Paulum dicentem : " Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. „ Et non pigeat te animas hominum lucrare, quia in hac patria diabolico cultu, diabolo instigante, multi homines illuduntur. Et nos credimus quod te oportet in hac patria virtutes Dei manifestare, antequam in Europa discedas a nobis.*

Audiens autem hoc sanctus Sanson stupefactus est super doctrina ejus, maxime quia videbat Spiritum sanctum per illum loqui. Et statim in eodem loco navim dimittens, plaustrum ad portanda utensilia, atque sacrarum scripturarum volumina ordinans, suumque currum duobus equis imponens, quem de Hibernia apud se deportaverat, ac patriam, Domino comitante, pertransiens, et juxta mare quod Austrum (1) vocant, quod ad Europam ducit, penetrans, præcedentibus se fratrum choris, aliis nihilominus retro insequentibus ipse se in medio solus, ut dignum erat, diebus ac noctibus incessabiliter dignis precibus Dominum deprecabatur.

Capitulum decimum sextum. De idolo destructo et mortuo suscitato.

Quadam itaque die cum per quemdam pagum quem Tricurium (2) vocant, deambulet, audivit in parte sinistra homines bachantium ritu quoddam fanum per imaginarium ludum adorantes. At ille hoc audiens statim de curru descendit et fratribus annuit ut ibi starent, et Deum precarentur quousque Dominus virtutem suam de hoc miraculo ostendere dignaretur. At ille, duobus cum eo comitantibus vidit ante eos in vertice cujusdam montis abominabile simulacrum assistere. Tunc sanctus Sanson velociter ad eos cucurrit, et illos diligenter admonuit ne idolum colerent, unum Deum creatorem omnium debere eos adorare. Tunc stabat

(1) Cfr. *Lib. Landav.*, p. 20 : *Auferreum mare transfretavit.* — (2) Idem absque ulla explicatione tradunt Baldricus et *Liber Landavensis* ; neque ipse conicere potui, quis esset iste locus.

apud eos Widianus eorum comes. Excusantibus autem illis malum non esse ritum quod colebant et Deum parentum suorum, quod est idolum, debere eos adorare, aliis autem furentibus, aliis deridentibus, nonnullis, quibus mens
 5 sanior erat, ut abiret, hortantibus, continuo virtus Dei cælestis publice ostensa est. Nam puer quidam ex nobili genere ortus, a quodam veloci equo ad terram cecidit et statim exanimis fuit. Flentibus autem circa illum omnibus ibi astantibus, sanctus Sanson dixit : *Videtis nunc simulacrum*
 10 *vestrum; videte si potest huic mortuo adjutorium dare; et si promittitis vos hoc idolum penitus destruere, et non amplius adorare, ego illum, Deo adjuvante, palam vobis omnibus incolumem resuscitabo.* At illi idolum respicientes, eum destruere condolentes, demum promiserunt idolum destruere, et in
 15 Dominum se credere una voce confirmabant. Sanctus vero Sanson jussit eos paulo longius recedere, et cum per binas ferme horas juxta illum orasset, ille qui defunctus fuerat, videntibus omnibus, similiter cum illo incolumis surrexit. Statimque illi omnes una cum supradicto comite procidentes
 20 ac sanctum Sansonem venerantes, idolum penitus destruxerunt. Tunc omnes unanimiter ad genua sancti Sansonis procidentes Dominum Deum adorabant dicentes : *Benedictus Dominus Deus, qui angelum suum cælitus misit, ut nos de idololatriæ errore liberaret.* In illo eodemque monte grandis
 25 lapis (1) stabat, et sanctus Sanson manu sua imaginem sanctæ crucis quasi in cera mollissima posuit; in quo monte et ego fui, et imaginem adoravi, manuque propria palpavi.

Capitulum decimum septimum. De serpente ejecto, et de aqua in antro de petra producta.

30 Confirmato itaque comite et aliis hominibus confirmatis baptismate sancti Sansonis, una voce dixerunt : *Sancte Dei electe, unum scrupulum ingens habemus.* S. Sanson dixit :

(1) Qui solet *dolmen* appellari, sive lapis levatus; cujusmodi olim frequenter inveniebantur in diversis Britanniae regionibus; inserviebantque idolorum cultui, ut patet ex synodo Namnetensi anno 658 habito.

Illud quid est? Comes respondit : Habemus quemdam agrum valde egregium, a quodam venenoso ac pessimo serpente occupatum. Hic vero serpens in quadam impenetrabili spelunca habitat; jam pæne duos pagos delevit, ita ut nullus hominum ibi habitare possit. Quo audito sanctus Sanson intrepide dixit : *In nomine Christi filii Dei nihil dubitantes eamus; et si vos creditis, vestris videbitis oculis in illo serpente admirabilem Dei virtutem.* Indubitanter vero simul abierunt, et juvenis ille, qui nuper suscitatus fuerat, clericatus officium promittens, secutus est eum. Sanctus itaque Sanson præcedebat exerci- 10 tum et puer peritus nuper suscitatus antecede-
bat eum.

Altera vero die illud horribile antrum, ubi serpens erat, suis oculis viderunt. Et puer ait : *En video antrum ultra flumen, in quo serpens est.* At ille in Domino fidens, exercitui pariter ac suis monachis ibi manere jubens, solus, immo et 15 Deus cum illo, ultra flumen transivit. Sanctus vero Sanson ad puerum sequentem se dixit : *Confortare puer, et viriliter age.* Puer ait : *Quem timebo? electe Dei : Dominus Deus mecum est.* Sanson vero, ut eminus staret ei præcipiens, audacter antrum ingressus est. Serpens autem, ut vidit eum, valde contremuit, 20 et se in gyrum volvens, caudam suam furibunde rodebat. Ille vero confestim zonam suam circa collum ejus posuit, ac juxta se trahens extra antrum traxit, et coram omnibus ei dixit : *In nomine Jesu Christi Redemptoris mundi, qui discipulis suis ac fidelibus potestatem calcandi super serpentes dedit, 25 impero tibi ut ad mare pergas, et ultra numquam alicui noceas, sed in fluctibus extinctus deficias.* Tunc serpens, continuo imperium recipiens ac semitam suam dirigens toto corpore contra mare usque pervenit, et illis omnibus videntibus in mare intrans, fluctibus maris suffocatus extinctus 30 est.

Illi autem, hæc videntes, continuo ad eum placide venerunt, volentes eum apostolico suscipere obsequio. Interim sanctus Sanson rogabat eos ut prope antrum monasterium ædificarent, in quo sibi Deum protectorem invenirent, ubi 35 inimicus illorum antea habitaverat. At illi unanimiter se facturos promiserunt, et sine mora compleverunt. Sanctus

vero Sanson, dum monasterium ædificabatur, in antro cælestem ducebat vitam, jejuniis et orationibus incumbens. Quadam itaque die, dum ibi esset, discipuli ejus per regionem discurrebant ad prædicandum populis verbum salutis, 5 dimidium panem tantum ad refectionem legitimam cum eo relinquentes. Ipsam beatus Sanson advenienti pauperi in humanitatem largitus est, cupiens homo Dei potius hoc in mercedem quam in ventrem recondere. Adveniente autem hora refectioni congrua, illi qui cum illo remanserant hortantur ut aliquid cibi acciperent; quibus respondens dixit : 10 *Christus, qui semper abundanter suis servis cibaria parat* (1)...

Quod fratres male ferentes quod post laborem non haberent unde fatigati reficerentur, intra se dicebant : *Numquid ipse solus manducavit ?* Hoc nimirum [putamus] esse dictum 15 more Christi discipulorum, cui super fontem Jacob sedenti dicebant : *Numquid aliquis attulit ei aliquid manducare ?* Interim vero pro servorum esca Domini vigilat cura : nam illi discipuli, qui eo die ad prædicandum fuerant dispersi, sine mora inter jejunia attulerunt exenia copiosa, et multiplicata 20 sunt cibaria, refectioque dilatata. Sic inter unius diei spatium, quod in humanitate indigenti dederat, cum magno fænore receperunt. Itaque refectione parata, aquæ liquor sitientibus deerat, quia tanto magis caro desiderabat, quanto plus saturitas exardescit post escam. Mox in oratorium præfati ipsi 25 Christum æternæ vitæ fontem deprecantur, ut ipse suis famulis aquam tribueret, qui Israeliticis populis in Choreb fontem dederat in heremo. In his verbis maxime sanctus Sanson supplex erat in precibus, Dominum supplicans ut preces illorum exaudiri mererentur. Inter hæc colloquia de 30 lapide superliminari illius antri in quo habitabant, frequentissimam aquæ guttam, quasi de nimbo fluere inspiciunt, et prope antrum supra quamdam petram velocissimo descendere cursu. Sanctus Sanson, ut hoc vidit, valde gavisus est ac per hoc sensit per Spiritum sanctum suis precibus Dominum 35 in auxilium dedisse [fontem], qui usque hodie die noctuque largissimo rivo fluere non desinit.

(1) Deficiunt hoc loco pauca verba in codice Andegavensi.

Capitulum decimum octavum. De morte Heltuti.

Cum enim de hoc miraculo inter se congratularentur, unus affuit ex discipulis Heltuti, qui et ipse simul cum Sansone in illo monasterio edoctus fuerat. Quem sanctus Sanson interrogavit dicens : *Vivit adhuc magister meus?* 5
omnem rem, quæso, replica mihi per ordinem. At ille respondens dixit : *Cum ægrotaret magister tuus Heltutus infirmitate carnis, duos abbates ad visitandum se invitavit : unus Isanus, alius Athoclius vocabatur. Ut enim vidit eos, utrumque secundum morem salutans, ita locutus est dicens : “ Gaudeo, fratres,* 10
de adventu vestro, quia dum tempus transitus mei, ac dormitionis meæ in Christo adest, et vos mihi debitum obsequium præbetis; sed confortamini, fratres, quoniam jam prope instat dies vestræ dormitionis uno quidem transitu, sed diverso eventu. Ego quidem tertia vigilia hujus noctis, præsentibus vobis, angelorum 15
manibus perferar in cælis, ita ut in aquilæ similitudinem duas alas aureas habentem animam meam frater meus Isanus videat cum sanctis Angelis volare ad cælum. Et postea quintodecimo die frater noster Atoclius de corpore exhibit, et frater meus Isanus animam illius pariter videbit in specie aquilæ duas plum- 20
beas alas habentem. Et post quadraginta dies Isanus felici cursu perveniet ad Christum. Sed tu, frater Atocli, multum concupisti ea quæ mundi sunt, et ideo auri munditiam ob tuam in alis tuis avaritiam non habes. Mundus vero es tu propter tuam antiquam sanctitatem de tua infantia hucusque conservatam, 25
sed gravidus es propter plumbeum avaritiæ pondus. Deus autem omnipotens a te expellere dignetur hoc pondus. Hæc et his similia contestans, sicut ipse dixerat, tertia vigilia noctis felici cursu migravit a seculo, animamque ejus, sicut ipse dixerat, beatus Isanus vidit cum hymnis et choris et angelicis turbis ascen- 30
dentem, et aliis duobus fratribus, sicut ipse dixit, sic evenit.

Sanctus vero Sanson hoc audiens de morte magistri contristatus amariter flevit dicens : *Anima magistri mei Heltuti cum sacris actibus suis nunc æternam possideat vitam, in qua mors non invenit quod exstinguat, nec vis habet ultra quod* 35
noceat; in qua victa sub pede justi ipsa potius mors succumbat,

et conteratur calce iusti, quæ antea superbierat ei. Beatissima est vita, in qua mors mortuum timet. Nihil enim prodest inter sanctos speciem sanctitatis ostendere, et ab iisdem sanctis, in conspectu Dei omnipotentis malis moribus et squalentibus degerem esse. Sicut non prodest verbis proferre virtutem et factis destruere veritatem, et sicut non prodest interesse festis hominum et postea deesse festis angelorum (1).

Capitulum decimum nonum. De visitatione Dubricii (2).

Quodam tempore, cum isdem Sanson ad visitandum
 10 Dubricium episcopum, qui nimia quadam ægritudine corporis vexabatur, iter ageret, atque idem Dubricius, quemdam puerum valde sibi familiarem Morinum nomine sancto Sansoni commendaret, sanctus Sanson, ut erat Spiritu sancto plenus, intuens eum et signum crucis solitum in frontem ejus
 15 imponens, atque amanter illum suis manibus recipiens, atque osculans, et deinceps paululum silens, ita humiliter respondit dicens: *Abba pater, recte mihi videtur, quod rete in mare missum, cunctos pisces, quos capere valet, recipit; sed ad terram deductum, piscatores demum bonos discernunt a malis, sicut mos est*
 20 *in area ubi grana sub paleis premuntur, et nullatenus nisi per ventum secernuntur; sed tunc, vento flante, paleæ disperguntur, et grana fortia ventum contemnunt.* Quo audito, Dubricius, cui ille diaconus valde erat carus, intra semetipsum ingemiscens taciturnitate verba sancti Sansonis apud se abscondit, atque
 25 subtili examinatione apud se perscrutans qualiter de diacono in futurum eveniret, sæpe eum Sansoni commendabat ac dicebat ei: *Scio, frater, quod quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus: et hoc peto a te ut post obitum meum hunc in locum meum constituas, sicut et ego constitui te.* Tunc sanctus

(1) Quæ in hoc capitulo de morte Heltuti narrantur, ea non satis congruunt cum traditionibus armoricanis, juxta quas vir ille sanctus apud Dolam in Armorica diem obiit supremum. Ast errore plenæ sunt hujusmodi traditiones, confunduntque cum Heltuto S. Samsonis magistro Heltutum alium recentiore, nec eum forsán sanctum. — (2) Non parvi momenti est hujus visitationis narratio; ex ea enim sola certe concludi potest quo tempore S. Samson in Armoricam transierit; quod non ante annos 512-520, circa quos Dubricius abdicavit, potuit evenire.

Sanson eum contristari nolens respondens ita dixit : *Illud quod petis, facile est, si Deo placuerit.*

Præsciebat tamen sanctus Sanson per Spiritum, Deo sibi revelante, qualis ille futurus esset, quod postea veritatis probavit eventus. Nam cum quadam nocte simul ad orandum 5 creatorem eorum ambo starent, una quidem simulatione sed diverso mentis usu in ecclesia, sanctus Sanson in eum intendens vidit quemdam nigrum puerum super sinistram ejus scapulam sedere, et aures ejus semper digitis palpitare; salutaris primum impressione signi armavit frontem, 10 fratrique confestim imperavit ut abiret. Ille vero solus persistens magis ac magis Dominum deprecabatur ut ei Dominus illud, ut erat, revelare dignaretur. Nec mora, euntem in lectulo statim febris ingens invasit ita ut tremens pallensque ac dentibus stridens morsu digitos rodebat, ut 15 cuncti, qui aderant et viderant, dæmoniacum eum esse clamentarent. Nuntiatumque est hoc Sansoni, et ille cum festinatione occurrit. Ægrotus vero, ut vidit eum, a longe cum dira hejulatione vocem elevavit dicens : *Veni, veni, electe Dei; quæso, obsecra Deum tuum pro me, ne tandem peream.* 20 *Nam propter tuam virtutem et propter mea mala merita jam denudata præstitus sum tibi, qui tuis sanctis obsequiis indignus sum, quippe quia ab infantia mea hucusque philosophia machinationis semper exercitatus sum. Nam parvulum diabolum nigrum, quem tu conspexisti, ego semper doctorem habui ad 25 ea quæ sunt Deo odibilia, ut nullus in his peritior me videretur. Sed nunc peto ne amplius me permittas in flagitiis vivere. Et ideo obsecro ut Deum Salvatorem preceris pro animæ meæ redemptione, qui omni iniquitate ac machinatione plenus sum.* 30

Tunc palam cunctis ibi astantibus, lacrimabiliter hæc dicens obmutuit, atque ab eadem hora tenus fine vitæ suæ nihil omnino loqui valuit. Nocte vero insecuta ad mediam fere noctem astantibus circa se cunctis fratribus ac Deum incessanter pro animæ illius salute deprecantibus, impura 35 illa anima de corpore exhalavit. Facto autem mane, sanctus Sanson tollere corpusculum illud extra monasterii portam

ac ibi sepulturæ tradere jussit. Ille vero in precibus solitis perseverans, tribus diebus totidemque noctibus jejunans pervigilansque in orationibus, Deum ardentem lacrimabiliterque deprecans manebat, ut animam infelicissimi hominis
 5 illius, vel post diram pœnam et lamentationem condignam ad veniam condonare dignaretur. Tandem soporato illo aliquantulum, post immensam corporis lassitudinem et post lacrimarum effusionem causa animæ infelicis illius, adest Domini consolatio dicens : *Noli dubitare, sancte Sanson,*
 10 *quia, sicut jam antea promissum est tibi, omnia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus; et anima illius infelicis, quam ploras, tua prece atque supplicatione requiem inveniet.*

Sanctus vero Sanson, hæc audiens, lætitiâ in mente habens, salvatione illius animæ gaudens, mane cunctis fra-
 15 tribus omnia quæ audisset, per ordinem replicavit. At illi congaudentes dixerunt : *Abba pater, si anima ejus tua prece et supplicatione requiem habet, in monasterio corpusculum illius recipias.* Quod ita factum est. Sanctus vero Sanson, elemosynas pro eodem fratre ac preces sæpissime offerebat,
 20 donec e cælo revelatum est ei ejus animam feliciter esse liberatam. Dubricius vero hæc miracula virtute sancti Sansonis audiens, et de incolumitate animæ Morini nepotis sui congaudens, gratias Deo omnipotenti referebat dicens : *Nunc, Domine, animam meam digneris recipere in pace.* Et cum
 25 hoc dixisset, obdormivit in Domino.

Capitulum vigesimum. De cruce consecrata.

Miranda est alia res, quæ tunc in eadem regione contigit. Nam sanctus Sanson crucem ligneam in illo monasterio, in quo Morinus defunctus est, consecravit, et habitatores illius
 30 monasterii ornaverunt eam argento et auro et gemmis pretiosissimis in amore et dilectione sancti Sansonis; sed maleficus homo eam furtim abstraxit, argentumque et aurum et gemmas pretiosissimas ab ea separavit, et crucem in secreto loco abscondit, ac pecuniam ab ea separatam in linteamine
 35 constrictam secum abscondens, horror ingens illum invasit,

nec ad documentum ei profuit. Nam quadam nocte surgens pecuniam in lintheamine [habens] ligatam, quando non putabatur, dum omnes fratres die ac nocte in oratione persistentes gratias Deo omnipotenti referebant ut pecuniam furatam et crucem perditam eis ostendere dignaretur, maxime meritum 5 sancti Sansonis invocantes ut illud, quod petebant, invenire mererentur, deferens secum quod furatus fuerat, fur ille repperit quoddam stagnum hiemali bruma concretis aquis in gelu conversum. Volens illud transmeare et pedibus suis super eum nesciens ambulavit, et meritis suis exigentibus 10 per gelu usque ad medium in aquam lapsus est, atque in manu sua pecuniam in lintheamine ligatam, ne saccus mergeretur, in littus jactavit, et se de aqua elevare non potuit. Et usque mane dignissima morte moriens ibi mansit. Factum est autem, absentibus fratribus in eo loco habitantibus, qui- 15 dam de pecuniarum amissione sollicitus deambulans postero die lintheamen repperit, in quo pecunia erat ligata, ac deinde circa se aspiciens vidit cadaver immobiliter stare. Quo viso, frater stupefactus pecuniam secum attollens cuncta fratribus per ordinem replicavit. At illi gratias Deo referentes, hoc 20 virtute sancti Sansonis una voce confirmabant evenire. Et hoc miraculum in tota regione illa innotuit.

Explicit liber primus.

**Incipit prologus in librum secundum Vitæ S. Sansonis
episcopi (1).**

25

Magne Deus, cæli factor, terræque creator,
Da sensus alacres, ut mentem in carmine promam.
Carmina nulla meo, sed dicam nomini dicto,
Si mea rusticitas posset prima arte poliri;
Nam majora meo calamo scripsisse viderer 30
Quam cæpisse velim : nam nec volo desinere hac re.
Hoc animo quid loquitur scripturæ littera custos
Me resonare jubet Lovenan episcopus (2) ; amplas

30

(1) De hujus prologi auctore vide Præfationem. — (2) Lovenan, cujus jussu com-

Sansonis per metrum virtutes venerandi
 Decantare jubet solum quasi quemque poetam :
 Scribere nulla canens pudeat me carmina valde ;
 Sed cantem quæ plus placeant auri monitoris.
 5 Hujus principio dicetur denique libri,
 Quod sanctus Sanson Abrahæ exempla secutus
 Deseruit patrios ejus in pace Britannos (1),
 Qui a Domino jussus terras adire peregrinas,
 Chaldæas mutans Chananæo cespite terras,
 10 Nostris adveniens externis doctor in oris
 Ut fidei nostræ regioni vena manaret ;
 In qua nunc etiam requiescit carne beata (2) ;
 Innumeras in qua virtutes egit abunde :
 Nam Dominus misit patriarchas atque prophetas,
 15 Misit apostolos, doctores, semina vitæ
 Spargere perpetuo passim per secula cuncta.
 Ex ipsis nullum nobis venisse fatemur ;
 Ni Domini Sanson venisset denique jussu,
 Gallia nondum nos stolidos doctrix docuisset
 20 Adventum Petri, quo Romæ jura beavit.
 Adventu regio Sansonis nostra refulget,
 In magnis quibus dites huic dona dederunt :
 Ast alii donant aurum, pretiosaque vela,
 Argentum præstant alii, gemmasque decoras ;
 25 At tribuunt multi, prout possunt optime, ceras.
 Huic ego, ne vacuus videar, sine munere solus,
 Qui prout potero solvam quoque munera linguæ.
 Nam vacuum non esse manum cognoscimus omnes,
 Intima si cordis maneant pietate repleta
 30 Lilia, quæ nobis apparent dona pusilla,
 Pectore si largo tribuuntur lætitia cum,

positum est hoc carmen. Dolensis erat episcopus circa initium seculi X, ut apparet ex documento authentico edito apud Migne, *P. L.*, tom. CLXXIX, col. 1105, annot. 65. — (1) Hinc apparet poetam eandem Vitæ Sansonis induxisse partitionem, quam adhibuerat biographus noster, nempe primo libro res ultra Oceanum gestas, secundo vero miracula citra mare peracta referendo. — (2) Hæc igitur ante an. 910-930 scripta erant, quo tempore prima corporis S. Sansonis facta est translatio.

Sunt accepta Deo, placide qui corda tuetur.
 Sic paupercula anus, quæ victum tradidit omnem
 Inter dona ferentes plurima namque potentes,
 Non despecta fuit, sed laus manet illius : inde
 Pallas offerri mandavit lex vetus olim ;
 Qui limphæ calicem dedit pro nomine Christi
 Quippe suam nunquam mercedem perdet amœnam.

5

Explicit prologus.

INCIPIIT LIBER SECONDUS.

Capitulum primum. De primo adventu Sansonis in nostra patria, et de Doli monasterii constructione. 40

Recepto itaque consobrino suo (1), jam in primordio hujus voluminis præfato, officio diaconatus suscepto, atque illo monasterio nuper constructo patri suo commendato, impletisque virtutibus, quas in eadem regione Dominus per 15 illum operatus est, navigationem citra mare secundum promissionem suam, Deo duce ac protectore, destinavit, comitantibus cum eo plerisque monachis et multis discipulis, vento flante, velo pleno, die serenissima, mari placidissimo, portum in Europa desideratum tenuit. In quo portu, qui 20 dicitur Winnian, qui est in flumine Gubioli (2), tuguriolum prope portum viderunt. Ad quod sanctus Sanson appropinquans vidit ad ostium illius tugurioli virum, Privatum nomine, plorantem et ad mare semper respicientem. Sanctus vero Sanson intendens in eum percunctabatur ab eo pro qua 25 causa fleret. At ille ait : *Jam tres dies sunt totidemque noctes a quibus spero in hoc portu auxiliatorem transmarinum, quem Dominus mihi venire promisit.* Sanctus Sanson dixit ad eum : *Quis est dolor ac fletus tuus ?* Ille ait : *Uxorem habeo leprosam, necnon et filiam dæmoniacam, et a Deo promissionem habeo 30 virum transmarinum, virum perfectum, sacerdotem optimum, episcopum catholicum, in disciplina mitissimum, in humilitate*

(1) Scilicet S. Maglorio. — (2) Gallice *le Guioult*.

religiosum, in hac hebdomada huic loco advenire; a quo credo uxorem et filiam meam sanari. Sanctus vero Sanson incunctanter in domum illam intrans, ac super matrem et filiam suam orationem fundens, oleumque cum aqua benedicens
 5 easque diutius aspergens, atque incolumes, Deo per eum cooperante, videntibus omnibus ibi adstantibus, sine mora viro illi reddidit. Nec morbus illic prævaluit, ubi talis medicus medicamentum produxit. Cujus diversis indiciis claruit fides per opera, et sacrata vita per signa. Et cum hoc mira-
 40 culum sanctus Sanson fecisset, non sibi, sed divinæ virtuti computabat dicens : *In hac patria a Deo Patre missus sum ad Evangelium prædicandum, ut convertantur homines de erroribus et peccatis suis, et cognoscant gentes et populi quia non est alius Deus præter Dominum meum, in quo spero, confido et credo,*
 45 *neque in cælo sursum, neque in terra deorsum; qui fecit omnia ex nihilo, in quo universa consistunt, qui vitæ et mortis potestatem habet, et de manu cujus quisquam eripere non potest, cui assistunt Angeli et cælorum virtutes, qui inclinat regna, et exaltat ima, sub quo currunt tempora, et mutantur genera.*
 20 Inde vero venientibus atque ubi requiescerent nescientibus, sicut mos est novis viatoribus in aliena patria discurrentibus, ille vir Privatus Spiritu sancto accensus, et maxime uxore sua et filia admonentibus, quas sanctus sanaverat de suis doloribus, dixit eis : *Viri Dei, a Patre cælesti electi, venite*
 25 *nobiscum, et in hac nocte requiem invenietis post laborem tanti itineris.* At illi exsultantes iter cum eo direxerunt, et totam illam noctem in vigiliis et orationibus et colloquiis multis de divinis scripturis perduxerunt. Et cum mane exire præpararent, ille vir divino amore repletus cum illis perrexerit dicens :
 30 *Viri fratres, scio quia sanctus Sanson dominus vester christianissimus ac Deo amantissimus, gratia Spiritus sancti repletus est. Jam multo tempore adventum illius pro certo sciebam; et certus sum quod omnia, quæcumque a Deo petierit, dabit illi Deus; et ego confido quod per benedictionem et gratiam illius anima*
 35 *mea salva et incolumis sine macula ante tribunal Christi cum justis et timentibus Deum astabit. Et dum hoc spero, ecce tota hereditas mea coram vobis est : intuemini et pertransite per*

eam, et quemcumque locum in ea inveneritis optimum, et elegeritis, ego dabo vobis in hereditatem perpetuam. Illi hoc audientes, fidem viri illius admirantes, gratias Deo referebant dicentes : Benedictus Dominus Deus noster, qui non dereliquit sperantes in se. Et illa die euntes et redeuntes in illa hereditate discurrentes nullum locum aptum invenientes, toto illo die jejunantes, ad vesperum ad domum illius supradicti viri reversi sunt.

Ille vero cum tota familia sua lætus admodum quasi angelos Dei suscepit eos, et refectionem optimam consueto meliorem, in quantumcumque poterat, in cibo et potu illis præparavit. Necnon et illa nocte de evangelio admonebat eos dicens : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur; et iterum : divites egruerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Requiescente autem Sansone in illa nocte, angelus Domini astitit ei dicens : *Noli dubitare, Dei electe, et mærorem tuum foras ejice; quia crastina die circa horam tertiam Deus tuus ostendet tibi locum optimum et aptum, qui erit sacratus et optimus usque in sempiternum. Et hoc erit tibi signum : Mane egredieris de hoc loco, et circa horam tertiam ambulans in hoc deserto, puteum antiquissimum invenies pulvere et vepribus plenum; et ibi instrue monasterium, quod nunquam deficiet usque in perpetuum.* Et cum hoc dixisset iterum dixit ei : *Deus per me mandavit tibi quod nullam creaturam timere debes, eo quod times Deum.* Et hæc dicens evanuit. Tunc sanctus Sanson evigilans, omnia quæ vidisset, fratribus suis replicavit. Et mane surgentes cum lætitia bini et terni, quaterni et quini, seni et septeni per desertum ambulabant (1), ut signum a Deo promissum hi aut illi, aut alii invenirent. At sanctus Sanson cum duobus discipulis quos sciebat esse christianissimos per desertum ambulans, alios a dextris et alios a sinistris habens, circa horam diei tertiam, sicut angelus præterita nocte promiserat, puteum invenit plenum pulvere et vepribus, et

(1) Hinc patet non parvum fuisse numerum discipulorum S. Sansonis, qui cum eo mare transierant.

locustæ erant circa eum. Et dum ille admirabatur, vox de cælo emissa est ei dicens : *Videte, fratres, quid locusta significat, nisi " in hoc loco sta „ ; et locustæ quid significant, nisi " in hoc loco state „*. Sanctus vero Sanson hoc audiens, discipulos per desertum discurrentes ad se convocavit, et omnia quæ audisset voce divina, illis indicavit. Et illi congaudentes et gratias Deo unanimiter referentes, clamaverunt una voce dicentes : *Abba pater, in hoc loco sicut a Deo tibi indicatum est, maneamus, et monasterium in tuo nomine construamus*. At ille ait : *Voluntas Dei fiat, et nobiscum perseveret*. Et illi sine mora tugurium ubi illa nocte requiescerent, certatim fecerunt. Et ille vir præfatus (1) circa vesperum venit visitare eos dicens : *Confortamini, angeli Dei, quia sicut præterita nocte mihi angelus Dei ostendere dignatus est, multas possessiones invenietis*.

Sanctus vero Sanson in illo loco monasterium fundavit, nomen ei Dolum imponens propter dolorem, quem de uxore et filia supradicti viri ejecerat(2), per patriam ambulans, multas virtutes faciens, plurimas discumbitiones accipiens, de evangelio semper hominibus prædicans, multa monasteria ubique construens, et discipulos in unoquoque constituens, dæmonia a multis ejiciens, leprosos mundans, cæcos illuminans, paraliticos sanans, curvos sanitati restituens, causam uniuscujusque humiliter audiens, responsionem unicuique leniter disponens, ab omnibus pæne comprovincialibus velut Dei angelus amabatur. Cujus virtutes magnificas si per singulas replicemus, ad excessum ducimur antequam perficiamus; quia de bonis operibus sancti patris nostri Sansonis nullus dicere sufficiet, qui voluntatem Domini in omnibus facere desiderabat, unde gratiam Domini assequi meruit.

Erat animo studiosus in divinis officiis, sancta regula imbutus, fratres diligens, vitia odiens (3), vigiliis et orationibus semper incumbens. Nam patriam et parentes pro Dei amore relinquens, spiritualibus hominibus et Dei voluntatem agentibus se ultro conjungens, loca sacra circa se constructa

(1) Nempe Privatus. — (2) Hoc loco Baldricus: *Dolor vocari voluit Sanson locum, quem lingua modernior Dolum vocat*. — (3) Hæc sine dubio mutuatus est auctor ex regula S. Benedicti, capp. 64 et 4.

frequenter visitans, convivia fugiens, delicias seculi contemnens, paupertatem diligens, seculum contemnens, Deum ubique quærens, varia lucra hujus seculi sub pedibus calcans, cælestia die noctuque meditans, ad lucrandas Deo animas avidius ardens, sanctam suam conversationem custodiens, mandatum evangelii custodiebat, ubi Christus dicit : *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cælo.*

Capitulum secundum. De lucernis accensis.

Quadam itaque nocte, exeunte illo ad vigiliis matutinas una cum reliquis fratribus ecclesiam intrantibus, luminaria quæ in ea accensa fuerant, extincta reppererunt. Sancto vero Sansone in oratione prostrato, discipuli lumen quæsierunt, sed nec ignem invenire potuerunt. Tardante autem hora ad legendum, mox Sanson surgens ab oratione signum sanctæ crucis circa se in quatuor angulos posuit, et statim sine mora viri Dei meritis palam ibi omnibus orantibus luminaria accensa sunt, ita ut omnes fratres ibi adstantes miro ordine admirarentur. Et hoc miraculum in tota provincia innotuit, ita ut sanctus Sanson ab omnibus magis ac magis diligetur.

Capitulum tertium. Qualiter dum palatium regis adiret, cæcum illuminavit.

Quodam itaque die multi et innumerabiles ex diversis partibus convenerunt ad locum ubi erat sanctus Sanson, et ille qualitatem provinciæ requirebat eis (1). Et unus prudentior ceteris respondit ei dicens : *Homines provinciæ hujus magnum mærorem habent.* Et ille causam percunctatur. Et ille vir ait : *Imperatorem dignissimum, Jonam nomine, filium Riadæ habebamus, et unus dux nequissimus nomine Conmorus*

(1) Paulo longius Baldricus : *Sanson regionis in qua erat qualitates inquirere cæpit et principatum potestates et principum generationes. Hæc singula hominibus adventitiis in ea moraturis erant necessaria.*

dolo interfecit eum, ac deinde pro illo fœdissima dominatione in hac regione dominavit. Sed magis dolent de filio Jonæ Judualo nomine, qui post mortem patris sui ante Conmorum virum nequissimum in Francia fugit. Tunc sanctus Sanson hoc
 5 admirans et verum esse, sicut ei vir dixerat, investigans, cogitavit in Franciam ire, et sic per dispensationem Dei misericordia motus adire regem Hilbertum destinavit, comitante cum eo semper in omnibus Christo. Et dum in illo itinere ambulabat, semper virtutes multas faciebat ita ut
 10 fama illius, antequam ad palatium perveniret, exiret, et multi, quibus mens sanior erat, ante adventum ejus jam videre eum desiderarent. Illo enim die antequam ad palatium veniret, quidam cæcus, sancti Sansonis meritis ignarus, duce præeunte in via comperit beatum Sansonem hymnos
 15 ante se decantantem. Tum ille cæcus Spiritu sancto accensus, suavitatem hymnorum audiens, voce flebili deprecatur ut perditum restitueret lumen. Sanctus vero Sanson miserum illum virum inter asperas vias atque jacentia saxa non patiebatur dubium amplius oberrare. Beatus vir primo
 20 mentis obtutu cælorum mysteria penetrans, quamlibet cæcus ille in precibus garrula oratione persisteret, a sacro officio non destitit. Interea cum sacramentum foret impletum, quasi vox tumultuaria hactenus non fuisset obaudita, sanctus Sanson digitos suos super oculos ejus imposuit. Hoc
 25 igitur indeptus dono glaucis cœpit palpitare luminibus, levatisque squamis protinus cæcitate depulsa, luce recepta, obscura lumina sanantur. O mira omnipotentis Dei clementia, o ineffabilis bonitas, quæ sic exaudit, et nunquam derelinquit invocantem se!

30   **Capitulum quartum. Qualiter dum palatium intraret, dæmoniacum sanavit.**

Sanctus vero Sanson, cum in palatium fuisset ingressus, Deo per eum virtutem operante, invenit quemdam maximum ducem dæmonio vexatum, quem vix ullus poterat constringere. Quo comperto, sanctus Sanson venit ad eum, et accepto
 35

oleo aquam benedixit, ac perungens eum in vertice et facie et pectore multis inspectantibus, Deo cooperante, is, qui ægrotus fuerat, sanus effectus est totus. Statimque nuntiatum est regi de eo et de ejus miraculo, quod per ipsum Dominus operatus est. Sicque velociter hoc miraculum per 5 totum palatium divulgatum est. Cumque in præsentia regis Hilberti astitisset, interrogavit de qua patria ortus esset et pro qua causa ibi advenisset. Ille respondit : *Transmarinus sum, Demetiana provincia ortus, et divinis disciplinis in Scotia provincia cuidam magistro in opere religiosissimo* (1) 40 *traditus sum, ibique audiui replicare evangelium in quo dicitur : " Quicumque non dimiserit patrem aut matrem aut sorores aut fratres, et omnia quæ habuerit, non est me dignus „; et iterum : " Qui hæc omnia dimiserit propter Dominum centuplum accipiet in hoc seculo et vitam æternam in futuro „. Et ego hoc* 45 *audiens, omnia mea relinquens, peregrinationem subiens, navigationem tenens, prospero cursu, Deo donante, in Brittonum patriam deveni, et ibi audiui nefandam rem, quæ nuper evenit. Et interrogavit rex dicens : Quæ est causa illius rei? Sanctus Sanson respondit ei dicens : Unus princeps dignus et egregius* 20 *hereditario ritu in illa patria Jonas nomine regnabat, et alius dux nomine Conmorus interfecit eum, et ille homicida pro illo indigne regnare cœpit in illa terra. Sed Deus omnia scit, cui nulla causa est abscondita, quia nos non pro cupiditate seculi nec pro vana gloria in istam regionem advenimus, sed pro filio* 25 *Jonæ, Judualo nomine, qui post mortem patris sui in hac patria, timens illum homicidam, qui patrem suum interfecit, diffugit, sed si vobis placet, in vestra clementia et misericordia illum nobis donate. Tunc rex ait : Puto quod jam defunctus est.*

Sanctus vero Sanson pertinaciter perseverabat ut Judualum 30 inveniret. Tunc ille comes, duxque, de quo dæmon ejectus fuerat, imperatori dixit : *Domine mi, noli contristare virum perfectum, virtutibus egregium, qui dæmonium ex me ejecit, sed omnia quæcumque a te petierit, sine mora illi restitue. Tunc*

(1) Ignoramus quisnam sit ille magister, nec videmus cur hic de Hibernia inferatur sermo.

rex, inito consilio cum suis comitibus, sancto Sansoni placere volens, ut illo die ibi maneret, præcepit. Interim sanctus Sanson divinis epulis eos reficere volens, sermonem exorsus est dicens : *Gaudete, dilectissimi fratres, quod empti estis pretio*
5 magno; glorificate et portate Deum in corpore vestro. Abjicite a vobis opera tenebrarum, quia nox ignorantiae recessit, et veræ scientiæ vobis lumen illuxit. Non sint alicujus nequitiae vel malitiæ occulta in cordibus vestris semina, quia homo videt in facie, Deus autem corda considerat, nec aliquid illius omnipo-
10 tentiæ oculis occultari potest. Diligamus ergo Deum, quia ipse prior dilexit nos, faciamus illius voluntatem, quia voluntas illius felicitas nostra est. Nulla carnalis concupiscentia, nulla secularis ambitio iter nostrum impediat. Curramus per opera pietatis ad cælestis patriæ portas, in qua expectant nos cives
15 æternæ civitatis, et rex ille, qui vult omnes homines salvos fieri, nostram cum suis sanctis vehementer desiderat salutem. Decet enim nos illius esse cooperatores in salute nostra, qui nos in tantum dilexit, ut proprio filio suo non parceret, sed pro nobis omnibus traderet illum. In hoc providete quantam est miseri-
20 cordiam Dei erga nos, qui talem caritatem dedit nobis, ut filii Dei nominemur et simus. Ergo si filii Dei sumus, opera ejus faciamus et imitemur vestigia illius, qui in potestate nostra tradidit qualiter in die judicii judicemur. Si hic bene agitis, in æterna retributione cum Christo vivemus. Quid est felicius
25 quam in bona conversatione a Deo perpetuæ promereri gloriam beatitudinis, et omnium ore laudari? Cogitemus quotidie qua fiducia veniamus ante tribunal summi judicis, et quid boni operis nobiscum deferamus, quia æquitas illius nullius accipiet personam, sed reddet unicuique juxta opera sua. Et qui plus
30 laborat in opere Christi, plus mercedis accipiet in regno Dei. Unusquisque enim in qua vocatione vocatus est, in ea viriliter operetur salutem. Omnibus regni cælestis porta patescit : sed meritorum qualitas alium introducit et alium expellit. O quam miserum est hominem a gloria excludi sanctorum, et æternis
35 cum diabolo deputari flammis! Peccatorum sarcina animam submergit in tartara, justitiæ abundantia ad cælestia evehit gaudia, ibi nos innumerabilis patriarcharum atque propheta-

rum, apostolorum et omnium electorum populus nos desiderat, jam de sua incolumitate securus, adhuc de nostra salute sollicitus (1).

**Capitulum quintum. De veneno effuso et manu
ministri sanata.**

5

Interea tempus prandii affuit et ille ad mensam cum rege sedere compellitur. Sed cum ille ab omnibus miro affectu diligeretur, a regina sola magno odio habebatur, quæ Judualum valde amabat. Hæc enim volebat sanctum Sansonem aliqua arte extinguere et venenum ei in vitro commiscere fecit, ac
10 sancto Sansoni una cum rege sedenti per ministrum suum dare præcepit. Recipiente itaque rege suum potum, minister ille vitrum plenum veneno mixtum sancto Sansoni attulit. Tum ille divinitus inspiratus, in vitro posito in manu tenentis, in quo venenum erat, signum crucis imposuit, et vitrum statim
15 in quatuor partes divisum est. Et veneno effuso, in manus tenentis, videntibus cunctis, usque ad ossa crepuit. Sanctus vero Sanson humiliter dixit : *O frater, indecens est hoc poculum homini ad bibendum dare.* Interim periclitabatur ille minister, qui poculum ei porrexerat, ita ut nullo modo stare
20 posset, sed amare fleret. Sanctus vero Sanson ministro flenti dixit : *Amice, noli flere ; si Deo placuerit, sanus et incolumis eris.* Statimque, posito solito crucis signaculo in manu læsi coram rege et multis aliis astantibus sanus factus est.

Capitulum sextum. De equo furioso a regina donato. 25

Honorante itaque illum rege et aliis ibi astantibus eum adorantibus, regina perseverabat contra eum in malitia sua. Et factum est cum, rege concedente, ad locum ubi Judualus erat, sanctus Sanson ire vellet, regina illa equum indomitum furiosumque ad ducendum ad eum de grege adduci jussit.
30

(1) Hæc ultima phrasis fere ad verbum desumpta est ex S. Cypriano, *de mortalitate*, num. 26.

Quo viso, sanctus Sanson signum crucis in faciem ejus imposuit, ac sella desuper imposita, ipse super equum sedit. Ita tam mitis equus et tremens erat, ut vix pedem movere vel progredi auderet, mitigante illum 'Christo, qui omnia
 5 mitigat, regit et conservat. Tunc tremor invasit omnes, ita ut una voce dicerent : *Vere hic homo electus Dei est.*

Capitulum septimum. De leone exstincto.

Illud quoque miraculum, quod ante eum in illa hora in porta evenit, silendum non est. Nam cum ille progredere-
 10 et equus sub illo mitissime ambularet, regina perversa perseverans in sua malitia, sanctum Sansonem consumere et extinguere cupiens, trucem ad iracundiam furibundumque suis custodibus provocare, atque in impetu dissolutum obviam ei, quasi nescientibus illis, adduci mandavit leonem.
 15 Progrediente itaque sancto Sansone cum solitis armis ante suos comites, leo ferox ac furibundus, videns eum recto cursu atque intrepido venientem, mutata ferocitate, ac Deo illum pro suo electo mitigante, quasi ictum in oculis excepisset, in fugam se velociter dedit. Tunc sanctus ille valde turbatus,
 20 omnium quæ gesta erant conscius, solitis jaculis de divinis sententiis post bestiam sub Christi nominis invocatione, quasi spiritali fundibulo vocem emittens, ita dixit : *Impero in nomine Jesu Christi, qui dedit nobis potestatem calcandi super vos et super consimiles vestros, ut terror tuus ab hodierno die*
 25 *numquam crescat in humano genere, sed præsentibus his omnibus velociter expiret ut sciant hi et intelligant, quod Christus, quem confitemur, invictus est et ipse inter omnia et super omnia victor est in cælo et in terra.* Completa itaque oratione, ac multis videntibus, leo crudelis et furibundus præcipitavit se
 30 atque exanimis in illa hora exstinctus est. Tunc hi omnes similiter hæc videntes timore correpti ceciderunt ad pedes sancti Sansonis, atque omnia secundum voluntatem suam promiserunt ei facere, ac ne ultra injuriam pateretur, Judu-
 35 *alum supradictum tradiderunt dicentes : Accipe illum, quem quæris, et si plus desideras, cito invenies.* Tunc sanctus Sanson

hilariter dixit : *Gloria omnipotenti Deo, ejusque Unigenito una cum Spiritu sancto, qui in Trinitate perfecta, et in majestatis unitate adoratur et colitur et ex corde perfecto indeficienter magnificatur atque laudatur. Quis enim mortalium Deum perfecte aut condigne laudare aut magnificare valet, quantum 5 debet? quia nihil in terris habetur nisi quod ab eo nobis collatum est, cui cura est de omnibus non solum tantum de hominibus, sed de omnibus jumentis eorum; cui misericorditer cura est de hominibus, sed plus animarum eorum curam gerit quam corporum. Plerumque enim accidit ut lætitia corporalis, cum sit 10 temporalis, in lubrico posita, magis hominem desinendo quotidie decipiat, quam amando æternam lætitiā acquirat. Ex ipsa universa peccata nascuntur, et ideo dixi Dominum nostrum plus animarum curam gerere quam corporum.*

Capitulum octavum. De serpente ejecto.

45

Tunc rex hæc verba atque miracula audiens, placere sancto Sansoni volens, et virtutem de eo fieri desiderans, ac verba de ore ejus audire cupiens, atque avidius magis ac magis illum diligens, et in amore ejus semper ardens, atque omnia bona ei promittens, et in colloquio ejus ardentem 20 ovans, et in faciem ejus semper respiciens, gratiam Dei in eo fieri credens, Deumque cum eo ubique ambulare non dubitans, ac supradicto Judualo bona promittens, supplex ac leniter precabatur dicens : *Ingentem, electe Dei, habemus querelam. Est enim malus serpens, durus valde, magnam partem 25 de nostra terra devastans. Audivimus enim te multis vicibus verum victorem fuisse in hac simili causa. Et nos volumus, si tibi contrarium non est, ut expellas illum a loco in quo est, et si Deus tuus in hoc victoriam tibi dederit, nos illam terram cum silvis et pratis et pascuis, vineisque cum aquarum decursibus 30 tibi in hereditatem perpetuam indubitanter consecrabimus. Tunc sanctus Sanson in Dei omnipotentis virtute fretus, hilari vultu interrogavit dicens : Quo nomine vocatur ille locus, in quo ille serpens malignus ac durus terram devastans, homines necans, habitat? Tunc rex ait illi : Si tu victor fueris de illo 35*

serpente, nomen illi loco impones; illud erit nomen ejus usque in sempiternum. Sanctus vero Sanson hæc audiens, respondens dixit : *Vos omnes una nobiscum venite, et de illo serpente, sicut desideratis, mirabilia Dei omnipotentis sine dubio videbitis.* Et illi omnes una cum rege dixerunt : *Antecede nos, electe Dei, et nos insequemur vestigia tua.* Et unum compertum posuerunt ante eum, fidentem in Dominum, in itinere fretum; et sanctus Sanson insecutus est eum, et discipuli ejus post eum, et post discipulos, rex una cum comitibus et ducibus suis, cum reliquis populis suis, et cum feminis ambulabant.

Factum est autem ut tandem pervenirent ad horrendum illud antrum, in quo serpens erat; ex quo de capite serpentis fumus ascendebat. Quo viso, sanctus Sanson regi et aliis insequentibus dixit : *Constantes estote, et hic state exspectantes me, donec cum victoria revertar ad vos.* Manentibus autem illis, ipse intrepide, Deo comite, ad ostium terribilis antri pervenit, ibique genua ad terram flectens, ex toto corde orationem fundens, totaque fide Deum victorem omnium petens, serpensque ad extremitatem speluncæ fugiens, elevata voce clamavit dicens : *In nomine Christi filii Dei victoris inimici præcipio tibi, ne tardaveris foras venire.* Et ille serpens statim, videntibus omnibus astantibus, toto corde tremens, inclinato ad terram capite, mitissime foras egrediebatur. Tunc sanctus Sanson stolam suam circa collum ejus posuit, et juxta se trahebat eum, et semita illius intra fumans ardebat. Sanctus vero Sanson super verticem ejusdem montis, solitum psalmum decantans : *Dominus illuminatio et salus mea : quem timebo? Dominus protector meus : a quo trepidabo?* cum eo ascendit, et exinde imperavit ei dicens ut ultra flumen quoddam exiret, quod prope erat, et nunquam exinde ulli creaturæ noceret. Et ille serpens sine mora, videntibus omnibus, trans flumen (1) petiit desertum et exinde nusquam comparuit. Tunc rex Hilbertus elevata voce dixit : *Magnus est Deus*

(1) Lib. Landav. : *Flumen, quod Sigona vocatur*; Baldricus : *Flumen, Secana videlicet*; est nempe Sequana.

christianorum, qui innumeras virtutes per servos suos operatur, cui subdita sunt omnia in cælo et in terra; cui feræ colla submitunt, et alites famulantur.,

Caput nonum. De regina mortua, et Pentallis constructione.

Rex vero Hilbertus sanctum Sansonem velut angelum 5
Dei venerans, totum agrum illum a serpente devastatum,
sicut jam superius promittitur, tradidit ei in hereditatem
perpetuam(1). Tunc hi omnes unanimiter rogaverunt eum ut
missam illis celebraret, antequam inde dispergerentur, in
agro sibi commendato. Et ille voluntarie adquevit. Illi vero 10
certatim descendebant ad missam audiendam, et ille ante
eos in antrum horribile, in quo serpens fuerat, antecedit, et
ibi imposito altari, missam celebravit. Sed regina in sua
malitia perseverans dorsum ad altare convertit, sancti San-
sonis orationem contemnens. Interim sine mora divina vin- 15
dicta ei officit. Nam cum ad *Agnus Dei* ventum est, oculi
reginæ de capite suo avulsi sunt, et super petram ante pedes
ejus ceciderunt, et totus ejus sanguis loco oculorum foras
emanavit, moxque videntibus omnibus ibi adstantibus, ante-
quam sanctus Sanson ultimam collectam compleret, foedis- 20
sima morte defuncta est (2).

Sanctus vero Sanson nomen loci illius Pentale vocavit (3) et
a rege postulavit ut monasterium ibi jussu illius ædificaretur;
et ille spontanee promisit. Tunc sanctus Sanson discipulos ibi
relinquens, ad palatium, unde venerat, cum rege, [iter] arri- 25
puit atque illo in itinere multos diversis infirmitatibus deten-
tos restituit sanitati. Quæ si per singula miracula replicamus,
ad excessum ducimur antequam perficiamus. Sermo enim
ejus caritatis suavitate erat plenus. Quis enim unquam sua-
vissimum ejus eloquium audiens, satiari potuit de his, quæ 30

(1) Baldricus : *Tibi et tuæ metropolitanæ ecclesiæ trado...* — (2) Hic duplex adest error : regina de qua agitur, Ultrogothis nempe, Hildeberto supervixit ; neque nequam ea fuit, sed pia et caritativa mulier, teste Gregorio Turonensi et Fortunato. Forsan ab errore anonymum nostrum excusabimus, si dicemus eum reginam vocasse aliam mulierem regi aliqua ratione propinquam et Commoro faventem.
— (3) Baldricus : *Juxta linguæ britannicæ idioma locum illum Pentale vocavit.*

ex sermonis ejus dulcedine proferebantur? Sed quis vultum illius imaginem sanctitatis præferentem respiciens, non magis videndi eum sæpius desiderium sumeret? Nam in omni tempore vitæ suæ, abstinentiæ regulam, quam in principio arripuit, nunquam mutavit. Exstitit enim illis temporibus angelicam habens vitam. Sanctus vero Sanson illud monasterium in loco serpentis constructum, cui Pentale est vocabulum, loco primo sibi constructo, cujus est nomen Dol, licentia et permissione imperatoris Hilberti in subjectione usque in perpetuum commendavit (1).

Caput decimum. De aqua de petra producta.

Quodam itaque tempore quod sancto Sansoni contigit, cum in memoria adest, silendum esse non puto. Quadam vice de palatio regis Hilberti ad Pentale monasterium regrediebatur sanctus Sanson, qui sanctum Germanum in suo monasterio habitantem et cum vindemiatoribus suis in vinea stantem repperit, et se invicem osculantes gratias Deo referebant (2). Germanus lætabatur de adventu sancti Sansonis, et sanctus Sanson lætus erat pro inventione S. Germani. Tunc sanctus Germanus suppliciter rogabat ut illo die sanctus Sanso cum eo maneret. Ille refellebat pro quantitate itineris, vixque compelli potuit ut cum eo aliquid cibi sumeret. Factumque est, dum prandium pararetur, aqua ad lavandum defuit. Tunc Sanson interrogavit dicens: *Quare tardatis, cum dies magis ac magis declinet?* Germanus vero erubescens ait sancto Sansoni: *Magnam querelam pro penuria aquæ habemus.* Sanson vero ait: *Si aqua in prope non est, Dominum creatorem omnium una mecum invocate, ut, sicut Israhelitico populo siti deficienti de petra super verticem montis Horeb aquam tribuere dignatus est, ita modo meritis vestris fontem aquæ in perpetuum manantem reddere dignetur.* Et hæc dicens, baculum in manu tenens, virtute Dei fretus, perrexerat

(1) Quæ subjectio perseveravit usque ad perturbationem seculi XVIII. —

(2) Illud non contigit ante an. 556-560, quibus nempe fundata est a S. Germano abbatia S. Vincentii Parisiensis.

ad petram lotam, quæ juxta torcular erat, et tetigit eam
 cuspidem baculi sui. Quæ sine mora coram cunctis fratribus
 largissimum fontem virtute Dei et sancti Sansonis merito
 reddidit, qui usque hodie largissimo rivo fluit. Ille vero, qui
 ad aquam deportandam in longinquo exierat, ad portam
 monasterii appropinquans rivum largissimum de mona-
 sterio fluentem vidit, et admirans dixit : *Domine Deus,*
quid est hoc ? Ecce modo aqua largiter decurrit, unde nunquam
fuit. Et in monasterium intrans fontem lucidissimum de
 petra manantem videns, aquam, quam deportaverat, in
 terram effundens cum ceteris fratribus gratias Deo de hoc
 grandi miraculo referentibus, et honorem sancto Sansoni
 certatim exhibentibus inclinans se ad terram, Deum omnium
 bonorum largitorem benedicebat. Tunc omnes gratias Deo
 referentes, cibum una recipientes, magis de aqua illius novi
 fontis quam de vino solito delectabantur. Et post refectionem
 sanctum Sansonem, ut ibi illa nocte maneret, cogeant
 dicentes : *Abba pater, esto nobiscum hac nocte, et mane profi-*
cisceris in pace. Et ille, ne contristarentur fratres, sic fecit.

Caput undecimum. De decima vini et decima ceræ 20
vicissim tradita.

Tunc Germanus sanctum Sansonem percunctabatur de
 qualitate monasterii sui, scire cupiens de quibus rebus abun-
 daret, aut de qua penuria urgeretur; et sanctus Sanson
 respondit ei dicens : *Nostrum monasterium vinum non habet,*
sed melle abundanter utitur. Et ille ait : *Valde necessarium est*
mel in monasterio nostro ad luminaria incendenda. Sanctus
 vero Sanson vicissim eum interrogavit quibus rebus mona-
 sterium ejus abundaret. Et ille ait : *Vinæ plurimæ fructibus*
fertilissimæ huic sunt monasterio. Tunc, inito consilio inter se,
 condictum fuit ut in unoquoque anno ex tunc usque in sem-
 piternum decima pars vini de monasterio sancti Germani ad
 monasterium sancti Sansonis, quod vocatur Pentale, redde-
 retur, similiter pars decima ceræ de monasterio Sansonis ad
 monasterium Germani sine fine redderetur. Quod ita factum
 est.

Postea multis annis labentibus, fratres de monasterio Pentali cum cera, sicut mos erat, ad monasterium Germani, ut decimam partem vini reciperent, perrexerunt, et clerici monasterii Germani illis dixerunt : *Ite cum cera vestra; nos*
 5 *vino nostro indigemus, et exhinc dare vobis nolumus.* Illi vero revertentes nihil secum portantes dixerunt : *Sanctus Sanson et sanctus Germanus iudices sint inter nos.* Secundus annus venit, et nihil in vineis inventum est, nisi decima pars, quæ antea fratribus sancti Sansonis dabatur. Illi statim causam
 10 *penuriæ intelligentes, et fratres sancti Sansonis visitantes, et totum quod in vineis invenerunt illis reddentes, ceram ab eis accipientes dixerunt : Orate sanctum Sansonem pro nobis, ne hæc causa a Deo omnipotente imputetur nobis in culpam; et ex hodierna die usque in perpetuum, sicut inter Sansonem et*
 15 *Germanum condictum fuit, et vos et successores vestri post vos decimam vini recipite sine ulla mutatione, et nos decimam ceræ et successores nostri post nos a vobis recipiemus.* Et sic usque nunc agitur. Nam tertio anno adveniente, tanta ubertas vinearum affuit ut totum, quod secundo anno defuerat, et
 20 *quod in illo præsentē recipiendum erat, modum excederet.* Ita in uno anno receperunt quod antea defuerat.

Capitulum duodecimum. De gantibus in custodia traditis.

Aliud quoque miraculum, quod de virtute sancti Sansonis evenit, replicandum est. Nam monasterium ejus prope mare
 25 *est, et ille querelam habebat eo quod diversæ aves innumera-*
rabiles circa monasterium ex utraque parte, id est anseres farvæ et albigantes conveniebant; quæ molestiam illi et aliis fratribus inferebant, ita ut aliquis verbum alterius propter sonos diversos vix audire posset. Sanctus vero Sanson qua-
 30 *dam die, quando non putabatur, virgam in manu tenens perrexit inter paludes, ubi diversæ aves morabantur, et elevata voce dixit : In nomine Christi Filii Dei, qui me invitavit per gratiam suam, præcipio vobis ut ante me pergatis ad monaste-*
rium in quo nunc usque molestiam fecistis, et nulla ex vobis alas
 35 *in altum extendere possit.* Ita illæ tam diversæ aves ante eum

in uno grege congregatæ sunt, ut in monasterium quasi aves domitæ intrarent, et ibi quasi in custodia usque in crastinum diem reservatæ sunt. Sed illa nocte vulpes casu inter illas aves intravit, et unam secum tulit; sed mirum in modum devorare non potuit. In crastinâ enim die circa horam diei 5 tertiam post orationes completas sanctus Sanson ad locum in quo diversæ aves quasi in custodia erant clausæ, perrexit, et considerans aliquid ex eis deesse dixit : *Domine, qui creasti me, quod furatum est restitue.* Et sine mora vulpis avem illæsam in ore deportans, et inter alias aves dimittens appa- 10 ruit. Tunc sanctus Sanson avibus dixit : *Si vultis mihi promittere nunquam molestiam in hoc monasterio inferre, ego dimittam vos in pace.* Et illæ extendentes alas, quasi fidem verbi promittentes, rugitum similiter dederunt. Et ille, elevata manu, licentiam dedit illis ut abirent; statimque cum magno silen- 15 tio in diversis locis perrexerunt. Et ex illa die illaque hora in tota terra illi monasterio pertinente, de illa generatione usque nunc non descendit. Et hoc miraculum in tota Francia innotuit.

Capitulum decimum tertium. De porcis in hædis conversis, et subus in capris, et oculis mulieris evulsis. 20

In illo tempore erat vir comes, duxque nomine Frogerius, qui uxorem malignam et multas divitias habebat; et quadam vice uxorem suam cum familia sua relinquens ad palatium perrexit. Et subulcus illorum porcos suos quotidie pascendos 25 in prata sancti Sansonis ponebat; cui sanctus Sanson dixit : *Ecce porci tui rostris suis prata mea subvertunt; sed, rogo, ne id ex hac hora facias.* Et ille suggestionem dominæ suæ, quæ semper sancto Sansoni invidiosa erat, consentire non audens, altera die porcos in pratis dimisit. Hæc sanctus videns, ele- 30 vata manu eos benedicens, statim omnes porci in hircos, et omnes sues in capras conversi sunt, ita ut omnes admirantes una voce dicerent : *Vere hic homo verbo suo omnia potest, et nihil ei impossibile est.*

Illâ vero mulier invidiosa ad monasterium pergens, ubi 35

nulla mulier in basilicam sancti Sansonis intrare audebat, duas ancillas suas indecenter, quia nolentes (1), in basilicam ejus ante se intrare compellens, et illæsas de ecclesia reverti videns, illa postremo de equo descendens non causa orationis, sed pro contumelia sancti Sansonis, dum in ecclesiam intrare vellet, super petram marmoream, sicut nix fulgentem, quæ ante limen jacet ecclesiæ, solo prostrata est; et statim oculi ejus de capite suo super petram ceciderunt, et sanguis eorum, qui super petram cecidit, sic usque hodie non deletus apparet.

Comes vero de palatio revertens, et causam commutationis pecorum in alia effigie investigans, mulierem suam excæcatam considerans, cum multis donariis et plurimis in discumbitione æterna culturis ad oratorium sancti Sansonis, uxoris suæ oculos restaurare sibi humili supplicatione postulans, volens nolensque, pervenit. Tunc sanctus Sanson, misericordia motus, omnia quæ attulerat suscipiens, maximo præ amore ægri digito suo loca oculorum tangens, illam, quæ excæcata venerat, illuminatam viro suo reddidit, porcis manentibus in diversis naturis, sicut illis contigerat. Et hoc miraculum in tota illa regione divulgatum est (2).

Capitulum decimum quartum. De reversione ejus ad Dolum, et discumbitionibus a rege datis, et puero sanato.

Volente itaque sancto Sansone cum Judualo ad Britanniam venire, et licentiam regis postulante, atque rege illum adjurante ut ad se iterum de Britannia remearet, multisque donariis sancto Sansoni traditis, et omnibus ibi astantibus ab eo benedictis, plebem, quæ vocatur Ronau (3) et quatuor insulas marinas, id est, Lesiam, Angiamque, Sargiam, Besargiamque (4), Hilbertus rex atque imperator sancto Sansoni

(1) Ita rem refert Baldricus : *Monasterium B. Sansonis nulla mulier ingrediebatur, non quia sexum aspernabatur, sed ne taliter fratribus quoquo modo noceretur. Mulier, de qua sermo incidit, aliquando duas ancillas suas indecenter, quia nolentes...* — (2) Non refert duplex hoc miraculum anonymus in *Act. SS.* editus; ast narratum invenitur in prosa antiqua S. Samsonis (*Vid. Missale Dolense* anni 1526). — (3) An forte *Routot* prope Pontem Audomari? — (4) Lesia, hodie *Lichou* (?)

et suis fidelibus post se successoribusque ejus tradidit sine fine in possessionem æternam.

His vero peractis sanctus Sanson cum suis monachis discipulisque suis, cum Judualo, ad Britanniam iter direxit, et multas virtutes in illo itinere fecit. Quodam itaque die dum 5 per aliquam villam pertransiret, planctum magnum audivit in domo cujusdam ducis, cujus filius a dæmonio vexabatur valde, ita ut vix quis posset accedere; qui jam jamque erat moriturus. Et interrogavit sanctus Sanson quidnam esset hic planctus. Et hoc cognoscens, intravit in domum, et sepa- 10 rare eum jussit in secretum locum, et sanctus Sanson, separatis omnibus, cum illo in secretiori loco intravit. Et cum reclusum fuisset ostium post se, ille puer dæmoniacus ad terram cecidit, et sanctus Sanson se cum illo curvavit, et intra modicum spatium orationem fundens, erexit se de 15 terra; et ille, qui fuerat dæmoniacus, surrexit cum illo incolumis et sanus. Et tunc videntibus omnibus, incolumem et sanum tradidit illum parentibus suis dicens: *Non mihi computetis hoc miraculum, sed Deo Patri cæli et terræ creatori, qui huic puero tale donum contulit, ut vivat non meo merito, sed 20 pro illius salute. Et modo da illi, Domine, per meam invocationem, intellectum, scientiam, sapientiam, patientiam, moderationem, caritatem, castitatem; quia tu, Domine, humilibus das gratiam, et superbis resistis. Infunde, quæso, Domine, super eum cælestem benedictionem, ut post paucos dies genitoris sui 25 honorem ac dignitates accipiat, et patris sui sedem ei judicare permittas.* Et omnes circumstantes dixerunt: *Amen.*

Capitulum decimum quintum. De puero defuncto ab illo suscitato.

Igitur veniente sancto Sansone ad locum Doli (1) cum 30 Judualo et comitibus suis, volens Deus eodem tempore militem suum manifestum fieri in eadem regione, contigit ut quidam

prope Jerseium. Augia, hodie *Issigny*, contra Bajocas. Sargia, hodie *Serck*. Bassargia, hodie *Jersey*. — (1) Baldricus: *Perventum est tandem ad monasterium et sine dolo vir columbinus ingressus est Dolum.*

vir, quem ipse ad fidem Christi converterat, haberet filium parvulum, quem juxta temporalem amorem nimium diligebat. Evenit autem ut idem puer febribus validis urgeretur, atque ad extrema perductus spiritum exhalavit vitæ. Cujus corpus
 5 exanime mater nimis doloribus fatigata collocavit in lectulum, atque cum hejulatu maximo cucurrit ad virum Dei transeuntem cœpitque clamare dicens : *Sancte Sanson, si verus servus Dei es, si vera sunt, quæ in nomine Christi annuntias, veni et resuscita filium meum, quia defunctus est; et si*
 10 *hoc feceris, [sciemus] quia Deus tecum est, in hac regione ad illuminationem nostram. Alioquin nec tibi nec Deo tuo [credimus].* Sanctus vero Sanson ab ea compulsus declinavit in domum ubi puer defunctus jacebat. Vir autem Domini prostratus jacebat in oratione, deprecans cum lacrimis Dominum dicens :
 15 *Deus omnipotens, qui misisti filium tuum salvatorem mundi, æqualem tibi in æternitate, in potestate et majestate, qui hominem olim perditum ad agnitionem tui nominis revocavit, exaudi me indignum famulum tuum, et redde animam intra viscera pueri hujus, ut cognitio nominis tui manifestetur in terra hac. Cum-*
 20 *que compleret orationem, conversus ad mulierem dixit : Mulier, quid mihi molesta es? Nonne dixi tibi, quia, si crederis, videbis mirabilia Dei? Crede nunc tantum, et vivet filius tuus.* At illa audiens viri Dei sermonem, credens abiit, cumque præ foribus domus suæ accessisset, vidit filium suum
 25 exsipientem et laudantem Christum, per quem sanitatem et vitam per orationem servi sui recuperare meruit; vixitque deinceps per multum tempus, cum incolumitate status sui, serviens Deo. Propter hoc ergo miraculum magis ac magis longe lateque per totam regionem fama sancti Sansonis
 30 percurrit, quia Dominus per eum virtutes multas operabatur.

**Capitulum decimum sextum. De lætitia fratrum in Dolo
habitantium de adventu ejus.**

Completo itaque itinere, cum pace et incolumitate ad
 35 monasterium Doli, inveniens fratres, quos ibi reliquit, sanos,

et incolumes, Deum die ac nocte collaudantes, et gratias inter se referentes, sanctus Sanson cum suis monachis atque discipulis, Judualo secum comitante, pervenit. Ibique se invicem osculantes, gratias Deo omnipotenti referebant, qui ubique dux est omnium Christianorum in nomine ejus 5 ambulantium. Post refectionem vero omnes fratres una voce interrogabant dicentes : *Abba, pater, quid vobis evenit in via? Habuistis nil impimenti? Si vobis placet, omnia quæ gesta sunt in via, ostendite nobis.* Sed illo nolente aliquid de suis virtutibus ostendere, alii replicaverunt omnia per ordinem, 10 sicut gesta fuerant in via. Sanctus vero Sanson volens eos spiritualibus doctrinis reficere quam cibus carnalibus satiare, humiliter dixit eis : *Nobis omnibus in Christo credentibus duo necessaria sunt : vita bona et sana doctrina. Vita bona commendat sapientem doctorem ; sana doctrina ordinat bene viventem.* 15 *Vita bona facit eum amabilem ; sana doctrina facit laudabilem. Vita bona continuo creditur imitanda ; sana doctrina nunquam judicatur repudianda* (1). *Et vos ita vivite sicut decet vobis vivere, et Pater cælestis vester, qui creavit vos, ipse miserebitur vestri, et dabit vobis pacem hic et in futuro.* Et ipsi omnes dixerunt : *Amen.* [Subjungensque dixit eis :] *Scitote, fratres, si divites esse cupitis, veras divitias amate, et ad cælestem patriam quantocius properate* (2). *Vestras vero divitias illi commendate, qui nobis, immo vobis, integras illibatasque in cælesti regione restauret, in qua cum eis jugiter habitare possitis. Omnis itaque delectatio, futuræ vitæ servata non perditur.* 25 *Illa enim vita jugiter manet, constanter perseverat, annisque labentibus virescit et pollet. Et inde renovationis sumit initium, unde finis accipit in mundum. Qui timet hanc vitam perdere morituram, illam non accipiet, quæ penitus perire non novit, in qua deliciæ et 30 delectationes et amicitia et gaudia sic inchoantur, ut terminum nesciant ; sicque initium capiunt, ut penitus finire non possint. Qui hujus tam præclaræ vitæ amator esse noluerit, non solum hanc perdet, sed et illam non inveniet. Verum, ut jam dixi, a*

(1) Simile quid verbis tamen aliis reperies apud S. Isidorum, *Sentent.* lib. III, c. 36. — (2) Ex homilia xv S. Gregorii papæ in Evangelia, num 1.

morte perpetua capietur et torquebitur, in qua est jugis flamma, perseverans tribulatio, dolor et luctus, clamor et senectus, tristitia indefectiva, tenebræ non deficientes, fletus et stridor dentium permanens in secula seculorum.

- 5 His auditis, fratres clamaverunt una voce dicentes: *Adjuva nos, pater, ne in hanc incidamus, sed ad cælestem patriam tecum tendamus.* Quo audito, lætatum est cor ejus in Domino, et gratias agit Deo, qui credentes in se salvat, et corda fidelium illuminat: *Gratia Dei, non nostra, vos adjuvare potest, qui et*
 10 *illuminat abscondita tenebrarum et manifestat consilia cordium. Beati estis, fratres, qui obedistis voci Domini Dei dicentis: " Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego requiescere vos faciam. Tollite jugum meum super vos et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis*
 15 *requiem animabus vestris „. Et vos, fratres, hanc requiem quærite ut requiescat Deus in cordibus vestris, et vos cum illo in futuro requiem invenire mereamini.*

**Capitulum decimum septimum. Quod Judualus virtute
sancti Sansonis Commorum devicit.**

- 20 Post hæc multi et innumerabiles viri ex tota provincia ad Judualum veniebant dicentes: *Veni et vindica patrem tuum; et nos ibimus tecum* (1). Tunc demum, inito consilio, multis ut iret deprecantibus, atque aliis innumerabilibus undique confluentibus, cum licentia et benedictione sancti Sansonis
 25 perrexit. Et quanto per regionem longius pergebat, tanto amplius multiplicabatur ejus exercitus (2); ita ut in adventu ejus omnes habitatores terræ illius congratularentur una voce dicentes: *Deus, qui conservavit te ante homicidam illum, qui patrem tuum occidit, det tibi victoriam de illo, et nos videa-*
 30 *mus vindictam in eo, et nomen ejus sit deletum in secula.*

(1) Baldricus simplicius: *Auditum est illis in regionibus beatum Sansonem obtinuisse a Childeberto quod Judualus substitui deberet patri suo.* — (2) Multo magis mea quidem sententia accrevit Juduali exercitus ex conjunctione cum Francis, qui duce Chlotario contra Chramnum, Conmori fautorem, bellum agebant.

Judualus vero de die in diem magis ac magis multiplicabatur populo innumerabili; Commorus vero hoc audiens cum toto exercitu suo obviam ei occurrit. Quid plura? duobus præliis fugit Commorus, multisque de parte ejus occisis, victoria Juduali magis ac magis inolevit. Tertio demum prælio, Commorus victus atque prostratus est, et uno jaculo ex manu Juduali defossus fuit. Postea vero Judualus, oratione sancti Sansonis sublevatus, dominationem totius Domnoniæ recepit. Sanctus vero Sanson, victoriam illius audiens de adversario suo, gavisus est gaudio magno. 10

**Caput decimum octavum. De duobus pueris ægrotis
ab illo sanatis.**

Currente autem tempore, erat quidam vir nobilis, et uxor ejus de nobili genere, qui ambo habebant diversas possessiones bonis omnibus repletas, innumerabilibus divitiis 15 accumulatas. Erantque eis duo filii, forma elegantes, vultu amabiles, quos pater et mater ita amabant, ut nec adversum quid eis facere aut dicere vellent. Senescentibus autem illis et filiis increscentibus, arripuit adolescentes grandis infirmitas, ut de vita eorum pater et mater desperarent. Multi 20 enim medici ad sanandos eos invitabantur; sed nihil eis proficiebat, et in tantum deterior erat eis, ut et medici et reliqui amici omnes aut eorum parentes de vita eorum nullam spem habebant. Pater vero et mater, dolore cordis tacti, flentes super eos dicebant: *Unde est nobis vivere cum ambo- 25 bus filiis una die orbamur? Nunc vero insanabilis dolor, incomparabilis pœna, irremediabilis cruciatus, indeficiens planctus est, quo spei gaudium tollitur, vita contemnitur, gloria respuitur, et contemptis omnibus hujus seculi affectibus mortis atrocitas præparatur. Tam novus luctus, tam nova miseria, in 30 qua natorum juvenus tam non sponte amittitur, et parentum senectus cogitur ut vivat. Tanta et talia his similia mater dolendo clamabat, quam prosequens infirmus pater, gravi jam senio fessus, servulorum adducitur manibus, et totum caput cinere aspergens, dabat voces ad cælum dicens: O 35*

fili, baculus senectutis nostræ et geminum parentum lumen. Væ mihi vobis proficiscentibus ad mortem : universa, quæ ego infelix exhibenda paraveram sepulturæ meæ, vestris exsequiis modo expendam. Taliter flentes et hejulantes Dominum
 5 deprecati sunt ut aut ad mortem [ipsi] aut ad vitam filii exirent.

Et inter hæc casu sanctus Sanson transibat, et causa hujus planctus ei indicata est. Tunc ille cito in oratione sua interrogavit Dominum, utrum ad eos iret an non. Cui divi-
 10 nitus responsum est ut iret et sacerdotali medicamine eos sanaret. Et cum pervenisset ad eos dixit : *Domine Deus, rex regum et Dominus dominantium, firma in eos opem misericordiæ tuæ.* Statimque in eadem hora aquam cum oleo benedicens, et eos aspergens, ambo filii, videntibus omnibus ibi
 15 adstantibus sani et incolumes surrexerunt. Fama vero sancti Sansonis in tota regione in longitudine et in latitudine percurrerebat, ita ut omnes viri simul et feminæ terras et discriptiones (1) ei certatim conferrent, dicentes : *Ora pro nobis Pater, qui habes potestatem sanandi in cælo et in terra.*

20   **Capitulum decimum nonum. De collocutione ejus cum Judualo et commonitionibus ejus.**

Post hæc vero secundum conductum volens sanctus Sanson ad palatium et ad Hilbertum regem visitandum remeare, obviam Judualo perrexit, cui dixit : *Confirmet Deus*
 25 *regnum tibi et filiis tuis; scis enim quod rex [Francorum] adjuraverit me antequam dimitteret tecum huc venire. Ergo necesse habeo illico revertere, ne reus maneam adjuratione illius. Et tu justum judicium judica, rege populos in æquitate. Esto misericors, ut tibi miserator sit Deus. Esto affabilis,*
 30 *humilis, pius, largus, bonus et justus. Ecclesias instrue, postea defende. Eleemosynas pauperibus redde. Misericordiam indigentibus tribuere ne tardes, quia scriptum est : " Quicumque non exaudierit vocem indigentis, et ipse clamabit et non exau-*

(1) Hæc est forsitan origo ecclesiarum nuncupatarum gallice *Enclaves de Dol*.

dictur. „ Et tu eleemosynarius esse debes, quia eleemosyna a morte liberat, et animam ire in tenebris non sinit. Fiducia magna est coram Deo summo eleemosyna omnibus eam facientibus. Hoc dubium non est, quia Christus in Evangelio confirmavit dicens : “ Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia 5 munda sunt vobis. „ Esto humilis in oculis tuis ut in oculis Dei magnus sis. Clemens esto ut clementiam Dei invenire possis, quia ille clementissimus et misericordissimus est, qui reddet unicuique juxta opera sua. Erat vero Judualus gaudens tam de honore quam de gratia vel de amore sancti Sansonis, et 10 magis delectabatur illas amplificare in servitio discumbitiones, dum se sentiebat provocatum esse ut filium. Tunc vir Dei arguebat et catechizabat eum suis dogmatibus, ut per angusta regna ad cœlestem patriam pertransiret. Tunc Judualus recepit eum in patrem et in matrem usque ad vitæ 15 suæ finem et semini suo post se ac totam dominationem totius Domnoniæ hæreditario pontificali tradidit illi. Tunc invicem se osculantes recesserunt. Sanctus vero Sanson reversus est ad monasterium suum unde exierat.

Capitulum vigesimum. De itinere ejus ad palatium et de 20 viro sanato ab illo.

Inde vero Sanson in Francia ad regem visitandum, septem monachis cum eo comitantibus, totidemque discipulis ac totidem famulis iter direxit (1). Sed quidquid in sanctis suis Dominus operatus est, sileri non potest, et qui hic paupe- 25 ribus fugitiva tribuunt in mundo, æterna lucra mercantur in futuro. In lacrymis serunt, in gaudio metent. Quidam vir rusticus quadam die autumno tempore ad metendum ingressus est. Et dum post laborem sumpto cibo somno se dedisset, et aperto ore dormiret, coluber in ore ejus atque in ventrem 30 intravit. Ille vero expergefactus statim quid in ventre haberet, intellexit. Sed tamen ventre ejus dolente ac tumescente,

(1) Ex hoc textu eruimus tres ordines in monasterio Dolensi jam exstitisse, monachorum scilicet, novitiorum et famulorum seu conversorum.

ille miser nesciens quid faceret, ubique discurrebat. Tunc vero contigit ut sanctus Sanson eadem die ibi pertransiret, et ille vagus ut audivit hymnorum sonos, quos sanctus Sanso cantabat cum suis discipulis, accessit ad eum et interrogatus, quid sibi accidisset indicavit. Tum vero sanctus Sanson divina inspiratione accensus, tangens ventrem ejus signaculo crucis, dixit : *Sanet te Deus, qui in Galilæa evangelium regni prædicans, omnes ægros sanare dignatus est.* Et dixit ei : *Aperi os tuum.* Statimque, videntibus discipulis, coluber per os ejus foras venit, et mox ut ad terram pervenit, mortuus est, virque sanus et incolumis fuit.

**Capitulum vigesimum primum. De rota fracta virtute
ejus restituta.**

Sanctus vero Sanson ulterius progrediebatur [super cur-
rum sedens]; quem secum de sua patria venire fecerat, quia jam diversis itineribus fessus atque fatigatus erat (1). Contigit vero dum per quendam pagum iter ageret, qui Begesim vocatur (2), nulla silva apparente, sed plana terra, in circuitu longe lateque opifices non habente, rota currus fracta est, omnibus juncturis dissoluta. Tunc ille de curru descendit, et inter discipulos stetit. Et illi dixerunt : *Quid faciemus pater? jam fatigatus es et difficile est ut ulterius pergas.* At ille hilari vultu respondens dixit : *Hoc facile est, si Deus nobiscum est.* Et illi dixerunt : *Eant statim ubi opificem invenire possint, qui rotam restituere poterit.* Et ille ait : *Non est necesse ire. Nonne aliquando palam vobis dixi mulieri, cujus ambo filii prope usque ad mortem infirmabantur : “ Mulier, si credideris, mirabilia Dei videbis? ” De hoc sine dubio grande miraculum vidistis, et si hoc non dubitatis, quare adire opificem dicitis? cum opifex omnium, qui Christus est, ubicumque invocatur adest; qui dixit : “ Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi et ego sum in medio eorum; ” et alibi : Si*

(1) Baldricus : *Quia senio confectus non jam poterat equitare, vel pedes incedere.*

— (2) Idem : *Normanniam intraverat et pagum qui Vegesinus (le Vexin?) vocatur.*

duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quodcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est; et in alio loco: " Petite et accipietis. „ Et nos illum qui hoc verbum dixit, petamus ut rota recuperata et constricta in sua prima natura se moveat. Tunc ille signum crucis super rotam ponens, 5 dixit: Rota, move te. Et illa statim recuperata fuit sicut antea, et usque ad palatium nullam contritionem sentiens pervenit.

Tunc rex in adventu ejus gaudio magno gavisus est. Denique sanctus Sanson a rege Hilberto supradicto ita 10 honorifice acceptus est, ut omnia quaecumque vellet, non solum largiretur, sed etiam sine mora libenter daret ei, familias et possessiones, prerogativas largiens. Nam cum audisset de loco restorationis rotæ, gavisus est gaudio magno valde, et in illo loco monasterium fieri jubens, et totam terram ad 15 locum illum pertinentem illi monasterio commendans totum atque integrum in discumbitione perpetua sancto Sansoni commendavit, et illud monasterium usque hodie Rotinon vocatur, quasi Rota move (1). Tunc sanctus Sanson honorem et subjectionem hujus monasterii licentia et permissione 20 regis Hilberti ad locum Doli commendavit in perpetua discumbitione, et discipulos ad custodiendum monasterium ponens qui cultum monasterii exercere juberent, et officium dignum in eo complerent, et pauperes venientes in hospitalitate reciperent, et honorem de eo monasterio ad locum 25 Doli redderent.

Capitulum vigesimum secundum. De serpente terram devastante, et ab illo in mari misso.

Quadam vero die cum esset in monasterio Pentali, rem infamosam audivit de quodam serpente prioribus acriore. 30 Tum ille, sicut mos ei erat, misericordia motus iter direxit ad montem in quo serpens habitabat, et de monte circa se

(1) Baldricus: *Locus autem ille Rotinon vulgariter vocatus est, dictio deducta a beati Sansonis simplici nuncupatione.*

respiciens vidit fumum igne mixtum de loco serpentis ascendere. Et dixit suis : *Ecce locus serpentis*. Et illi contremantes dixerunt : *Pater, non est consuetudo hominibus huc venire. Et ille serpens nullum nocebit, eamus et dimittamus eum quia tu*
 5 *jam infirmaris*. Et ille respondens inquit : *Si ego infirmor, potens est Deus cujus anni nunquam deficient, et virtus ejus nobiscum est : Et vos constantes estote, et huc me exspectate donec revertar ad vos*. Tunc scutum fidei accipiens, gladium Spiritus sancti tenens, loricam spei induens, ad locum ser-
 10 pentis intrepide pervenit, et serpenti dixit : *Nos necesse habemus hinc properare, et tu ne tardaveris foras venire*. Tunc serpens audiens vocem ejus, tremens cum magna reverentia foras veniebat. Sanctus Sanson extendens manum, stolam suam posuit circa collum ejus, et juxta se traxit ad verticem
 15 montis, ubi fratres exspectabant adventum ejus. Et ut viderunt serpentem cum eo venientem, timuerunt fugere volentes. At ille ait : *Nonne aliquando dixi vobis quod qui Deum timuerit, nullam aliam creaturam timere debet? Et vos timete Deum et vivet anima vestra, quoniam nihil deest timentibus*
 20 *eum*. Sanctus vero Sanson palam discipulis et aliis multis, ut viderent eventum rei advenientibus, serpenti dixit : *In nomine Jesu Christi filii Dei altissimi præcipio tibi ut ad mare exeas, et exinde nunquam vivas*. Et ille voci obediens perrexit, et videntibus illis, in mare extinctus est. Exinde collaudantes
 25 Deum ad monasterium reversi sunt. Tanta ejus oratio merita obtinuit ut multis vicibus cum oraret, ignis de cælo appareret super eum. Quantas ibi virtutes Deus per eum operatus est, non est nostræ facultatis evolvere.

Capitulum vigesimum tertium. De manco sanato et muliere
 30 **dæmoniaca, et muliere sterili et septem dæmoniacis.**

Erat autem juxta monasterium quidam vir manus aridas habens. Qui, dum pernoctaret sanctus Sanson vigilias noctis, prosternit se ad pedes ejus deprecans ut signum crucis super manus ejus imponeret. Quo facto, statim restitutæ sunt sani-
 35 tati.

Nec longe post quædam mulier, quæ a dæmonio graviter vexabatur jam duobus annis, ut virum beatum vidit, dæmonium ab ea velociter recessit, et illa sine mora sana effecta est, nec necesse fuit illum tangere, aut medicamentum ei præbere.

5

Alia erat mulier prope monasterium sterilis manens, et necessitate compulsa famosissimum virum petiit ut oratione ejus filium conciperet, qui in monasterio Domino serviret. Et exaudivit Dominus vocem servi sui, et illa concepit et peperit filium, qui in illo monasterio servivit usque ad vitæ suæ 40 finem.

Alia vero die septem dæmoniacy adducti sunt in vinculis constricti. Statimque ut ante sanctum Sansonem fuerunt præsentés, dæmonia ab eis recesserunt, et in aera discurrentia dixerunt : *O Sanson, quid nos hic persequeris? et nullus est 15 locus quo te evadere possimus.* Illi omnes innumerabiles hoc audientes et videntes sanctum Sansonem velut angelum Dei honorare conabantur.

Capitulum vigesimum quartum. De collocutione ejus cum rege et reversione ejus ad Dolum.

20

His itaque gestis, sanctus Sanson volens iterum remeare in Britanniam, iter direxit ad Hilbertum regem, ut licentiam ejus inveniret. Hilbertus vero in adventu ejus gavisus est, postulans ab eo benedictionem. Sanctus vero Sanson sermonem exorsus est, dicens : *Benedicat Dominus corda et corpora vestra, et det super vos benedictionem. Et hoc ego peto ut ardeat in cordibus vestris cælestis patriæ amor, quia amor hujus seculi in nihilum redigetur. Idcirco Deum diligite non verbo neque lingua, sed opere et veritate. Deum timete, quia timentibus Deum nihil deest. Adorate Dominum in cordibus 25 vestris, quia ipse fecit nos et non ipsi nos. Felicitas hæc nihil est, et gloria non est, quæ cum mundo peritura est. Et vos nolite confidere in regno hujus seculi, quia sicut umbra in aqua est. Et omnia, quæ videmus in hoc seculo, temporalia sunt, quia finem habent et non æterna sunt.*

35

Tunc vero S. Sanson de manu Hilberti imperatoris et verbo et commendatione archiepiscopatum totius Britanniae recipiens et multas discumbitiones ultra auster neusterque accipiens, et monasterium in loco, ubi rota fracta fuit, visitans ac multas virtutes in itinere faciens, quas enumerare difficile est, cæcos illuminans, leprosos mundans, dæmoniacos sanitati restituens, lunaticos curans, de evangelio semper omnibus secum ambulantibus prædicans, regnum cæleste cunctis annuntians, pœnam ignis gehennæ peccantibus promittens, prospero itinere, Deo duce ac protectore comite, fatigatus ex itinere cum magna lassitudine ad Dolum pervenit. Ibi salutatis fratribus et gratias Deo inter se referentibus, et omnia quæ facta fuerant in via et quæ in monasterio fuerant gesta, replicantibus, magna ætate grandævus requievit.

Capitulum vigesimum quintum. De idolis non colendis (1).

Nam cum quodam tempore in Lesiam insulam prædicaret, venientibus januarii kalendis quia homines supradictæ insulæ hanc nequam sollemnem inepte juxta paganorum patrum abominabile exemplum præ ceteris celebrare consueverant, ille vero pavido spiritu ob duritiam eorum mitigandam convenire eos in unum fecit, ac Deo revelante, sermo ad detestanda tam gravia mala fit. Tunc hi omnes verbum de eo amanter audientes execrabilem illam festivitatem unanimiter destruxerunt, ac juxta illius præcepta tenus fine suo illa execrare spoponderunt. Ille vero nihilominus in Domino secundum Apostolum gaudens, omnes parvulos, qui per illam insulam ob hanc nefariam diem discurrebant, vocavit ad se, singulisque eorum mercedem numismiuncelli auri (2) quod est mensura trium denariorum donavit, præcipiens eis ne unquam ulterius ab illis hæc sacrilega con-

(1) Capitulum illud, quod extra ordinem positum videtur, eodem loco apud Baldricum invenitur; deest vero in aliquibus codicibus, ut Parisino 5565. — (2) Ita codex. Videtur hic agi de numismate (gallice *médaille*), quale a S. Germano accepit S. Genovefa.

suetudo servaretur. Quod ita Domino operante factum est, et usque hodie ibidem, sicut ille mandavit, sic perficitur. Ideo nos omnes amemus actus illius, in quibus eum placuisse Deo cognovimus. Concordent actus nostri meritis ejus, in quibus præesse ceteros indubitanter eum credimus. 5

Capitulum vigesimum sextum. De obitu ejus (1).

Intervallo autem longævo vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis imminere sibi sentiret convocatis ad se fratribus dixit : *Consideremus, fratres, quid simus, et quid erimus. Quid sumus, nisi homines? et unde homines nisi de humo? et quid humus, nisi pulvis et cinis? Et quid erimus, nisi quod dictum est : " Cum apparuerit Christus, similes ei erimus; „ hoc est in æternitate et immortalitate. Ideo abnege-* 10 *mus quod sumus, et incipiamus esse quod non sumus, Christo attestante qui ait : " Qui vult venire post me, abneget semet-* 15 *ipsum et tollat crucem suam, et sequatur me „. Ergo omne bonum a summo Deo sperandum est. Ideo cogitemus semper ultimum nostri obitus diem; ornemus finem nostrum, componamus vitam nostram. Et quantum incerti sumus de die nostri obitus, tantum parati simus in expectatione illius, ut quando-* 20 *cumque venerit, evigilet fides nostra, vigilantix premium de Domino receptura.*

Consideremus et pensemus, quam districtus venturus est judex noster, qui non solum operum sed et cogitationum exactor apparebit. Sed ego precor Dominum ut ad bonum faciendum 25 *crescere vos faciat, et semper in melius vos proficere faciat. Et qui dedit vobis initium conversionis, ipse tribuere dignetur perseverantiam actionis, quia omne opus bonum in fine consistit. Non lassescat mens vestra, nec turbetur cor vestrum, viriliter agite, et omnia vestra in caritate fiant. Laborate in quantum* 30 *potestis, quia non potestis quantum debetis. Ergo optandum est vobis cum summa intentione ad cæleste regnum festinare, in quo*

(1) Majorem partem adhortationum moralium, quæ hoc capitulo continentur, omittit Baldricus.

*vocem desiderabilem audire mereamini, de qua Dominus dicit :
 " Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis
 paratum est ab origine mundi. „ Bene valeatis, Christo placea-
 tis cui famulatis. „*

5 His dictis et fratribus constructis, læto animo, cursu vitæ
 suæ completo, completis omnibus virtutibus, quas per illum
 Dominus operari dignatus est, longævo vetustatis senio fes-
 sus, felici remeatu, dolentibus et lugentibus omnibus disci-
 pulis monachisque cunctis ac famulis lacrymas una effun-
 10 dentibus, et ad terram similiter prosternentibus, beatam
 animam, unde venerat, quinto kalendarum augusti cum bea-
 tis meritis, quos in hoc seculo pro nimio labore promeruit
 expletis centum viginti annis (1) ad cæleste regnum tradidit
 in manus angelorum. Cujus corpusculum in monasterio Doli
 15 sub spe futuræ resurrectionis positum est. In quo loco meri-
 tis illius Deus omnipotens, qui operatur omnia in omnibus,
 innumerabiles virtutes implevit.

Sed mirandum valde est qua felicitate anima ejus ascen-
 debat ad cælum, ita ut fratres, sepulturæ exequias præpa-
 20 rantes, audirent choros angelorum et archangelorum, patriar-
 charum et prophetarum, apostolorumque et martyrum ac
 confessorum hymnos in excelso decantantes una voce, una
 modulatione, uno concentu, animam ejus venerantes sine
 intermissione quousque in cælum intrarent. Fratres vero hoc
 25 audientes, gratias Deo referebant dicentes : *Benedictus Domi-
 nus, qui animam nostri pastoris cum hymnis et choris et canti-
 cis spiritualibus recipere dignatus est in cælum.* Et nos modo
 sine dubio scimus quod ille intercessor erit pro nobis ad

(1) Ita etiam Baldricus, qui sic opus concludit : *Ad Sansonis sepulturam tanta
 lux emicuit, tamque gratiosus odor redolevit ut populi, qui multi confluerant,
 utroque miraculo roborarentur et de præstitis sibi beneficiis exhilararentur. Vix illa
 beati viri gleba ex ipsorum manibus avulsa est et Doli suo in monasterio summa
 cum reverentia collocata est. Migravit autem ille beatus et conjunctus est cæli civi-
 bus, confessorum lilium, præsulum decus, Britannorum archiepiscopus, summi
 Regis miles præcipuus, centum viginti ætatis agens annos, senex, plenusque dierum,
 cœtus Moysi servi Dei, regnante Domino nostro Jesu Christo, Patri, Spirituique
 Sancto cœterno, cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum.
 Amen.*

Dominum, cui est honor, et gloria, potestas et imperium in
secula seculorum. Amen.

Explicit liber secundus Vitæ S. Sansonis.

PRÆFATIO
IN VITAM S. DEODATI
NIVERNENSIS EPISCOPI

EDITA STUDIO ET OPERA

ADM. R. D. J. B. E. L'HÔTE, SACERDOTIS,

IN SEMINARIO SANCTI DEODATI
SACRÆ THEOLOGIÆ ET HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ PROFESSORIS.

Trahit urbs nostra episcopalis nomen suum a sancto illo Nivernensi episcopo Deodato, qui seculo VII in montana nostra secedens ibi habitaculum quæsit monasteriumque fundavit, quod, adstructis paulatim circumcirca domibus, civitatis nostræ origo exstitit.

Hujus sancti nostri Deodati, — nostrum dico, quoniam plures alii eo vocabulo insignes sunt, ut ille v. g., ex quo vicus sancti Deodati super Ligerim (1) in diœcesi Blesensi nomen habet, — hujus igitur vitam, quam habemus, antiquissimam, reperire est in *Actis Sanctorum*, ad diem 19 junii (2); quo loco, ut est doctorum Bollandianorum ratio, commentario prævio notisque illustratur. Præfationem ab ipso auctore Vitæ illi præmissam, quam nancisci nequiverant commentarii prævii auctores, in vulgus emittere atque paucis explicare nobis in animo est.

**I. Non cognoverunt Henschenius nec Papebrochius textum
præfationis ad Vitam S. Deodati.**

Commentarii prævii, de quo supra, numeros primos tres conscripsit Godefridus Henschenius, reliquos Daniel Papebrochius; utrumque autem textum præfationis hujusce præ manibus non habuisse ex ipsorum verbis perspicuum est:

1° De ea sermonem quidem habet Henschenius; quam tamen ex solo Joannis Ruyr testimonio cognoscit: ita enim vir doctus (3): *Eadem* (S. Deodati Acta) *postea Gallice transtulit Joannes Ruyrus vel Ruerus, ... ediditque Trecis anno MDXCIV, ac postmodum inseruit operi suo itidem Gallico de sanctis et Antiquitatibus Vosagensibus par. 2, lib. 2, excuso Spinalii anno MDCXXXIV. Hic in epistola dedicatoria primæ editionis ... asserit, hæc Acta ex prima collectione a discipulis S. Deodati facta, fuisse postmodum conscripta a quodam viro docto et*

(1) *Saint-Dyé sur Loire*. — (2) Tom. III Jun., p. 872 sqq. — (3) *Ibid.*, p. 870, n. 3.

*sancto ac monasterii Mediani antistite, postquam tertia visione ad id fuisset divinitus incitatus. Illud ipsum esse attestatum in epistola carmine descripta atque cum hisce Actis directa Waldrado Magno Præposito et venerabili Collegio S. Deodati. Quæ verba clare, quod intendebamus, demonstrant, præsertim cum præfatio illa non carmine, sed pedestri sermone sit scripta. Male autem intellexit vir doctus verba supra laudati Joannis Ruyr; is enim in epistola dedicatoria ad R. D. Gabriel de Reynette, quam Vitæ S. Deodati a se gallice translatae præmisit, Vitam hanc asserit scriptam esse a docto pioque Mediani monasterii prælato ..., ut ipse scripto tradidit in epistola quam proœmii loco ad reverendum Walradum ... mittit. Puto equidem inde Henschenium errasse, quod poema (gallice *poeme*) pro proœmio (gallice *proeme*) legerit.*

2º Præfationis hujus neque Papebrochius notitiam habuit; qui commentarium, ab Henschenio morte prærepto imperfectum, maximam partem confecit. Illum autem præfationem non novisse ideo satis mirandum est, quod plurima de S. Deodato edoctus est a D. Fr. de Riguet, magno S. Deodati præposito, viro in his quæ ad ecclesiam suam spectabant plurimum versato (1). Ipse autem Riguetus præfationem non viderat. Scribit enim in Vita S. Deodati quam cum observationibus historicis et chronologicis anno 1679 edidit: *Incertum quidem est, inquit, illud tempus* (quo nempe confecta est S. Deodati Vita); *certe ante annum 1049 scripta erat, quo nempe eam approbavit R. P. Leo IX. At, si fides sit Joanni Ruyro in epistola quam de sua Vitæ hujusce versione conscripsit, non multo ante hunc annum Vita condita est; dicit enim epistolam præriam, quam nos videre nequivimus, missam esse Waldrado, Canonorum sancti Deodati Magno Præposito; quem tempore Leonis IX illic rexisse ex altera Bulla, quam habemus, anno 1051 data, manifestum est. ... Quoniam autem non ita leviter visionibus istis (2) fidem præbeo, qualem Ruyrus præbuit, facile mihi persuadeo hanc Vitam ab hoc ipso viro pio (3) in vulgus emissam primum esse, quam in codicibus manuscriptis suo tempore antiquioribus invenerat.*

Desiderabat etiam Papebrochius hanc, de qua Ruyrius loquebatur, epistolam: *quam utinam, inquit, ipse (Ruyrus) edidisset; nunc enim nusquam inveniri indicat Riguetus (4).*

II. Quid de Vitæ S. Deodati auctore et de tempore quo conscripta est, senserint Papebrochius et Riguetus.

Quoniam non cognoverat Papebrochius præfationem infra edendam, de Vitæ scriptore perperam judicavit: hunc enim, Rigueti auctore, autumat fuisse monachum Deodatensem, qui porro ante annum 980 scripserit, quo circiter anno huc pro monachis introducti sunt canonici; addit autem videri sibi hanc primam

(1) Vide *Act. SS.*, tom. cit., p. 870, num. 5. — (2) Intendit triplicem visionem qua se illustratum fuisse auctor Vitæ in præfatione scribit. — (3) Medianensi nempe antistite illo quem Vitæ S. Deodati interpolatorem esse putabat Riguetus; qua de re mox agetur. — (4) *Act. SS.*, tom. cit., p. 871, num. 6 extr.

Deodatensis monachi compositionem postea satis imperite ab antistite quodam Mediani monasterii esse retractatam (1); illam porro editurus, hunc ipsi titulum præfixit: *Vita primum a Deodatensi monacho scripta, dein a Medianensi abbate interpolata* (2).

Cujus sententiæ quum omnia fere fundamenta a Rigueto proposita, sua fecerit Papebrochius, utriusque simul mentem perspiciemus ex his Rigueti dictis (3): *Surius, inquit, qui omnia quæ de S. Deodato affert ex hacce Vita hausit, eam tribuit monacho Vallis Galilææ; quod et mihi vero videtur similis, simulque magis consonum nonnullis hujus vitæ locis, ubi legitur: "a fundamentis hujus monasterii"* (4), *quod de Deodatensi cœnobio intelligendum sane est, cujus porro se monachum auctor videtur profiteri; item alibi "in hanc vallem Galilæam"* (5). His in opere laudato impressis notâ manuscripta addit tamquam confirmationem: *Alia ejusdem scriptoris verba ut "piissimi patris nostri Deodati"* (6) *et post "nutritor noster Deodatus"* (7), *quæ monacho Deodatensi apprime conveniunt, in abbate Medianensi mira essent. — Ex quibus illud inferendum est, hanc Vitam ante annum 954, quando ex Valle Galilææ deturbati sunt monachi* (8), *scriptam esse.*

Quam suam sententiam mutassent utique viri docti Riguetus et Papebrochius, si præfationem auctoris Vitæ novissent; neque tunc tam parvi fecisset ipsam Vitam Papebrochius, nec eam *qualemqualem* dixisset (9).

III. Quid ex præfatione mox edenda de auctoris statu tempore et opere resclamus.

Perisse videtur hujus præfationis textus inter perturbationes plurimas quæ Vosagenses regiones occasione belli triginta annorum nuncupati affligere; inde ad finem usque XVIII sæculi latuit, quo tempore Claudius Vuillemin (10) vir doctus et impiger, atque in archivis scrutandis occupatissimus, hanc in codice seculo XII exarato repperit, tenebrisque erutam chartulario suo ecclesiæ Deodatensis præfixit (11); eandem ex hoc chartulario desumptam inseruit R. D. Guinot inter documenta operis sui *Les Saints du Val de Galilée*; ast tam negligenter edidit, ut vix

(1) *Act. SS.*, tom. cit., p. 871, toto num. 6. — (2) *Ibid.*, p. 872. — (3) *Mémoires historiques et chronologiques pour la vie de St. Dié*, p. 55. — (4) *Act. SS.*, tom. cit., p. 876, num. 11. — (5) *Ibid.*, p. 879, num. 20. — (6) *Ibid.*, p. 882, num. 26. — (7) *Ibid.*, p. 883, num. 28. — (8) Anno siquidem 954 hoc factum tunc alligabat Riguetus; quod anno 980 Papebrochius cum aliis et ipso Rigueto alibi evenisse malunt. — (9) *Act. SS.*, tom. cit., p. 871, num. 7. — (10) Natus anno 1743, obiit 1821. De eo vide *Annuaire des Vosges*, anno 1844; Guinot, *Les Saints du Val de Galilée*, introduction, p. 37. Præter chartularium Deodatense, collegit etiam voluminibus 23 varia monumenta capituli et abbatiæ Montis Romarici. — (11) Servatur chartularium illud in bibliotheca episcopali Deodatensi. Inscribitur autem: *Ecclesiæ San-Deodatensis monumenta sacra et historica ex manuscriptis et membranis ejusdem ecclesiæ in unum hic inserta, opera vigiliis et studio F. Cl. Vuillemin, minoritæ conventualis, archivistæ, dein hujus insignis ecclesiæ Vicarii præbendati. San Deodati, anno 1788.*

usui esse posset. Illam ideo accurate typis tradere voluimus. Ex ea nempe, ut diximus, maximum toti quæstioni lumen affulget.

Et quidem quod auctorem spectat, minime is ecclesiæ Deodatensis erat, neque ante scripsit quam hæc ecclesia a monachis ad canonicos traducta est. Docet enim præfatio :

1° Scripsisse anonymum nostrum, Waldrado magni præpositi Deodatensis munere fungente, sive medio seculo XI, quando nempe jamdiu monachis erepta erat illa ecclesia. Inscribit enim ipse opus suum *Domno Waldrado præposito ac honorabili ... beatissimi Deodati clero*. Jam vero nullus in hac ecclesia erat præpositus, quamdiu eam tenebant monachi; neque vox clerus hoc tempore de monachis apte dici poterat. Insuper in jam memorata bulla a Leone IX R. P. anno 1051 data indicat pontifex præpositum Deodatensem tum fuisse Waldradam (1).

2° Nullam hoc tempore superfuisse Vitam S. Deodati scriptam; sic enim scribit anonymus : *cum sancta devotio fraternitatis vestræ sedulo anxietur nullo semet retinere libello gesta Deo digni patris nostri Deodati*, et in fine præfationis : *solummodo ea, quorum certa nunc usque perseverant judicia vel quæ ex libello vitæ ejus hactenus majorum conservat et tradit memoria. Qui sane libellus ... jam in hac nostra non comparet vicinia*. Frustra igitur est Papebrochius qui interpolatori tribuit Vitam, qualem nunc habemus; frustra et Riguetus qui eam editam vult a Medianensi abbate ex codicibus manuscriptis se antiquioribus (2). Quod vero mox de *antiquis chyrographis* dicit præfationis auctor, id sine dubio propter tam diserta supra allata verba non de Vita aliqua S. Deodati, sed de notis pauculis circa eundem intelligendum sane est.

3° Neque Deodatensi clero addictus erat Vitæ auctor, quum dicat : *pius Conditor... per aliquot loci nostri fratres aliquot de tanto patre vobis notificavit.... Nuperrime enim cum diebus Pentecostes vestram fraternitatem advisemus, ... consensimus ... ut ex antiquissimis chyrographis vestris aliquid ... vobis excuderemus. ... Hanc (dilectionem) ne forte putaremus levitate puerili inter hæc duo nostra cænobia hactenus conflata, ... a primis patribus nostris eam ... stabilitam*. Quæ verba sole clariora sunt.

4° Auctorem incolam fuisse Mediani monasterii. Verbis enim supra allatis narrat ab initio necessitudinem fuisse sui cænobii fundatorem inter et fundatorem Vallis Galilææ, tum convenisse utriusque monasterii monachos die Pentecostes. Atqui notum est Deodatum Vallis Galilææ fundatorem sancta amicitia junctum fuisse Hildulpho, Mediani monasterii conditori; sæpe eosdem invicem visitare solitos esse; quem morem postea duo monasteria servarunt. Solebant etenim Deodatensis et Medianensis clerus sollemni pompa invicem occurrere in sacello Belli Campi (3), quod ad hunc usum exstructum erat seculoque XVIII dirutum est. Longius hanc solemnem visitationem descripsit Dom. Belhomme, Medianensis

(1) Cfr. Sommier, *Histoire de l'Église de Saint-Dié*, p. 347; *Act. SS.*, tom. cit., p. 870, num. 6. — (2) Vide supra, I. — (3) *Belchamp*, in territorio *La Voirre*, antea parœchia *Hurbache*.

olim abbas (1); quam feria V octavæ post Pentecosten solere fieri tradit. At *Proprium* Medianense addit non feria semper V factam hanc esse, sed antiquis temporibus feria potius IV ejusdem octavæ (2). Ex his satis clare elucescit, quod probare intendebamus.

Alia via id probat, nec minus efficaciter, laudatus Belhomme (3); siquidem, quod suspicatus erat cum Riguet o Papebrochius (4), quodque Belhomme optime probavit (5), idem est Vitæ S. Deodati auctor cum auctore Vitæ S. Hildulphi et libelli de successoribus ejusdem; atqui postremum Medianensem monachum fuisse constat.

Vult autem Ruyrus Vitæ S. Deodati auctorem Medianensem non tantum monachum, sed et abbatem fuisse; quippe quem vocat *doctum atque sanctum prælatum*. Quod quia nullo monumento antiquo confirmatur, jure opinatur Belhomme illum monachum tantum fuisse (6).

Opinatur idem vir doctus anonymum Vitæ auctorem esse Walcandum, Magni Præpositi Waldradi coætaneum (7); qui Walcandus, ut apud Ruyrum videre est (8), de translatione S. Deodati anno 1003 patrata tamquam de re sua ætate facta loquitur, asseritque incæptam pluribus ab annis canonicorum sæcularium introductionem anno 996 omnino consummatam esse. Putaverunt alii, Dom. Belhomme refragante (9), auctorem hunc fuisse Humbertum Medianensem monachum, quem S. Leo Papa Romam arcessitum purpura decoravit; ast propter non sat provectam ætatem nequivisset Humbertus libellum de successoribus S. Hildulphi conscribere, qui annis 1016-1019 conditus est (10).

Reliquum est ut quæ contra hanc nostram sententiam a Riguet et Papebrochio allata sunt, præeunte nobis D. Guinot v. d. (11), solvamus, facili quidem negotio. Urgent scilicet illi verba jam allata: *in hanc vallem Galilæam, ... hujus monasterii, ... nutritor noster Deodatus, ... piissimi patris nostri Deodati*. Ast hæc non minus a Medianensi monacho quam a Deodatensi proferri poterant; utriusque enim cænobii monachi S. Deodatum tamquam patrem communem respiciebant, ita ut, teste Dom. Belhomme (12), Medianenses ad Deodatense ut festo S. Deodati interessent, Deodatenses ad Medianense ut festum S. Hildulphi celebrarent, soleant convenire. Quibus gravissimum argumentum addit Guinot: *Miram, inquit, quod pro sua eximia humanitate, aliqua Vitæ verba non adverterit Riguetus: ibi siquidem designat auctor canonicos Deodatenses honorifico concionis nomine, Medianenses vero monachos vocabulo plebeculæ* (13); quod utique nimis inurbanum fuisset et superbum, si a Deodatensi scriptum esset.

(1) *Hist. Mediani monasterii*, p. 22 sqq. — (2) *Ceremoniæ locales et officia propria Mediani monasterii* (Nanceii 1779). — (3) *Op. cit.*, p. 141. — (4) *Act. SS.*, tom. cit., p. 883, annot. a. — (5) *Op. cit.*, pp. 129-130; cfr. pp. 124, 121. — (6) *Ibid.*, p. 19. (7) *Ibid.*, p. 141. — (8) *Sainctes Antiquitez...* (ed. 2*), p. 288; p. 253. Cfr. Belhomme, *op. cit.*, p. 141. — (9) *Ibid.*, p. 220. — (10) *Ibid.*, p. 141. — (11) *Les Saints du Val de Galilée*, introduction, p. 21-23. — (12) *Op. cit.*, p. 211. — (13) *Act. SS.*, tom. cit., p. 882, num. 26.

IV. Quid ad res hagiographicas conferat præfatio in Vitam S. Deodati.

Non Vitæ S. Deodati auctorem tantum tempusque ex hac præfatione addiscimus, sed et fontes e quibus auctor ille hausit, et fidem quam meretur.

1º Fontes illi tres equidem sunt: a) Traditio ecclesiæ Deodatensis; conscripta enim olim erat Vita aliqua S. Deodati, quæ jam perierat, sed seniorum memoria servabatur; quam memoriam auctor inquisivit et adhibuit: *ea quorum certa nunc usque perseverant iudicia*, etc...

b) Codices antiqui ecclesiæ etiam Deodatensis; ex quibus *antiquis chyrographis* aliqua forte ad verbum exscripsit; quo etiam modo explicarentur verba supra citata, ut *nutritor noster Deodatus, ... hujus monasterii*, etc...

c) Tandem lumen aliquod supernaturale sive tres illæ visiones, de quibus ne minimum quidem dubium lectoribus esse auctor cupit: affert siquidem, ut hoc efficiat, tum theologiæ principia, tum Gregorii papæ auctoritatem, tum historiæ sacræ sanctorumque exempla; ita opus suum se confecisse testatur, *locis congruis imponentem quod consonis visionibus accepisset*.

2º Sed certiore quam hæ visiones, quas præfracte negare vel temere affirmare æque rationi adversatur, majorem, inquam, scriptori auctoritatem conciliabunt prudentia cautaque methodus, qua se ad certa tantum et rite testata describendum animum applicat: *De quo censuimus*, ait, *futuro æro destinare non ea quæ passim vaga disseminat fama, sed solummodo ... certa. ... Nec conversationem ejus ante episcopatum vel in episcopatu attingimus, quamvis tenuissimo famæ susurro comperimus; sed extrema quædam. ...*

Ex his igitur efficitur majoris æstimandam esse Vitam, quam æstimavit Papebrochius, nec *qualemquam* eam esse, sed bonæ notæ opus. Quod non ita intelligendum est, ut errores ab ea abesse dicamus; non semper enim bene stat chronologia; qui errores inde, ut cum Papebrochio (1) nobis videtur, orti sunt, quod voluerit auctor scripta sua conficere secundum antiquum catalogum episcoporum Tullensium, quod mendis chronologicis defœdatur. Quæ tamen maculæ egregio operi nonnisi parum detrahunt.

Incipit præfatio in vita sancti Deodati.

Dominis patribus et fratribus præcordialiter amplexandis in Christo, domno scilicet Waldrado præposito ac honorabili communis patroni nostri beatissimi Deodati clero, quidquid exhibebit Dominus se in veritate quærentibus. 5

Si, attestante Salomone, gesta regum et sermonem

(1) Ibid., p. 871, num. 7.

investigare, et opera Domini revelare et confiteri honorificum est, Raphaelae prædocente; quantæ putamus erit ignominiae vel potius malitiae, magnalia Dei, quæ per solam gratiam ipsius nostris revelata diebus, negligere et fastidire, 5 atque nolle videre quod Dominus ultro dignatur monstrare, magisque diffiteri quam confiteri, detestari quam attestari velle?

Equidem, divinis devotione nulla assurgere monitis, aut est incredulitatis, aut torporis, aut profecto livoris; quæ pro- 10 fecto tria sic omnium passionum causæ esse noscuntur, ut cuicumque unum horum dominabitur, adversarius sanctæ religioni comprobetur, promptior derogare quam assentiri his quæ de Domino et electis ejus pie prædicantur.

Quamobrem cupientes in parte sortis sanctorum ha- 15 beri, non sic increduli, torpidi, aut lividi volumus profunda oblivione sepeliri et aboleri, quæ Christi ad laudem et gloriam nominis sui, ædificationemque fidelis populi, jam tertia visione voluit revelari, atque ut litteris ad posteros transmittantur mandari.

20 Denique, cum sancta devotio fraternitatis vestræ sedulo anxietur, nullo semet retinere libello gesta Deo digni patris nostri Deodati, et requirens quaquaversum ageretur æstu religiosi desiderii, pius conditor, cui cuncta simul assistunt acta et agenda, subito fidei vestræ subvenit et consu- 25 luit, dum per aliquot nostri loci fratres, aliqua de tanto patre vobis notificavit.

Quæ credimus ideo vobis et aliis qui de illo quædam norant non revelata esse, potius illis qui sciebant nulla, seu quibus deerat ingenium fingendi aliqua, ne calumniaret ali- 30 quis hæc humano non divino spiritu fuisse conficta. Gratias igitur agentes Domino super inenarrabili dono ejus, gratanter suscipite præsens opus, quod Domini et proximi a nobis extorsit affectus. Nuperime enim, cum diebus Pentecostes, vestram fraternitatem adivissemus, et inter nos de conver- 35 santia concordiae et caritatis ad honorem sancti Spiritus, qui suo adventu cor unum et animam unam discipulis indidit, tractaremus, commemorantes et illud quod diebus

nostris est manifestare dignatus, unanimatis vestræ precibus compulsi, consensimus suscipere quod imponebatis onus, præcipue quia et inde jam præmoniti eramus divinitus, scilicet, ut ex antiquissimis chyrographis vestris aliquid gestorum magnifici confessoris Christi vobis excuderemus, ⁵ locis congruis imponentes quod consonis visionibus acceperamus.

Fecimus tandem quod valuimus, tametsi non quod volumus, quia patrono nostro vestræque dilectioni non hoc tantum, sed nos quoque debemus. Verum, ne istud celeres ¹⁰ buccæ promptulis linguis putent conspuendum et confodiendum, quasi fantasticis illusionibus compilatum; discant ex aureis dialogis sanctissimi papæ Gregorii (1), quousque somniis sit credendum, ubi et ipse spiritualiter examinat visiones multorum, *quodam intimo sapore*, inquires, *discerni* ¹⁵ *debent somniantium visa, ne illusor spiritus per aliena ducat ad sua.*

Ad quæ sua ergo per visiones has ducimur, quibus fit ut caritas fraterna quæ forte refrigescerat, reaccendatur? Et quid tam diabolo, quam caritatis violatio? Quid autem ²⁰ tam alienum ei, quam de puro corde dilectio? Hanc, ne forte putaremus levitate puerili inter hæc duo nostra cœnobia hactenus conflatam vel assitam, et idcirco dormiremus erga ejus conservantiam, totius caritatis Auctor curavit nobis revelare a primis patribus nostris eam medullitus imbi- ²⁵ bitam et stabilitam ac perseveranter retentam. Quam quia nos devote et unice imitari voluit, solam enucleatissime commendavit. Miracula vero, quibus mundo clari apparuerunt, siluit, quoniam hæc a nobis attentari non expedit.

Porro, si procul est abjicienda omnis scriptura, quæ ex ³⁰ toto non abjicit somnia, mox utriusque Testamenti abjicietur bibliotheca, quæ pene in singulis libris, non solum piorum, sed et impiorum visiones suscipit, auctoritate canonica; sicut trium patriarcharum, sicut Joseph, Pharaonis ac ejus ministrorum; sicut Nabuchodonosor, Danielis quoque ac ³⁵

(1) Lib. iv, cap. 48.

reliquorum prophetarum. Nihilominus, in novo Testamento, Joseph et Magi in somnis sunt admoniti; Joannes quoque dilectus Jesu in sua Apocalypsi meruit de statu sanctæ Ecclesiæ ad plenum imbui; Paulus et in visu monetur
 5 Macedoniam ingredi. Qui cum plene posset a coapostolis suis doceri de verbis et factis Jesu Christi, tamen per revelationem dicit sacramentum notificatum sibi, sicut protesta-
 tur et alibi: *Evangelium meum quod evangelizatum est a me, non est secundum hominem; neque enim ab homine accepi illud,*
 10 *neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.*

Hinc in Numeri libro, dicitur Aaron et Mariæ a Domino: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, et per somnium loquar ad eum.* Et in Samuele, conquiritur Saul, Dominum a se recessisse, nec per somnia,
 15 nec per prophetas, nec per sacerdotes sibi respondere. Hinc, et novo populo per Joelem, in magno munere promittitur a Domino: *Senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt.*

Taliter quiddam de beato protomartyre didicit presbyter Lucianus (1), quod apostolici non docuerant Actus. Sic et Mammertus (2), tunc paganus superstitiosissimus, de quorundam martyrum et confessorum Actis, sanctique Chorcodimi diaconi corpore, post multos annos est edoctus, quæ adhuc christianorum noverat nullus. Itaque, ut in homi-
 25 lia Ezechielis prima beatus comprobatur Gregorius Papa, visio, qua divinitus revelantur velata, recte dicitur prophetia, licet etymologiam prodat, quando denuntiat præterita sive præsentia, quia, cum prophetia sit dicta, quod prædicat futura, in his duobus temporibus, nulla præcinit ventura,
 30 sed prodit occulta; cujus veritati attestatur res ipsa quæ ostenditur.

Ergo, jam nemo in opusculum, jaculum intorquet calumniæ, ne cum isto quod aspernatur, figat et illud quod veneratur. Nemo quoque, huic quasi nimirum seræ historiæ

(1) Epistolam Luciani presbyteri vide ap. Migne, *P. L.*, tom. XLI, p. 807 sqq. —
 — (2) De S. Mamertino cfr. *Act. SS.*, ad d. 20 Apr., tom. II, p. 759; et de S. Corcodomo ibid., ad d. 4 Maii, tom. I, p. 453.

detrahat, ne multis et præcipue sancto Moysi præjudicium faciat, qui post aliquot annorum millia, creationem mundi, et dicta factaque Patrum enarrat; ne tamen quis nobis, super scientia priorum et inscitia juniorum præscribat, beatum Gregorium in Moralibus (1) audiat : *Quidquid in sancta 5 Ecclesia initiis latuit, finis quotidie ostendit*; sicut et Daniel dicit : *Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia*. Ipse enim de se ait : *Ego Deus et non mutor*.

Omnia tempus habere voluit, ceu adstruit noster con- cionator. Et quid mirum, si homini per hominem qualem- 10 cumque, quod vult insinuat, qui, quando voluit, per asinæ linguam corripuit prophetæ insipientiam?

Sed hæc sint satis. Hinc jam quibusdam viri justī, quæ pro Dei regno et justitia ejus, exsul peregit, porrigatur calamus, vestris orationibus ipsiusque meritis regendus. 15 De quo censuimus futuro ævo destinare non ea quæ passim vaga disseminat fama, quia, pro sua varietate et nimietate, poterant haberi apocrypha, sed solummodo ea, quorum certa nunc usque perseverant judicia, vel quæ ex libello vitæ ejus, hactenus majorum conservat et tradit memoria. 20

Qui sane libellus, ut fertur, quia nullius leporis sale condiebat deliciosarum aurium fastidia, paulatim prævalente lectorum et custodum incuria, jam in hac nostra non comparet vicinia; nec conversationem ejus, ante episcopatum, vel in episcopatu, attingimus, quamvis tenuissimo 25 famæ susurro comperimus; sed extrema quædam actuum ejus, quibus claruit in Vosagi recessibus; quæ, Domini fratres, imitando, valebitis omnes.

Explicatur epistola.

(1) Lib. ix, cap. 11.

CATALOGUS
CODICUM HAGIOGRAPHICORUM
BIBLIOTHECÆ REGIÆ
HAGENSIS.

SECTIO PRIMA : CODICES LATINI.

I. Codex signatus J. 3 (Trai. a/M. 350).

Membraneus formæ majoris ($0^m,474 \times 0,329$), binis columnis, lineisque partim stylo, graphide partim ductis, magno et accurate polito caractere descriptus extremo seculo XIV. Etsi mutilus est, carens tum in initio tum in fine foliis saltem aliquot, attamen robustæ molis est et firmam æque compacturam ligneam accepit, ferreis armaturis et clavis insuper munitam. Folio papyraceo, quod ad ipsum lignum agglutinatum est, inscribitur index contentorum; suntque præterea folia item papyracea duo insiticia, quibus Cartistæ nonnulli cœnobii cujusdam Trajectensis ad quod codex olim pertinuit, nomen suum inscripserunt (1) seculo XVII. Litteræ Vitarum et homiliarum initiales, quæ grandiores sunt, picturis variis, calamo non ineleganter exaratis, adhibito colore tum cæruleo tum rubro, circumornantur.

1° Vita beatæ Mariæ Magdalenæ (fol. 1^r-8^r).

Hæc Vita bene convenit cum Vita de qua actum est in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Bruz.*, Part. I, tom. I, p. 212, 42°. Subjuncta sunt in cod. miracula edit. in *Leg. Aur.*, p. 415, num. 3 seqq.

2° Passio S^æ Christianæ virginis (fol. 8^r-15^v).

Passio de qua ibid., p. 32, 48°.

3° Passio S. Jacobi apostoli (fol. 15^v-19^r).

Edita apud Mombrinium, tom. II.

(1) *Ego Matthias Wesel fui cartista anno Dñi 1620 ; Joannes Richardi Traiectensis cartista anno 1628 etc.*

4° Passio S. Christophori martyris (fol. 20^r-23^v).

Edita apud Mombritium, tom. I.

5° Passio S. Pantaleonis martyris (fol. 26^v-33^r).Proxime accedit ad eam de qua actum est in *Catal. cod. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 33, 53°.6° Passiones sanctorum Simplicii, Faustini et Beatricis (fol. 33^r-34^r).Edita in *Act. SS.*, ad d. 29 Julii, tom. VII, p. 36.7^o Passio sanctorum martyrum Abdon et Sennes, Sixti episcopi, Felicissimi et Agapiti cum aliis (fol. 34^r-37^v).Passio de qua actum est in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 519, 81°.8° Ad vincula sancti Petri, sermo (fol. 37^v-38^r).Narratio de qua actum est in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 489, 29°.9° Passio S. Stephani papæ (fol. 45^v-50^r).Edita in *Act. SS.*, ad d. 2 Aug., tom. I, p. 139 seqq.10° De inventione corporis S. Stephani martyris (fol. 50^r-53^v).

Epistola Luciani edita apud Surium ad d. 3 Aug.

11° [De sancto Dominico] (fol. 53^v-55^v).Fragmentum Vitæ auctore Humberto; cfr. Quetif et Echard, *Scriptores Ordinis Prædicatorum*, tom. I, p. 36, not. κ.12° Passio S. Syxti episcopi (fol. 55^v-57^r).Edita in *Act. SS.*, ad d. 6 Aug., tom. II, pp. 140, 141. In cod. occurrunt multæ lect. var.13° Vita beati Gaugerici episcopi et confessoris, quæ est m^o idus Augusti (fol. 57^v-61^r).Edenda ope hujus cod. in *Anal. Boll.*14° Gesta vel Passio S. Donati episcopi et confessoris (fol. 61^r-67^r).

Edita apud Mombritium, tom. I.

15° Passio sanctorum martyrum Cyriaci, Smaragdi, Largi et Saturnini (fol. 67^r-73^r).Edita in *Act. SS.*, ad d. 16 Jan., tom. II, p. 5 sqq., sub hoc titulo: *Acta S. Marcelli*.16° Passio S. Laurentii martyris (fol. 73^r-76^v).

Edita apud Mombritium, tom. II.

17° Passio S. Ypoliti (fol. 81^v-84^r).Edita *ibid.*18° Vita S. Privati martyris (fol. 90^v-93^r).Edita in *Act. SS.*, ad d. 21 Aug., tom. IV, pp. 439, 440.19° Passio S. Bartholomei apostoli (fol. 98^r-103^r).Edita *ibid.*, ad d. 25 Aug., tom. V, p. 34 sqq.20° Passio S. Anastasii martyris, qui passus est in Aquilea civitate (fol. 103^r-104^v).Edita *ibid.*, ad d. 7 Sept., tom. III, pp. 22, 23.21° Passio beati Juliani martyris (fol. 104^v-106^r).Edita *ibid.*, ad d. 28 Aug., tom. VI, p. 173.22° Passio sanctorum martyrum Hermetis, Quirini et S^t_{ae} Balbinæ virginis (fol. 106^r-110^r).Edita *ibid.*, in *Actis S. Alexandri* ad d. 3 Maii, tom. I, p. 371 sqq., num. 1-14. In fine quædam sunt add. de beata Balbina : vid. *ibid.*, ad d. 31 Martii, tom. III, p. 900, num. 3.23° De beato Augustino (fol. 110^r-112^v).

Fragmentum Vitæ desumptum, non quidem ad verbum, ex Vita auctore Philippo Bonæ-Spei edita apud Migne P. L., tom. CCIII, p. 1205 sqq.

24° Passio sanctorum Felicis et Germanæ (fol. 114^v-116^v).Edita in *Act. SS.*, ad d. 11 Sept., tom. III, pp. 772, 773, sub titulo : *SS. Felicis et Regulæ*.25° Vita S. Egidii abbatis (fol. 116^v-120^r).Edita *ibid.*, ad d. 1 Sept., tom. I, p. 299 sqq. ; in cod. omm. prol., num. 15 inde a : *Ipsi vero plurima* et seqq.26° Vita S. Remacii episcopi (fol. 120^r-122^v).Edita *ibid.*, ad d. 3 Sept., tom. I, p. 692 sqq. ; in cod. omm. prol., numm. 11 cum seqq.27° Passio S. Jacincti diaconi (fol. 134^v-135^r).Edita *ibid.*, ad d. 26 Julii, tom. VI, p. 304.28° In exaltatione sanctæ Crucis (fol. 135^r-137^v).

Narratio edita apud Mombrinium, tom. I.

29° Passio sanctorum Cornelii et Cypriani (fol. 137^v-139^r).Constat notitia S. Cornelii desumpta ex *Libro Pontificali* ac *Actis proconsularibus* edit. in *Act. SS.*, ad d. 14 Sept., tom. IV, pp. 332, 333.

30° Item de Cornelio (fol. 139^r-140^r).

Edita apud Mombrinium, tom. I.

31° Passio Stæ Eufemiæ virginis (fol. 140^r-142^r).

Edita apud Mombrinium, tom. I. In cod. nonnulla sunt mutata.

32° Passio S. Lamberti (fol. 142^r-151^v).

Vita auctore Godeschalco edita in *Act. SS.*, ad d. 17 Sept., tom. V, p. 574 sqq. In cod. num. 28 habet addimenta notata p. 581, annot. *n* et post num. 33, invenitur epilogus de quo ibid. fit mentio annot. *u*.

33° Passio S. Mathei apostoli (fol. 151^v-160^r).

Edita apud Mombrinium, tom. II.

34° Passio S. Mauritii sociorumque ejus (fol. 161^v-163^v).

Fragmentum Passionis auctore S. Euchario editæ in *Act. SS.*, ad d. 22 Sept., tom. VI, pp. 342, 343.

35° Passio Stæ Teclæ virginis (fol. 163^v-169^r).

Edita apud Mombrinium, tom. II.

36° Passio sanctorum Cosmæ et Damiani (fol. 169^r-174^r).Edit. in *Act. SS.*, ad d. 27 Sept., tom. VII, p. 474 sqq.37° In festo S. Michaelis archangeli (fol. 174^r-176^r).

Edit. ibid., ad d. 29 Sept., tom. VIII, pp. 61, 62.

38° In festo beati Iheronimi. Ex gestis ejus (fol. 178^r-180^r).

Narratio desumpta ex Vita edita apud Migne P. L., tom. XXII, p. 175 sqq.

39° Vita S. Remigii confessoris (fol. 180^r-183^r).Vita auctore Fortunato edita in *Act. SS.*, ad d. 1 Oct., tom. I, p. 128 sqq.40° Passio duorum sanctorum Ewaldorum (fol. 183^r-184^v).

Edita ibid., ad d. 3 Oct., tom. II, pp. 205, 206.

41° De transitu mortis beati Francisci distinctio septima (fol. 184^v-188^v).

Fragmentum *Legendæ minoris* auctore S. Bonaventura, de qua actum est in *Catal. codd. hag. reg. Bruz.*, Part. I, tom. I, p. 290, 2°.

42° Vita S. Amoris (fol. 188^v-192^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 8 Oct., tom. IV, p. 343-347; in cod. omm. prol., numm. 16-19, 22 ac major pars num. 23 (*mirum in modum-inveniet boni*).

43° Passio S. Dyonisii sociorumque ejus (fol. 192^v-196^v).

Edita ibid., ad d. 9 Oct., tom. IV, p. 792-794. In cod. omm. numm. 1, 2 ac prima verba num. 3 (*Ut digessimus*).

44° Passio S. Gereonis sociorumque ejus (fol. 196^v-198^v).

Fragmentum Passionis edit. ibid., ad d. 10 Oct., tom. V, p. 36 sqq.; scilicet num. 8-16.

45° Passio S. Anastasii martyris (fol. 198^v-199^v).

Edita ibid., ad d. 7 Sept., tom. III, pp. 22, 23.

46° Passio S. Juliani martyris (fol. 199^v-201^r).

Edit. ibid., ad d. 28 Aug., tom. VI, p. 173.

47° Passio S. Calixti papæ et martyris (fol. 201^r-204^r).

Edit. ibid., ad d. 14 Oct., tom. VI, p. 439 sqq.

48° Passio xi milium virginum (fol. 206^r-213^v).

Edit. ibid., ad d. 21 Oct., tom. IX, p. 157 sqq.

49° Vita S. Severini episcopi (fol. 213^v-215^r).

Encomiastica oratio in laudem sancti pontificis.

50° De vita beati Amandi episcopi (fol. 215^r-217^v).

Narratio desumpta ex Vita auctore Baudemundo edita in *Act. SS.*, ad d. 6 Febr., tom. I, p. 848 sqq.; scilicet ex num. 18-27, stylo paululum immutato.

51° Passio sanctorum apostolorum Symonis et Judæ (fol. 217^v-225^v).

Edita apud Mombrinium, tom. II.

52° Vita beati Huberti episcopi (fol. 234^v-241^v).

Vita auctore Jona edita ope hujus codicis in *Act. SS.*, ad d. 1 Nov., tom. I, p. 806 sqq.

53° De beato Eustachio martyre cum sociis suis (fol. 241^v-245^v).

Passio edita in *Leg. Aur.*

54° In festo beati Leonardi abbatis et confessoris (fol. 245^v-251^r).

Vita edita ab Arbellot, *Vie de S. Léonard*, (Paris. 1863).

55° Passio sanctorum quatuor coronatorum (fol. 251^r-257^r).

Edita apud Mombrinium, tom. I.

56° Vita beati Martini episcopi (fol. 257^r-262^r).

Fragmentum Vitæ auctore Sulpicio Severo edit. apud Migne, P. L., tom. XX, p. 159 sqq.; scilicet num. II-XII.

57° In octavis S. Martini (fol. 262^r-264^r).

Fragmentum epistolæ ad Bassulam edit. ibid., p. 181 sqq.; scilicet inde a *Martinus igitur obitum suum*.

58° Vita et Passio sancti Livini archiepiscopi et martyris eximii (fol. 264^r-275^v).

Edita apud Migne, P. L., tom. LXXXVII, p. 327 sqq.

59° Vita S. Cuniberti confessoris (fol. 275^v-279^r).

Edita apud Surium ad d. 12 Nov.

60° Vita S. Briccii episcopi et confessoris (fol. 279^r-280^r).

Edita ibid., ad d. 13 Nov.

61° De sancta Elyzabeth (fol. 280^r-282^v).

Brevis quædam notitia Vitæ sanctæ viduæ.

62° Passio Ste Cecilie virginis (fol. 282^v-294^r).

Edita apud Mombrinium, tom. I.

63° Passio S. Clementis papæ et martyris (fol. 294^r-298^r).

Edita ibid.; in cod. omm. clausula ac miracula quæ in editis Passioni sunt subnexa.

64° Passio beatæ Katherinæ virginis et martyris (fol. 300^r-313^r).

Edita in *Act. SS. Hib.*, p. 681 sqq.; in cod. omm. numm. 1, 42.

65° Vita beati Servatii confessoris (351^r-365^r).

Vita illa fabulosa quæ non raro occurrit, incipitque his verbis: *Ad illuminandum*, non aliter ac Vita edita in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 94 sqq.; at Vita fabulosa post vocem *concessit* ita pergit. *Quia vero memoriam tanti viri agere cœpimus et benivolentia piorum semper et desideranter requirit vitam sanctorum...*

66° De translatione sancti Servatii episcopi et confessoris (fol. 365^r-374^v).

Hac sub rubrica conscripta sunt in cod., quæ edita sunt in *Act. SS.*, ad d. 13 Maii tom. III, p. 217-227, numm. 29, 30, 34-36, 39, 40, 37, 38, 41-43, 47, 56-60. In fine cod. mutilus est.

II. Codex signatus J. 6 (Trai. a/M. 351).

Membraneus foliorum 219 præter insiticia duo, formæ majoris (0^m,444 × 0,312), binis columnis, lineis graphide ductis seculo XV jam adulto nitide una manu exaratus. Excipiatur fol. 92, quod alia manus descripsit. Tituli rubricati, litteræ majores ut plurimum alternis vicibus rubro cæruleoque depictæ. Paucae in priore codicis parte ornatu suo sunt decoræ, plures vero in posteriori, quæ complectitur *epistolas canonicas Novi Testamenti, Actusque Apostolorum*. Ornandi genus illud est quod tunc temporis passim usurpabatur. Codex originem suam nullibi manifestat nisi ex aliquot nominibus, quæ scripta sunt tum in coopertura, tum in foliis insiticiis, tum in membranula quadam folio 219 adjuncta, in qua contentorum index conscriptus est. Nomina vero sunt hæc : *Eustachius Moeren coralus atque cartista an. Domini 1561. Matheus pict., cartista an. Domini 1567. Gijsen 1627. Joannes Richardi 1628. Joannes Richardi Traiectensis cartista an. 1628. Petrus Mathiæ Traiectensis cartista 1.54. Nicolaus Godefridi cartista an. 1627. Cladius Salmijer cartista an. 1553. Antonius pistor cartista 1709. Johannes brazatoris, cartista bien... et quatuor annos duodenus fuit in ista (?)*.

1° Vita beati Servacii episcopi et confessoris (fol. 1^r-17^v).

Vita fabulosa (*Ad illuminandum*) de qua actum est in cod. J. 3 65°.

2° De translatione sancti Servacii episcopi et confessoris (fol. 17^v-30^r).

Ea narratio quam invenimus in cod. J. 3 66°.

3° Historia novi festi beati Servatii (fol. 30^r-32^v).

Compendiata narratio desumpta ex iis quæ edita sunt in *Act. SS.*, ad d. 13 Maii, tom. III, p. 219-223; scilicet ex numm. 34, 39-50.

4° Festum visionis beati Servatii celebrabitur semper dominica post (1) Quasimodo (fol. 32^v-34^v).

Prolixa narratio visionis quam Romæ habuit beatus confessor. Cfr. Vitam S. Servatii (*Anal. Boll.*, tom. I, p. 95, num. 4). Subsequitur in cod. mentio cujusdam prodigii, quod Deus operatus est ut manifestaret ecclesiolam *in partibus Franciæ* sitam, in honorem S. Servatii consecratam fuisse.

5° Legenda Stæ Pharahildis virginis (fol. 34^v-36^r).

Fragmentum Vitæ editæ in *Act. SS.*, ad d. 4 Jan., tom. I, p. 170 sqq.; scilicet num. 3-6, ac init. num. 7 (. . . *integritatem*).

(1) Add. sup. lin. manu posteriori.

6° Legenda S. Martini episcopi Tungrensis (fol. 36^r-42^v).

Acta proluxiora de quibus fit mentio in *Act. SS.*, ad d. 21 Junii, tom. IV, p. 70, num. 2.

Inc. Postquam divina pietas quæ omnes homines salvos fieri et neminem vult perire, tumidum Octaviæ populum, civitatis opulentissimæ quæ et Tungris, quasi tu ungeris, a prisca ejus fundatione traxit vocabulum, per beatum Maternum verbi divini semina largiffue spargendo ad fidem catholicam sacri baptismatis emundatione regenerasset, deposito squalore conversationis vetustæ idola relinquentes : summopere cultus unius et veri in secula permanentis Domini nostri Jesu Christi inter Tungrigenas ampliatur.

7° Legenda X^m martyrum (fol. 42^v-43^v).

Contracta ex Passione edita *ibid.*, ad d. 22 Junii, tom. IV, p. 182 sqq.

8° Legenda S. Materni (fol. 43^v-49^r).

Constat duplici parte : prior extenditur ad fol. 46^v, col. 2 init., refertque num. 2-5 cum initio num. 6 (... *Treviros pervenerunt*) ac num. 22-24, Actorum SS. Eucharii Valerii et Materni edit. in *Act. SS.*, ad d. 29 Jan., tom. II, p. 918; posterior ea quæ edit in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 340-342.

9° Vita S. Marthæ virginis (fol. 49^r-51^r).

Desumpta ex Vita edita apud Mombritium, tom. II.

10° De beato Karolo (fol. 51^r-61^r).

Compendium satis concisum atque non imperita manu confectum Vitæ Karoli Magni, de qua in *Act. SS.*, tom. II Jan., p. 875, num. 12 sqq., quamque primum anno 1874 edidit P. S. Kaentzeler (*Vita sancti Karoli Magni sæculi XII^{mi}*, p. 13-113). Narrationem mortis Karoli inter (edit., p. 107) et visionem Guiberti subdiaconi (*ibid.*, p. 108), addidit brevior compendium visionis Tulpini, quæ legitur apud Pseudo-Tulpinum, cap. 32 (ed. Reuber, p. 123).

11° In sollempnitatibus sanctorum pontificum Tungrentium Trajectentium et Leodientium (fol. 61^r-70^v).

Compendium gestorum sanctorum Eucharii, Valerii ac Materni eorumque qui usque ad S. Remaculum Trungrensis ecclesiæ regimen tenuerunt. Non semel narrationi suæ immiscuit abbreviator interpolationes Hoyenses quibus chronicon Ægidii Aureævallensis deturpatum est. *Vid. Mon. Germ.*, Scr. tom. XXV, p. 14 sqq.

12° De sancto Juliano (fol. 70^v-71^v).

Narratio desumpta ex *Leg. Aur.*, p. 140 sqq., scilicet numm. 1, 4.

13° Vita beati Switberti episcopi (fol. 71^v-73^v).

Sermo auctore Radbodo edit. in *Act. SS.*, ad d. 1 Martii, tom. I, pp. 84, 85.

14° Vita beatæ Gertrudis (fol. 73^v-76^v).

Præmisso prologo qualem majores nostri reppererunt in ms. reginæ Sueciæ (*Vid. Act. SS.*, ad d. 17 Mart., tom. II, p. 594, annot. a et c), sequitur retractatio aliqua capp. I et II, Vitæ editæ in *Act. SS.*, l. c., p. 594 sqq.

15° De beata Maria egyptiaca (fol. 76^v-79^r).

Legenda desumpta ex ea quæ edita est in *Act. SS.*, ad d. 2 Aprilis, tom. I, p. 76 sqq.

16° Sanctæ Waldetrudis Virginis (fol. 79^r-86^r).

Edita ibid., ad d. 9 Aprilis, tom. I, p. 837 sqq., in cod. om. num. 1.

17° In translatione beatæ Elizabet (fol. 86^r-88^r).

Narratio desumpta ex *Leg. Aur.*

18° Vita S. Nicholai episcopi et confessoris (fol. 88^r-91^v).

Fragmentum Vitæ editæ apud Carminium Falconium *Sancti Nicolai Acta primigenia*, p. 112 sqq., scilicet num. II-VIII, paucis subinde omm.

19° In translatione sancti Nicolai (fol. 92^r).

Contracta narratio trium miraculorum quæ Deus propter merita beati confessoris operatus est.

20° Legenda Stæ Pharahildis virginis (fol. 218^r-218^v).

Vide supra 5°.

21° Passio Felicis et Adaucti (fol. 218^v-219^v).

Passio paulo prolixior ea quæ ex Adone edita est in *Act. SS.*, ad d. 30 Aug., tom. VI, pp. 546, 547, numm. 5, 6.

III. Codex signatus K. 3 (Trai. a/M. 376).

Membraneus foliorum 268 formæ mediæ (0^m,27 × 0,18), binis columnis, lineis graphide ductis, una manu nitide descriptus est anno Domini 1286 (1) excepto tamen folio 268 cum aliqua folii 267 parte; in quibus Vita S. Amoris descripta fuit anno Domini 1478 (2). Tituli rubricati; litteræ majores alternis vicibus rubro cæruleoque depictæ haud ineleganter exornatæ sunt, adjectis lineolis quæ ab ipsa littera aliquando per omnem marginem producuntur. Codex aliquando fuit Patrum Beggardorum Trajectensium; nam scriptum est fol. 1^r: *Bibliotece pp. beggard. Traject.* Sed quorum prius fuerit, incertum; quod patet ex sequenti nota inscripta folio quod codici præfixum fuit: *Hic liber inventus est in coquina nostra in cubiculo super fœnarium nostrum in rebus montis S. Gertrudis et aliorum hic aportatis et relictis. Incertus cujus sit. 1582.*

Præter *Legendam Auream* in cod. continetur;

Vita S. Amoris (fol. 267^v-268^v).

Vita auctore, ut videtur, Egberto edita in *Act. SS.*, ad d. 8 Oct., tom. IV, p. 343 sqq. In cod. omm. prol., num. 16-18, num. 12 ac num. 23 usque ad *inveniet boni*.

(1) Folio 267^v scriptum est: *Iste liber fuit exemplar cujusdam libri consimilis qui habetur apud Montem S. Elygii juxta Attrebatum, anno Domini M^oCC^o octogesimo VI° et secundum ipsum correctus fuit ac emendatus.* — (2) Fol. 268° in marg. sup. *Anno Domini MCCCCLXXVIII^o scriptum est.*

IV. Codex signatus K. 4 (Trai. a/M. 374).

Codex iste membraneus constat fragmentis pluribus in unum compactis. Primum foliorum 104, formæ mediæ (0^m,287 × 0,201), partim lineis plenīs, partim duobus immo tribus columnis, descriptum est diversis manubus sec. XIV-XV. Tituli subinde rubricati sunt. Litteræ majores rubro cæruleove depictæ, subinde non ineleganter exornatæ sunt. Præter documenta hagiologica de quibus postea recurret sermo, continentur: prima pars martyrologii Usuardi, liber obitualis ecclesiæ S. Mariæ in civitate Tungrensi et liturgica quædam de solemnitate Corporis Christi, de festo Conceptionis S^æ Mariæ, ac de festo S. Bartholomæi.

In secundo, foliorum 6, formæ mediæ (0^m,271 × 0,20), seculi XIV, descriptum est ac neumatibus notatum officium sanctarum virginum Ursulæ et sociarum ejus, ac S. Bernardi.

Tertium, foliorum 5, formæ minoris (0^m,263 × 0,15 vel 0,16) una manu scriptum est sec. XIV lineis plenīs.

Quartum, foliorum 5, formæ mediæ (0^m,234 × 0,169), seculi XIV, nobis exhibet officium S. Joannis ante portam latinam.

Denique quintum, foliorum 6, formæ minoris (0^m,222 × 0,169), lineis plenīs graphide ductis, una manu scriptum est sec. XIV, titulis litterisque majoribus rubricatis.

1° Passio S^æ Barbaræ (fol. 64^r-67^r).

Passio edita apud Zaccaria, *Dissert. lat.*, tom. I, p. 137-142.

2° De ortu beatæ Virginis et de infantia Domini nostri Jesu Christi (fol. 68^v-71^v).

Epistola Cromatii et Eliodori ad Hieronymum cum fragmento responsionis datæ a sancto doctore.

3° Vita beati Dominici (fol. 97^r-99^v).

Breviculum Vitæ beati patriarchæ O. P.; de quo fol. 100^v hæc notata sunt: *Istam legendam de sancto Dominico fecit scribi frater Thomas Tungrensis, Ordinis Fratrum Prædicatorum, pro Dominis et canonicis sanctæ Mariæ ecclesiæ Tungrensis.*

4° Vita beati Francisci abbreviata satis (fol. 111^r-115^v).

Compendium Vitæ auctore S. Bonaventura.

5° De conceptione beatæ Mariæ (fol. 122^r-125^v).

Narratio desumpta ex *Leg. Aur.* (Ed. Dresdæ 1846), p. 869 sqq.

V *. Codex signatus K. 54 (Trai. a/M. 452).

Chartaceus foliorum 211, adjectis in initio tribus ac in fine uno quibus nullus numerus inscriptus est, formæ minoris (0^m,156 × 0,108), lineis plenis exaratus seculo XV ad finem vergente. Etenim fol. 89^v scripta sunt sequentia :

Anno Domini 1493 Maestricht. Codicis fata aliquatenus innotescunt ex hisce notis : in cap. codicis fol. III^r : *Istud devotionale conscripsit frater Johannes Trajecti laycus pro conventu Leynpurgensi et erit finaliter pro choro et pro communitate fratrum. Orent Deum pro anima ejus. Maestricht :* deinde fol. I^r : *Joannes Peranus est possessor hujus libri anno 1607 et continuo post hæc modo Fr. Joannes Lamberts, Crucifer Trajectensis.* Litteræ majores ut plurimum rubro aliquando cæruleo colore depictæ sunt.

1° Regula et vita fratrum Minorum edita a beato Francisco, confirmata a domino papa Honorio (fol. 1^r-3^v).

Edita apud Wadding *Annales Minorum*, tom. I, p. 67 sqq.

2° Testamentum beatissimi patris nostri Francisci (fol. 3^v-5^r).

Editum ibid., tom. II, p. 143 sqq.

3° Incipiunt actus sanctorum sociorum sancti patris Francisci prout ab eisdem successoribus revelatum est (fol. 7^r-71^v).

De hoc opere vid. *Anal. Boll.*, tom. V, p. 362, 3°.

4° Aurea verba S. Egidii Ordinis Fratrum Minorum (fol. 75^r-89^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 23 April., tom. III, p. 227-235, num. 21-62.

5° Legenda sanctorum martyrum quinque Fratrum Minorum (fol. 90^r-94^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 16 Jan., tom. II, p. 65-69. In fine folio deficiente mutila.

* CODEX SIGNATUS K. 5. Membraneus foliorum 166, formæ mediæ (0^m,28 × 0,195) exaratus seculo XV et olim Patrum Cruciferorum Conventus Trajectensis, proprie ad hagiologiam non pertinet. Continet enim tantum Martyrologium Usuardi, successu temporum ad usum fratrum adauctum ac immutatum, Regulam canonicorum sanctæ Crucis ac necrologium conventus Cruciferorum Trajectensis.

VI. Codex signatus L. 26 (Weesp 11).

Papyraceus foliorum 131, quæ præter duo in initio itemque in fine membranea sunt, formæ minoris ($0^m,21 \times 0,145$), lineis plenius exaratus sec. XV. Tituli rubricati, itemque litteræ majores. Fuit olim sororum Beatæ Mariæ in Weesp (1). In parte recta folii membranei initialis descriptus est index contentorum. Ad hagiologiam quod spectat, præter S. Gregorii magni dialogos continentur in cod. :

1° [De Sta Catharina] (fol. 74^v-78^v).

Narratio stylo tantum diversa ab ea quæ edita est in *Catal. codd. hag. Bruz.*, Part. I, tom. II, p. 162-165.

2° Ortus et origo de sancta Barbara secundum quosdam (fol. 78^v-84^r).

Narratio desumpta, ut videtur, ex libro Joannis de Waekerzeele, de quo ibid., p. 382, 2°. Narrationem subsequuntur miracula sex.

VII. Codex signatus L. 29 (Weesp 14).

Papyraceus foliorum 335, adjectis in initio ac fine tribus foliis membraneis a quodam Legendario avulsis, formæ mediæ ($0^m,285 \times 0,21$), seculo XV, binis columnis duplici manu exaratus : prior desinit in fol. 151^v, posterior cetera descripsit. Hic posterior scriba primum in animo habuit scribendi finem facere post Passionem S. Mauri; huic enim sequentia subjunxit : *Explicit secunda pars Passionalis originalis de tempore æstivo conscripta pro ultima parte per manus Petri Zwaninc in Weesp, et finita anno Domini MCCCCLXI crastino Odulphi confessoris. Deo gratias*; postea tamen aliquantisper operi iterum manus admovit. Animadvertatur etiam codicem in partes duas divisum esse, partibusque singulis præfixum esse contentorum indicem. Tituli rubricati sunt, itemque litteræ initiales. Codicis origo innotescit ex hac nota : *Liber sororum Sanctæ Katerinæ Mudén*, inscripta in parte recta folii papyracei initio codicis appositi.

1° Legenda S. Marci evangelistæ primi Alexandrinæ ecclesiæ episcopi (fol. 1^v-2^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 25 Aprilis, tom. III, p. 347-349, sub hoc titulo : *Apostolatus Alexandrinus*.

(1) In fol. membran. init. parte recta scriptum est : *Liber conventus juniorum sororum beatæ Mariæ virginis in Weesp*.

2° Passio SS. Vitalis, Valeriæ, Gervasii et Prothasii
martyrum. Quod est xiii° kalendas Julii (fol. 2^v-3^v).

Epistola S. Ambrosio ascripta edita *ibid.*, ad d. 19 Junii, tom. III, p. 821 sqq.,
num. 17-23.

3° Passio S. Philippi apostoli. Quod est kal. Maii
(fol. 3^v).

Passio de qua in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 202, 3°.

4° Eodem die Passio S. Jacobi apostoli, fratris Domini
(fol. 3^v-4^r).

Passio de qua *ibid.*, p. 203, 4°.

5° Eodem die sanctæ Walburgæ virginis (fol. 4^r-6^v).

Vita auctore Adelboldo edit. in *Act. SS.*, ad d. 25 Febr., tom. III, p. 542 sqq.

6° Passio Alexandri Eventii et Theodoli. Quod est v°
nonas Maii (fol. 6^v-7^v).

Edit. in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 218-223.

7° Eodem die invencio Stæ Crucis (fol. 7^v-9^r).

Narratio de qua in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 506, 5°.

8° Passio S. Gordiani martyris, Marinæ conjugis ejus
et Januarii presbyteri (fol. 9^r-10^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 10 Maii, tom. II, p. 552, 553.

9° Passio SS. Nerei et Achillei et aliorum plurimorum,
iv idus Maii (fol. 10^r-12^r).

Edita *ibid.*, ad d. 12 Maii, tom. III, p. 6-11, numm. 1-14, 18.

10° Passio SS. Euticetis, Victorini et Maronis (fol. 12^r).

Edita *ibid.*, pp. 11, 12, numm. 19, 20.

11° Passio Domicillæ et Eufrosinæ et Theodoræ virgi-
num et Sulpitii et Serviliani martyrum (fol. 12^r-12^v).

Edita *ibid.*, pp. 12, 13, num. 21-25.

12° Eodem die passio S. Pancratii martyris (fol. 12^v-
13^r).

Edita in *Anal. Boll.*, tom. II, p. 289 sqq. In cod. non paucæ lect. var.

13° Vita S. Servacii episcopi. Quod est m° idus Maii (fol.
13^r-16^v).

Vita fabulosa quæ incipit : *Octaviensis itaque ecclesiæ, sicut in ejusdem nedis pontificum ordine invenitur, beatus Maternus pontifex erat primus, et tot annis feliciter regnans in episcopali cathedra quot diebus jacebat reconditus in terra.*

14° De miraculis post obitum S. Servacii factis (fol. 16^v-17^v).

Inc. Translati ad superos opera Servatii enarrari postulat ordo.

15° Incipiunt miracula (fol. 17^v-20^v).

Relata sunt in cod. fere singula miracula edita in *Act. SS.*, ad d. 13 Maii, tom. III, p. 217, num. 29 usque ad num. 60, p. 226.

16° Qualiter clavis argentea sit inventa (fol. 20^v).

Narratio edita in *Act. SS.*, ad d. 13 Maii, tom. III, p. 228, num. 67.

17° Alia legenda brevior de sancto Servacio episcopo (fol. 20^v-22^r).

Edita in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 94 sqq.

18° Vita S. Urbani papæ et martyris. Quod est viii° kal. Junii (fol. 22^r-23^r).

Vita de qua in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 207, 24°.

19° Vita Ste Petronillæ virginis. Quod est pridie kal. Junii et Passio sanctorum Feliculæ virginis et Nycomedis presbyteri (fol. 23^r-23^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 12 Maii, tom. III, pp. 10, 11, num. 15-17.

20° Passio SS. Marcellini et Petri. Quod est iiii° nonas Junii (fol. 23^v-24^v).

Edita *ibid.*, ad d. 2 Junii, tom. I, p. 171-173.

21° Passio S. Bonifacii et sociorum ejus martyrum. Quod est nonis Junii (fol. 24^v-25^v).

Edita *ibid.*, ad d. 5 Junii, tom. I, p. 481-483.

22° Passio SS. Primi et Feliciani. Quod est v° idus Junii (fol. 25^v-27^r).

Passio de qua in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 10, 37°.

23° Passio Barnabæ apostoli. Quod est iii° idus Junii (fol. 27^r-28^r).

Edita in *Bibl. Casinensis*, tom. III, Florileg. p. 354 sqq.

24° Vita S. Odulphi presbyteri et confessoris. Quod est pridie idus Junii (fol. 28^r-29^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 12 Junii, tom. II, p. 592 sqq. In cod. prol. om.

25° Passio SS. Viti, Modesti et Crescentiæ martyris. Quod est xviii° Kal. Julii (fol. 29^r-31^v).

Passio paulo prolixior ea quæ edita est *ibid.*, ad d. 14 Jun., tom. II, p. 1021 seqq.

26° Passio S. Albani martyris. Quod est decimo kalendas Julii (fol. 31^v-32^r).

Edita *ibid.*, ad d. 22 Junii, tom. IV, pp. 147, 148.

27° Eodem die vita abbreviata decem milium martyrum (fol. 32^r-33^r).

Compendium Actorum edit. *ibid.*, p. 182 sqq.

28° Passio SS. Johannis et Pauli. Quod est vi^o kal. Julii (fol. 33^r-34^v).

Edita apud Mombrithum, tom. I, sub hoc titulo : *Passio SS. Gallicani, Hilarini, item SS. Johannis et Pauli martyrum*.

29° Passio sanctorum apostolorum Petri et Pauli (fol. 34^r-37^v).

Epistola Marcelli edita apud Fabricium : *Codex Apocryphus Novi Testamenti*, Part. III, p. 632 sqq.

30° Passio S. Petri apostoli (fol. 37^v-40^v).

Liber I Historiæ Apostolicæ edit. apud Fabricium, tom. cit., Part. II, p. 402 sqq. In cod. omm. num. I-IV, ac subinde narratio est proluxior.

31° Passio S. Pauli apostoli (fol. 40^v-43^v).

Liber II ejusdem historiæ edit. *ibid.*, p. 441 sqq.

32° Passio SS. Processi et Martiniani martyrum (fol. 43^v-44^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 2 Julii, tom. I, pp. 303, 304. In cod. multæ lect. var.

33° Passio septem fratrum martyrum. Quod est vi^o idus Julii (fol. 44^r-44^v).

Edita *ibid.*, ad d. 10 Julii, tom. III, pp. 12, 13.

34° Gloriosus adventus in cenobio Floriacensi electi et præelecti Dei ante omnia secula Benedicti patris eximii (fol. 44^v-49^r).

Narratio de qua in *Anal. Boll.*, tom. V, p. 323, 11°. In cod. scripta non sunt fragmenta desumpta ex Paulo diacono, de quibus *ibid.*, p. 324 ad fin.

35° Vita S. Symeonis monachi et diaconi (fol. 49^r-52^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 1 Junii, tom. I, p. 89 sqq ; in cod. num. 31-34 om.

36° Passio S^æ Margaretæ virginis (fol. 52^r-55^r).

Edita apud Mombrithum, tom. II.

37° Passio S. Frederici episcopi (fol. 55^r-58^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 18 Julii, tom. IV, p. 460 sqq.

38° Vita beatissimi Arnulphi episcopi et confessoris.
Quod est xv° kal. Augusti (fol. 58^r-60^v).

Edita *ibid.*, ad d. 18 Julii, tom. IV, p. 435 sqq.

39° Ex epistola Petri Damiani ad Nicolaum papam
(fol. 60^v).

Elogium B. Arnulphi; vid. Migne, P. L., tom. CXLV. p. 435 (*Hic profecto sicut edocuit*).

40° De Sta Praxede virgine (fol. 61^r-61^v).

Edit. in *Act. SS.*, ad d. 19 Maii, tom. IV, p. 300, num. 5-8.

41° Vita beatissimæ Mariæ Magdalenæ (fol. 61^v-63^r).

Narratio quæ maximam similitudinem habet cum ea narratione de qua actum est in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 31, 44°.

42° De translatione S^{tæ} Mariæ Magdalenæ (fol. 63^r-64^v).

Narratio de qua in *Anal. Boll.*, tom. I, p. 516, 69°.

43° Miracula beatæ Mariæ Magdalenæ (fol. 64^v-65^v).

Narratio de qua in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 214, 44°.

44° Passio S. Apollinaris martyris (fol. 65^v-68^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 23 Julii, tom. V, p. 344 sqq.

45° Passio S. Jacobi apostoli, fratris S. Joannis evangelistæ (fol. 68^v-70^r).

Edita apud Mombritium, tom. II.

46° Passio S. Christophori martyris (fol. 70^r-71^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 25 Julii, tom. VI, p. 146 sqq.

47° Passio S. Panthaleonis martyris (fol. 71^v-75^v).

Hæc Passio bene convenit cum ea de qua in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 214, 49°.

48° Passio S. Felicis presbyteri (fol. 75^v).

Edita apud Mombritium, tom. I.

49° Passio SS. Simplicii et Faustini et Beatricis martyrum (fol. 75^v-76^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 29 Julii, tom. VII, p. 36.

50° Vita Germani Antisiodorensis episcopi (fol. 76^r-81^r).

Edita *ibid.*, ad d. 31 Julii, tom. VII, p. 201 seqq. In cod. nonnulla sunt omm.

51° Passio S. Stephani papæ. Quod est m^o nonas Augusti (fol. 81^r-82^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 2 Aug., tom. II, p. 139 sqq; numm. 1-4, 18-21.

52° De inventione S. Stephani prothomartyris. Quod est iii° nonas Augusti (fol. 82^r-83^v).

Epistola Luciani edita apud Surium ad d. 3 Aug.

53° De translatione S. Stephani prothomartyris (fol. 83^v-85^r).

Edit. in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 70 sqq.

54° Vita S. Dominici confessoris primi patris Ordinis Prædicatorum. Quod est nonis Augusti (fol. 85^r-93^v).

Vita auctore B. Humberto : vid. Echard et Quetif, *Scriptores Ord. Præd.*, tom. I, p. 25 sqq.

55° Passio S. Donati episcopi et martyris. Quod est vii° idus Augusti (fol. 93^v-95^v).

Edita apud Mombritium, tom. I.

56° Passio SS. Ciriaci, Largi et aliorum martyrum. Quod est vi° idus Augusti (fol. 95^v-97^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 16 Jan., tom. II, p. 5 sqq. In cod. nonnulla passim omm.

57° Passio diversorum martyrum (fol. 97^r-98^v).

Passio SS. Abdon et Sennen, Polycronii et Olimpiadis, de qua cfr. *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 217, 58°.

58° Passio SS. Sixti, Felicissimi et Agapiti. Quod est viii° idus Augusti (fol. 98^v-99^v).

Edita apud Mombritium, tom. II.

59° Passio S. Laurentii martyris. Quod est iii° idus Augusti (fol. 99^v-101^r).

Edita ibid.

60° Passio S. Ypoliti et sociorum martyrum (fol. 101^r-102^r).

Edita ibid.

61° Passio S. Eusebii presbyteri. Quod est xix° kalendas Septembris (fol. 102^r-102^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 14 Aug., tom. III, pp. 166, 167, numm. 5, 6.

62° Passio S. Ieronis presbyteri. Quod est xvi° kal. Septembris (fol. 102^v-105^r).

Edita ibid. ad d. 17 Aug., tom. III, p. 476 sqq. Quæ in edit. omm. sunt in Append. requiras.

63° Passio S. Agapiti martyris. Quod est xv° kal. Septembris (fol. 105^r-106^v).

Edita apud Mombritium, tom. I.

64° Passio S. Magni martyris. Quod est xiiii° kal. Septembris (fol. 106^r-107^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 19 Aug., tom. III, p. 713 sqq.

65° Vita S. Alexii confessoris. Quod est xvi° kal. Augusti (fol. 107^v-109^r).

Edita in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 223 sqq.

66° Passio SS. Basilidis et sociorum ejus martyrum. Quod pridie idus Junii (fol. 109^r-109^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 12 Junii, tom. II, p. 510, num. 2-5.

67° Vita S. Werenfridi [presbyteri] et confessoris. Quod est xix° kal. Septembris (fol. 109^v-111^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 27 Aug., tom. VI, p. 102 sqq.

68° Passio S. Simphoriani martyris. Quod est xi° kal. Septembris (fol. 111^r-112^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 22 Aug., tom. IV, pp. 496, 497.

69° [Passio S. Bartholomæi apostoli] (fol. 114^r-115^v).

Edita *ibid.*, ad d. 25 Aug., tom. V, p. 14 sqq.

70° Vita S. Audoeni episcopi et confessoris. Quod est ix° kal. Septembris (fol. 115^v-117^v).

Edita *ibid.*, ad d. 24 Aug., tom. IV, p. 805 sqq.

71° Vita S. Gregorii episcopi Trajectensis. Quod est viii° kal. Septembris (fol. 117^v-118^r).

Contracta ex Vita edita *ibid.*, ad d. 25 Aug., tom. V, p. 254 sqq.

72° Passio S. Genesii martyris. Quod est viii° kal. Septembris (fol. 118^r-118^v).

Edita *ibid.*, ad d. 25 Aug., tom. V, p. 122.

73° Eusebii, Ponciani, Peregrini atque Vincentii (fol. 118^v).

Ex martyrologio Adonis ad d. 25 Aug.

74° Vita S. Augustini doctoris eximii patris nostri. Quod est quinto kal. Septembris (fol. 118^v-126^v).

Vita auctore Philippo, Bonæ Spei abbate, edita apud Migne, P. L., tom. CCIII, p. 1205 sqq.

75° Vita S. Augustini episcopi patris nostri ex confessionibus ejusdem excerpta (fol. 126^v-140^r).

Confer *Act. SS.*, ad d. 28 Aug., tom. VI, p. 387, ubi ex eodem Confessionum libro descripta est sancti doctoris Vita. In cod. subsequitur (fol. 140^r-140^v) *commendatio S. Augustini episcopi per auctoritates*. Cfr. *Act. SS.*, ibid., p. 359 sqq.

76° Passio sanctorum martyrum Hermetis, Quirini et S. Balbinæ virginis. Quod est quinto kal. Septembris (fol. 140^v-142^r).

Desumpta ex Passione S. Alexandri edita in *Act. SS.*, ad d. 3 Maii, tom. I, p. 371 sqq., scilicet num. 1-14. In cod. nonnullæ lect. var.

77° De inventione corporis S. Johannis Baptistæ præcursoris Domini (fol. 142^r-144^r).

Edit. ibid., ad d. 24 Junii, tom. IV, p. 716, num. 113 sqq.

78° Passio Stæ Sabinæ martyris. Quod est quarto kal. Septembris (fol. 144^r-144^v).

Edita ibid., ad d. 29 Aug., tom. VI, pp. 503, 504, num. 11-15.

79° Passio S. Saviniani martyris (fol. 144^v-145^r).

Desumpta ex Passione edita in *Anal. Boll.*, tom. IV, p. 140 sqq.

80° Vita Stæ Savinæ martyris (fol. 145^r-145^v).

Desumpta ex Vita edita in *Act. SS.*, ad d. 29 Jan., tom. II, p. 944 sqq.

81° Passio sanctorum martyrum Felicis et Adaucti. Quod est m° kalendas Septembris (fol. 145^v).

Ex Adone ad d. 30 Aug. In cod. nonnullæ lect. var.

82° Legenda S. Felicis confessoris. Quod est xix° kal. Februarii (fol. 145^v-146^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 14 Jan., tom. I, p. 951. In fine addita est brevis notitia de S. Felice qui in sede Nolanæ civitatis Maximo successit.

83° Vita S. Egidii abbatis. Quod est kalendas Septembris, edita a Folberto episcopo Cameracense (fol. 146^r-148^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 1 Sept., tom. I, p. 299 sqq.

84° Vita S. Remacii episcopi. Quod est tertio nonas Septembris (fol. 148^v-149^v).

Compendium Vitæ editæ in *Act. SS.*, ad d. 3 Sept., tom. I, p. 692 sqq.

85° Passio S. Antonini martyris. Quod est iii° nonas Septembris (fol. 149^v).

Convenit cum Passione de qua actum est in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 141, 30°.

86° Vita S. Evortii episcopi. Quod est septimo idus Septembris (fol. 149^v-152^v).

Vita auctore Lucifero edita in *Act. SS.*, ad d. 7 Sept., tom. III, p. 52 sqq. In cod. num. 20 hæc verba *Ego Lucifer...* omm.

87° Passio S. Adriani et sociorum ejus. Quod est vi° idus Septembris (fol. 152^v-157^v).

Edita apud Mombrinium, tom. I.

88° Passio SS. Gorgonii et Dorothei martyrum. Quod est v° idus Septembris (fol. 157^r-159^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 9 Sept., tom. III, p. 340 sqq.

89° Vita S. Odgeri diaconi et confessoris. Quod est iii° idus Septembris (fol. 159^r-160^r).

Edita ibid., ad d. 10 Sept., tom. III, pp. 613, 614.

90° Passio sanctorum martyrum Felicis et germanæ suæ Regulæ. Quod est iii° idus Septembris (fol. 160^r-161^r).

Edita ibid., ad d. 11 Sept., tom. III, pp. 772, 773.

91° Exaltacio Stæ Crucis. Quod est xviii° kal. Octobris (fol. 161^r-162^r).

Edit. apud Mombrinium, tom. I.

92° Passio S. Cornelii papæ et martyris. Quod est xviii° kal. Octobris (fol. 162^r-162^v).

Edita ibid.

93° Passio S. Cipriani martyris. Quod est xviii° kal. Octobris (fol. 162^v-163^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 14 Sept., tom. IV, pp. 332, 333.

94° Passio SS. Lucie et Geminiani. Quod est xvi° kal. Octobris (fol. 163^v-166^v).

Edita apud Mombrinium, tom. II. — Hic primitus fiebatur prima pars *Legendarii Amanuensis* errore inceperat fol. 166^v Vitam S. Lamberti.

95° Passio S. Lamberti episcopi et martyris. Quod est xv° kal. Octobris (fol. 168^v-173^r).

Vita auctore Godeschalco edita in *Act. SS.*, ad d. 17 Sept., tom. V, p. 574 sqq. In cod. ad Vitæ calcem annexus est epilogus de quo ibid., p. 581, annot. u.

96° Passio S. Ferreoli militis. Quod est xiiii° kal. Octobris (fol. 173^r-174^r).

Edita ibid., ad d. 18 Sept., tom. V, pp. 766, 767.

97° Passio S. Mathei apostoli et evangelistæ. Quod est
xi° kal. Octobris (fol. 174^r-177^v).

Edita apud Mombrinium, tom. II.

98° Passio sanctorum Mauricii et sociorum ejus. Quod
est x° kal. Octobris (fol. 177^v-179^v).

Edita apud Surium ad d. 22 Sept. In cod. epistola Eucherii om., atque multæ lect.
var. occurrunt.

99° Passio Stæ Teclæ virginis et martyris. Quod est
ix° kal. Octobris (fol. 179^v-182^v).

Edita apud Mombrinium, tom. II.

100° Vita S. Amoris confessoris. Quod est viii° idus
Octobris (fol. 182^v-185^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 8 Oct., tom. IV, p. 343. Prol. om.

101° Passio Stæ Reparatæ virginis. Quod est viii° idus
Octobris (fol. 185^r-185^v).

Edita ibid., ad d. 8 Oct., tom. IV, pp. 39, 40.

102° Vita S. Solempnis episcopi et confessoris. Quod
est vii° kal. Octobris (fol. 185^v-187^r).

Edita ibid., ad d. 25 Sept., tom. VII, p. 68 sqq.

103° Passio SS. Cipriani episcopi et Justinæ virginis.
vi° kal. Octobris (fol. 187^r-190^r).

Pars i et iii Passionis editæ ibid., ad d. 26 Sept., tom. VII, p. 217; sed partem ter-
tiam quod spectat, lectio codicis proxime accedit ad eam quæ edita est apud Mar-
tene, *Thesaurus novus*, tom. III, p. 1645 sqq.

104° Passio sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani.
v° kl. [Octobris] (fol. 190^r-192^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 27 Sept., tom. VII, p. 474 sqq. In cod. pro num. 1 scriptus
est num. 1 tertiæ Passionis edit. ibid., p. 473, ac in fine ante clausulam (*Sed et alia*)
positum est miraculum edit. ibid., p. 461, num. 187.

105° Sermo in dedicatione ecclesiæ S. Michaelis archan-
geli (fol. 192^v-193^v).

Edit. ibid., ad d. 29 Sept., tom. VIII, pp. 61, 62.

106° Vita S. Hieronymi presbyteri doctoris et confesso-
ris. Quod est pridie kal. Octobris (fol. 193^v-196^v).

Edita apud Migne, P. L., tom. XXII, p. 175 sqq. Sed post *eleganter exposuit*
(p. 183 sub fin.) in cod. annexa sunt quæ ibid. edit., p. 209 sub fin. (*Impossibile est*
omnino...)

107° Vita S. Remigii episcopi et confessoris. Quod est kal. Octobris (fol. 196^v-206^r).

Vita auctore Hincmaro edita in *Act. SS.*, ad d. 1 Oct., tom. I, p. 131 sqq. In cod. prol. om. ac nonnulla in decursu Vitæ.

108° Passio S. Leodegarii episcopi et martyris. Quod est vi° nonas Oct. (fol. 206^r-214^v).

Edita ibid., ad d. 2 Oct., tom. I, p. 463 sqq. In cod. om. prol.

109° Vita S. Bavonis confessoris (fol. 214^v-221^r).

Vita auctore Theoderico edita ibid., ad d. 1 Oct., tom. I, p. 243 sqq.

110° Vita S. Ymerii confessoris (fol. 221^r-222^r).

Vita cujus plures partes editæ sunt in una ex tribus legendis, quas ex brevioriis antiquis hausit Trouillat, *Monuments de l'histoire de l'ancien évêché de Bâle*, tom. I, pp. 35, 37 et 39. Vide Append.

111° Passio sanctorum martyrum duorum Ewaldorum. Quod est nonis Octobris (fol. 222^r-222^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 3 Oct., tom. II, pp. 205, 206. In cod. initium paulo diversum est, ac omm. numm. 5, 6.

112° Passio sanctorum martyrum Fidei et Caprasii (fol. 222^v-224^r).

Edita ibid., ad d. 20 Oct., tom. VIII, p. 823 sqq. In cod. reperitur prologus edit. ibid., p. 825, ann. c; insuper num. 11 stylo differt.

113° Passio SS. Sergii et Bachi martyrum, nonis Octobris (fol. 224^r-228^r).

Edita ibid., ad d. 7 Oct., tom. III, p. 863 sqq.

114° Vita S. Dyonisii episcopi et martyris. Quod est vii idus Octobris (1) (fol. 228^r-237^v).

Edita apud Surium ad d. 9 Oct.

115° Passio Domnini martyris. Quod est vii idus Octobris (fol. 237^v-238^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 9 Oct., tom. IV, pp. 991, 992.

116° Sermo de Passione sanctorum Gereonis et Victoris. Quod est vi idus Octobris (fol. 238^v-240^v).

Editus ibid., ad d. 10 Oct., tom. V, p. 36 sqq. In cod. numm. 23, 24 omm.

(1) In cod. add. not. seq. *S. Dyonisii passionem et vitam græce dictavit Methodius Constantinopolitanus episcopus, latine vero Anastasius apostolicæ sedis bibliothecarius ut dicit Ysmarus Remorum archiepiscopus.*

117° Passio S. Kalixti papæ et martyris. Quod est pridie idus Octobris (fol. 240^v-242^r).

Edita ibid., ad d. 14 Oct., tom. VI, p. 439 sqq.

118° Vita S. Galli abbatis. Quod est xvii kal. Novembris (fol. 242^r-251^v).

Vita auctore Walafrido edita apud Migne, P. L., tom. CXIV, p. 979 sqq.

119° Vita S. Lucæ evangelistæ. Quod est xv° kal. Novembris (fol. 251^v-253^r).

Desumpta ex sermone Pauli Diaconi edito apud Migne, P. L., tom. XCV, p. 1530 sqq.

120° Passio S. Justi martyris. Quod ex xv kal. Novembris (fol. 253^r-254^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 18 Oct., tom. VIII, pp. 338, 339.

121° Vita S. Maximi levitæ. Quod est xiii kal. Novembris (fol. 254^v).

Edita ibid., ad d. 30 Aprilis, tom. III, pp. 732, 733. In cod. multæ occurrunt lect. var.

122° Passio sanctarum xi^m virginum in Colonia. Quod est xi kal. Novembris (fol. 254^v-258^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 21 Oct., tom. IX, p. 157-163.

123° Vita S. Severi confessoris. Quod est xi kal. Novembris (fol. 258^v-259^v).

Vita auctore Luidolpho edita ibid., ad d. 1 Febr., tom. I, p. 88 sqq.

124° De translatione S. Severi confessoris (fol. 259^v-260^r).

Edit. ibid., pp. 90, 91; in cod. desinit *miraculis claruerunt* (num. 6 init.).

125° Vita S. Severini episcopi et confessoris. Quod est x° kal. Novembris (fol. 250^v-261^r).

Breve compendium Vitæ beatissimi præsulis, in quo aliis omissis, tantum fit mentio de ejus in Aquitaniam peregrinatione ac de prodigiis quæ ante et post obitum ejus contigerunt.

126° De translatione S. Severini (fol. 261^r-262^r).

Edit. in *Act. SS.*, ad d. 23 Oct., tom. X, p. 61, num. 15 sqq. In cod. omm. numm. 15, 21, 22 ac ultima phrasis num. 20 (*Unde contigit...*).

127° Passio S. Theodorici. Quod x° kal. Novembris (fol. 262^r-263^v).

Edita ibid., ad d. 23 Oct., tom. X, p. 40 sqq. Convenit cod. cum cod. Sanlaurentiano.

128° Passio sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani. Quod est viii kal. Novembris (fol. 263^v-265^r).

Edita ibid., ad d. 25 Oct., tom. XI, p. 535 sqq.

129° De translatione S. Amandi episcopi. Quod est vii° kal. Novembris (fol. 265^r-266^v).

Sermo edit. ibid., ad d. 6 Feb., tom. I, p. 889 sqq. In cod. omm. numm. 6, 7 ac ultima phrasis num. 5. (*Ipse etiam cum evangelistarum...*)

130° Passio sanctorum apostolorum Symonis et Judæ. Quod est vii Kal. Novembris (fol. 266^v-270^r).

Edita apud Mombrithum, tom. II.

131° Passio S. Quintini martyris. Quod est pridie kal. Novembris (fol. 270^r-272^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 31 Oct., tom. III, p. 781-783. In cod. præpositus est Passionis prol. edit. ibid., p. 783 ann. *b* (*Sanctum atque... dicere*), deinde paucis subjecta est narratio de inventione corporis S. Quintini ab Eusebia matrona.

132° Passio S. Cesarii martyris. Quod est kalendas Novembris (fol. 272^r-273^v).

Edita ibid., ad d. 1 Nov., tom. I, p. 106 sqq.

133° Passio S. Benigni presbyteri et martyris. Quod est kal. Novembris (fol. 273^v-274^v).

Edita ibid., ad d. 1 Nov., tom. I, p. 155 sqq.

134° Passio S. Eusebii martyris. Quod est nonis Novembris (fol. 274^v-275^v).

Edita ibid., ad d. 14 Aug., tom. III, pp. 150, 151; cfr. tom. XIII Oct., pp. 684 f. 685 A.

135° Passio S. Eustachii et sociorum ejus. Quod est quarto nonas Novembris (fol. 275^v-279^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 21 Sept., tom. VI, p. 123 sqq.

136° Vita S. Leonardi confessoris. Quod est viii idus Novembris (fol. 279^v-281^v).

Edita apud Arbellot, *Vie de saint Léonard*, p. 277-289. Omittitur num. 28 inde a *Moris enim*, itemque num. 29-31. In sequentibus ad finem usque subinde sententiæ aliquæ supprimuntur.

137° Vita S. Willibrordi episcopi et confessoris (fol. 281^r-287^r).

Vita auctore Alcuino edita apud Migne, P. L., tom. CI, p. 695 sqq. In cod. multæ occurrunt lectt. var.

138° Passio quatuor coronatorum martyrum (fol. 287^r-290^r).

Edita apud Mombritium, tom. I.

139° Passio S. Theodori martyris (fol. 290^r-291^v).

Edita apud Mombritium, tom. II.

140° Vita vel passio S. Martini papæ et martyris (fol. 291^v-292^r).

Edita apud L. Duchesne, *Le Liber Pontificalis*, tom. I, p. 336-338.

141° Passio S. Mennæ martyris. Quod celebratur in^o idus Novembris (fol. 292^r-293^v).

Inc. *Anno secundo imperii sui Dyocletianus Augustus ad observanda per provincias universas sua præcepta destinavit.* Conf. de hoc beato martyre *Anal. Boll.*, tom. III, p. 258 sqq.

142° Vita S. Cuniberti. Quod est pridie idus Novembris (fol. 293^v-294^r).

Edita in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, pp. 244, 245.

143° Vita S. Brictii episcopi et confessoris. Quod est idus Novembris (fol. 294^v-295^r).

Edita apud Surium ad d. 13 Nov.

144° Vita S. Othmari confessoris (fol. 295^r-297^v).

Vita auctore Walafrido edit. in *Mon. Germ.*, Scr. tom. II, p. 41 sqq. In cod. prol. om.

145° Vita S. Columbani abbatis. Quod est xi^o kal. Decembris (fol. 297^v-308^v).

Vita auctore Jona edita apud Migne, P. L., tom. LXXXVII, p. 1011 seqq.; in cod. om. num. 1-4.

146° Passio Stæ Cecilie virginis et sanctorum Tiburcii et Valeriani martyrum (fol. 308^v-313^v).

Edita apud Mombritium, tom. I.

147° Passio S. Clementis martyris (fol. 313^v-315^v).

Edita ibid.

148° Passio Stæ Katherinæ (fol. 315^v-325^r).

Edita in *Act. SS. Hiberniæ*, p. 681 sqq.

149° Passio S. Saturnini episcopi (fol. 325^r-326^r).

Edita apud Ruinart, *Acta martyrum sincera*, p. 129-133; in cod. om. num. 1.

150° Passio S. Mauri monachi (fol. 326^r-326^v).

Edita in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. II, p. 297-299.

151° Vita S. Rabodi episcopi et confessoris. Quod est
iii° kalendas Decembris (fol. 327^r-329^v).

Edita in *Anal. Boll.*, tom. VI, p. 5 sqq. et in *Mon. Germ.*, Scr. tom. XV, p. 569 sqq.

152° Vita S. Lebuini confessoris. Quod est pridie idus
Novembris (fol. 331^r-332^v).

Vita prorsus eadem atque ea quæ reperitur in codice Bruxellensi 197 (Vide *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 104, 52°).

Appendix ad cod. L. 29.

DE S. JERONE (Vide supra, p. 177, 62°).

Num. 1, pro Crevit autem (*ultima phrasis*) *ita cod.:*

Erant enim in juvenili pectore matura studia, et assiduis Deum exorabat gemitibus, ut eum in viam mandatorum suorum dirigeret; ne si quid de scientia hujus mundi attingeret, ipse in immane præcipitium totus iret. Interea dum promptæ voluntati merita religiosa succrescerent, prudenter diu celatum piæ devotionis affectum fidelibus decrevit aperire; videlicet qua suam ætutulam omnimodis cuperet cælestibus erudiri dogmatibus, ac quod transitoria penitus vellet declinare, quia scriptum esse audierat: " Bonum est adhærere Domino, ponere in Domino Deo spem „ Cum autem scirent pii genitores, quod suo animo haberet filius, partim minis partim blanditiis ne se desereret instabant. Et tentantes si quomodo eum possent ab arrepto distrahere proposito, immittebant ei fluxam seculi gloriam et reliqua remissioris vitæ blandimenta, postremo virtutis arduum finem et maximum perveniendi laborem. Sed fortis animi tyrunculus illa sæpe in anima versans promissa de quibus apostolus ait: " Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis „ his eos alloquitur verbis: *Hæc quæ commemoramini aut qualiscumque infortunii sunt amittenda eventu, aut mortis interveniente articulo. Hæc autem quæ Deus præparavit his, qui eum toto mentis affectu diligunt, non qualibet violentis potestatis validitudine, nullo termino possunt finire.* Illi vero ubi divina protectione munitum ad id quod moliebantur consentire nolle perspexerant, mox mutati virtute dexteræ excelsi adolescentulum ut cœptum quantocius aggrediatur negotium instigant, et ut his egregie præter cetera studens sagaci mente reconderet, unde postmodum notas faceret in populis ad inventiones ejus, qui nos vocavit in ammirabile lumen suum. Ex tunc omnium morarum impatiens dominici ingressus est scholam servitii, in qua non conversationis fervore novitio, sed sollicitudine assidua discitur, cum quibus armis Deo auxiliante, servis Dei sit resistendum ingruentibus exercitatorum ad supplantandum inimicorum bellis. Cœpit namque cum omni acris ingenii perspicacitate* sacrarum meditationi insistere scripturarum, et non diebus neque noctibus illorum abesse conspectibus, quorum se posse proficere doctrina perspexerat. Tunc etiam sedulo pertractans

* sic.

illud psalmistæ : * Bonum mihi, quod humiliasti me ut discam mandata tua „ singulis quibuscumque contubernaliū congrua exhibebat caritatis obsequia. Unde et contigit ut cum singulorum proprias studio discendi hauriret gratias scientiæ, omnibus tamen carus et acceptus esset. In brevi ergo temporis curriculo ad summum disciplinæ cælestis culmen provectus ad sedes paternas regreditur. Et secum reputans nullum debere in arrepti vigore propositi lacescere, sed quasi incipientem augere semper quod cœperit, ut apes prudentissima, divinorum præceptorum quosque propagatores perlustrat, ut alveariis sui pectoris dulciflua reconderet virtutum mella. Hujus ergo continentiam, illius sectabatur jocunditatem, istius lenitatem, illius vigilias; alterius legendi æmulabatur industriam, istum jejunantem, illum humi quiescentem imitabatur, alterius patientiam, alterius prædicabat spiritualis zeli fervorem; et alios comissa sibi quinque talenta honorum operum pio labore duplicare elaborantes sectatus, alios duorum multiplicatione sollicitos æmulatus, sui negligens omnibus juxta apostolum studuit omnia fieri. Et nunc hujus vitæ necessaria, nunc sanæ solatia doctrinæ egentibus ministrabat. Sic ergo cunctis virtutum floribus compta redimitus divina eligitur gratia et honore sublimatur sacerdotum. Cum igitur jam talis esset, qualis posset sine oblocutione omnium invidorum prædicare? Inimicus humani generis tantas in eo crescere virtutes impatienter ferens more solito invidens ingemuit. Tunc universa suæ nequitiae tela arripiens diversis tentationum machinationibus mundanis illum rursus desideriis irretire cōatur : et nunc corporis fragilitatem ad memoriam illi reducere, nunc ætatis prolixæ spatia, nunc tamquam impossibilem rem virtutes pavere, conari aggredi plurimos jam cœpisse et minime voti compotes * effectos fuisse. Vir autem Domini divino edoctus eloquio multiplices dæmonum esse captiones solerti præpositum labore servabat et prævidens ne versuti supplantationes in aliis superati novarum adinventionem artium in aliis vinceretur, magis et magis corpus suum humiliabat et servituti Domini subiciebat, et sæpe mente revolvens humanæ vitæ spatia æternitati comparata brevissima esse, diabolicis decrevit non cedere suasionibus, quoadusque spiritus cælitus per membra diffusus hos sibi infirmos regeret artus nec fatiscente umquam ætatem a muniis Christi posse excusari. Idcirco fidei anchoram figens in adjutorio Altissimi, *Si consistent, inquit, adversum me castra, non timebit cor meum, sed persequar inimicos meos et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant, quoniam Dominus qui vicit illos universa arma eorum in quibus confidebant distribuit, docet manus meas ad prælium, et posuit ut arcum æreum brachia mea. Et dedit mihi protectionem salutis suæ et dextera sua suscepit me.* His ergo aliisque quam plurimis sanctarum scripturarum propugnaculis inexpugnabile paracliti Spiritus præmuniens habitaculum multo diligentius quam cœperat adeptos more ecclesiastico perennis religionis gradus studuit competenti honestatis exornare sanctimonia. Cupiens itaque particeps fieri (num. 2).

Sub fin. ejusdem numeri ante Quod plura in cod.

Ipsūque fideliter adorarent, ut ad restaurationem suarum perditarum animarum quoquo pertingerent satagerent, ut denuo potius creaturæ quam Creatori

* cod.
compotens.

* cod.
violantis.

deservire desinerent dulcisonis hortabatur faminibus, nequando pristinis erroribus involutis fierent posteriora deteriora prioribus. Ait enim : *Quæ pars fratres fideles cum infidele ? Aut quæ societas lucis ad tenebras ? Quis autem consensus templo Dei cum idolis ? Templum enim Dei sanctum est ; quod estis vos. Quapropter, filii, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis, nolite respicere in vanitates et insanias falsas, ne templum Dei violantes * sitis monumenta dæmonum. Filii enim Dei sumus et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quod cum apparuit Christus, in quo speramus, similes ei erimus et quomodo non æqualitate naturæ tamen participatione gloriæ. Quid plura...*

Post num. 2 (acquisivit) in codd. add.

10

* cod.
meretur.

Et cum jam christiana religio per ejus doctrinam circumquaque floreret, et pro sanctitatis reverentia ipse miro veneraretur affectu, sæpe illam Domini sententiam tremens reduxit ad memoriam qua dicit : " Qui amat animam suam perdet eam ", scilicet intelligens in ea signatum ut qui pro aliquibus honestis laboribus vanis hujus mundi delectatur favoribus, ille futuræ remunerationis privetur recompensationibus. Unde ferventissimo accensus desiderio, suam pro Christo per tormenta variæ passionis concupivit ponere animam, ut secundum ipsius promissionem eorum quoque jungi mereretur * choro stolas suas qui laverunt in sacri sanguine agni, cujus voti eum compotem fieri divina disponens largitas hoc modo de hoste antiquo triumphare concessit.

20

Ea tempestate cum pagani deprædantes omnem locupletationem Fresoniæ alios (num. 3) ... ducerent, sanctus vir, de quo præsens loquitur historia, simul cum eis comprehensus judicio reservatur examinandus...

Post finem num. 6 (novo) in codd. add. sequentia.

Sicque plurimorum annorum curriculis in sui revolutione sibi succedentibus, ut tempus passionis ipsius, ita et locus sepulturæ post eorum excessum ab omnibus ignorabatur, donec placuit divinæ pietati tali revelatione ejus sacras manifestare reliquias.

* cod.
monerchiam.

Tempore quo totius gallici principatus monarchiam * Deo constituyente obtinuit Otto videlicet primus, qui regnavit annis xii et accepit regnum anno Domini mccccxlv, tempore Johannis xii papæ, ad corrigendam malefactorum pravitatem strenuus, ad corroborandam divini cultus sanctimoniam omni seculo prædicandus, erat quidam fidelis (num. 7).

Subsequentia miracula in edit. desiderantur :

Duo presbyteri quadam vice in die beati Jeronis clam intrantes ecclesiam ejus et cultellis suis nitentes aperire casulam, in qua quædam de ejus et aliorum sanctorum conservantur reliquiis volentes aliqua deportare, audiebant in testudine ecclesiæ tinnitum ad instar soni multarum nolarum, ac si ibidem multi falcones vel accipitres essent præsentibus eundem sonum in suis nolis faciendo. Qui ammirantes quid hoc esset, circumquaque in ecclesia et extra respicientes nihil hujusmodi perceperunt. Denique iterato aperire volentes, eundem sonum denuo multo intensiorem quam prius audierunt. Qui mox nimio pavore concussi aufugerunt velociter, dictum sonum de cetero non audientes.

35

40

Cuidam viro a quodam inimico suo fuit manus una gladio quasi totaliter abscesa, ita quod vix parte pelliculæ et paucis ligaminibus brachio, fractis ossibus et nervis, appendebat. Qui ex voto dicto sancto manum ceream obtulit et manus ipsius ejus ut speratur auxilio, fuit sanata brevi tempore integraliter, sola cicatrice
5 exterius in superficie remanente.

DE S. IMERIO (Vide supra, p. 182, 110°) (1).

Vita sancti Ymerii confessoris.

1. [Fuit * vir nobilis quidam Dei gratia præditus nomine Ymerius a puerili ætate Deo deditus, quorumdam secularium tumultibus depressus, qui nulli animum
40 voluptati dedit. Sed dum in hac terra adhuc esset positus, despexit jam quasi aridum mundum cum floreret.] Qui liberiori genere ex provincia Agaugiæ (2) exortus et vico Lugdunaco (3) sacris litteris instruitur. Qui cum multos cerneret ire per abrupta vitiorum [ab * occupatione secularium negotiorum se custodiendo abstrahere curavit.] [Maluit * Deo adhærere quam hujus mundi vitiis inservire.] [Videbat +
45 namque mortales homines secularia opera exercere; unde gemens in corde suo dicebat: *Quid faciam, quia cotidie impugnor pravis cogitationibus, et refrigerii locum minime invenire valeo?* Consilio autem inito sanctæ conversationis, oraculum cœpit ædificare] in paternæ hereditatis proprietate. Cumque vir Dei cœptum opus in promptu haberet, quædam supervenit muliercula nimio stupore accensa; et
20 videndi cupiditate anxia, interrogat de muri fabrica. Ex qua re Christi famulus Ymerius intelligens non concessum sibi a Deo esse locum, imperfectum muri reliquit ædificium; accitoque proprio famulo nomine Elberto, relicta domo rebusque propriis ac contribulibus suis, per abrupta viarum deserti iter inchoans, [devenit in vallem] quam vulgo [Secusiam (4)] nominant, quæ eodem tempore inhabitabilis
25 et colonis inculta manebat.

* 2

* 1

* 2

+ 1

(1) Definire non potuimus utrum diversa sit hæc, quam edimus Vita ab ea quam Alois Lütolf (*Die Glaubensboten der Schweiz vor St. Gallus*, p. 302) editum esse testatur ab X. Kohler in periodico *Actes de la société jurassienne d'émulation de 1861*; quod volumen nancisci nequivimus. Quum igitur in incerto res esset, Vitam hic edendam duximus. Uncinis inclusimus quæ in tribus legendis apud Trouilliat editis jam prostabant, atque numeris 1, 2, 3 distinximus; ubi vero plures loci ex eadem legenda deprompti successive occurrunt, notare semel numerum satis habuimus. Cuique autem patebit legendis hisce tribus præstare hanc vitam tum quod una serie omnia sancti gesta perspicue declarat, tum quod tacet prorsus fabulas quæ legendas deturpant, ut de grypho precibus sancti extincto atque de Imerii itinere Hierosolymitano. — (2) Tractus quem præterfluit fluviolus *Alle*, haud procul a *Porrentruy* (germanice *Pruntrut*) in pago Helvetiæ Bernensi. Vocatur etiam *Alsegau*, *Allegau*. — (3) Jam *Lugnez*, haud procul a *Porrentruy*. — (4) Alias *Susingen*, quæ vallis est quam perfluit *Suza* fluviolus, haud procul a *Courtelary*, ejusdem pagi Bernensis oppido. Nominatur infra (num. 3 extr.) *Suisiggum*.

* affertur
add. sed delet.

2. [In qua] modico tempore, ut bonus agricola, [sentes et spinas] propriis manibus [extirpare cœpit et ad cultum redigere,] memorans psalmigraphi dulcia eloquia, qui ait de labore proprio manuum panem edere et se beatum fore. [Sato vero agro, excretisque segetibus] et in aristas de floribus deductis, [nullus in spiciis messis colligendæ fructus apparuit. Cernens igitur sacer Ymerius hoc peractum 5 esse omnipotentis Dei examinatione, ut per Salomonem sapientia * affatur dicens quia *sicut aurum igne probatur, ita corda filiorum hominum comprobatur Deus,*] et quodammodo subtristis, [cœpit inquirere almæ Dei genitricis Lausonensem (1) ecclesiam.] Ad quam cum pervenisset, honorabiliter a rectoribus ejusdem ecclesiæ susceptus est. Horum igitur supplex [postulat adjutorium, ut ei circa locum epis- 10 copii vicinum degere licuisset.] Inter deprecative autem verba chartam eis inscribere rogavit eo ordine, ut, si divina clementia aliquam illi acquirendi tribueret gratiam, duas acquisitionum particulas præfatæ ecclesiæ redderet, partem autem portionis tertiam sibi famulantibus.

3. Perambulabat autem vicinia omnia perscrutando loca, sed [aptum sibi 15 locum minime invenit;] in se reversus, ad idem episcopium redit, commendatam a se epistolam meliorare promittit. Rursum venerabilis vir Ymerius ex more circuibat parrochias omnes et ecclesias. Tandem pervenit ad quendam locum Ciriliacum (2) nomine], ubi secundum suum propositum cœpit ædificare domum. Homines autem illius loci non cognoscentes tanti viri virtutem, certatim exire illum inde 20 uno animo coegerunt. Ille autem die ac nocte in oratione se dedit, dicens : *Deus cæli et terræ, cunctorum cognitor, in cujus voluntate cuncta subsistunt, cujusque voluntati non est qui resistat; qui revocas errantes, ut non pereant; custodi me servum tuum et ostende mihi locum, in quo tibi mundo corde deserviam; quia non possum invenire locum refrigerii.* At cum orasset ad Dominum validis precibus, 25 subripit per exhortationem Spiritus talis voluntas, ut per invia montium, vallium silvarumque ac per loca asperissima aquarumque decursiones ad locum priorem, quem antea dimiserat, cui nomen [Suisiggum] est, [remearet].

* 3

4. [Advesperascente * vero die, transacto culmine montis, ad quendam irriguum dilapsus est vir Domini fontem. Noctem vero illam insomnem duxit et pervigil in 30 Dei laudibus mansit. Circa autem gallicinium audivit nolæ sonitum, pulsansque in latere suum famulum, ait ad eum : *Audisne, mi frater, signum quod audio?* Ille e contra : *Nequaquam.*] *Sed miror te, pater, dicere talia : tot juga montium transivimus, nulla signa vidimus.* Vir autem Dei cultor promptus incubuit in Dei laudibus, in quibus erat solitus. [Intervallo postmodum aliquantulo facto, vice secunda 35 cecinit gallus]; et iterum idem audivit tintinnabulum. Ipse autem magis magisque permansit in orationibus. Demum per intercrepidinis spatium [suis auribus clarius sonorabiliusque allatus est metalli sonitus. Sacer igitur Ymerius anxius de trina tintinnabuli insonatione,] suum famulum alloquitur dicens : *Virtutis te signum*

(1) Suzæ etenim vallis hoc tempore ad Lausannensem diœcesim pertinebat. —
(2) Secundum Trouillat *Charcillat* in tractu Sancti-Claudii; potius vero, secundum Lütolf, *Cerliacum* (gallice *Cerlier*), ad lacum *Bieler* in pago Bernensi. Quo loco fuit olim sacellum sancto Imerio dedicatum.

audire non posse miror. Is namque diligenter erigens aures, protinus audit *sonantem nola* in latere montis positam. Venerabilis presbyter Ymerius [gratias egit Deo.

5. Transacto vero noctis crepusculo in ipsam partem, in qua sonitus incre-
 5 puerat, cum omni celeritate, angelo prævio, ducatum habuit;] visumque suprame-
 moratum signum festinus accipiens deosculansque, ac sinu commendans, subito
 superni luminis gratia infusus circumquaque habuit intuitum. [Dum autem con-
 sideraret amœni tatem loci], ex improvisu juxta densam corilum apparuit [sus* sil-
 vatica cum tribus porcis.] ex more volutata luto fricans se ad arborem præfa-
 40 tam. Extensa isdem pater manu, signum crucis edidit; oblita ipsa ferocitatis suæ,
 [per crucis dominicæ signum mansueta et domestica effecta est.] Interea [accessit*
 vir vitæ venerabilis ad corilum; amputavit quandam surculum, in quo nola
 appensam reppererat; quod decorticans] sustentaculi ferulam fecit; super quam
 incumbens diutius sanctus oravit Ymerius, ut summi Dei pietas fontis venam sibi
 45 aperiret. [Orante sancto Ymerio, de loco quo ferulam fixerat, largiter aqua effluere
 cœpit. Qui fons usque in hodiernum diem salutem præstat infirmis.

6. Mox vir Dei agnovit quia labor sui operis ibi requiei haberet finem.]
 Extimplo igitur exutus vestimento, [spinarum* aculeos urticarumque asperitatem
 incidere] et evellere incendiisque concremando destruere, Deo sibi que locum
 20 mundare, [templaque præparare curavit. Bene jam deforis desiderium suum
 extinxerat, quod diutius intus in animo ardebat.] Hujus sancti Ymerii studium
 fuit super vicinas arbores domum ædificare; in qua omnibus ad se venientibus
 caritatis gratia libentissime hospitium præparabat, ac æternæ vitæ desiderio
 satiabat. Siquando culpas quorumlibet agnosceret, numquam ab increpatione
 25 parcebat, sed amoris igne succensus studebat per linguam eis servire. Cuncti
 vero longe lateque positi audientes opinionem sancti, frequenter illi transmittē-
 bant oblationum munera. Vir igitur inclitus Ymerius [oratorium* sibi in honore
 beatissimi Martini confessoris Christi, cujus sanctas reliquias secum ex provincia
 attulerat, instruxit; ibique nocturno tempore, quiescentibus cunctis, seipsum Deo
 30 flendo offerebat.] Dum in corporis virtute et in suo fuit robore, per singulos dies
 sacra missarum sollemnia celebravit, nimio se luctu conficiens non solum pro suis
 criminibus, verum etiam pro totius mundi. Cumque vir sanctus die quadam domi-
 nicum corpus conficeret, affuit mutus, cujus ad loquendum lingua numquam fuerat
 dissoluta. Quem Christi sacerdos advocans, libatum Domini corpus ejus ori com-
 35 mendans, diu muta ad loquendum lingua mox est soluta.

7. [Igitur post* peractum miraculum longo jam confectus senio, religiosus Yme-
 rius in corde suo decrevit qualiter suum corpus per martyrium edomaret. Lectum
 humanæ carni incommodum placuit sibi ex asperrimis facere petris, et per novem
 annorum curricula breve tantulum quod quievit, super ipsas rupes* jacuit.] Sed
 40 per aliud supplicium dilacerare se disposuit, timens ne aliquod relictum crimen
 intus in animo fuisset de carnis suæ cogitatione: [cotidie* enim ante nares cribra-
 tum cinerem ponebat, ut siquando ad se retraheret spiritum, cinis intrans per
 naris concavum, evigilare faceret Dei famulum. Præter* hæc talem isdem Dei famu-
 * 1
 * 3
 * 3
 * 3
 * 1 et 3
 * 3 solus

* 1 et 3   lus habuisse abstinentiæ castigationem cognoscitur : tribus* diebus in hebdomada
 * 3 solus   semel modicum ordeacei panis sumebat ; ipsum* autem panem aqua et cinere con-
 * 2 et 3   fectum circa horam nonam comedeat. Cumque* jam tempus esset ut tanta ac talis
 virtus remunerari debuisset, membrorum dolor ad præcordia rediit. Et cum se
 morti proximum agnovisset, ad confessoris Christi Martini basilicam, quam ipse 5
 beatus extruxerat, deferri se jussit ; atque pro exspectatione sui exitus psalmos
 hymnosque, prout valebat, cum clericis decantabat. Inter hæc sancta illa anima
 carne soluta est (1).

8. Post mortem quidem illius cotidianis miraculis ejus membra coruscant].
 Ad extinctum namque sancti Ymerii corpus ægri veniunt, et sanantur ; perjuri 40
 veniunt, et dæmonio vexantur ; dæmoniaci veniunt, et liberantur ; leprosi veniunt,
 et mundantur. Claudis ibi gressus restituitur, et cæcis visus redditur. Turba lan-
 guentium mærentiumque variis infirmitatibus oppressa salutis medicamentum
 anima simul et corpore percipit. Perpendite, dilectissimi, ejus anima qualiter vivit
 illic, ubi semper vivit, cujus hic et mortuum corpus in tot miraculis vivit, gratia 45
 Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

VIII *. Codex signatus L. 59.

Fasciculus est foliorum membraneorum diversæ magnitudinis, ætatis et propo-
 siti diversi, quæ olim a codicibus aliquibus deciderunt. Ex his quæ ad rem hagio-
 logicam pertinent, omnia ad seculum XIV referenda sunt. In his præter partem
 legendæ SS. Silvestri, Agnetis, Basilii, Georgii, Eustachii, ex *Legenda aurea*, adsunt
 etiam fragmenta Vitarum SS. Sebastiani, Hieronymi, Theodori et Willibrordi.

(1) Die 14 novembris anni 615, ut vulgo creditur.

* CODEX SIGNATUS L. 30. Membraneus formæ minoris (0^m,215 × 0,160), binis
 columnis uno folio excepto, exaratus seculo XV ; pertinuit olim ad conventum
 S. Joannis evangelistæ in Weesp. Scriptum est enim in parte recta primi folii e
 duobus illis quæ in capite codicis numerica notatione carent : *Liber seniorum*
sorum conventus sancti Joannis evangelistæ in Weesp et iterum fol. II^v : *Dit boec*
hoert toe den susteren te Weseph ewangelisten. Codex exhibet nobis *Legendam*
Auream Joannis a Voragine. — CODEX SIGNATUS L. 70. Papyraceus foliorum 313,
 formæ minoris (0^m,209 × 0,144) duplici manu seculi XVI exaratus est. Altera
 descripsit *Legendam Auream* et hæc folia in binas columnas divisit, altera *Cronica*
Martinimana pulcris addicionibus ornata et aliquot homilias lineis plenis con-
 scripsit. Fuit olim sororum in Weesp. Fol. 311^v inscriptæ sunt sequentes notæ :
Weesp gebout door Pieter Venniens in den jaaren 1551. Op den 13 January 1518 is
door de personen van Dirk van Boma, Cornelis Haet, Peeter Pueers, p : van Bona,
C. V. M. de Backer na geseei. — CODEX SIGNATUS L. 71. Papyraceus foliorum 236, e
 quibus tamen nonnulla membranea sunt aliis immixta, formæ mediæ (0^m,205 ×
 0,145), partim lineis plenis (fol. 1-146), partim binis columnis (fol. 147-236) exaratus
 est seculo XV, nunc pluribus in locis temporis omnia corrodentis vestigia ferens.
 Continet *Legendam Auream*. In capite codicis adjuncta fuere folia membranea duo

IX. Codex signatus O. 81¹⁰.

Papyraceus foliorum 6, formæ minoris (0^m,206 × 0,138), nitide descriptus seculo XVI. Continetur in eo :

Historia de sancto Evergislo episcopo Coloniensi.

Textus primigenius Vitæ editæ apud Surium ad d. 24 Oct. Hujus merum compendium videtur Vita edita in *Act. SS.*, tom. X Oct., p. 657. Quare textum codicilli in Appendice damus. Barbarum subinde sermonem, ubi ipsi scriptori videtur tribuendus, corrigere religioni habuimus. Nec iteravimus quæ in hanc vitam utiliter annotata sunt in *Act. SS.* l. c.

Appendix ad cod. O. 81¹⁰.

DE S. EVERGISLO.

Incipit historia de sancto Evergislo episcopo Coloniensi.

1. Magnifica sanctorum patrum merita pio jugiter affectu venerari oportet ecclesiam catholicam, ut fidelium mentibus revocetur in memoriam qualiter illi suæ sacræ prædicationis dogmate religionis veræ per orbem fideique germina pro-
 5 pagarent, et antiquum paganæ superstitionis errorem usquequaque delerent. Erant enim patris familias, qui est Christus, indefessi agricolæ ac messorum ad excolendam amplissimam hujus seculi aream, fidei cultores, qui verbum vitæ, quod ipse Christus primo seminavit, sub vigili cura servarent, ne illud ex diuturno situ neglectum sentes et vepres penitus suffocarent. Unde illis querulantibus de ziza-
 10 niis, quæ inimici hominis superseminavit nequitia, dominica voce præcipitur :
 " Colligite primum zizania et ligate ea [in] fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum .". Quod sancti patres nostri rite peragentes, utpote tam salubris jussionis haud immemores, quidquid sibi antiqui hostis seminum fidei salutaris agello vendicavit ex audito, jure eorum curiositas funditus
 15 extirpavit, ac insolubilibus peccatorum nexibus implicatum inextinguibilis gehennæ incendio judicavit crematum; frugum autem maturitate messorum exigente, defertur ab his triticum in horreum prædicti patris familias, hoc est simplicitas virtutum proventibus onusta transportatur ab angelis in parasidiacæ jocunditatis amœna gaudia, ubi nemo collocatur, nisi qui alma morum puritate
 20 tritici * fertilitati albedinique similis ** dicatur. Quid plura? Ad tale ergo opus
 ecclesiæ rectorum deservivit animus, in tali studio tota eorum fervebat intentio.

* cod. tritice.
 ** cod.
 simulis.

in parte adversa prioris index contentorum descriptus est, in recta parte posterioris hæc nota : *Dit boec hoert toe den ouden susteren toe Weesp, toe sunte Johan ewangelisten huus.*

2. Intra quorum consortium beatissimus præsul Evergisus accrevit, qui ex nobili parentum prosapia secundum seculi fastum progenitus, Tungrorum civitate fuit exortus, quæ Gallicarum tunc temporis urbium maxima pollebat, nunc autem pristina dignitate enervata, stat magni nominis umbra. In qua Dei vir postquam in Christo sacri baptismatis fonte renatus exiit infantulus vagitus, de 5 die in diem majusculis proficiens incrementis prætendebat insignia gratiæ et virtutis, forma utique speciosus et toto corpusculo lætabundus. Igitur parentes suæ prolis felicitate gaudentes, supernæ clementiæ pro tantæ indolis beneficio * jugiter referebant gratias et laudes, ipsumque Christo servitutum in jure perpetuo devoverunt ac juxta ritum ecclesiasticum Nazarei Domino mancipare disposue- 10 runt.

* cod.
beneficia

* cod.
ornamentum

3. Jam vero de sedulitate discendi, de morum ornamento * mirabili non opus est dicere, cum nullus relationis stylus valeat explicare. Nam ultra modum ætatulæ semper pii laboris exercitio occupatus, aut se fatigabat orationibus, aut scholizabat sacris lectionibus, et si quid recti aure perceperat, cordis armariolo 15 memoriter recondebat, sicque cum adhuc parvus ætate, tanto tamen cœtaneos conversationis gratia et morum superabat honestate, quanto juniores stellas lucifer claritate. Nuper namque eruditioni traditus, vixdum primis litteris immorabatur, et tamen jam quoddam magisterii et scientiæ privilegium sanis moribus imitabatur, atque annos * primævos grandævæ maturitatis ** perfectum est exem- 20 plis et moribus eruditissime comitatus. Hic nimirum lectioni assidens indefessus prandiolum protraxit in vespere, offensis parentibus, et ut sanctus Daniel abstinens a cibis delicatioribus parvo contentus, assuevit magis sustentare quam corpusculum colere. Sed quod sibi abstraxit pauperibus erogavit, ac normam clerocinii sic dignæ conversationis usibus cœquavit et mundi gloriam jam ætatulæ tenellus 25 religione grandævus calcavit, quatenus magistra Spiritus sancti gratia de litteræ vetustate gradatim ad novitatem spiritus et gratiam attolleretur, et digne in illorum numero aggregaretur de quibus per archiapostolum dicitur : * Vos estis genus electum regale sacerdotium. .

* cod. anno.
** errore in
cod. scriptum
est post hanc
vocem
comitatus.

* cod.
erigente.

4. Interea vir Severinus Coloniensis civitatis episcopus, nomine videlicet et 30 meritorum dote magnificus ac per cuncta laudabilis, officio exigente * curæ pastoralis suæ parrochiæ ecclesias circuibat et secundum sanctionis canonicæ instituta doctrinæ et ædificationis gratiam singulis ministrabat. Sed peccatis exigentibus christianorum tunc temporis sive bacchania paganorum arriana hæresis in Galliis pullulavit, ut lorice quibus erant veræ fidei cultores induti vix remanerent imper- 35 tusæ ; quam prædictus vir Dei Severinus, quocumque se vertit, gladio suæ linguæ abrasit. Cujus rei studio cum etiam ad dictam superius metropolim deveniret, nam et ibi perfidus Eufрата tritico zizania superseminavit, tractaturus utique de statu ecclesiæ et de propectibus animarum ; ilico primum ex fratribus qui dignitate et cura ipsi ecclesiæ præerat, accersivit, et qui eorum et quomodo in divinis cultibus 40 se haberent cum omni solertia requisivit. Ad cujus interrogationem sacerdos viridicus responsionem congruam prout visum fuerat ordinavit, ut inter cetera etiam sacri pueruli miras primitias fideliter inculcavit. Audiens hoc archiepiscopus,

gaudio quippe repletus tantæ laudis, tyrunculum suis conspectibus statim præcepit
 adesse, volens videlicet, an ita se res haberet, purius ventilare. Qui cum in ejus
 venisset præsentiam cœpit beatus pontifex præclaræ indolis animum verborum
 dulcedine et blandis affatibus aucupare paulatimque in ejus sanis responsionibus
 5 ultra spem sanctitatis mysterium intueri. Illum vero deinceps ardentissimo dilec-
 tionis affectu affilians * inter amplexus et oscula quo secum pergeret fuit exhor-
 tans. Jam autem sacer Christi scolasticus quo fieri mereretur juxta interpretationis
 gratiam pars Domini et funiculus hæreditatis ejus, mundanas gloriolas ac fallaces
 divitias seculi omnino contempsit, ad moresque et obedientiam mandatorum ejus
 10 studium acclinavit simplicique victu et veste contentus nihil extra Deum possidere
 curavit. Immo jam sapienter discernens quid Deo placeat, quidve * etiam displi-
 ceat, juxta Apostolum rationabile Deo obsequium reddebat, totumque vitæ cursum
 ex ejus sententia ordinabat, quia sicut majus est voluntatem Domini facere quam
 nosse, ita prius est nosse, quam [facere]. Porro bonæ conversationis successibus
 15 vegetatus et longæ consuetudinis beneficiis ad hauriendum præcepta vitæ saluta-
 ria amore insatiabilî cælestis sapientiæ fontibus incumbibat, ac veluti apes florigera
 divinorum eloquiorum prata decerpens, intra cordis alveariolum favos fidei et
 virtutum gemmiferos coaptabat.

* cod.
assilians.

* cod.
quidne.

5. Procedente vero tempore videns archiepiscopus alumnum dominicum
 20 et ætate et moribus decenter ornatum, jamque majoris gratiæ suscipiendis honori-
 bus tempestivum, ne sub modio quidem diutius lucerna lateret, sed super candelabrum
 posita in domo Dei agentibus luminis beneficia ministraret, sane prudenti
 concilio divinis illum cultibus et altaris ministerio admoveere decrevit ac per sin-
 gulos gradus, prout decebat, solemniter ad diaconatus officium usque promovit.
 25 Jam vero * vix poterit enarrari quantus et qualis in amministrazione assumptæ
 dignitatis effulsit, quantoque et morum et operæ moderamine jugum impositum
 non pari tamen cervice portavit. Sciebat enim sicuti legebat septiformis ecclesiæ
 sacramentum, et quod altari assistentium septenarius exigat numerus columna-
 rum. Incredibile vero est quantum se præstiterit in Dei observantia mandatorum,
 30 ne * videlicet tantæ gratiæ videretur inaniter usurpare vocabulum. Porro juxta
 legis enthole in Dei tabernaculo die ac nocte didicit excubare et mēnsæ dominicæ
 inreprehensibiliter deservire, virtutum operatione præclarus suscepto ministerio
 dignus vir sine descriptione ex omni parte perfectus; sed paulo post intervallo
 dierum quantæ gratiæ ac meriti haberetur diaconus divina pietas voluit homini-
 35 bus fieri manifestum.

* cod. ver.

* cod. ut.

6. Quodam itaque tempore scilicet die dominica cum ex more orationis causa
 secreta noctis in hora sancta circuiret loca cum archiepiscopo simul in terram
 prostrati cælestis militiæ dulcem melodiam audire meruerunt in cælo. Quod cum
 nesciret quid significaret, senex doctus monitu angelico, sanctum Martinum nun-
 40 tiavit migrasse de seculo, angelosque psallere de ejus animæ adventu optato *.
 Unde diaconus Dominum quam multis potuit gratiarum actionibus cumulavit, ac
 rem tacitus consideravit.

* cod. optat.

7. Interea vero beatus pontifex ætate senescens vitæque præsentis occubitum

* *supple
verbum ut
reliquens vel
gaudens.*

imminere prænoscens, illum pia devotione ab ipso edoctum *, migravit ad Christum. Nec mora, vir magnæ sanctitatis quamvis invitatus ascendit gradum episcopalis benedictionis, nam clerus et populus Agripinæ Colloniæ destitutus tanto pastore tum votis tum precibus eum imploravit sibi præesse. Ac vix tandem pectus miræ abstinentiæ, quamvis jam solitum, caritati cedere fecit. Porro pontificales 5 gestans infulas statum ecclesiæ cotidie in melius augmentabat, ejus familiæ cibum in tempore oportuno dabat, commissum populum ornabiliter instruebat, omni virtute a peccandi consuetudine retrahebat, omnibus dolentibus clementer subveniebat, tanta elegantia urbem ornat, quod Aurea Colonia ab incolis nomen habebat. Oculum vero suæ mentis ad Dominum convertebat, illudque evangelii 10 cotidie in menteolvebat: " Qui habet abundabit, et qui non habet, id quod habet auferetur ab eo. "

8. Sed jam sacer antistes in dies de virtute in virtutem proficiens et senili ætate gravescens dolore capitis nimium occupatus more solito sacrata loca circumvit oraturus. Cum vero ad sanctorum martyrum Gereonis sociorumque ejus, vere 15 infirmantium refrigerium asilum devenit, mox ut ecclesiam oratum intravit, in memoriam sanctorum solito versum " exultabunt sancti in gloria ", psallere cœpit; statimque genibus flexis " lætabuntur in cubilibus suis ", divinitus responsum accepit. Quod divinæ virtutis oraculum viro Dei per manifestationem Spiritus revelatum docuit illius feriæ diem fore, quo martyres sancti reddebant Creatori 20 quod in eis non potuit mori. Unde usque hodie illius diei gaudia ita fecit incolis digne celebrari annua, ut omnibus sanctorum fiat intercessio continua. Sanctus vero pontifex ex sanctorum aditis pulverem languenti capiti cum sanctæ crucis signaculo imponens sanus recessit veluti jam repueriscens.

* *cod.
origine.
* cod. omnia.*

9. Hæc minus doctor ecclesiæ spectans coronam justitiæ cura pastoralis sollicitus ac fidei calore inflammatus, causa abjiciendi fetoris idolatriæ Tungrim civitatem, qua fertur claram originem * traxisse divina providentia prædestinante intrepidus pergebat visitare. Ibi sane cum omni * auctoritate prædicabat, et errantes ad viam veritatis ducebat, et prave agentes et delinquentes seu negligentes ut cito corrigerent se, bonos et mediocres ut meliores fierent, optimos ut in bonitate 25 persisterent admonebat, errantiumque corda prædicatione sancta sufficienter replebat. Interea cum Dominus eum ad dignam mercedem revocaret, et ut cursum consummationis feliciter perageret quadam nocte media surrexit et solitarius secundum morem ad sanctæ Dei genitricis Mariæ monasterium oraturus perrexit, illud semper adimplens psalmistæ: " Media nocte surgebam ad confitendum tibi 35 super judicia justitiæ tuæ. ", Sane vero dum iter ageret psalmodians " Tu autem Domine susceptor meus et gloria mea, exaltans caput meum ", , aderant latrones, qui de nocte surrexerunt, ut jugularent homines, magnum lucrum in eo adventasse sperantes; unusque eorum uno ictu teli eum jaculavit, quo cursum consummationis xviii kal. octobris feliciter explevit. Cumque præter simplicem vestem nihil 40 in eo reperissent, in secretiorem locum eum deportantes ac virgultis quas forte in via collegerunt, quo illorum crimen lateret, eum opperientes, propter amissionem eorum propositi tristes effugerunt, nihil secum præter peccata portantes.

Angelos obsequium ejus famulatui præstare quis dubitabit, cum convexa cæli athleta * triumphalis ascendit. Sustinuit calumniam sed pervenit ad gloriam.

* *cod.*
adleta.

10. Facto autem mane cum aurora initium claret diei, infausta fama volante, quæ sancti Evergisli nuntiavit martyrium consummatum fore, omnis civitas
5 tristitia et metu repleta flebat amare. Cum vero tum clerus et populus simul quam festinanter venirent ad locum, ubi jacebat corpus tam sanctum, tum vili tegmine coopertum cordis in receptaculo pro talis viri exitu nimis permoti digna ejus reverendo funeri persolvebant munia devoti unanimi prece illius loci episcopum licet voluntarium interpellantes, ut honore quo deceret cum suo favore conderen-
10 tur artus exanimis. A quo justa eorum petitio concessa ejusque prudentioris consilii discretione perfectius adjuncta congratulabatur subditorum piæ devotioni ipse compatiens in omnibus illorum voluntati. Quantus ergo luctus, quam ineffabilisve doloris mœror circa * sanctum corpus ab utriusque sexus multitudine assisteret, scriptis propalare quasi præteriti fletus lamenta redintegrando jam miseret, cum a
15 tam pii patroni præsentia corporali orbatorum uniuscujusque menti sub notitia queat esse justicium. Sed nihilominus interea angelorum in cælis exultabat cœtus, quos lætificabat gloriosissimus ejus adventus, quo et nos suis meritis intercedentibus aspirare speramus et credimus si fidei vestigiis, quæ pius ille pastor præces- sit cum utriusque hominis conamine, quod est ipsa fide et opere, insistimus.

* *cod.* cura.

20 11. Succedentes tandem sacratissimi corporis portitores fidelissimi monstrabant in se causam effectus gemini, feretrum scilicet humeris infatigabilibus gestando, nec tamen a miserandi gemitus lacrymis ad tempus cessando. In quo ostenditur spontaneos vero fuisse ad inevitabile quod instabat necesse, invitos autem propter ejus quod corporaliter subsequebatur abesse. Sicque comitante
25 innumerabilis populi multitudine clerique congregatione fida cum hymnis competentibus præcedente, deferebatur sanctum corpus ad sanctæ Dei Genitricis Mariæ oratorium, quod tunc temporis fuit celeberrimum. Ibi vero plurimis, ut mos est, exequiis circa * venerandum corpus a plebe expletis psalmorumque melodiarum et missarum celebratione ab ipso catholico et omni clero rite peractis, depositus est
30 in secretiori loco territorii memoratæ ecclesiæ, commendatur cum omni sepulchralis honoris veneratione. Sed quid dicam? Sanctitas ejus immensa excedebat quæque ab humano officio impensa. Quare autem secretis sancta membra conderentur a supradictis Tungris, debet memorari scriptis. Timebant enim ne forte Colonienses suarum reliquiarum expertes, venerabile corpus tempestate bellorum
35 sibi auferrent si neglectius quam dignum esset positum invenissent. Tantas vero virtutes per merita beati Evergisli dignatus est ex illo tempore in eodem loco Dominus operari, etiam ut dicerent incolæ talem fidem in cælis jam coronatum servare, qualem ad illos nimis in terris dictus est habere. Quidquid enim a tam sacri corporis patrocinio sperabatur fidei affectu impletum est pio ejus effectu.
40 Nec solum ibi colebatur præsens sed nusquam defuit absens. Sane ejus intercessionem sunt cæci illuminati, claudi restaurati, paralytici curati leprosi mundati, sani a dæmonibus vexati, quæ uti gesta sunt si quis voluerit litteris significare, fastidium lectori videtur irrogare. Quis vero magna et maxima tunc a Deo fieri signa

* *cod.* cura.

per tam sacri præsulis merita dubitabit, cum quanta et qualia usque hodie per illud Dominus dignetur exercere nemo, Deo gratias, valeat explicare. Ergo ne legenti vel audienti in fastidium fiat, pauca de plurimis, id est de ejus translatione dicere sufficiat. *Sequitur locus de translatione editus in Mon. Germ., Scr. tom. IV, pp. 279, 280; insuper in cod. add. :*

12. Ergo corde et animo profusis precibus unanimiter exoremus sedulo ut nos tanti pontificis optineat intercessio redemptoris auxilio detque ejus deprecatio nobis indulgentiam in hoc seculo et quod Christus justis promisit in futuro. Amen.

13. Nota quod aliqui dicunt corpus antedicti sancti cum apportaretur extra Coloniam in vicino immobile omnibus permansisse quousque de sancta Cecilia venerunt ac antistitem beatum secum devotissime detulerunt.

X. Codex signatus O. 81¹⁸.

Papyraceus foliorum 18, formæ minoris (0^m,172 × 0,13), nitide una manu descriptus sec. XVII. Continetur in eo :

Passio quorundam venerabilium Patrum Carthusianorum in Anglia.

Opusculum R. P. Mauriti Chauncy editum ex hoc cod. in *Anal. Boll.*, tom. VI, p. 36 sqq.

XI. Codex signatus O. 81¹⁵.

Papyraceus foliorum 5, formæ minoris (0^m,183 × 0,138), una manu anno 1660 exaratus. In hoc continetur :

Vita S. Gerlaci eremitæ et confessoris in candido habitu sacri et canonici Ordinis SS. P. N. Norberto cælitus præmonstrati per Guilielmum Cripium compendiatâ.

Vita S. Gerlaci edita est in *Act. SS.*, ad d. 5 Jan., tom. I, p. 309 sqq. ; de compendio Cripii actum est ibid., p. 305, num. 2.

XII. Codex signatus T. 305.

Membraneus, ex duobus unus factus foliorum 45, formæ mediæ (0^m,278 × 0,167); quorum prior hagiologicus, foliorum 24, lineis plenis exaratus est seculo XIII. Tituli ac litteræ majores rubricatæ. Harum duæ vitam ac prologum incipientes

haud ineleganter admixto cæruleo exornatæ sunt. Folio papyraceo 1^r (annexa sunt enim quatuor in capite codicis) cum indice contentorum inscripta est hæc nota iterum scripta fol. 1^r in margine superiori: *Ex bibliotheca G. J. Gerard 1774.*

Vita domni Theoderici abbatis sancti Huberti in Ardenna (fol. 1^r-48^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 24 Aug., tom. IV, p. 848 seqq.; ac in *Mon. Germ.*, Scr. tom. XII, p. 37 sqq.

XIII. Codex signatus T. 308.

Membraneus foliorum 72, formæ mediæ (0^m,283 × 0,171), lineis plenis stylo ferreo ductis exaratus sec. XII. Tituli ac litteræ majores rubricati. Olim in bibliotheca Domini Gerard erat A. 23.

[Gesta episcoporum Leodiensium.]

Edita ope hujus cod. in *Mon. Germ.*, Scr. tom. VII, p. 161 sqq.; cfr. pp. 151, 158.

XIV. Codex signatus T. 355.

Chartaceus paginarum 500, formæ mediæ (0^m,193 × 151), descriptus seculo XVII; qui, utpote congeries quædam ex aliis documentis ut plurimum jam dudum typis datis, parum conferre potest ad certam de sanctis Chartusianis consequendam scientiam. Fuit olim Domini Gerard, in cujus bibliotheca signatus erat A. 83bis. Titulus autem hic est:

Decora sacri Ordinis Cartusiensis seu pontifices, martyres cæterique vitæ sanctimonia doctrinaque conspicui in quantum alibi prætermissi cum selectis aliquot exemplis et documentis. Confessionem et decorem induisti amictus lumine sicut vestimento. Psal. 103. Accessit supplementum originum domorum Italiæ et Lusitaniæ nec non aliarum alibi sitarum.

XV. Codex signatus X. 20 (1).

Chartaceus foliorum 72, formæ minoris (0^m,21 × 0,143), binis columnis, lineis graphide ductis, exeunte seculo XV exaratus una manu. Alteri tamen manui debentur versus qui postea fol. 72^v inscripti fuerunt.

[Epistola Eusebii de morte S. Hieronymi] (fol. 1^r-37^r).

Edita apud Migne, P. L., tom. XXII, p. 239 sqq.

[Epistola Augustini de magnificentiis beati Hieronymi]
(fol. 37^r-42^v).

Edita ibid., p. 281 sqq.

[Epistola Cyrilli de miraculis beati Hieronymi] (fol. 42^v-67^v).

Edita ibid., p. 289 sqq.

XVI. Codex signatus X. 65.

Membraneus foliorum 8, præter papyracea non pauca eo fine annexa ut compactus fieret justum volumen; formæ minoris (0^m,20 × 0,15), lineis plenis graphide ductis, exaratus seculo XIII. Tituli ac litteræ majores rubricata. Prima codicis littera viridi colore admixto, tamen rubro depicta est.

1° Passio S. Mathiæ apostoli vi kal. Martii (fol. 1^v-5^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 24 Febr., tom. III, p. 441 sqq. — In cod. om. duplex prologus. In fine paucis verbis contracta sunt, quæ fusius in primo prologo sunt relata.

2° Qualiter corpus ejus a Judea Treverim devenerit (fol. 5^r-6^r).

Ista relatio constat numm. 1, 2 edit. ibid., p. 445, et iis quæ num. 3-8 (pp. 446, 447) relata sunt, sed paucissimis verbis contracta.

3° De tribus magis relatio qui Dominum adoraverunt.
viii idus Januarii (fol. 6^r-7^r).

Edita ex hoc cod. apud Floss, *Dreikönigenbuch* (Köln 1864), p. 116-118, uti manus moderna notavit in folio chartaceo præfixo.

(1) CODEX SIGNATUS V. 66. Papyraceus foliorum 309, formæ mediæ (0^m,274 × 0,205), qui complectitur *Legendam Auream*; binis columnis exaratus est anno Domini 1469, quemadmodum patet ex sequentibus, quæ fol. 309^v scripta sunt: *Explicit summa Lombardica sive Passionale continens gesta sanctorum scriptum sub anno Domini M^oCCCCLX nono.*

4° Quomodo corpora eorum Constantinopolim deven-
rint (fol. 7^r).

Item ibid., p. 118.

5° Qualiter a Constantinopoli translata sunt Mediola-
num (fol. 7^r-7^v).

Item ibid., p. 118-120.

6° Quomodo a Mediolani pervenerint Coloniam (fol. 7^v).

Item ibid., p. 120.

7° De translatione ejusdem (fol. 7^v-8^r).

Item ibid., pp. 120, 121.

XVII. Codex signatus X. 66.

Membraneus foliorum 2, annexis chartaceis non paucis, ut ita fieret justum volumen, formæ minoris (0^m,23 × 0,16), exaratus seculo XIII. In cod. continetur :

[Fragmentum divini officii in sacræ virginis Catherinæ festo recitandi cum responsoriis nonnullis signis musicis notatis].

XVIII. Codex signatus X. 67.

Membraneus, formæ minoris (0^m,206 × 0,151), foliorum 30, quorum fol. 15 minus est reliquis, fol. 30 nonnisi dimidium ; seculo XII exeunte scriptus lineis graphide ductis ac binis columnis, præter fol. 1^r et fol. 15, quæ lineas habent plenas. Præterea, tum in initio, tum in fine, compingendo adjecta sunt folia sex chartacea. Continetur

Vita beati Athanasii episcopi.

Hæc nonnisi ex excerptis conflatur; ut profitetur ipse scriptor in prologo : *Sanctissimi patris nostri Athanasii præclarissimos actus et persecutiones ac passiones quas pro catholicæ fidei defensione sustinuit, de diversis sed veris et authenticis ecclesiæ catholicæ historiis colligere et in unum volumen quæ per multa repperi dispersa congregare curavi*. Revera autem fere omnia desumpta sunt ex Cassiodori *Historiæ tripartitæ* septem libris prioribus (Migne, P. L., tom. LXIX, p. 902-1097), sæpe mutato rerum ordine, multis in compendium redactis, paucissimis additis ex Ruffino, ut est narratio pueri ab Athanasio puero baptizati, edita in

Act. SS., ad d. 2 Maii, tom. I, p. 188. Codex ipse remittit (fol. 4^v, fol. 30) ad Historiam tripartitam, si quis velit plura reperire.

Fol. 30^v alia manu posterioris ætatis scriptæ sunt orationes duæ, una ad Spiritum sanctum, altera ad angelum custodem.

XIX. Codex signatus X. 68.

Membranaceus foliorum 159, formæ minoris (0^m,214 × 0,158), conscriptus sec. XII, titulis rubricatis itemque litteris initialibus, nisi quod in tertia ultima parte codicis desint litteræ initiales; in fine autem una cæruleis lineaminibus decorata, aliæ duæ rubro viridique colore depictæ sint.

In chartula papyracea tegumento interiori adhærenti post contentorum index sec. XVIII descriptum legitur eadem manu, at nescio quo ex fonte: *MS. anni 1139*, (man. pr. 1107) *quoniam 1107 in fine libri non fuit scripturæ tempus*. Si quidem fol. 159^r ad calcem operis refertur mors S. Pibonis accidisse anno 1107.

1° Præfatio beati Calixti papæ de sequente opere (1^r-3^v).

Edita ex parte in *Act. SS.*, ad d. 25 Julii, tom. VI, pp. 43, 44, numm. 170, 171.

2° Prologus super translationem beati Jacobi apostoli (fol. 3^v-5^r).

Edit. ex parte *ibid.*, ad d. 1 Nov., tom. I, p. 22.

3° Translatio beati Jacobi apostoli fratris Johannis evangelistæ ab Iherosolimis in Galetiam (fol. 5^r-11^r).

Edita in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, Part. I, tom. I, p. 66-69. — In cod. ultima phrasis om. (*Hæc sunt...*)

4° Epistola beati Leonis papæ de translatione beati Jacobi (fol. 11^r-13^r).

Edita tum alibi, tum in *Act. SS.*, ad d. 1 Nov., tom. I, pp. 21, 22, paucis variantibus; pro *Athanasius* in cod. *Anasthasius*.

5° De tribus sollempnitatibus beati Jacobi apostoli (fol. 14^r-17^v).

Inc. *Beatus Lucas evangelista in Actibus apostolorum ostendit beatum Petrum apostolorum diebus azymorum ab Herode carcere fuisse reclusum.*

6° [Miracula beati Jacobi apostoli] (fol. 17^v-52^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 25 Julii, tom. VI, p. 47-58.

7° Historia Karoli magni (fol. 53^r-99^r).

Pseudo-Turpini historia Karoli et Rolandi, edita apud Reiffenberg, *Chronique rimée de Philippe Mouskes*, tom. I, pp. 489-518; ast inter fol. codicis 80 et 81 inte-

ger excidit quaternio a verbis nempe *Tunc gigas audito verbo miratus est (multum ... — Reiffenb., p. 508 med.) ad verba Quemadmodum tamen post liberationem telluris* (Reiffenb., p. 507 ad calcem).

8° De miraculo Rotholandi comitis quod apud urbem Granopolim per eum Deus dignatus est facere (fol. 99^r-100^v).

Additamentum Historiæ Pseudo-Turpini editum etiam a Reiffenberg op. cit., p. 629 et a Kollar in *Anal. monum. omnis ævi Vindobonensibus*, tom. I, pp. 483, 484.

9° Sermo Calixti papæ de inventione corporis beati Turpini episcopi et martiris (fol. 101^r-104^v).

Sub hoc titulo, aliis etiam postea titulis intermixtis, legitur reliqua pars additamenti supradicti a verbo *Beatus itaque Turpinus* (Reiffenb. et Kollar, loc. cit.); interjectis quibusdam versibus moralibus.

10° Vita Amici et Amelii sociorum (fol. 105^r-124^r).

Vita qualis reperitur apud Vincentium Bellov. (*Spec. hist.*, lib. xxiv, cap. 162 sqq.), nuper edita apud Mone, *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit*, tom. V, 1836, pp. 146-160. De his vide *Act. SS.*, ad d. 12 Oct., tom. VI, pp. 124 sqq. Sequitur aliud supplementum historiæ Pseudo-Turpini: *de septem artibus, quas Karolus in palatio suo depingi fecit* (cfr. Reiffenberg, op. cit., p. 627; Kollar, op. cit., p. 479).

11° [Gesta episcoporum Tullensium seu Leucorum] (fol. 126^v-159^r).

Edita ex hoc codice in *Mon. Germ. hist.*, Scr. tom. VIII, p. 632 sqq.

XX. Codex signatus X. 72.

Maxima parte chartaceus, nonnullis tamen interjectis membranis; constat fol. 215, formæ minoris (0^m,211 × 0,148); numeri tamen inscribi tantum cœpti sunt a folio 3; unde non numerantur nisi folia 213. Exaratus est a pluribus manibus sec. XV, litteris initialibus ac titulis subinde colore rubro, semel etiam cæruleo depictis. In folio membraneo agglutinato libri operculo descriptus est elenchus contentorum, qui reperitur et in fol. papyraceo sequenti.

Fuit liber monasterii montis *Dominæ Mariæ in Ysselsteyn* (1), ut legitur in prædicto folio, tum fol. 34^a.

(1) * Iselstadium, vulgo *Ysselstein*, ditio cum arce cognomine, nota ab anno 1270, inter Leckiam et Islam. in tractu Hollandiæ, quæ a familia cognomine Amstelisque ad Egmondanos, et ab iis ad Nassovios Arausiacos transiit, nequidquam reclamantibus Egmondæ comite, Gaveræ principe... Ab eodem Arnoldo sub annum 1394 fundatus Prioratus, dictus *mons Dominæ nostræ*, Ordinis Cisterciensis,

1° Vita sanctæ virginis Katherinæ de Senis quæ obiit
anno Domini M^oCCC^oLXXX^o (fol. 1^r-30^r).

Compendium Vitæ editæ in *Act. SS.*, ad d. 30 Apr., tom. III, p. 853. Ad finem enim hæc habet cod.: *Notandum est autem quod ista extracta sunt et abbreviata ex Legenda sanctæ virginis Katherinæ de Senis quam composuit venerabilis frater Raymundus doctor sacræ Theologiæ et magister generalis Ordinis Prædicatorum, hujus sacratissimæ virginis confessor. Et licet infinita quasi, ut ita dicam, gesta ejus ac miracula tam in Vita ejus quam post transitum gloriose ostensa hic sunt prætermissa, tamen cursus Vitæ ejus, qui quasi totus miraculosus et super naturam extitit, luculenter hic potest considerari. Amen.*

2° Vita sanctæ Christi ancillæ Mariæ de Oegenes a
venerabili patre Jacobo Achonensi quondam episcopo
postea Romanæ * cardinali discreto sermone con-
scripta (fol. 34^r-57^v).

* sic

Edita in *Act. SS.*, ad d. 23 Junii, tom. IV, p. 636-666. -- Ad finem hæc nota adjuncta est: *Explicit vita beatæ Mariæ de Oegines juxta Nivellam in Gallica Brabantia, anno ab incarnatione Domini M^oCCCC^o nono adventus sui tercio.*

3° [Vita Elizabeth sanctimonialis in Herckenrode] (fol.
59^r-67^v).

Edita in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Bruz.*, Part. I, tom. I, p. 362-378.

XXI. Codex signatus X. 73.

Foliorum 143, formæ minoris (0^m,204 × 0,139), lineis plenis stylo ferreo ductis, non una manu seculo, ut videtur, X exaratus. Subinde tituli ac litteræ majores rubricata. Fol. 84^v inscripta est hæc nota: *Liber sancti Bertini. Si quis eum abstulerit retinuerit aut celaverit, anathema sit. Amen.* Folio 1^r descriptus index contentorum, tempore tamen fere deletus; unde manus recentior eum rescripsit in parte adversa folii cujusdam præfixi.

1° Libellus de quibusdam sanctorum patrum Eustasii
atque Vualdeberti abbatum Luxoviensium virtutibus
ab Adsone ejusdem loci monacho editus (fol. 1^v-12^v).

Editus apud Migne, P. L., tom. CXXXVII, p. 687-700.

extra muros oppidi; sed eodem ampliato, intra ejus mœnia conclusum. , (H. F. Van Heussen, *Historia episcopatum fœderati Belgii, utpote metropolitani Ultrajectini*, etc., tom. I, p. 188).

2° Opuscula de regimine beati Eustasii et doctrina discipulorum suorum (fol. 13^v-16^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 29 Martii, tom. III, p. 785 sqq. — In cod. mutila desin. *vidissit Eustasium* (num. 5, lin. 4).

3° Vita sancti ac beatissimi Columbani abbatis et confessoris (fol. 17^v-52^v).

Vita auctore Jona edita apud Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 5 sqq. — Vitæ addita sunt carmina edita in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, tom. II, pp. 13, 13, 214.

4° [Vita S. Attalæ abbatis] (fol. 53^r-58^v).

Edita apud Mabillon, loc. cit., p. 123 sqq.

5° [Vita S^{læ} Burgundoforæ] (fol. 58^v-71^r).

Edita apud Migne, P. L., tom. LXXXVII, p. 1070 sqq.

6° Vita beati Bertulfi abbatis (fol. 71^r-79^v).

Edita ibid., p. 1061 sqq. Sub fin. in cod. stylus paululum immutatus est.

7° Passio S. Eugenii Toletanæ sedis episcopi (fol. 79^r-84^v).

Edita in *Anal. Boll.*, tom. II, p. 131 sqq. — In cod. omm. num. 16-18 et epitaphium quod de se S. Eugenius edidisse fertur.

8° Sancti Gerulfi martyris exigua litteris et magna meritis passio (fol. 85^r-92^v).

Edita ex hoc cod. in *Act. SS.*, ad d. 27 Septemb., tom. VI, p. 259 sqq.

9° Vita beatissimi viri Bertuini confessoris atque pontificis. Quod est in idus Novembris (fol. 92^v-97^r).

Vita de qua sermo est in *Anal. Boll.*, tom. VI, p. 16 (*Quarta quæ incipit...*)

10° Nonis Februarii in pago Tarnensi depositio sancti Bertulfi confessoris (fol. 97^r-97^v).

Breviculum Vitæ S. Bertulfi cujus Acta edita sunt in *Act. SS.*, ad d. 5 Febr., tom. I, p. 674. Vid. Append.

11° Vita vel Passio sanctorum Juliani et Basilissæ, Antonii presbyteri et Anastasii, Marionillæ et Celsi (fol. 97^v-118^r).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 9 Jan., tom. I, p. 575 sqq. — In cod. incipit: *Beati igitur martyris Juliani* (num. 1 sub fin.). — Hinc inde manu recentiori quædam lineis superscripta sunt aut adjecta in margine.

12° Passio S. Pantaleonis martyr. Quod est v^a kal.
Agustas (fol. 118^r-126^v).

Res narratas quod spectat, convenit cum *Passione* edita apud Mombrinium tom. II. In cod. siletur de prodigiis quæ post gloriosam S. Pantaleonis mortem contigisse narrantur.

13° Passio sanctorum Aurelii, Georgii, Felicis, Nataliæ
ac Liliosæ, Johannis, Mariæ et Floræ (fol. 126^v-142^v).

Edita in *Act. SS.*, ad d. 27 Julii, tom. VI, p. 451, sqq. — In cod. plurimæ lect. variantes; additus est etiam hymnus in honorem SS. MM. editus in *Anal. Boll.*, tom. V, p. 384.

Appendix ad cod. X. 73.

DE S. BERTULFO (Vide pag. præc., 10°).

Qui, ut relatu veridicorum compertum est virorum, cujusdam ditissimi ac nobilissimi juxta seculum viri famulus valde dilectus. Cui ob magnæ fidelitatis studium isdem suus dominus curam suorum commisit equorum; quibus cum solerti cura præesset et quadam die eos more solito ad pascua duxisset, ex concavis nubium sinibus delapsa est tempestas prævalida, cujus metu perculsi homines qui erant 5 passim sparsi ad operandum per agros sub omni celeritate suas fugerunt ad domos. At vir mansuetus jam dictus videlicet Bertulfus nequaquam confidens in fugæ præsidio sed totis nisibus spem suam ponens in Domino, stetit secus domini sui sonipedes sub divo opperiens intrepidus auxilium a protectore superno. Recordatus est fidelissimi famuli sui multumque ei compatiens transmisit unum ex 10 pueris suis citissimum mandans ei ut quantocius rediret domum; qui obtemperans jussis domini sui festine perrexit. Cumque propinquaret illo quo servus suus stabat sub axe poli nudo, vidit e regione capitis illius aquilam expansis alis volitantem, cujus alarum expansio vim pluvie grandinisque diræ procellæ repellebat ab eo. Hæc qui missus fuerat puer ut vidit, nunciare domino suo non distulit Qui celer 15 surrexit et si verum esset quod puer nunciaverat, videre properavit; et ut oculis comperisset ita fore ceu a pueri audierat ore, procidit ad genua ejus toto flagitans ex corde ut illi venialiter indulgeret quod sui famulitii causa tantam vim tempestatis pertulisset. Pro hoc itaque circa eum cælitus patrato miraculo ab omni eum servitutis absolvit debito et quandam juris sui villam nomine Herbecham ejus 20 perpetualiter delegavit dominio; in qua ipse postea monasterio constructo clericos aggregavit, cum quibus quoad vixit regi regum Domino religiose atque indefesse famulavit. Qui primo de suo loco propter paganos Bolonia civitate translatus nuper ab Arnulfo comite Gandavo in ecclesia S^{ci} Petri III nonas Decembris relatus et honorifice conditus est. Eodem die similiter corpus beatissimi Guthunali Britanno 25 rum regis et confessoris et pignora sanctorum Audomari episcopi et Bertini abbatis et monachi.

XXII. Codex signatus X. 118.

Membraneus, foliorum 122, præter præfixum unum initio, formæ minoris ($0^m,143 \times 0,113$), lineis plenis stylo ferreo ductis, non una manu exaratus seculo X. Tituli ac litteræ majores minio jam ætate pallescente depicta. In parte recta folii 1 delineata est imago sanctæ crucis. In charta tegumento adhærente manus recentior indicem contentorum descripsit.

1° Vita S. Richarii confessoris (fol. 1^r-22^v).

Vita auctore Alcuino edita in *Act. SS.*, ad d. 26 Aprilis, tom. III, p. 441-447. — In cod. om. prologus et ob fol. excisum ultima pars num. 5 ac initium num. 6.

2° Vita S. Fursei episcopi atque confessoris (fol. 23^r-52^v).

Edita *ibid.*, ad d. 16 Jan., tom. II, p. 36-41.

3° Virtutes S. Fursei (fol. 52^v-66^v).

Editæ *ibid.*, p. 41-44.

4° Vita S. Hugberti episcopi et confessoris (fol. 67^r-109^r).

Edita ope hujus cod. *ibid.*, ad d. 3 Novemb., tom. I, p. 806 sqq.

5° Passio S. Lantberti gloriosi episcopi (fol. 110^r-122^v).

Vita auctore Godeschalco edita *ibid.*, ad d. 17 Septemb., tom. V, p. 574 sqq. — In cod. multæ sunt lect. variantes ac inde a num. 11 tum ob excisa folia, tum ob negligentiam compactoris interturbata est series rerum narrandarum.

XXIII. Codex signatus Z. 68 (olim 684).

Constat foliis membraneis 8 formæ minoris ($0^m,193 \times 0,155$), præter membranulas minores duas, quarum altera inter fol. 4 et 5, post fol. 8 altera adjecta est. Codicis folia 1-8, seculo XI exaravit scriba unus, binis (præter quam fol. 1^r) columnis; post quem scriba alter subæqualis aliqua fol. 8^v et in membranula huic apposita descripsit; demum tertius paulo recentior membranulam inter fol. 4 et 5 implevit. In titulis etiam capitum describendis, prima aliqua manus minio plura descripsit, tum altera fere æque antiqua ceteros addidit, præter unum quod fol. 3^v (*Quod viri Dei sanctitas...*) satis recenter est suppletum. Fol. 1^r litterarum ductus vetustate vel usu evanescentes manus altera satis antiqua rescripsit, tum aliquot locis manus tertia recentior iterum interpolavit.

Totum codicillum implet

[Vita metrica S. Gisleni].

Edita ex hoc codice ab Gul. Harster in Bibliotheca scriptorum medii ævi Teubneriana : *Novem Vitæ sanctorum metricæ*, p. 148-178.

ERRATA CORRIGE.

p. 192 ad cod. signatum L. 70, in nota (*)

lin. 10 lege *Martiniana* pro *Martimana*.

lin. 12 , *Verniers* , *Venniens*.

      , , , *1511* , *1551*.

lin. 13 , *Sneers* , *Pueers*.

DE VITA SANCTI GISLENI

A RAINERO MONACHO CONSCRIPTA.

In animo habebat vir egregius Joannes Bollandus hancce beati confessoris Gisleni Vitam, quando ipse, ut sperabat, ad diem usque 9 octobris, S. Gisleno sacram, opus suum ingens deduxisset, publici juris facere (1). Quibus eximii decessoris sui promissis quum arbitratum esset Josephus Ghesquierus standum non esse, atque Raineri libellum prorsus omisisset (2), anno demum præterito e re visum est nimis diu neglectum opus edere et hisce Analectis inserere (3). Quia verò tum non sinebant temporis angustia, ut examinarentur quæstiones aliquæ necessario discutiendæ, eas jam, ut polliciti sumus (4), aggredimur. Sed antequam de Rainero ipso auctore ejusque libello, et de libelli hujus cum aliis Vitis sive S. Gisleni sive aliorum coætaneorum affinitate aliqua proponamus, omnino necessarium videtur prius breviter recollere quæ quotque antiquis temporibus conscriptæ cognoscantur S. Gisleni Vitæ; quo fiet ut reliqua clarius explicari possint.

I. De Vitis sancti Gisleni antiqua ætate conscriptis.

Quoniam Vitarum illarum seriem jam percensuerit olim Ghesquierus noster (5), id nobis agendum est, ut omissis quæ ad rem præsentem non faciunt, additis etiam, quæ ille omiserit, opusculis, ipsius vestigiis hæreamus; notemus insuper in singulis Vitis quo vel quibus in manuscriptis codicibus ad nos usque pervenerint. Incipimus igitur ab ea, quæ a Ghesquero indicata est

1. VITA PRIMA. *Jamdiu quidem illa periit, nec spes fere superest illius umquam reperiendæ; sed eam notam faciunt verba anonymi Vitæ secundæ auctoris: Multa nempe sunt et innumerabilia, quæ de hoc viro sanctissimo Gisleno populorum rumor refert, vel quæ in chartulis antiquissimis difficile intueri valent (6). Eamdem Vitam*

(1) Vide *Act. SS.*, tom. II Jan., p. 1046, annot. a. — (2) Vide *ibid.*, tom. IV Oct., p. 1012, num. 11. — (3) *Anal. Boll.*, tom. V, p. 212-288. — (4) *Ibid.*, p. 209. — (5) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1010 sqq., in comm. præv. de S. Gisleno, § I. — (6) *Ibid.*, p. 1034, num. 16.

indicare etiam videntur verba Raineri similia (1), *quæ postea a nobis cum hisce prioribus conferenda sunt.*

2. VITA SECUNDA, *quæ post proœmium* : *Opportunum nobis, fratres carissimi, incipit : Venerandus igitur Dei sacerdos, ab anonymo conscripta est, quem Ghesquierus putat non diu post annum 898 manum operi admovisse* (2). *Illam servavit unicus, quem sciam, codex manuscriptus, Montensis nempe 221 (alias 27 vel 8401), seculo XI medio exaratus. Vitæ textum, quem ex hoc codice recognovimus, secundum eundem semper citavimus. Insuper proœmium Opportunum nobis in codice Valencenensi 668 Vitæ tertiæ præpositus legitur* (3). *Eamdem Vitam, omisso quidem prologo, totam operi suo Annalibus historiæ illustrium principum Hannoniæ* (4) *ad verbum inseruit Jacobus de Guis-sia. Descripsit postea illam ex ipso codice, ut videtur, Montensi Simon Guillemottus, olim prior cænobii Sangisleniani, atque Mabillonio misit, qui eam inde edidit* (5); *Mabillonii editionem typis denuo commisit Ghesquierus* (6).

3. VITA TERTIA *Rainerum monachum auctorem habet atque ipsa hic in quæstione versatur. Quoniam autem, qui eam continent, codices manuscripti multi sunt, immo plures fere quam qui ceteras omnes Vitas exhibent, atque plurimum interest eorum accuratam notitiam, ut polliciti sumus* (7), *tradere, longiorem hanc tractationem in paragraphum sequentem rejicimus.*

4. VITA QUARTA, *cujus initium* : *Sanctus Gislenus clara Græcorum prosapia, jejunum est operis Raineri (Vitæ nempe et miraculorum numm. 1, 2, 5, 6) compendium. Eam habemus exscriptam ex manuscripto Ultrajectino S. Salvatoris. Quoniam vero nihil aliud egit compendiator, nisi ipsa Raineri verba exscripsit, illum edere operæ pretium prorsus non est.*

5. VITA QUINTA *ea a nobis dicitur, quam tribuit Ghesquierus discipulo alicui S. Gerardi* (8), *eidem nempe, quem agnoscit auctorem libelli qui inscribitur* : *Inventio et Miracula sancti Gisleni* (9). *Servabatur Vita illa cum dicto libello in codice cænobii sancti Gisleni signato TT sub titulo* : *Homilia de actibus et prædicatione SS. patris et fundatoris nostri Ghysleni scripta a monacho sub obedientia S^{ti} Patris Gerardi restitutoris nostri militante circa anno Domini 938. Codicis ætatem ejusdemque fata ignoramus, quamquam arbitramur eum jam in bibliotheca Philippica latere* (10). *Hujus apographum a*

(1) In epist. dedic. (*Anal. Boll.*, tom. V, p. 212, l. 30), et mirac. num. 33 (ibid., p. 283, l. 17). — (2) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1010, num. 4. — (3) Vide infra, p. 215. — (4) Lib. X, cap. LXVII-LXXIX (Ed. de Fortia d'Urban, tom. VII, p. 240-280). — (5) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 790-796; cfr. p. 788. — (6) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1030-1035. — (7) Tom. V, p. 210 in nota. — (8) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1011, num. 7. — (9) Edit. ibid., p. 1035-1037. — (10) *Catalogi librorum manuscriptorum*

monachis Cellensibus transmissum exscripsit Ghesquierus, cujus exemplar penes nos est. Incipit homilia : Memoriam electorum Dei, fratres carissimi, semper venerabilem...

6. VITA SEXTA item homilia est, de qua siluit Ghesquierus; quam tamen ab ipso ex apographo Sangisleniano exscriptam habemus. Notaverat ad finem operis librarius, qui codicem, unde apographum habebat Ghesquierus, exaravit : Hæc homilia ex veteri nec non attrita membrana hujus monasterii (*Sancti nempe Gisleni*) desumpta non concordat per omnia cum suo originali, sed per detractionem et additionem claritati reddita est, ut pio et curioso posset deservire lectori. *Homiliæ in exemplari nostro sequens præfixus est titulus : Incipit oratio in laudem S. Patris et fundatoris nostri Gisleni habita circa annum nongentesimum trigesimum octavum ad monachos Cellenses per religiosum ejusdem monasterii sub S. Gerardi abbatis obedientia militantem. Incipit homilia : Semper et ubique venerabilem electorum Dei memoriam. Quicquid vero narret titulus supra recitatus, non eadem est hæc homilia cum Vita quinta, sed illius retractatio; in qua, ut nota supra exscripta optime explicatur, pluribus ex Vita quinta seu homilia altera verbo tenus servatis, plurima addita sunt, vel dempta, vel mutata. De eadem infra sermo redibit; quo loco etiam docebimus cur illam simul cum Vita quinta edendam esse arbitremur.*

7. VITA SEPTIMA, ubi incipit prologus : Sancti qui de hujus carnis ergastulo; Vita vero : Auctor rerum omnium Deus, auctorem habet Philippum Harveng, abbatem Præmonstratensem monasterii Bonæ Spei, atque inter ejus opera edita est (1). Hujus vitæ duos codices reperimus, Namurcensem scilicet bibliothecæ civitatis 76, seculi XV (2), et Londiniensem inter additicios codices Musei Britannici 10050, seculi XII (3); qui codex idem esse videtur cum codice Lobienso, olim bibliothecæ D. Vergauwen (4). Ex notis Ghesquieri, quæ apud nos servantur, compereimus etiam Vitam eandem contineri in codice cænobii S. Gisleni signato MMM; qui quam fortunam tulerit, ignoramus. Habemus item Vitæ hujus apographum ex manuscripto S. Foillani, ceterum ignoto.

in bibliotheca Philippica, quem catalogum ipse magnificus bibliothecæ possessor Thomas Phillips typis Mediomontanis imprimi curavit, nonnisi partem aliquam exiguam inspicere potuimus; quamvis multa contentione allaboraverimus, ut plura nancisci liceret. Quare nonnisi conjecturis aliquibus hac in re niti possumus. Certum autem est codices multos cænobio S. Gisleni in hanc bibliothecam derivatos esse; quod vel ex *Indice bibliothecarum e quibus congesta est bibliotheca Philippica* perspicuum est, qui index tomo I catalogi laudati subjectus est. — (1) *Philippi abbatis Bonæ Spei opera omnia*, ed. N. Chamart, (Duaci, 1621), p. 766-773; et inde Migne, P. L., tom. CCIII, col. 1337-1350. — (2) Vide *Anal. Boll.*, tom. I, p. 524. — (3) Vide *Archivum Pertzii*, tom. IX, p. 494. — (4) Vide *ibid.*, tom. VIII, p. 553.

8. VITA OCTAVA poema est, cui præmittitur epistola : Præceptorum .O. particulari et prælato .W. monachus particularis et infimus, quod valet in munusculis melius. Exhortatione tua... *Argumentum incipit* : Artius ascisci summæ Deitatis amor; *Vita vero* : Arcibus e policis fixit rex lumina terris. *Exhibet hanc Vitam tum codex olim in bibliotheca Cellensi notatus II, jam bibliothecæ Philippicæ num. 378 (1), tum codex bibliothecæ regis Hagensis signatus Z. 68, olim 684 (2); ex quo ultimo codicillo eam nuper edidit Gulielmus Harster (3). Volunt autem Mabillonius (4) et post eum Ghesquierus (5) in dedicatione littera O. designari Oduinum II, qui annis 1114-1142 Cellæ S. Gisleni præfuit. Cui rei obstat quod codicem Hagensem seculo jam XI scriptum esse recte agnovit Harster (6). Quoniam vero litterarum forma non prohibet quominus codicem ad extremum seculum XI referamus, non repugnandum videtur, si quis Oduinum I hoc loco intelligeret, qui annis 1081-1093 Gislenianus abbas fuit; si omnino de Gisleniano abbate agitur: quod minime certo constat.*

9. VITA NONA alterius poetæ est, illius certissime rudis; quæ incipit : Supplex oro, veni me, Kyri sancte, juvare (7). *Hujus apographum habemus ex manuscripto sancti Gisleni satis vetusto, quem Petrus Baudry seculo XIV ineunte fuisse exaratum testatur (8), quemque putamus esse codicem olim in bibliotheca Cellensi signatum MMMM (9).*

Adnotandum est ab utroque hoc poemate differre Vitam metricam quam edidit Philippus Brasseur (10), proprio scilicet Marte confectam; quæ etiam postea iterum typis mandata est (11). Hanc profitetur auctor se secundum Raineri scripta conficere (12); et usus quidem est Vita a Rainero conscripta, qualem eam referunt codices infra enumerandi 1, 2, 3, 4, 5; quod vel ex hoc apparet, quod secundum horum codicum in capite III Vitæ lectionem (13) locum, qui in suo opere huic capiti respondet (14), scripsit; aliunde tamen se nonnulla insuper hausisse ipse testatur, ut quæ de S. Gisleni episcopatu Atheniensi habet (15).

(1) Vide Archivum Pertzii, tom. VII, p. 96. — (2) De eo vide *Catal. codd. hag. bibl. reg. Hagensis*, supra, p. 207. — (3) *Novem Vitæ Sanctorum metricæ*. Leipzig, Teubner (1887), p. 148-178. — (4) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 788 in marg. — (5) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1012, num. 12. — (6) *Op. cit.*, p. vi. — (7) Vide *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1012, num. 13. — (8) *Annales de l'abbaye de St Ghislain* (Vide infra, p. 218), p. 209. — (9) Cfr. supra, num. 7. — (10) *Aquila S. Guisleno ad Ursidungum prævia seu ejusdem Vita...* (Montibus, 1644), p. 11-41. Illud opusculum prima pars est operis ejusdem Philippi, cui titulus generalis : *Theatrum abbatiarum Hannoniæ* (Montibus, 1645); antea autem solum editum erat sub titulo : *Ursa S. Guisleno prævia* (Montibus, 1636). — (11) *S. Guisleni episcopi Atheniensis ... Vita ...* (Tornaci, 1734). Omissum est in titulo auctoris nomen. — (12) *Aquila...*, pp. 11, 14, 27, 32. — (13) Vide *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 218. — (14) *Aquila*, p. 15. — (15) *Ibid.*, p. 14. Illius ea de re testimonium, quod hic exscribere longum est, vide sis apud Ghesquierum, in *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1016, num. 28.

10. VITÆ DECIMÆ claritatis ergo nomen imponemus versibus octoginta septem, quibus in officio a nobis edito ex codice Montensi 221 seculi XI (1), sancti confessoris gesta comprehenduntur. Difficile satis est decernere unde ea desumpta sint; videntur tamen juxta Vitam secundam conscripta, tum quod cum sola Vita secunda (2) recordentur S. Gisleno exemplum S. Dionysii in sua vocatione prævisse (3), tum quod silentio premant sæpe postea memorandam historiam de pisce, a Rainero traditam (4) et in Vita secunda omissam: quomodo scilicet, invisente S. Gisleno beato præsule Amando, quum cibus deficeret, ad utriusque sancti pedes piscis lucius e fluvio prosiluerit, qui largam monachis præbuerit refectionem. Quod factum se ab abbate Simone audisse Rainerus testatur.

Notatos insuper invenimus codices manuscriptos duos, qui quam Vitam continerent, reperire nequivimus. Alter est bibliothecæ Philippicæ, num. 1384 (5); de altero autem etiam dubitamus utrum revera existat. Adducit siquidem Potthast, nullo indicato numero, codicem universitatis Montepessulanæ (6), quem in hujusce scholæ catalogo nequaquam reperire quivimus (7). Liceat suspicari errorem hic latitare, virumque doctum, quum in indice tomi VII Archivi Pertziani (8) perperam indicatum invenisset Vitam S. Gisleni pagina 196 citari (p. 96 erat scribendum), hancce paginam respiciens atque ibi de bibliotheca Montepessulana, eaque sola, agi intelligens, statim collegerit in aliquo Montepessulano codice S. Gisleni Vitam exstare.

Tandem, ne aliquid omittamus, Vitarum 2, 3 (semel solius Vitæ, semel Vitæ cum miraculis), 8 et 9 apographa exstant in bibliotheca nationali Parisiensi, in collectaneorum Benedictinorum tom. VI (cod. Paris. 11765), fol. 75 sqq. Hæc sunt, ni fallor, quæ a Simone Guillemot priore Gisleniano acceperat Mabillonius (9).

II. De codicibus manuscriptis Raineri opus continentibus.

Jam aperuimus paucis (10) quibusnam codicum subsidiis editionem nostram adornaverimus. Sed postulant res postea tractandæ ut paulo uberius eorum notitiam tradamus, quæ per modum elenchi tantum tunc temporis exponebamus. Et quidem manuscriptos codices, quotquot reperire potuimus, octo adhibuimus, præter fragmentum noni. Sunt videlicet:

1. Codex bibliothecæ publicæ Montensis num. 221 (alias 27 vel 8401),

(1) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 291-294. — (2) *Ibid.*, p. 292 med. — (3) Vitæ cap. xi (*ibid.*, p. 226). — (4) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1030, num. 3. — (5) Vide Haenel, *Catal. libr. mss.*, col. 829. — (6) *Bibl. hist. med. ævi*, p. 722. — (7) *Catal. gén. des mss. des bibl. publ. des départements*, tom. I, p. 259-477. — (8) p. 1051. — (9) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 789, num. 1. — (10) *Anal. Boll.*, tom. V, p. 210.

olim cænobii S. Gisleni ibique signatus KKKK, exaratus medio seculo XI, ut infra ostendemus (1). Passim aliqua correxit vel rescripsit manus multo posterior, præcipue vero titulos vel nomina propria uncialibus capitalibusque litteris mixtis exarata; quæ in commodum lectoris subinde bis vel ter inter lineas vel in margine superiori aut inferiori rursus adscripta leguntur. Exciderunt folia quatuor, nempe 10 et 11, quæ aliis duobus manu seculi XVI-XVII scriptis suppleta sunt, itemque folium ante 29 et ante 35, hæc non suppleta. Folium 28 loco suo inter compingendum motum est; quod ante fol. 22 adesse debebat. Continet codex post officium Sancti Gisleni (fol. 1^r-7^v), Vitam ejusdem secundam (fol. 8^r-23^v), deinde Vitam tertiam auctore Rainero (fol. 23^v-61^v), tum sermonem super miracula (fol. 62^v-71^v, fol. 62, vacante), denique miracula (fol. 71^v-143^v). Quibus addiderunt partim (fol. 144-151) manus altera seculi XI jam provectoris, partim (fol. 152-155) manus tertia seculi XI-XII, locum de instauratione Cellensis monasterii desumptum ex Vita S. Gerardi Broniensis (Inc. Eidem igitur duci Gisleberto...; desinit autem emicat lux peregrina (2). Reliqua desunt in codice mutilo.

2. Codex item Montensis num. 222 (alias 229 vel 4587), olim etiam cænobii S. Gisleni, ubi signatus erat LLLL, seculo XIII ex superiore descriptus. Continet Vitam tertiam, sermonem, miracula (fol. 1^r-67^v), omissis tamen miraculorum numeris 32-34 (Sunt aliqui — est sermo). In eadem compactura alter involutus est codicillus foliorum 24, seculo XII-XIII exaratus, qui continet Vitam aliquam S. Joannis Evangelistæ. Codicem 2 ex cod. 1 exscriptum esse, cum fere absoluta eorum inter multiplices ceterorum codicum varietates congruentia demonstrat, tum vel solæ evidenter probant lectiones aliquæ variantes, quæ aliter jam explicari nequirent (3). Quod autem desint aliqui miraculorum numeri (4), id nequeo rite explicare; nulla enim hoc loco neque in codice 2, (ubi num. 31 miraculorum ab infima parte recta folii 64 desinit), neque in codice 1, (ubi desinit idem numerus supremo folio 131 verso), nulla, inquam, in alterutro exciderunt hoc loco folia. Quum tamen omnino videatur 2 ex 1 esse exscriptum, fortasse id conjicere licebit, librarium longi operis tædio motum esse, ut locum aliquem male subtraheret (5). Codicis hujus apographum (6), quod adhuc servamus, acceperant majores nostri; quo usi sunt ad edendos subinde aliquos Raineri locos (7). Mabillonius vero exemplar præ manibus habuit ex

(1) p. 230. — (2) *Act. SS. O. S. B.*, sec. V, p. 265-268, num. 20-25 med.; inde *Act. SS.*, tom. II Oct., p. 300-313, num. 41-57. — (3) *Anal. Boll.*, tom. V, p. 248, not. 22; p. 251, n. 23; p. 276, n. 11; etc. — (4) Nempe num. 32-34 (ibid., p. 282 sqq.). — (5) Nec jam in tali scriptura verba numeri 35: prout a præfato monacho didicimus quicquam habent, ad quod referantur. — (6) Cfr. *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1037, annot. ff. — (7) In commentario prævio de S. Amando (*Act. SS.*, tom. I Feb.,

codice 1 vel 2 vel potius ex aliquo ab utroque haud absinili (1) descriptum.

3. *Codex Bruxellensis num. 14924-14934, olim cænobii S. Petri Lobiensis. Codici sec. XI exarato præfixus est quaternio, qui Vitam tantum tertiam S. Gisleni sec. XIV descriptam præbet, et eam quidem mutilam, quum desinat circa finem capitis xv; omittit etiam epistolam ad Ratbodum, prologum, capitula.*

4. *Codex Valencenensis nunc signatus num. 668 (2), olim cænobii S. Amandi Elnonensis, exaratus extremo sec. XII. Continet solam Vitam (fol. 24^r-32^r), omissis epistola ad Ratbodum et capitulis. Proæmii loco substitutus est prologus Vitæ secundæ: Opportunum nobis (3)... Textus codicum 3 et 4 vix aliquando leviter a codicibus 1 et 2 discrepat.*

5. *Codex Duacenus num. 508, olim cænobii Aquicinctensis. Pars, quæ Vitam auctore Rainero cum sermone et libro miraculorum continet (fol. 103^r-149^r), non eadem manu, cui reliqua debentur, scripta est, sec. XVI; desunt autem, quia quaternio decidit, miraculorum numeri 9-26 med. Textus qui prope ad lectionem codicum 1 et 2 accedit, ignorantia vel oscitantia librarii plurimis mendis respersus est, quas corrigere, sæpe quidem perperam, conata est manus sec. XVI; quæ eadem in Vita, non vero in miraculis, titulos addidit, quos ubique manus prima neglexerat. Prorsus ut in codice 1 post miracula legitur locus de instauratione cænobii Cellensis supra laudatus, at is non integer. Quum vero codicis 5 lectiones non solum cum 1 et 2 (4), sed etiam pluries mirum in modum cum solo 2 conveniant (5), sæpe tamen rursus ab eo dissentiant, ut codicis 1 (6) sive etiam aliorum (7) singularitatibus adstipulentur, ad hanc demum deducimur sententiam, ut codices 2 et 5 uterque ex 1 exscripti sint, at non immediate sed mediante codice aliquo, qui et locum ex Vita S. Gerardi contineret, nomina Ratbodi et Raineri in epistola dedicatoria sola littera R. indicaret, et jam a codice 1 in illis lectionibus recederet, quæ codd. 2 et 5 communes sunt. Ex hoc codice 5 vel potius valde simili (8) mutuatus est Jacobus de Guisia locos libri miraculorum quos Annalibus suis inseruit (9). Surtius vero, quem*

p. 834), de S. Gerardo (ibid., tom. II Oct., p. 253 sqq.), de S. Gisleno (ibid., tom. IV Oct., p. 1013 sqq.). — (1) Vide tom. V, p. 282, nn. 1 et 2; at p. 251, nn. 28 et 32; p. 255, n. 47; p. 274, n. 7; p. 275, nn. 10 et 11. — (2) In Catalogo anno 1860 edito signatus erat 471, tom. II. — (3) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1030. — (4) Vide tom. V, p. 243, num. 5, n. 5; p. 248, n. 21; p. 252, n. 18 et passim ubique. — (5) Vide ibid., p. 212, n. 7; p. 243, n. 5; p. 245, n. 8; p. 249, n. 14. — (6) Vide ibid., p. 217, n. 15; p. 226, n. 5; p. 241, n. 7. — (7) Vide ibid., maxime p. 223, cap. vii, n. 5; p. 224, n. 9; p. 228, nn. 4 et 9; p. 237, n. 13. — (8) Vide ibid., p. 250, n. 16; p. 251, nn. 28 et 32; p. 252, nn. 18 et 29; p. 254, nn. 14 et 35; p. 255, n. 44. Ast adsunt loci non pauci, ubi diversa habent codex 5 et Guisius. — (9) Lib. x, cap. lxxx-lxxxv (ed. de Fortia, tom. VII, p. 282-298); cfr. *Anal. Boll.*, tom. V, pp. 211 et 250 sqq. — Quibus adde

diximus *Vitam tertiam more suo expolitam edidisse* (1), hanc ex aliquo inter hos quinque priores codices vel horum simili desumpsit; quod vel inde patet quod caput III *Vitæ* secundum eorum lectionem, a ceteris multum discrepantem (2), tradit.

6. *Fragmentum pergamenum codicis seculo XI exeunte exarati reperimus in collectaneis Wilthemii, inter codices Bruxellenses signatis 6777-6827. Folium est duplex, ab inferiore parte paululum resectum. Primi tantum folii pars recta cum duabus etiam in parte aversa lineis ad sanctum Gislenum spectat* (3): continet dimidium fere caput XVIII seu ultimum *Vitæ*. Quod fragmentum, quamvis exiguum sit, magni tamen est momenti; codex etenim bene in lectionibus concordat cum codicibus 7, 8, 9, maxime cum 8, 9 (4); qui tres codices intima, ut mox videbimus, inter se cognatione conectuntur, et a reliquis prorsus recedunt; unde ex codicis 6 ætate deduci potest hanc insignem textus codicum 7, 8, 9 diversitatem antiquam prorsus esse.

7. *Codex Bruxellensis num. 9636, olim cænobii S. Laurentii Leodiensis, exaratus seculo XII. Continet Vitam, sermonem, miracula (fol. 148^v-170^r), omissis tamen epistola ad Ratbodum, capitulis Vitæ et miraculorum, atque miraculorum numeris 25 et 32-37. Valde negligentem in hoc codice describendo se præbuisse amanuensem jam notavimus* (5); hujus lapsus plerosque emendare vel supplere conata est manus non multo posterior. Ingenti quidem discrimine recedit codex a textu codicum 1, 2, 3, 4, 5; cujus rei nonnisi aliquam partem negligentia causa esse potuit; sed de his rursus postea. Codicem adhibuit v. cl. Duvivier ad edendos locos quosdam ex libro miraculorum (6).

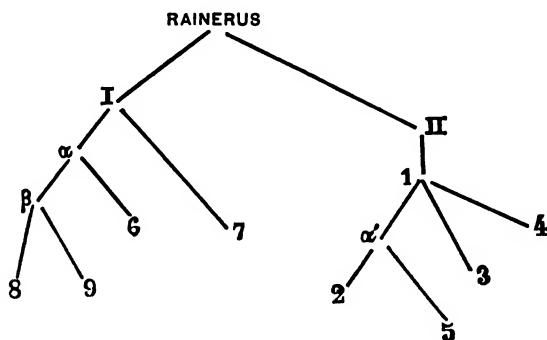
8. *Codex Bruxellensis num. 7460, olim cænobii S. Mariæ de Vallicellis, Ord. Cist., exaratus sec. XIII. Continet (fol. 47^v-52^r) solam Vitam, omissis epistola, prologo, capitulorum indice. Proxime accedit ad codicem 7 in omnibus, quæ vera negligentia explicari nequeunt. Fuit quondam bibliothecæ Bollandianæ, in qua signatus erat P^{ms} 159; ex eo subinde aliquos Raineri locos ediderunt majores nostri* (7).

9. *Codex Audomaropolitanus num. 716, tom. V, olim cænobii S. Mariæ de Claromarisco, item Ord. Cist. Continet (fol. 84^v-89^r), seculo XIII descripta, eadem quæ codex 8, eaque tam similia, ut vix semel aut bis invicem dissentiant. Magna etiam est similitudo in forma et magnitudine codicum necnon in scriptura et litterarum ornatu, quæ tantum forte paulo venustius in codice 8 depictæ sunt.*

Annalium lib. XIV, capp. XXVI, XXXVIII et LIV (ed., tom. IX, pp. 334, 392, 456); quæ sunt partes numerorum 25, 26, 32, 37 libri miraculorum; cfr. *Anal. Boll.*, tom. cit., pp. 275, 276, 282, 287. — (1) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 209. — (2) Vide ibid., p. 218. — (3) Sequitur *Vitæ* S. Vincentii Madelgarrii initium et num. 13 extr.-16 init. (*Act. SS.*, tom. III Jul., pp. 668 et 672.) — (4) Vid. tom. V, p. 238, nn. 31 et 32; p. 239, nn. 37 et 51. — (5) Supra, p. 17. — (6) Vide tom. V, p. 211. — (7) In comm. præv. de S. Vincentio (*Act. SS.*, tom. III Jul., p. 658, num. 8), etc.

Decimi alicujus codicis mentionem facit Petrus Baudry (1), nempe codicis antiqui abbatiz Crispiniensis. In quo, teste Dom. Simone Guilemot, priore Gisleniano (2), deerant verba capituli III Vitæ: sicque sacerdotali, ut decebat, apparatu comitatus (3). Jam quum hæc verba cum toto capite in codicibus 7, 8, 9 non inveniuntur, conjicere licet ejusdem indolis cum ipsis fuisse hunc Crispiniensem codicem. An forte erat codex 6, cujus fragmentum solum habemus? — Undecimi alicujus apographum, Compendiense videlicet, in quo sola Vita erat scripta, continent supra memorata Benedictinorum collectanea (4).

Necesse non est tabellam hic rursus subjungere, qua perspicuitatis gratia sub uno conspectu posuimus qui loci quibus codicibus essent communes (5). Sed nec inutile putamus nec injucundum, quæ hucusque de manuscriptis codicibus disputavimus, stemmate aliquo repræsentare, in quo cognationem codicum, quantum assequi potuimus, indicabimus.

De codice intermedio jam deperdito, quem notamus α', supra egimus (6); codices α, β ex conjectura interponere cogimur, ut explicemus communes codicum 8, 9 a simillimo sibi codice 6 varietates (7). De codicibus I et II postea recurret sermo, quando de duabus hisce codicum familiis erit agendum (8).

In annotatione critica dedimus codicum omnium variantes lectiones omnes; nisi quod codicum 5, 7 in locis correctis primam manum, quando merus illic agnoscendus erat scribæ lapsus, fere omisimus; sicut et indicare visum non est si quando, quod quidem sæpe sæpius factum est, verba a librario codicis 5 certa oblivione omissa corrector alter ex codice ejusdem familiz addiderat.

Textum vero ita constituimus, ut fere codicum familiam alteram,

(1) Op. cit. : *Annales...*, pp. 215, 308. — (2) Ibid., p. 215. — (3) Vide *Anal. Boll.*, tom. V, p. 218, l. 20. — (4) Vide supra, p. 213. — (5) Tom. V, p. 210. — (6) Agendo de codice 5, p. 215. — (7) Vide tom. V, p. 238, n. 29; p. 239, nn. 40 et 41, 53 et 54, 56. (8) Infra § v, p. 230 sqq.

nempe codices 1-5, et in ea maxime 1, sequeremur; alteram tamen adhiberemus, ubi necessaria inde videbatur erui posse emendatio. Sic verbi gratia Vitæ capite XIV in codicibus 1-5 occurrit lectio sitam (1), quæ in horum codicum contextu male stat, at quæ in codicibus 7, 8, 9 reperiri deberet; in quibus contra sita legitur, quæ vox in ipsis nullum sensum præbere potest. Similiter eodem loco codices 1-5 servarunt vocem quid (2) ex altera codicum familia desumptam, sed ab ipsis manifeste prorsus alienam.

III. De Rainero monacho, Vitæ tertię, sermonis et libri miraculorum auctore.

Tria hoc loco occurrunt examinanda: auctoris nostri nomen, quod leve est factu; deinde cujus cænobii alumnus ille fuerit, quod difficilius est quodque in paragraphum sequentem rejicimus; demum utrum trium supra laudatarum opellarum unus et idem fuerit auctor.

1. Et primo quidem Rainerum se vocari in epistola dedicatoria Vitæ præfixa auctor ipse manifestat (3); quod Raineri nomen in codice 2, Montensi nempe sec. XIII clarissime legitur; at non ita in codice 1, seculi XI. Quamvis etenim idem ibi etiam legendum esse attente consideranti apparet, attamen adeo mira atque contorta est forma duarum litterarum majorum ai, adeoque a vicinarum litterarum ratione abhorrens, ut facillimo negotio induci quis possit, ut legat Rouneri. Quod et revera accidit librario qui Duacensem codicem seculo XIV exaravit, necnon aliis etiam pluribus: Rounerum enim legerunt scribæ illi tres, qui seculo fere XV titulum epistolæ, ut dictum est (4), in lectorum gratiam in codice 1 iterarunt. Quod falsum nomen passim citatum reperies, ut apud Ph. Brasseur (5), Molanum (6), Foppens (7), alios. Quin D. Petrus Baudry in docto opere infra sæpius laudando Annales de l'ancienne abbaye de St-Ghislain (8) constanter Rounerum scribit; pro quo, v. d. de Reiffenberg, qui opus illud in lucem dedit (9), ubique in editione sua Ronnerum perperam reposuit (10).

2. Ut autem jam ad secundam quæstionem gradum faciamus, cujus scilicet monasterii alumnus fuerit Rainerus, tertia in antecessum solvenda est, utrum nempe Rainerus ille, qui Vitam conscripsit, idem

(1) Vide tom. V, p. 229, nn. 11 et 12. — (2) Ibid., p. 230, nn. 22 et 23. — (3) Vide ibid., p. 212, n. 2. — (4) Supra, p. 214. — (5) Sydera illustrium Hannoniæ scriptorum (Montibus, 1637), p. 25. — Theatrum abb. Hann., præf., p. 24; ibid., Aquila S. Guisleno..., p. 118. — (6) Ad Usuardum, die 9 Oct. — (7) Bibliotheca belgica (1730), tom. II, 1060. — (8) In codice bibl. publ. Montensis, num. 312 (alias 128 vel 1538). — (9) Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg, tom. VIII, p. 199-826. — (10) Ita etiam exinde A. Wauters, Table chronologique des chartes et diplômes imprimés..., tom. I, p. 451.

auctor sit sermonis atque libri miraculorum. Recepta vulgo opinio est unum trium opellarum fuisse scriptorem : quam et nos amplectimur, his rationibus ducti. Id nimirum jam aliquatenus efficiunt hæc epistolæ dedicatoriæ verba : Præcepistis, amantissime patrum, meæ parvitati precatu domni abbatis Simonis vitam beati Gisleui luculento stylo exarare atque miracula ipsius non minus polito sermone futuris seculis dirigere (1); quæ de distinctis operis partibus, non de miraculis, quæ Vitæ immiscentur, ipsa incisorum distinctio interpretari cogit. — Præterea, licet diversam quasi scribendi formam, si cum Vita conferas, exhibeat liber miraculorum, quippe qui per modum concionis piæ, paræneticis locis ubertim refertæ, sit conceptus : qua de re infra agendum erit; attamen ea in utraque parte perspicitur verborum compositione et eloquendi genere similitudo, quin et dictorum concordantia, quæ vix duobus scriptoribus communiter tribui possint. Cujus cognationis ut unum alterumve exemplum proferamus, verba epistolæ dedicatoriæ Pauca tamen utcumque pegi, quæ auditu fidelium fratrum, quorum sacerdotalis infula et regularis cuculla dotem ad credendum mihi fecit fidei (2), eadem fere recurrunt num. 33 miraculorum : nisi causa fidejussionis satisfecissent cuculla professionis et infula sacerdotalis (3); tum, quod majus est, quum in epistola item dedicatoria asseruisset auctor se quod in chartulis et membranis sparsim vix repperit (4), et singularem quemdam eventum, qui capite xi Vitæ narratur, sicut ab abbate Simone didicit (5), relaturum, rursus eodem numero 33 miraculorum ita scriptum invenimus : Quæ igitur utcumque sunt prælibata, hæc omnia docuerunt calamum currentem (6) chartularum scripta, excepto quæ de pisce, Simone abbate auctore, videntur præscripta (7). Ad idem facit etiam quod quum totam Vitam ita conscriptam videamus, ut seculi illius more in versus veluti quosdam divisa sit terminationibus consonantibus similiter desinentes, id etiam plane accidit tum in sermone, tum in toto miraculorum libro, tum etiam in longioribus illis lectionibus variantibus, quas in Vitæ cap. iii et miraculorum numm. 2, 7, 14, 24 præbet codicum 7, 8, 9, quam diximus, familia. Horum homoioteleuton exempli causa aliqua notamus ex prima diversarum partium phrasi.

Epistola : Rathbodo, amplectendo — Rainerus, Deus — jussio, compago, magnitudo (8), etc...

Proæmium : positi, pressi, nostri, spirituali, cælesti (9), etc...

Vitæ capitula : viri, laudabili — subtraxerit, sit (10), etc...

(1) Tom. V, p. 212, l. 10 sqq. — (2) p. 213, l. 1 sqq. — (3) p. 283, l. 22 sqq. — (4) p. 212, l. 30 sqq. — (5) p. 213, l. 5. — (6) Cfr. mirac. num. 11 : *calamo utcumque currente* (p. 259, l. 5). — (7) p. 283, l. 16 sqq. — (8) p. 212. — (9) p. 213. — (10) p. 214.

Vitæ cap. 1 : Gislenus, exortus, electus, fidelissimus (1), etc...

Sermo, num. 1 : vestra, sacramenta, baptisma, Ecclesia, psalmista, creata (2), etc...

Miraculorum capitula : recipiente, clarescente — Dei, sui (3), etc...

Mirac. num. 1 : clementia, merita, nulla, manifesta, condigna, servitia, pristina (4), etc...

Mirac. num. 32 : servire, placere — gesta, adjectiva (5), etc...

Mirac. num. 33 : prælibata, scripta, præscripta, nostra, norma (6), etc...

Var. lect. in num. 7 mirac. : habere, exstitisse, subripere, caligine, die (7), etc...

Scimus equidem multas pro temporum illorum more hoc modo scriptas esse sanctorum Vitas sive alia opera; sic, ut alias omittamus, Vita S. Leonardi (8), Vitæque plures Vitæ Gisleni aliquatenus conjunctæ, ut S. Vincentii Madelgurii (9), S. Gerardi Broniensis (10), pluresque a Philippo Harvengio conscriptæ. Sed nihilominus non inefficax ex supra indicata locorum diversorum comparatione deducitur argumentum, ut suadeatur Rainero tres operis partes esse adscribendas. — Denique, quod tertii argumenti loco afferre licet, ubi in libro miraculorum mentio fit Vitæ, ea modestia utitur scriptor, ex qua facile liqueat utrumque opus ejus calamo deberi. Sic, præter verba modo ex numero 33 miraculorum citata : quæ igitur utcumque (11) sunt prælibata (12), in Sermone super miracula hæc numero 8 legimus : Sepultus est sane..., ut prælibatum est, quamvis vili dictamine, in textu suæ vitæ (13). Quæ omnia ad rem intentam sufficere videntur. Difficultates vero, quæ huic sententiæ adhuc officere possunt, tum demum solvere licebit, quum quæstionem, quam secundam dicebamus (14), agitarimus.

IV. De cœnobio, in quo Rainerus monachus vixit.

Communis fere sententia est qua nimis, ut videtur, fidenter asserunt plerique Rainerum cœnobii Gisleniani sive, quod idem est, Cellensis alumnum fuisse. Sic, ut aliquos afferamus, Fabricius (15), Mabillonius (16), compilatores Gallix Christianæ (17), Rivet (18), Cornelius

(1) Tom. V, p. 216. — (2) pp. 239, 240. — (3) p. 244. — (4) p. 245. — (5) p. 282. — (6) p. 283. — (7) p. 253. — (8) Arbellot, *Vie de S. Léonard* (1863), p. 277 sqq. — (9) *Act. SS.*, tom. III Jul., p. 668 sqq. — (10) *Ibid.*, tom. II Oct., p. 253 sqq. — (11) Cfr. epist. dedic. : *Pauca tamen utcumque* pegi (tom. V, p. 213, l. 1); *mirac. num. 11 : calamo utcumque* currente (*ibid.*, p. 259, l. 5). — (12) *Ibid.*, p. 283, l. 16. — (13) *Ibid.*, p. 244, l. 21 sqq. — (14) Vide supra, p. 218. — (15) *Bibl. lat. med. et inf. æt.*, tom. VI², p. 46. — (16) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 788. — (17) Tom. III, col. 92. — (18) *Hist. litt. de la France*, tom. VII, p. 338.

Byæus (1), *Ghesquierus* (2), *recentiore vero tempore vv. cc. Potthast* (3), *Chevalier* (4), *Schultze* (5), *Wattenbach* (6), *Krusch* (7), *Holder-Egger* (8). *Et quidem monachum illum fuisse ex epistolæ dedicatoriæ inscriptione constat: Domno abbati Rathbodo... minimus sibi subditorum frater Rainerus* (9)...; *at Gislenianus sive Cellensis fuisse omnino non videtur. Etenim Rathbodus ille, sub cuius regimine vixit Rainerus* (10), *nequaquam, ut rursus vulgata fert opinio, Cellæ S. Gislenis abbas fuit, sed vel monasterii Elnonensis sive S. Amandi in Pabula abbas tricesimus primus (996-1013)* (11), *vel forte idem dicendus est cum illo Rotboldo vel Rodbaldo, qui annis 995-1034 præfuit cænobio Blandiniensi sive S. Petri Gandavensis* (12). *Quod licet gravissimis argumentis demonstraverit Dom. Petrus Baudry* (13), *olim ipse Cellæ S. Gisleni prior, multum tamen abest, quin in suam sententiam omnes adduxerit* (14). *Quare breviter eam iterum confirmare e re visum est.*

Et quidem antequam Joannes Cartier prior, Joannes Wattier et Thomas Lamelin monachi cænobii S. Gisleni, intricatæ valde abbatum Gislenianorum chronologiæ operam admoverent, nullus, teste Petro Baudry (15), *de Rathbodo abbate in hoc monasterio erat sermo. Hi vero in notis quas anno 1590 ad Dom. Franciscum de Bar priorem Aqu-*

(1) *Act. SS.*, tom. II Oct., p. 260, num. 160. — (2) *Ibid.*, tom. IV Oct., p. 1012, numm. 9, 10. — (3) *Bibl. hist. med. ævi*, p. 722. — (4) *Répertoire des sources historiques du moyen-âge*, part. I, col. 1918 (v. Raynier béd. à Saint-Ghislain). — (5) *Forschungen z. d. G.*, tom. XXV, pp. 248, 249. — (6) *Deutschlands Geschichtsquellen*, tom. II⁵, p. 520. — (7) *Verzeichniss Merowingischer Heiligenleben*, (*ibid.*, tom. I⁵, p. 427). — (8) *Neues Archiv.*, tom. XIII, p. 234. — (9) *Tom. V*, p. 211. — (10) *Vide ibidem totam epistolam dedicatorem.* — (11) *Vide Series abbatum S. Amandi Elnonensis* (*Mon. Germ. Hist.*, scr. tom. XIII, p. 386); *Catalogus abbatum S. Am. Eln. uberior*, (*ibid.*, p. 387); *Chronique rimée de Philippe Mouskes*, ed. de Reiffenberg, tom. I, p. 521. Cfr. *Annales Elnonenses majores* ad ann. 994 et 1013 (*Mon. Germ. Hist.*, scr. tom. V, p. 12); *Ann. Eln. minores* ad an. 1010 (*ibid.*, p. 19); *Gallia Christiana*, tom. III, col. 259. — (12) *Vide Annales abbatæ sancti Petri Blandiniensis*, ed. Van de Putte (Brugis, 1842), pp. 9, 10 (seu *Mon. Germ. Hist.*, scr. tom. V, pp. 25, 26); *Chronicon sancti Petri Blandiniensis*, ed. Van de Putte, pp. 114 et 120; A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre au Mont Blandin à Gand*, pp. 68-80 et XLVIII, XLIX. Ex quibus omnibus illud certum stabiliri potest, mortuo anno 995 abbati Adalwino (*Chron.*, p. 114) successisse Rotboldum (*Chron.*, *ibid.*; *Ann.* p. 9); cui quum anno 1034 senectute et languore ingravescenti in regiminis loco subrogatus esset Wicardus abbas (*Chron.*, p. 120; *Ann.*, p. 10), qui jam ante, ut videtur, eum in gubernando adjuverat (*Ann.*, p. 9; Van Lokeren, pp. 75 et XLIX), ipse demum Rotboldus anno 1042 vita functus est (*Ann.* p. 10). — (13) *Op. supra cit.*: *Annales...*, p. 205-208. — (14) A. Wauters, *Table chronologique...*, tom. I, p. 451. — L. A. J. Petit, *Histoire de la ville de Saint-Ghislain*, (in *Mémoires et publications de la société des sciences, des arts et des lettres du Hainaut*, IIIe série, tom. 7 (1872), p. 13. — At contra maxime Ghesquierus, *Act. SS.*, tom. cit., p. 1011, num. 8 sqq. — (15) *Op. cit.*, p. 202.

cinctensem mittebant (1), seriei abbatum, quorum plures omiserant, Ratbodum interposuerunt, eique successores fuisse voluerunt Everlinum et Folcardum, antea et ipsos incognitos (2). Fatebantur quidem neque in chronicis, neque in archivo monasterii uspiam istorum fieri mentionem (3); ast ex epistola dedicatoria Vitz a Rainero scriptæ præfixa inducti, ut videtur, illi sunt (4) ut Ratbodum Cellensem abbatem fuisse crederent; quomodo circa duos alios se res habuerit, mox videbimus. Quicquid id est, hos auctores inconsulte secuti sunt quicumque chronotaxim Gisleonianam postea attigerunt, ut jam nominatus Fr. de Bar (5), Raissius (6), Ph. Brasseur (7), Fr. Vinchant (8), et recentius compilatores Galliae Christianae (9), alique multi.

Sed quoniam neque in necrologio Cellensi (10), neque in chartis ullis, neque in chronico sive alio quovis documento, — quamvis multa evolaverit Baudry (11), et nos, quæ datum est inspicere, Bruxellis et Montibus recognoverimus, — quoniam, inquam, nuspiam in his trium eorum nomen repertum sit, quando tamen ceterorum omnium Cellensium abbatum non deficiunt monumenta (12), abunde jam satis esse apparet, ut illos ex Gislemiarum abbatum catalogo excludamus.

Quod in firmam transibit certitudinem, ubi adverterimus ipsis annis, quibus Ratbodus aliique illi duo præfuisse dicuntur, alios tres monasterium Cellense certe rexisse. Secundum enim prædictos chronographos (13), Ratbodo, cujus regimen ante annum 1037 non incepisse asserunt, anno 1042 mortuo, successerit Everlinus, qui anno 1048 vel

(1) Vide Ph. Brasseur, *Aquila*, etc., p. 119: Joannes Carlier hujus loci prior, Joannes Watier, et Thomas Lamelin, *Antiquitatum dicti loci perscrutatores, et conscriptores ad D. Franciscum Bar Priorem Aquicinctinum an. 1590, dum varia de Belgicæ monasteriis edere meditabatur*. — (2) Baudry, l. c. — (3) Ibid., p. 207. — (4) Vide tom. V, p. 212 Domno abbati Rathbodo... frater Rainerus. — (5) *Historia monastica complectens ... episcoporum Cameracensium acta et virtutes ...* (servatur mss. in codice Duaceno 823): *De monasterio seu cella S. Gisleii... de abbatibus ejusdem monasterii* (fol. 274-344). — (6) *Cœnobiographia Gisleiniana* (1641), p. 12. — (7) *Theatrum abb. Hann. : Aquila ...* (1644), p. 102. Recte tamen judicarat Brasseur Ratbodum, cui Rainerus opus suum dicavit, abbatem non Cellensem, sed vicinæ abbatiæ fuisse, *Simone S. Guisleni Monasterium tunc gubernante* (ibid., p. 118). — (8) *Annales de la province et comté d'Haynau* (1648), p. 128. — (9) Tom. III, col. 92, 93. — (10) Continetur is in codice jam Montensi 193 (alias 68 vel 8389), fol. 94^r-139^r, ubi per calendarum seriem tum mortui, tum fundationes missarum adnotata sunt. Tempus quo primum scriptus est codex docet nota folio ultimo seu 145^r apposita: *Anno millesimo quingentesimo tricesimo octavo hunc librum scripsit et complevit frater Godefridus de Froimon, sacerdos et monachus hujus monasterii de mandato domni Nichasii Houssier prioris. Orate pro eo*. A quo tempore addita sunt in necrologio pluribus manibus plurima omnino recentiorum nomina. — (11) Vide op. cit., pp. 201-203, 211. Alio loco memorat idem mille instrumenta originalia obligationum servorum, in cœnobii Cellensis archivo servata (ibid., p. 214). — (12) Ibid., p. 207. — (13) Vide de his *Gall. Christ. l. c.*, et tabulam mox subjiciendam.

1059 vel 1068 vel 1069 obierit (1); *cujus locum suscepit Widricus I; post quem Folcardus anno 1070 abbas effectus, anno demum 1073 vel 1076 vel 1078 vita functus esse fertur. Jam vero ut omittamus multimodam dissensionem contradictionemque, quæ ex adinventis illis tribus abbatibus necessario exorta est, illud notasse sufficiat, ex certis monumentis, qualia sunt chartæ, diplomata, litteræ, constare Heribrandum abbatem ab anno 1029 ad annum saltem 1049 monasterio Cellensi præfuisse (2); inde Widricum I et Widricum II abbates ab anno 1052 ad annum 1080 sæpissime commemorari (3); quorum trium regiminis tempus temere contraxerunt et perturbaverunt supra allati auctores, utpote quia, tempore illo ex monumentis certis stabilito, nequaquam posset ipsorum stare sententia.*

Demum, quod toti rei magnum lumen affert, tres etiam ejusdem nominis abbates, Rotboldum videlicet, Everlinum et Folcardum, et eos quidem documentis pluribus approbatos, eodem tempore offendimus inter abbates monasterii S. Petri Gandavensis. Rotboldus siquidem, ut supra dictum est (4), anno 1042 obiit; qui annus etiam emortualis dicitur Pseudo-Ratbodi Gisleniani. Post Wicardum vero, qui Rotboldo successit, abbas Blandiniensis factus est Everlinus aliquis, qui anno 1069 vita cessit; quo anno secundum aliquos (plerisque annum 1068 proponentibus) fictus Everlinus alter mortuus etiam est; Everlino Blandiniensi anno sequenti, nempe 1070 suffectus est Folcardus (5), quum hoc anno etiam reponatur electio falsi Folcardi Gisleniani. Ex quibus jam colligi potest quomodo ortus sit error: quum enim S. Gisleni cœnobiū sæpe nomine Monasterii sive Cellæ SS. Petri et Pauli vocaretur, atque non ita raro verba Monasterium SS. Petri et Pauli, uti v. g. in chartis (6), Blandiniense cœnobiū designarent, leve fuit negotium utrumque confundere et occasione, ut videtur, epistolæ dedicatoriæ Raineri Gislenianam chronotaxin perturbare.

Confirmationis etiam loco afferre possumus locum ex libro miraculorum: ubi cum de rebus sua ætate in Cellensi cœnobio vel erga illud gestis agit scriptor, non se testem, sed monachum quemdam Gislenianum citat, de cujus fide pluribus profitetur: Quæ vero subnectuntur auditu auris didicit nostra mens a quodam fratre nomine Eilfrido, quem a puero cœnobiū beati Gisleni nutrit et erudit sub cœnobitali norma. Cujus dicta fidem non fecissent..., nisi.... Ait namque quod nostris temporibus... (7). Subinfert quidem auctor rem in Laudu-

(1) Vide maximam ex admisso semel errore inductam perturbationem; sic etiam Everlino alii, ut Raissius, annos 26 regiminis tribuunt; alii, ut compilatores *Gall. Christ.*, illud ad sexennium contrahunt. — (2) Vide Baudry, *Annales*, pp. 207 et 321, 322. — (3) *Ibid.*, p. 207. — (4) p. 221. — (5) De tribus his Blandiniensibus abbatibus vide opera supra citata in nota 12, p. 221. — (6) Vide apud Van Lokeren, *op. cit.*, passim, ut pp. 48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 58, etc... — (7) *Anal. Boll.*, tom. V,

nensi regione, *præfato monacho ibidem commorante, peractam* (1); *sed mox, postquam asseruit se aliqua de S. Gisleni glorificatione prout a præfato monacho didicerit* (2) *relaturum, interjecto facto cujus alios etiam invocat testes* (3), *jam narrat res ad ipsum S. Gislenum et ejus cænobium spectantes* (4). *Quod ad nostram sententiam facere videtur.*

His vero, quæ hucusque exposuimus, nullam difficultatem affert locus Historiæ Monasterii Hasnoniensis a Tomello conscriptæ (5), *secundum quem vir eximius Holder-Egger Folcardum abbatem Gislenianum fuisse etiam pronuntiat* (6). *Affert scilicet Tomellus, seu potius ipsius operi aliquis ex Sigebertini Chronici auctario Hasnoniensi* (7) *interpolavit locum de dedicatione ecclesiæ Hasnoniensis die 3 junii anni 1079 peracta; cui adfuisse narrat abbates quindecim atque inter illos Folcardum quendam. Hunc, sicut nec ceteros, nulla apposita nota designat; at Joannes de Mavilla, monachus Hasnoniensis, qui seculo XVII Tomelli opus fere integrum exscripsit* (8), *nomini Fulcardi in apographo suo addidit: abbas Sancti Gisleni* (10). *Quam additionem contra supra allatas probationes nulla auctoritate pollere per se manifestum est. Porro jam dicemus Folcardum, abbatem Blandiniensem, dedicationi Hasnoniensi interfuisse; quin et suspicabimur Gislenianum abbatem Widricum, hocce tempore Cellam regentem, ibi etiam præsentem fuisse, atque designari nomine Guederici* (11), *quem nulli monasterio assignatum v. cl. Holder-Egger reliquerat.*

Habemus tandem id stabilitum, Ratbodum nostrum non Cellæ S. Gisleni, sed vel S. Amandi in Pabula, vel S. Petri Blandiniensis abbatem fuisse. Cujus rei et inde aliquod addi potest indicium, quod. quoties de S. Amando, qui tum Elnonensis tum Blandiniensis cænobii fundator exstitit, apud scriptorem nostrum recurrit sermo, in illo laudando promptum se et prolixum exhibet (12). *Utri vero monasterio præfuerit Ratbodus, nolumus definire. Pro Elnonensi facit celebris ab initio illud inter et Gislenianum instituta necessitudo; Blandiniense designat non ignobilis hocce tempore inde a Womaro abbate (955-981) bonarum litterarum illic fama, et forsitan etiam superius exposita tres Blandinienses inter et tres pseudo-Gislenianos abbates confusio. Ceteroquin non raro apparet circa hoc tempus in documentis Blandinensibus Raineri alicujus vel simile nomen; sic inter testes subsignavit Rainerus quidam, sane monachus, annis 970 (13), 971 (14), 981 (15),*

p. 283, l. 19 sqq. — (1) Ibid. l. 25. — (2) Ibid., p. 285, l. 19 sqq. — (3) Ibid., l. 21 sqq.; l. 34. — (4) Num. 36, 37 (p. 286-288). — (5) *Mon. Germ. Hist.*, scr. tom. XIV, p. 157, lin. 37, 38. — (6) Ibid. l. 56, annot. 20. — (7) Edit. ibid., tom. VI, pp. 441, 442. — (8) Ibid., tom. XIV, p. 157, l. 52, annot. 3. — (9) Ibid., p. 148. — (10) Ibid., p. 157, l. 38. In eadem sententiam loquitur G. J. de Boussu, *Histoire de la ville de St-Ghislain* (1737), p. 245. — (11) Ibid., l. 36. — (12) Cfr. Vitæ capp. iv, xi, xii, xvii (tom. V, pp. 220, 226, 227, 235). — (13) Van Lokeren, op. cit., p. 44. — (14) Ibid. — (15) pp. 51 et 52.

982 (1), 983 (2), 987-995 (3), 988 (4), 989 (5); item Rainerus monachus an. 955-964 (6); Renerus an. 1026 (7), Reinir an. 1034 (8). Rainerus item ut notarius an. 972 (9) et an. 1034 (10); etc... *Advertendum autem pauca esse documenta, præsertim quæ pluribus nominibus signata servantur, inter annos 998 et 1025 (11).*

Antequam huic quæstioni finem imponimus, putamus nos nec ingratum nec inutile lectoribus facturos, si brevi tabula comprehenderimus quæ de primorum Gislelianorum abbatum successione, — de primis etenim solis aliqua est controversia, — proposuerint, qui huic rei studuerunt chronographi, falsa quidem sæpe illa et invicem maxime discrepantia; corollarii loco ex Annalibus Petri Baudry addentes quid demum tamquam certum et re vera probatum sit recipiendum. Tabulæ columnas I, V, VI, sive chronotaxes Fr. de Bar (12), Simonis Guillemot (13) et matriculæ Gislelianæ, ipse Petrus Baudry confecerat; quas ad calcem tomi ultimi Annalium fideliter ex Baudry reliquiis descripsit Dom. Augustinus Du Rot, horum Annalium continuator. Columnam VIII idem Augustinus ex Annalibus confecit ibidemque descripsit; quam nos secundum eosdem Annales recognovimus. Columnas demum II, III, IV, VII ex jam allatis operibus Raissii (14), Ph. Brasseur (15), Fr. Vinchant (16) et ex Gallia christiana (17) hausimus. Tres alias novimus horum abbatum chronologicas series, quas hic omittendas duximus. Prima quidem quæ periisse videtur; de hac ita Petrus Baudry in epistola quadam gallice scripta et ab Augustino Du Rot continuationi Annalium interposita (18): Antequam abbatum nostrorum chronologiam do, monere oportet antiquissimam inter septem series manuscriptas, quæ apud nos servantur, a Joanne Carlier priore olim Gisleliano confectam esse anno 1590, atque ad Dom. Fr. de Bar ab ipso missam.... Quoniam vero codicillus pluribus in locis mutilus est et vetustate deletus, illam hoc loco prætermittam, quum præsertim fere integra a Raissio sit exscripta. Quo modo aliis etiam imperfectioribus neglectis, tres tantum afferemus... Secunda quam G. J. de Boussu confecit (19), vix diversa est ab ea quam columna VI exhibet. Tertiam præbet v. d. L. A. J. Petit (20), cujus opus ut in ceteris, etiam hac in re longe præstat operi G. J. de Boussu: sequitur enim in omnibus chronotaxim a Petro Baudry feliciter restitutam.

(1) Van Lokeren, op. cit., p. 53. — (2) p. 53 et 54. — (3) p. 56. — (4) p. 57. — (5) p. 59. — (6) p. 30. — (7) p. 74. — (8) p. 77. — (9) p. 46. — (10) p. 79. — (11) p. 69-74. — (12) Vide supra, p. 222, annot. 5. Cfr. ibid., annot. 1. — (13) *Epitome rerum gestarum monasterii Sancti Gisleli*; vide Baudry, *Annales*..., p. 201. — (14) Vide supra, p. 222, annot. 6. — (15) *Theatrum abb. Hann.*; vide supra, p. 212, annot. 10. — (16) Vide supra, p. 222, annot. 8. — (17) Tom. III, col. 92, 93. — (18) In cod. Montensi 312, tom. III, p. 232. — (19) op. cit. supra (p. 224, annot. 10), p. 238 sqq. — (20) op. cit. supra (p. 221, annot. 14), p. 7 sqq.

I. Fr. De Bar <i>Historia monastica...</i> (circa 1590)			II. Arn. Raissius <i>Cænobiarchia Gisleiniana</i> (1641)		
1	S. Gisleenus	ob. 665	1	S. Gisleenus	ob. circa 665
2	Elephas <i>præerat</i> 880		2	Elephas <i>seu</i> -phans <i>præerat</i> circa 805	
3	S. Gerardus <i>præerat</i> 931,	ob. 958	3	S. Gerardus <i>præerat</i> 931,	ob. 958
4	Simon	ob. 990	4	Simon	ob. circa 995
5	Wenricus	ob. 1000	5	Winericus <i>seu</i> Wenricus	ob. circa 1000
			6	Guido <i>intrusus</i>	
			7	Hilfridus <i>intrusus</i>	
6	Heribrandus <i>præerat</i> 1021		8	Heribrandus <i>præerat</i> circa 1020,	ob. 1045
7	Widricus		9	Wido (<i>cujus ætas est obscura</i>)	
8	Radbodus	ob. 1042	10	Guidricus <i>successor</i> Widonis	
9	Everlinus	ob. 1068	11	Radbodus	<i>obiisse fertur</i> 1043
* cod. 1037	10 Folcardus	ob. 1073 *	12	Everelinus	ob. 1068
	11 Guidricus II <i>sub Gerardo II</i> <i>ep. Camer.</i>		13	Folcardus <i>præerat</i> 1070	
	12 Oduinus	ob. 1093 vel 1103	14	Guidricus	ob. 1081
			15	Oduinus	ob. 1093
V. Sim. Guillemot <i>Epitome rerum gestarum...</i> (1649-1681)			VI. Matricula monasterii S. Gisleni (1695)		
1	S. Gisleenus	ob. 670	1	S. Ghisleenus	ob. 670 vel 675
2	Elephas <i>rexit usque</i> 820		2	Elephas <i>tempore</i> Halitgarii	
3	S. Gerardus <i>præerat</i> 931,	ob. 959	3	S. Gerardus	ob. 958
4	Wido		4	Wido	
5	Simon <i>præerat</i> 976-996		5	Simon <i>præerat</i> 976	
6	Winricus	ob. 1026	6	Winricus	ob. 1023
7	Guido <i>intrusus</i>		7	Guido <i>intrusus</i>	
8	Hilfridus <i>intrusus</i>		8	Hilfridus <i>intrusus</i>	
9	Heribrandus	ob. circa 1041	9	S. Poppo	
			10	Heribrandus	ob. 1040
10	Radbodus	ob. 1042	11	Radbodus	ob. 1042
11	Widricus <i>vixit saltem ad</i> 1064		12	Widricus	ob. 1065
12	Everinus	ob. 1069	13	Everinus	ob. 1068
13	Folcardus	ob. 1078	14	Folcardus	ob. 1073
14	Widricus II	ob. 1081	15	Guidricus	ob. cal. apr. 1081
15	Oduinus	ob. circa 1093	16	Oduinus	ob. 1093

III. Ph. Brasseur <i>Theatrum abbatiarum Hannoniæ</i> (1645)	IV. Fr. Vinchant <i>Annales ... d'Haynau</i> (1648)
1 S. Gislenus 630 (<i>al.</i> 638) — 670 (<i>al.</i> 675) 2 Elephas <i>præerat</i> 800, 805 <i>vel</i> 810 3 S. Gerardus <i>præerat</i> 931, <i>ob.</i> 958 4 Simon <i>ob. circa</i> 990 5 Winericus <i>seu</i> Wenricus <i>ob. circa</i> 1000 6 Guido <i>intrusus</i> 7 Hilfridus <i>intrusus</i> 8 Heribrandus <i>ob.</i> 1045 9 Wido 10 Guidricus <i>seu</i> Widricus 11 Radboldus <i>seu</i> Rolboldus 12 Everelinus <i>ob.</i> 1068 13 Folcardus <i>ob.</i> 1073 14 Guidricus II <i>ob.</i> 1081 15 Oduinus <i>ob.</i> 1093	1 S. Ghislain <i>ob.</i> 665 2 Elephas <i>præerat circa</i> 808 3 S. Gérard <i>præerat</i> 931, <i>ob.</i> 959 4 Widon 5 Simon <i>ob.</i> 1015 6 Wenric <i>ob.</i> 1026 7 Guy <i>intrusus</i> 8 Hilfride <i>intrusus</i> 9 S. Poppon 10 Heribrand <i>ob.</i> 1037 11 Rathod <i>ob.</i> 1042 12 Widric <i>ob. circa</i> 1055 13 Everin <i>ob.</i> 1059 14 Folcard <i>ob.</i> 1078 15 Guidric <i>ob.</i> 1081 16 Oduin <i>ob.</i> 1093
VII. Gallia Christiana tom. III (1725)	VIII. Pierre Baudry <i>Annales de Saint-Ghislain</i> (circa 1750)
1 S. Gislenus <i>ob. circa</i> 681 2 Elephas <i>seu</i> Elefans 3 S. Gerardus <i>circa</i> 934, <i>ob.</i> 959 4 Wido I 5 Simon 976-1015 6 Wenricus s. Henricus <i>ob.</i> 1023 <i>s.</i> 1026 7 Guido II <i>intrusus</i> 8 Hilfridus <i>intrusus</i> 9 S. Poppo <i>rexit ab</i> 1029 10 Heri. <i>seu</i> Herbrandus <i>ob.</i> 1037 <i>s.</i> 1040, <i>s.</i> 1045 11 Rathodus <i>ob.</i> 1042 12 Everinus <i>ob.</i> 1048 13 Widricus s. Guidricus <i>ob. cca</i> 1068 14 Folcardus 1070-1073 15 Guidricus II <i>ob.</i> 1081 16 Odwinus I <i>ob.</i> 1093	1 S. Ghislain <i>ob.</i> 687 2 Elephas 808-839 3 S. Gérard 931 <i>ob.</i> 959 4 Widon <i>præerat saltem</i> 977, <i>ob.</i> 986 5 Simon 989-1015 6 Wenric 1015-1026 7 Guidon <i>intrusus</i> 8 Hilfride <i>intrusus</i> 9 S. Poppon <i>rexit</i> 1027-1029 10 Heribrand 1029-1050 11 Widry I 1051-1056 12 Widry II (?) 1081 13 Oduin I 1081-1093 <i>vel</i> 1094

Negandum non est seriem illam a Petro Baudry definitam nonnullis impeti posse difficultatibus (1); quæ tamen pleræque cito evanescent, ubi in ipsis Annalibus attente inspicietur quam gravibus momentis omnia dicta sua ille confirmarit. Ceterum hæc penitus indagare hujus loci non est.

V. Quo tempore scripserit Rainerus.

Ratbodus igitur seu Rotbodus, abbas non Gislenianus, ut Vitam S. Gisleni a Rainero conscribendam curaret, motus est precatu domni abbatis Simonis (2); is vero jam alius supponi nequit, nisi abbas ille Cellæ S. Gisleni, qui, ut supra vidimus, ab anno 989 ad annum 1015 Cellense monasterium rexit (3); de quo etiam mentio fit tum iterum in epistola dedicatoria, tum bis in libro miraculorum (4). Porro si Ratbodum Elnonensem fuisse abbatem admittimus, inter annos 996-1013, qui ipsius regimen definiunt; si Blandiniensem credimus, inter annum 995, qui primus est regiminis Rotboldi et annum 1015, quo vita functus est Simon, opus suum conscripsisse Rainerum ipsa epistolæ dedicatoriæ verba affirmare cogunt. Intra quos limites elegit Baudry annum 1010, circa quem Rainerum scripsisse autumat (5). Antiquius vero paulo tempus assignandum, immo ante annum 1000 Raineri scriptionem esse reponendam suadere nobis videntur verba libri miraculorum: Inde accidit, sicut antiquorum erudimur scriptis et nostris temporibus oculorum indiciis, quod... peccatis patrum exigentibus, paternæ hæreditatis fiunt exheredationes (6)... Nostris quoque temporibus et auditu super numerum audivimus et oculis conspeximus non solum..... Quodque gravius est dolendum, paterno sceptro privatos videmus, quos Deo eligente perfudit cæleste chrisma angelicis delatum manibus, quorumque avorum et proavorum elemosinis et sumptibus sanctæ Ecclesiæ viget cultus (7);... æmulos con-

(1) Sic v. g. urgere aliquis possit dissensionem chronologiarum circa Widonem abbatem, quem plures omittunt; præsertim quum ipsis hisce annis Widonem abbatem in cœnobio Blandiniensi offendamus (Van Lokeren, op. cit., p. XLVIII). Sed vide Baudry, pp. 291, 292. De initio regiminis Widrici aliquod etiam dubium oriri possit. Quod autem graviorem habet controversiam illud est, quod in archivo Montensi reperiatur exemplar donationis cœnobio S. Gisleni factæ anno 1056, cui subscripsit *Oduinus abbas sancti Gisleni* (edit. a v. cl. Gachard, *Documents concernant l'histoire au moyen-âge*, in *Bulletins de la commission royale d'histoire*, 2e série, tom. V, p. 233; = Duvivier, op. cit., pp. 394, 395 = Wauters, *Table chronologique*, tom. I, p. 505). Sed de his alio tempore agere in animo est. — (2) Epist. dedic. (tom. V, p. 212, l. 11). — (3) p. præc.; vide Baudry, *Annales*, p. 309. — (4) Epist. (tom. V, p. 213, l. 5); mirac. num. 32 (p. 282, l. 21 sqq.), num. 33 (p. 283, l. 18). — (5) Op. cit., pp. 205 et 308. Alibi tamen Baudry annum 1036 vel medium sec. XI indicat (pp. 257, 258, 290). — (6) Mirac. num. 2 (p. 248, l. 7 sqq.). — (7) Num. 3 (ibid., l. 31 sqq.).

tuentur residere in paternis fascibus. Nobis istud non sine dolore animi et contritione cordis referentibus (1)..... *Quæ hac ætate aliud designare posse non videntur, nisi occupatam anno 987 ab Hugone Capeto regiam in Gallia potestatem, ita ut principes illi, quorum vicem dolet Rainerus, filii intelligendi sint Caroli Lotharingiæ ducis, fratris Ludovici V. Recolere autem juvat Arnulphum comitem Flandriæ partibus exheredatorum Carolingorum, ad quorum stirpem ipse pertinebat, adhæsisse, ideoque anno 988 Hugonem invasisse Flandriam atque miserabiliter depopulatum esse. Jam vero verba superius allata ostendunt harum rerum memoriam, quando Rainerus scribebat, haud procul abfuisse; unde illum circa annum 1000 scripsisse vero est simile.*

Quæ hactenus de Rainero disputata sunt, quamvis certa nobis videantur, infitiandum non est nonnullis obnubilari difficultatibus; quarum prima est de tempore quo scripserit. Si enim illud, ut fecimus, ad annum circiter 1000 definimus, quid est quod numero 36 miraculorum narratur res anno 1035 patrata (2), et numero 37 alia aliqua, quæ dicitur contigisse post unius anni decursum (3) seu anno 1036? Quæ res adeo, ut videtur, simul cum tempore vulgo recepto Pseudo-Ratbodi Gisleniani plerosque movit, ut Rainerum scripsisse autumarent anno 1035-1042 (4), vel post annum 1040 (5). Sed nec id patiuntur quæ supra exposuimus, nec ullum est negotium allatam difficultatem removere. Sic enim res habuit: anno circiter 1000 Vitam, sermonem et librum miraculorum scripserat Rainerus; qui cum jam post numerum 31 perfectus esset, — ut indicat clausula: Jesu Christo ... Domino nostro, cui est æterna laus ... et nunc et sine aliquo seculorum fine (6), — mortuo interim anno 1015 Simone abbate, — ut docent verba numeri 32: qui ipsis diebus præerat Cellensi ecclesiæ (7), — aliam narrationem subjunxit scriptor (8), qua miraculum refertur anno circiter 989 patratum (9). Quæ narratio licet tota sit in liberando a culpæ crimine Simone ipso, cuivis tamen legenti facile patebit, cur in prima scriptione omissa sit et post mortem tandem Simonis addita. Expletis deinde viginti fere annis aliud accessit auctarium (10), quo res gestæ annis partim 1035 et 1036, nec jam ex chartulis, sed ex auditu (11) notæ referebantur, interjecta aliqua parænetica digressionem. Cui auctario novus titulus inscriptus est: Incipit textus miraculorum quæ etiam nostris temporibus divina virtus ... operata est (12) ... Tunc demum videntur ordinata esse miraculorum capitula

(1) Tom. V, p. 249, l. 5 sqq. — (2) p. 286, l. 25 sqq. — (3) p. 287, l. 30 sqq. — (4) Ita auctores *Hist. litt. Gall.*, tom. VII, p. 338. — (5) Ita Mabillonius, *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 788; Ghesquierus, *Act. SS.*, tom. cit., p. 1011, num. 8. — (6) Tom. V, p. 281, l. 33 sqq. — (7) p. 282, l. 21. — (8) Num. 32, *ibid.* — (9) Baudry, *Annales*, p. 304. — (10) Num. 33-37 (tom. V, p. 283 sqq.). — (11) p. 283, l. 19. — (12) *Ibid.*, ll. 14, 15.

eorumque index confectus, quum in hoc indice sub numero XI veniat pars ultimi hujusce auctarii; et eodem tempore vel paulo post descriptus codex noster princeps, Montensis nempe 27, quem eundem esse cum eo, quem Baudry autographum Raineri existimabat (1), nequit dubitari. Exaratus quidem maximam partem est una manu, tanta accuratione et venustate, ut v. d. W. Arndt eum neutiquam seculo X posteriorem esse posse judicaverit (2); quum tamen ex memorata paulo superius anni 1036 mentione omnino constet illum nonnisi seculo XI eoque fere medio esse descriptum.

Quando autem rursus operi suo manum admovit Rainerus, satis illum habuisse libro miraculorum numeros aliquot addere nequaquam credimus; atque hæc est hujus sententiæ ratio: indicavimus siquidem supra (3) multis prorsus in locis dissentire, neque id leviter, codices quos simul conjunximus 6, 7, 8, 9, — quosque cum eorum archetypo jam deperdito abhinc numero I designabimus, — a ceteris quinque prioribus, — quibus signum jam erit II; quo etiam notabitur ipsorum archetypus, qui jam, ut videtur, etiam periit. Vidimus autem familiam illam I minime, quod tamen mirum non fuisset, sic a familia II recedere, ut ad textum Vitæ secundæ a Mabillonio editæ accederet. Insuper ab I absunt epistola ad Ratbodum, index capitulorum tum Vitæ, tum miraculorum, miraculorum etiam numeri 25 et 32-37. Quæ omnia sequenti conjectura rite explicari posse arbitramur. Quando nempe opus suum prima vice conscripsit Rainerus, tale illud condidit, quale id familia Irepræsentat; credimus tamen casui omnino adscribendum esse quod in quatuor, quos habemus, codicibus absit epistola ad Ratbodum; deerant autem certo in hac prima scriptione capitula, miraculorum num. 25 et terminabatur opus clausula illa superius memorata: Jesu Christo .... Domino nostro, cui est æterna laus ... et nunc et sine aliquo seculorum fine. Amen (4). At ubi ipse postea, ut diximus, libro miraculorum aliqua addidit, nonnullas etiam reliquo operi nunc letes, nunc majoris momenti emendationes indidit, quæ singula percurrenti manifestissime apparent. Ut enim inter innumera exempli ergo aliqua afferamus, modo sententiam suam pluribus verbis ad perspicuitatem vel ornatum ampliavit (5); modo inutilia vel redundantia resecando, contraxit (6); subinde considerationem aliquam moralem addidit (7); verba nimis severa (8) vel insulsos jocos removit (9); mendam propter quæsitam, quas diximus, consonantes terminationes admissam corripuit (10); quod autem majus est, aliquando tota capita vel locos lon-

(1) *Annales*, pp. 205, 308. — (2) *Neues Archiv.*, tom. II, p. 266. — (3) § II, p. 216 sqq. — (4) *Mirac.*, num. 31 (tom. V, p. 281, l. 33 sqq.). — (5) Vide v. g., p. 217, n. 12; p. 224, n. 2; p. 227, n. 8; etc., etc. — (6) p. 216, nn. 5, 6: p. 222, n. 9; etc., etc. — (7) p. 221, n. 8. — (8) *Ibid.*, n. 5. — (9) p. 276, n. 12. — (10) p. 228, cap. xii, n. 18; cfr. p. 220, n. 9.

giores de integro rescripsit (1), sive quia jam nova rerum narratarum nactus erat monumenta, sive potius ut luculentior et ornatior esset oratio. Demum narrationem de S. Gerardo, monachorum in cœnobium Cellense restitutore, cujus forte antea acta ignoraverat, numero 25 miraculorum explicuit; quam tamen parum apte inseruit (2), nec meminit se in priore scriptura sua eandem rem numero 20 paucis attigisse (3). Postremo miracula recentiora numeris 32-37 subjunxit; verbo ita totum opus retractavit, ut novam quasi speciem præberet. Nihil autem inter hanc retractationem peragendam mutatum esse in verbis epistolæ dedicatoriæ, quamvis ante quadraginta fere annos scriptæ, rationi naturæque rei consonum est.

Hac igitur modo exposita conjectura tum plurima facta allata explicantur, tum etiam intelligitur quomodo seculo jam XI optimum familiæ I codicem, 6 nempe, seculo vero XII non valde propecto alterum, scilicet 7, reperiamus. Intelligitur etiam quomodo fieri potuerit ut alicubi permiscerentur utriusque familiæ lectiones (4).

Sed ne aliq̃uid dissimulare videamur, duplici alteri conjecturæ, nobis quidem parum probatæ, locus hic esse potest, priore nostra rejecta. Prima niteretur verbis codicis 7 in numero miraculorum 24; ubi cum narratio introducatur rei anno fere 938 peractæ (5), ita ille codex: illud quod nostris factum est diebus, annectere huic schedulæ opere pretium credimus (6). Unde diceret aliquis opus tunc temporis sive circa annum 940 scriptum assumpsisse Rainerum, ipsi præfationem ad Ratbodum, quæ in familia I deest, præfixisse, et totum libellum sub suo nomine venditasse; cui libello postea ab eo vel ab alio numeri ultimi miraculorum additi sint. Quæ nimis audacia ad textum allatum explicandum necessaria non videntur. Sufficit enim ut supponamus hoc loco Rainerum librum aliquem miraculorum, qui sibi fontis loco erat, ad verbum exscripsisse; qua de re postea iterum agemus. Nec deest etiam altera explicatio, quæ non minus arridet. Rainerus etenim, quem tum anno fere 1000, tum post annum 1036 scribentem offendimus, anno circiter 970 natus esse merito videtur. Jam quid obstat quominus statuamus ipsum Rainerum, quum primum anno 1000 scriberet, ita de re haud diu præterita locutum esse, ut jure diceret: illud quod nostris factum est diebus; quem loquendi modum, ubi quadraginta post annis opus retractavit, servare utique noluit. Quæ rem expediendi ratio ideo nobis potior videtur, quia adeo apta et connexa inter se sunt quæ num. 24 et in hac codicis 7 lectione leguntur, ut illud nostris

(1) Vitæ cap. III (p. 213); mirac., num. 7 (p. 253). Cfr. etiam, p. 247, n. 13 et p. 263, n. 10. — (2) Lege ibid., p. 273, l. 34—p. 274, l. 10. Melius omnino fuit oratio, si, omisso num. 25, numerus 24 cum num. 26 jungitur (vide etiam, p. 274, num. 24, n. 3). — (3) Ibid., p. 269, l. 10 sqq. — (4) Vide supra, § II, p. 218. — (5) Tom. V, p. 275, num. 26. — (6) Ibid., p. 274 (num. 24, not. 3).

per oscitantiam ex alio fonte descriptum esse minus probabile videatur.

Altera conjectura est retractata esse Raineri scripta et adaucta non quidem ab ipso, sed ab alio, Gisleniano forte monacho; quæ conjectura licet non dicenda sit prorsus improbabilis, et secundum eam aliqui loci facile explicari possint, nullo tamen serio fundamento niti videtur et certe minus omnino esse idonea.

Difficultatem aliam contra totam nostram sententiam jam innuimus: scilicet quominus unus idemque admittatur auctor esse Vitæ et libri miraculorum, obstare videtur quod, ut supra monuimus (1), miraculorum scriptor diverso satis eloquendi genere utitur, utpote qui plurimas adhortationes pias et morales sententias narrationi immiscet. Præterea quum in Vita vix uspiam patris nomine designetur S. Gislenus, in miraculis contra frequentissime hoc vocabulo vel similibus appellatur; unde miraculorum scriptorem Gislenianum monachum fuisse quis colligerit. Verum quidem est in Vita non patris nomen, sed communes tantum venerationis titulos S. Gisleno tribui, ut sanctus confessor Christi, sanctus vir, venerandus Domini sacerdos atque alios hujusmodi; quod si in titulo Vitæ patroni nomen sortitur, id in paucis tantum codicibus accidit familiæ II, ut non certo constet inscriptionem illam ab ipso Rainero libello suo esse præfixam. Notandum tamen patroni etiam vocabulum ad calcem Vitæ S. Gisleno tribui in antiquissimo codice familiæ I (2). Quod autem capite xv Vitæ legitur eximii patris Gisleni (3) et capite xvi sanctissimo patre Gisleno docente (4), illud per se non magis ad scriptorem Vitæ refertur quam ad Waldetrudem vel Aldegundem, de quibus ibidem sermo est. In sermone vero et miraculis frequenter occurrunt voces ut sanctissimus pater noster, hic nostræ plebis pater et pastor, beati patroni nostri, etc (5). Loci etiam aliqui ut num. 20: Qua de re cum optata fruamur pace... (6), Gisleniano monacho, si non necessario, saltem commode tribuerentur. Sed animadvertendum omnino est hujusmodi locutiones argumenta superius allata (7) nec labefactare, nec certe pondere suo vincere; insuper ut in Vita, sic et in miraculis sæpe utitur scriptor titulis: famulus Domini Gislenus, vir sanctus, pretiosissimus confessor Christi; loquitur etiam auctor de Cellensi cœnobio quasi alieno a se: supra memoratæ Cellæ; ipsum locum, Cellam vocatum, requietionis sancti Gisleni; in sæpe memorata basilica apostolo-

(1) p. 219. — (2) Tom. V, p. 239, l. 22 — (3) p. 231, l. 14. — (4) p. 223, l. 27. — (5) Serm. num. 2 (p. 240, l. 23); num. 3 (p. 241, l. 17); num. 4 (ibid., l. 31); capitula (p. 245, l. 8); mirac. num. 1 (p. 246, l. 2); num. 2 (p. 247, l. 1); num. 3 (p. 249, l. 26); num. 4 (p. 250, l. 9); num. 5 (p. 251, l. 23); num. 7 (p. 253, n. 1 bisi); num. 10 (p. 258, l. 24); item numm. 14, 20, 24, 28, 30 ter, 32, 37. — (6) p. 269, l. 27 sqq. — (7) § III, pp. 219, 220.

rum (1). *Quæ quum ita sint, atque robore suo stent pro Rainero unico auctore jam allatæ probationes, illius diversitatis in nominibus S. Gisleno dandis nullam aliam rationem probabilem mihi affulgere fateor, nisi quod Rainerus, quum primum anno circiter 1000 miracula scripturus esset, data occasione ut de iis orationem ad fratres Gislenianos et ad populum in solemnitate hujus sanctissimi patris (2) haberet vel ab alio legendam curaret, ipse miracula tum sermone prævio tum moralibus subinde excursibus ornarit, et modum de S. Gisleno loquendi contioni suæ accommodarit. Sic recens ex præfatione ad Vitam S. Deodati a v. d. J.-B. E. L'Hôte edita (3) vidimus S. Deodatum a monacho non Deodatensi, ut putaverat post Riguetum Papebrochius noster, sed Mediani monasterii, patris vocabulo pluries esse appellatum (4).*

VI. Quos fontes in conscribenda S. Gisleni Vita Rainerus adhibuerit.

Inquirendum jam venit quænam nostram hanc tertiam inter et Vitam secundam intercedat cognatio. In anteauctum vero hujus secundæ ætas recolenda est; hancce satis antiquam esse inde efficitur tum quod in codice Montensi 27, medio seculo XI, ut vidimus, descripto, ante Vitam tertiam reperitur; tum quod in Vita S. Autherti Cameracensis inter annos 1013-1029, ut vero simile est, confecta, ad verbum exscripta est (5). Sed alias rationes, quæ ætatem hujusce Vitæ secundæ propius determinent, maxime quæ eam provectionem certo probent, nondum invenimus allatas. Omitto quidem argumentum quod quis inde traheret quod cap. ix Vitæ Rainerus verbo Resino utitur (6), quod oppidum auctor Vitæ secundæ vocabulo antiquiore, Racemo nempe (7), designet: quæ enim inter hæc nomina a v. cl. Duvivier proposita est ætatis diversitas, ea ex solis hisce S. Gisleni Vitis, præjudicio de his habito, deducta videtur (8). Nec magis nobis probatur argumentum alterum, quod ex ipsius Vitæ secundæ clausula a Mabillonio (9) et Ghesquiero (10) desumitur, ad probandum illam sub finem seculi IX aut initium X esse conditam (11): primo quia id ex ipsis verbis minime necessarium est colligere, sed unum tantum, jam scilicet eo tempore a Northmannis vastatum esse Gislenianum cænobium; insuper et maxime, quod hæc clausula cum toto num. 17 Vitæ manifestum sit additamentum, Vita desinente cum ultimis verbis num. 16: ad laudem et gloriam

(1) Vide v. g. mirac. num. 1 (p. 246, l. 8); num. 7 (p. 254, l. 16); num. 17 (p. 265, l. 12); num. 25 (p. 274, l. 21), etc... — (2) Serm. num. 2 (p. 240, l. 22). — (3) Supra, p. 156 sqq. — (4) Ibid., pp. 153 et 155. — (5) Vide tom. V, p. 209. — (6) Ibid., p. 224, l. 13. — (7) Act. SS., tom. cit., p. 1031, num. 6 extr. — (8) *Recherches sur le Hainaut ancien*, p. 192. — (9) Act. SS. O. S. B. sec. II, p. 788. — (10) Act. SS., tom. cit., p. 1035, annot. II. — (11) Vide tom. V, p. 209, annot. 2.

Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre... per cunctorum temporum spatia. Amen (1). Alterum ab Ghesquero solo (2) allatum æque exile est; quo nempe contendit secundam Vitam designari ab Hucbaldo Elnonensi in *S. Aldegundis Vita*; porro ante annum 907, quo Hucbaldus illam edidit, hanc jam exstitisse. Sic autem incipit hoc loco Hucbaldus: Post hæc autem, ut in vita B. Gisleni plenius invenitur, dum B. Amandus (3)... Atqui quæ de eadem re habet Vita S. Gisleni secunda, non plenius, sed multo brevius rem enarrant (4); et vix ullam in verbis cum Hucbaldi scripto similitudinem habent. Quæ vero Rainerus scripsit (5), ea cum Hucbaldo fere verbo tenus conveniunt. Tanti momenti res videtur, ut saltem initium trium narrationum sub unum conspectum dare necesse credamus.

Vita secunda.	HUCBALDUS.	RAINERUS.
Ea tempestate sanctus pontifex Amandus, sui cursu laboris consummato, spiritum divitiis cælestibus oneratum reddidit regi æterno. Quem sancta virgo Aldegundis in visu ab eodem rege regum Domino vidit cælesti	Post hæc autem, ut in vita beati Gisleni plenius invenitur, dum beatus Amandus dominica nocte plenus dierum, tamquam frumentum maturum in horreum cæleste condendum, palea carnis deposita, migraret; in ipsa vero hora beata Aldegundis vigiliis et hymnis in ecclesia cœnobii Melbodiensis coram altari gloriosæ genitricis Domini nostri Jesu Christi Mariæ incumbat suppliciter. Et quoniam illud in hac vita multum dilexerat... (sequuntur 4 lineæ) Orans enim in ecstasi mentis elevata, contemplabatur senem virum, cano vertice reverendum, sacerdotalibus et præclaris vestibus indutum, baculum manu tenentem, ad superna transire, turbamque copiosam albatorum ante et post eum iter habere: se	Eodem tempore pretiosus Christi confessor Amandus, miraculorum operator egregius, cursu vitæ peracto fideliter, omnium bonorum fructu repletus, feliciter migravit ad Christum, angelicis manibus deductus atque gratanter a Jesu benigno susceptus; cum quo vivit perenni gloria coronatus. In ipsa siquidem, qua beatus transiit, hora, dum nocte dominica beata Aldegundis vigiliis et hymnis in ecclesia Malbodiensis cœnobii ante altare sanctæ Mariæ incubaret humillima, in exstasi mentis elevata, et ab angelo per amœna jucundæ habitationis deducta, vidit senem virum cygneo capite reverendum, sacerdotalibus et præclaris vestibus indutum, baculum manu tenentem, ad super-

(1) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1034. — (2) *Ibid.*, p. 1010, numm. 4. 5. — (3) *Ibid.*, tom. II Jan., p. 1045, num. 25. — (4) *Ibid.*, tom. IV Oct., p. 1033, numm. 14. — (5) *Anal. Boll.*, tom. V, p. 235.

diademate coronari.	ipsam quoque virgo sancta lætabatur in eodem comitatu simul properare. Cumque requisita, quis esset dux ille tam gloriosæ multitudinis, respondisset se nescire, sic angelus inquit : " Amabilis Deo Amandus a seculo migravit...	na transire, turbamque copiosam albatorum ante et post eum iter habere. Cumque requisita, quis esset, nescire se diceret, angelus Domini ita ei refert : " Amabilis Deo Amandus a seculo migravit...
Quam quidem visionem puellarum suarum secum degentium nulli voluit referre...	(sequuntur 5 lineæ) Hanc visionem prudentissima virgo nulli secum habitantium eo die revelans...	(sequuntur 9 lineæ) Quam visionem nulli puellarum secum commanentium voluit referre...

In sequentibus consentiunt etiam Hucbaldus et Rainerus. Jam vero quantum collatio ista argumentum Ghesquieri labefactet, vel caliganti perspicuum est. Unde de Vita secunda illud tantum veluti rite probatum habebimus illam saltem ineunte seculo XI jam conscriptam esse.

Ex eadem collatione, ut obiter id notare non negligamus, nonnulla etiam de Raineri fontibus percipere licet. Primum quidem quod aliquid ex Vita S. Amandi a Baudemundo ipsius discipulo conscripta hausit; sic enim ille de morte sancti patris sui : Igitur sanctissimus Domini Amandus, cursu fideliter peracto, repletusque omnium bonorum fructu,... feliciter migravit ad Christum (1); quibuscum Raineri ejusque solius dicta mirum conveniunt in modum. Insuper, ut jam de Hucbaldi cum Rainero singulari convenientia agamus, duplex apparet hujus explicandæ via : vel quod Rainerus locum illum ex Hucbaldo hauserit, qui ipse eundem partim ex Vita S. Gisleni, quam primam vocavimus, seu alia simili, desumpserit; vel quod uterque primam illam Vitam exscripserit. Quæ altera explicatio licet per se minus probabilis videatur, ideo tamen præpropere non est rejicienda, quod alio in loco, ubi de S. Aldegunde Rainerus loquitur, non jam cum Hucbaldo, neque cum tribus aliis S. Aldegundis Vitis (2), vel cum Vita S. Waldetrudis (3) in modo loquendi consentit, plurimum vero cum Vita S. Gisleni secunda, quacum pluries ad verbum hoc etiam loco convenit (4); nisi generatim admittatur, tertiam ex secunda derivari. Qua de re jam agendum.

His igitur necessario prælibatis, Vitas secundam et tertiam penitus investigemus. De fontibus suis clare atque aperte nos docet Rainerus : Inserere aliud, inquit, non præsumpsi, nisi quod in chartulis atque membranis sparsim vix repperi (5); et alibi : hæc omnia docuerunt

(1) *Act. SS.*, tom. I Feb., p. 854, num. 27. — (2) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 807 sqq.; *Act. SS.*, tom. II Jan., pp. 1035 sqq. et 1047 sqq. — (3) *Ibid.*, tom. I Apr., p. 831 sqq. — (4) *Cap. xvi (Anal. Boll.*, tom. cit., p. 233, l. 25 sqq.). Cfr. *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1033, num. 13. — (5) *Epist. dedic. (Anal. Boll.*, tom. cit., p. 212, l. 29 sqq.)

calamum currentem chartularum scripta (1). *Quibus documentis scriptis addit passim citatos testes, ut Simonem abbatem, Eilfridum monachum etc... Porro inquirere multum interest quænam sint membranæ istæ atque chartulæ.*

Rationes non desunt cur his designari Vitam secundam credere possimus. Etenim, quod res narratas spectat, easdem fere, ordine eodem et cum iisdem circumstantiis utraque Vita refert; in forma vero seu eloquendi ratione sæpe conveniunt, aliquando etiam ad verbum. Exemplo sint sequentes loci :

VITA SECUNDA.

Prol. (2). Sed quid ego tantillus misellus?

Num. 2 (3). — Venerandus igitur Dei sacerdos Gislenus...

Num. 3 (4). — ... ad ordines ecclesiasticos est promotus. Sacerdos itaque jam factus... Talia siquidem deliberans.

Ibid. (5). — Lustratis passim urbibus et regionibus ... ubi siquidem locum esse æstimans, qui sibi divinitus fuerat dictus, cœpit totis viribus spinas ac tribulos et noxia quæque radicitus extirpare, cupiens sibi cellulam construere, qua Deo ancillari posset.

Num. 4 (6). — Eadem quidem tempestate totius regni Francorum monarchiam administrabat rex inclytus Dagobertus, sed tunc venationis causa erat in pago Brecbant. ... " Cur nostris canibus carminando nocuistis? "

Num. 5 (7). — Sancto itaque Gisleno cum suis cœpto operi insistente, surrexit ursa, apprehensaque sancti viri sporta, in qua ejus mysterium erat, quo utebatur in sacris missarum sollempniis, pedetentim egrediebatur.

RAINERUS.

Procem. (8). — Sed quis ego aut quid ego ad hæc...

Cap. I (9). — Venerandæ igitur memoriæ confessor Christi Gislenus.

Cap. II (10). — ... ad ecclesiasticos gradus gradatim est promotus. Factus ergo ... inter Deum et homines medius. ... Talia siquidem tractanti. ...

Cap. IV (11). — Cum vero lustraret sacra monasteria, castella et oppida. ... Æstimans vero sanctus quod esset locus sibi a Deo promissus, cœpit extirpare quæque arbusta radicitus, cupiens ibi ædificare templum, quod esset aptum Christo servientibus.

Cap. V in cod. 7, 8, 9 (12). — Eodem tempore Dagobertus rex, qui totius regni Francorum potenter tenebat monarchiam, venationis gratia pro tempore Bræbanti inhabitabat provinciam .... " qui canes nostros nos timuisti incarminando annulare? "

Cap. VI (13). — Sancto igitur Gisleno cœpto operi insistente, surrexit fera de loco, ubi quieverat prospere, acceptaque sportella cum sacris vestibus, unde solitus erat missas celebrare, pedetentim cœpit ire.

(1) *Mirac.*, num. 33 (*Anal. Boll.*, tom. cit., p. 283, l. 16 sqq.) — (2) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1030 B. — (3) *Ibid.*, D. — (4) *Ibid.*, E. — (5) *Ibid.*, F; p. 1031 A. — (6) *Ibid.*, A, B. — (7) *Ibid.*, B, C. — (8) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 212, l. 13. — (9) p. 216, l. 3. — (10) p. 217, l. 18, l. 26. — (11) p. 220, l. 2, l. 17 sqq. — (12) *Ibid.*, cap. v, n. 1; p. 221, l. 20 et n. 13. — (13) p. 222, l. 3 sqq.

Sufficiat in initio *Vitæ* similitudinem ostendisse, quæ in reliqua eadem fere perseverat; notandum autem, quod ceteroquin mirum non est, similitudinem præsertim esse *Vitæ* secundæ cum prima *Vitæ* tertiæ scriptura, quam in codicibus 7, 8, 9 habemus; quod tum alibi, tum maxime in capite III *Vitæ* tertiæ apparet (1). Cujus similitudinis aliud argumentum est quod eadem occasione moralem quamdam considerationem scriptor uterque proponit (2); et etiam, illud tamen minus notabile et antiquis hagiographis sollemne, quod ad os asinæ, Domino jubente apertum, in præfatione alludunt (3). Quæ omnia conjicere saltem sinunt alterutram *Vitam* ex altera derivari.

Quominus tamen tertiam ex secunda a Rainero desumptam putemus, adsunt momenta non levia. Primum quidem quod duos locos satis longos *Vitæ* secundæ a tertia abesse invenimus, nulla prorsus, cur omitterentur, causa apparente. Nihil enim Rainerus de afflictione aliqua S. Waldetrudis et de admonitione ipsi tunc a S. Gisleno facta; quæ *Vitæ* secundæ num. 10 extr. et 11 narrantur (4); nihil idem in *Vita* de necessitudine a S. Gisleni tempore inter Cellense monasterium et Melbodiense instituta (5); nihil de ædificatione ecclesiæ Cellensis et ejusdem ab Halitgario consecratione; cui tamen rei non semel in miraculis alludit (6); jam hæc ultima narrantur in numero *Vitæ* secundæ 17 (7), additio quidem illo, sed inde a medio seculo XI cum ea in codice Montensi 27 conjuncto. Alterum momentum æque grave est quod licet, ut diximus, candide atque clare de fontibus suis loquatur Rainerus, nusquam tamen secundæ hujusce *Vitæ* habet mentionem. Nam præter duos locos supra recitatos (8), ubi de chartulis et membranis loquitur, hæc iterum de auctoribus suis habet: Pauca tamen utcumque pegi, quæ auditu fidelium fratrum...; quale est illud quod ab abbate Simone didici (9). Item num. 24 mirac.: Ex quibus tamen auditu plura didicimus, sed non illis personis referentibus, quibus facile interioris auris auditum accommodare auderemus (10); et num. 33: Excepto quæ de pisce, Simone abbate auctore, videntur præscripta. Quæ vero subnectuntur auditu auris didicit nostra mens a quodam fratre, nomine Eilfrido,... Cujus dicta fidem non fecissent calamo currenti, nisi (11)...; tandem num. 35: prout a præfato monacho didicimus...; quæ enim dicturi sumus confirmant nonnulli se vidisse, qui

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. cit., p. 1030, num. 3 F, cum *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 218, n. 1; et etiam *Act. SS.*, p. 1032, num. 9 extr., cum *Anal. Boll.*, p. 228, n. 21. — (2) *Act. SS.*, p. 1031, num. 5: *O nimium nequiores...*; *Anal. Boll.*, p. 223, l. 7 sqq.: *Res mira...* — (3) *Act. SS.*, p. 1030, prol.; *Anal.*, p. 214, l. 17 sqq., procem. — (4) *Act. SS.*, p. 1033 A, B. Vide *Anal. Boll.*, p. 230. — (5) *Act. SS.*, p. 1033 F. Vide *Anal. Boll.*, p. 236. — (6) Num. 1 (*Anal. Boll.*, p. 246, l. 13 sqq.); num. 2 (p. 247, l. 9 sqq.). — (7) *Act. SS.*, p. 1034. — (8) pp. 235, 236. — (9) *Epist. dedic.* (tom. V, p. 213, l. 1 sqq.). — (10) p. 273, l. 37 sqq. — (11) p. 283, l. 17 sqq.

adhuc supersunt humanis rebus... Si superesset Hunoldus, qui tunc temporis erat ædituus, ... eadem referendo omnem auferret dubitationem (1). *Quæ omnia et sincerus ubique Raineri in loquendo modus* (2) *vetant ne, si Vitam secundam præ oculis in scribendo habuisset, tantum operis exsequendi subsidium eum silentio pressisse credamus: ergo secunda Vita usus esse non videtur. Cui sententiæ minime adversatur quod, ut jam pluries notavimus, manu eadem descripta reperitur Vita secunda immediate ante tertiam in illo antiquo codice, quem aliqui arbitrati sunt Raineri autographum. Diximus enim quadraginta fere vel certe triginta annorum spatio distare primam Vitæ a Rainero conscriptionem et codicis 1, qui ejusdem Vitæ retractationem continet, confectionem. Jam vero Vita secunda quæ, quum Rainerus primum scriberet, forte perditæ, vel etiam — quæ enim de ejus ætate supra disputavimus* (3), *id dici sinunt, — nondum condita erat, potuit intra hos triginta annos reperiri vel primum conscribi, et demum a monacho aliquo ante Vitam tertiam in codice exscribi. Quæ responsio facit satis alteri difficultati, qua quis objecerit mirum esse Simonem abbatem Vitam S. Gisleni scribi optasse, cum Vitam hanc secundam haberet. Quid si non habuit? Quin, etiamsi habuisset, verba epistolæ dedicatoriæ satis explicant cur aliam, politiore utique et elegantiore, sibi petierit: Præcepistis... vitam beati Gisleni luculento stylo exarare atque miracula ipsius non minus polito sermone futuris seculis dirigere* (4).

Sed vicissim secundam ullo modo ex tertia haustam esse non arbitramur; silet enim ejus auctor secundæ de Raineri coætanei fere, ut videtur, sui opere; insuper quæ Raineri propria sunt, ut narratio de pisce, quam ipse ab abbate Simone audivit, omittit anonymus Vitæ secundæ auctor. Quæ res satis utique, quod volebamus, probant.

Quid ergo? Si neutra ab altera pendet, quid demum admittendum? Animadvertendum nimirum quæ de fontibus suis scriptis Rainerus tradidit, seu de membranæ et chartulis in quibus sparsim vix aliquid repperit (5), *satis convenire cum iis, quæ de Vita prima a se adhibita et jam deperdita narrat Vitæ secundæ auctor: Multa nempe sunt et innumerabilia, quæ de hoc viro sanctissimo populorum rumor refert, vel quæ in chartulis antiquissimis difficillime intueri valent: in quibus tamen reperitur, quantum assiduus fuerit orationi* (6)... *Quas chartulas antiquissimas plurima utique, quamvis forte lectu difficilia, de S. Gisleno huic anonymo tradidisse, ostendunt tot illæ S. Gisleni virtutes, quas illic se vidisse enarratas testatur. Jam vero hasce*

(1) Tom. V, p. 285, l. 19 sqq.; l. 34 sqq. — (2) Cfr. Ghesquierum, *Act. SS.*, tom. cit., p. 1012, num. 11 med. — (3) p. 233 sqq. — (4) Tom. V, p. 212, l. 10 seq. — (5) Ibid., l. 30. — (6) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1034, num. 16.

chartulas, sive Vitam primam, ex qua centum ante annis nonnulla Hucbaldus hauserit (1), præ manibus habuisse, non solum Vitæ secundæ auctorem, sed et Rainerum, facile crediderim; qua re utriusque tum similitudo, tum diversitas, commode explicabitur. Hinc quod olim in Vita S. Audoeni tantum non certum apparuit (2), id in hac satis probabile est, duos nempe scriptores sibi invicem ignotos Acta anti-quiora repetivisse et exornasse.

VII. Quos fontes in conscribendis miraculis Rainerus adhibuerit.

Hæc circa Vitam, fusius quidem atque minutius investigata; quæ tamen videbantur necessario singulatim persequenda. De sermone vero dicere sufficiat illum in solemnitate S. Gisleni (3) esse habitum, et quidem tamquam introductionem aliquam seu exordium ad narrationem miraculorum; quo fit ut statim a sermone ad librum miraculorum transitus fieri possit, immo rectius fiat, omissis capitulis et titulo: Supernæ... dispositionis jam poscebat tempus, ut.. bonus odor etiam in terris fieret Deo et hominibus (4). Unde (5) cum disponderet superna clementia...

Sed de libro miraculorum lis amplior renovanda est, utrum nempe aliquo vinculo jungatur cum libello altero miraculorum, quem sub titulo Inventio et miracula S. Gisleni scripta ab anonymo, S. Gerardi discipulo, seculo X, edidit Ghesquierus (6). Et re quidem vera non desunt in hac scriptione loci, qui ejus auctorem factis aliquibus a se narratis cœvum, et S. Gerardi in cœnobio Gisleniano subditum fuisse suadeant; sic num. 6, ubi de Albrada (7): Quid illud, quod de altera itidem puella contigisse oculis probatum est (8); num. 8: quid ...nobis coram positis, miraculi apparuerit (9), ubi narratur miraculum circa annum 930 patratum; num. 10: basilicam,... nobis simul mirantibus, est ingressa. Peractis dein vigiliis,... abbas loci Gerardus (10)... Quibus visis, suadet Ghesquierus lectori, ut opus pervolvat et, quam mereatur fidem, dijudicet (11); mox vero pronuntiat, cum Petro Baudry (12) Rainerum libri sui miraculorum partem longe maximam ex hoc anonymo deprompsisse, variisque subinde adjunctis ex antiquarum, ut credere licet, chartularum fide exornasse (13).

(1) Vide supra, p. 235. — (2) Vide *Anal. Boll.*, tom. V, pp. 67, 68. — (3) Serm. num. 2 (tom. V, p. 240, l. 22). — (4) Ibid., num. 8 extr. (p. 244, l. 29 sqq.). — (5) Mirac. num. 1 (p. 245, l. 26). — (6) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1035-1037. — (7) De ea Rainerus, mirac. num. 13 (p. 261). — (8) *Act. SS.*, p. 1036. — (9) Ibid. — (10) Ibid., p. 1037. — (11) Ibid., p. 1011, num. 7 extr. — (12) *Annales*, pp. 210 et 277. — (13) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1012, num. 11 extr.

Antequam de utroque opere iudicium, in tali re utique non facile latu, proponamus, utrumque breviter ad examen revocemus.

Anonymi quidem fœtus magna saltem ex parte ex anteriore aliquo opere, ipso auctore testante, desumptum est et contractum. Postquam enim sat multis verbis corporis sancti Gisleni inventionem et elevationem descripsit, ubi ad miracula narranda gradum est facturus, ita pergit: Verum sermonem in laude sancti viri et de ejus virtutibus narrationem brevibus concludere sententiis ratum videtur (1). Inde plus minus compendiose miracula narrat quæ etiam apud Rainerum legimus; sed, quod in S. Gerardi discipulo mirandum satis sit, peractam ab eodem sancto in monasterio Cellensi monachorum instaurationem, vix paucis verbis, ipse tamen monachus, tacito etiam sancti nomine, attingit (2).

Jam vero quam vaga, jejuna et compendiosa est anonymi narratio, tam distinctus, amplius et in singulis persequendis diligens apparet Rainerus; quod et Ghesquierus vidit, qui fateri coactus est illum ex antiquis chartis adjuncta illa valde necessaria hausisse. Et certe, nisi obstarent verba anonymi citata, quæ antiquitatem ejus tueri videntur, crederes illum nonnisi Raineri librum contraxisse. Refert quidem uterque eadem miracula, ordine fere eodem, ita v. g. ut post Dadæ contractæ primam sanationem, Gisleniani cœnobii anno 938 incendium subjiciant, tum alteram ejusdem Dadæ sanationem narrent (3). Præter miracula recentiora ex auditu sibi nota, seu numeros 32-37, addit etiam Rainerus num. 25 narrationem sat longam de instauratione Cellensis cœnobii a S. Gerardo; at omittit prorsus quæ num. 2 narrabat anonymus (4). Insuper vix aliquando inter se in modo dicendi sive verbis conveniunt, nec uspiam huic anonymo operi alludit Rainerus. Unde secundum hæc quæ de Vita disputata sunt, iterum a vero aberraturi non videmur, si statuerimus utrumque separatim ex communi aliquo fonte hausisse; quem Rainerus chartularum scripta (5), anonymus sermonem in laude sancti viri et de ejus virtutibus narrationem (6) vocat.

Hujus sententiæ confirmationem forte aliquam numerus miraculorum 24 præbet; ibi enim in prima, quam diximus, operis conscriptione, quum numerus 25 nondum adesset, et ad num. 26, ubi narratur miraculum circa annum 938 patratum, fieret transitus, ita scriptor: Quapropter, relictis incertis et mendacibus, illud quod nostris factum est diebus annectere huic schedulæ operæ pretium credimus (7). Quæ verba in rem nostram facere videbuntur iis, qui autu-

(1) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1036, num. 5 init. — (2) *Ibid.*, num. 6 init. — (3) *Ibid.*, num. 8, 9, 10. — *Anal. Boll.*, p. 71-74 (numm. 26, 28). — (4) *Act. SS.*, p. 1035. — (5) Num. 33 (*Anal. Boll.*, p. 283, l. 17). — (6) Num. 5 (*Act. SS.*, p. 1036). — (7) *Anal. Boll.*, p. 274, num. 24, n. 3.

ment illa ab ipso Rainero proferri nequivisse, potuisse verum optime ex fonte antiquiore per oscitantiam immutata exscribi. Quæ sententia ut non improbabilis, ita tamen potior nobis non est visa (1). Si quis vero idem iudicium ferendum esse diceret de locis anonymi similibus, quibus S. Gerardi cœtaneus et discipulus efficitur, equidem non repugnarem.

VIII. De ceterarum Vitarum S. Gisleni cum opere Raineri affinitate.

Vidimus hucusque Vitam tertiam a Rainero ex Vita prima probabiliter haustam esse, et cum Vita secunda nullam habere conjunctionem nisi ratione Vitæ primæ, quæ utriusque sit fons communis. De Vita quarta diximus (2) eam ex Raineri opere a monachis Ultrajectinis desumptam esse, at plurimum omnino pro illorum more contractam; uti autem facillime perspicere licet (3), primam Raineri scripturam refert. Decimam vitam ostendimus ex Vita secunda probabiliter trahere originem (4). Reliquum igitur est, ut de ceteris, quantum poterimus, breviter proloquamur.

1. Vitam quintam, seu homiliam primam de S. Gisleno, discipulo S. Gerardi tribuendam esse ne verbulum quidem in ipsa indicat; sed ad hanc sententiam est devenit, quia idem reputatus est fuisse auctor tum hujus homiliæ, tum opusculi, qui inscribitur Inventio et miracula S. Gisleni, forte in eodem codice contenti, et cui hanc antiquam ætatem aliquibus argumentis vindicari posse supra memoravimus (5). Utut est, ex ipsis homiliæ verbis intelligitur auctorem ejus fuisse monachum Cellensem, eamque habitam die festivitatis S. Gisleni, at eo solito sollemniori: quod Ghesquierus intelligendum putat de eo tempore, quo primum post Northmannicam tempestatem inchoatamque dein cœnobii reformationem ad celebrandum S. Gisleni festum ingens populi frequentia accurrere cœperit (6). Ita autem condita est homilia, ut post longum exordium (7), paucis S. Gisleni vita enarretur (8), interjecta amplissima de sanctis viris mulieribusque Gisleno cœtaneis digressione (9); demum subjiciantur morales sat prolixæ adhortationes (10). Sic fit, ut saltem tot verbis scribatur exordium simul cum adhortationibus ultimis, quot vitæ ipsius narratio; digressio vero de sanctis cœtaneis ceterorum omnium amplitudinem adæquet. Narratur autem vita secun-

(1) Cfr. supra, p. 231. — (2) p. 210. — (3) Sufficiat aliquos afferre locos velut: *percepta licentia abbatís ac totius congregationis ad limina apostolorum... pervenit.* (Cfr. tom. V, p. 218, n. 1.) — *Eo tempore Dagobertus rex Francorum Brabantiam inhabitabat provinciam. Quodam itaque die...* (cfr. ibid., p. 220, cap. v, n. 1.) — (4) p. 213. — (5) p. 239. — (6) Act. SS., tom. cit., p. 1011, num. 7. — (7) Num. 1-4. — (8) Numm. 5, 13, 14. — (9) Num. 6-12. — (10) Num. 15.

dum fontem aliquem antiquiorem; sic enim de hac incipit auctor: Ut... de eo (S. Gisleno) manifesta relatio tradit; qui tamen fons nec Vita secunda videtur, nec tertia, nulla scilicet has inter et homiliam intercedente in dicendo convenientia. Neque etiam Vitam primam esse credimus, unde homiliæ auctor hauserit. Absunt enim prorsus ab hac homilia fabulæ, quæ ceteras Vitas plus minus deturpant, ut de episcopatu Atheniensi (1), de aquila et ursa (2), de utroque Dagoberti regis ad S. Gislenum accessu (3). Jam vero narrantur ea, nonnumquam verbis fere iisdem, in Vita tum secunda tum tertia; unde inferendum est ea in Vita prima jam scripta exstitisse, quam fontem illarum duarum fuisse statuimus. Nisi forte ita rem explicare quis maluerit, ut vel homiliæ auctor, licet Vita prima usus sit, fabulosa tamen illa exscribere noluerit; vel manifesta illa relatio non monumentum aliquod scriptum, sed fama in cœnobio vicens intelligenda sit. Rem nimis obscuram ad liquidum redigere non tentabimus. Quicquid id est, præbet hæc Vita quinta quæcumque de gestis sancti Gisleni tuto credi possunt et velut historice probata recipi. Licet igitur desit positivum argumentum, quo discipulo S. Gerardi tribui certo possit, nihil tamen huic rei obstare video, et assentiendum prorsus puto optimo iudicio, quod de hujusce opellæ merito fecit Ghesquierus, consentiens in his omnibus sententiæ Petri Baudry (4), qui anonymum etiam appellat S. Gerardi discipulum, eundemque facit plurimi. Quum tamen eam edere neglexerit vir doctus, post hunc tractatum typis tradendam duximus.

2. *Vitæ sextæ sive homiliæ alterius auctor longo post tempore vivebat quam anonymus, cui primam homiliam debemus. Quod vel ex nota supra recitata colligitur, ubi librarius de opere suo loquens: Hæc, ait, homilia ex veteri necnon attrita membrana... desumpta non concordat per omnia cum suo originali (5). Hæc est Vitæ quintæ retractatio, et quidem retractatio multimoda. Postquam enim alterius exordium totidem sentiis, verbis non multum diversis repetivit (6), Gisleni vitam aggrediens fuse de episcopatu ejus Atheniensi sermonem habet (7); quam fabulam a solo poeta Vitæ octavæ auctore referri putabat Ghesquierus (8). Interjecta autem inter primorum Gisleni annorum narrationem parænetica digressionem (9), de vocatione ejus in Hannoniam acturus, ex Rainero caput III Vitæ ita exscribit seu potius contrahit (10), ut patebit conferenti:*

(1) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1016 sqq. — (2) Vide *ibid.*, p. 1020, num. 42; p. 1032, annot. I. — (3) Vide *ibid.*, p. 1020, num. 42; p. 1021, num. 48; p. 1032, annot. I. De traditionibus S. Gisleno a Dagoberto, absente quidem illo, factis, pauca nec ea incredibilia habet homiliæ auctor num. 13. — (4) *Op. cit.*, passim, ut pp. 210, 214, 219, etc. — (5) Vide *supra*, p. 211. — (6) Num. 1-4. — (7) Numm. 5-7 et 9. — (8) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1012, num. 12 med. — (9) Num. 8. — (10) Num. 10.

VITA SEXTA.

Quadam enim nocte precibus et divinæ contemplationi solito ferventius insistens, cum post multas preces defatigato somnus obrepisset, vidit angelum sibi apparentem et blandissimo vultu dicentem : " Gislene, ne mundi procellosis fluctibus diutius agiteris; sed posthabitonatali solo, apostolicis triumphis celebrem invise Romam, atque illic dicetur quid te oporteat facere. " Gislenus nihil cunctatus honesto stipatus comitatu, et curam sui atque suorum in Deum rejiciens, iter agressus est.... Cum autem cor suum effunderet, apparuit ei aulæ cælestis janitor, atque ad eum : " Est pagus qui ab amne præterfluente Hannonia vocatur; ibi tuæ habitationis locum noveris divinitus esse destinatum....

RAINERUS.

Cap. III (1). — ... intempestæ noctis silentio orationi et divinæ speculationi instabat plus solito... Fatiscenti ... precum instantia corpusculo somnus ... obrepit, ... cum repente ... adest angelus ... : " Ne, inquit, fluctuantis mundi pelago longius immereris aut secularibus negotiis ... turberis. Hac tuæ patriæ reverentia posthabita, apostolico triumpho celebrem Romam invisere cura; ibique ... quid sit credendum, ... noveris aperendum... " Sicque sacerdotali, ut decebat, apparatu comitatus et de sui suorumque salute gratiæ Dei confisus, ... iter attentavit... Quamobrem ... aulæ cælestis janitor ... virum Dei apostolicæ præsentiae gratia lætificat. Fatur : ... " Est pagus ..., qui præterlabenti ab amne Hainau vocabulum est sortitus, et in eo locus beatitudini tuæ supernæ dignationis munere provisus. ....

Ursdungi oppidi etymon ex Rainero etiam iisdem fere verbis profert. Inde post sat fusum excursus paræneticum (2), vitam S. Gislени ex Vita quinta sive homilia prima paulum contractam subinfert (3), interjecta etiam narratione de sanctis Gislени cœvis (4), at ea multo etiam, quam cetera, magis contracta. Tum cum Rainero pergit Vita sexta in hunc modum (5) :

VITA SEXTA.

Illic secum habitans, qualiter humanam laudem fugiendo celaverit se mundo et vixerit Deo, mortalis mens non valet per omnia referre, cum sit clarius luce, quod atterens corpus suum fame et frigore, semper vixerit in cilicio et cinere; dumque latendo latere non posset, vidensque quam plurimos, ut monita salutis excipe-

RAINERUS.

Cap. VIII (6). — In qua videlicet cella secum habitans, qualiter humanam laudem fugiendo celaverit se mundo et vixerit Deo, mortalis mens per omnia non valet referre, cum tamen sit clarius luce, quod atterens corpus suum fame et frigore semper vixerit in cilicio et cinere. ... Unde ... visitabatur a pluribus, qui ejus sacris instituti

(1) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 218, l. 2 sqq. — (2) Numm. 11, 12. — (3) Num. 13. — (4) Num. 14-18. — (5) Num. 19. — (6) Tom. cit., p. 223, l. 25 sqq.

rent, unde quaque ad se confluere, vinum et oleum infundens in mentium vulnera, spem divinæ misericordiæ cum iudicii divini timore omnibus prædicabat.

moribus. ... *Cap. II* (1). — Vinum cum oleo indebat (infundebat *codd.* 2, 8, 9) mentium vulneribus, ... quia spem de misericorde (misericordiæ *codd.* 8, 9) patre cum timore divini iudicii prædicabat omnibus.

Mox breviter narrat historiam de pisce a Rainero secundum Simonis abbatis testimonium traditam. Ejusdem Raineri subinde verba aliqua aliis etiam in locis retinuit; quæ, ut et omnia supra dicta ex familiæ II codice aliquo evidenter desumpsit. Tandem longo morali excursu præmisso (2), mortem S. Gisleni narrat, paucis ex homilia prima exscriptis plurima proprio Marte addens (3); quæ omnia proluxa adhortatione concludit (4).

Jam non solum ubi homiliam primam exscribit, sed et alibi passim S. Gislenum vocat patrem nostrum; et in fine de eodem loquens: Agamus, ait, omnipotenti Deo gratias, quod hunc locum beatæ mortis ejus voluit honorare præsentia (5). Unde Cellensem monachum illum fuisse apparet. Ad ætatem autem scriptoris determinandam deservire nequeunt verba ejusdem de juventute et episcopatu S. Gisleni referentis: fugit ... in beatissimi patris nostri Basilii religione sanctissima, floridam ætatem omnipotenti Deo consecraturus (6); hæc enim quivis Gislenianus, etiam diu post receptam S. Benedicti regulam ideo optime dicere potuit, quod S. Basilii regulam, antiquis biographis referentibus, S. Gislenus in Græcia amplexus sit, atque sub eadem probabiliter Cellense cænobium fundaverit. Notandum demum pluribus verbis auctorem ad calcem homiliæ increpare hæreticos, qui cultum reliquiarum impugnent (7). Vir doctus erat idem, qui præter plures Scripturæ locos, patres etiam Clementem, Ambrosium et Augustinum citat, quin et auctores profanos. Jam licet ex Vita quinta contracta partim sit hæc sexta, et fabula de episcopatu Atheniensi interpolata, digna tamen videtur vel propter hanc interpolationem, quæ typis edatur; insuper quia, ut ad marginem apographi sui Ghesquierus notavit, talis est, ex qua recentiorum Gislenianorum de suo fundatore piam opinionem cognoscamus. Quare eam post Vitam quintam infra proferemus.

3 *Vita septima auctorem habet Philippum oriundum ex Harveng, abbatem secundum monasterii Bonæ Spei (1152-1183), cognominatumque ab Eleemosyna. Cujus opus notam minime meritum est, quam temere ipsi inurit Baillet (8), quem sequuntur auctores Historiæ littera-*

(1) Ibid., p. 217, l. 20 sqq. — (2) Num. 20-22. — (3) Num. 23-25 init. — (4) Num. 25-29. — (5) Num. 28 extr. — (6) Num. 6. — (7) Num. 26. — (8) *Vie des Saints* (ed. 1739), in tabula critica, ad d. 9 Oct. (tom. VII, p. x).

riæ franco-gallicæ (1) : quasi nimirum *Vitis* ante se scriptis *commenticia plurima addidisset*. *Habuit Philippus fontem unicum, Raineri nempe scriptionem, quam fideliter secutus est, quamque verbis, non rebus, auxit; nisi quod sententias pias et parænetica quædam passim addidit. Raineri opere illum usum esse jam viderat Petrus Baudry* (2); *res siquidem manifesta est. Refert enim Philippus tum hic* (3), *tum in Vita S. Amandi* (4) *sæpe memoratam historiam de pisce, quam Rainerus primus scripsit; non refert autem ea, quæ a Rainero omissa Vitam secundam continere supra diximus* (5). *Insuper sæpissime ad verbum vel fere ad verbum Raineri scripta recitat; at ea ex prima Raineri scriptura, seu codicum familia I. Quæ quia legenti nimis perspicua sunt, sufficiat hic paucis locis similitudinem ostendere, quæ plurimis aliis etiam obtinet.*

PHILIPPUS.

Cap. I (6). — ... ne rudem adhuc et tenuem malitia superveniens mutaret intellectum. Persuasu igitur matris, quæ Philosophia merito vocabatur, ...

Cap. II (7). — Petita igitur benedictione a patre, qui monasterio præsidebat, et a conventu sancto, ... flexis frequenter genibus infigit oscula pavimento.

RAINERUS.

Cap. II (8) — ... ne malitia mutaret intellectum illius, monente philosophia matre, ...

Cap. III ex cod. 7, 8, 9 (9). — Percepta namque licentia abbatis ac totius congregationis cum cælesti benedictione, ... quam pia oscula liminibus ac pavimentis sanctorum studebat infigere. ...

Conferre juvat locos quos secunda Vita etiam habet, velut :

VITA SECUNDA.

Num. 3 (10). — ad ordines ecclesiasticos est promotus.

Num. 5 (11). — ... vehementer ingemuit dicens : " O Deus immensæ pietatis, adesto misello, quod mihi servasti per regna maligna repende. "

PHILIPPUS.

Cap. II (12). — gradatim ad ordines ecclesiasticos promovetur, ...

Cap. IV (13). — ... ad orandi refugium se convertit, ... " Domine, inquit, Deus, si gratum obsequium in hoc tibi exhibui vestimento, illud non deperire ... permittas. "

RAINERUS.

Cap. II (14). — ... ad ecclesiasticos gradus gradatim est promotus.

Cap. VI (15). — ... totum se convertit ad Deum cum oratione, sicque institit ore : " Domine Deus, ... si est tuæ majestati acceptum, quod tibi servio, ... sis redditor. "

(1) Tom. XIV, p. 290. — (2) *Annales*, p. 209. — (3) Citamus magis communem editionem Mignianam, tom. CCIII, col. 1345, cap. VII. — (4) *Ibid.*, col. 1264, num. 54. — (5) p. 237. — (6) Migne, tom. cit., col. 1339 B. — (7) *Ibid.*, col. 1340 B, C. — (8) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 216, l. 25 sqq. — (9) *Ibid.*, p. 218, n. 1. — (10) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1030 E. — (11) *Ibid.*, p. 1031 B. — (12) Migne, col. 1339 D. — (13) *Ibid.*, col. 1342 C. — (14) *Anal. Boll.*, p. 217, l. 18. — (15) *Ibid.*, p. 222, l. 8 sqq.

4. *Vita octava, veluti poema nimis rude atque inutile, a Mabillonio (1) et Ghesquero (2) neglecta est, recens vero, ut jam monuimus, tamquam non spernendum rei metricæ in medio ævo documentum ab G. Harster edita; qui de poetæ nostri metricæ methodo et ratione accurate paucis disputavit (3). Quod res narratas spectat, eas omnes auctor ex solo Raineri libello accepit. Profitetur siquidem in epistola dedicatoria se ad tomellum, qui de vita beati .G. inscribitur, transire compulsum, in animo habere illum versu donare, seu, ut putidius loquitur: hexametris persuadebar ire conatibus et Dædaleo operi plantis adjungebar multiplicioribus (4). Hunc vero tomellum nihil aliud esse nisi Raineri librum inde constat, quod primo in Vita S. Gisleni describenda (v. 7-744) nihil, una re excepta, narret quod Rainerus non habeat, omnia vero quæ Rainerus habet, eodem ordine et modo referrat. Insuper capitulorum titulos ex Rainero desumpsit et paulum immutatos suos fecit. Exempli gratia sufficiant sequentia:*

VITA OCTAVA.	RAINERUS.
De ortu viri Dei et indole ipsius laudabili (5).	1. De nativitate beati viri et indole ejus laudabili (8).
Quod sæcularibus se subtraxerit et castris divinis se sociaverit (6).	2. Quod seculo se subtraxerit et regulari normæ subditus sit (9).
Quod Dagobertum regem venatio Brabantensis oblectaverit (7).	Cap. v (10). — Eodem tempore venationis oblectamine Brabantus Dagoberti regis præsentia videbatur gaudere. ...

Idem tum narrationem de pisce canit (11), tum meminit (12) Vitæ antiquæ S. Amandi, quam eodem loco citat Rainerus (13). Pluribus etiam in locis transfert auctor in suum opus, quantum potest, ad verbum ipsa Raineri dicta. Exemplo sint tres versus:

VITA OCTAVA.	RAINERUS.
v. 525 (14). — Libat et æternæ perdulcia pocula vitæ.	Cap. xiv (16). — ... sitiendi animæ ... propinavit æternæ vitæ pocula.
vv. 687, 688 (15). — Inserit ex mammæ canceri se morbus ho-	Cap. xvii (17). — ... visus est morbus canceri in dextera mamilla

(1) Tom. cit., p. 788. — (2) Tom. cit., p. 1013, num. 13. — (3) Op. cit., pp. xi, xii. — (4) Ibid., p. 149. — (5) Ibid., p. 150. — (6) Ibid., p. 151. — (7) Ibid., p. 156. — (8) Tom. V, p. 214, l. 26. — (9) Ibid., l. 27. — (10) Ibid., p. 220, l. 21. — (11) Op. cit., p. 165. — (12) Ibid., vv. 425, 426. — (13) Tom. V, p. 226, l. 7. — (14) Op. cit., p. 169. — (15) Ibid., p. 175. — (16) Tom. V, p. 229, l. 10 sqq. — (17) Ibid., p. 236, l. 21 sqq.

nestæ, — vexans qui carnem ter-
gebat crimine mentem. | ejus suboriri; qui vehementer affli-
 | gens teneritudinem ejus carnis, ita
 | purgabat animam a sordibus cun-
 | ctis....

Illud vero maxime apparet ex collato Raineri cap. III cum Vitæ octavæ versibus 84-134: qua ex collatione id etiam efficitur, Raineri secundam scripturam a poeta usurpatam esse et metro donatam.

Diximus unum addi a poeta, narrationem nempe de suscepto a S. Gisleno Atheniensi episcopatu (1). Id unde hauserit, facile est perspicere, quum antiquitus jam videatur in cœnobio Cellensi traditum esse et vulgo creditum episcopali dignitate ornatum fuisse sanctum fundatorem; de qua traditione videsis disputantem Ghesquierum (2). Nec mirandum ceteroquin si, postquam quem Rainerus dicit nobilitatis vena excellentissime clarentem (3), poeta illico de stemmate regum (4) ortum producit, postea illum idem episcopum denuntiet, quem ad ecclesiasticos gradus... promotum et factum... inter Deum et homines medium Rainerus vere narraverat (5).

Quod Vita etiam sexta episcopatu S. Gislenum ornat, id non ideo factum existimo, nulla ratione suadente, quod illud auctor hujusce hominæ a poeta nostro acceperit. Videtur potius uterque singillatim secundum traditionem illam Gislenianis caram scripsisse. Ast poetam nostrum novit Ph. Brasseur eumque præter alios multos tamquam auctorem adducit sententiæ suæ de S. Gisleni episcopatu; de hoc enim ita canit :

Innuat ipsum

Pontificem a multis versu conscripta legenda (6).

Præter vitam S. Gisleni, edidit etiam Harster fragmentum quoddam carminis de miraculis S. Gisleni, ab eodem, ut videtur, poeta confecti (7); quo fragmento tantum referuntur secundum Rainerum ea quæ ille num. 1 miraculorum tradidit.

5. Vita nona opus est poetillæ, puri sermonis et musarum cultus prorsus ignari. Hunc vult Petrus Baudry (8) fuisse Stephanum de Warelles, qui tricesimus secundus vel tertius abbas Cellensi cœnobio præfuit (1317-1366); ast id levissimo, ut mitius dicam, suadet argumento : quia scilicet Vita hæc nona iisdem litteris seu characteribus exarata sit, quibus descripta est Legenda undecim milium virginum,

(1) Vers. 60-83; cfr. v. 369. — (2) *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1016 sqq. Cfr. Baudry, *Annales*, pp. 215, 216. — (3) *Tom. V*, p. 216, l. 20. — (4) *Op. cit.*, p. 151, v. 19. — (5) *Tom. V*, p. 217, l. 18 sqq. — (6) *Aquila...*, p. 14. — (7) *Op. cit.*, pp. 177, 178; v. 745-789. — (8) *Annales*, p. 209 in marg., et p. 495.

quam ab isto Stephano confectam esse vult (1). Argumentum sane grave inde deduceretur, si *Legenda* hæc eandem scribendi rationem idemque metrum referret, quæ in *Vita* nona apparent; ast id nequaquam. Teste enim eodem Baudry (2), ac post eum Brasseur (3) et Paquot (4), *Legenda* hæc est, quæ incipit : Regnante Domino nostro Jesu Christo, soluta oratione condita et quidem ducentis amplius annis ante Stephani ætatem (5); quam tamen Stephano adscribebat in cænobio Gisleniano vigens fama, Petro Baudry vix tantillum dubitante (6). Quoniam vero idem tamquam omnino certum haberi vult tum *Legendam* illam tum *Vitam* nonam ab illo Stephano, si non velut auctore, saltem ut scriba, exaratam esse (7), id unum velut aliquo modo probatum accipiemus, *Vitam* scilicet nonam seculo XIV non esse posteriorem. Jam quisquis ille sit qui eam condiderit, is, invita Minerva, trecentos triginta quinque versus condidit, — tot enim exhibet apographum nostrum, tot apographum Parisiense, — quorum ducentis quadraginta prioribus S. Gisleni vitam, reliquis miracula exhibet. Fontes habuit duos, *Vitam* nempe secundam et *Vitam* tertiam auctore Rainero. *Vita* secunda in vita S. Gisleni scribenda usus est; ex qua facta narrat quæ, ut diximus supra (8), hæcce refert, Rainero cum ceteris omittente : sic Waldetrudis afflictionem quandam (9), sic Cellensis cum Melbodiensi cænobio conjunctionem (10), et ecclesiæ Cellensis ab Halitgario factam consecrationem (11). Cum *Vita* etiam secunda (12) vocat S. Gislenum Antistitem Christi (13); cum eadem vocabulo Racemo (14) utitur, quando Rainerus Resinum, Philippus Harveng Roysinum scripserat. Ast ex Raineri opere ritæ S. Gisleni inserit poeta narrationem de pisce sæpe memoratam (15); ex quo etiam miracula S. Gisleni desumpsit. Refert scilicet quæ sub numeris 1, 5, 6, 7 habet Rainerus; jam secundum Rainerum Baldurnum vocat locum, in quo restitit cæcus, de quo num. 1 (16); secundum eundem et iisdem subinde verbis S. Gisleni sermonem ad Wineradum refert (17); Eggradi etiam in narrando Melbodiensium furto meminit (18); quæ omnia in libello de inventione et miraculis S. Gisleni fere deficiunt. Eggradi vero commemoratio ostendit insuper *Vitam* 9 ex secunda Raineri scriptura, quæ sola hujus meminit,

(1) p. 495 : *La légende des onze mille vierges, que notre abbé Estienne écrit un peu après, ressemble si bien, quant aux caractères, à la vie de saint Ghislain, écrite sous sa prélature, qu'on peut aussi lui attribuer, sans témérité, cet ouvrage.* Cfr. p. 209.... *a été composée... au commencement du XIVe siècle, comme il paroît par la ressemblance des caractères d'autres volumes écrits vers ce temps-là.* — (2) p. 499. — (3) *Aquila*, p. 117. — (4) *Mémoires...*, tom. III (1770), p. 17. — (5) Vide *Act. SS.*, tom. IX Oct., p. 80, num. 22. — (6) *Annales*, pp. 499, 500. — (7) pp. 495, 500. — (8) Vide p. 237. — (9) *Vita* 9, vers. 122 sqq. — (10) v. 195 sqq. — (11) v. 215 sqq. — (12) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1031, num. 3 : *Dei Antistes*. — (13) v. 48. — (14) vv. 56, 77. — (15) v. 173 sqq. — (16) v. 248; *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 246, l. 5. — (17) v. 270 sqq.; *Anal. Boll.*, p. 250, l. 20 sqq. — (18) v. 305 sqq; *Anal. Boll.*, p. 254, l. 16 sqq.

haustam esse. Præter miracula jam dicta in fine aliud breviter narrat, quod magnam similitudinem habet cum his, quæ num. 12 de Fredelaio cæco tradit Rainerus, nisi quod hic de cæco dicit, poeta vero de strabone. Nihil habet cum Vita octava commune, nisi quæ utraque ex eodem fonte, Rainero nempe, hauserit, prorsusque tacet de Atheniensi episcopatu. Licet autem rudis certe et barbara opella hæc sit, nec quidquam tradat, quod ex Vita tertia non hauserit, illam tamen cum duabus supra allatis edere utile putamus, ut ab oblivione et interitu servetur documentum, qualecumque illud est, quod ad S. Gislenum refertur, tum etiam ut exhibeatur exemplar quoddam novum, quo appareat quam mire interdum seculi XIV (1) auctores rem metricam et bonas artes coluerint.

Observandum autem est omnes Vitas, quas ex Raineri opere manare diximus, immediate quidem manare, non mediante aliqua alia Vita, quæ saltem ad nos pervenerit.

IX. De Raineri opere apud alios auctores citato aut usurpato.

S. Gisleni Vitam aliquoties offendimus ab antiquis hagiographis commemoratam; at quænam Vita illa inter decem supra recensitas dici debeat, definire facile semper non est. Quare et de hac re paucis agendum.

Mitto quidem S. Aldegundis Vitam, ab Hucbaldo Elnonensi conscriptam; in qua quum de Vita beati Gisleni sermo fiat, ostensum jam est hisce verbis non secundam Vitam, sed primam certe designari (2).

Primo loco occurrunt citata S. Gisleni Gesta in diplomate Ottonis I imperatoris, quod Neomagi anno 965 datum inscribitur. Hoc verbo Vitam secundam a se editam intendi voluit Ghesquierus (3); qua ex re optimum utique ipsi licuisset argumentum trahere ad comprobendam Vitæ hujus secundæ antiquitatem. At communi jam consensu receptum est spurium illud esse diploma; quod nedum in annum 965 sit reponendum, tandem post annum 1145 confictum esse gravissimis argumentis ostendit maximæ auctoritatis vir Th. Sickel (4); qui in eodem conscribendo adhibitam esse Vitam secundam etiam autumat (5). Illud autem non ita probatum esse credo; aliud enim suadet textus allati cum Vitis S. Gisleni secunda et tertia (ceteræ enim nullam habent cum diplomate similitudinem) collatio. Sic quippe habent :

(1) Vide supra p. 212 sub num. 9. — (2) p. 235. — (3) Act. SS., tom. IV Oct., p. 1021, num. 48. — (4) Mon. Germ. Hist., Dipl. reg. et imp. Germ., tom. I, p. 605. — (5) Ibid. : für den Context benutzte man ausser einem Passus der im 9 Jh. entstandenen Vita S. Gisleni...

VITA SECUNDA.	DIPLOMA (1).	RAINERUS.
<p><i>Num. 1 (2).</i> — Venerandus igitur Deisacerdos Gislenus in gente attica... — <i>Num. 9 (3).</i> — ... veni... de Athenis, nobilissima Græcorum urbe... Postulatis itaque S. Gisleni rex aurem libenter accommodans, tradidit...</p> <p><i>Num. 10 (4).</i> — ... Gislenus suggestit dominis episcopis Autberto atque Amando, uti venientes... benedicerent illud (oratorium). Quod et... egerunt.</p>	<p>... locus... ad quem... de Athenis civitate Græcorum commeavit sanctus confessor Christi Gislanus sacerdos et monachus; hunc locum rex Dagobertus cum beato Gislando ad unguem perduxit et, ut in gestis ejusdem sancti legitur, regia munificentia ampliavit; sanctus vero Otbertus cum beato Amando in honore apostolorum Petri et Pauli eundem locum dedicaverunt.</p>	<p><i>Cap. I (5).</i> — Venerandæ igitur memoria confessor Christi Gislenus de christianissima gente Græcorum....</p> <p><i>Cap. XII (6).</i> — ... et ab eo munificentia regali donatus sit.</p> <p><i>Cap. XIII (7).</i> — ... oratorium ... a sanctissimis Christi episcopis, Autberto videlicet atque Amando... in honore Apostolorum... est dedicatum.</p>

Jam vero licet ex his non omnino liqueat Vitam tertiam seu Raineri a falsario esse usurpatam, multo tamen magis pro ipsa quam pro secunda textus ipsi testantur.

Rainerus ipse in fine operis sui Vitæ alicujus S. Gisleni meminit (8), quam transcriptam Heribrandus abbas sanctimonialibus Thorensibus (9) anno 1035 indulsit; hujus ope miraculum patratum esse idem refert (10). Licet autem nihil de hujus Vitæ indole referatur, conjicere saltem licebit hanc fuisse Raineri ipsius opus; cujus prior scriptura jam a triginta amplius annis exstabat. Qua re forsitan explicabitur quomodo, quum Thorense cœnobium Ordinis S. Benedicti esset et ad ecclesiam Leodiensem pertineret, seculo XII in monasterio Leodiensi S. Laurentii Vita S. Gisleni secundum priorem scripturam transcripta sit; qualem exhibet eam codex supra designatus numero 7 (11).

Vitæ etiam alicujus S. Gisleni mentionem injicit auctor ignotus Gestorum episcoporum Cameracensium, quæ sub titulo Chronici Cameracensis olim Balderico Noriomagensi vulgo tribuebantur. Sic enim ille lib. II, cap. 40 extr.: Qui (Gislanus) quantus vel qualis vixerit, liber qui de vita ipsius componitur, largiter edixerit (12). Jam vero quum Gestorum libri priores inter annos 1041-1043 conscripta sint (13),

(1) Ibid., l. 25 sqq. — (2) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1030. — (3) Ibid., p. 1032. — (4) Ibid. — (5) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 216, l. 3 sqq. — (6) p. 227, l. 13. — (7) p. 228, l. 11 sqq. — (8) *Mirac. num.* 37 (p. 287, l. 25 sqq.). — (9) Thorense monasterium puellare in pago Thorn (jam in Neerlandia, prov. Limburg, arr. Roermond, kant. Weert), anno 992 conditum. Vide *Gall. christ.*, tom. III, col. 997. — (10) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 288, l. 8. — (11) p. 216. — (12) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VII, p. 464. — (13) Vide Wattenbach. *Deutschl. Gesch. Quellen*, tom. II ⁵, p. 149.

ex verbis allatis argumentum desumebat Ghesquierus (1), ut ostenderet Rainerum, quem hisce verbis notari autumabat, anno circiter 1040 scripsisse. Sed nulla verba citat auctor Gestorum, quæ Rainerum potius designent (2); nec ceteroquin, etiamsi designarent, inde ad ætatem scriptionis determinandam quicquam conferretur. Frustra enim est Ghesquierus quando e verbo componitur probationem trahere intendit, quasi tempus verbi præsens rem corævam indicaret. Sollemnis enim hæc est antiquis scriptoribus locutio, tempore præsentis verbi usurpato; quo subinde opus jamdiu conscriptum designant.

Tandem Vitæ S. Gisleni commemorat etiam auctor anonymus Vitæ S. Gerardi, ita inquit: Qualiter autem sacrilegos examinando discusserit antistes Cameracensis... non est nostræ narrationis, ut remur, exponere vobis, præsertim dum id dilucidant ipsius gesta, si serio sapere vultis (3). Vidit v. d. W. Schultze verba ipsius gesta non, ut verborum ratio postulabat, ad antistitem Cameracensem, sed ad S. Gislenum, de cujus reliquiis hoc loco sermo est, spectare (4). Cujus egregiæ conjecturæ insignem confirmationem habemus ex lectione codicis Montensis 221 (5), olim Gisleniani, secundum quem reliquos locos hujus Vitæ, quos infra sumus allaturi, citabimus (6); hic siquidem verbulum addit: dum id dilucidant ipsius gesta confessoris; quod de S. Gisleno sane accipi necesse est, qui paucis verbis ante allatam sententiam (Qualiter etc...) confessor emeritus dicebatur.

Animadverterat v. d. Schultze aliquam in modo loquendi tum Raineri, tum auctoris Vitæ S. Gerardi similitudinem; cujus rei hoc maxime afferebat documentum:

VITA GERARDI.

Num. 20 (7). — Da mihi, dux, unum, supplex, efflagito scutum, Quo præmunitus oppugnem fortiter ictus.

RAINERUS.

Mirac. num. 25 (8). — Da mihi scutum unum, cujus protectione muniatur habitaculum meum.

Sed anonymum ex Rainero hæc hausisse negabat, verum potius ex

(1) *Act. SS.*, tom. cit., p. 1012, num. 10 extr. — (2) Quæ de S. Gisleno habet, hæc ex Vita S. Autherti auctore Fulberto desumpta sunt. — (3) *Act. SS. O. S. B.*, sec. V, p. 268, num. 23 (ex *manuscriptis Broniensi et Gisleniano*); inde *Act. SS.*, tom. II Oct., p. 312, num. 52. — (4) *Gerhard von Brogne...* in *Forschungen z. d. G.*, tom. XXV, p. 248. — (5) Vide supra, pp. 213, 214. — (6) Quæ de ætate hujus codicis diximus, cujus fol. 144-151 ad seculum XI, licet jam provectum, fol. 152-155 ad seculi XII initium pertinere videntur, v. cl. Holder Egger omnia ad seculum XI referente (*Neues Archiv*, tom. X, p. 221), unicam causam afferunt, cur dubitemus quominus subtili argumento v. d. W. Schultze assentiamur, Vitæ Gerardi conscriptionem in annum 1131 referentis (l. c., p. 264). — (7) *Act. SS. O. S. B.*, tom. cit., p. 265. — (8) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 275, l. 4 sqq.

aliis S. Gisleni Gestis, in cœnobio Gisleniano partim ex Raineri opere, partim ex alio fonte desumptis; qui ultimus fons orales traditiones fuisse videbantur, a Raineri dictis abhorrentes; qua re explicabatur tum convenientia tum discrepantia in narrando Raineri inter et auctorem Vitæ Gerardi (1). Ut autem talem sententiam amplecteretur tribus adductus est momentis: 1) quod in Raineri opere nullus esset sermo de sacrilegorum, quam Vita Gerardi commemorat, examinatione (2); 2) quod quo tempore hæc acta sunt, Gerardus teste Rainero plurimum, teste Vita nullius monasterii haberet curam (3); 3) quod secundum Raineri ante Gerardi tempus facta esset studio Adelelmi reliquiarum S. Gisleni in Cellense cœnobiū restitutio, quando Vita illud ab ipso Gerardo factum esse referret (4). Quæ gravia utique argumenta attente jam consideranda sunt.

Primum quidem evanescit, si modo conferimus textum allatum cum Raineri priore scriptura, quam hoc loco solus refert codex 7 seu Bruxellensis 9636 :

VITA GERARDI l. c.

Qualiter autem sacrilegos examinando discusserit et discutiendo examinaverit antistes Cameracensis, quibusve, ut par erat, lege synodali convictos excruciaverit modis, non est nostræ narrationis, ut remur, exponere vobis, præsertim dum id dilucidet ipsius gesta confessoris,...

RAINERUS.

Mirac. num. 7 (5). — ... episcopus, facta collatione cum sapientioribus sibi assistentibus, Malbodium adit ..., ac canonice discutit flagitium sacrilegii. ... Qua distributione ... confusi atque devicti ... corpus sacratissimum reddunt episcopo lege synodali (6). ...

Quæ utique nimis clara sunt, ut vel aliquid momenti allato argumento remanere possit.

Alterum argumentum majoris est roboris, non tamen tanti, ut ob ipsum solum negemus Raineri opus in conscriptione Vitæ S. Gerardi usurpatum esse. In hac sane dicitur Gerardus, quando jussu ducis Gisleberti ad restituendum Cellense cœnobiū est invitatus, in solitudine vixisse, abdicato jam gubernandi regimine (7); Rainerus contra Gislebertum facit hæc ad Gerardum loquentem : Vos ex imperiali edicto quam plures abbatias regitis (8). ... Sed quum re vera decem et octo cœnobiū tradatur exstitisse procu-

(1) *Forschungen*, tom. cit., pp. 248, 249. — (2) p. 248. — (3) p. 247. — (4) Ibid. — (5) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 253, n. 1 extr. — (6) Cfr. num. 6 : *timore correpti synodaliū legum* (ibid., p. 251, l. 19); de hac lege, quæ videtur decretum synodi Moguntini an. 813, vid. *Act. SS.*, tom. cit., p. 1037, annot. k. — (7) *Act. SS. O. S. B.*, tom. cit., numm. 17, 21; *Act. SS.*, tom. cit., num. 35, 44, 45. — (8) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 275, l. 14; cfr. etiam l. 8 *qui multas abbatias regens...*

rator vigilantissimis (1), *quid ni ita rem explicemus, ut sive plurimum illud regimen totum post cœnobii S. Gisleni instaurationem acciderit, sive partim ante partim post, Rainerus tempora forsân commiscens erronee tunc temporis Gerardum plurium abbatiarum rectorem dixerit, anonymus vero, qui tum Rainero utebatur, tum antiquiore Vita Gerardi, ex hacce munitus fuerit, quominus in Raineri errorem incideret?*

Tertium argumentum serium examen nec ipsum sustinet. Verum quidem est Gerardi Vitam corporis S. Gisleni inventionem et in Cellense cœnobiû relationem ipsi sancto Gerardo adscribere, Rainerum vero non ita. Ast Rainerus etiam narrat primum apparuisse S. Gislenum Egrardo cuidam, cui curam commiserit ut corpus suum Cellensibus restitueretur; quem codex aliquis Gerardum vocat (2). Licet vero vir ille id facere neglexerit, ex hac tamen narratione ansa anonymo præberi potuit, ut totam rem, reluctantem etiam veritate, in sancti sui honorem accommodaret. Inde vero ulterius sequeretur hunc non primam tantum Raineri scripturam, sed et secundam, in quâ sola de Egrardo sermo est, præ oculis habuisse.

His jam positiva argumenta addamus, quibus Raineri opus in Vita Gerardi usurpatum indigitemus. Primum adest locus aliquis, quo vix luculentior in ea re haberi potest. Ita enim de eadem re loquitur

VITA GERARDI.

Num. 52 (3). — Procedebat ergo canora clericorum cum monachis caterva, habentium in manibus crucem et vexilla: subsequebantur vero non parva utriusque sexus agmina, nihilominus jubilantium Domino in lætitia. Itaque cum maximo cleri plebisque tripudio perperspicacissimam viri industriam, de quo nobis est sermo, almus confessor in suo decenter locatur oratorio: ubi deputatis cœnobarum excubiis, tempore continuo persolvitur Jesu Domino, qui laus est angelorum, laus et jubilatio, ejusque confessori emerito venerabilis laudatio et laudabilis veneratio.

RAINERUS.

Mirac. num. 7 (4). — Facta est siquidem idibus decembris relatio sacrorum cinerum, vexillis Domini præcedentibus cum canora caterva clericorum, vulgique turba non modica prosequente ac laudante Deum. ... Dein reconditur eodem die cum maximo cleri plebisque tripudio in sæpe memorata basilica apostolorum:

ubi deputatis excubiis sacrorum ordinum (5) gloria et honor persolvitur die noctuque illi, qui est laus angelorum, veneratio quoque sancto per omne hujus vitæ curriculum.

* cod. Montensis 221
cleris

(1) *Act. SS. O. S. B.*, num. 28 med.; *Act. SS.*, num. 70 extr. — (2) Vide *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 254, n. 14. — (3) *Act. SS.*, tom. cit., p. 312; *Act. SS. O. S. B.*, tom. cit., p. 268, num. 23. — (4) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 255, l. 12 sqq. — (5) Cfr. num. 5 *deputatis excubiis clericorum* (ibid., p. 251, l. 17).

Alterum præterea argumentum ad idem conducens inde desumi potest, quod in Vita Gerardi occurrunt subinde singulæ locutiones aliquæ notabiles, quæ rationem loquendi Raineri mirum referunt in modum. Harum exempla aliqua hinc inde decerpimus :

VITA GERARDI.	RAINERUS.
Num. 5 (1). — ... spirituales nequitias debellabat infatigabiliter ...	<i>Vitz cap.</i> II (6). — ... spirituales nequitias invincibili virtutum robore debellanti ...
Num. 11 (2). — ... Deo devotionum offert libamina. ...	<i>Cap.</i> XVI (7). — ... obtulit Deo in excelsis precum libamina.
Num. 41 (3). — ... intempestæ noctis conticinio...	<i>Cap.</i> III (8). — ... intempestæ quodam noctis silentio ...
Num. 58 (4). — ... et ne cui incredulorum videatur incredibile, quomodo, inquam, poterat non posse, qui semper unitus erat Omnipotentis corpore?	<i>Mirac. num.</i> 5 (9). — Quod ne cui videatur incredibile et fabulosum, eadem ... omnipotentia ... — <i>Num.</i> 11 (10). — Quomodo ergo possunt non posse, qui sunt uniti Omnipotentis corpore?
Num. 67 (5). — ... succensi facibus invidiæ ...	<i>Num.</i> 7 (11). — Invidiæ ... facibus ... accensi ...

Quarum similitudinem si pars aliqua sive casu sive receptis inter antiquos biographos formulis explicari potest, omnia tamen non explicari videntur, nisi Vitz Gerardi auctor Raineri scripta præ oculis aliquando habuerit.

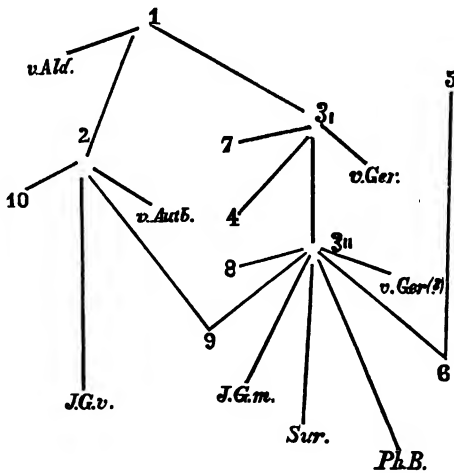
Aliter quidem rem se habere putamus circa Vitam S. Autberti a Fulberto conscriptam, in qua conficienda supra notavimus auctorem nonnulla ex Vita secunda hausisse (12). Convenit quidem eadem in paucis aliquibus locis cum Raineri verbis. En quæ similia invenimus :

VITA AUTOBERTI.	RAINERUS.
<i>Prol.</i> (13). — ... quæ...sparsim in sacris cartulis scripta repperi ...	<i>Epist. dedic.</i> (16). — ... quod in cartulis atque membranis sparsim vix repperi ...
Num. 6 (14). — .... invidiæ facibus accensus ...	<i>Mirac. num.</i> 7 (17). — Invidiæ ... facibus ... accensi ...
Num. 20 (15). — Cum repente aurora rubente ...	<i>Num.</i> 1 (18). — Et ecce aurora rubescente ...

(1) *Act. SS.*, tom. II Oct., p. 301. -- (2) p. 302. — (3) p. 310. — (4) p. 313. — (5) p. 317. — (6) *Anal. Boll.*, tom. cit., p. 217, l. 12. — (7) p. 233, l. 15. — (8) p. 218, l. 1; cfr. pp. 260, l. 11 et 284, l. 13. — (9) p. 251, l. 27. — (10) p. 259, l. 28. — (11) p. 254, l. 2. Cfr. infra Vit. Autberti, num. 6. — (12) p. 233. — (13) *Act. SS. Belg.*, tom. III, p. 539. — (14) p. 542. — (15) p. 556. — (16) Tom. V, p. 212, l. 30. — (17) p. 254, l. 2. — (18) p. 246, l. 18.

Adde satis magnam inter Fulberti num. 1 (1) et Raineri proœmium (2) in ipsa sententia similitudinem: sed patet quadruplicem hanc convenientiam, utut magnam, ad sollemnes illas scriptoribus medii ævi loquendi formulas referri. Hæc nihilominus hoc loco adduximus, ne quid omnino, quod ad rem nostram rite dijudicandam conferre posset, silentio pressisse videremur.

Peracta demum longiore hac disquisitione, coronidis instar stemma aliquod hic proponemus, quo in unum conspectum adducatur quænam sive inter diversa, quæ de S. Gisleno agunt, scripta vel etiam hæc inter et alia opera superius a nobis examinata conjunctio intercedat sive cognatio. In hac tabella numeris 1-10 designabimus opera illa decem, quæ communi vocabulo Vitas S. Gisleni vocavimus (3); priorem Raineri seu Vitæ tertię scripturam notabimus 3^I, posteriorem 3^{II}. Præterea rationem habebimus tum Vitarum Aldegundis (v. Ald.), Autberti (v. Auth.), Gerardi (v. Ger.); tum locorum a Jacobo de Guisia sive ex Vita S. Gisleni (J. G. v.), sive ex miraculis (J. G. m.) suis Annalibus insertorum; tum Surii (Sur.) editionis, tum demum Vitæ metricæ a Philippo Brasseur (Ph. B.) conscriptæ. En igitur quæ de horum omnium cognatione, pleraque certo, aliqua probabiliter tantum, statui possunt:

Qua ex tabula illico constat quanta præ ceteris auctoritate et gratia Raineri opus apud posteros valuerit; unde fiet ut facilius veniam impetraturi simus, si in perscrutandis iis, quæ ad illud pertinebant, plus forsitan æquo sumus immorati.

ALB. PONCELET S. J.

(1) Act. SS. Belg., tom. III, p. 540: *Hujus dominicæ institutionis ...-De quo numero sanctus vir...* — (2) Tom. V, p. 213, l. 22 sqq.: *Quorum principatum ...-Inter quos sanctissimus confessor. ...* — (3) Vide § I.

VITA QUINTA
SANCTI GISLENI
SIVE HOMILIA

DIE IPSI SACRO IN CŒNOBIO CELLENSI DICTA.

De hac egimus supra § I, num. 5 et § VIII num. 1 (1); ubi exposuimus cur hanc opellam typis dignam esse simus arbitrati. Quam vel ideo totam hic edere e re videtur, quod aliquos ejus locos, argumenti ergo, pluries afferat Petrus Baudry; qui quid momenti habeant, perspecto tantum toto libello, dijudicari potest. Multimodam quidem varietatem animadvertere licet textum inter apographi nostri (2) et illum, quem P. Baudry præbuit. Quod inde accidisse videtur, quod tum non semper accuratus in locis verbo tenus afferendis P. Baudry fuerit (3), tum quod satis mancum fuerit exemplar, unde magna, ut perspicere licet, cum cura Ghesquierus homiliam hanc exscripsit. Varias a P. Baudry datas lectiones annotabimus et designabimus littera B; ut ita distinguantur a pravis apographi nostri lectionibus, simul in notis indicandis et littera A signandis.

Typis majoribus totum libellum, præter locos paræneticos, expressimus. Licet enim, ipso auctore testante, quæ narrantur antiquioribus e fontibus desumpta sint, ut v. g. Vitis SS. Gisleni (4), Audoeni et Eligii (5), Vincentii et Landrici (6), Aldegundis (7), tamen ita Vitas illas contraxit et retractavit auctor, ut quasi sua fecerit quæ refert, neque umquam fere agnoscere liceat ad quamnam exstantium adhuc Vitarum verba ipsius sint referenda. Notare tamen oportet mirum in modum cum duobus homiliz locis congruere (8) quæ de S. Gisleno pauca tradit supra laudatus auctor Gestorum episcoporum Cameracensium (9).

Parænetica typis, quos dicunt, mediis edemus, spatii lucrandi ergo; neque tamen ea omitemus, licet vix aliquid tradant quod historicum habeat momentum: ideo enim et in Vita tertia, et in quinta hac, et in sexta loci hujusmodi, ut longi, prætermittendi minime videntur, quia ex his magnum sæpe affulgere lumen solet historiæ litterariæ, quo scilicet flamus certiores de auctoris indole, ætate, fide et fontibus: quod arbitramur superius in Vita tertia manifeste apparuisse.

(1) p. 210 et p. 241 sqq. — (2) Vide supra, p. 210. — (3) Vide v. g. Reiffenberg, in præf. ad hos *Annales*, p. xli. — (4) Infra, num. 5. — (5) Num. 6. — (6) Num. 11. — (7) Num. 12. — (8) Vide infra numm. 5 et 7. — (9) Vide p. 250.

Incipit ¹ homilia de actibus et prædicatione SS. patris et fundatoris nostri Ghysleni scripta a monacho, sub obedientia sancti Patris Gerardi restitutoris nostri militante circa annum Domini 938.

5 1. Memoriam electorum Dei, fratres carissimi, semper venerabilem recenseri et eorum gesta memoriter ubique atque sollemniter reteggi, non parvum salutis humanæ probatur esse beneficium. Qui enim fragilitatis nostræ conscii artioris vitæ itinera aggredi trepidamus, auditis eorum triumphis, qui, ut nos, mole carnea præpediti,
10 voluptatum illecebris perinde retenti, persecutionum procellis admodum allisi, seculi tamen spumantia freta violento impetu transmeant, studeamus et ipsi in via Domini cordis nostri navim dirigere et istud procellosum pelagus tota aviditate transire; cum eorum quoque adminiculo, quos jam æterna securitas retinet, nos uti pernecessarium sit, ut, qui crebro peccaminum pondere pressi periclitamur, et
15 interventu ipsorum a præcipitio submergentis voraginis eruti ad spem vitæ reformemur, et ab horrore imminenti turbinis ad requiem optatæ quietis transvehi mereamur.

2. Idcirco, redeunte annua revolutione hujus sancti patris nostri
20 Ghysleni festivitatis die, et decurrentibus ad hoc celebre spectaculum populis, oportet plurima gestorum ejus in memoriam reducere, quo probabilis vitæ ejus norma multum clareat, et ejus exemplo discamus, quam indefesso gradu oporteat currere, qui hæc tempestatum discrimina voluerit immunis pertransire, pariterque noverimus.
25 quanti apud Dominum valeant, qui ejus se famulatui fideliter subdere festinant, prodesse fidelibus; eorum memoriam ubique agere, quos constat pro Deo adversus hostem antiquum fine tenuis dimicasse. Est igitur nobis hæc dies ob dicti patris reverentiam sollemnis et pro meritorum gloria gaudiis quam plurimis redundans: multorum
30 namque dierum suis spatiis evoluta curricula nil tale contulerunt, cum in hac et frequentia major compulerit, et patroni expetita glorificatio istud promeruerit (1).

¹ *Titulum illum ei tribuendum credimus, qui hujus operis apographum ad majores nostros misit; titulus autem primigenius is certe erat, quem duobus in locis Annalium suorum recitat Baudry (pp. 227 et 276): OMELIA DE ACTIBUS VEL DE (om. p. 227) PRÆDICATIONE BEATI GISLANI, SACERDOTIS ET MONACHI, DE VITA VEL DE CONVERSIONE SANCTORUM VINCENTII ET UXORIS EJUS WALDETRUDIS, SEU (om. p. 228) ALDEGUNDIS VIRGINIS ATQUE GERTRUDIS. Quæ aptius sane huic libello inscribi possunt.*

(1) De sollemniori S. Gisleni festivitate, quæ hoc numero innuitur, vide supra § VIII, num. 1 vel Ghesquierum in *Act. SS.*, tom. IV Oct., p. 1011, num. 7.

3. Proinde ex omnibus cordis medullis concrepet vox nostra reboans laudes Creatoris, cujus munere hæc lampas corusca nobis ita refulsit, ut peccatorum mole obrutis tanti adjutorii munimine spem resurgendi contulerit. Sed quid imbecilli possumus tanti opificis laude dignum depromere? Quæ bonitati ejus referemus gratiarum vota, 5 qui misericordiarum ejus tanta recolimus beneficia nobis gratuita miseratione impensa? Quidquid nostrum esse vel posse est, ab ipso est, qui non ex subsistentibus¹ cuncta subsistentia condidit, qui flatu Spiritus luti imaginem animavit, cujus jussu hæc ipsa dehiscens in pulverem lentescit, et post rediviva ex putrilagine prodit. Sed quantæ 10 est benignitatis ipsum hominem reparasse et ad sanctorum gloriam misericorditer revertisse. Ast nec sufficere visum est, immo tales ex ipsa perditionis massa præeliguntur, qui ut astra mundo refulgeant, per quos fidei lux irradians peccatorum tenebras depellat, quibus tanta virtus committitur, ut eorum ditioni sit languentium depellere 15 ægritudines, ferarum et serpentium mitigare furores, incredulorum hominum vel sententia flectere vel miraculis mansuefacere feritatem. Inde est, quod duodena apostolorum lampade lumen veritatis mundo adventasse credimus; hinc, quod martyrum certamine hanc fidem roboratam suscepimus, quod confessorum documentis et institutionibus ad hanc instruimur, quod virginum continentia voluptatum et carnis illecebris resistere edocemur. Omne seculum fama ista prætervolat. Non invenitur locus, quo non se felicitis hujus facti sonus diffuderit. Cuncti gratulantur, cunctorum ora in laudem tanti miraculi resolvuntur; fides credentium ubique roboratur, error infidelium 25 confusus pavescit.

4. Hinc, fratres mei, hinc lætioribus animis ista regis æterni magnalia proferamus, et ad institutionem vitæ nostræ sanctorum præcedentium actus recolamus, qui cælestium mandatorum disciplinis imbuti ad paradisi patriam anhelantes, fortia nobis exempla 30 imitanda proposuerunt, fortes nos ad capessenda, quæ perdidimus, gaudia fieri debere docuerunt. Quapropter eorum mores et instituta sequentes, pabulo doctrinæ eorum pascamur, ne per angusta periculosi itineris incedentes, fessi quodammodo ac vacui a munere deficiamus. Hinc famuli Christi Ghysleni vitam, in exemplo nobis 35 specialius positam, sollicite intendamus, cujus documenta fermento justitiæ respersa, cujus opera saluberrimis probantur esse plena auspiciis. Hinc considerare libet in comparatione nostræ torpentis ignaviæ, in exprobratione superbiæ, iste vir inops et exsul quanti laboris virtutem assumpserit, qua celsitudine scandendo humiliter 40 enituerit.

¹ *Lege vel saltem intellige ex non subsistentibus.*

5. Ut enim de eo manifesta relatio tradit (1), angelica solatus admonitione*, peregrinas aggressus est terras, hoc prorsus agente divina pietate, ut vir justus Deo soli sibi que cognitus, mundo claresceret, ejusque opera multis profutura patefierent, et lampas virtutum lumine succensa in sublime poneretur, quo fulgore justitiæ ejus errantibus via veritatis conspicua redderetur. Peregrinatione igitur, ut alter Abraham, expetita, in hujus, quam incolimus, regionis devolutus est partes, et cælestis vitæ doctor, divina impertiente gratia, 40 his terris apparuit, ne excusandi facultas earum indigenis esse possit. Devolutus est fructuum bonorum uberrimus sator in hac regione, quæ¹ pingue solum sationem propagandi seminis ardentem sitiēbat; perveniens ad locum cælitus destinatum, omni instantia labore manuum et multa exercitatione corpus fatigat, ne otii torpendo segnitie tyrannidi mortiferæ legis succumbat. Silvestria succidens, inaccessibile pæne desertum habitabile reddidit, indicium ex hoc rei gerendæ prætendens, ut prius fieret stirpator importunorum veprium², qui esset futurus evulsor malorum criminum. 20 Locum deserti, vocabulo antiquo Ursidungus vocatum, in extremis finibus Hainensis pagi, super fluvium, qui Haina dicitur, situm adiit, ut locus in illis terris causa habitationis singularis singularem hospitem susciperet.

6 Sed qualiter hic sanctus doctrinæ quoque eloquio flourerit, quales palmitum propagines studio ejus eruperint, paucis enarremus. Nosse primum temporis illius qualitatem dignum videtur, ut etiam felici ævo eum exulasse, ad merita illius referatur. Ut³ pæne omnibus notum est, constat eum Dagoberti magni et pii regis tempore hujus loci incolam⁴ 30 prorsus ab hominum frequentia remotum mansisse; quo tempore dici non potest quantis instar rutilantium siderum micantibus Francorum regnum bonorum incrementis resplen-

* *Gest. ep. Cam.*, II, 40: angelica visione monitus.

¹ *Forsan* cujus *vel* quod. — ² stirpator importunium veprium *A*; *VITA SEXTA*, num. 13: stirpator densarum veprium. — ³ *Sequentia* (Ut pæne-sedem) *habet B* p. 218. — ⁴ *om. B*.

(1) Diximus illam relationem fortassis esse Vitam primam jam deperditam (*supra*, p. 242).

duerit. Nam præfatus princeps christianæ fidei ardentissimus cultor, pietati et religioni sanctarumque ædium restaurationi operam dabat; procures palatii Audoenus¹ et Eligius christianissimi, pari devotione, uno consensu Christum zelantes, præceptorum illius avidissimi exsecutores², pompam 5 seculi sub uno tempore abdicantes, post spiritualia bellorum tirocinia ad pontificatus dignitatem nutu Dei electi; quorum alter Rothomagensium archipræsulatum³, alter vero Noviomagensem adeptus est sedem; de quorum vita et virtutibus quam plurimis ingentia enarrata volumina plenum dulcedine 10 exemplorum omnibus fidelibus propinant haustum. Porro Metis cathedræ Arnulphus residens magno meritorum culmine pollebat; qui, præceptor olim Dagoberti regis, sacræ eruditione scientiæ vitam ejus correxerat, ac per divinorum florida prata mandatorum fluentia veritatis epotare docue- 15 rat. Tunc quoque Tungrorum præsul Amandus non imparibus virtutum ornamentis præditus, Cameraco venerabilis Autbertus æque pontificium administrans, morum probitate indissimilis; in cujus diœcesi territorium, quod famulus Christi Ghyslenus expetiverat, conjacens erat: unde et ad se 20 accersito, sæpius colloquiis et consilio utebatur.

7. Jam vero in parte regionis, quam sanctus vir commodum suæ habitationis domicilium reppererat, qua fecunditate messis succreverit, quot multiplicis seminis propagines emerserint, non puto per nos, ut dignum est, posse mani- 25 festari. Namque in vicino matrona quædam prædives opibus nomine Waldetrudis commanens, cujus pater Walbertus, mater Bertilia dicebatur, partem non minimam provinciæ jure hereditatis possidebat. Hujus vir regalis militiæ, primum Maldegarius, post Vincentius nuncupatus, zelo Christi glo- 30 riam temporalis excellentiæ abdicans, cuidam cœnobio intra regionem juxta flumen, quod Samberam vocant, in loco, qui ab incolis Altus-mons dicitur, Deo militaturus, sese incluse- rat, ac diu inibi bonis operibus insudans, virtutum gratia jam perfectionis culmen petierat. At Waldetrudis vidua 35

¹ Audoinus B. — ² ita B; excultores A. Cfr. *infra* num. 15 (p. 269, l. 39). —

³ archipræsulatus B.

relicta, quæ licet secularibus adhuc dedita curis, vigore tamen castimonie succincta, per lenocinia defluentem viriliter restinxerat carnem; sed providentia Dei, quæ semper in se proficientes ad meliora provehit, actum est, ut vir Dei
 5 Ghyslenus huic familiari studio adhæreret*, ejusque tutela plurimum foveretur. Cumque interim ab ipsa corporalibus refertus, spiritualia eidem conferret subsidia, adeo nutu Dei convaluit, ut, extemplo rerum omnium onera deponens, jugum Christi, quod nimis leve ferentibus constat, cervice
 10 susciperet, et mundialem gloriam omni instantia spernendo abdicaret. Tunc viri Dei admonitione montem quemdam surculis et vepribus densatum, cellæ ejusdem haud procul remotum et ab ipso designatum incolatus gratia petiit; qui mons super fluvium Truilla¹ situs, ob sui eminentiam Castrilocus
 15 dicitur; in cujus latere surculis evulsis, cellulam seu basilicam principis apostolorum nomine statuit; item hortatu ejusdem viri Dei² venerabilem Cameracensium antistitem Authbertum expetens, ejus benedictione sacrum velamen suscepit³, atque omnes res suas omnipotenti Deo tradidit:
 20 inde ad propriam regressus cellulam, constanter Dei famulatus se recludendo subdidit. Sed et prædiorum suorum tantam copiam inibi largiri studuit, ut innumeræ catervæ virginum, illuc quotidie adventantium, absque ulla indigentia Deo famulantes, subsistere quirent. Porro prolem suam
 25 imitabili exemplo Christo dicavit; cujus filii Dentlinus et Landricus: qui Dentlinus in ipso sacro baptismo e corpore migrans, parentum meritis post mortem cum ipsis beatur; Landricus patrem imitatus, felici fine gloriosus, paradisi gloria ditatur; filiæ vero Aldetrudis et Maldelberta, pia genitricem
 30 procurante, cœnobio puellarum traduntur.

8. Denique huic Waldetrudi soror erat vocabulo Aldegundis: hæc infra virginales annos sacris litteris erudita, <cum⁴> hujus virtutis compotem angelica beari gloria didicisset, prædicationi simul, quam servus Christi Ghyslenus intonabat,

* *Gest. ep. Cam.*, l. c.: cui ... familiari dilectione inhæserat.

¹ *om. A; add B p. 236, not. 3.* — ² *Gislani add. B p. 228.* — ³ *accepit B ibid.* — ⁴ *supplet. ex conj.; cfr. VITAM SEXTAM, num. 16.*

sollerti animo intendens, Spiritus sancti gratia cor ejus illustrante, decernit, non modo ad exteriores usus pertinentia, sed et ipsa corporis animique subsistentia Christi consecrare militiæ. Etenim ipsa parentes aufugiens, sororis autem acta diligendo amplexans, hortamina gratanter excipiens, quodam loco juris parentum accessit : ibi basilicam primi apostoli nomine, postea vero monasterium majoris operis, quod Melbodium appellatur, construxit; ubi virgo sacrata quam plures virgines secum adhibitas, inter quas etiam duæ Waldetrudis filiæ, Aldetrudis scilicet ac Maldelberta adfuerunt, sub habitu sanctæ religionis vivere instituit : ipsa cum eis jugiter permanens, sanctis operibus et perpetua castitate se imitabilem præbuit; nec sibi hoc sufficere æstimans, sed semper molestias alicujus ægritudinis subire exoptans, cancri ulcere in mamilla percutitur; qua imbecillitate reliquæ vitæ suæ tempore debilitata, Deo gratias agens consumitur, ac visionibus angelicis multotiens solata, transitoriam vitam æterna felicitate mutavit.

9. Post cujus decessum venerabilis Aldetrudis loco ejus subrogatur, et per duodecim annos sanctæ institutionis sancita fideliter continens, virtutibus plena emicuit, visionibusque angelorum frequentissime solata, mortalium subducta oculis ad Dominum migravit. Huic soror venerabilis Maldelberta succedens, scalam ad cælos ducentem scandens, ad alta viriliter contendit, et ex hac vita sublata, quam mirabilis vitæ fuerit, miraculis divina pietas voluit manifestare. Quidam enim homo, auditus officio privatus, per visum admonitus est, quo ad sepulchrum illius remedium sibi dari crederet; pergit fidus de visione, cum missæ in ecclesia celebrantur; hic ad sepulchrum virginis astans, cum aqua ex auribus decurreret, pristinum audiendi recepit usum. Item puella quædam, cruribus contractis horribiliter monstruosa, parentum manibus perlata, coram sepulchro deposita est; non multo post sanitati integre restituitur. Sed ad propositum ordinem redeamus.

10. Erat sub ipso tempore, quo venerabilis Waldetrudis servi Dei Ghysleni monita obœdiens, secularis gloriæ fastus

amore Dei spernendo contempserat, vir quidam in eadem provincia, vocabulo Pipinus, cujus uxor Itta dicebatur, regali origine insignes, censu prædiorum locupletes, et Waldetrudi affinitate juncti ; quibus erat filia moribus nobilis, animo et
 5 corpore casta, nomine Gertrudis. Sed, decedente Pipino, mater compuncta super his quæ auditu vel visu cognatas egisse probaverat, dum qualiter hujus mundi impedimentis carere posset, cum filia exquireret, a B. Amando audivit, ut in prædio suo Nivella cognominato monasterium statuatur ;
 10 quo virginum confluente collegio, cum eis et ipsa a mundi negotiis libera, soli Deo vacare queat. Quod illico agere non differt, ac pari cum filia consensu, res ac suppellectilia egenis dispertiens, fundos illi confert, et sub sanctæ conversationis habitu seipsas religantes¹ in sanctitatis proposito perseveran-
 15 ter accingunt. Cumque adhuc puella in monasterio nubendi causa appeteretur, metuens illa, ne forte diabolico instinctu cuiquam subreperet, ut violento impetu eam rapere velit, comam crinium præcens, capitis in vertice tonsurari, et instar clericorum coronam vel sortis signum Domini, quasi
 20 ob feminei corporis depravationem, gestare voluit. Tunc post matris decessum cum onus regiminis illi incumberet, quanta humilitate, quantis parsimoniæ vigiliarum orationum continuis laboribus, vilitate vel duritia vestium subactam carnem maceraverit, quibusque ceterarum virtutum gemmis
 25 sertum virginale perpetim insigniri curaverit, vix ad enarrandum alicujus vel doctissimi lingua sufficit ; præcipue hospitalitatem sectando, quam inter reliquas ita amplexata est, ut eo tempore hanc maxime vel solam diligere putaretur. Sed hæc feliciū laborum exercitia, hæc divinæ animi
 30 fatigationes, quibus donorum præmiis remunerentur, ex ipsius vitæ occasu colligere sufficit. Pridem namque peregrinum quendam cultorem Dei nomine Foillianum² suo prædio, Fossas cognominato, susceptum fovebat ; cujus se orationibus commendans, cordis etiam secreta secundum
 35 præceptum Domini commiserat. Sed eo ab impiis perempto,

¹ relegantes *B* p. 228. — ² susceptum *add. A.*

ipsa, quæ corpus ejus sepulturæ tradiderat, et pro gloria miraculorum ad basilicam, quo humatus erat, ipsum prædium cum aliis rebus tradiderat, germanum ejus, vocabulo Ultanum, æquæ sanctitatis virum, pari voto suscipiens, precibus se illius commendandam crediderat. Hæc ergo post 5 corporis nimias, ut diximus, quas ultione inflixerat, debilitates, cum morbi ægritudine tacta extremam sibi horam imminere sentiret, hunc servum Dei longe ab ejus monasterio in præfato loco solitarium degentem, super hac re consulere voluit; qui Dei Spiritu edoctus, ei statim horam sui 10 exitus in crastino futuram denuntiavit. Hæc eodem nuntio referente, ipsa præparata et confirmata bonis operibus, hora, qua vir Dei dixerat, transitum accepit. Nec silentio prætermittendum miraculum, quod in ejus transitu alibi contigerit. (*Narratur hic miraculum, quod sanctæ Modestæ eodem die apparuit* ¹.) Nivella autem quondam ² pauperem servans modicis contenta erat stipendiis : nunc reliquiarum ejus honore ³ 15 celebris, gaudet sibi ipsam non posse abundantibus populis sufficere.

11. Reducamus nunc intuitum ad eos, quos ea tempestate 20 vitam retulimus imitabilem duxisse; videamus, quomodo et ipsi merito perseverantiæ et boni operis cultu reverentiæ digni habeantur, ac primo finem illius Maldegarii, qui Vincentius post conversionem nomen accepit, considerantes, quanta constantia boni operis consummaverit, exempli gra- 25 tia assumentes, ad profectum vitæ nostræ trahamus. Hic denique senatorio genere ortus, cum rerum affluentia locuples, fastu honorum ditissime sublimatus, repente pauper Christum secutus, cœnobio, ut supra diximus, qui ob cujusdam contigui montis eminentiam Celsi Montis vocabulum 30 sortitur, artam appetendo viam, se obcludere festinat, inibi sanctitatis propositum miris bonorum operum exemplis confirmans, indeficienti certamine adversus aerias dissensiones conflictans, hostili vallatu obsessum præsentis stadii ⁴ curri-

¹ Ita A; verba sunt Ghesquieri, qui ibi totum hunc locum prætermisit. —
² quædam A. — ³ honor A. — ⁴ studii A.

culum triumphaliter transegit, beato fine explicitum; cujus vitam filius Landricus studiose imitans, arduam et ipse semitam ingressus, fortiter certando, ac viriliter currendo, meta vitæ mortalis callisque ancipitis non minus
 5 constanter gaudet excurrisset. Horum decessus pandit liber actuum eorum gloriosus; corpora monasterio Soniacas vocabulo, quod ipse Vincentius quondam extruxerat, solo mandata; spiritus sunt evecti in æthera. Locus reliquiarum miraculis eatenus illustratus, quo undequaque beneficia
 10 expetentium frequentia populorum fieret domiciliis expletus: nam basilica decens super eorum tumulos condita, servientium clericorum officia instituta, memoria permanet ad laudem Christi finetenus exulta. In quo monasterio postea surrexit regiminis loco propinquus, qui vitæ merito fieret
 15 adeo imitandus; siquidem magna pars affinitatis, robur virginalē, merito electa et nomine, nepos carne, par sanctitate, præcedentium gressus per tramitem rectitudinis subsecuta, æque sectanda protulit vestigia. Waldetrudis autem cum in augmento iustitiæ puellarum quoque ordinem adscitum vir-
 20 ginali agone certare docuisset, cumque in opere virtutum excrescens arduum iter præmium meantibus, meabile imitantibus assiduo cruciatu ascenderet, ita spatium vitæ residuum excurrando optabili et ipsa mutatione finem accipiens, carneam molem, terræ flatum, committit in requiem: est
 25 cum illis corpore quoque posita, cum quibus indissimili cultu manere creditur glorificata.

12. At pretiosa Aldegundis, cujus supra diximus mamillam fuisse cancri peste multatam, in suo, quod extruxerat, Malbodiensi monasterio usque ad exitum perdurans, plenum
 30 admiratione probatur transegisse mortalis conditionis excursum. Constantissima enim Dei famula jugi carnem mortificans cruciatu, hinc diro ulceris dolore affecta, illinc hostili vitiorum perpetuo luctamine exercita, semper gerens quod doleret, semper dolens quod timeret, nitore pudicitiae munda,
 35 munditia continentiae nitida, ad extremum veniens, collegio candidatorum, victorem ¹ agnum comitantium, socianda

¹ victricem A.

ducitur, ut et ipsa florifero castitatis stemmate præincta, sociale canticum ovans resonet in secula. Cujus corpus a venerabili sorore ejus Waldetrude, quæ diu benigna hortatrix ¹, immo normæ illius sollers institutrix exstiterat, diligenter collectum, aromatibus conditum, ac terræ gremio ⁵ traditum fuit. Hinc, miraculis coruscantibus, susceptum digno in loco pro veneratione translatum venerabiliterque exinde cultum. Porro ipsa beata soror ejus, quondam Christi sectatoris Vincentii uxor, cum, ut diximus, a famulo Jesu Christi Ghysleno primum verba exhortationis percipiens sub ¹⁰ sacro velamine famulatio Domini <se²> mancipasset, cumque sancta lege erudita ejusdem sancti viri crebro affamine ³ doctrinaque frueretur, ad hoc justitiæ merito gratiæ culmen pervenerat, ut per manus ejus etiam miracula fierent, diversorumque ægritudines morborum pellerentur. Sed hæc liber ¹⁵ gestorum ejus plenius narrat; nobis plura prætermittenda, solum probabile de ea testimonium ostendisse sufficiat. Quot enim in nobilissima prole vel in prædicta Aldegunde bonorum fructuum germina pullularunt, quæ ejus vel maxime exemplis exorta, studiis exculta, exhortamine rigata, illius ²⁰ coronæ deputari, quæ in his vel in cunctis per eam lucratis, bonorum omnium sator justus⁴ numeranda reppererit. Igitur ista, modo quo ceteræ, tramitem recti itineris ad exitum usque dirigens, solis mæsti temporis ⁵ jucundo fine accludens, transitum agit ad superna regis æterni spectacula, quo ²⁵ incipiat divitiis incommutabilibus ditescere, quod eam sine fine constat expetiisse, et choreis supernis juncta, in compensatione temporalium honorum claritudine perfruetur æterna, ac pro transitoria hereditate sorte dabitur lætari æterna. Quanti enim apud omnipotentiam divinitatis sit ³⁰ meriti, locus sepulturæ ejus, crebris hactenus miraculis nobilitatus, patenter annuntiat, ubi penes inferos multa beneficia sæpius ostensa, magna apud superos ejus testantur esse merita.

¹ hortatur A. — ² supplet. ex conj. — ³ afflamine A. — ⁴ jussus A. — ⁵ Ita A; deesse aliquid videtur vel saltem legendum est tempora vel soles.

13. Igitur venerabilis heremita et Deo dignus sacerdos
 Ghyslenus, qui talium incentor, qui præconando hujus
 exercitus exstiterat velut pædagogalis institutor, post multa,
 quæ jugi sollicitudine illis exhibuerat sacræ eruditionis
 5 prædicamenta, quæ exemplo confirmaverat colendæ reli-
 gionis condimenta, locum, quem dudum divinitus ostensum
 adierat, magis incolere et quam plurimum bonis quoque
 exterioribus confirmare decrevit. Idem namque locus quantæ
 solitudinis, quantum accessu difficilis, quam secretus vel
 10 inhabitabilis exstet, nullum, qui ipsum noverit, latere credi-
 mus. Est¹ in confinio inter duos velut limites Hainensis pagi²
 sive Brabantensis³, in ripa fluminis, quod Haina dicitur: a
 quo et eadem pars regionis vocabulum sumpsit; inundatione
 vicini amnis ita paludibus circumdatus⁴, ut omne solum cir-
 15 cumquaque resolutum ac pæne videatur liquefactum: sed
 ubi in medio locus conceditur, brevi spatio aliquantulum
 videas instar tumuli prominere. Hic locus olim⁵ a terræ indi-
 genis Ursidongus appellatus est, eo quod inibi ferunt ursam
 catulos enutrire solitam, vel⁶ more barbarico *dongum* tumu-
 20 lum vocitent. Quem Domini famulus pro sua remotione sibi
 ad manendum aptavit, et ex præcepto regis Dagoberti ipsum
 et quantumcumque⁷ in circuitu, sicut ferunt, saltus nemora⁸
 succidendo dilatare posset, accepit; hicque novus eremita
 gradum figens, aptum suæ conversationi sibiue destinatum
 25 domicilium repperisse lætatur; in hoc vitæ tempora transi-
 gere et labiles cursus evolvere nititur. Denique statuens
 ecclesiam apostolorum Petri et Pauli memoriæ dicatam, ser-
 vientium Deo numerum adscivit, normamque sanctæ reli-
 gionis servare instituit: ibidem prædiorum decimarumque
 30 reditus, quæ supradictarum illustrium sanctarumque femi-
 narum impertitu acquisierat, testamento delegavit, et jugiter

¹ esse illum *B p. 236, not. 1.* — ² *om. A; add. B ibid.; cfr. VITA SEPTIMA, num. 18.* — ³ Brabantis *B ibid.* — ⁴ circumdatum *B p. 238, not. 2.* — ⁵ diu *B ibid.* — ⁶ aliter *add. B ibid.* — ⁷ et ⁸ *om. A; suppletum ex VITA SEPTIMA, num. 18 et ex B, qui hæc habet (p. 218): quem (locum, Ursidongum) ex præcepto regis Dagoberti et quantumcumque in circuitu sicut fertur saltus nemora succidendo dilatare posset accepit.*

Deo inibi militantes ne inopia opprimeret, quanto valuit studio, elaborare curavit.

14. Ipse deinde cum eis arctioribus disciplinis imbutus, jejuniis, vigiliis, orationibus et perpetua abstinence corpus macerat. Præterea sollicitus eorum salutis, quos dudum prudenti studio lucrari Christo conatus fuerat, pervigil et anxius decertat, ne qua hostilis ingenii fraude illecti ad deteriores præteritæ conversationis usus revocentur; maximeque supra memoratas Dei famulas assidua visitatione frequentans, easque benigna consultatione recreans, in sancto proposito 10 constantissimas promptissimasque reddebat. Quoscumque denique cohabitantes undequaque sive confluentes colloquio adibat, ad meliorem semper vitam persuadere tam dictis quam factis satagebat. Omnibus itidem consilia salutis subministrans, corporalibus quoque subsidiis solari, et temporalia illis pro virtute adjumenta impertire curabat. Jam ergo mirabilem ejus devotionem passim fama vulgaverat, nomenque ejus celebre habebatur, ut continue advenientium studio coleretur, et magnis præconiis vitæ illius honestas ubique diffunderetur. Ipse vero a bono opere minus vacans, tamen 20 jactantiam adeo fugiens, ut in illo, quem præfatus sum, terræ solitudinis loco, jugiter maneret abditus, nec progredi aliquando procul pateretur, nisi forte aliorum necessitas vel lucrandis animabus cogeret utilitas; sed continuato dierum noctiumque spatio in lege Domini meditabatur, ac spiritualis 25 prælii magnanimus bellator assiduo certamine dimicans, carnem spiritui servire cogebat, semper interioris exteriorisque hominis habitum munditia, castitate omnique sobrietate perornans, sacrificium contriti cordis acceptum summo pontifici Domino nostro Jesu Christo diebus singulis persolvens, prorsusque vitam suam ¹ ipsi commendans, metus præsentis exsilii festinabat excurrere. Tali igitur luctamine, talibus exercitiis perpetuo deditus, corpus inedia extenuatum, spiritum magis ac magis neclitans roboratum, cursum tanti laboris exoptato fine concludere, et recti operis perseverantia 35

¹ quam A.

usque ad finem perduxisse gaudet. Tactus ergo ægritudinis molestia, fragiles artus seculo linquere¹.... Inde corpus ejus in basilica, quam extruxerat, terræ mandatum ac deinceps pro loci qualitate reverenter habitum.

5 15. Porro spiritu ejus in cælesti Hierusalem cum Christo gaudente, cineribus honor debitus refertur. Illum hilarem ampla cæli retinet aula, quem brevissima terrarum coangustaverant antra. Fruitur splendidis cælitum concursibus, qui dudum tetros luporum fuerat assuetus non pavescere incursus; blanditur ei suavis angelorum
10 centus, quem feralis horribili solebat terrere ulutatu; corvorum laccessitus craxatu, quo aures ejus tinniebant, perstrepenibus ranarum discursu paludibus, jucundo nunc demulcetur auditu cælestis harmoniæ, undique concrepantibus organis; pro aspero tegmine, quo membrorum cutis lurido sorduerat squalore, luce decora perfusus,
15 ineffabili so'atur visione. Sic consuetus condolere tristes casus gementium fratrum, nunc conlætatur, agminibus insertus lætantium justorum; est etiam illis junctus in requie, quibus se participem fecerat in tribulatione; de quorum salute dubius anhelu cruciabatur spiritu, miratur se de eorum lætari participatu; quos mundo abstra-
20 here indefesso procuraverat studio, hos socios habere gratulatur in cælo. Hi namque erant ab initio præsciti et prædestinati, qui per gratiam Dei in fine vocati, per misericordiam justificati, per potentiam exaltati, quoniam mundialis amplitudinis gloriam spernere, Christi pauperiei humilia amplexari, annorum pondera² desiderave-
25 rant ferre, polorum gloria sublimatos indeficientibus bonis constat esse feliciter ditatos. Hoc enim decuit, ut qui terram contempserant, cæli fierent compotes; qui in imis exaltari despexerant, in sublime perenniter exaltarentur; decuit, ut qui regis cælorum amore vitam in terris duxerant cælibem, gloria cælibum in cælesti arce frueren-
30 tur; quique salutaribus monitis obsecundantes, Dominum per arta gradientem subsequi, quam voluptuose hujus amplitudinis illecebris delectari maluerunt, pollicitationis³ ejusdem nequaquam expertes, fidei præmio non fraudarentur; temporalia dantes æternis potiuntur, pro caducis non deficientia adepti. Speciali autem quadam gloria
35 sublimatos eos credimus, quos speciali quadam gratia electos videmus: nusquam enim nostris temporibus compertum est ex uno eodemque genere, quantum ad carnis parentelam attinet, tot ac tales exstitisse viros, qui tanto fervore fidei, tam pari devotione præcepto-
rum Dei exsecutores perfectionis gradum conscenderint; non enim

¹ ita A; notavit in margine Ghesquierus aliquot voces hoc loco deficere. —

² ferre add. A. — ³ pollicitationes A.

hi tantum, quos memorabiles recensuimus, ex hac admirabili pro-
 sapia hoc culmen justitiæ tunc temporis attigerunt : nam intra Gallia-
 rum Francorum provincias, quanti ex hac progenie probabiles emerse-
 rint, non est facilitatis cujuslibet evolvere ; sed quia memoria eorum
 ubique fulget, et vita laudabilis præconatur, mentionem ex his hoc 5
 in loco facere studio prætermittimus. Tantum in admiratione lingua
 resolvitur ; quippe felix et laudibus extollenda hominum illorum pro-
 pago, quæ tam studiosa unanimitate rerum omnium creatoris
 famulatu potuit insistere. Felix quæ suo sanguine progenitos ad
 tantam celsitudinem considerat tam inhiante contendere ; qui de 10
 mundo electi, ipsique oneri, quibus mundus carcer, vita præsens
 tædium, imitatores Christi, sectatores justitiæ, in fide fundati, fidei
 opera facientes, in spe longanimes, repromissa præmia expectantes,
 radicati in caritate, firmati in dilectione, Deum Patrem super omnia 15
 diligentes, Filium Dei corde et corpore credentes, Spiritum sanctum
 toto affectu dilectionis exsequentes, ipsum Deum in Trinitate colendo
 venerantes, venerando adorantes, cujus gratia largiente præsentem
 vitam exosam habere, futuram, quæ est in cælis, avide potuerunt
 desiderare ; qui eos et a præsentī miseria misericorditer abstraxit, et
 ad sublimia dona et cælestem gloriam potenter evexit : sunt pariter 20
 cælesti munere gaudentes, qui simul ærumnas seculi toleravere
 mærentes. Ecce quot propagines vivifici germinis ex uno semine sancta
 parturit ecclesia ! ecce quot palmites sub uno sole vernantes vitis
 salutifera vitæ nobis vivifera ¹ præstat ! Quantam ergo his omnibus,
 his fortissimis Dei athleticis reverentiam exhibere, quantum suffragia 25
 tantorum oporteat intercessorum expetere, sanæ mentis hominibus
 patet. Sed nihil prodest reverenter eos haberi, nec adjutores nostri
 esse poterunt, si discordes nos boni operis eorum, innocentiae et sim-
 plicitatis ² contigerit inveniri. Quapropter satagamus totis nisibus
 eorum vitam bonis studiis imitari, præcepta Salvatoris eorum 30
 exemplo adimplere, quatenus ipsi nos abnegantes, crucem carnis
 nostræ semper ferentes, mortificati cum vitiis et concupiscentis,
 eorumque virtutum participes facti, in consortio quoque mereamur
 eorum interventu adscribi, per Jesum Christum Dominum nostrum,
 cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. 35

¹ viviferas A. — ² simplicitati A.

VITA SEXTA SANCTI GISLENI

SIVE HOMILIA ALTERA

DIE IPSI SACRO IN CŒNOBIO CELLENSI DICTA.

Vide quæ de hoc opere supra disputavimus § I, num. 6 et § VIII, num. 2 (1).

Typis majoribus expressimus quæ huic operi videntur propria; minoribus quæ ex aliis S. Gisleni Vitæ desumpta sunt; mediis locos paræneticos.

Incipit oratio in laudem S. patris et fundatoris nostri Gisleni habita circa annum nongentesimum trigesimum octavum ad monachos Cellenses per religiosum ejusdem monasterii sub S. Gerardi abbatis obœdientia militantem (2).

5 1*. Semper et ubique venerabilem electorum Dei memoriam recolere et eorum gesta doctrinæ viribus dignis concelebrare laudibus non parvum salutis humanæ probatur esse beneficium. Qui enim mole carnea voluptatumque illecebris præpediti ac persecutionum procellis admodum allisi artioris vitæ itinera aggredi trepidamus, sanctorum nobis necessaria sunt exempla monachorum; quatenus auditis eorum triumphis, qui seculi spumantia freta violenti impetu transmeant, studeamus et ipsi in via Domini cordis nostri navem dirigere atque procellosum hujus mundi pelagus feliciter transnatare: ut qui crebro peccaminum pondere pressi periclitamur, ipsorum interventu a præcipitio submergentis voraginis eruti ad requiem optatæ salutis transvehi mereamur.

* Vit. V, num. 1.

45 2*. Idcirco redeunte annua revolutione hujus patris ac fundatoris nostri Gisleni festivitatis die, et decurrentibus ad hoc celebre spectaculum undique populis, oportet plurima gestorum ejus in memoriam revocare, quibus et probabilis vitæ ejus norma multis clareat argumentis, et ipsius discant exemplo, quam indefesso gradu oporteat currere, qui hæc tempestatum discrimina voluerit immunis

* num. 2.

(1) p. 211 et p. 242 sqq. — (2) Titulum illum sane libello imposuit, qui apographum exaravit secundum quod Ghesquierus exemplar descripsit. Vide ad Vitam quintam, p. 257, annot. 1.

pertransire; pariterque noverimus quantum prosit fidelibus eorum memoriam ubique agere, quos constat pro Deo adversus hostem antiquum fine tenus dimicasse. Est igitur nobis hæc dies ob tanti patris reverentiam sollemnis ac venerabilis, et pro tantorum gloria meritorum hunc patrem nostrum immensis efferendum præconiis; multorum namque dierum suis spatiis evoluta curricula nil tale contulerunt, cum in hac die et populi frequentia solito major appulerit, et patroni nostri expetita glorificatio nostras et extraneorum laudes promeruerit (1).

* num. 3. 3 *. Ex omnibus proinde cordium medullis concrepet vox nostra laudes Creatoris, cujus munere lampas nostra hic et ubique rutilans adeo resplenduit, ut peccatorum mole obrutis tanti adjutorii munimine spem resurgendi contulerit. 10 Sed quid imbecilles possumus tanti opificis dignum depromere? Quas bonitati ejus referemus gratias, qui misericordiarum ejus tanta retulimus beneficia, nobis gratuita miseratione impensa? Sed quantæ benignitatis est, ipsum hominem, miserabiliter lapsum, in seipso reparasse, ut ex eadem perditionis massa præeligantur, qui tamquam astra mundo effulgeant; quibus tanta virtus committitur, ut eorum 15 ditioni sit languentium ægritudines depellere, ferarum ac serpentium mitigare furorem, incredulorum hominum vel sententia flectere vel miraculis mansuefacere feritatem. Eam ob causam apostolorum ministerio lumen veritatis adventasse credimus; hinc est, quod martyrum sanguine hanc fidem roboratam suscepimus; inde etiam, quod confessorum documentis ad hanc instruimur, et virginum continetia 20 superare voluptatem et carnis illecebras edocemur.

* num. 4. 4 *. Dum fama ista totum mundum prætervolat, nos lætioribus animis ista regis æterni magnalia proferamus, et ad instructionem vitæ nostræ, sanctorum præcedentium virtutes et gesta recolamus, qui cælestium mandatorum disciplinis imbuti, ad patriam paradisi anhelantes, fortia nobis vitæ et morum exempla proposuerunt imitanda, fortesque ad capienda, quæ perdidimus, gaudia fieri debere docuerunt. Quapropter eorum mores et instituta sequentes, pabulo doctrinæ eorum pascamur, ne per angusta periculosi itineris incedentes, fessi quodammodo et a munere vacui ante terminum deficiamus. Ideo sanctissimi patris nostri Gisleni vitam, in exemplo nobis specialius positam, ab ipsomet vitæ ejus exordio 30 curiosius inspicimus, ut imitemur. Fuerunt siquidem vitæ ejus documenta fermento justitiæ respersa, et illius opera saluberrimis a tenera ætate fuisse plena probantur auspiciis.

5. Non enim generosissimus athleta Domini Gislenus a sua demum vocatione in Hannoniam, sed ab ipso pueritiæ 35 tempore, suæ jecit fundamenta sanctitatis; quippe parentes habuit ingenuos fide, actione catholicos, et mente magis quam sanguine nobiliores; qui ab ipso ætatis suæ primordio notas fecere parvulo vias vitæ, sicque adolescentis animum ad virtutum studia composuerunt, ut, crescente ætate, pau- 40

(1) Vide supra, p. 257, annot. 1.

latim evidens daret futuræ sanctitatis argumentum. Hunc enim cum elegisset Dominus Deus, parentibus inspiravit, ut accurate enutrent et ad omnem pietatem instruerent tamquam munus eorum manibus cælitus depositum et a Deo
 5 eorum sanctæ sollicitudini consignatum. Audivit Gislenus utriusque parentis vocem et admovit auribus suis illud Sapientiæ (1): " Audi, fili mi, disciplinam patris tui et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo et torques collo tuo; fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas
 10 eis. „ Sic Gislenus quasi modo genitus infans sine dolo lac concupiscens salutis et fastidians aquas de falsis et amaris hujus seculi fluctuantis gurgitibus, tum philosophicis tum theologicis a parentibus traditus fuit litteris imbuendus; in quibus cum non parvum progressum fecisset, complacuit
 15 sibi in illo divina sapientia, quæ properavit illum educere de regione Sodomorum, de medio iniquitatum, ut in securiorem portum religiosæ quietis traduceret.

6. Ex tunc cœpit Gislenus mundi vanitatem calcare, ac investigare, ubinam certius animæ suæ consuleret, ubi
 20 securius ageret in abscondito faciei Domini a conturbatione hominum; cumque, lumine rationis et divino intermicante radio, consideraret ætatem teneram diu non posse illibatam consistere, et nullibi magis quam inter carnis delicias carnis integritatem periclitari, hæc prævi-
 25 dens et sibi tempestive providens, solvit e jactantis seculi salo, fugitque ad optatæ quietis portum, in beatissimi patris nostri Basilii religione sanctissima (2) floridam ætatem omnipotenti Deo consecraturus. Tunc cœpit manifestius apparere, quid esset in homine, et gratia Dei in eo
 30 vacua non videri; divino namque amore et afflatu tamquam magnete attractus Gisleni animus sursum ascendit, sicque sublevatus radiorum solarium calorem in se recipiens uberimam omnium virtutum segetem emisit, ita ut in virtutum studiis præ ceteris diu jam exercitatis proficeret et anteiret.

(1) Prov. 1, 8-10. — (2) Quid ex his verbis circa auctorem hujus homiliæ deducere liceat, vide supra, p. 244.

7. Ubi vero ad floridam pervenit ætatem, presbyteratus insignitus ordine, ad altiore[m] etiam dignitatem procerum votis et populi precibus invitatur, et quamvis se invitum ostenderet et tanta functione indignum esse diceret, incredibili tamen et majori quam antea plebs Atheniensis ardore eum 5 prosequabatur, donec importunis eorum precibus assensum daret. Is ergo omnium voluntate et applausu, qui christianam pietatem tueri, religionem amplificare, divina et humana sapientissime tractare noverat, electus est. Ita ob eximiæ castimoniæ et pietatis simulque providentiæ et 10 sapientiæ laudem, licet adhuc ætate juvenis, supremam apud Athenienses cathedram coactus est suscipere (1). Non autem arte irrepsit, aut temere se ingessit; non per caminum fuliginosæ ambitionis ardentisque cupiditatis ascendit, sed per ostium divina sibi vocatione apertum intravit. 15

8. Quapropter dicere poterat sanctus vir suam agnoscens vocationem illud Hieremiæ : “ Diem hominis non desideravi, Domine, tu scis (2); nosti enim, quod honorem hunc non ambivi, nec diem illum concupivi, quo ad gradum hunc sublimem erectus sum; sed semper extimui hunc diem prosperitatis humanæ et dignitatis excelsæ, sciens 20 nonnullorum querimoniam esse: posuisti me super ventum et allisisti me valide (3). Ego propterea, dum exaltasti me, non exaltavi cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis neque in mirabilibus super me (4). „ Hæc dicere poterat, qui ex humilitate cupiebat latere sub modio, ne forte fumigaret in sublimi candelabro: multi enim 25 in sublime positi, qui lucere videntur, veram perdunt lucem, dum propriam ambiunt laudem. Ventus inanis gloriæ et aura superbæ eam exstinguunt, et in fumum convertunt ac fætorem. Unicuique ergo attendendum est contra impulsu[m] ventorum, et qui in sublimi agunt, sollicitiorem ejus rei debent genere curam. “ Si ego, inquit ille, latens 30 in caverna et velut sub modio, non quidem lucens, sed fumigans, tamen impulsus ventorum et tentationum nec sic declinare sufficio, sed vento agitatus huc illuc circumferor; quid positus supra montem, positus super candelabrum? „ Ab his ventis superbæ et inanis gloriæ tutum se conservavit S. Gislenus admirabili humilitatis regimine: 35 quanto enim magis in opinione hominum crescebat, tanto amplius humilitate mentis deprimebatur; non erat inflatus mundi scientia et vana curiositate, sed inflammatus Spiritus sancti gratia et caritate:

(1) Vide p. 242. — (2) Hier. xvii, 16. — (3) Job. xxx, 22. — (4) Psalm. cxxx, 1 et 2.

ideo lucem suam semper conservavit, numquam eam perdidit, nullus eam ventus vel adversitatis aut prosperitatis extinguere potuit; sic ergo sanctissimus pater noster Gislenus semper per omnia humilis nolens volens episcopali amictus est pallio, et imposita ejus humeris
 5 ab eo sarcina, cujus est onera secundum vires unicuique distribuere; elevata est lucerna in sublime ab eo, cujus est in candelabro ecclesiæ lucernas collocare et accendere. Sed quot flammas quosque emisit hæc lucerna radios et scintillas, ut ad divinum amorem omnium corda accenderet, et caliginem, quam injuria temporum vel incuria
 10 prælatorum contraxerant, dissiparet!

9. Suscepta itaque episcopali dignitate, credendum est in curanda Dei ecclesia sese gregis formam virumque prorsus apostolicum exhibuisse non solum verbo sed etiam exemplo in omni caritatis officio, in fidei fervore, in spei longanimitate et pietatis perseverantia. Verum cum in honore esset ac
 15 multiplicibus gratiarum donis eum Dominus exornasset, noluit ea inutiliter possideri; sed gravissima tentatione, in qua victorem eum pro certo sciret, immo in qua victoriam ipse concederet, voluit vehementer augeri. Cum enim
 20 emortua quodammodo jaceret in multis Belgii partibus pietas, animarum zelus, fides et religio, aut certe sopore gravi oppressa langueret, suscitavit eis Dominus sacerdotem fidelem Gislenum, Atheniensium antistitem, virum utique secundum cor suum et animam suam, qui viva fide zeloque
 25 ardenti et caritate non ficta animarum torporem excuteret novamque eis vitam verbo institueret et exemplo; dictus pontifex Gislenus in florentissima Græcorum civitate supremam obtinebat dignitatem, quando magnus ille mundi rector, Dominus christianæ religionis, voluit non modo adeptis honoribus eum privare, sed et parentibus et amicis in
 30 perpetuum valedicere, desertas solitudines peragraré, silvarumque secreta, ubi hominis vestigium necdum rudis terra cognoverat, penetrare.

10 *. Quadam enim nocte precibus et divinæ contemplationi solito ferventius
 35 insistens, cum post multas preces defatigato somnus obrepisset, vidit angelum sibi apparentem et blandissimo vultu dicentem : *Gislène, ne mundi procellosis fluctibus diutius agiteris; sed, posthabito natali solo, apostolicis triumphis celebren invise Romam; atque illic dicetur, quid te oporteat facere.* Gislenus nihil cunctatus, honesto stipatus comitatu et curam sui atque suorum in Deum rejiciens, iter

* VIT. III,
cap. 3.

aggressus est. Ubi Romam venit, urbem illam sanctam tot milium martyrum sanguine consecratam et tot privilegiis sanctitatis adornatam, primo beatissimorum apostolorum Ecclesiae principum limina petiit, eaque largo lachrymarum imbri infudit, inenarrabiles Domino gemitus et suspiria offerens, magno utique ad omnes raræ pietatis et humilitatis exemplo. Cum autem cor suum effunderet, 5 apparuit ei aulæ cælestis janitor, aitque ad eum : *Est pagus, qui ab amne præterfluente Hannonia vocatur : ibi tuæ habitationi locum noveris divinitus esse destinatum ; quem incolæ ab ursa illic cum catulis deprehensa Ursidungum dixerunt ; ibi messis multa, sed operarii pauci. Surge igitur quia grandis adhuc tibi restat via, grandis tentatio, grandis probatio, ut tanto evidentius agnoscas, quam sis acceptus* 10 *Deo, qui vult te probari varia tribulatione, tamquam aurum in fornace, tamquam granum in flagello, tamquam ferrum in lima et percussione.*

11. Verum quid faciet ad tam insolitum mandatum nobilis athleta Gislenus, cujus officium hactenus numquam permiserat peregrinari? Quomodo enim nescius viarum et semitarum ignarus, loca invia et 15 inaquosa horroris plena, silvestribus etiam hominibus formidanda, non expavesceret? quomodo inter densissima silvarum dumeta non sibi a feris, ab ursis, a serpentibus et præcipitiis caveret Gislenus? Gravis fuit quondam Abrahæ in exitu de patria sua tentatio; sed non minor nec lenior patroni nostri probatio; patriarchæ quidem Abrahæ 20 peregrinaturum dictum legimus : “ Egrederere de terra sua et de cognatione tua (1) „ sed futuræ obœdientiæ præmium insigne a Domino repromittitur; dicitur enim in verbis proxime sequentibus : “ Noli timere, Abraham, quia protector tuus sum et merces tua magna nimis : faciam te in gentem magnam, magnificabo nomen tuum, 25 benedicam tibi et eris benedictus, atque in te benedicentur omnes cognationes terræ (2) „. Quid ultra ei promitti potuit? Quis talem grantanti animo non susciperet jussionem, ut similem consequeretur obœdientiæ suæ remunerationem? Nil simile in beatissimo parente nostro reperimus, quandoquidem de quiete ad laborem, de affluentia 30 ad inopiam, de honoribus ad miseriam rerumque omnium necessariarum penuriam vocatus videatur. “ Novum, inquit B. Augustinus (3), probationis genus habenti propria exsilia indicare peregrina, ingerere laborem itineris quiescenti, imperare penuriam possidenti et magnarum facultatum domino necessitatem imponere 35 peregrinandi. „ Quem animum putatis requirebat hoc Domini præceptum, quod nulla vel natalis soli vel ovium dilectione aut amicorum familiaritate potuit impediri? Si enim etiam nunc post tanta religionis incrementa multi adeo sunt suæ consuetudini alligati, ut quæcumque ¹ difficilia et aspera malint perpeti, quam a 40

¹ apogr. quicumque.

(1) Gen. xii, 1. — (2) Ibid., 2 et 3. — (3) Serm. iii inter suppositicios, num 1 (P. L., tom. XXXIX, col. 1743).

loco, quem prius incoluerant, transferri se patiantur; quod non solum a vulgaribus hominibus fieri novimus, sed etiam ab ipsis, qui e mundi tumultibus fugerunt et monasticam vitam delegerunt; quanto magis verisimile erat, justum hunc ad prædictum Domini mandatum
 5 potuisse fieri tardiolem? Profecto si tam generosum non habuisset animum, potuisset haud dubie, sicut quondam Abacuc propheta (1) præcipienti respondere: " Domine, Hannoniam non vidi, et Ursidungum nescio: quis me peregrinum suscipiet, enutriet et tuebitur? ", Ceterum in his omnibus non peccavit Gislenus labiis suis, neque
 40 stultum quid contra Deum locutus est; sed mente semper integra bene fidens præcipientis voluntati, mox ubi mandatum habuit, non acquievit carni et sanguini, non dulcedini natalis soli, non vagæ aut incertæ peregrinationis longinquitate retardatus est; sed prompte, festinanter et alacriter solam præcipientis Dei auctoritatem et voluntatem considerans, festinavit de patria exire, et exiit nescius quo
 45 iret.

12. Sed quorsum, dicet aliquis, tam subita profectio? Nonne suspecta et multum absurda videbitur tam inopinata pastoris ab ovibus discessio? an non prudentius moras faceret, vires expenderet,
 20 facinus ponderaret? Hoc foret sapientum hujus seculi consilium, quos eleganter redarguit Clemens Alexandrinus in exhortatione ad gentes (2): " An injuria sit facienda, inquit, non multum estis solliciti, sed quamprimum facitis; solum autem an Deus sit sequendus, inquiritis, et an Christus sit colendus, hoc consultandum et considerandum cense-
 25 setis. Inter virtutum studia utilis est aliqualis consultatio, immo in multis necessaria; sed ut Deum sequamur, quæ consultatio expectanda est? cujus sententiæ cotidie consilium requirendum est? ", Hæc ille. Occasiones haud dubie quærunt a Deo discedendi, qui, ut negligent divina, longissima trahunt consultationis spatia. Quod si res aliqua
 30 inconsulto accipienda est, is est unus Deus, qui adeo bonus est, cujus bonitas adeo evidens est, ut miseri sint, qui ad eum ire cunctantur. Hæc in scholis sufficienter instructus dilectus Deo et hominibus Gislenus non ad humana confugit consilia, ubi voluntas innotuit divina; sed cujusvis consultationis moras suspectas habuit, et veluti aranea-
 35 rum telæ disruptis impedimentis omnibus, contempsit omnia, quæ ipsum remorari posse videbantur. Quam pauci inveniuntur in hac perfectæ obædientię forma, qui suam ita abjecerunt voluntatem, ut ne ipsum quidem cor proprium habeant, ut non quid ipsi, sed quid velit Deus, omni hora requirant cum Samuele (3) dicentes: " Loquere
 40 Domine, quia audit servus tuus; ", aut cum Davide (4): " Paratum cor

(1) Cfr. Daniel xiv, 34. — (2) *Cohort. ad Gent.*, cap. x (P. G., tom. VIII, col. 210 B). — (3) I Reg. iii, 10. — (4) Psalm. lvi, 7.

meum, Deus, paratum cor meum. „ Sed quis in omnibus, ut David, fidelis, pergens et egrediens ad imperium regis? quis in exequendis mandatis fidelior, in adversis promptior, aut in prosperis humilior umquam inventus est? Talem nihilominus beatissimum patrem nostrum Gislenum ¹ miramur, talem eum merito prædicamus. Hic est enim, cujus nulla exauditur excusatio, nulla obmurmuratio, nulla dilatio in admittenda vel exsequenda quantumvis difficili et humano iudicio absurda obœdientia. Nobis vero rubor confusionis est, qui non de terra in terram, sed de terra in cælum vocamur, non eandem quam justus ille, obœdiendo ² exhibemus alacritatem, sed frigidas quandoque et inutiles quærimus in peccatis excusationes. Si parentis generositas filiis afferre solet alacritatem, quid est quod vivimus tanto parente degeneres? Non enim festum ejus digne celebrare possumus, nisi ejus vitæ actus imitemur. Sed ad id, unde digressa est, revertatur oratio.

* Vir. V,
num. 5 med.

13*. Peregrinatione igitur absoluta, divina impertiente gratia, in hujus, quam incolimus, regionis devolutus est partes cælestis vitæ doctor Gislenus; devolutus est, inquam, bonorum fructuum uberrimus sator in hanc regionem, quæ sationem propagandi seminis ardentem sitiebat; perveniensque ad locum sibi cælitus destinatum omni instantia labore manuum et exercitatione cotidiana corpus fatigabat, ne otii torpendo segnitie tyrannidi mortiferæ legis succumberet; silvestria succidens desertum habitabile reddidit, ex hoc rei gerendæ prætendens indicium, ut prius fieret stirpator densarum veprium, qui postmodum futurus esset evulsor malorum criminum. Locum ergo deserti vocabulo antiquo Ursidungum ab incolis vocatum in extremis finibus Haynensis pagi super fluvium situm adiit, ut locus habitationis singularis singularem susciperet hospitem, et * vir sanctus ibi latendo Deo sibi que cognitus viveret ac Deum solum theologus, solam virtutem philosophus addisceret; donec, divina ita disponente providentia, ejus opera multis profutura seculis evulgarentur, et lampas virtutum lumine et fulgore justitiæ ejus succensa atque in sublime posita conspicua redderetur.

* num. 5 init.

* num. 6.

14. Sed * qualiter hic sanctus doctrinæ quoque ³ fulserit eloquio, quoniam gestorum ipsius memoria multis habetur incognita, congrue hæc intellecta servabuntur, si ordine historico narrata replicentur. Primo igitur dignum videtur, ut de tempore, quo ad has peregrinatus est partes, aliquid dicamus, ut ad majoris illius cedat meriti augmentum, quod tam felici etiam ævo in profundam se abdiderit eremum. Satis notum est Dagoberti magni et pii regis tempore hunc exsilii sui locum prorsus ab hominum frequentia remotum incoluisse; quo quidem seculo quantis instar rutilantium siderum Francorum regnum resplenderit incrementis, sicut non est trepidantis eloquentiæ nostræ, ita non potest unius orationis latitudine comprehendere; nam

¹ talem add. apogr. — ² apogr. obiundo. — ³ apogr. quoquo.

ipse rex Dagobertus christianæ fidei cultor ardentissimus pietati et religioni sanctarumque ædium restaurationi operam dabat; procures vero palatii Audoenus et Eligius: qui post spiritualia virtutum tirocinia pari devotione ac unanimi consensu Christum zelantes ad pontificatus dignitatem divino nutu electi, unus ad Rothomagensium archiepiscopatum, alter Noviomagensium adeptus est sedem; qui tamquam sidera in hoc terrarum orbe ita fulserunt, ut eorum gestis ac virtutibus ingentia etiam repleantur volumina. Isti sunt duæ olivæ et duo candelabra in domo Dei lucentia, qui et caritatis oleo et scientiæ lumine totam Ecclesiam illustrarunt; hi singulari Dei providentia eodem tempore quasi duæ stellæ exorientes prodierunt, et in hac peregrinatione fraterna caritate, spirituali familiaritate, sanctorum laborum societate conjuncti, pari etiam gressu ad cælestem patriam suo quisque tempore commigrarunt. Porro Metis in cathedra Arnulphus residens magno pollebat culmine meritorum; qui quondam Dagoberti regis præceptor sacræ eruditione scientiæ vitam illius correxerat ac per divinorum florida prata mandatorum fluenta veritatis et pietatis epotare docuerat. Eodem etiam tempore Tungrorum præsul Amandus non imparibus virtutum præditus ornamentis vicinas regiones illustrabat; at Cameracum venerabilis Authertus æque pontificium administrans, morum probitate indissimilis exornabat; in cujus diœcesi cum domicilium egregius Dei famulus Gislenus expetiisset, et accersito sæpius colloquiis et consilio ipsius utebatur.

15*. Tum ¹ autem in parte regionis, quam vir sanctus sibi convenientem reppererat, qua fecunditate messis succreverit, quot insignes seminis hujus propagines eruperint, non puto per nos, ut dignum est, posse explanari. Waldetrudis in vicino 25 commanens matrona prædives opibus et regio genere nobilis, cujus pater Walbertus et mater Bertilia, partem non minimam provinciæ jure hereditario possidebat; hujus vir regalis militiæ primum Maldegarius, postea Vincentius nuncupatus, zelo Christi gloriam temporalis excellentiæ abdicans, cuidam cænobio intra regionem, in loco, qui ab incolis Altus Mons dicebatur, Deo militaturus sese incluserat, ut diu 30 inibi bonis insudans operibus virtutum gratia perfectionis religiosæ culmen attingeret. At Waldetrudis vidua relicta, quæ licet adhuc secularibus dedita curis, vigore castimoniæ succincta per lenocinia defluentem restinxerat carnem; et providentia Dei, quæ semper in se proficientes ad meliora provehit, actum est, ut venerandus sacerdos Gislenus huic familiari studio adhæreretur, ejusque tutela plurimum 35 fovetur; cumque interim corporalibus fatus auxiliis, ipse vicissim eidem spiritualia ² conferret subsidia, adeo cælestis sponsi amore concaluit, ut extemplo rerum omnium animam deprimentium onera deponens, jugum Christi, quod ultro ferentibus nimis leve est, tranquilla cervice susciperet, et mundialem gloriam omni instantia spernendo abdicaret. Tunc viri Dei consilio montem quendam, qui 40 ob sui eminentiam Castrilocus dictus est, incolatus gratia expetiit; in cujus latere

* num. 7.

¹ apogr. cum; an forte legendum jam (vide VITAM QUINTAM, num. 7)? — ² apogr. corporalia; cfr. VITAM QUINTAM, num. 7.

surculis evulsis, cellulam et basilicam principis apostolorum nomini dedicavit, ejusdemque sancti hortatu venerabilem Cameracensium antistitem Autbertum expetens cum ejus benedictione velamen sacrum suscepit, atque res suas omnipotenti Deo consecrans, ad propriam regressa cellulam, constanter se Dei famulatu recludendo mancipavit.

5

* num. 8. **16***. Huic erat soror Aldegundis nomine, quæ cum infra virginales annos sacris erudita litteris hujus virtutis alumnos angelica beari gloria didicisset, conversationi simul et prædicationi, quam vir Dei Gislenus intonabat, intendens, Spiritus sancti cor ejus illustrante gratia, decrevit non modo ad exteriores usus pertinentia, sed et ipsa corporis subsistentia Christi consecrare militiæ; et parentes aufugiens 10 quemdam locum juris parentum adiit, ubi basilicam principis apostolorum memoriæ, postea monasterium majoris operis, quod Malbodium dicitur, construxit et quamplures virgines, ut secum ibi sub habitu religionis viverent, advocavit.

* num. 10. **17***. Ea etiam tempestate vir quidam in eadem provincia Pipinus, cujus uxor Itta, Waldetrudi ambo affinitate conjuncti, regali origine insignes et prædiorum 15 locupletes; quibus erat filia moribus nobilis et corpore casta nomine Gertrudis. Post Pipini obitum mater compuncta super his, quæ vel auditu vel visu cognatas egisse cognoverat, dum qualiter hujus mundi impedimentis liberari posset, cum filia Gertrude diligenter exquireret, beati Amandi salutaribus instructa consiliis in prædio suo Nivella monasterium erexit, quo virginum confluente collegio, cum 20 eis et ipsa a mundi negotiis libera, sub sanctæ conversationis habitu seipsas religantes in sanctitalis proposito constanter perseverarunt. Post autem matris decesum cum onus regiminis Gertrudi incumberet, magna cum humilitate et parsimonie studio vigiliarumque et orationum assiduis laboribus monasterium administrabat, hospitalitatem autem ita amplexata est, ut eo tempore hanc maxime 25 vel solam diligere putaretur.

* num. 13. **18***. Talium auctor et incentor venerandus Christi sacerdos Gislenus post multa, quæ jugi sollicitudine illis exhibuerat, eruditionis prædicamenta locum sibi divinitus ostensum magis incolere, ac spiritualibus quoque bonis et temporalibus amplificare et stabilire curavit. Hic vero locus quantæ solitudinis, quantum accessu 30 difficilis, quam secretus exstet vel inhabitabilis, neminem, qui ipsum hodie noverit, latere credimus. Est in confinio inter duos quasi limites Haynensis pagi et Brabantis in ripa fluminis, cujus inundatione ita undis et paludibus circumdatus, ut omne solum circumquaque resolutum videatur ac pene liquefactum; locus autem in medio conceditur, quem aliquantulum videas instar tumuli prominere: ipsum 35 vero agricolæ Ursidungum ab ursa ibi cum catulis reperta vel more barbarico *dungum* tumulum appellant, ut proinde *ursidungus* idem sit quod *tumulus ursi*. Hunc ergo venerabilis eremita pro sua remotione sibi ad manendum aptavit, et ex indulto regis Dagoberti dictum locum quantumcumque, sicut ferunt, in circuitu nemora succidendo dilatari posset, acquisivit. Hic ergo novus incola figens gradum, 40 lætatur aptum sanctæ conversationi sibi a Deo destinatum reperisse domicilium, in quo vitæ tempora et labiles suæ peregrinationis annos posset evol- vere.

*Vir. III,
cap. 8.

19*. Illic secum habitans, qualiter humanam laudem fugiendo celaverit se mundo et vixerit Deo, mortalis mens non valet per omnia referre, cum sit clarius luce, quod atterens corpus suum fame et frigore semper vixerit in cilicio et cinere; dumque latendo latere non posset, vidensque quam plurimos, ut monita salutis
 5 exciperent, undequaque ad se confluere, vinum * et oleum infundens in mentium vulnera, spem divinæ misericordiæ cum iudicii divini timore omnibus prædicabat; et discussis e mentibus hominum errorum tenebris, clarissimum fidei christianæ inducebat diem, et ad sanctæ religionis amorem eos invitabat; tamque suavem virtutum
 40 omnium spirabat odorem, ut ad eum omnes e vicinia convolarent et acclamarent: "Benedictus, qui venit in nomine Domini". Venerunt ad eum insignes tum virtute tum prudentia et doctrina pontifices Autbertus et Amandus et linguæ ejus facundiam et vitæ institutum admirati sunt; et cum * alteri
 45 eum visitanti nihil ad eum haberet, quod apponeret, ad sanctos Gisleni et Amandi præsentiam lucius piscis de fluvio exsiliens palpitando eorum pedibus blandiebatur, unius consulens confusioni et alterius deferens sanctitati, utriusque autem quodammodo se offerens refectioni. Venit * Maldegarius, vir Waldetrudis, senatorio
 20 apostolorum Petri et Pauli memoriæ basilicam sacerdotis Gisleni sollemni benedictione consecrarent, dictorum præsulum et patris nostri motus exhortationibus ita divini amoris ardore flammaque incaluit Maldegarii animus, ut, relicta conjugæ, divitiis paupertate, familiæ splendorem ignobilitate, ac voluptatum blandimenta severa quadam vivendi ratione permulans, mundoque valedicens, sanctæ conver-
 25 sationis habitum eligeret, et se suaque in perpetuum Deo militaturus dedicaret. Venerunt et ambo sorores Waldetrudis et Aldegundis, et, ut senserunt tanti patris fragrantiam, tam vehementi eum videndi et alloquendi arserunt desiderio, ut eum vidisse cujusdam esset felicitatis, et, cum illum viderent, adhuc videre appeterent; quia ex ore ejus amor sanctus apparebat, ex oculis mansuetudo et pudicitia scin-
 30 tillabat, ex toto corpore humilitas, modestia et omnia genera virtutum erumpabant.

* cap. 2 extr.

* cap. 11.

* cap. 12 sqq.

20. Venerunt alii non pauci, et ut in ejus disciplinam susciperentur, quanta poterant sollicitatione, contendebant. Hos omnes amantissime excipiebat, et omni, quo poterat, labore et industria sanctos efficere
 35 conabatur, et nemo pæne erat, qui non vivere morique sub ejus sanctissima disciplina desideraret; numquam prodibat in publicum, nisi corporalis coegisset egestas, vel spiritualis proximi attraxisset necessitas. Tunc vidisses Gislenum veluti pantheram de spelunca sua prodeuntem in campum, tantamque fragrantiam tantumque odorem, tam
 40 gratum et suavem spirantem, ut omnes circumcirca, relictis ignorantiae tenebris et idolorum delubris, sequi Gislenum cogerentur, et dum gratissimo illo virtutum ejus pascebantur odore, suavissimo quoque

illius reficiebantur eloquio, pleno pectore avide rapientes de mellifluo tanti patris ore salutem. Quem et quantum isti ubique Gislenum prædicaverunt! Alii Baptistam novum, alii Eliam aut unum ex prophetis: Baptistam novum, qui in secretioribus eremi secessibus salutis documenta non tam docendo quam vivendo traderet; Eliam autem, 5 qui inter abstinentiæ et jejunii rigorem cælesti contemplatione pasceretur; prophetam denique, qui ventura prophetico spiritu prædiceret et quam plurima ab hominum cognitione remota illic properantibus annuntiaret. Quid plura? mirabantur omnes humanam infirmitatem nullo pæne cibo corroborari, nec tam cibis quam contemplationibus 10 nutrirî; assiduus vacare precibus, nec defatigari; semper proficere, nec elevari; cotidie crescere, et cotidie sibi amplius vilesce.

21. Vidistis haud dubie aliquando pyramidem acuto culmine in cælum assurgentem, inferiori vero parte tota sua latitudine terram comprimentem: non ejusmodi cor hominis est, nec ejusmodi cor erat 15 sanctissimi patris nostri Gisleni; sed acutum in ima parte, superiori vero latum, ut daretur intelligi, quod numquam vel in puncto dumtaxat terrena attigerit, maximo autem et latissimo affectu virtutem. cælum, Deum ambiverit; ipse siquidem sanctus, qui * digne modo in memoriam vertitur hominum et ad gaudium transiit angelorum, quia in hac peregrinatione solo corpore constitutus, sequitur quod in puncto terram tantum attigerit; res est revera admiratione et stupore digna, inter tot pondera nos ad terram resque terrenas et fluxas deprimentia, illam in puncto dumtaxat attingere. Quam multos decepit amor parentum, honores, dignitates, concupiscentia oculorum, superbia vitæ, carnis 25 voluptates; quæ omnia miserum hominem, comparatum jumentis insipientibus et similem factum illis, infigunt in limo profundi, ubi non est substantia (1). Sed hæc ne in puncto quidem tetigit egregius confessor Gislenus: non enim eum deprimere potuit parentum inordinatus amor; quia ad monitionem angeli cælitus emissi, de terra 30 sua, de sua cognatione et de domo patris sui incunctanter egressus est et ad locum sibi per angelum et cælestis aulæ janitorem designatum festinavit; non etiam ventris ingluvies eum detinere potuit, carnisque cupiditates, quæ acediam faciunt oculumque a contemplatione divinitatis totaliter avertunt: quia secundum rectam rationem 35 sensus suos ita refrænavit, omnesque carnales affectus coercuit, ut cum hoste domestico, degens in frigore et fame et cilicio et cinere, continuo in arenam descenderet. Non enim fuit de numero eorum, de quibus poeta:

“ O curvæ in terras animæ et cælestium inanes (2); „

40

(1) Cfr. Psalm. Lxviii, 3. — (2) Pers., Sat. II, 61.

* RAINERUS,
sermo,
num. 7.

nec eorum, quorum est sola vivendi causa voluptas. Vigiliæ ipsi somnus erant, opus otium, jejunium refectio, labor requies; nec quidquam eum gravare poterat, quem spes amorque æternorum ad cælestia capienda et contemplanda erigebat, et sic in hac peregrinatione constitutus terram vix in puncto contingebat, sed cogitatione et aviditate in cælis conversabatur. O quam proinde molestum erat illi hoc miserum corpus, quod corrumpitur et aggravat animam, eam ¹ a concupitis Domini sui prohibens amplexibus! O quoties voluit liberari de corpore mortis hujus, ut esset cum Christo; ut sicut ignis in his inferioribus materiæ gravi et terrestri adhærens semper flammatur, nec quiescit, donec materia consumpta datoque libero exitu ad concavum lunæ gremium evolet: sic B. P. N. Gislenus quamdiu necessitatem hujus miseræ carnis habuit, non cessavit ardentium atque divinorum desideriorum flammam emittere, donec vinculis carnis absolutus ad locum tamdiu desideratum conscenderet, et * sic solo hic corpore constitutus, mente in cælis conversatus, terram in hoc dumtaxat puncto tetigit, reliqua totius parte ab eadem elevata.

* RAINERUS,
sermo,
num. 7.

22. O virum ineffabilem, potentem opere et sermone, cui comparabo te? cui assimilabo te? Si confessorem te nominem, excellis. Si doctorem gentium et fidei propagatorem, per omnia comprobaris. Doctorem dixi, martyrem dicere oportuit, cujus tanta fuit fortitudo et constantia, ut velut ferri rigore gelu indurata ejus caro subsisteret, dum videlicet saxa frigus decrustaret et aquas in crustam verteret. Fateor equidem non inter gladios et secures sub carnificum immani dextera vitam finivisse; cum tamen occasio martyrii deesset, ipse piissimam quamdam crudelitatem in se exercebat et totam vitam suam in martyrium convertebat; ut non semel dumtaxat, sed quotidie mori videretur; mors tamen illum non attigit, quia mortuum credidit; assidue vivebat, ut moreretur; moriebatur assidue, ut viveret; quo fit, ut nescias de vitæ an de morte gloriosius triumpharit. Parum erat illi humanæ vitæ blanditias despexisse, parum pro opulentia paupertatem elegisse, parum se totum a sensuum commercio ad divinarum rerum contemplationem traduxisse; ultro etiam ciliciis et flagellationibus in corpus suum, quamquam jejuniis jam ante maceratum et vigiliarum assiduitate ² confectum, desæviebat, et cum suis visceribus genere dimicabat, ut vinceret; pæne seipsum obliviscens ac per domesticum tormentum corpus superans, triumphum in pace martyr factus acquirebat; quando enim sponte propriis manibus ante conspectum Dei verberibus et aliis mortificationibus se affligebat, devotionis ingenuæ desiderium, si carnifex occurreret, promptus offerebat; quod si amore Christi tam dulcis erat illi pœna, cum deesset,

¹ *apogr. eum.* — ² *apogr. assidue.*

quo susciperetur animo, si persecutor adfuisset? Dum ergo martyrii subeundi non habebat facultatem, ipse corpus suum atterens, exhibebat saltem ferventis animi voluntatem; ideoque, licet tormenta persecutionum non noverat, spontaneo tamen martyrio non carebat.

* VIT. V,
num. 13 extr.
* num. 14.

22. Cum autem vir sanctus, ingravescente ætate, mortem suam imminere conjiceret et ultra trecentorum Deo servientium sub sua disciplina adscivisset numerum (1), ne inibi Deo militantes opprimerentur inopia, prædiorum * decimarumque proventus *, quos supradictarum feminarum largitate acquisierat, testamento delegavit; et, quia de salute omnium, quos Christo jam dudum genuerat, plurimum erat sollicitus, ne qua hostilis ingenii fraude illecti ad deteriores præteritæ conversationis usus revocarentur, dictis et factis ad meliorem vitam pertrahere et in christiana religione semper eos conservare et confirmare omni, qua potuit, industria elaboravit. Hanc admirabilem erga Deum devotionem, erga proximum caritatem, erga seipsum austeritatem ac in adversis patientiam et fortitudinem, in prosperis modestiam et humilitatem, sanctitatis ejus fama jam longe lateque divulgaverat, nomenque illius ita celebre habebatur, ut continue adventantium studio coleretur et magnis præconiis vitæ ejus honestas ubique diffunderetur. Ipse vero cum a hono opere numquam vacaret, tamen jactantiam adeo fugiebat, ut in eo, quem præfatus sum, solitudinis loco sua humilitate sese involvens, semperque interioris et exterioris hominis habitum munditia, castitate, humilitate eximiaque in Deum et proximum caritate perornans, sacrificium contriti cordis summo pontifici Domino nostro Jesu Christo diebus singulis persolveret. Talibus perpetuo deditus exercitiis, senioque confectus et laboribus, sentit se de hac lacrymarum valle ad cæleste palatium evocari, immortalitatis gloria et honore coronandus. 25

24. Postquam ergo cella apostolorum in Ursidungo quadraginta circiter annorum spatio tanto fuisset potita præsule, columna illa, cui innitebatur, corporeis destituta viribus, acri cœpit febri pulsari, concuti, discruciari, et dum victa membra lecto affliguntur, mens invicta pristinam conservat fidei fortitudinem, spei constantiam et caritatis ardorem; atque omnes in loco existentes advocans, filiosque consolatoriis verbis pro sua morte demulcens, paterno affectu ad divinum sic adhortatus est amorem : *Transiturus de hoc mundo ad patrem Dominus, dum electos sibi alumnos præceptis* 35

(1) Cfr. infra, num. 25. Videtur fama hæc exstitisse in cœnobio Cellensi; idem enim de numero alumnorum S. Gislæni referunt Arn. Raissius in *Cœnobiarchia Gislæniana*, p. 12 et Phil. Brasseur in opere *Origines omnium Hannoniæ cœnobiiorum* (Montibus, 1650), lib. I, cap. I, dist. I, (p. 6). Qui tamen Vitam hanc sextam probabiliter non cognoverunt.

evangelicis informaret: " *Hæc, inquit, mando vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos; quoniam in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem*(1); „ ego igitur non Dominus, sed servus servorum ejus, antequam sepa-
 5 *rer a vobis, exemplo cælestis magistri nostri hanc vobis semper habendam, hanc firmiter retinendam præ omnibus dilectionem instituo. Dehinc præmonitos vos esse cupio, virili semper mente contra hostem antiquum pugnare, ne, languentibus dextris ad pugnam, insultet vobis paratam se ademisse coronam; in quan-*
 10 *tum sane mihi mortali homini visum est, hucusque vitæ præsentis studium sobrie, caste, juste vivendo, Deo auctore, cucurristis: superest, ut cursus vester felici consummatione per cotidiana virtutum incrementa optatum tendat ad bravium, ne, militiæ divinæ soluto proposito, honestum principium turpis exitus*
 15 *obscreetur opprobrio; ædificantibus enim plana sunt exordia fundamentorum, sed ardua celsorum opera fastigiorum, et plerumque in ipso claudendi operis fine mercedis suæ munere defraudatur miserandus faber, aut culminis lapsu obrutus, aut instabili deceptus vestigio; nil ergo novum, si adhuc vos in ipso*
 20 *portu consummandi cursus periculum manet, quibus per angustam viam iter agendum est ad patriam, in quam imperator noster militem suum recipere nescit nisi victorem, non fugitivum sed constantem, non desidiosum sed probatum; apud ipsum nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Jam non*
 25 *vos longo sermone detineo, fratres mei, quia dolor ad vitalia usque prorumpit et colligor ad patres meos: confortamini et viriliter agite in lege Dei, quia in ipsa gloriosi eritis.*

25. Tandem completis in eum ex consuetudine mysteriis septuagenarius et trecentorum monachorum abbas sanctis-
 30 *sime obdormivit in Domino, apostolis aggregandus, a sanctis omnibus glorificandus, a Christo æternum coronandus. Porro* *
corpus ejus in basilica, quam ipse extruxerat, terræ committitur, et * *spiritu ejus in cælesti Hierusalem cum Christo gaudente, cineribus honor debitus in terris exhibetur; fruitur nunc splendidis cælitum concursibus, qui tetros fuerat assuetus*
 35 *non pavere ursorum* (2) *incursus; inter mortales degens sui nominis prædicationem omnem contempsit: jam in illo felici immortalitatis sinu*

* VIT. V,
 num. 14 extr.
 * num. 15.

(1) Joan. XIII, 35. — (2) Vita V : *luporum*. Alludit sane Vita VI fabulæ a Rainero cap. V-VII narratæ.

nullum laudationis genus, nullum pietatis aspernatur obsequium; illum hilarem ampla cæli modo retinet aula, quem brevissima terrarum concluderant antra. O felicissima commutatio per quam pro caducis bonis æterna comparantur, pro terra cælum possidetur, pro vita angustis spatiis conclusa æternitas obtinetur. Illa ipsius in diverso 5 sorio vita, insipientibus quidem stulta, divitibus egena, nobilibus obscura videbatur; sed quid ista paupertate ditius, ista obscuritate fulgentius, istis miseriis et molestiis quid beatius aut quid jucundius? Per laborem ad quietis portum, per desævientes adversitatum procellas ad felicissimam pervenit immortalitatem; transiit per 10 ignem et aquam, et invenit suave et æternum animæ suæ solatium. Errant, errant, qui gradibus aliis in cælum contendunt et in mundana felicitate veram et æternam felicitatem constituunt. Non enim Deus beatissimum patrem ac fundatorem nostrum in cælis per gloriam 15 essentialem in sui beatifica visione æternaque fruitione, sed etiam in terris per accidentalem gloriam, per cultum sollemnem ei a populis impensum, efferri voluit et honorari; quia enim despexit gloriam seculi, omnemque ejus ambitionem et honorem, censeri volens de quibus dicit Apostolus (1), "circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflicti; quibus dignus non erat mundus;," 20 ideo bonorum remunerator Deus in remunerationem displicentiæ istius, post mortem voluit ab omnibus eum honorari, coli et invocari, agnoscique ejus potestatem in morbis quam plurimis, in quibus constitutus a Deo fidelissimus mediator et reconciliator gloriosus.

26. Quidni ergo laudemus virum gloriosum ac patrem nostrum, 25 quem angeli in gloriam secum laudantes susceperunt, quem modo clarum et celebrem faciunt tantorum gloria miraculorum; quid enim sibi vult cotidiana et assidua peregrinorum frequentia, nisi prodigiorum ipsius meritis factorum operatio continua? Quid obgannis, hæretice, et dicis: "Cur honoras pulveres et cineres?" „Ecce enim Deus illud 30 honorat miraculis, angeli cælestibus præconiis, cælum signis et prodigiis: quidni honorent et homines? Pretiosa in conspectu Domini, in conspectu angelorum mors sanctorum ejus: cur non sit et in conspectu fidelium? Audi, hæretice, B. Ambrosium, Serm. de S. Nazario (2): "Honoro, inquit S. Doctor, per confessionem Domini sacratos cineres; 35 honoro in cineribus semina æternitatis. „Honoro membra, quæ fuerunt Spiritus sancti organa: pretiosa quippe sunt membra pro Christo contusa et mortificata, tamquam parentum pignora, tamquam virtutis monumenta, tamquam pretiosæ confessionis testimonia, tamquam semina suscitanda et æternum glorificanda. Ecclesia, quæ sursum 40 est, mater nostra, suscepit animas, nobis reliquit corpora in pignus

(1) Hebr. xi, 37 et 38. — (2) Serm. lv, num. 11 (P. L., tom. XVII, col. 718).

amoris diligenter custodienda et honoranda, ut tanto confidentius eorum valeamus implorare auxilium, quanto maiorem in cælis credimus erga nos habere amoris affectum. Laudet igitur Cella, laudet Ursidungus et Hannonia virum gloriosum et parentem suum; quamvis enim festivitas hæc sit illi peculiaris privilegio sepulchri, est tamen omnium communione suffragii; non clauditur locis, quod diffunditur meritis; invocari potest ubique sanctus, quia ubique exaudit, qui in Christo honoratur (1). " Hæc est etiam gloria sanctorum, quorum etsi per universum orbem seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in virtutibus plenitudo „ait idem doctor(2). Æquum est enim, ut qui viventes in carne Deum glorificaverunt, etiam mortui in hac vita a Deo glorificentur, et sepultis eorum cineribus major ab hominibus honor quam viventibus ipsis regibus exhibeatur.

27. Qui enim reges, qui principes, qui nobiles sic a mundo honorantur, ut martyres et Christi confessores? Major longe honor exhibetur Laurentio, imo et martyrii illius instrumento vel uni dumtaxat sancti patris nostri Gisleni brachio(3), quam Alexandro Magno et apostatæ Juliano: quamvis enim laudantis et honorantis meritum laudatione sua satis superque videatur remuneratum, nihilominus tamen Deus novas texere coronas, nova excogitare donaria non cessat, ut qui eum glorificant, ab ipso cumulatissime glorificentur. Qualem putatis, fratres carissimi, invenietis gloriam, si posthac regem gloriæ amicum vobis vindicaveritis. Nam sicut hic ipsum honoratis, talem ipse vobis transitum præbebit; et quantum ei hic inservieritis, tantum ibi vos honorificabit. Scriptum est enim (4): " Glorificantes me glorifico. „ Honorate igitur tota mente Deum, ut post hanc vitam vos dignetur honore sanctorum. Ad hunc autem honoris et gloriæ gradum nullus valet ascendere, nisi fuerit innocens manibus et mundo corde, et sanctorum tenens vestigia secutus fuerit præeuntes. Si filii sanctorum sumus, et ad eandem, qua modo fruuntur, prætendimus hereditatem, per eundem etiam eundum est, quo præcesserunt sancti, vitæ tenorem. Sapienter olim Seneca morti vicinus et carceri mancipatus, cum prohiberetur testari, amicorum tamen haud immemor, dixit se de hac vita non excessurum, nisi eis pretiosum aliquod legatum consignaret; interrogantibus illis, quodnam illud foret: *Est imago, inquit, vitæ meæ: hanc vobis consigno in testamentum et pignus amicitiae, ut eam crebro intueamini ac imitemini* (5). Hoc si potuit dicere sapiens ethnicus, quanto verius id sancti in cælo regnantes dixerint? Vere nobis tamquam filiis et amicis sanctus pater noster Gislenus non terrenas opes testamento legavit, qui eas docuit aspernari, sed imagi-

(1) Ibid., num. 9. — (2) Ibid., num. 4 (col. 716). — (3) Videsis Baudry, *Annales*, pp. 759 et 792. — (4) Cfr. I Reg. II, 30. — (5) Cfr. Tacit., *Ann.* xv, 62.

nem vitæ suæ pro omnibus divitiis apud nos voluit asservari, nostrisque oculis semper et ubique observari, ut nos erudiret ad imitationem, amorem et continuam sui recordationem.

28. Consueverunt antiquitus illustrium parentum filii patris imaginem formatam in numismate cordi appendere ad paternæ virtutis 5 imitationem. Unde Scipioni ignobili, sic dicto¹, quia a paternis degeneravit virtutibus, numisma, in quo insculptam publice gerebat patris effigiem, sublatum fuit, judicante senatu ipsum indignum illius numismate, cujus virtutem non æmulabatur. Attendant hæc religiosi, qui sanctorum sunt filii; quorum etsi nomen habeant, effigiemque 10 collo suspensam gerunt vel rosario, fas tamen non est, ut de filiorum numero censeantur, qui sanctorum vitam moribus et degeneri conversatione maculant et aspernantur. Valeant isti et a Salvatore nostro audientes erubescant: "Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite(1);", si semen Abrahæ et sanctorum estis, illorum fidem, obœdientiam, 15 sobrietatem, mansuetudinem ac virtutum aliarum exempla exhibere necesse est. Alioquin ipsi iudices vestri erunt et vindices, quos patronos vocatis et patres. Attendite igitur ad Gislenum patrem vestrum, vos qui eum invocatis ut patrem et patronum, et qui ei dicitis: *Ora pro nobis, beate pater Gislene*, videte ne respondere possit: *Nec ego pater* 20 *vester, nec vos filii, generatio siquidem sanctorum generatio casta, cælestis et sancta; hæc est generatio filiorum timentium Deum, quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Jacob; vos autem odistis disciplinam meam, et projecistis sermones meos retrorsum; revera filii* eorum dici et esse non possumus, quorum nec memores sumus nec 25 imitatores. Quomodo hujus patris nostri prædicare possumus innocentiam et castitatem, si injusti simus et immundi? quomodo austeritatem, jejunia, cilicia et humi cubationes, si molles et delicati? quomodo fervorem, zelum et amorem, si desides et languidi? quomodo ejus obœdientiam et promptam in omnibus resignationem, si 30 imbelles et otiosi? Non enim sancti terrenis nostris indigent laudibus, nisi eorum sic delectemur præconiis, ut simul eorum accendamus exemplis, eorum insistamus vestigiis; laudemus ergo virum gloriosum et parentem nostrum præconio vocis, et collaudemus eum imitatione virtutis. Quamvis enim honesta quadam et religiosa hilaritate jam 35 animus noster ad cultum ipsius assurgat, tamen parum esse tali eum honore prosequi existimamus, si non imitemur: quandoquidem sancti non tam laudum series quam factorum præstantiam, non tam faustas acclamationes quam accuratam a nobis exigant imitationem. Curra-

¹ apogr. dictus.

(1) Joan. viii, 39.

mus itaque tota animi aviditate in odorem virtutum sanctissimi patris ac fundatoris nostri Gisleni; post illum clamemus : *Trahe nos post te* affectu cordis et profectu conversationis; ante omnia semper agamus omnipotenti Deo gratias, quod locum hunc beatæ mortis
 5 ejus voluit honorare præsentia et pretiosissimo corporis ejus locupletare thesauro; gratias, inquam, agamus divinæ misericordiæ, quod indignis servulis, quibus propria desunt merita, aliena saltem non voluerit deesse suffragia.

29. Age nunc, dulcis patrone, advocate fidelis, tuos clientes per
 40 innumera vitæ humanæ discrimina, per medias astutissimi dæmonis insidias, per formidolosos turbulentissimi mundi fluctus, per objectos undique adversitatum humanarum scopulos incedentes respice et adjuva, et, dum umbris peccatorum nostrorum involvimur, divini amoris scintillam aliquam nostris in pectoribus ardere facias et
 45 lucere, quia lucere solum vanum est, ardere parum, ardere et lucere perfectum. Denique ab omni stultitia hujus mundi oculos nostros avertas, ne videant vanitatem, et sic in hac peregrinatione solo corpore constituti mente in cælestibus habitemus, et ad instar humani cordis latissimo semper affectu versus cælestem illam
 20 patriam ac Deum ipsum nos extendamus, numquam vero vel in puncto dumtaxat inferiora hæc et terrena contingamus, sed in dies tuo semper auxilio et tuo deinde exemplo cotidie sursum ascenda-
 mus; et dum novum te imitandi propositum concipimus, cultoribus tuis vitæ innocentiam, promptam obœdientiam, virtutum amorem et
 25 humanarum rerum contemptum velis impetrare ac imminetia famulis tuis pericula vel jube discedere, vel saltem adjuva et hortare, ut æquo illa feramus animo; quatenus hinc discedentes, in æterna illa beatæ immortalitatis gaudia ingredi, et cum sanctis omnibus Deum perenniter collaudare, benedicere et adorare valeamus in
 30 secula seculorum.

(*Sequitur adnotatio, posita in margine primi folii.*) (1)

(1) Verba sunt Ghesquieri, qui illam annotationem in initio homiliæ exscripsit; eam videsis supra p. 211, num. 6 : *Hæc homilia...*

VITA NONA
SANCTI GISLENI
SEculo XIV CONSCRIPTA.

De hac vide § I, num. 9 et § VIII, num. 5 (1).

Restat, ut de observata in hoc carmine rei metricæ et scribendi ratione breviter agamus. Maximam quidem et prorsus notabilem operam posuit poetilla in homoioteleutis, quibus versus suos decorare in animo habuit: hæc modo in singulis versibus continuit, modo in duos versus partivit vel immo decussavit; justa autem ea esse noluit, nisi quæ iisdem omnino litteris constarent: quin una simili syllaba haud contentus, ubique insuper ut saltem vocales litteræ penultimarum syllabarum etiam consonarent, curavit. Jam mirandum non est si tantis constrictus vinculis, oneris levandi ergo, in rebus grammaticis ac prosodicis et in usu verborum licentius egerit. De re metrica aliter quidem est; cujus præceptis ita obtemperavit, ut nullam elisionem, unum solummodo hiatum (256), semel cæsuram semiseptenariam (206), semel bucolicam (325), semel cæsuræ defectum (82) admiserit. In reliquis omnibus cum cæsura semiquinaria conjunctum est alterum ex similiter, quæ memoravimus, desinentibus; quod quidem eodem loco, scilicet in thesi secundi pedis et tertii pedis arsi in versibus etiam 82, 206 et 325 collocatum est. Neque vero reticere licet paulo crebrius, quam numeri fert suavitas, admissas esse post arsim quinti pedis incisiones: cujus rei in haud longo carmine non minus sexaginta exempla reperire est, ut omittam versus plus etiam sexaginta, in quibus arsis ejusdem pedis voce monosyllaba constat. Non ita etiam raro post sexti pedis arsim deprehenditur incisio (22, 55, 132, 214, 324, 335).

Sed multo amplius sibi in re prosodica sumpsit auctor, ut scilicet sæpe, nec solum in nominibus propriis, ex arbitrio breves syllabas produceret, longas corripere; exemplo sint: cujas (65), oraculum (18, 92, 150, 164, 208), obstaculum (163), hæc seu hec (50), præter (58), ceræ (195), strenue (144), ave (209), salvē (20, 185), ne (325), fit (140, 280, 330), extimplo (38), tertio (269), retroiecit (5), sublimem (145), Alidgarium (220; cfr. Alidgari 229), Haynau (94),

(1) p. 212 et p. 247 sqq.

Quãreignon (207); — strābo (331, 335), mul̃eris, etc. in arsi (83, 118, 192, 246), mēlos (300), venit (56), fodit (281), propē (197), Lūdō-vicus (216). *Breves syllabæ non solum vi cæsura semiquinaræ producuntur, — quod amplius septuaginta in locis accidit, — sed etiam alibi quin et in thesi ex arbitrio, ut videtur, auctoris (45, 70, 276) ; nisi quis dicat in horum altero (70) littera h sequente positionem effici. Hac multa, quam sibi auctor arrogavit, licentia moti sumus, ut duobus in locis (276, 310) accusativum æthra in æthra, quem numerum necessario requiri apertum est, mutaremus.*

Ut autem jam paucis reliqua perstringamus, ubi nonnumquam ita metro et præsertim homoioteleutis constrictus fuit auctor, ut non facile, quæ dicenda haberet, posset proponere, multa sibi ultro concessit; sic passiva pro activis (25, 174, 232, 331, 332) vel activa pro passivis (97, 109) adhibuit; vocabula sive sensum in alienum traduxit (nonne 35, tolerare 293, 296), sive nova finxit (inherti 107, reperivit 89); quibus omnibus fit, ut aliquibus in locis haud facile intellexeris, quid auctor significare voluerit.

De sancto Gisleno.

Supplex oro, veni me, Kyri sancte, juvare :

Vitam Gisleni ¹ propono metrificare.

Gislenus natus fuit olim sanguine græco

Atticus ; at de quo sum quid narrare paratus.

5 Gislenus rectus primo census retrojecit (1),

Ut sit dilectus illi qui singula fecit.

Jusserunt ire rectores hunc ² ad Athenas,

Artis ut et venas levius possit reperire.

Spiratu sacro normam subiit monachilem,

10 Se præbens humilem morum stillansque lavacro.

Contigit ut paulo post vir sanctissimus actus

Petri cum Paulo memorandos est sibi nactus (2).

Gislenus mores Petri recolensque dolores,

Ad Romam pergit, ubi Petri sessio vergit.

15 Dum Romæ venit, tempus satis est ibi longum ;

Attamen Ursdongum possedit et Hayna revenit.

Lambertum duxit, sibi Bellirium sociavit.

Vit. II.
num. 2.

num. 3.

¹ Gilleni legit Baudry (Annales, p. 209); at apogr. Gislenum ubique fere habet.
— ² apogr. huc.

(1) Cfr. Vit. II, num. 2 : quorum (parentum) popularem pompam floccipendens. —
(2) De hac lectione Passionis apostolorum silent ceteri biographi.

- Oraculum struxit, ut res divina paravit (1).
 Inde peragratis tot villis visit Amandum
 Ac sibi salve datis, præsul solvit venerandum. 29
 Migrat Castrilocus¹ Gislenus eumque reliquit ;
 Comperit ille locum; nemoris bene non reperit quid :
 Noxia deponit, ac omnia grata reponit.
- num. 4. Ibat prædatum per saltum rex Dagobertus ;
 Qui per latratum canis est ursamque repertus. 25
 Mox fera terga dedit, subtilus missalia sedit ;
 Non audet prorsus canis ursæ quos dare morsus.
 Servi dum cernunt ursam requiescere, spernunt
 Gislenum, verbis urgentes hunc peracerbis.
 At² rex huc versus facit hoc sedare pusillum ; 30
 Qui mox conversus Gisleno, dixit ad illum :
Tu mihi responde, frater, quis es ipse vel unde ? —
Christi sum servus, ac hujus gentis acervus.
Non magicæ factor artis sum, nec malefactor,
Ac magico fræno canis iram nonne (2) refræno. 35
Nolo feram certe, Francorum rex Dagoberte.
Hac non est mihi vis (3), non indigeo ; cape, si vis.
 Dum satis huc visit rex, hunc extimplo remisit.
- num. 5. Ursam per saltus quærit, sed dat fera saltus.
 Sancti divinum vestimentum gerit ore, 40
 Dumque repentinum videt hoc, gemit ipse dolore,
 Dicens : *Dignare præstare, Deus, mea sancta,*
Qui mihi servare voluisti per loca tanta.
 Dum rogat hunc cuncta, fugit post hanc, sibi cuncta
 Per loca deserta quærens, et ecce reperta : 45
 Matrem lactabant catuli sportaque jacebant,
 Vestimenta refert, ad cælos vota que præfert.
 Antistes Christi Gislenus sic ait isti :
Amplius Haynaio pago³ de nullis esto vorago.
 Post hæc in hac villa nullis apparuit illa. 50
 Sic sancti paret bonitas, dum belua paret.
- num. 6. At sacer Aubertus bona tot, fama referente,
 De se compertus, mandat præcone cliente,

¹ apogr. Castrilocus. — ² apogr. aut. — ³ Verbum in metro redundans, quia aptissime cum ultima versus voce constat, delere nolumus. Apogr. ante corr.: Haynau pago : an forte legendum Hayna pago, vel hoc (seu huic) pago ?

(1) Cfr. Vit. II, num. 6 : *ædificare primum decrevit basilicam, ... uti divinitus fuerat imperatum ei.* — (2) Videtur vox adhibita pro non. — (3) h. e. *de hac mihi non est cura* ; vid. Cangium, ad v. vis, 4.

- 55 Ut vadat visum. Qui protinus ire spondit :
Næ, sic, respondit, ego promptus pontifici sum.
 Gislenus paret illi venitque Racemo ;
 Dum nox apparet, requiem petit, ac sibi nemo
 Hospitium præstat præter unum, qui sibi restat.
 Mane recedentem se vir deprecatur amœne : num. 7.
 60 *Te rogo, Gislene, Christo quem credo placentem,*
Ut post disgressum facias huc vertere gressum.
 Præsul eum sedat spondens, in calleque se dat.
 Qui præsentatur post pastori Cameraci ;
 Quem sic affatur Aubertus corde sagaci :
 65 *Cujas es, o frater ? genitor quis, quæ tua mater,*
Dic mihi, quodque decus ? Ait hic : *Sum stemmate græcus.*
Jugiter exoro Christum, sudansque laboro,
Ut quod donatur in cellam perficiatur.
Urbis Athenarum cepi sacramen aquarum.
 70 *Haygne super flumen in Haynau* ¹ *Dei colo numen.*
Te, sacer Auberte, cupiebam nempe videre,
Ut possit per te mea cella sacrata valere.
Te mihi promptum da ; benedic, ut sint mea munda.
 Præsul ut Aubertus Gisleni comperit actus,
 75 Sanctum Gislenum recipit, monstrans cor amœnum.
 Dicit : *Orans esto, benedicere ; sum tibi præsto.*
 Discessit demum Gislenus aditque Racemum. num. 8.
 Hospitium quærit hominis, quo manserat ante ;
 Cujus sponsa perit ob partu se cruciante.
 80 In laterante lare sanctum facit hic habitare ;
 Ac tormentare dum vir videt hanc, flet amare.
 In Gisleno spes erat, ac sibi sic ait hospes :
O pater, in morte cernis corpus mulieris :
Ut tu digneris Christum placare, precor te.
 85 Ejus ploratus cœpit sedare beatus :
Vir, non offende, sed ad uxorem cito tende,
Cernes gaudentem sponsam puerumque ² *jacentem,*
 Qui nec adhuc credit, pergens tamen inde recedit.
 Protinus heredem, sponsam reperivit in ædem.
 90 Per sancti merita dum tot bona contulit ille,
 Pro sancti vita partem tribuit sibi villæ.
 Præsul migravit, ac oraculum sibi stravit.
 Accidit ut juxta cellam cum rege venusta num. 9.
 Gens lustrabat Haynau ; cui sanctus fert tymiama.

¹ Forte in Hayna Dei... Cfr. v. 16. — ² apogr. pueroque.

- Qui regem poscit, ut det quo vivere possit : 95
Rex, peregrinus sum ; sed da vitæ quid ad usum,
Ut convivamus, qui pro Christo cruciamus.
 Qui parens sancto ditavit munere tanto,
 Ut daret Hornutum rex, conducens sibi tutum.
 Qui regem decorat, redit ac ferventius orat. 100
 num. 10. Hinc ac sacrandum loculum mandavit Amandum.
 Sed lar prædictus fuit Auberto benedictus.
 Tunc quidam vir erat, Vincentius et vocitatus ;
 Post regem præerat multos retinens dominatus ;
 Cujus sponsa fuit Waldtrudis ¹ nomine dicta. 105
 Divitias renuit, mundana sorte relicta.
 Verbis Auberti mundo non curat inherti (1),
 Sed vult converti, sperans a labe reverti.
 Concupit includi ; Vincentius inde coronat (2),
 Ac Waldetrudi gemmas ac prædia donat. 110
 [Hoc libro testor, bene dispensavit, honeste. ²]
 Sed ne seducta sit, mundi culmine ducta,
 Gislenum ³ misit Christus ; quam dogmate visit.
 Hic aurem mentis dabat illius documentis.
 At sibi Waldtrudis ⁴ : *De mundo non mihi cura.* 115
Nescio, sumque rudis, quo possim vivere pura.
 Præsul mirificus hinc cœpit lætus haberi ;
 Et Gaugericus mox apparet mulieri,
 Dat calicem bibere vini ; qui taliter inquit :
Quod facis, <ex>sequere ⁵ : Christo placet. Hancque reliquit ; 120
 Quæ solito more Christi magis ardet amore.
 Detulit ancillis felix muliercula visum,
 Ac in derisum vel in opprobrium fuit illis.
 num. 11. Hic gemit hæc, patitur ob derisum famularum ;
 Christo conqueritur, super his gemitum dat amarum. 125
 Angelicum meruit mulier solamen habere ;
 Pacificata fuit, quæ cœperat ante dolere.
 Hinc hos eventus Gisleno ⁸ femina præfert ;

¹ *apogr.* Waldetrudis. — ² *Spurius videtur versiculus, utpote qui omnium solus similiter desinentia nec loco consueto, nec solita ubertate habeat : vix enim una littera constant* (ben e, honeste), *et horum alterum in thesi tertii pedis cadit.* — ³ Gillen.. *apogr. post corr.* ; Gislen.. *ante corr.* — ⁴ *apogr.* Waldetrudis. — ⁵ *ex* (sequere) *supplet. ex conj.*

(1) Miram lectionem similitudo desinentiæ mutari vetat. Formam barbaram participii verbi *inhærere* (vide Cangium, ad v. *inhertus*) videtur adhibuisse noster loco infiniti temporis, ut *inherti* sit quasi *implecti*, *inhærere*. Nisi quis malit intelligere : *mundum inertem curæ non habet, spernit.* — (2) h. e. *coronatur* : clericalem coronam seu tonsuram accipit.

- At satis intentus auscultans talia defert :
 430 *Debueras primo justis hæc mira referre,
 Non his, quæ terræ præbent sua corpora limo.
 Sed non desiste componere quæ docui te :
 In cursu vitæ labor est, et maximus iste.
 Mecum, cara, veni, monstrabo quid tibi gratum.*
 435 *Huc ¹ quando veni, tribulosum, non reparatum
 Montem conscendi cellam causa faciendi.
 Si delectat, eme; locum strue, noxia deme.*
 Protinus ostendit, placuit sibi; vota rependit. num. 12.
 Præceptis hujus mandat præcone beata
 440 *Hildulpho, cujus uxore fit indole nata:
 Orat, ut acquirat montem sibi conspiciendum;
 Construat inde larem, quo Christum casta requirat.
 Hildulphus de re monita sibi lætificatur,
 Spondet complere strenue; domus inde paratur.*
 445 *Dum mulier cernit loculum sic esse sublimem,
 Illius limen tam nobile scandere spernit;
 Sed qui componit omnes et singula novit.
 Ventum commovit, et funditus omnia ponit.
 Hildulphus tristis, auditis lapsibus istis,*
 450 *Oraculum fixit, ubi Gislenus ² sibi dixit.
 Gisleni ² monitis ³ sumpsit muliercula mitis
 Sacrum velamen; diu vocat illa juvamen.
 Hæc fuit austera, prudens sinceraque, vera;
 Dat quod erat juris, non sperat de perituris.*
 455 *Lætatur multum sanctus super omnia rectus,
 Quando videt pectus Waldtrudis ⁴ dogmate fultum.
 Taliter affatur Gislenus eamque precatur :
 O Waldetrudis, docui te verba salutis.
 Sed gratos mores discens converte sorores.*
 460 *Mox Aldegundis, monitis illius habundis,* num. 13.
*Sese Malbodio tribuit spiramine dio.
 Hic ⁵ habitum mutat in veste, caduca refutat,
 Orbis in obstaculum posuit mentis reparatum.
 Hinc struit oraculum pro servitio sibi gratum.*
 465 *Est sibi conspectum, quod viseret illa sororem.
 Quod cernens rectum, nimium rogat hanc per amorem :
 Nosce, soror cara, quod cellula sit tibi rara.
 Melbodio venias. Ait illa : Recedere nolo;*

¹ apogr. hunc. — ² Gillen... apogr. post corr. — ³ apogr. meritis. — ⁴ Waldetrudis apogr. ante corr. — ⁵ apogr. hoc; an forte legendum hæc?

	<i>Montem sola colo per res monitas mihi dias :</i>	
	<i>Nam per Gislenum ¹ Deus hunc ostendit amœnum.</i>	170
	<i>Ille famis clade me non faciet tribulari.</i>	
	<i>Ergo, soror, vade : tibi nil valet ista precari.</i>	
VIT. III, cap. 11.	Cellam Gisleni visit venerandus Amandus, Hunc consolandus doctrinæ dogmate leni. Corda refecere simul esca spirituali ;	175
	Sed de carnali sanctus se nescit habere. Gislenus nescit quid præbeat ; unde stupescit. Ecce super stagni ripam cum pluribus ² ivit ; Corporis hinc magni piscis de Hayne salivit. Sanctus ob hos ³ actus cum præsule ⁴ fit stupefactus.	180
	Dum sibi confines satis in sermone fuere, Proponit fines discedens ille videre. Una lætantur et gaudentes epulantur. Ast ad utrumque virum datur hoc mirabile mirum.	
VIT. II, num. 14.	Tandem salve datur, et Amandus post tumultatur. Christo de cælis meruit diadema fidelis.	185
	Aldegondis ei vidit tribui diadema ; At sacra virgo Dei nullis ait ista suprema. Extimplo mandat Gislenum, qui sibi pandat. Obviat ad Mainriu ⁵ Gislenum virgo beata.	190
	Hæc narrare diu cœpit de re memorata. Gislenus sanctus mulieri talia dicit : <i>Mors te devicit, extremos fac tibi planctus :</i> <i>Hoc tibi sit signum. Pete Christum, sterne malignum.</i>	
	Alternumque ceræ sibi præbentes statuere,	195
	Ut sua conjuncta fieret domus in bona cuncta. Struxerunt pontem sibi prope prætereuntem : Callis nempe rudis erat huc pro sorde paludis. Pro quibus hoc usque nunc est ab utroque secutum.	
	Ac Elefans tutum firmavit rex Carolusque.	200
num. 15.	Cum Waldtrude ⁶ vias Gislenus carpsit in unum, Quod Framereias sancto munus dedit in unum, Dicens : <i>Gislene, partem villæ tibi dono ;</i> <i>Doctrinæ dono mihi tu largiris amœne.</i>	
	Unde potest de se dici dilectio recta.	205
	Sed dum visere se nequeunt, obstante senecta, Ad Quaireignon villam sibi consilium statuerunt,	

¹ Gillenum *apogr. post corr.* — ² *apogr. compluribus ; cfr. annot. 4.* — ³ *apogr. os.* — ⁴ *apogr. compresule.* — ⁵ *mamris apogr. post corr. ; mamriu (?) ante corr.* —

⁶ *Waldetrude apogr. ante corr.*

Ac fundaverunt simul oraculum super illam.
Post ibi¹ se dedunt, ave dantes inde recedunt.

210 Non valeo fari de sancto nec meditari, num. 16.

Quam se pro Christo mundo cruciavit in isto.
Sed quia per mortem regnis cælestibus itur,
Mortem transgreditur, cæli scanditque cohortem.
Augusti mense cæli dedit ad regimen se.

215 Sanctus in hoc cultus populo tumultatur amico, num. 17.
Sub Ludovico Francorum rege sepultus;
Corpus in Ursdongo requievit tempore longo.

Postea Cellensis abbas Elefans vocitatus
Urdsungon densis reparatibus est² reparatus.

220 Hinc Alidgarium supplex orando rogavit
Ut sibi cænobium benedicat, quod reparavit.

At præsul veniens cellam benedicere sancti,
Sancti conspiciens corpus, tulit hoc Elefanti :

225 *Non datur hoc posse mihi de benedicere posse,*
Donec tollatur sacra gemma forasque feratur,
Et benedicatur locus et post huc referatur.

Perficit, ut dicit, et cænobium benedicit.

Hinc abbas cellæ sibi dicit : *Dic mihi velle,*

Dic, Alidgari, quid nescio præmeditari :

230 *Tantum personam quam sanctum dic ubi ponam.*

Dic mihi quid fiet. Cui præsul talia fatur :

Huc dimittatur, donec Deus hunc patefiet.

Illius exemplo corpus cum laudis honore

In cellæ templo defertur sede priore.

235 Quod fuit hic multum, sed de nullis fere cultum.

Corpus Gisleni pretio reputant ut inani;

Nam Sarraceni veniebant hucque pagani;

Pro quibus hunc colere devote non potuere.

Sed Deitas mira post ostendit sua mira.

240 Per sancti merita data sit mihi cælica vita.

De miranda re sancti volo versificare.

Quidam cæcus erat, quem jam Brabantia gignit :

Lumen perdiderat, sed Cunctipotens sibi tinnit,

Ut sancto miræ bonitatis non sinat ire,

245 Si lumen sanum vult omnino rehabere.

Surgit mane, manum dans ducitur a muliere;

RAINERUS,
mirac.
num. 1.

¹ *apogr.* sibi. — ² *apogr.* et.

Ingreditur callem cito; sed pro calle diurno
 Noctu Baldurno jacuit; qui postea vallem
 Cellæ mox intrat, et sancti templa subintrat.
 Ad feretrum venit, et Gislenum prece lenit. 250
 Dulcia cantabat vir cæcus vota feretro;
 Ante simulque retro candelas igne cremabat,
 In sanctique Dei tantum fervescit amorem,
 Ut jam splendorem daret hic aurora diei.
 At Deus huic lumen merito sancti reparavit, 255
 Reddidit incolumem; ac in patriam remeavit.
 Lætari cœpit, quia lumina sana recepit.

num. 2 init.

Corpus Gisleni pervisebant ¹ alieni,
 Et cæci visum pergebant undique visum,
 Ac alienigenæ sanctum vidisse ferebant;
 Sed simul indigenæ de se nova nulla sciebant. 260
 Sic sancti gesta sunt paulatim manifesta.

num. 5.

In quadam nocte venit sacra gemma clienti,
 Qui sibi perdocte sic contulit ore jubenti:
Winerade, nimis tu debitor es mihi jure;
Sed tibi sit curæ ² quod sit mea tumba sublimis.
 Hic de tali re bis a pastore monetur;
 Nec tamen impletur. Per bis quia nescit adire,
 Tertio Gislenus dicens apparuit isti:
Cur neglexisti me, tu fantasmate plenus? 270
Si tibi dixisset verbum muliercula quædam,
Jam complevisset animus. Sed te modo lædam,
Ni facis edicta; quia Christo sunt ea dicta.
O Winerade, cras presbyteris cito vade;
Dic sibi quod mando, quod sit mea tumba levata. 275
 Post hæc mandata migravit æthra ³ volando.
 Vir supplex orat et opus complere laborat.
 Convocat ille chorum plebis vel presbyterorum;
 Ad corpus peragrat cœtus, quod aromate flagrat.
 Corpus odoriferum septem fit et octo dierum. 280
 Ecce chorus fodit, et corpus nobile prodit.
 Ergo presbyteri cum plebis gente tueri
 Sanctum cœperunt; sed corpus nemo removit,
 Donec cognovit præsul quæ facta fuerunt.
 Quo sic admonito, sacra membra levare nequivit, 285
 Immo sui monito de gente diaconus ivit;
 Qui petiit sanctum, defixo poplite, flamen,

num. 6.

¹ *apogr.* pervisebat. — ² *apogr.* certe. — ³ *apogr.* æthæra.

- Ut sibi solamen daret in bene ponere tantum.
 Hinc cum lætitia magna sacra gemma levatur.
 290 Gaudeat Hannonia, quæ de tali decoratur.
 Gisleni signa divulgabantur ubique
 Sed parvi quique perflati mente maligna num. 7.
 Proponunt una sanctum furtim tolerare.
 Sed Deitas una sibi non sinit ista patrare.
 295 De sancto jubare credebant Melbodienses,
 Quod sibi Montenses vellent furtim tolerare.
 Qui, missa gente, sanctum rapuere repente.
 Melbodium fertur templo sanctæ [Dei¹] genitricis
 Clero cum laicis, ab eo laus magna refertur ;
 300 Dulce canunt melos. penetrant in psallere cælos.
 Sed plebs Ursdongi pro furto valde stupescit.
 Fletu compungi cœpit, quo quærere nescit.
 Mox homini cuidam noctis vertigine quidam
 Pervenit sanctus, dicens sibi : *Cur tibi planctus ?*
 305 *Nunc datur, Eggrade : comiti celeri pede vade ;*
Ut restaurare sanctum velit ipse, precare.
Et bene sis certus : reddetur mox inimicis.
Dicor Lambertus, qui verbis nunc for amicis.
Sed moneas bene se quod ibi non concupit esse.
 310 Dum sic narravit Lambertus, in æthra² volavit.
 Eggradus comiti de visu nulla reportat ,
 Fratres confortat verborum dogmate miti.
 Cuidam Gislenus apparet dogmate plenus,
 Dicens : *Scis³ qui sum ?* Respondit : *Vos bene nosco.*
 315 Cui sanctus : *Posco, dilecte, locatus ubi sum ?*
 At vir et ipse : *Scio bene quo corpus positum sit.*
Est in Melbodio. Cui sanctus talia prompsit :
Pergens Melbodium fac, si potes, ut domicellæ
Non renuant proprium corpus cito reddere Cellæ.
 320 Gisleno paret vir; festinans ibi venit.
 Sed non invenit ibi, qui sua dicta patraret.
 Postea Melbodium venit præsul Cameraci
 Qui sibi colloquium sic contulit ore sagaci :
Corpus reddatis Gisleni, præcipio vos.
 325 *Excommunico vos, ni redditur ; et ne canatis.*
 Hinc per præceptum jubar est⁴ insigne receptum.
 Cellam portatur; pro quo gens lætificatur

¹ Verbum redundat in metro, minime tamen in sententia. — ² apogr. æthera. —

³ apogr. sis. — ⁴ apogr. jubaret.

num. 12 (?)

Jussu pastoris servatur in omnibus horis.
 Ausa manus gentis quare fuit hunc violare.
 Noli pensare, qui sponte fit Omnipotentis.
 Vir strabo natus de confessore relatus
 Et bona tot notus, de villa cum duce motus,
 Venit ad Ursdungum, nec tempus adest ibi longum,
 Quando Dei numen prece sancti dat sibi lumen.
 It strabo sospes, cui jam fuit ex oculo spes.

330

335

PROSA ET HYMNI

DE SANCTO GISLENO.

Præter carmina liturgica, quæ in officio S. Gisleni anno præterito edidimus (1), invenimus nuper prosam unam et hymnos tres ex manuscripto sancti Gisleni in 4° corio rubro exscriptos; quod apographum in musæo nostro servamus. Cantus illos, qui sat antiquam ætatem redolere videntur, et nondum typis editi sunt, appendicis loco hic dabimus, tamquam documentum aliquod circa cultum gloriosi confessoris Gisleni.

Prosa de sancto Gisleno.

Exsulemus in hac die,
 Sonent dulces melodiæ,
 Cælestium harmoniæ
 Respondeant symphoniæ
 Nostræ concinentium.
 Est enim lux lætitiæ,
 Nec est locus tristitiæ,
 Cum Rex actor justitiæ
 Dono misericordiæ
 Nos vocat in gaudium.

(1) Tom. V, p. 289-294.

In carecto fluminis,
In concha bituminis,
In fiscella scirpea (1)
Invenitur aurea
Lux oriri.
Dat vagitus hominis,
Pulsat aures virginis :
Adest regis filia;
Susceptum cum gratia
Dat nutriri (2).

Sic Gislenum
Alienum
A luto vel latere (3),
Sed inventum
Nec detentum
Duro carnis onere.

Adoptavit,
Educavit
Virgo, sed non alia
Quam fecunda,
Quam jucunda
Fetu mater gratia.

In aquis repperit,
Repertum exerit,
Alit muneribus.
Alumnus provehit,
Provectum evehit,
Jungit cælestibus.

Talem novitium
In contubernium
Ordo cælestium
Lætus admittit.
Gaudet adveniens,
Tandem inveniens
Quod judex largiens
Ante promittit.

Servus ingreditur
Gaudium Domini;
Optato fruitur.
Nescio termini
Regi conregnare;
Qui regum maximus
In cælesti solio
Bonorum optimus
In eorum medio
Vivit et regnat. — Amen.

In festo sancti Gisleni hymnus ad vesperas.

Nos afflictos æstu vel pluvia	Sol diurnus vergit ad vesperum :
Sua dies urget malitia :	Rogamus te semel et iterum,
Tu spes nostra, confessor inclite,	Deprecare communem Dominum,
Redde munus quietis perditæ.	Ut det nobis felicem terminum.

Hymnos tibi canimus vespere,	Dic, Gislene, verbum intrepidum,
Aurem * præbens exaudi miseros,	Ut det nobis post mare turbidum
Vinctos educ de inter inferos,	Portum plena quiete placidum,
Tuos tecum deduc ad superos.	Fontem boni visere lucidum.

* *apogr.*
autem.

Fons est Pater ; fons patris Genitus;
Fons vitalis amborum Spiritus,
In quo nostra salus est omnium.
Cui laus sit, honor, imperium. — Amen.

(1) Cfr. Exod. ii, 3. — (2) Ibid. 5 sqq. — (3) Ibid. i, 14.

Hymnus ad nonas.

Pulsis longe somni vaporibus,	Ursidondus aquis intumuit,
Pater summe, da vigilantibus	Cujus tumor non te retinuit.
Sic instare nocturnis cantibus,	Carni forte sinum aperuit,
Ut et corda concordent vocibus.	Sed animam cælis inseruit.

Voces quorum, Gislene, præveni,	Ibi lumen diurnum aspicias;
Et pro nobis iudicem conveni;	Nostram tamen noctem non de-
Insta, roga, supplex interveni;	[spicis.
Supplicibus dignanter subveni.	Soli vacas, in quem et prospicis,
	Nec a tua nos cura proicis.

In aquarum versantes medio	Celebremus ergo vigilias;
Laboramus gravi diluvio,	Demus læti et laudes et gratias.
Perituri prorsus naufragio,	Sit honoris decus perpetui
Si non tua juvet oratio.	Patri, Nato, sancto Spiritui. —
	[Amen.

Ad laudes.

Adest dies lucidior,	Orat ut nobis hodie
Spirat aura suavior;	Oriatur lux gratiæ,
Gratiarum lux rutilat :	Pleno cujus meridiæ
Nobis Gislenus vigilat.	Plena fruamur requie.

Nobis cælum jam penetrat;	Patri semper ingenito,
Diem venturum impetrat;	Filio soli genito,
Pro nobis astat iudici;	Spiritui paraclito *
Juvat prece nos supplici.	Sit laus honore debito. — Amen.

* *apogr.*
paraclito.

DE INVENTIONE CAPITIS

S. MARGARETÆ VIRGINIS ET MARTYRIS

in cœnobio Gemblacensi facta.

Quum decessores nostri ad diem 25 Julii, tom. V, pag. 28, num. 25 tractantes de reliquiis beatæ Margaretæ virginis et martyris quæ intra Belgarum fines asservabantur ne verbo quidem Gemblacenses reliquias attigerint, documentum quod nobis suppeditat codex Bruxellensis signatus 12131-50 *Analectis* inserendum duximus, propterea quod ex eo a teste oculato docemur quomodo apud Gemblacum sacrum virginis caput repertum fuerit. Quod quo tempore acciderit (1), dicere non habemus. Forsan aliqua docuissent lineæ duæ, altera minio exarata, altera atramento, quibus exordiebatur olim hæc narratio, quæque ab aliquo, nescio quam ob causam, erasæ sunt.

Quoniam juxta psalmistam auditui et visui nostro diebus nostris dedit Dominus gaudium et lætitiā, quid miraculi et revelationis sanctarum reliquiarum in loco nostro acciderit veridice vobis significamus. Apparuit beatus Nicholaus quater cuidam mulierculæ, humili personæ infirmum virum gratia recuperandæ sanitatis * adservanti in vestibulo ecclesiæ, et inæstimabilem thesaurum sanctarum reliquiarum per plures annos terræ infossum et hactenus incognitum, in designato loco in ecclesia jubet inquiri et
10 hoc sacerdoti et dominis ecclesiæ denuntiari; quod nisi mature fieret, inaudita et omni populo miranda in loco nostro acciderent; et mulierculam, si non annuntiaret ecclesiæ, infra tres dies morte subitanea interire minatur. Præter hæc præcesserant alia quædam signa quæ nobis magnum
15 timorem incusserant. Sabbato enim post octavas apostolorum et sequenti III^a feria aqua sanctificata ad medelam curationis infirmorum versa est in sanguinem, ut ipsi et

* sequuntur
voces duæ
erasæ.

(1) Extremum temporis limitem definit ætas codicis, qui extremo seculo XII vel ineunte XIII descriptus est.

omnes astantes vidimus ab hora vi^{ta} usque in horam nonam; et nescientes quid hæc portenderent valde turbati sumus. Igitur nobis super his in arto constitutis et consilium utile et honestum ecclesiæ quærentibus et diversis diversa sentientibus, placuit Deo certis nobis signis consilium dare et dubitationi nostræ finem imponere. Dum enim inter nos hæc agerentur, ecce sexta feria hora vi^a die passionis beatæ Margaretæ virginis et martyris, videntibus fidelibus Christi qui aderant, subito apparuerunt duæ cruces sanguineæ, una in pavimento altaris, alia super altare, sub quo absconditæ sacræ continebantur reliquiæ. Nobis super insolitis signis majori consternatione turbatis, super aqua in sanguinem versa et crucibus sanguineis, placuit ex consilio in crastinum die sabbati familiam ecclesiæ et fidelium circummanentium turbam convocare et post missam sanctæ Mariæ in designato loco ecclesiæ cælestis thesauri secretum inquirere. Defossa igitur terra sub altari inventa est theca lapidea quadrangula; qua aperta, inventum est caput sacratissimæ virginis Margaretæ martyris, cum capillis capitis decenter replicatis et lammina plumbea per medium capitis ducta; in qua, ut adhuc videri potest, continebatur ita : **HIC JACET RECONDITUM CAPUD BEATÆ MARGARETÆ VIRGINIS ET MARTYRIS QUOD OTTO IMPERATOR CONTULIT SANCTO GUIBERTO IN CONSTRUCTIONE GEMMELACENSIS ECCLESIE.** Inventi sunt pariter duo dentes sanctorum pontificum Martini et Nicholai confessorum Christi in plumbeis thecis altrinsecus reconditi et certis litteris designati. In qua apertitione quantus odor fragrantiae suavitatis eruperit, quantum lacrymarum mixto spirituali gaudio a præsentibus fidelibus Christi effusum fuerit, melius potest a sapientibus æstimari quam a nobis describi. Elevatis igitur sacris reliquiis et super altare positis omnium qui affuerunt votis et gaudiis satisfactum est super earum ostensione. Deinde ex consilio decenter a nobis honesto loco repositæ et sigillatæ sunt. Hæc est causa et actio nostræ spiritalis lætitiæ; quam nobis præstare dignetur qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

DOCUMENTA DE S. WENEFREDA.

In commentario de gloria postuma S. Wenefredæ nonnulla ex libro P. Philippi Layton, alias Metcalf, retulimus miracula seculo XVII apud celebrem sanctæ virginis fontem in Wallia vel ipsius invocatione patrata (1). Quæ quum perlegisset R. P. Joannes Morris, haud semel de opere nostro optime meritis et consimilium studiorum æmulatione non minus quam fraterno religiosi consortii vinculo nobiscum conjunctissimus, monuit nos in collegio nostro Stonyhurstano prope Blackburn in comitatu Lancastriæ, ubi nunc fractas immani labore in beatorum martyrum Anglorum Societatis nostræ laude promovenda vires magis per otium laborando reficit, servari codicem qui totus est de miraculis S. Wenefredæ, eundemque codicem, humanissime assentiente R. P. collegii Rectore, nobis transmittere dignatus est. Quem diligentius perlustratum mox perspeximus continere ipsa documenta authentica seu relationes cœvas, a sacerdotibus conscriptas qui illis temporibus spirituales curam catholicorum apud Holywell agebant, unde hausit Layton quæ apud illum reperimus, et præterea alias non paucas quas idem in publicam lucem proferendas non judicavit. Nobis vero nefas est quidquam dissimulare quod ad sanctæ merita et patrocinii apud Deum efficaciam demonstranda conferre queat; ideoque, quum eximii illius codicis notitia serius ad nos pervenerit quam ut eo in commentario nostro uteremur, omnino documenta illa inter Analecta Bollandiana quam primum edenda duximus, et quidem, quod gratius legentibus fore non dubitamus, ipso quo concepta sunt anglico idiomate et servata antiquioris sermonis forma.

Constat itaque præcipue codex miraculorum, plerumque sanitatum, recensionibus quæ primitus distinctis foliis chartaceis descriptæ, deinde ordine chronologico (an. 1556-1668) dispositæ et in unum volumen compactæ sunt. Præterea in capite codicis quædam documenta adjuncta sunt nullo certo ordine, videlicet a) brevis notitia de historia S. Beunoi, manu seculi XVII exarata; b) epistola R. P. Hugonis Owen, ab oppido Holywell missa die 26 junii anno 1674 ad R. P. Gulielmum Morgan, tunc in castello nobilis domus Powis commorantem, cui epistolæ annexa est descriptio insignis miraculi ante triduum apud fontem

(1) Act. SS., tom. I Nov., 741-744, num. 27-37.

S. Wenefredæ impetrati ; c) apographum relationum de quatuor miraculis quæ contigerunt annis 1660, 1665, 1670 et 1674 ; d) compendium, latine conscriptum, miraculi de quo P. Hugo Owen in epistola paulo superius indicata ; e) sermo quem habitum esse anno 1401 testatur ejus inscriptio.

Ah hoc sermone exordimur seriem documentorum quæ vulganda hic suscepimus. Sequuntur miracula ab anno 1556 ad annum 1668 S. Wenefredæ intercessioni adscripta. Denique et alia documenta subjungimus quæ in capite codicis diximus inserta. Porro quum fere satis prolixo scribendi genere usi sint ii quibus miraculorum S. Wenefredæ memoriam servatam debemus (quod quidem ad eorum miraculorum fidem certiore facienda non parum juvat), minoribus typis ea exprimere visum est, ut ceteris documentis huic fasciculo inserendis conveniens locus relinqueretur. Sed et ex iis quæ Layton seu Metcalf suo libello de S. Wenefredæ Vita adjunxit, unum dumtaxat, videlicet primum, integrum exhibendum duximus, quo appareat quam fideliter testimonia primaria seu autographa ille exscripserit ; in ceteris vero ea tantum notavimus quæ forte ab eo prætermissa sint.

C. D. S.

I. — An. 1401. — Sermo habitus Salopiæ in die festo S. Wenefredæ. — *Sermo hic in codice nostro descriptus est manu seculi XVI vel XVII. Illud habitum esse exordio seculi XV, quod indicatur in ejus inscriptione, ex antiquiori exemplari, ut videtur, excepta, confirmare aliquatenus licet ex primis illius verbis, quibus significatur hac die deinceps celebrandam esse memoriam S. Wenefredæ : novimus autem anno 1415 promulgatum esse ab Henrico Chichley archiepiscopo Cantuariensi solenne decretum quo sanctam virginem colendam edixit die 3 novembris (1). Certius est illum pronuntiatum esse Salopiæ : nulla enim alia miracula in eo enarrantur quam quæ post translationem corporis S. Wenefredæ Salopiam et apud illud impetrata sunt.*

Jam habemus in hoc sermone brevem descriptionem vitæ S. Wenefredæ (num. 2-6) et translationis corporis ejus ad cænobium Salopiense (num. 7), quæ desumpta videri potest ex lucubratione Roberti prioris (2), nisi quod sacras exuvias e Wallia ab ipso abbate Salopiensi translatas perperam asserit orator. In fine referuntur quatuor miracula quæ in ipsa translatione vel paulo post contigerunt. Subito scilicet integram sanitatem receperunt puer ægrotus (num. 7, p. m.), vir epi-

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Nov., p. 736, num. 8. — (2) *Ibid.*, p. 709 sqq.

lepsi et paralyti seu contractione membrorum afflicti (num. 8), idem forte de quo brevius agit Robertus (1), alius ex venenosi animalis morsu, unde et duo socii ejus occubuerant, prope moribundus (num. 9), et vir nobilis e Wallia qui hactenus mutus fuerat et etiam apparitione sanctæ virginis dignatus est (num. 10).

The lyfe of St Wenefreide. Anno Domini 1401.

1. Good* men and weemen, suche a day shal be St Wenefryds day, which * ms. Godo daye is ordayned to be hallowed, but there as men have devotion to this holie mayden : wherefore they that have devotion to this holie saynte cometh that day to worshipp God and this holie mayden and martyr. Then howe she suffered martyrdom they (2) shall now heare : for though some knowe it full well, there be that knowe it not ; and though a good tale be twice tolde, it is the better for to learne and for to understand.

2. There was in the olde tyme an holie eremite that was called Benoe, which came to a good man called Thewithe, the which was Wenefrids father (he was a riche man of landes and rentes), and prayed this Thewithe for to give him a place of land on the which he mighte builde a church to the service of God and to preache Gods word to the people. Then was this Thewithe glad of his askinge and ordayned him a place nigh to his owne house, that he mighte with others come to the service of God. Thus in the meane while this church was in buildinge, often he preachte Gods worde to the people and Wenefriede with her father. And there heard him speake of the great merite that maydenshoulde have in heaven passinge all other orders ; then had shee soe greate devotion in his saynges that anon she made a vowe that she would never have parte of mans bodie, but abide alwayes in her maydenhoode, while that she lived.

3. Then on a sondaye, when this church was made and builde, Thewith with all his men goeth to the church ; but Wenefried abode at home, by reason she was sicke, and mighte not goe to the church. Then as shee sate at home alone, came therein a kinges sonne, that was called Cradocke, for to beguile this mayden ; but when he spoke with her of doinge that sinne, she sayed she would goe into her chamber and make her more handsome then she was, and soe to come anon agayne. And when she came into the chamber, by an outwarde dore she came towards the church as fast as she mighte, hopinge for to have succor there. But when Cradocke sawe her runne towards the church, he overtake her and sayed that if she would not assent unto his will, he would anon smite of her heade. Then kneeled Wenefried downe and sayd : *I had rather thou put me to the deathe then to defile my bodie, which I have made a vowe to keepe cleane in maydenhoode,*

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Nov., p. 711, num. 11. — (2) Pronomen *they* videtur hic usurpatum pro *you*, sicut et inferius num. 7, lin. 1 extr. et forte num. 8, lin. 8 a fin. (*he havinge*). Similis usus, quod notum est, adhuc obtinet in lingua germanica.

while that I live, to my lord Jesu Christe. Then Cradocke out with his sworde and at one stroke smote of her heade: and it was downe the hill to the churche.

4. The head never stinte tomlinge till it came in sighte of all that were there. Wherefore men were in suche affrighte that they made suche a noyse that Benoe had great wonder what it mighte be, and came to them to knowe what the cause was of the noyse. Then when he sawe the heade, he tooke it up and kissed it sore weeping and carried it to the bodie, heholdinge Cradocke, howe he wiped his sworde in the grass that was all bloudie with the stroke. Then sayd Benoe to him: *Thou wicked man, aske mercie of God for this horrible deede, and that God will have mercie on thee. And if thou wilt not, I praye God to sende vengeance on thee.* Anon righte in the sighte of all the people he fell to the earth deade, and anon the earthe opened and swallowed him in bodie and soule into hell. Then tooke Benoe the heade and sett it agayne to the bodie and covered it with his mantle and wente to his masse. And when he had sounge and preachte to the people much of the mayden, he sayd God would not that she should be deade, for that he had ordayned manie people to be holpen by her. Wherefore he bad manie men and weomen to pray to God to rayse her agayne to lyfe: and so he did. And when she sate up, with her hande she wipte awaye the dust from her face that was thereon and spake to them whole and sounde as she was before.

5. Then God shewed 3 fayre miracles. One was when the earthe swallowed him bodilie that had slayne her. An other, for where her heade abode, anon sprunge a fayre well, there as was never seene anie before. The third was when she that was slayne rose agayne to lyfe. The fourthe was, ever more after, while she lived, there was a white circule about her necke, there as the stroke was, like a white threede. Wherefore, whereas before she was called Bewa, from that day forth the men called her Wenefreide, that is in Englishe a white threed.

6. Then the sayde Wenefreid, the great miracle of God that he had shewed for her, she tooke it highelie in her hearte, and gave herselfe alwayes after to holie life, and was busied nighte and daye in servinge of God, as Benoe taughte her. Then, when she was perfecte in all doings, Benoe goethe into an other place for to dwell in: and she beinge warned by revelation from God, goethe to a place where were manie virgins. And when she came thither, she lived so perfectlie
 * *ms. awayes* * that all tooke example of her: and that white circule was an evident token of her martyrdome. Therefore all men and weemen had great devotion in her words and in all her doinges, soe that manie left the worlds occupation and were fayne to come to dwell with her agayne. Soe when she had lived there well neere the space of fiveteene winters, then she was warned by God that her death daye was neere. Wherefore she made her readie: and when she had the sacramente of the holie churche, in sighte of all her sisters she gave up the ghoste of Jesu Christe, that she loved with all her hearte. And she was buried in the churcheyarde, where manie others sayntes were buried in before.

7. Nowe howe this holie saynte came to the Abbay of Shrosburie, they shall heare. When the Abbay of Shrosburie was newe made, great moane because they

had noe saynt to be her patrone and bearer of her prayers to God, as other Abbaces had of the countrey. Wherefore the Abbott of that house, for that he heard farr of of St Wenefreid, made his prayer, goinge to Wales and suche where that she was buried. So went his prayer forthe, and by the grace of God and revelation of God and this mayden, he came to the place where she layd, and with strength of Lordschippe and others helpe that he had, he broughte her bones into Saint Giles churchyard at Shrosburie townes ende. And there abode a certayne day in the church, and with honor and worshipp was broughte into the Abbay of Shrosburie. When this day came, great multitude of people came thither, partlie for a greate miracle that was done in that church by a child that was hold of a great sicknes, and for to doe worshipp to this holie mayden. And so with the Abbott of the place and manie other men of the church, they broughte her into the Abbay and sett her whereas she is now: where God in shorte tyme after for her sake shewed manie miracles that be written, with one more others that be unwritten, both of that she did in her life and that she wroughte at her deathe.

8. Then for to stirr our devotion more to this saint, I will tell of a miracle that was done to a man of Erkal towne that was called Adam. This man was greatlie payned with the fallinge evill; and both his hands were a wrie warde and laye flat to his armes, so that the armes were stompes and not armes; he had alsoe such [grievousness] * in his legges that he mighte not goe but with much payne. So this Adam with his three wounds with great payne came to the shrine of St Wenefreide, and was there in his prayer all nighte. But on the morrowe he for wearines fell on sleepe; and when he awaked, he felt himself whole in all parts, and sawe his handes straighte and stirred his fingers at his pleasure, and asayde whether he mighte goe, and wente farther without anie greife, and felle well that he was whole of his falinge evill. Wherefore he thanked God with his voyce and this holie mayden; and he was so glad of his recoverie that he made a vowe that he would never goe from her, but be a servant in that church all his lyfe after; and soe he was: thus. good men and weemen, ye * havinge example for to worshipp this holie mayden and martyr. And thoughe he be whole in bodie manie people be sicke in soule: wherefore they have the more neede to serve her for to have health in sowle then in bodie. For often times God sendeth sicknes in bodie to heale the sowle: but sicknes of sowle is a hard death if she be not helpte the sooner. Wherefore pray to her to gett now healthe both in bodie and soule, so that ye may come to him that is whole to all soules, Jesus Christe Gods sonne at heaven.

9. In the towne of Shrosburie sittinge three * men together: and as they sate talkinge, an atturcope, that some calleth a vryn (1), came of the wall and bitt them all three in the necke. And thoughe it greaved them at that tyme but little, soone after it rankled and so swelled at their throates that two of them died and the third was so neere deade that he made his will and made him readie in all wise,

* *ms.*
g^renuas?

* *ms.* he

* *ms.* there

(1) Quoddam araneæ genus?

for he hoped nothinge els but deathe. Then as he laye in his turnament, he thoughte on St Wenefreid and her miracles, and so he bid his mother goe and offer a candle to the shrine and bringe him the water that her bones were washed in: and so she did. And when he had this water, he made her to wash his soare therewith: and when he had done so, he felt that he amended. Then he made a vowe to St Wenefreide, that if he mighte have life and healthe, he would make an image of silver and offer to her. Thus he amended much day by day, unto the time that he was whole: and then he did make an image of silver, as he had vowed, and offered it to the shrine, and became her servant ever while he lived.

* ms.
kingthes?

* *vel were,*
vox fere
deleta in ms.
* *ms. he?*
vox deleta
per lineolam
obductam

10. Also the day of her translation there came out of Wales knightes * with manie men to see the solemnitie of the mayden (ther came a great companie) that was * domme and could not speake but by signes. So when they came into the churche, soonlie the * domme man fell downe and lost his sence. Then, as he laye, St Wenefreide came unto him and bad him drinke of the water that her bones were washed in, and he should be whole of his speeche and of all other evill. And then anon he awaked and bad some holie water to be given him. Then had his fellows greate wounder that heard him speake and asked him what water he would have. *I would have* (then sayd he) *the water that St Wenefrids bones were washed in.* And when he had dronke of the water, he was whole as anie fishe, and anon went into the ayer, and before the companie told openlie that he came thither for no other thinge but onlie for to see the solemnitie. *But for the love I have of her great curtesie givinge me my speeche and healed me in bodie, I will come and be her pilgrime while that I live;* and soe was. So pray wee this holie mayden and martyr that she will pray for us to our Lord Jesus Christe, that we may live so heeze * that we may come to the blisse that he boughte us too. Amen.

* *ita ms.*

II. — An. 1556. — Juvenis, quod noctem sub dio transegerat, penitus cruribus contractus, postquam diu deinde remedia naturalia in cassum adhibuerat, ad fontem S. Wenefredæ deportatus, ubi primum illi immersus est, gressum et post paucos die integram sanitatem recuperat : unde deinceps a S. Wenefreda nuncupatus est.

About the yeare 1556 a young youth, being some 16 years of age, named Harry, sleeping abroad in the fields, was so blasted therby that the sinnues of kis knees were shrunk and contracted in such wise that the calves of his leggs stuck fast to his hinder parts, and had no use of his feet at all. Having remained a cripple in that lamentable manner a long time and finding no humane remedie avaylable, he was carried on a barrow to S. Wenefrides Well. Where at first going into the water, he perceaved himself much better, and his leggs began to wax loose from his buttocks, so that being carried some 4 or 5 times through the water, his leggs coming to their right posture, he was able presently to goe up to the towne without any help at all, and within few dayes after * he came to his wonted

* *ms. after*

strength, being perfectly cured. In memory of this soe miraculous cure, he was ever after called Harry Guenvrewi, that is to say, Harry St Wenefrides (1).

III. — An. 1574. — Protestans, in S. Wenefredam contumeliosus, subita contractione membrorum divinitus punitur : a qua postea, sui facinoris pœnitens et sanctæ virginis opem assidue implorans, aliquatenus convalescit, et religionem catholicam amplectitur (2).

About the yeare 1574 one William Shone, ab Owen, of the parish of St Brides in Denbighshire, a servant of Mr John Williams Esq. of the same parish, attending on his master at Holywell, when his master with others (according to the manner of devout persons) bathed themselves in the Well, he being a lusty and stronge fellow of a dissolute disposition, out of scorne and contempt did irreligiously lepp booted into the water, saying he would wash his bootes, and while he lepped, held his hand on the hilt of his sword to save it from wetting: when immediately the sayd hand was contracted and withered, and withall his whole body stricken with a lamenesse and benumbed, so that he was not able any more to wayte on his master, but being constrained to remaine behind, was carried home on a dragg; where he continued a while, and afterwarde begging his sustenance from door to doore being carried on a dragg, he declared unto all the cause and manner of his lamenesse and disaster. After some time living in this manner, he was advised to repaire againe to Holywell, there to aske pardon of God by the intercession of S. Wenefride for his former irreverent and contemptfull deportment towards the saint and holy place. Which he foorthwith did, causing a little cabane to be erected for him hard by the holy Well, into which he was carried twice a day, praying and intreating all devout persons that resorted thither, to intercede for him to God and S. Wenefride for pardon and recoverie of his health, untill at length it pleased God by the intercession of S. Wenefride (as we confidently beleieve) to restore him to a good measure of his former health, through he never recovered his whole strength. And uppon his miraculous change, he resolved to become a roman catholique, and so soon after did, living in the profession thereof untill he departed this life, which was some 6 of 7 years after.

IV. — An. 1583. — Lapilli nonnulli e sacro fonte ablati et sudario illigati, ipsum mox sudarium quasi sanguine recens effuso intingunt.

In the yeare 1583 one Mr John Grimshaw and Mr John Paslow, both gentlemen

(1) Sequitur hic, sicut et ad pleraque alia miracula, notula qualis legitur ad calcem relationum de miraculis quæ contigerunt annis 1604, 1650, 1653, 1655, 1656 et 1657, sed plerumque sedulo per aliam scripturam obductam hæ notulæ ita deletæ sunt ut jam omnino legi nequeant. — (2) Illud miraculum narravit et P. Joannes Gerardus in testimonio suo de sanatione P. Eduardi Oldcorne. Vid. infra, p. 314, n. 3.

of the County Lancaster, being imployed uppon businesse into Denbighshire and Flintshire, in their returne visited St Wenefrides Well. But the tide (being to goe instantly for Chester) permitting them to make no longer stay, they only dranck of the water and did some other short devotions : and Mr Grimshaw took with him some of the spotted stones, with some of the wett sweet mosse of the well tyed in cleane hankercher : the which as soone as he came to his lodging at Chester he opened, and found the hankercher bloody soe fresh as if it had been newly all over spotted and wett with blood. This he afterwards shewed to divers catholiques and persons of worth, and kept it for many yeares after.

V. — Circa an. 1600. — P. Eduardus Oldcorne a diuturno et molesto morbo sanatus. — *Hanc sanationem jam retulimus in commentario de gloria postuma S. Wenefredæ* (1) *ex Matthiæ Tanner libro de martyribus nostris, cujus narratio desumpta videtur ex Henrici Mori Historia provinciæ Anglicanæ Societatis Jesu* (2) ; *is autem vadem affert* (3) *P. Joannem Gerardum, quondam socium itineris P. Oldcornii, quique ex ejus ore se rem accepisse testatus est. Sed ipsum illud P. Gerardi testimonium proferre licet a R. P. Joanne Morris descriptum ex exemplari Romæ in domo probationis Societatis Jesu ad S. Andræ quondam asservato et ab eodem nobiscum benignissime communicatum. Præmittimus tamen et relationem codicis Stonyhurstani, (ubi, quum folio lacero non paucæ voces desiderentur, has ex conjectura utcumque supplere coacti sumus, uncinis inclusas) ex alio manifeste fonte depromptam, quæque morbo Eduardi Oldcornii causam assignat P. Gerardo ignotam, et inde forte non ita fide dignam. Hæc igitur ita concepta est :*

About the yeare 1590 the glorious [martyr Edward Old]corne of the Society of Jesus with another English [priest and an Ita]lian merchant travelling in the kingdome of Nap[les, being] at supper one night, had poyson given them in their c[ollation] by a wicked chamberlene, who intending thereby to putt them [in] a dead sleep, minded to have seached their pockets and robbed them. But whither by a mistake of the drugge, or God otherwise disposing, in steed of sleeping, they were all inflamed with a grievous and violent heat of body : which the Italian merchant perceaving, presently gott the proper antidote and was soon cured. But the good English fathers little suspecting any malice, knew not what had befallen them : so that they continued a much longer time in a most sadd and outrageous distemper both of body and minde : untill at last their friends having understood thereof, caused physicke to be ministred to them : whereuppon they returned to their senses, and the maladie lessened. Yet because the poyson had more time

(1) *Act. SS.*, tom. cit., p. 740, num. 26. — (2) Audomari 1660, in fol. — (3) *Op. cit.*, lib. vii, num. 37 extr.

to work uppon them then on the merchant, there still remained in them an extraordinaire inward heate of the liver with oth[ers diseases, and] especially Father Oldcorne, whose tongue and mou[th contracted a hard] sore many yeares after his coming into England [(where he was tra]vayling with Fr John Benett (1), a glorious [confessor, some also] call him a martyr, who after al[most twenty years spent in] full labours in the English mission, having [made a public confes]sion of the catholic ffaith and priestly fu[nctions at Flint] and Ludlow, as several histories copiously [relate, in fine in his] old age for the eternall good of his neybour[s] sacrificed his life by order[of his superiors in service of the] infected, in time of the great plague a[t London], which having in his further] life time been commonly called the can[cer, the good father was] perceaved to be in a more [painful state both of body and mind] then was ordinarily observed. [And as all cure and human reme]dies failed and being very sensible of [losing his speech, he was bent] to addresse his devotions to God and S. W[enefride and to undertake a pilgri]mage to her Holy Well for the recoverie [of his health. But whether the] occasions permitted not, or otherwise for the [purpose of divine Goodness,] some yeares after being at a [gentle]mans house in Worce[ster, he] chanced to see a little blood ston[e that t]he gentlem[an had not] [long before receive]d of S. Wenefrides Holy Well, he presently [honoured it with] great veneration, prostrating himself on his [knees] before the altar, he putt it in his mouth, and turning it therein to and fro with his soare tongue where his grief most tormented him, he sayd 5 *Pater et Aves* with Creed, and immediately he found himself much better, his tongue cooled, and his stomach in farr better temper then before ; then begging the stone of the gentleman, he went to Holy-well ; where drinking of the water of the sacred fountain with other devotions performed, etc., he was perfectly cured, and never after troubled with the sayd disease. — Vid. P. Henr. Morum in *Historia Prov. Angl. Soc. Jesu* (2).

Sequitur jam narratio P. Joannis Gerardi.

1. Pater Oldcornus, præter hæc quæ aliis præstabat, tanta severitate tractabat etiam corpus suum ut non contentus his laboribus et sollicitudine omnium ecclesiarum illarum partium (quæ certe quodammodo ab illo videbantur pendere), insuper multis modis corpus suum affligeret; erat etiam plurimum addictus studiis quando domi manebat; de jejuniis jam dixi, sed et ciliciis et maxime flagellis utebatur cum magno fervore: et his quidem simul omnibus, dum nil cogitaret nisi de castigando inimico suo et in servitutem redigendo, servum se fere inutilem fecit. Nam primo venam rupit ita ut largiter sanguinem evomeret, et vix evadens

(1) Non legitur in *Vita P. Oldcornii* (ap. Foley, *Records of the english Province of the Soc. of Jesu*, tom. IV, p. 202 sqq.) unquam ei socium laborum fuisse P. Joannem Bennett; nullum tamen alium sensum probabilem hic indicari posse video. —
 (2) Is autem, ut diximus, rem refert secundum narrationem P. Joannis Gerardi.

singulis fere annis in talem imbecillitatem incidit ut vix potuerint restaurari vires. Imo ex debilitate morbus quidam in ore crevit vocatus anglice *a kanker* et in tantum crevit ut nulla medicina potuerit sanari, sed (ut ipse mihi postea retulit) dixerunt medici fore necessarium ossa quædam extrahere ex ore quæ videbantur putrefacta; unde bonus pater timens ne inde impediretur ab usu concionandi, in quo bonum talentum a Deo acceperat, statuit primo ire ad fontem sanctæ Winefredæ animo peregrinandi.

2. Est autem ille locus insignis et quasi continuum miraculum. Fuerat enim illa sancta virgo in partibus Walliæ Septentrionalis pulchra facie et pulchrior fide et amore castitatis. Hanc cum amaret filius reguli et eam sollicitaret ad conjugium, illa hominem ethnicum rejecit, et virginitatem suam, Deo consecratam in manibus episcopi illius loci, homini prodere nolebat: unde iratus reguli filius amorem in furorem vertit, et ense vibrato abscidit illius virgineum caput. Quod cum factum esset in clivo collis, descendit caput ad pedem monticuli, et ibi statim ortus est fons copiosus valde, adeo ut quamvis illa Sicca Vallis antea vocaretur, ab illo tempore rivum habeat uberrimum, qui in illo fonte ortum habens ad mare usque currit, et tanta quidem est copia aquæ quæ de fonte singulis momentis ebullit ut sufficiat ad vertendum molendinum non amplius distans quam quinquaginta passus. Deinde lapides in ipso fonte (prægrandes quidem illi) rubri sunt omnes ac si sanguine recenti essent cooperti, suntque particulæ lapidum abscissæ (quod tamen non facile patiuntur incolæ) etiam rubræ, et locus abscissus cum tempore etiam fit rubicundus, qui abscissione facta albus erat. Sed et multi lapides inveniuntur in rivo qui decurrit vel cooperti sanguine vel aspersi, et hos colligunt catholici et pro rebus sacratis servant cum reverentia. Est etiam quædam materia muscosa, dicta anglice *moss*, lapidibus adhærens, quæ ablata suavissimum odorem reddit, et religiose etiam servatur a catholicis. Aqua ipsa est frigidissima, sed nemini unquam obfuit vel bibenti vel se ex devotione lavanti. Ego ipse bibi jejunos plures haustus simul sine detrimento. Et cum essem semel ibi tertio novembris in ipso festo sanctæ Winefredæ ut viderem fontem mutatum (illo enim tempore crescit aqua ad altitudinem palmi, et primo die fit rubicundior, sequenti autem albior solito), ego tunc vidi rubicundiorum et turbatam aquam, quæ alioquin purissima et limpidissima esse solet, ut vel aciculam in fontis fundum projectam possit quis videre. Et quidem cum essem ibi tempore hiemali, et gelu esset in tantum ut ubi antecedente nocte gelu fractum esset a prætereuntibus, postera die summo mane vix* possem cum equo transire, in fontem tamen ingressus, ut mos est omnibus eo accedentibus pietatis causa, et ibi jacens et orans ad quadrantem, egressus cum camisia tota madida non mutavi, sed indui vestes super illam, et nihil mali prorsus inde habui.

* ita ms.

3. Sed præter hæc quæ mira et vera sunt, magna quidem et expressa fiunt ibi miracula sæpe. Venit illuc quidam vir hæreticus, qui videns catholicos lavantes se ex devotione et irridens dixit: *Quorsum hi lavant se in hac aqua? Ego quidem lavabo ocreas meas*; et sicut erat ocreatus, et ensem manu tenens, insiliit in fontem: et ecce statim sensit vim aquæ supernaturalem quam non volebat antea

credere. Statim enim contractus est, et amisit usum membrorum suorum, et ense quidem vix poterant e manu ejus extrahere; ille autem claudus bajulabatur, et ad aliquot annos sic mansit, et traha ferebatur eleemosynam petiturus in punitionem suæ perfidiæ et confirmationem fidei aliorum; et ego ipse plures alloquutus sum qui hominem claudum viderunt et tum ipsius tum omnium voce hoc confirmatum audiverunt, a quibus accepi illum postea pœnitentem in eodem fonte sanitatem recuperasse.

4 Alia quidem multa narrantur de loco illo sacro, ad quem tunc properabat beatus Pater Ouldcornus, at prævenit illum sancta illa virgo Winefreda. Dum enim iret, contigit ut veniret ad domum duarum sororum virginum, quæ pauperem quidem vitam degebant, sed habebant multa bona, quoniam timebant Deum, vivebant simul servientes Deo, et sacerdotem habentes in domo quem alebant quemque ut patrem honorabant. Ille bonus sacerdos habebat lapidem e rivulo fontis extractum et guttis sanguinis aspersum, ut antea dixi. Hunc solebat ponere super altare cum aliis reliquiis. Quem ut Pater Ouldcornus vidit, accepit et osculatus est cum reverentia magna, et secedens in privatum locum procumbens in genua lapidem cœpit lingere et partem illius in ore tenere, orans tacite; et ecce post mediam horam levatus est omni dolore et infirmitas curata est. Ipse tamen processit ad fontem, potius ut gratias ageret quam ut impetraret quid ulterius. Sed et ibi convaluit de imbecillitate corporis, quod causa putatur fuisse morbi, et rediit domum tam sanus et fortis quam fuerat in multis ante annis. Hæc ipse hisce verbis Pater Ouldcornus narravit mihi; sed et confirmavit nuper sacerdos in cujus domo lapidem invenit, quem nunc inveni Audomari, et interrogavi de singulis, qui et de aliis mirabilibus quæ circa mortem Patris Ouldcorni acciderunt, fidem fecit, de quibus postea.

VI. — An. 1603. — Puella decennis, contractione membrorum et vulneribus sanie manantibus afflicta, nec ullum levamen ex remediis omnis generis per novem menses adhibitis experta, ac tandem delata ad fontem S. Wenefredæ, trium hebdomadarum spatio ab omni suo malo immunis, inde optima valetudine usa est.

In the yeare of our Lord 1603 one Elizabeth Roberts, a girl of about 9 or 10 year old, borne in the parish of Bistock in Denbigshire, awaking out of sleep in bed, found herself so benumbed on all her left side that she lost wholly the strength and use thereof, the sinnues of her left legg being so strunck and contracted that the print of her heele was in her thigh behind within a few dayes after. Wereuppon her poor friends used diverse sorts of charmings and the best surgeons in those parts to cure her, but all in vaine, they doing her no good at all. At last then, being carried on a barrow, she was sent to Holywell about nine moneths after her first falling sick. Where some charitable persons taking pittie of her carried her to the Well: and at her first going in, she found herself somewhat better, and the greate wounds in her arme and legg, with the filthy matter that rann out thereof,

did so heale and drie up that in three weekes space she was perfectly cured, her legg being come to its wonted posture and straightnesse. And it was observed, not without wonder, that in such places of her arme and legg where the surgeons had made their inscitions, the scarres were perfectly after to be seene, but those holes that were in her arme and legg at her coming to Holywell, and were cured by the virtue of St Wenefrides water, left no scarres at all, the skin only in those places looking somewhat more thinne then elsewhere. The sayd Eliz. lived after many yeares in perfect health, had many children, and was dwelling in the parish of Whitford when in the yeare 1624.

VII. — An. 1604. — Ancilla pæne cæca, sæpius monita in somnis, ad fontem S. Wenefredæ contendit et visum, a quatuor vel quinque mensibus adeptum, integrum recuperat.

* *ita ms.* In the yeare 1604 one Catherine, the daughter to of * Ralfe and Mary More, of the parish of Parkham in the County of Devon, being a poore catholique servant in the house of Miles Risdon Esq. of the sayd parish, became soe blind that ordinarily she could not discerne white from black, and if sometimes she saw any-thing better, it was neverthesse soe imperfectly that at the distance of three of four yards off she could not know or distinguish one man from another. In this
 * *ms. troubled* distressed condition, being extreamely troubled * with sollicitude how to maintaine her self thereafter, and earnestly commending her miserie to allmighty God, she was seven or eight several times warned in her sleep to goe to S. Wenefrides Well in Wales and she should recover her sight. And where as she had never before heard of the place, she advised with one Bartholomew Peppin, a Welch-
 * *ita ms.* man thereof, who accordingly informed her of it, and of the underfull * miracles that it pleased God frequently to worke there. Whereuppon she resolved to goe thither in pilgrimage, and having been blinde in manner afor sayd 4 or 5 mone-thes, she hired severall guides to leade and assist her untill she camē to the holy Well: and when she came within a mile or two of the place, she began to be somewhat better; but having gone into the water, washed her eyes, and ended her other devotions, she presently had her sight perfectly well, and saw every thing as distinctly as ever she had done before, and soe still after continued.

VIII. — An. 1606. — Sanatio nobilis viri Rogerii Bodenham. — *Hanc relationem in libellum suum transtulit P. Philippus Layton seu Metcalf (1), nisi quod non ita fideliter expressit notulam de testibus sanationis in fine adjectam.*

About the yeare 1606 Sr Roger Bodenham, of Ratheras in the County of Hereford, Knight of the honorable order of the Bath, after a long and tedious quartane

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. cit., p. 741, num. 28.

ague was troubled with an humour, which fell into his legges, which grew in time to be a plaine leprosie. Whereuppon he sent for, and made use of many learned physicians, and especially of one of the most famous af those times, Doctor John David Rhes, a Cambrobritanne, who had proceeded Doctor at Siena, and had been professour of physick at Padua, and practisioner in that arte in Italie and Greate Britannie neer 60 yeares. This learned man, having done all that arte could finde out for the case and cure of the sayd honorable person, yet nothing prevailing, at last perswaded him to send to the college of physicians in London for theire judgement and direction, himself would sett downe the case and his practise. Which he did learnedly and faithfully, and it was sent to London by one Mr Thomas Beale, steward of the sayd Sr Roger his courts. When all the members * of the sayd college were convened and the state of the infirme person read and debated, togeather with the methodicall safe practise of Dr John David Rhes, they writt back unto Sr Roger, that his D^r had truely hitt uppon his disease, and had applyed all was probable to cure it: and moreover that he was a man of that eminence that they acknowledged themselves far his inferiores, having been reader to most of them, and that if what he did doe would not take effect, there was no cure in nature for him. When Sr Roger receaved this letter, he found nothing in it to his comfort, but all was the D^r's comendation. Who being truly honest and a professed catholique, seing no other meanes prevailed, advised his patient to goe in pilgrimage to S. Wenefrides Well, to see if by the prayers of that B^d Saint he might obtaine that miraculously which was not in the power of arte to performe. The honorable Knight was obedient in this, as he had been all alonge to the precepts of his physician, and went to Holywell, being more then 70 miles distant from Rotherwas. Where having devoutly bathed himself in the waters of that sacred Fountaine, he became as whole and sound and as cleane from all manner of scurffe and leprosie as a child newly born, and soe continued after yeelding greate thancks to allmighty God and B^d S. Wenefride for so singular a benefitt. And this was one great cause of Sr Rogers conversion, being not then a catholique.

* *ms.*
Members

Alt this hath been testified by Dame Bridgett, the wife of the sayd Sr Roger, by the sayd Thomas Beale, Wm Green, Sibell Green, Richard Bray, John Henley and many others attendants to Sr Roger, but especially by Mrs Mary Bodenham, daughter in law to the sayd Sr Roger and his eldest sonnes wife, unto whome he often used to relate the underfull cure which he receaved at S. Wenefrides Well. She is yet alive, being a grave and vertuous matrone aged 75 yeares, from whose mouth all this relation almost verbatim as is here sett down was writt by the R^d P. D. Wm P. Pr Ord. S. B.

IX. — An. 1607. — Energumenus, quem dæmon invaserat post sacram communionem sacrilege receptam, apud fontem S. Wenefredæ liberatur.

About the yeare 1606 a certaine youngman, about 18 yeares old, born in the

County of Lancaster, being possessed and tormented by a weeked spirite,
 * *ms. bessed* for receaving (as it was reported) the most blessed* Sacrament unworthily, and
 having been a long time exorcised by the learned gentlemen Mr Kellingam and
 Mr Browne, at last the weeked spirit being urged by the force of the sacred exor-
 cismes, tould them (much against his will, as it seemed) that he would depart
 * *ms. prius*
till unlesse* the possessed went to Holywell. Whereuppon both the foresayd gentle-
 men went with him thither 1607 with diverse others, against the feast of the
 Decollation of B^d S. Wenefride, being the 22th June. Where all of them going into
 the sacred well with greate devotion, praying earnestly to God that by the inter-
 cession of S. Wenefride he might be delivered from this torment, the sayd young
 man sensibly perceaved the weecked spirit to depart from him, and soe ever after
 remained free from all such molestations.

X. An. 1608. — Puerula, in rivum qui ex sacro fonte oritur casu
 delapsa et vi aquarum sub rotam molendini delata, prodigiose ab
 attritione servatur. — *Simile miraculum refertur inferius ad annum*
1666.

* *nomen præ-*
terminisum
est in ms. In the yeare 1608 one...*, a daughter of Roger Maddock, a joyner dwelling in
 Holliwell towne, being about 4 year old, followed her mother going downe to the
 sacred Well, and whilest her mother was busie washinge linnens in the streame
 of the well, the child playing by the water side unawares fell thereinto, and was
 carried by the force of the streame to the mill (which was then actually grindinge
 corne), and it being an undershott mill, she was strangely convayed under the
 greate waterwheeles thereof, and further a good distance beond it, where she was
 taken up safe and sound, having received no harme at all, saving that about half
 an inche bredth of the skin on the right side of her forehead was a little brused
 or scratched. This miraculous accident was notoriously known all over the
 towne of Holy-well. Thomas the miller and the mother were eye-witnesses
 thereof, and were living 16 after to testifie it. And the sayd Thomas protested,
 that 7 dayes after six or seven goselings were in the same way and manner car-
 ried by the force of the water under the sayd wheele and thereuppon were
 presently killed. He affirmed also in like manner, that whilst he kept the sayd mill,
 he knew five other young children, that in the same manner had been violently
 carried under the sayd wheele and had no harme at all thereby.

XI. — An. 1617. — Mulier, fontis sacri virtuti incredula, repentina
 cæcitate divinitus mulctatur; ad fontem reversa ac sæpius illi im-
 mersa et oculos aqua ex illo hausta abluens, aliquatenus visum
 recipit.

One Lowry Davies, daughter to Maurice Davies of Carnavon, gentleman, in sum-
 mer 1617 went on foot in pilgrimage (as the costume in catholique times was) to

S. Wenefrides Well with diverse others of her nighbours, rather out of pastime then devotion : and being come about 4 miles in her returne homewards uppon a heath called Mynydd Tegengle, out of a suddaine motion of an hereticall spirite she brake forth into these or such like expression : *What a notable foole am I to come so farr on foot to bath myselfe in these cold waters : had it not been as good for me to wash me in the mill-river at home as to come hither ?* Which she spoke in a kind of an irreligious scorne and merriment to her companions : who presently reprehended her for her prophane comparison. She still persisting in hereticall disposition, instantly thereuppon stood still suddenly : and being demanded what hindred her, she made answer the she was stark bliud. And when rubbing the eyes and all other shifts would not prevaill, the companie leaded her back againe to the Holy Well of B^d S. Wenefride : where she continued many dayes in submissive and earnest prayers, often bathing and washing her blinde eyes, till at last she recovered her sight, so that she could see somewhat, but very imperfectly, and lived many yeares after.

XII. — An. 1618. — Mulier a membrorum debilitate sanata.

About the yeare of Lord 1618 Mrs Anne Price, daughter to William Price, of Baylie Dù or Lanfoist in the county of Monmoth, Esq., being weake of body and so forcelesse that she had no strength or use at all of her limmes, which weakness befell her through witchcraft (as it was conceived, for the famous Doctor John David Rhes did seriously and constantly affirme that she was sound of body and free from all naturall diseases) and having continued in such sad condition a long time: at last she repaired to S. Wenefrides Well, and there recovered her strength againe and perfect use of her limmes. She is yet alive to testifie this miraculous cure, which hath already been done by her brother and many others of her catholique kindred and friends, especially the Bodenhams.

XIII. — An. 1618. — Vir catholicus uxori protestanti, ex difficilis puerperii labore ad extrema deductæ, emissio voto peregrinationem instituendi ad fontem S. Wenefredæ, felicem partum impetrat. Votum exsolvendi causa ad oppidum Holywell profectus, inde aliquos lapillos e fonte extractos refert, qui mox perspiciuntur effigie tum S. Wenefredæ tum sancti Vultus Christi insigniti, iisque non superficiei insculptis, sed ipsam lapillorum materiam penetrantibus. Quos lapillos pie venerata ejus uxor, ad catholicam religionem amplectendam intimo animi motu adducitur; et interea ex novo conceptu filiam enititur ipso die decollationis S. Wenefredæ memoriæ sacro, circulo circa collum notatam, quæ post infantiam et pueritiam egregia morum sanctitate transactam, piissime moritur anno ætatis decimo tertio : quo tempore et effigies quæ in lapillis ex sacro fonte allatis apparuerant prorsus evanescunt, quum jam puella ægrotante paula-

tim hebescere cœpissent. Iisdem porro conjugibus tres aliæ filiæ natæ sunt, quæ omnes virginitatem suam professione religiosa Deo consecrarunt.

About the yeare 1618 Mr Anne Garnons, wife to Mr Roger Garnons, of Amestree in the County of Hereford etc, on the feast of the Annuntiation of our B^d Lady fell in travayle of her first child ; wherein her labour was soe grievously painfull and difficult that the persons aboute her wholly despaired of her life. Which as soone as her husband understood from her mother, who purposely withdrew to acquaint him thereof, he being then an earnest catholick (and a little before that, by the divine Goodnesse, forcibly called to the publique profession thereof) presently fell on his knees to pray to God in her behalf, and made a vowe in honour of God, our Bl. Lady and St Wenefride, that if it should please his allmighty Goodnesse to save his wifes life and bring the child to the grace of holy baptizme, he would goe in pilgrimage to St Wenefrides Well, to yeeld to his divine Majesty, our Bl. Lady and St Wenefride thanks therefore. After wich she was immediatly delivered, and the child being born alive and baptized, not long after dyed.

The father according to his promise went to performe his vowe, and accompanied with one Mr Wm Guynne, arrived at Holy-well on the 21th of June the same yeare, being the eve of the feast of the Decollation of B^d St Wenefride. The next day, having ended his devotions first in his chamber then in the Well, wherin much about noone he earnestly recommended to God through the intercession of St Wenefride the reconciliation of his wife to the catholique religion (she being then an earnest protestant) and that by her he might obtaine the fruict of holy matrimony. Then being returned to his chamber, as he was making himself ready for his journey homewards, one of the guides brought him some stones and mosse out of the Holy-Well: which he layd aside on a table, while he was disposing himself for his departure. In the 'meane time one Mr James, a pilgrime out of Monmoutshire, curiously looking on one of those stones, offered to him duple the benevolence which he had given for it. Which he eargerly refused, demanding of her why she liked it so much ; who tould him that she perceaved in it a faire picture of a woman in a religiouse habite, having as it were a circle about her neck. Which being exactly vewed by all ther present, was playnely and perfectly seen to be soe, the expression or picture glittering in a golden shining manner, to the greate wonder of all. Whereat he was marveilous glad, and he kept it as an inestimable jewell, with confidence that it might betoken some further favour from God. In his returne homewardes he shewed it to severall persons, particularly at a place called White-Abbey ; where all admiring thereat, and one gentlewoman more curiously viewing it, perceaved on that very place where even the face of the miraculous picture was, the wrong end thereof turned upwards, a fair, perfect and distinct picture of the Vultus Sanctus, which was thence after plainly seene by all others, to the greate increase of their admiration and joy of the owner. The sayd Mr Gwynne afterwards carried this miraculous stone to many

places in Hereford and Monmouthshire, shewing it to severall persons of worth, who marvelled greatly thereat; and some did prick and scratch it with pinnes, to see if they could perceave any admentitious worke or fiction therein: which they did not finde, the miraculous expression being in the very substance of the stone.

When he was come home, he presented his wife therewith, as with a most wonderfull token from S. Wenefride. She (though as yet a protestant) being stricken with admiration, kissed it: and thence forth began to feel in her self strong motives of embracing the catholique religion; which dayly so increased that before the yeare came about, she earnestly desired it, and was to her greate comfort reconciled to the catholic faith. In the meane time having againe conceived, she expected the time of her deliverie about the beginning of June 1619; but when she was once passed her account, her husband would often say that he hoped she would not be delivered untill S. Wenefrides day, that it might be apparent to her that that childe was an especiall gift of God, by the former favour of the miraculous stone foreshewen. Which hope of his was really fullfilled, for she was not brought to bed untill the 22th of June, when precisely at the very selfe same time of the day (as much as morally could be collected) as he prayed in S. Wenefrides holy Fountaine the yeare before, viz. about noone, she was happily delivered of a woman-childe, who was borne with a perfect circle about her neck, which continued distinctly to be seene for some space of time after,

This childe in holy baptizme was called (not without just reason) Wenefride, who in a great measure resembled in her life the sanctity of her glorious patronesse; for being not wholly a yeare and a half old, she would be marvaylously well pleased to have in her hand the sayd miraculous stone, and therefore would willingly part with any other thing, though never soe gay and specious. Both then and afterward, when she grew bigger, it was observed that she was more found of her father then of her mother, which in time occasioned some little pique of jelousie in her mother; who therefore in absence of the father often sought some opportunity to revenge her discontent: and though she was very watchfull to observe all occasions, yet such was the virtue of this holy childe that she could never meet with any colourable pretence of any faulte, the * deserved the least correction. When she was of age sufficient to learne, she would be busie alwayes eyther with her booke, her needle or her viole; she loved and frequented most the companie of them that were most anntient and grave. In fine she was so angelicall and holy in all respects, that it is no wonder that the Revd Gentlemen Mr John K. who had the spirituall conducte of her soule, doth assure us that he is most confident that she never lost the grace which shee received in holy baptizme. On her death bed she gave such wise and pious counsell to her mother (who seemed most disconsolate) that all might easily perceave that of the divine Wisdome truly verified in her: *Being consummated in a short space, he fullfilled much time: for his soule pleased God: for this cause, he hastened to bring him out of the midst of iniquities.* God then tooke her out of this life being about 13 yeare

* ita ms.

and a half old. Her death was not without particular signes of much holinesse in her and of Gods speciall favours to her; whereby he evidently declared that she was a precious guift bestowed by him on her parents as an evident reward of their faith and devotion. About a moneth after her death there was a glorious light seen cleery to shine over her grave, and this was seen by all or most of her fathers familie, who were caled to behold it. It was also very remarkable that as she drew neerer and neerer her end, the mirculous picture in the stone above mentioned began also by little and little to decay and vanish: so as that when she was dead, the expression was wholly out of it.

* *ms.*
prevented

Though God thus timely deprived the parents of this holy childe, whome in her nativity he seemed to have marked out for a future religious person of some eminent note, yet instead of this one, he hath been pleased to bestow on them three other devoute virgins, whome he hath so benignely prevented* with celestiall grace that though they remayned in the world to the fulnesse of their youthfull age as destitute of that common meanes (education in religious howses beyond seas) whereby most other virgins of our nation are induced to a religious vocation, yet having all along trampled under their feet the seeming contents and pleasures of this world, and being violently (though most sweetly) drawne by the divine Spirite, they all in fine found sufficient meanes (maugre the crossnesse of adverse fortune) to embrace a holy course of life in religious institues. Such are the benedictions that God doth bestow on those parents who with a firm faith and devotion begg children of him, and on others who in their spirituall or temporall exigences devoutely and humbly pray for his assistance.

XIV. — An. 1620. — *Matrona surda auditum recipit applicando auribus suis muscum ex fonte S. Wenefredæ aqua ejusdem fontis madefactum.*

* *ita ms.*

About the yeare 1620 Mrs Talbott of Grafton, sister to the Lord Winsor sister*, having lost her hearing so that she could not heare at all unlesse one spoke very loud, and finding no other meanes avayleable, she determined to go to St Wenefrides Well in pilgrimage, to crave by the intercession of that B^d Saint that it might please almighty God to restore her againe to her hearing. Wherefore she went thither in August the yeare above mentioned: where shee performed her devotions according to the accustomed manner, by going severall times into the waters, saing many prayers, bestowing almes amongst the poore, etc. And though at that time she perceaved not any greate alteration in herself, yet coming home she made severall stoppells of some of the mosse of the Holywell (which she brought along with her, as also some of the water in a little bottle) binding it in smale pieces of linnen and steeping it in the Holywell water, applyed it now and then to her eares, and in a short time by the merittes of B^d St Wenefride (as we may piously beleeve) she recovered her hearing as perfectly as ever she had it before. In soe much that a virtuous gentlewoman, who had seen and spoken with

her at her being in Holywell, afterwarde in London giving her a visitt, and beginning to speake with a loude voice, was prevented by Mr Talbott sayinge : *Speake more soft, for I thank God and holy St Wenefride I can heare now very well.*

XV. — An. 1621. — Mulier molestæ in crure infirmitatis sanationem impetrat a S. Wenefreda sibi apparente.

In the yeare 1621 one Mr Anne Lifholy, a widdow of London, being greatly tormented with a paine in her legg, and finding no other awayable remedie, determined to goe in pilgrimage to Holywell: which she performed on foot in the company of three other woemen. In the journey the paine was exceeding greate, especially in going downe hills, in so much that it drew teares from her amaine: and perswaded by divers to lay a poultise to it, she would by no meanes be induced thereunto, being very confident to have help by the intercession of B^d St Wenefride. At whose Holy Well she arrived on the 19th of July, and with the rest of her company went into the water that evening and on the three followings three times every day, remaining therein about an hour every time in earnest and devout prayer; yet her pain did nothing lessen, but rather increased. Whereupon some of her company were somewhat offended with her, that she would not apply some thing to it thereby to try ordinarie meanes, which she still refused to doe till the time of her returne homewards drew neer: when being much troubled for want of money to hire a horse homewards, she fell a weeping bitterly on St James the apostles eve, and desired one of her companions to goe with her to the Well, carrieing a flaggen to bring back some of the water to make therewith poultes, for shee would not be perswaded to make it with milk. She stayed not then in the Well longer then* a quarter of an houre, but getting out in haste went to her lodging, leaving her companion behind. And [as] the other was come out of the water, she was come thither back againe, being wholly cured and perfectly: and being demanded of her companion the cause of her soe short stay, made answer that being in the Well, she thought verily that shee beheld a very gloriouse woman in the head Well; whereat being greatly amazed, and striving to come neer her, she lost the sight of her, and therefore oppressed with grief, could stay no longer there, but went up to her lodging and now was come downe againe without any paine at all, the rednesse, the swelling and paine of her legg being cleer gone away. This hapned on tuesday, and the next friday after with the rest of her company she sett forth towards London, being able to goe as any of the others, and that without the least paine.

* *ms.* the

XVI. — An 1622. — Matrona nobilis sterilis, ad fontem S. Wenefredæ peregrinatione suscepta, prolem impetrat: eodemque beneficio postea iterum et tertio simili ratione dignatur.

About the yeare of our Lord 1622 Mr Dority Harcourt, wife to Francis Harcourt,

of Rainson in the County of Stafford, Esq., having been married three or four yeares and not bearing any children to her husband, it was the cause of some discomfort to them. Wherefore (as she was alwayes very religious) she desired her husband to goe with her in pilgrimage to St Wenefrides Well, there to begg children of God by the intercession of that Bl. Saint. Who freely giving his consent, she invited eight priests to accompanie her and to pray for the happie successe of her intentions, and so with them she went to Holy-well; and having there performed her devotions, in her returne conceived with childe, and after 9 moneths was delivered of a sonne to her owne and her husbands greate content, who at the sacred ffont was called Henry from his godfather the Lord Stafford. But it pleased God, that they (being too fond of theire childe) were deprived of it by its untimely death before it was a twelmoneth old. After which the mother was barren some yeares. Wherefore with her husband she againe invited her former priests to accompanie and pray for her, and went to Holy-well the second time, and in her returne having againe conceived, after 9 moneths brought fourth a daughter, who at the holy ffont was [called] Anne, and now is religiouse and subprioresse of the English Teresians at Antwerp: in whose admirable vocation it plainby appeered that she was a childe of prayers. The next yeare the mother went againe to Holy-well, and in her returne conceived another daughter, who also is now religiouse in the same monasterie with her sister.

XVII. — An. 1622. — Juvenis a biennio horrendum in modum contractus, mirabiliter sanatur.

In the yeare 1622 one Henry Lewis, borne in County of Anglesey, being about 20 yeares of age, as he slept in the fields was taken with a cruell blast, in such wise that both his legg being under him, when he awaked, were strangely bended backwards: soe that he could neyther stand on his feete nor move from the place, the sinnues of his leggs being so benumbed and in a short time so contracted that his heeles stoock fast to his buttocks (or hinder parts), and in this sadd condition he remained in the same place two dayes and two nights before any came to help him or bring him to a house. Then finding no other meanes that would avayle, he was by the assistance of charitable people frome house to house carried to Holy-well and brought thither about the beginning of July 1624, viz. two yeares after his first falling ill: at which time the skinne in his hammes was worne away a hands breadth. About the last day of that moneth, he found some that pittieing his condition took paines to carrie him downe and putt him into the Well. But he found noe alteration at all in himself at that time nor after, untill the 23th of September immediatly following, when a devout catholique man caused another man to carrie him on his back from the towne downe to the sacred Well, and to place him on his knees in the water between the arch and the spring of the Well: where houlding with his hands the iron barr, he stayed in this manner the space of lesse than a quarter of an houre *; and his heeles and leggs

* nonnullæ

by little and little began strangely to loosen from his buttocks : so that all the standers by perceaving it and being very sensibly stricken with the wonder thereof, cryed out with loude voices for admiration, yeelding hartly thanks therefore to allmight God and B^d S. Wenefride with huge devotion all on their knees ; and immediately his legges also came downe to theire right posture and streightnesse. Then presently between the sayd two women he walked on his feet three times about the Well, praying hartily in the best manner he could, and then instantly went againe once more into the Well ; out of which when he came out, he stood on his feet whilst the two women putt on his cloathes, and every day after he went into the Well coming out every time stronger and stronger, so that on the 15th of October 1624 he could goe where he would without any help at all. Besides the aforesayd catholique man that caused him to be carried into the Well, there was then present one Mr Thomas Gregson, another catholique, belonging to Mr Bidulph of Bidulph in the County of Stafford : who seeing this cripple and observing exactly in what a sadd condition he was when he was first putt into the water, sayd within himself : *Though I doubt not of the power of allmighty God and the merites of B^d S. Wenefride, yet it would seeme very strange to me if this man should ever be able to goe on his feet.* Then kneeling by the Well to say 5 *Pater* and *Aves* with a Creed for the poor man, before he had ended he saw his leggs wax loose, and before one could say a paire of beades he beheld him standing on his feet and going in manner aforesayd. Besides the two mentioned catholique men, there were present 20 catholique women, and at least twenty protestants, that were eyewittnesse of this stupendious miracle.

*voces hoc loco
et paulo
inferius
deletæ sunt*

XVIII. — An. 1623. — Vir a sciatica et mulier a vehemente tergi dolore admotis S. Wenefredæ reliquiis et emissio voto instituendi peregrinationem ad sacrum fontem et ibidem oblationem faciendi, integram sanitatem recuperant.

About the moneth of March 1623 one R. D. of Henllan in the County of Denhigh, a man of undoubted credite, being greatly tormented with a paine in his thighs, which the surgeans judged to be the sciatica and affirmed that he could not be cured without letting blood, continuall issues, etc. : which he being loath to do, and his paines growing intollerable, a friend of his brought him a relique of S. Wenefride inclosed in a stone crystall and silver case, and wished him to applie it to the place of his paine ; which he did with all reverence, and withall vowed to go in pilgrimage to the Well of the holy Saint, therein to bath himselfe, and moreover promised an offering there. Whereuppon he was immediately he * was eased of his paine in a good measure, and within 3 or 4 dayes after perfectly freed of it, so that he was never after troubled therewith, it being now (when this was recorded) five yeares since.

* ita ms.

A little before that time, a certaine honest and plaine woman of the said parish of Henllan, being grievously tórmented with an excessive paine in her back, so

that she could by no meanes lift up herself, by the virtue of the said relique and like vowe of offering and pilgrimage to the Well of the Saint was instantly cured and eased, so that ever since she hath been wholly freed of that paine, it being now (when this was recorded) five yeares since.

XIX. — An. 1624. — Puella atrociter contracta, multis remediis frustra tentatis, ubi primum sacro fonti immergitur, repentina et optima valetudine donatur.

In the moneth of May 1624 one Joan, borne and bred at Bala in the County of Merioneth, being about 20 yeares old, slept out of doores in open ayre, and awaking found herself not able to rise or stirre from the place, the sinnues of her knees being so benumbed and schrunck and her leggs standing crossewise in the same posture as shee satt downe that she had noe use and scarce any feeling from the mid-thighs downwards. Her friends being advertised in what condition she was, came and brought her home on a dragg. And when severall sorts of salves and plasters had been applied to her limbs all in vayne, for they did her no good all the summer, she was advised to goe to St Wenefrides Well. Whereuppon she was carried thither on a barrow (purposely made for that end) by the charity of good people, begging assistance from door to doore, and arrived there on the 25th of September following, having journeyed so slowly that she was 7 weekes making a journey of 20 miles. Next day after a vertuous and very zealous catholique man seeing her and considering her distressed condition, was so moved with compassion that he presently caused certaine persons to carrie her to the Holy Well and hired a woman to be her guide to the water, being between 9 and 10 a clock in the morning. In going into the waters she prayed very earnestly with a lowd voice to God and S. Wenefride for her health, and having been therein not above the space that one would recite the *Pater noster* some 3 times over, she felt herself soe extreame cold that she cryed out vehemently for fire to save her life. Whereuppon the sayd catholique gentleman with other bystanders willed her to have patience and to continue her prayers as before: which when she had done, she presently perceaved herself able to stand alone and to goe up the staires without any helpe; when falling on her knees transported with joy and admiration she yeelded great thanks to God and S. Wenefride, and foorthwith went twice more into the water and out againe without any help; then putting her cloathes herself, walked to a house a good distance off to refreash herself, and about an houre after went upp and downe the towne without the least help not so much as a stick in her hand. She went againe into the water in the evening that day, and twice aday the two dayes following, cominge out every time stronger. And whereas there were some evill minded people, that beleaved not that she had been lame indeed, but that she counterfeited it, she, to vindicate the truth, in the presence of all she mett or saw declared it to be all most true as is above related, with deep and solemne imprecations earnestly wishing almighty God

presently with exemplar punishment to revenge his cause on her, if she had counterfeited * any thing of what is above declared. And not only the sayd catholique gentleman, but divers others offered themselves ready to depose on oath all to the be most true.

* *ita ms.*

XX. — An. 1624. — Puella a multiplici sæva infirmitate et vexatione dæmonum liberatur per receptionem SS. Eucharistiæ et S. Wenefredæ invocationem.

One Jane, daughter to John James, of the broome neer Welsh-Newton within two miles of Monmoth, being about 12 yeares of age, fell suddenly into a deady sound which continued for the space of 3 or 4 houres, so that by most she was thought to be dead. This sound was the beginning of a troublesome sicknesse which continued seven whol yeares togeather, for the space of five whereof she kept her bed continually. During which time she suffered dievers kinds of most grievous paines and torments, some whereof shall be here recounted according as her mother herself (a virtuous catholique who together with her husband suffered many sore affliction and often greate temporall losses for the profession of the catholique faith) hath related the same to F. Tho. Vaughan P. of the S. of J. who punctully tooke her relation in writing.

First she was wont to fall into those fitts or sounds almost every day for the space of a yeare or two. The smell of sweet flowers would cause her to fall into those fitts; also the sent of meats and such like strong smells were so offensive to her that she could not endure them: in so much that her parents and the rest of the houshold were faine (during the time that weakenesse lasted) to dine and suppe in the barne or garden. Recovering from those fitts, she would cast fearfull fomes at the mouth, that at one time a quarte pottle might be filled therewith. One while for the space of a moneth or more she refused all manner of meats but papp made very thick, neyther would she eat that unlesse it were so scalding hotte that it must be taken out of the pott actually boyling over the fire hard by her bed side and in all haste given or cast into her mouth. She would not drinck nothing but edd water taken out of a certain spring not far from their house, neyther could she be perswaded or by any devise deceived to drinck of any other water. During all that while that she was bed-rid, her right hand and arme were so convulsed, drawe up and fastened to her shoulder and body that it could not be thence moved by any force or strength, untill it was washed with water out of S. Wenefrides Well, by vertue whereof her hand and arme were loosened, yet she had not strenght inough to make much use thereof. Also during the same time of her bed-rid, she neyther changed nor putt of the smock that she had on when she first fell sick, nor her coiff and other linnens (which were many) she had on her head: all which with her continuall heate and sweatings even bak'd to her head, so that they made but one, as it were, foule piece of scurff.

She complained that her greatest paine was in her head, which, to her thinking,

was caused by an old woman of the neighbourhood, who was comonly suspected to be a witch and had her middle finger crooked, which finger, as it seemed to the sick mayde, was thrust in her head even to the very braines. All the time of her being bed-rid, she had not one stoole, but would often breake wind upwards so very lowde that the noise thereof might be heard to the tup of the hill one the side whereof theire house stands, as if it had been a thunder: yet no avill sent was perceaved to come from her body, but a most abhominable foule stench from the furthest corner of the chimney in the same roome. For the space of two or three yeares she tooke no sustenance but a feaw raisons and a little sugar, whereof a penniworth would serve her a whole weeke, and for one whole yeare she did not take so much as one penniworth of any thing. For the space of some of those yeare that she lay bed-rid, she quite lost her speech, only she made some noise at any increase of torment.

At length on a certaine time, as her mother was making an end of churming, she heard her daughter call for milk, imperfectly prononncing the worde; whereuppon the mother being very glad, presently brought her a cupfull of butter-milk, which she drunck up all, and from thence forwards she took a little sustenance of milk every day. The newes whereof being presently spread abroad amongst the nighbours, many came to visite her, and among others a catholique good woman, to whome sitting alone by her bed side shee spoke these wordes: *O if I might have the happinesse to obtaine two things, I should overcome all my enemies.* Whereat the good woman being very joyfull, was earnest with her to declare further her mind. She presently made answer: *O if I could receave the most B^d S^m; O if I could go to visite S. Wenefrides Well! If I could once obtaine these two things, I should overcome, I doubt not, all my enemies and recover my health.* The good woman much rejoycing at these words, made all the haste she could to seeke meanes to accomplish her desire therin: and at length she brought unto her a priest and religiousman of the S. J. who presently ministred to her the most Bl. S^{mt}: which as soone as she had receaved, she recovered her speech immediately in a perfect manner.

It was not long er the report hereof and of her desire of visiting S. Wenefrides Well was spred all over the neighbourhood, so that it was soone understood by the virtuouse and truly Noble Lady the La. Anne, wife to Henry the then Lord Herbert of Raglan and since first Marquesse of Worcester, who presently appointed one of her servants to assist the sick mayde with a horse-litter to Hollywell. And so being accompanied by her parents and a good number of honest friends she went; and being arrived there, as soone as she was bathed in those holy waters (by the great power of him who is admirable in his Saints) she was able immediately to stand on her feet and leaning on her companions to walke up and downe the Well, which for the space of five whole yeares she had not been able to do in any wise; and then she suffered her haire all to be cutt off, which all that time had not been keemed or loosened by reason of the great paine of her head. She was also able then to endure the smell of meates, and hartily to eate the-

reof. The parents and the rest of the good company exceedingly rejoyced hereat and gave great thanks to God for this admirable favour of his owne hand-work and to B^d S. Wenefride as obtained by her prayers.

Having done all their devotions and being returned home, they found their house also wholly freed from the haunting of evill spiritts and molestation of fearfull apparitions. For the sick mayde during the time that she was bed-rid was wount every night to see (as herself afterwards, when she was perfectly well, related to Fr Tho. Vaughan) a light in het chamber neer her bed as it were a candle burning, and diverse persons of good credite have affirmed that they often saw many, as it were, candles running up and downe to and fro in the closes next theire house.

But because they understood that for the obtaining of perfect health it was sometimes required that the diseased persons should three times repaire in pilgrimage to the Holy-Well (at it was divinely intimated to S. Wenefride herself by St Beuno at his last departure from her), they came againe the next yeare to the Holy Fountaine, where the sick mayde then left the crouches on which she had gone all the yeare before, and used one only staff in her hand to help herself therewith. Which staff also, being come thither the third time, viz. in the yeare following, she wholly cast away, finding herself then entirely strong and perfectly well in every respect. And for the space of 15 yeares that she live after, she attributed altogether her health first to the vertue of the most B^d S^{m^t}, next the merites of the holy virgin and martyr S. Wenefride.

XXI. — An. 1627. — Institor, in imminente periculo submersionis positus, voto emisso in honorem S. Wenefredæ, mirabiliter servatur.

In the year 1627 one Lewis Prichard, a pedler of the parish of Llanvachreth in the County of Merioneth, being in Worall desireous to come to Wales, and not knowing well the foord, about a mile and a half above the New-Key ventured unadvisedly (on the 22th of June, the feast of the Decollation of S. Wenefride) to wade through the water; but before he was gone a stones cast, he found himself in a desperate condition: for having no skill in swimming, he was carried by the greate violence of the water in such sort as if he had been standing. Whereuppon perceaving himself to be in most imminent danger, he tooke a purse wherein was 20^s in money and tyed it about his neck, to the end that, if he were drowned, the money found about him might discharge the expences of his buriall: and having another little purse in which there was one round shilling, one threepence and one twopence with certaine letters and papers, he opened it and tooke out the 3^d and bending it, offered it to God in the honour of S. Wenefride, with a full resolution to bestow it on some poor body, if he should then escape drowning, making earnest prayer in the best manner he could to that effect. And so was carried, as is aforesayd, with his head sometimes under, sometimes above the water: and for a long time he guided his pack after him, untill the tide mett him, when with the

greate violence thereof, he was forced to lett it goe, and his breches also. And yet he was carried against the tide ; and soe after much turmoyling to and fro for the space of 3 or 4 houres, he was cast and left on the Welch shore, just beneath the colepitts of Baghillt, where for a while he lay for dead on the sands. Then cominge to himself, he perceaved that he had quite lost his pack, his bretches, his purse with 20^s in it that was tyed about his neck, as also the papers and the 12^d that was in the other little purse : all these were gone and lost, and only the 3^d bended to the honour of S. Wenefriede with the other 2^d remained with him, which he found in the little purse though it lay wide open. Then rising, and coming that evening to the Holy Well, he delayed not to fullfill his promise, and related to divers persons of good credite all as above written, saying that he beleaved in his conscience that he was saved and delivered from drowning by the meritts and intercession of B^d S. Wenefride, having been thus miraculously carried about the space of five miles.

XXII. — An. 1630. — Vir, erga S. Wenefredam et eos qui eam colebant maledicus, divinitus morte punitur : quod et publice testati sunt iudices ad inquirendum de illius mortis causa vocati. — *Insigne illud prodigium in suum libellum transtulit P. Philippus Layton seu Metcalf* (1).

XXIII. — An. 1635. — Mulier, a viginti annis graviter crure laborans, quod jam chirurgi amputandum judicabant ut vitæ imminens discrimen averteretur, peregrinatione suscepta ad fontem S. Wenefredæ, paucis diebus prorsus convalescit.

In the yeare 1635 Mrs Isabella Shawe, of Brindle in the Countly of Lancaster, having been most grievously tormented with a sore legge for the space of 20 yeares, in so much that at last the physicians and chirurgians by unanimous judged that it was necessarie to cutt it off, and that there was noe other remedie to save her life but by dismembring the legg. Which she being very loath to do, commended herself to Gods mercy through the intercession of glorious S. Wenefride, and soe repaired in pilgrimage to Holywell. Where having stayed but one night only, and after her first goinge into the waters, noe plaster could ever be gott to stay on the sore ; but within tenn dayes it was perfectly healed up and cured, and so hath continued ever since.

XXIV. — An. 1637. — Regius iudex, concursum catholicorum ad sacrum fontem severissimis mandatis impedire nisus, et qui ejus præcepta exsecuti sunt, divinam ultionem mirum in modum experiuntur. — *Latinam illius rei relationem, ex hoc documento manifeste*

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Nov., p. 742, num. 30.

translatam, vulgavimus in commentario de gloria postuma S. Wenefredæ (1).

XXV. — An. 1638. — Matrona uberis, ulceribus ita infecti ut illud omnino amputandum censerent chirurgi, repentinam et integram sanationem impetrat ubi primum fontem S. Wenefredæ ingreditur. — *Hanc sanationem retulimus in commentario de gloria postuma S. Wenefredæ ex libello P. Philippi Metcalf (2).*

XXVI. — An. 1640. — Mulier, diuturno morbo ad molestissimam corporis debilitatem adducta, repente optimam valetudinem recipit se immergendo fonti S. Wenefredæ.

One Elnor Calve, a mayde of about 34 yeares of age, daughter to a catholique woman dwelling in a village called Tisow neer Edgehill in the Countie of Warwick, about the yeare 1638 fell into a very greate sicknesse, which for the space of about two yeares grievously molested her, so that her body consumed all away, no substance (in a manner) appeering in her, but the skin and bone, being with a continuall pininge and languishing condition reduced to an extremity of weakenesse and feeblenesse : untill she began to feel in her selfe an earnest desire to go in pilgrimage to St Wenefrides Well, wherewith she found her heart to be somewhat more corragious. And thereuppon she made a resolution to be particularly devoted to B^d St Wenefride and to take her for her speciall patronesse : which she had no sooner done but immediately she found herself dayly to mend and grow stronger. And then she desisted not to sollicite her parents, untill they granted her leave to go to Holy-Well. Yet she could not by any meanes be perswaded to performe that journey an horsback ; but taking a companion with her, she went on foot (holpen only with crutches) all the way to Holy-Well. Where being come and bathed in the Well, she had no sooner performed her devotions therein but she recovered her health perfectly, having sufficent strength to go without crutches, and received dayly thereafter such a sensible increase of strength and liveniesse that within few dayes there was not to be found in all her nighbourhood a mayde more healthy and fuller of body then Elnor.

XXVII. — An. 1647. — Mulier, a sexennio vel septennio ex gravi paralyssi decumbens, exigua eleemosyna pro illa apud fontem S. Wenefredæ pauperi collata, eodem temporis momento, quamvis tunc procul inde degens, convalescit. — *Miraculum istud ex libello P. Philippi Layton retulimus in commentario de gloria postuma S. Wenefredæ (3).*

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. cit., p. 738, num. 16. — (2) *Ibid.*, p. 741, num. 29. — (3) *Ibid.*, p. 742, num. 32.

XXVIII. — An. 1649. — *Lapides grandiores in imo fonte S. Wenefredæ jacentes, illustrati et aliquamdiu circulari motu natate conspiciuntur. Horum unus, a quodam viro pio ablatus, quinque crucibus e materia ejus prominentibus, et ipsis in modum crucis dispositis, insignitus apparet.*

In the yeare 1649, there hapned in this famouse Well, (whereby it hath pleased God to testifie the sanctity of his most chaste virgin and martyr S. Wenefride) a strange wonder never before heard of, which filled all the neighbouring inhabitants with greate admiration, and was as followeth. Some of the bigger stones in the bottome of the Well were often seen, as it were, gloriously illustrated or shining with sunne beames, to swimme round about, and with a circular motion to compatte the whole Well, each of them at last returning to its place, sunck downe and rested there. Among the rest there was one, that was of the bignesse of about a hens egg, which with a more frequent and swifter motion caused greater admiration in the beholders. This stone a certaine pilgrime, that came thither out of devotion, being curious to see and know better what it meant, as he went into the Well (according to the accustomed manner) to doe his devotions, with a reverentiall kind of feare he ventured in secrett manner to steale away. Which when he beheld more exactly, he found it marked with five smale crosses, distinct and parted from one another in such manner and order as the hollowed graines of incence are wount to be sett in the paschall candle, not cutt in or ingraven, but jetting out and proeminent, soe that it gave lesse cause to suspect any fiction or deceite therein. What God would voutsafe to signifie by his marvailous prodigie, he only can tell, who often exhibites himself admirable in the lest things.

XXIX. — An. 1650-1657. — *Juvenis a molestissima fistula et carie ossis femoris, semel et iterum infaustis casibus aggravata, plene convalescit usu aquæ fontis S. Wenefredæ: hæc aqua non ita prodest cuidam viro nobili protestanti.*

Mr Edward Powell, eldest sonne to John Powell, of Perthire in the County of Monmoth, Esq. of best extraction in those parts, being a little boy, had the joynts of his right aukle and knee at severall times put out of their place, and afterward by a sudden and violent rush against a piece of timber he had a very soare hurt on his right thigh. The corruption and matter whereof fell into his knee, which in time growing to be a fistula, was shewen to severall doctors of physick and chirurgians, who applied to it many medicines that did little good. At last Doctor Walden viewing it, judged it to be a very dangerous fistula. And though thereupon many more medicines were againe applied to it, yet those also doing smale good, and the boy being able to goe, the sayd fistula was for a time neglected, untill the whole thigh being grievously affected, the corruption of the sore broke out into nine or ten severall issues. The paine thereof brough the whole body to

so greate weakenesse that for seaven or eight weekes he was not able to eate any thing at all, so that those of the familie did much wonder afterwards to see him able to eate about the quantity of half a crowne of mutton. He was all that while in so greate torment that he could not suffer any thing to touch his thigh, in so much that the least motion in the roome frighted him to the heart. From the beginning of Januarie till Easter he was but three times turned in his bedd, and that with so greate paine that, to lessen it, six or seaven persons were necessarily required to help thereto. All his fleash with lying continually on his back was rotted, the hair of his head behind wholly fallen off.

The last time that he was turned, the chirurgeon that was called to help, seing the child in such grievous torment, resolved never more to come neer him : but being a member of the College of chirurgians in London, he promised the parents that when he came to London, he would give an account of the childs condition to the other members of his companie, and that he would advise with them what was best to be done. Which he did accordingly, and certified the parents that the opinion of all was that it was not possible to cure him by help of any chirurgerie. Wherefore it was resolved that the thigh should be cutt off, and order was taken to doe it. But because Doctor Tipper was of opinion that the boy would presently dye upon the dismembringe, and he might otherwise by the divine assistance be cured, they desisted from that course. He was then for a long time reduced to such extremity that whensoever the parish bells rung, all the inhabitants thereabouts evermore presumed that they rung for him. Divers bones were taken out of his thigh at severall times, and nine or ten tents at once were putt into the issues, whereof the shortest was about half a quarter of a yard, the longest half a yard.

During this extremity, he was perswaded to admitte the help of a certaine woman, who pretended greate skill in surgerie and was then famous therefore in those parts. But the devoute childe, fearing that her skill had some dependance of witchcraft (which he alwayes extremely abhorred) would by no meanes be induced to make tryall of her service, untill F. G. Weston, his spirituall directour, commanded him. And then though by her help he found some ease, yet it was observed that if she stay'd from him longer then the time by her appointed, he found himselfe immediately thereafter in grivouse torment, which was no smale argument of what he suspected, as also that at last she stole away and quitted that country.

In the meare time it pleased God to give this virtuous boy a vehement desire of going to Holy-Well, to be holpen there by the divine power through the intercession of B^d St Wenefride. Which desire he having proposed to his parents, they at first were unwilling to consent unto, as thinking it impossible that he should be able to be carried thither. But his earnest desire did so incourage him that he found himselfe dayly to increase in strength, which at length moved him to make tryall if he were able to sitt on hors-back; and finding that he could do it by the assistance of others, his parents permitted him to take that journey.

Wherefore after many greate difficultyes (that hindred the sayd journey a long tyme) overcome, and after seaven yeares of most grievous paines, weakenesse and other sore miseries, he repaired to Holy-Well in the moneth of July 1650.

Being come thither, and going immediately into the Well, he found thereby greate ease and comfort. It was very remarkable that a boy in that most weake condition should have the devotion and courage to putt on his cloathes on the wett shirt wherein he had bathed himself in that extreme cold water: and that out of huge devotion and confidence in that holy water. Havinge remained there about three dayes, it hapned that being in his inne, those of his companie in a jesting manner casting on one another some of the water of the holy fountaine, he also unadvisedly did the like; which was no sooner done but reflecting with himselfe that he had done an irreverence to that blessed water, that so many devout persons throughout England greatly esteemed, he was sorry of it and purposed no more to do it. But being againe provoked, he rashly broke his good purpose, besprinkling some them with sayd water: and immediately three of the companie, somewhat rudely playing with one another, suddenly and unawares all at once fell uppon his sore legg as it lay hollow rested on a stoole; which putt him to a most grievous torment, so that for paine he was in a manner in as bad a condition as ever he had been and was not able to sleep all that following night, being almost in dispaire of his recoverie. But next morning recollecting himself better, and remembring that he was at the Holy Well, he begun to have more confidence, and that by the merites of B^d St Wenefride he might yet recover. He brought with him no salve nor plaster, neyther did he use any thing but the water of the Holy Well, wherewith only he bathed his thigh and knee, having all confidence therein: and thereby holpen, he found himselfe able (the third day after the abovementioned chance) to go into the well againe, and the next day after that hee returned homewards, for the most in much paine by reason of the sayd accident: which paine decreased dayly, so that the last day he found himself as before that mischance. He brought home with him a bottlefull of that holy water, wherewith he used to bathe or rather to sprinckle his thigh, specially the issues. And after some five or six weekes use thereof, he found himself able to go without croutches, which he had not done of three or foure yeares before.

About a fortnight after it hapned that riding over a ditch, the horse lepping against the bank threw him downe, and in the fall his sore legg was locked in between the two fore leggs of the horse, in such wise that the horse striving againe to gett up, could not, because that the sick parties legg hindred him, which therefore the horse againe very violently forced, dragging him up thereby: so that it was a greate wonder that it was not broken all in pieces, had it been never so well before, for the blood copiously issued out of all the orifices or hole above mentioned. Thereupon he was constrayned to keep his bed againe a weeke or ten dayes: but by often applying to it the water of St Wenefrides Well still with very greate confidence, he so recovered that about six weekes after he was able againe

to go without crutches. And thence fourth still using the sayd holy water, he mended dayly and grew stronger.

About two yeares after he went againe to Holiwell; and having bathed himself therein, putt on his cloathes (as formerly) on his wett shirt. After this journey, the holes or issues in his thigh and knee stopped and wholly closed up: so that he was perfectly well, and able to travell up and downe the country and go a hunting all on foot; but because he found a chillnesse or coldnesse in that thigh, he was faine for some yeares to swalde it with diverse foulds of cloathes to keep it warme. Which cloathes also the cast away, after he had been at Holliwell the third time, towitt in the moneth of August 1657: since which time he hath found himself perfectly well.

After his second returne from the Holy-Well, the fame of his miraculous cure was spred all over the country, causing a greate admiration therof not only in catholiques, but also in protestants, amoung whome the most eminent for power and greatnesse (at that time in those parts), Mr Henry Herbert of Colbroock, a Parliament-man, being grievously diseased with a canker (some say it was the French-pox, whereof his father not long before died at London in a very lamentable manner, having his fleash all eaten therewith so as that he had none left about his mouth, but for some space of time before he died was faine to have his food putt in at a hole in the throate, and was so grievously stinking that notwithstanding the perfumes burnt and sweet baggs hung about the roome, the stench was intollerable: a just punishment from heaven for the tyrranie and oppression wherewith he above all others in the land persecuted the poore catholique of his nighbourhood, specially presently after the war), hearing the brute of the sayd young-gentlemans miraculous cure, to be more certainly informed sent from Colbroock to Perthire for him: who being come, plainly and candidely certified him of the whole passages as is above related. Whereby encouraged he went soone after in a litter with a good traine from Colbroock to Holliwell, a journey of above fourscore miles. Where he made use of the water for some dayes, which did him some ease: for after his returne home, he sent a horse with panniers to bring him some bottles full of it. But in fine it did him no greate good: for not long after he died of his disease. And it is no wonder that it avayled him no more, because being a schismaticke and heretique he wanted (in a very greate measure) faith, which is alwayes necessary for the obtaining of supernaturall favours..... (1).

The relation of Mr Edward Powells miraculous cure was dictated by himself to me as above declared and by all those that are well acquainted with him knowen to be most true.

L. H.

XXX. — An. 1651. — Puella decennis vehementes spasmos diu

(1) Multis hic disseritur de necessitate fidei et efficacia sacramentorum ad divinos favores impetrandos.

experta, fere decies quotidie, post multa in cassum adhibita remedia, tandem defertur ad fontem S. Wenefredæ, ubi intra quadriduum integram valetudinem consequitur.

A daughter of Mr Gage of Bentley (a man well known both for his noble extraction and worth), being about ten yeares of age, was taken first with a feaver, which after turned into painefull and violent fitts or risings within her, which passed even to her throate and allmost quite tooke away her breath. Which some thought to be the rising of the lights, others fitts of the convulsion, some the beginning of the falling sicknesse, others fitts of the mother: in fine almost every man who beheld the child gave a different opinion of her disease, but no man knew for certaine what to think of her. Her parents commended her to the care of one of the most able physicians of his time in London, Doctor Flood; who
 * *ms. turner* after he had used all his art (and as he toold turned * over more more bookes to find out of the cure of this childe then of any other) could benefitt her nothing, professing that there was something in this disease beond the ordinary course of nature which passed his skill. Wherefore some thought that she was bewitched, and applied unto her witch-water; but that also fayling, at last a resolution was taken of sending her to S. Wenefrides Well; which was noe sooner intimated to the childe but presently she expressed much joye, saying that there she should certainly be cured. Her fitts used to take her some ten times a day, in so much that the mayde who accompanied her to the Holy Well sayeth that in the way they were some times forced to spend an hour in riding one mile. As soone as they arrived at the sacred Fountaine, the child had a greate desire to enter into the waters. But after that she had bathed herself there the first time, she was taken with one of her old fitts, which made some of the companie begin to loose theire confidence and to thinke that she would receive no benefitt by the waters. But the child bad them not feare, because the risings were not so high as before,
 * *ms. the* being that before they * came to the very throate, but now no further then the stomake. As long as they remained at the Holy Well, the child went often into the waters, and would willingly have been almost continually there, because she found ease by them, her fitts still decreasing, untill at last they wholly left her. It was remarkable to see one in so tender an age to go into huge cold waters with so much devotion, earnestly praying to allmighty God to be freed from her maladie by the intercession of B^d S. Wenefride: adding that her request ought to be the sooner granted, least heretiques should laugh at them for having taken so long a journey to no effect. God assented to theire demande; for theire staying at the Well was but from thursday till monday. After which time and moment of her departure from the Holy Well the child hath been alwayes in perfect health without finding the least disposition to her former disease. The example stirres up in catholiques a freash devotion to S. Wenefride and a desire in many to visite her Holy Well; but to heretiques, especially neighbours that knew the child before, it is such a wonder that they know not what to say to it, finding that it agreeth not with

that doctrine of theires that miracles ceased long agoe, and that we cannot desire the intercession of the blessed saints without injurie unto God.

XXXI. — An 1653. — Vir debilitate genuum laborans, fonti S. Wenefredæ se immergendo brevi tempore integræ valetudini restituitur.

About the moneth of December 1652, one Edward Thomas, sonne to Thomas Evan, husband-man of the parish of Maenaven in the County of Montgomery, a young man of about 24 yeares of age, being at service with a husband-man in the parish of Churbury, begun to have a weaknesse in his knees, which by litle and litle grew to that extremity that he was not able to follow his service. Wherefore seeking some meanes to recover his health, he first went to one that is famously esteemed a wisewoman (but in all probability a witch) to have her advise: who absolutely tould him that he should never have recover or have any help. Though this was sadd newes to the poore man, yet he despaired not; but being a simple and very honest man, putting his trust in almighty God, he resolved to go to Bathe in Sommersetshire, to trye if he might there be helped. And soe parting with his master, he went on foot to Bathe with a staff only in his hand. Being come thither and bathed in those waters, he grew worse and worse, and so very feeble that he was not able to go at all, having not any strength or feeling at all from his waste downewards, and so lost his stomack that sometimes he could eate nothing. Having remained there about three weekes in this most distressed condition, he was tould by an old gentleman that if he would recover his health, he should go to S. Wenefrides Well. Which being very desirous to doe, he presently signified to such as might help him his will to be removed thence, and soe by the charity of good people he was holpen, sometimes on barrowes, sometimes on carts and in other such like wayes, till he came home againe. And there having gotten a passe from them whome they call Vicar and Churchwardens, he was carried in the like manner to Hollywell. Where between two women that holpe him, he was bathed in the well: and the third day after he found himself able to creep about the Well; within nine dayes he could goe uppon crutches and help himself into the waters and out againe; and from thence forward he mended dayly more and more, so that within half a yeare he was able to go without crutches or staff and had sufficient strength to do any ordinarie service, and hath been ever since to this day (Aug. 18th 1659) an osteler in some inne or other of Hollywell towne, makinge so greate an esteeme of the benefitt he hath receaved there that he assureth us that [he] is fully resolved to live and dye at S. Wenefrides Holy Well.

All this is notoriously knowen and attested by inhabitants of Holy-well the whole nighbourhood; and receaved by me from his owne mouth as he clause * dictated it to me.

* vox in ms.
bis repetita.

Jo. H.

XXXII. — An. 1655 (1). — Vir, confracto crure, et inde per bien-
nium gradiendi impotens, adhibitis frustra multis remediis naturali-
bus, immersione in fonte S. Wenefredæ prorsus sanatur.

The eldest sonne of one Francis Reeves, tenant of Moore-hall under the Thog-
mortons in Warwickshire, accidentally broke his legg, which [was] blistred and
festred from his ankle to the knee, whereof he continued lame for two yeares, in
which time his parents did spend much among the chirurgians, but to no good
effect. Whereuppon, noe human meanes avayling, he went to S. Wenefrides Well
commending himselfe to God allmighty and hoping by the merites and interces-
sion of S. Wenefride to be cured. Wherefore he went to the sayd Well : and
havinge bathed himselfe in the holy water thereof, he returned home perfectly
well ; and now is abroad following his imployment about London.

All this his mother doth testifie and in particular hath avowed it as a certaine
trueth to Mr John Powell of Sanford Esq. in the County of Oxon, as also to
Mr Henry Mathewes P. of S. Fr. O.

XXXIII. — An. 1656. — Infirmitas oculorum, usque ad cæcitatem
progressa, biduo per balnea in fonte S. Wenefredæ omnino eva-
nescit.

* *pro nomine
spatium
vacuum
relictum est.*

In the yeare 1655 Mr Francis Fortescue daughter to M^r . . . . . * Fortescue of
. . . . . * in Northamptonshire, etc., had such sore eyes that for the space of
one whole moneth in the beginning of the spring she was not able to see any thing,
notwithstanding all the inward and outward medicines the doctors could applie :
the inward being not able to do any good, because no physick could work on her
body, nor the outward, being (as the doctors conceived) the cause was a tart
humour in the blood, which could not be removed by the externall application of
any thing. At last after the space of a moneth (the heate of the blood, now being
spent, being alayed) she recovered her sight againe, yet so that the doctors were of
opinion that she should be subject to the some disease every spring, if not fall
likewise. The next spring, being in the yeare 1656, her eyes fell sore againe. No
charges were spared, many approved medicines applied, and all the skill of
doctors made use of, who finally concluded that they could not help her : so that
for the space of 12 weekes she remained wholly blind, in such wise that for 10 wee-
kes space she was forced to have the window-courtaines continually drawne, and
withall her eyes and face covered with one or two hoods. After 10 weekes spent
in this sad condition, she was promised that she should goe to Holywell. As soone
as she understood the newes of so happy a pilgrimage, she made a vowe to say
one paire of beades dayly in honour of B. S. Wenefride. Immediately after she
begun this devotion, she perceived that she could open her eyes in her chamber

(1) Hic annus notatus est in capite folii in quo miraculum descriptum est.

darkened as abovesayed, in such sorte that she was able to perceave the object that lay before her eyes, but could not keep them open much longer then the twinkling of an eye. Presently after she receaved this comfort, she acquainted her ghostly father thereof, who (for reasons best knowen to himself) wished her to conceale it untill she returned from her pilgrimage. Having begun her journey on the 18th of June, she arrived at Holywell on the 20th thereof. All the way, being not able to suffer the least glimpse of light, her eyes and face were covered with no lesse then 4 hoods, besides a handkerchiefe wrapt up in many foulds under the hoods over her eyes. The 21th of June, being the eve of the feast of the Deccollation of S. Wenefride, she went into the Well, and immediately she was able to see the water, stones, and people about her, and this for the space of halfe a quarter of an houre at least, without covering her eyes or shutting them at all, and went thence to her lodging with one only hood. Next day, after se had been in the Holy Well, she went alltogether uncovered, and hath so continued ever since without any paine or difficulty, her eyes being perfectly well both spring and fall, to the honour of God and his Sainct and to her owne greate comfort and joy of her friends.

All this testified by the worthy gentleman Mr L. J. who was eyewitnesse of all the particulars, and in testimonie thereof writt them all with his owne hand as above related.

XXXIV. — An. 1657. — *Matrona, ad extremam debilitatem redacta et per integrum annum omnia remedia naturalia in cassum experta, paucis diebus vires suas recuperat.*

Mrs Anne Fortescue, sister to the abovementioned Mrs Francis, having been for the space of halfe a yeare so sick beond-seas that she was not able to sitt upright, much lesse to go or stand, was advised by the doctors there (after they had tryed all their skill to help her) to go to England, in hope that her native ayre might work more good effect on her then their art could produce. And indeed, though the journey by land (being above 160 miles from the place where she landed home) was very troublesome to so weak a body, she recovered by this change of ayre and physicall prescriptions (of that no lesse able schollar then in phisicall notions well experienced gentleman Doctor Aurelius Williams of Monmothshire) some smale proportion of strength : so that she was able to sitt upright and could move a little her very weake limmes, which for so long time had been, as it were, senselesse. Next spring being advised to make use of the Bathes in Sommersettshire, she went and remained there seven weekes under the care of Doctor Bay. Whereby though at the present she found little amendment, yet before end of sommer she was able to go on croutches, and so porsevered all the next wintter. In the following spring she went againe to Bath, where she remained 6 weekes to little good effect. Being thence returned home in that so weake and helplesse condition, she could thinke of nothing that might affoord hope of comfort but

that miraculous spring S. Wenefrides Well, which she was very desirouse to visite : and her desire was greatly increased by the evidently miraculous cure wrought there the yeare before on her sister ; yet because some sayd that the effect of the Bath-waters might appeere after 2 or 3 moneths, though then they did not, and because also that the opinion of Doctor Bavy and others likewise was that the water of a cold spring might do more hurt then good unto her, whose disease had takeu its origine from cold and other obstructive qualites, it was resolved that shee should not make use of that sacred Fountaine, untill the weakenesse of humane endeavours had more manifestly appeered. Wherefore having expected all that summer without any hope of amendment, and withall reflecting on what Doctor D'Orleans (beond seas) had sayd, to witt that if she did not recover the second summer, her recovery would be past all hopes, her friends condescended to her desire of going in pilgrimage to Holy-Well : which she begun on the 24th of August 1657, and arrived there on the 27th thereof.

The first time that she went into the Well, she found the water so extreame cold that she was, at it were, out of herself, not knowing what any did unto her : neverthelesse this did not abate her courage. For next day, having first by the receaving of both the usuall holy sacraments disposed herself to gaine the plenary indulgence (then lately granted to that holy place) and withall having distributed some almes both to goodmen and others, thus very well armed, she entered confidently againe into the Holy Well, and (to the honour of God be it spoken who is pleased to be glorified in his Saints) she found thereby a palpable recovery, so as within a little after she was able to walke alone : and when she was returned home in the begining of September, she could (to the astonishment of all that knew her) walke up and downe the garden without any help at all, and is now perfectly well.

All this testified by the same worthy gentleman Mr L. J. who was eye-witnesse of all the particulars, and in perpetuall testimonie thereof hath written them with his owne hand, as is above related.

XXXV. — An. 1659. — Vir, a multis annis lepra fœdatus, quam nulla medicorum cura tollere valuerat, ubi aliquoties sacro fonti immersus est, integram sanitatem recipit.

In the yeare 1659 William Morgan junior, of Waren-goghen in the County of Monmoth, gentleman, etc., having been many yeares sick of a leprosie, and spent much money in physicians and in medicines for the cure thereof, but all in vaine, finding no benefit at all thereby, was perswaded by some of his friend to go to S. Wenefrides Well, there by the intercession of that B^d Saint to begg his health of God. He did so, and having some few times bathed himself in that holy water, he became wholly cleansned and perfectly well in health, and so still remaineth, acknowledging to have received this miraculons cure through extraordinarie operation of Gods mercie and the prayers of B^d Saint Wenefride.

XXXVI. — An. 1660. — Famulus a diuturna infirmitate, quæ vires ejus penitus exhausserat, ubi primum fontem S. Wenefredæ ingreditur, omnino convalescit.

Thomas Gibbs, an honest catholique and domesticall servant to the vertuous and noble Dames of the English Benedictine monasterie in the cittie of Gaunt in Flaunders, having been long sick of the passie, which did soe affect his body on the left side thereof that he could not rise up his hand to his head nor hold any thing in his fingers, having no strength at all in his arme and hand: so that from the very first time the sicknesse ceased on him, he could neyther putt on nor off his cloathes, but was faine to be holpen on all occasions like a child. And having used all the remedies that the religiousse Dames and best physicians there could apply, they all avayled him nothing. Wherefore he was adviced to returne into England, to see if the ayre of his native country would lessen his infirmity. He did so; and his wife (who to live more devoutely, with mutuall consent had lived many yeares aparte from him in the same cittie, earning her livelihood with the labour of her hands) came along with him, attending and assisting him with much diligence on all occasions. Being at London and finding himself nothing better, some perswaded him to goe to the Bathes in Sommersettshire. But the R. F. R. B., then Provinciall of S. J., considering their poore condition and holy simplicity, counselled them to addresse themselves to God and his Saints rather then to betake themselves to naturall remedies beyond the ability of their smale temporall pittance: and therefore he tould them his opinion was that they should goe to S. Wenefrides Well, there through the power of God by that Bl. Saints intercession to obtaine his health. They soone assented to his advice, and (his wife having for many yeares before borne greate devotion to that H. Sanct) without delay embraced his counsell. They began their pilgrimage from London to Holywell, and by the way overcame many greate difficulties by reason of his extreame infirmity; and in July 1660 they arived at the Sacred Fountaine, into which they both presently went to bath themselves with much devotion. And immediately at his very first bathing, he found himself able to putt his hand to his head as also about himself any where, having sufficient strength to use it in all respects, and so recovered his health suddenly that he had no more need of any others help to assist him on any occasion.

XXXVII. — An. 1660. — Infantula semestris, molesta oculi ægritudine afflicta, loto oculo aqua fontis S. Wenefredæ, eo malo levatur. — *Hoc miraculum extra aliorum seriem descriptum est anno 1674 (cfr. ultima relationis verba) in quaternione quem in capite codicis diximus insertum.*

About the year 1660 Elizabeth Barnes, of the town of S. Asaph in the County of Flint, being a girle about half a year old, had a very sore eye, a blister rising the-

reon, which by degrees increased so very much as that it became about as bigg as a hens egg. Hereupon the mother for a longe time used very many remedies to cure it, and indeed all that she could by any meanes procure, which occasioned to her a greate expence, but all in vaine : untill accidentaly meeting with a catholique gentlewoman, she was by her advised to send an offering of two pence to S. Wenefrides Holy-Well, there to be given to some poor body, that should take up some of the water of the sayd Holy Well to be brought home to her to wash the child's eye therewith. Whereunto the mother most readily consented, and having sent an oblation according to the advise, and received the water, washed the child's eye therewith : and thereupon the swelling presently fell, and the eye grew perfectly well, and so continues even this day, being the first of August 1674, having only left a little hole (scarce peceptible) on the one side of her nose.

XXXVIII. — An. 1665. — Juvenis, ex infausto lapsu gravissime læsus et per aliquot menses multa passus, deinde paucis diebus usu balneorum in sacro fonte S. Wenefredæ, integræ valetudini restituitur. — *Duplicem habemus in codice recensitionem hujus miraculi, alteram anglice conscriptam in oppido Holywell, ut videtur (1), alteram latine exaratam manu P. Thomæ Vaughan, e Soc. Jesu (2), qui ipso tempore sanationis apud juvenis patrem hospitabatur. Utramque hic exhibere visum est.*

John Lane, the sonne of Mr Wm Lane of Wolverhampton in Staffordshire, being a youth of about 20 yeares of age, playing at ffoot-ball was wrongfully by one of his fellowes (who layed his hands on his brest) violently thrust downe backwards, so as his feet slipping (it being a winter frosty season) he fell down all alonge on his back uppon the rough pitched street ; whereby his body was grievously crushed, specially the back part of his left hipp and reine-bones. Being taken up and layd in bed, he found himself so sore all over and grievously brused that he become wholly bed-rid six weekes togeather, in such wise as he was no wayes able to assist himself, no, not so much as to lift up his hand to do any necessity about himself. By continual lying in bed, the skin of his body, as it were, rotted, stuck to the linnens, the haire of his head all fell off, his teeth all loosened and caused so intollerable paine to him that he was constrained to have five of them pulled out, not without much grievous torment, of one specially which was, as it were, dugg out in piecemeales. Out of the out part of his hip, being first very much swolne, and afterward breaking into an issue, there did runne an abundant watrish humor which by no meanes could be dried or stopped, notwithstanding his mother, who hath good skill and luck in chirurgerie (as having done desperate cures, that were given over by professed chirurgeons in that country) and many

(1) Cujus et alterum apographum legitur in quaternione toti codici præmisso.
— (2) De quo videsis H. Foley, *Records of the english province of the Soc. of Jesu*, tom. VII, part. II, p. 795, et infra sub num. XLIX.

other chirurgeons had long used their best endeavours, and had taken away many splinter of bones out of the issue. The aboundance of the humor that issued out drive away all the salves and plaisters that could be applied thereon, so that the chirurgeons were at their witts end what to think of it, much complaining that their labour was in vaine, for the humor came aut so copiously that all the linnens wrapt about his body and the bed-linnens also were plentifully bathed therewith, so as they conceived there was no less then a quart every night.

After six weekes neverthesse, he began to be able to gett out of bed, but still he continued extreme weake for a long time; yet after three moneths he was able to goe about, but not to do any work to the purpose, and so he continued about 3 yeares, still using the assistance of the best physicians and chirurgeons thereabouts: who at last appointed him a diet-drink, which did so step his stomack that it reduced him to deaths doore: but nothing at all dried the issue of his hip, but made it breake out into six several greate issues on his hip, and one about his wrist: into one whereof was put a tent of about a quarter of a yard long, yet they could not search it to the bottome, because of the aboundance of the matter that issued out: and whereon, after long use thereof, they found that this diet-drink did him no good, but pined him away exceedingly, he was faine to give it over. In fine being reduced to great weakness and miserie, and having expended much moneyes considering his condition, and after tryall of all the advises, help, and remedies the best phisicians and chirurgeons thereabouts could afford, devise or imagine, all in vaine and to no effect of health, he began to think of commending himself more seriously to God by the intercession of his Saints, specialy of St Wenefride. And when it came to his minde to make a pilgrimage to her Holy-Well, he presently felt in himself a greate confidence that he should certainly be there cured: and though some, understanding his minde in that behalf, diswaded him from it, as who was not likely to have any good there, yet he sayd plainly that he was assured that he should be there cured. Wherefore, having obtained leave of his parents, though very weake and infirme, he begun his journey thither in September 1665 in the companie of a brother and a sister of his, all on foot, but that he was sometimes faine to ride in a waggen, and arrived at St Wenefrides Well about the 12th of the same moneth. Where having gone once or twice into the water, they did observe that the issues opened in the water, and when they came out they did close againe and distill some humor. Then having devoutely first cleansned his soule by general confession and also refreashed it with the most sacred Eucharist, he went into the Holy Fountaine againe; and when he came out, the issues did not run any more, but began to heale finely: in such wise as having been five times in all bathed in the Holy Well, and remained there two nights only, he returned home perfectly cured, so as finding himself wholly well able and strong, the very next day after his returne, he began to worke eagerly and to busie himself in his laborious imployment, being a joyner by trade, yeelding infinite thanks to allmighty God and to B^d St Wenefride for his perfect health recovered.

Anno Dⁿⁱ 1666. — Joannes Lane (filius Dⁿⁱ Gulielmi Lane, in oppido Wolverhampton in agro Staffordiensi Archimusicus pro hisce partibus Angliæ septentrionalibus, apud quem ego hospitor) juvenis plurimi vigoris, et multum deditus, antequam infirmaretur, palestræ pilæ pedalis (lusus inter oppidanos, præsertim tyrones, præcipue in usu apud Anglos), victor aliquando rediens e lusu domum, stabat forte de re quapiam cogitabundus in pleatea, juxta ubi erant saxa plateæ præacuta, et locus ipse confragosus geluque (hyems erat) constrictus ac lubricus; cum ecce unus e collusoribus, præcipuus antagonista, homo robustus, multisque corpus pollens viribus, ast vecordior animo, ac ægre ferens se a Joanne superatum, improvise veniens, totoque impetu in eum irruens tam atrociter impigit terræ et saxis illis præacutis, ut eliso immane coxendicis osse languerit Joannes diu, per multos menses a medicis desperatus ad mortem. Ipsam tamen mortem tandem evasit quidem, verum ægritudinem satis longam et permolestam, et ipsa fortasse morte graviores passus est per hos aliquot annos, fistulis bene multis et altis prorumpentibus e locis corporis tam atrociter elisis, quibus nec tota medicorum manus nec peritia ulla humana poterat mederi. Donec tandem hoc anno ire suasus est peregrinatum ad Divæ Wenefridæ: quò cum pervenit mense septembri, prima cura fuit sacra exhomologesi totam vitam expiare, et sacramento venerabili se reficere: fontem deinde ipsum, non tam aquis quam miraculis scatentem, quinque devote ingressus, toties piè preces suas precatus, egreditur totus integer et sanus, obductis et exiccatiss omnino fistulis earumque capitibus (quæ ipse vidi) optime cicatrizatis. Tenore eo sanitatis, quo e fonte egressus, rediit domum in hancque usque horam perseverat, cum antea, priusquam hanc suam peregrinationem suscepisset, putaret se toties mori quoties casu aliquo, vel per tantillum temporis, quadrantem licet accipias horæ, fluxus ille ingens, permolestus et noxius stitisset fistularum. De tanta et tam mirabili sanitate sibi Joannes adeo gratulatur ut firmum nunc suscipiat grati animi propositum, quotannis, quoad vixerit, peregrinatu petere Divæ Wenefridæ fontem.

Rem hanc attestor testis ego oculatus, quin et testes fero oculatos ipsum hoc totum oppidum de Wolverhampton.

THOMAS VAUGHANUS.

Hac die 3 Nov. Sanctæ Wenefridæ sacra.

XXXIX. — An. 1666. — Matrona, nomine Maria Newman, tantam debilitatem membrorum passa ut ossa sedibus suis mota essent, et per multos annos omne remediorum genus frustra experta, post duplicem dumtaxat immersionem in sacro fonte prorsus convalescit. — *Insigne illud miraculum libello suo de S. Wenefreda inseruit P. Philippus Layton (vere Leigh) seu Metcalf et nos inde in commentario nostro de gloria postuma sanctæ virginis retulimus* (1). Itaque illud hic prætermittimus, præter ultima primariæ relationis verba, a

(1) *Act. SS.*, tom. I Nov., p. 742, num. 33.

prædicto scriptore immutata, quibus indicatur hanc fuisse confectam ipso die quo sanatio completa est. Post narrata scilicet ea quæ contigerunt feria sexta post pentecosten (1), sic pergit relatio codici inserta :

Yesterday, being saturday, finding herself otherwise indisposed, she went not into the Well : but today, being Trinity sunday, she went into the Holy Fountaine the fift time, and about two a clock in afternoone, we saw her goe courageously without any help (not so much as of a staff) more then the length of 20 yards in one walke. Everlasting glorie be to God.

In witsesse whereof this was signed by the sayd

MARIE NEWMAN

In the presence of

JOHN HUGHES DE COMB

ROBERT PRICE DE ARLWYUCHA

Who subscribed thereunto in perpetuam rei memoriam

Vera copia

H. OWEN.

Deinde, triduo post, et hæc adjuncta sunt :

After this on munday and tuesday the sayd Marie went some few times more into the Well, and uppon wensday she did goe confidently, yea and did runne also up and downe the street in the towne : howbeit by reason her joynts seemed as yet to be but weakely knit, she used a staff in her hand. And that evening she went away from Holywell.

XL. — An. 1666. — Prodigiosa præservatio cujusdam pueri sub rotam molæ aquariæ delapsi. — *Et hanc retulimus in citato commentario (2) ex libello P. Philippi Metcalfo.*

XLI. — An 1667. — Sanatio viri paralytici et aliorum e secta Tremulantium (vulgo *Quakers*). — *Ex eodem libello latine edita in commentario nostro (3). Sequuntur in codice quæ ibidem (4) aliis verbis expressa sunt :*

Being returned home from Holy-Well, he was found very strong in health, and well able to worke on his trade, to the greate wonder of the inhabitants of Bromesgrove. Some of whome being also lame and infirme, presently uppon his returne went to Holy-Well, in hope to be likewise cured, and uppon their returne they reported that they were better in health then formerly. Which caused one Robert Hill, of the same parish of Bromesgrove and then a neer inhabitant of the sayd towne, to bring with him a lame girle of about 14 yeares of age to the same Holy

(1) Cfr. *ibid.*, p. 743 B med., usque ad hæc verba : ... *in aqua paulum ambulat.* — (2) *Ibid.*, p. 733, num. 34. — (3) *Ibid.*, p. 743 F lin. 7 a fine-p. 744 med. (... *circa fontem ambulavit*). — (4) *Ibid.*, p. 744, num. 37.

Fountaine of St Wenefride, to seek also a remedie for her : where having continued about 5 or 6 dayes making use only of the Holy-Well water, he found her much better in her infirme limmes, so that whereas before, for the space of the two yeares last past, she was hardly able to stand on her infirme legg without greate payne, she then could both stand and move her legg without any payne at all.

This Robert Hill at his being then in Holy-Well, attested that he, having lately before been Overseer of the poore of the sayd parish of Bromesgrove, was well acquainted with the above mentioned Roger Whetston, and that he knew him to be a very honest man, and so commonly reputed amongst his neighbours : as also that all above related of him touching his infirmity and miserie untill his coming to St Wenefrides Well was very true. The trueth whereof he attested, I say, under his owne hand-writinge on the 2^d day of October 1667. The which attestation, together with other severall testimonies of the same miraculous cure of Roger Whetston, are at present in my custodie this 6th of July 1668. I. H.

It is to be known that this Robert Hill in his religion or rather opinion was a rigid Quaker, as also were all those herein mentioned to have come to Holywell upon this occasion, specially Roger Whetston himself, who was both a Quaker and an Anabaptist. But immediately upon his so miraculous a cure, being by some good people about Holywell informed that almighty God had done him this favour to testifie the sanctity of his glorious servant the holy virgin and martyr S. Wenefride, he began to hearken after the doctrine of the catholique church, and being afterward fully instructed therein, he willingly embraced the catholique faith, and is now become a serious catholick, having caused a sonne of his of about eleven yeares of age, that had never been christned, to bein like manner instructed and to receive the holy sacrament of baptizme : unto whome the greatest persons in the country were pleased to be patrines.

About midsommer last the sayd Roger Whetston came againe to Holywell, and remaining there severall dayes, he went often into the Well (which at time of his cure he could not by any persuasions be induced to doe, it seemes God would have it soe, that the virtue of the water by one or two draughts thereof might be the more apparent), as well by that penitentiall mortification as by his prayes sayd therein to give God and S. Wenefride thanks for his soe miraculous a cure. 31 Aug. 1668. — I. H. (1)

XLII. — An: 1667. — Puella, pustulis molestissimis vexata, nec ullum levamen consecuta usu remediorum naturalium, quadriduo ex balneis in fonte S. Wenefredæ omni dolore et fere deformitate fit immunis.

(1) His siglis designatur P. Joannes Hugo Owen, qui, sicut alii fere Patres Societatis illis temporibus in Anglia, nomen proprium dissimulabat et vocari consueverat John Hughes (Cfr. Foley, *Records*, tom. VII, p. 560).

Dority Hopkins, of Walls-Wotton in the County of Warwick, being a catholtque mayde of about 20 yeares of age, had a painfull distemper in her body for the space of about two yeares, which in Februarie last broke out into pimples or hollow swellings about the bignesse a pease in severall places of her body, specially on the face, one whereof was of the bignesse and nature of a bile being on her right brow. These pimples, by reason of a tart and sharp humour conceaved to be in them, caused great paine to her, so that with their perpetuall itching, shooting and smarting they afflicted her sorely and deprived her very much of her sleep, whereby she remained continually in a sad and tormenting condition. For the ease whereof shee used all the remedies (by severall purges, bathes, oyntings, letting of blood, etc.) which for money or by counsell she could any wise purchase. But whereas none of them prevayled, yea rather she growing worse and worse by the use thereof, she made her chiefest recourse to God, beseeching of him by the intercession of holy saints, specially of Bl. S. Wenefride, for the recovery of her health, and thereupon made a resolution to go in pilgrimage to Hollywell. Which pilgrimage she begun in July 1667, and accompanied with her sister Anne, travelling all on foot, they arrived at the sacred Fountaine on the 26th of the same moneth; and presently going into the Holy-Well, she found herself that night much amended. Then having performed all the usuall devotions, and being bathed in the Well about seven times more, she perceived the paine wholly allayde and the deformity in a greate measure fallen away, prayse be to God and S. Wenefride. This morning, being the 30th of the same moneth, full of content and joy for her health so well restored, she begunne her journey homewards.

XLIII. — Circa an. 1667. — Mulier diu paralytica (cujus vir ex pacto inito cum diabolo se ipse occiderat) ex ipso momento temporis quo apud fontem S. Wenefredæ eleemosyna pauperi pro ea erogabatur, ipsa tunc procul posita, repente convalescit. — *Hoc miraculum in codice annexum est alteri de quo superius sub num. XXVII, in ejusdem folii parte aversa descriptum manu paulo recentiori.*

Agreeable to the former related cure in absence; one Alice the wife of one Hugh Jones, a thatscher of the parish of Giles-field in Montgomeryshire, came to Powis Castle abouts the yeare 1667 and there voluntarily made relation that she having beene formerly a servant to the Lord Powis in the sayd castle and being sister to one John Morris, a tenant to the said Lord Powis of part of the said castle demesne, she intermarried with the said Hugh Jones; who, as he related to his said wife, when he was about 12 yeares of age had made a compact with the devil and after lived plentifully, well reputed and much employed in his trade. But when his tearme agreed betweene him and the divell was neere expired, he imparted such his compact to his wife, and that by a prefixed day he was to murder himself. Against the day wich was to be his last, his wife sent for his friends to watch

and prevent his self homicide. But he pretending to make water att the doore and having under the thatch att his doore beforehand conveyed a reape-hooke (he or the divell) therewith cutt his throat, and, as *felo de se*, was interr'd in the high way with a stake through the corps. Not long after his desperat end, Alice his wife was struck with a lamenes in all her limmbs, and having her bed brought to the fire side, continued thereon a criples for divers yeares: when one of her neighboures of Giles-field came to her, and tould her that she with some others (as is the custome of many in those parts in the summer season) intended a foote-voyage into Flintshire to St Wenefreds Well to bath, and designed to sett thether the next morning with purpose to returne the 5th day after. The sayd criples gave her said neighbour some litle money, desiring her to bestowe it to some poore att the Well to goe into the Well for her, recommending her sad condition to allmightie God and the intercession of the Saint of that Well. The woman promised the accomplishment of her desire, and accordingly sett forwards the next day. And 2 dayes after the said Alice Jones arose up well from her bed, walked, did her househould busines, and the day prefixed for their returne she mett them on foote a good distance from her house. And inquiring what day she distributed her litle oblation to pray for her, it was found by computation that about the very time of that pious action she on the sudden prov'd convalescent, and continued such without sensible greefe to the time of her relation of this story to Mr A. S. at the time and place aforesaid in presence of I. V.

XLIV. — An. 1668. — Vir prorsus paralyticus, aliquod jam levamen expertus apud fontem S. Hilarii, ubi deinde fonti S. Wenefredæ primum immergitur, integram sanitatem impetrat.

William ap Richard Jeffrey, by trade (1) . . . . . parish of Landdona in the island and county [of Anglesey, in the] moneth of October 1667 returning home from C. . . . . fell suddainely sick on the way. and so full of paine and [weaknesse that] he remained a long time after bedrid, and so feeble [and] forcelesse that he was not able so much as to remove his hand, when it lay rested on his stomack or belly, to lay it downe by his side, but was faine to be helped by other in that and all other necessities. About the beginning of May following, being somewhat more at ease and able to make a shift to go supported with crutches, he went so in pilgrimage to St Hillaries Well in Anglesey: where having bathed his left side with the water thereof, he found himself able to sett the toes only of his left foot on the ground. Then going to St Wenefrides Well in Flintshire, still supported on crutches, he arrived there on the 9th of June 1668; and being therin bathed, he found himself not only able to tread aright, but also very strong and well able to go without crutches.

(1) Nonnulla verba in hac relatione, sicut et in sequente, desiderantur, foliis aliquantum excisis.

XLV. — An. 1668. — Vir, ab amplius triennio sævis doloribus afflictus, post quintam in sacro fonte immersionem iis eximitur (1).

David Miles, a husbandman, about [   ] yeares of age, of the] parish of Dowbrige in the County . . . . . contracted a sore paine in his [bo]dy, which . . . . . to his . . . hipp, and from thence againe . . . . . to the ankle and sole of his foote and . . . . . ned to the sayd joynts and places of his body by fitt . . . [gre]ately molested and afflicted him for the space of three yeares and [afterw]ard, so as he was able to do little or no worke, and oftentimes he was constrayned to lye downe : and though he used severall playsters and medecines, albeit they somewhat mittigated his paine for the present, yet it returned againe as bad as ever it had been. Being then in this distressed condition, he resolved to make a pilgrimage to St Wenefrides Well, there to begg of God by the intercession of that B^d Sainct (he being an earnest catholique) that he might be freed of his paine. Wherefore on tuesday in Easter weeke beginning his journey thither, he arrived at the Holy Well on thursday following, being 26th March 1668. And havinge bathed himself some five time in the Holy Fountaine a[nd havinge] performed the other accustomed devotions, he found himself [accor]dingly eased of the sayd paine. Glorie be to God [and to the] blessed Sainct.

XLVI. — An. 1670. — Mulier, crure a quatuor vel quinque annis graviter laborans, nec multorum medicorum et chirurgorum ope quidquam levata, ubi primum fonti S. Wenefredæ immergitur omnis doloris expertem se sentit, et intra trium hebdomadarum spatium, sola adhibita aqua ex fonte hausta, vulnorum quoque integram sanationem obtinet.

Margarett Davies, of the parish of Kidwely in the County of Carmarthin, being mayd servant at a catholique house neer Lantarnam in Monmothshire, had a paine a little above the instep of her left foot, which did swell and affect the whole legg from the knee down, and broake out into several greivous soares, so as she was in pittifull paine therewith : which caused sore prickings and shoetings all over her body, that for the space of two years she was most oft deprived of all necessarie rest and sleep, making her continually so to groane and lament as that those of the familie disturbed therewith wondered thereat and pittied her very much. All her legg was so mortified that impression made with a fingers end or the like, in any place thereof that seemed whole, would remain there in a long time after as if the fleash thereof had been dough or clay. She had at several times the assistance of thirteen doctors and chirurgions, who used and applyed to

(1) Hujus miraculi narratione concluditur codex. Quæ sequuntur, sicut et quod retulimus sub num. XXXVII (cfr. et num. XXXVIII), in capite codicis inserta sunt. Cfr. Præfat. (supra, p. 306 extr.).

her all the remedies they could imagine, but all in vaine. Wherefore after 4 or 5 years she resolved to make a pilgrimage to S. Wenefrides Holy Well, which she performed in June 1670. And upon her first going into the Well all the paine immediately ceased, and never more troubled her; but the wounds being not healed, she stayd about 3 weekes at the Well, making use only of the water thereof, and thereby became perfectly cured, and so return'd home. Who out of her devotion to the Well has every year since her cure made a pilgrimage to the Well.

XLVII. — An. 1674. — Juvenis, ex gravissima infirmitate gradiendi impotens ab amplius mensibus tribus, ubi primum fontem S. Wenefredæ adit, prorsus convalescit. — *Hoc miraculum ex libello P. Philippi Layton retulimus in commentario nostro* (1). *Ejus relatio annexa est epistolæ P. Hugonis Owen mox citanda (infra sub num. XLIX), et præterea altera brevior, latine conscripta, paulo inferius codici inserta est.*

XLVIII. — An. 1674. — Mulier paralytica, cui peritissimi medici omnem spem recuperandæ valetudinis abjiciendam esse denuntiabant, semel unctione olei a sacerdote benedicti et iterum apud fontem S. Wenefredæ morbo levata, sed quum deinde ad remedia naturalia confugisset spe magis integris viribus potiundi, toties in pristinam ægritudinem relapsa, tandem his omnibus neglectis, rursus ad fontem S. Wenefredæ recurrens, omnimodam sanitatem impetrat.

About the beginning of July 1661 Mrs Wenefride Dodsworth, of Low-Burton in the parish of Masham in the County of York, began to have a lameness with a greate paine in all her joynts: in which condition she continued the space of some years, being not able to go but upon crutches or at least with a staff; using in the meane while all the advise she could gett of doctors and physicians in Yorkshire, London and Bath in Sommersetshire, to all which places she repaired for the recovery of her health. At last Dr Bavy and Dr Marrow tould her plainely that there was no remedy in nature left for her, but that as she grew elder and elder, her infirmity would also grow worse and worse. Then having a greate opinion of oyles brought unto her that had been hallowed * by a catholique priest, and having made use of them, within two houres after all her paines ceased, and she so mended that about a fortnight after she was able to go a whole mile without any staff: and so continued for the [space] of about two years. In the interim this moved her to seeke out that priest, and be by him reconciled to the catholique religion. But having still a little halting, she afterwards thought good to make use of the medi-

* *ms.*
hollowed

(1) Tom. cit., p. 743, num. 35.

cines of a certaine famous doctor, who pretended that he would perfectly cure her. But having made use of his medicines about the space of 6 weekes, she fell very lame againe, so as she could not goe without a staff, and so continued some years. Then having heard of many wonderfull cures done at S. Wenefrides Holy-Well, she repaired thither about the end of May 1667 : and having some twice a day devoutely bathed herself therein for the space of about 4 or 5 dayes, she found herself thereby so well mended that she was able to walke a whole mile ; and being return'd home within a moneth she could go on foot two miles, and ride single about 26 miles a day. But being desirous to be yet better, she was perswaded by a famous montebank to use of his medicines, whereby after some time she was reduced to so bad a condition as to be again forced to go upon crutches. Whereupon she made a second journey to St Wenefrides Well in June 1672, where she was then faine at first to be carried in mens armes from her lodging to the Well. And having used it some time, she grew stronger and stronger : and then making a resolution never more to medle with natural physick, in a short time she left one of her crutches. Then returning home, she continued so untill June 1674, when she came to the Holy Well of S. Wenefride the third time, and then she cast away her other crutch ; and having made use of the water thereof some time, she also cast away the staff wherewith she helped herself untill about the feast of St Wenefride on the 3^d of November following ; and ever since has continued without any paine and is very well recovered, sojourning still at Holywell till September 1675.

XLIX. — Epistola missa anno 1674 a R. P. Joanne Hugone Owen. *Is, alias Joannes Hughes dictus, missionarius in Wallia Septemtrionali, et præcipue in oppido Holywell versatus* (1), *obiit ibidem die 28 decembris anno 1686, ætatis 71* (2). *Subscriptio epistolæ ita concepta est*: These ffor Mr William Morgan, at Powis Castle. *P. Gulielmus Morgan anno 1670 missus fuit ad Missionem Walliæ Septemtrionalis et anno 1672 Superior renuntiatus Residentiæ Sanctæ Wenefredæ* (3). *Epistolam ita conceptam esse facile advertet lector ut non nisi tectis verbis proferantur quæcumque spectant ad Patres Societatis, ne scilicet hi, tunc temporis tota Anglia proscripti, in aliquod grave discrimen venirent, si epistola incidisset in manus adversariorum. Religiose in ea exscribenda expressimus formam verborum sicut in autographo legitur.*

Hon^d Syr,

You may understand by the Bearer hereof how all things stand wth y^r friends, by advise of the Greate Ones hereabouts no use was made of the Closett on ye 22th hereof, but the new suite sent from the Noble La. wth you, was fix^t on the

(1) Cfr. supra numm. XXIX, XXXI, XXXIX, XLI subscriptionem. — (2) Cfr. Foley, *Records*, tom. VII, p. 560. — (3) Cfr. *ibid.*, p. 523.

frames and wth the other best dresses sett up: the most eminent of those who then were here, were in the evening permitted to go in to see all & say their devotions, & nobody else: among whome the Chiefest were Mad^m Lumley (ye Lords mother) & her daughter, Mad^m Ploydon & her daughter, Mr Lewis Barlow out of Pembrocshire, &c., but the most famouse was the Lady Green (Don Carlo's mother) here were of o^rs (1) besides the 2. m^r Evans m^r Tasbourough & m^r Scarisbrick (who by advise made not his speech, tis hoped ye this privacie of y^r ffrindes in this Bell-mettel-Country will render them a repute of being wary and cautious not to give offence) m^r White also came the day after & goes away this morning, I hope to give him satisfaction. Perhaps the old man may stay till you come, for his Patrones go about the end of next weeke in Progress into Lancashire. The Boy frō Beaumares (m^r Ch. Ev. his nephew) is come here I expect to see you, that a course may be taken where to putt both boyes in schoole. I am in haste & can add no more but tham I am

June 26th
74.

Y^r very humble serv^{nt}
Hugh Owen.

L. — Brevis notitia de S. Beunoo.

St Beuno, to whom the Abbey of Clynog was dedicated, was the son of Hywgi ap Gwynlliw ap Glywis ap Tegid ap Cadell, a Prince or Lord of Glewisig, brother's son to S. Cadoc ap Gwynlliw, sometimes Bishop of Beneventum in Italy. He was by the motherside cosin german to Laudatus, first Abbot of Enlli, anglise Berdsey, and to Kentigerne, Bishop of Glasco in Scotland and Llanelwey in Wales. Beuno having raised to life, as the tradition goes, S. Winefrid, who was beheaded by one Caradoc, a Lord in Northwales, because she would not yeeld to his unchest desires, was greatly respected by King Cadwan, who gave him lands whereon to build a monestery. Cadwallon, Cadwan's son, gave him also lands called Gwareddoc, where beginning to build a church, a woman came to him to challenge the said lands. And Gweiddin, a cosin german of the King, gave him the township of Clynnoc Vawr. There Beuno built a church about the yeare 616, about which time Cadwan died. Some say Beuno recovered S. Winefride to life in the yeare 644, but that agreeth not with the truth of history.

(1) Nimirum Patres Societatis.

HYMNI, SEQUENTIÆ

aliaque carmina sacra

HACTENUS INEDITA.

Mirabitur forsā quispiam proferri a nobis farraginem quandam carminum sacrorum diversi admodum inter se generis atque propositi, quæque nullo certo consilio acervatim eduntur. Quod tamen ut præstaremus, ea nos movit ratio, quod cum in animo haberet vir eximius atque amicissimus Ulysses Chevalier in his *Analectis* edere *Repertorium* quoddam *hymnologicum*, sive catalogum carminum sacrorum, quæ adhuc typis mandata sunt, accuratissimum, nos egregio huic operi omnibusque, qui hujusmodi materiæ jucundum tribuunt studium, expectatissimo lapillum saltem pro modulo conferre cupivimus. Jam cum carmina circiter quinquaginta, quæ e codicibus manuscriptis hauseramus, cum laudato viro docto communicassemus, benigne respondit id nobis felicitatis accidisse ut illorum amplius quadraginta nondum in editis reperirentur, cum tamen ipse hujusmodi supra decem milia jam recensuisset et adnotasset.

Ut autem in iis proponendis omnis ordo non absit, ea in tres series distribuimus: illa igitur primo proferemus, quæ in honorem S. Mauritii sive aliorum sanctorum militum gloriøs Thebæ legionis sunt condita; tum quæ de S. Benedicto vel de omnibus clarissimi illius patriarchæ sanctis alumnis; postremo, quæ de aliis nonnullis sanctis. Quæ omnia duo tantum codices nobis suppeditarunt, nempe:

Codex Bruxellensis signatus 9786-90, exaratus seculo XV. Insignis iste codex, qui ad ecclesiam Belisianam (*Münsterbilsen*) pertinuisse videtur (1), est quasi corpus liturgicum de sanctis Thebæis; cui subjunctum est missale ad usum memoratæ ecclesiæ. Continet carmina de sanctis Thebæis omnino plurima, ut præter ea, quæ jam daturi sumus, alia etiam illic reperiantur, quæ jam in editis prostant. Sic fol. 23^r hymnus *Alma Christi quando fides....* (2); fol. 27^r sequentia *Pangat Syon dulce melos....* (3); fol. 38^r et 78^r sequentia *Majestati sacrosanctæ....* (4); fol 44^r sequentia *Sancti belli celebremus triumphum...* (5); fol. 1^r et 56^v hym-

(1) Vide *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, tom. II, p. 363. — (2) Daniel, *Thesaurus hymnologicus*, I, 282; IV, 189-90, et alibi. — (3) *Missale Gebennense* (1491), f° ccliiij^b; (1508), f° clxxxviiij^c; *Missale Lausannense* (1493). — (4) Daniel, II, 199, et alibi. — (5) Mone, *Lateinische Hymnen des Mittelalters*, III, 436-7. Cfr. Daniel, II, 57.

nus (1) *Salve Mauriti*....; fol. 69^r hymnus *Rex sempiternus lucis*... (2); fol. 80^r hymnus *Celum digne tripudiat*.... (3); fol. 80^v sequentia *Alludat latus ordo*.... (4); fol. 108^r hymnus *Deus tuorum militum*.... (5).

Codex alter est musei Bollandiani, apographum scilicet ex *MS^o Monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterciensis* seculo XVII exaratum collatumque cum exemplari. Continet *Kalendarium Sanctorum Ordinis S. Benedicti P. N.*, seculo XV extremo collectum et hactenus, quod sciamus, ineditum. Fastis siquidem præmittuntur tum longa quædam præfatio anonyma, quæ *epistola* dicitur, tum hymni nonnulli, quorum unus (*Salve abba monachorum*....) satis antiquus videtur, ceteri extremo seculo XV conscripti sunt, ut infra ex auctorum nominibus patebit.

Docet autem haud exigua hæc carminum e duobus tantum codicibus eruta copia, quot adhuc forte in bibliothecis lateant liturgica monumenta; quibus inquirendis atque edendis facilis simul ac seria opera tum demum impendi poterit, quando desideratum diu *Repertorium hymnologicum* ab egregio, quem laudabamus, viro in eruditorum manus datum fuerit.

ALB. PONCELET S. J.

I. DE SS. MARTYRIBUS THEBÆIS.

Officium et Missa de S. Mauritio (6).

[IN PRIMIS VESPERIS.]

ANT. In mundi tristicia
Modicum artati,
In celi letitia
Gaudent coronati.

* Cod. Brux.
9786-90,
f. 15^r.

[ANT.] * Martirum solemnna
Celebrent renati;
Martires in gloria
Regnent purpurati.

[ANT.] * Electorum spiritus
Sanguine probatur,
Et exceptus celitus
Cristo sociatur.

* f. 15^v

ANT. Major compensatio
Meritis sanctorum,
Dum datur in premio
Mansio celorum.

ANT. Botrus cipri conculcatur,

(1) Sub hoc *hymni* nomine veniunt fol. 56^v leonini versus septem editi in *Catal. codd. hag. bibl. reg. Brux.*, tom. II, p. 364; qui fol. 1^r nullo titulo præfixo exstant. — (2) *Brev. Coloniense* (circa 1470), f° 42^c. — (3) *Daniel*, I, 296; *Mone*, III, 539. His quidem in locis profertur velut de sancta Ursula et sociis; integrum edemus infra. — (4) *Missalia Andegavense* (1489); *Cluniacense* (1493), f^o cclxxj^b; *Eduense* (1493); *Rothomagense* (1495), etc. — (5) *Brev. Trajectense* (1503), pars estiv., f° 192^c. — (6) In hoc officio edendo, non secus ac in aliis infra proferendis missum fecimus quæcumque soluta oratione scripta erant, nisi quod subinde *versus* aliquot conservavimus, ne a responsorio suo rhythmico separarentur. Ubique etiam post antiphonas tum litteras compendiaras *e u o u a e*, tum psalmi indicationem negleximus. At contra supplevimus uncinisque inclusimus titulos sive rubricas, ubi deficiebant. ita ut proxime accederemus ad rationem, quam scriba observavit in officio *de Mauris*.

Novo musto debriatur;
Qui signatur Cristi cruce,
Coronatur Cristo duce.

YMNUS.

Cristum laudemus Dominum
Et Deum patrem luminum,
In quo triumphat celitus
Princeps et dux Mauritius.

Cum corona victorie
Ad thronum tendit glorie
Cum tot et tantis milibus
Veris Cristi martiribus.

Quanta salus celestium,
Quantus honor terrestrium
In Cristo triumphantium
Et milibus letantium.

Fermenta sacre fidei
Et amor cordis ignei
Dulcorant jam supplicia
Ingrata pio gratia.

O martires sanctissimi,
Celesti Deo proximi,
Qui vestris nunc in milibus
Regnatis in sublimibus,

* f. 16^r

* In virtute multiplici
Plebi favete supplici,
Et nos a malis omnibus
Vestris salvate precibus.

Prestet eterna Deitas
Manens et regnans Trinitas,
Ingenitus et Genitus
Et Spiritus paraclitus. Amen.

R. Princeps alme, dux invicte
Legionis benedictæ,
Nos custodi, nos tuere
Et nos tecum fac gaudere.
Y. Dux virtutis, dux salutis,
Da virtutem, da salutem.
Nos. — Gloria *etc.* — Nos.

AD MAGNIFICAT.

ANT. Ave, martir preciose,
Ave princeps gloriose
Legionis generose.
* O Mauriti, martir Christi, * f. 16^v
Fide mundum qui vicisti
Et coronam meruisti.
Fac nos tecum gratulari,
Legioni sociari
Et in Christo coronari.

AD COMPLETORIUM SUPER PSALMOS.

ANT. Christus amans passionem
Formam dedit legioni,
Et detestans ultionem
Obtulit se passioni.

ANT. O flores purpurei
Milites Thebei,
Vere testes fidei¹,
* Gloria trophei * f. 17^r
Facite nos provehi
Ante thronum Dei,
Quo luce siderei
Fruamur diei.

AD MATUTINUM.
INVITATORIUM.

In martirum victoria
Regem laudemus glorie,

¹ *cod.* feidei.

Cujus triumphant gracia
Et coronantur hodie.

IN SECUNDO NOCTURNO ².

IN PRIMO NOCTURNO.

ANT. De vagina gentium
Evocatur legio
Per edictum regium
Duce sub Mauritio.

ANT. Procedit sacra legio
Terribili collegio,
Virtutibus et viribus
Tremenda suis hostibus.

* f. 17^v [ANT.] * Ascendit Hierosolimam,
Culturam spondet optimam,
Et mente sumit alacri
Signum celestis luacri.

[ANT.] Firmatur fide plenius
A romano pontifice;
Jurat stare fidelius
Regi reiquepu**blice**.

* f. 19^r

[ANT.] Pellem commutans¹ Ethiops
Et pardus ponit varium;
Ditescit pauper et inops
In gratia celestium.

ANT. Transmittitur ad Gallias
Hinc legio cum Cesare;
Sed prophani vesanias
Prophanat voto dispare.

℞. Regis cultus castris proponitur;
Dei cultus regi preponitur,
* f. 18^r * Quia non dii, sed Deus colitur.
‡. Fortis ut mors dilectio, dura
sicut infernum emulatio.— Quia.

‡. No^lite timere eos qui cor-
pus occidunt, animam autem
non possunt occidere. — Dum.

* f. 19^v

℞. Sacri duces et egregii,
Viri fortes et eximii
Horrent scelus sacrilegii.
‡. Quos redemit Deus de manu
inimici et de regionibus congrega-
vit. — Horrent.

℞. Clamant Deum sanctorum milia
Et pro Deo ferunt martiria,
Ut sit Deus omnibus omⁿia.

* f. 20^r

‡. Currus Dei decem milibus
multiplex milia letantium : Do-
minus in eis. — Ut sit Deus.

* f. 18^v [℞.] * Furit Cesar ad necem impiam,
Sternit viros et cedit hostiam,
Servit nolens ad Dei gloriam.

℞. Telo ruens serpit anguis,
Dum sanctorum manat sanguis,
Causa cujus casus magni
Fuit veri sanguis agni.

‡. Cor regis in manu Domini:
ad quodcumque voluerit, inclina-
vit illud. — Servit. — Gloria *etc...*
— Servit.

‡. Vicerunt enim propter san-
guinem ^{*}agni et propter verbum
testimonii sui.— Causa cujus. —
Gloria *etc...* — Causa.

* f. 20^v

¹ an commutat ? — ² *cod. nocturna*.

IN TERTIO NOCTURNO.

Pietati. — Gloria *etc.* — Pietati.

ANT. Deo dilecti principes
Sue sortis participes
Turmas accendunt fortibus
Exemplis et sermonibus.

AD LAUDES.

ANT. * Commilitones optimi
Et adhlete fortissimi,
Hostem vincamus fortiter
Et prestemus viriliter.

ANT. Militum sub gladio
Martyres exultant ;
Mortis in ludibrio
Cladibus insultant.

ANT. Corroborentur animi,
Armentur fide pectora,
Et mente Deo proximi
Neci tradamus corpora „.

ANT. Cedit carnis palea
Gladio furenti,
Dum mundatur area
Mistici frumenti.

* f. 21^r * R. O quam beata legio,
Quam fervens in martyrio,
Dum per carnis compendium
Vitam captat perennium !
[V.] Regnum Dei vim patitur, et
violenti rapiunt illud. — Dum per
carnis.

ANT. Triticum, dum moritur,
Multum affert fructum,
Legio, dum ceditur,
Risu mutat luctum.

ANT. Alabastrum frangitur,
Funditur * ungentum.
Redolet, dum tonditur,
Fidei pigmentum.

* f. 23^r

* f. 21^v * R. De pressura gravis preli
Apotece fluunt celi,
Ut cum Christo vera vite
Dati morti dentur vite.
V. Inebriatur in celo gladius et
vindemiantur ¹ botri vinee terre.
— Ut cum.

[ANT.] In signum vere fidei
Rivi decurrunt rosei.
Gaudet in sanctis celitus
Unus et idem spiritus.

*Sequitur hymnus Alma Christi
quando fides, de quo supra
p. 353, n. 2.*

* f. 22^r * R. O Mauriti, dux beate,
Cujus virtus flagrat late,
Cujus odor ut ungenti,
Cujus sapor ut pigmenti,
Pietati nos divine
Tu commendes sine fine.
* f. 22^v V. Martis alme, ductor * bone,
Cum preclara legione.

* AD BENEDICTUS.

* f. 23^v

ANT. Christus suos jam victores,
Hujus mundi post labores,
Regnum transfert ad super-
num
Et coronat in eternum.

¹ *cod.* vindemiatur.

*Sequuntur horæ breves soluta ora-
tione conscriptæ.*

* f. 24^r

* IN SECUNDIS VESPERIS.

R. Grata passim per aperta
Florent flores, virent sarta,
Rose rubent, austro flante,
Cedunt celo messes tante.

Y. Levate oculos et videte regio-
nes quia albe sunt jam ad messem.
— Cedunt. — Gloria *etc.* — Cedunt.

AD MAGNIFICAT.

* f. 24^v ANT.

* O regalis legio
Regie collecta,
O celestis contio
Celitus electa.
Vestra nos precatio
Via ducat recta,
Ubi Dei visio
Radiat perfecta.

[SEQUENTIA.]

* f. 25^v

* Laudes Christo decantemus,
Et in Christo personemus
Martirum solempnia;
Qui vicerunt vim maligni,
Vivunt Deo Deo digni
Sacra per martiria.

Messis multa trituratur,
Et matura jam calcatur
Electorum vinea.
Decimati decimantur,
Ut probati conscribantur
In celesti linea.

Testes Dei
Quasi rei
Moriuntur;

Inseruntur
Sempiterno lumini.
Mors eorum
Mors sanctorum,
Gloriosa
Preciosa
In conspectu Domini.

Hic ingressus
Hic progressus;
Via justa
Sed angusta;
Per cruorem roseum
Christus ipsam
Revelavit
Suis istam
Commendavit
Per velamen carneum.

* f. 26^r

* Veri Christi milites
Christi terunt limites
Agni tincti sanguine;
Rubent frontis lumine
Christo consignati.
Plagis gaudent variis,
Colla flectunt gladiis;
Gazas fundant optimas,
Deo reddunt animas
Fide coronati.

O Mauriti, princeps alme,
Fulgens fulges instar palme
In conspectu glorie.
Exuperi, superasti
Mundi luxus et calcasti
Virtute constantie.

Super nivem, Candide,
Dealbaris candide
Lilii candore.
Victor vincit fortius,
Rubet innocentius
Roseo cruore.

* f. 26^v

Fermentum hic fidei
Amoris hinc * ignei
Estuat caminus.
Perferunt supplicia,
Quos amor per omnia
Penetrat divinus.

Hii sunt viri
Fide miri,
Viri fortes,
Quorum sortes
Regna tenent celica.
Gaudent ita
Vera vita,
Ut fideli
Deo celi
Nova canant cantica.

Qui se ipsos negaverunt
Et pro Christo pertulerunt
Tormenta fortissime,
Holocausta medullata
Fide multa concremata
Offerunt gratissime.

Reddunt vota
Mente tota
Corde mero
Deo vero
Perhenni cum júbilo;
Ubi Rachel,
Non jam Lya,
Non est Martha,
Sed Maria :
Dies sine nubilo.

Vos precamur, testes Dei,
Natos lucis et diei,
Decoratos gloria ;

* Ut nos ibi
Jam describi
Cum beatis
Faciatis

* f. 27^r

In Christi militia.
Amen. Amen. Amen.

Subjungitur cum rubrica Alia sequentia ut sequitur, carmen
Pangat Syon dulce melos, de
quo supra, p. 353, n. 3.

Officium breve de S. Mauritio.

* **Hore breves de inclito martirum duce sancto Mauritio.**

* f. 57vb

AD MATUTINUM.

Patris sapientia Jhesus ex divina
Te, Mauriti, miserat hora matutina
Partes ad occiduas, fieret ruina
De diis, quorum noscitur turpis officina.

†. Mauriti, dux militum,
Martir in aula Dei,
Apud Dei filium
Memor esto mei.

* **AD PRIMAS.**

* f. 58ra

Hora prima militum regulam docebas ;
Deum verum colere cunctos admonebas ;

Statutis stipendiis contentus manebas,
Et gravare neminem unquam tu volebas.

γ. Mauriti, dux.

AD TERCIAS.

Ter, o dux, ab impiis nosceris pulsatus,
Ut diis sacra redderes ; sed tu sic firmatus
In fide catholica steteras armatus,
Contra tela Sathane per omne tuum latus.

γ. Mauriti dux, ut supra.

AD SEXTAM.

* f. 58^b

* Seva trina fuerant militum sanctorum
Agmina, que steterant probitate morum.
Et ex eis neminem reperimus, quorum
Fides titubaverat metu tormentorum.

γ. Mauriti.

AD NONAM.

Hora nona venerat, cum sol occidentem
Petit : turma celica firmam tenens mentem
Percussorem sustinet gladium ferentem,
Celos querit cernere Jhesumque gaudentem.

γ. Mauriti.

AD VESPERAS.

Spoliata vespere dividunt letantes,
Et onusti redeunt invicem clamantes,
Sed tu, dux egregie, socios amantes
Habuisti. Juva nos ad te suspirantes.

γ. Mauriti dux.

AD COMPLETORIUM.

Hora completorii quies solet dari.
Tunc cum sanctis omnibus tibi jocundari
Christus dedit jugiter, nec labefactari
Potest tua gloria nunc nec minorari.

γ. Mauriti dux, ut supra.

De S. Mauritio (1).

* f. 40v	<p>* Omnes Mauritium precentur, Cuncti venerentur, Ut dentur post mortem Regna nobis in sortem Celestia.</p>	<p>Militum ipse Thebeorum Princeps est, virorum Sanctorum, qui toto Cuncta sprevere voto Terrestria.</p>
----------	--	--

Legibus Christi pro sanctissimis
 Martyres effecti,
 Regibus hii sunt a sevissimis
 Omnes interfecti.
 Sed mox ut enecti,
 Sunt vecti celorum
 Per manus angelorum
 Ad gaudia.

De eodem.

* O dux Mauriti, qui clarior ab oriente
 Nostras ad partes occiduas veneras,
 De quo lux fidei processit ad omnia mundi
 Climata, te laudo, te colo, te veneror.
 Se tibi preclara conjunxit turba Thebea.
 Xristo devota, fida Deo legio.
 Hostes, ut Cesar precepit Maximianus,
 De regno terre pellere debueras.
 Quique viris multis accinctus jussit : " Adoret
 Omnis bellator ydola, thurificet ;
 Et qui contempnet regis mandata, cruore
 Purpuret et saciet regia tecta suo „.
 Qui statuas statuit. Accurrunt undique leti,
 Congaudent juvenes, tangere sacra volunt.
 Multi thurificant verbum regale verentes,
 Jussio quos terret et facit esse reos.
 Cumque tuis sociis, Mauriti, surgis in illo
 Tempore : quosque mones, ydola despiciant.
 Quibus vallatus vacuos sine laude remittis
 Regis legatos consolidasque tuos.

* f. 67v

(1) Continuo post hunc hymnum rescriptus est idem fol. 40v et 41r, eodem tenore, nisi quod in antepenultimo versu perperam scriptum sit : *sunt vici*.

Regius inde furor sic arsit, ut hic moreretur
 Quisquis ex cunctis sorte foret decimus.
 Ad mortem quasi delicias sic quilibet horum
 Festinat, quo sit primus in hoc numero.
 Rursum legatos spernit, cui vivere sorte
 Contingit : hic rursus ense perit decimus.
 Cetera cum post hoc contempneret idola turba,
 Tota Deo martyr fit ea sacra cohors,
 Sicque relinquentes infecta negocia regis

* f. 68ra

* In fide Christi quisque manet stabilis.

Hinc, o dux magne, pro me, te queso, rogate
 Cum sociis ; tibi nam servio ¹ mente libens.
 Tu mihi pre multis sanctis extas specialis,
 Reynero (1) fragili ; tuque miserto mei.
 Quem peto commendes Christo Matrique Marie,
 Illius ut flatum regna Dei foveant,
 Nec stiga nec tenebras timeat, sed ad ethera scandat,
 Cum venerint fata mortis acerba nimis.

—
**Metrum instar hymnum - Sanctorum meritis - (2), vel quasi
 - Inventor rutili - (3).**

Multorum militum, dux bone, martirum,
 Mauriti, te cano, te modo veneror.
 Vicisti seculum, et qui in eo sunt ;
 Triumphas ergo meritis.

Ab ortu luminis veneras inclitus,
 Ut illuminares tenebras mentium :
 Perirent hominum vana colentium
 Tot dii cum sacris gentium.

Vir iste militum regulam tenuit,
 Baptista quam dedit ; hostes perterrituit,

¹ cod. servis.

(1) Est sane is idem qui *Legendam S. Mauricii* condidit, in hoc codice fol. 63^r-67^r exaratam, quique ibi etiam ad calcem se Reynero vocari pronuntiat. Vide *Catal. codd. hag. bibl. reg. Druz.*, tom. II, p. 368. — (2) Hymnus breviarii romani in communi plurimorum martyrum. Vide Wackernagel, *Das deutsche Kirchenlied*, tom. I, pp. 85 et 353. — (3) Hymni Aurelii Prudentii de novo lumine paschalis sabbathi atque de cereo paschali. Vide ibid., pp. 30 et 32.

Fidelis principi ; habens stipendium,

* Concussit ipse neminem.

* f. 68^b

Rennuit ydolis hostias aliquas

Offerre donaque ; socius maluit

Putari martirum Xristo fidelium,

Mori pro Xristo maluit.

Iniquus imperat Cesar, ut obeat

Ex ipsis decimus ; precipit satrapis,

Occidant milites, spoliant mortuos.

Sed Xristus eos suscipit.

Tu primicerius admones alios,

Contempnant idola, stabiles maneant ;

Pro fide militent, * mori non dubitent,

Intrabunt celi gaudia.

* f. 68^c

Invictus animus, martir egregius,

Nunc claret omnibus. Quis tibi similis ?

Hec dona celitus sunt data meritis,

Mauriti, tuis maximis.

—

Metrum aliud.

Salve, sancte martir Dei,

O Mauriti ; memor mei

Funde precem,

Ne in necem

Corruam vel crimina.

Ave, forma vite recte,

O Mauriti, my dilecte,

Tis cor mite.

Verba vite¹

Sunt paradisi flumina.

Nexus culpe tu recide,

O Mauriti, nunc me vide ;

Cor tu lava,

Ne qua prava

Conetur post perficere.

Causa subest te rogare,

O Mauriti, tu scis quare :

Non sum fortis

Et in portis

Mortis cogor sistere².

Tibi certe sum devotus,

O Mauriti, sis tu totus

Meus, oro,

Qui nunc ploro

Quod sum nimis aridus.

* Et tu, meus es patronus,

O Mauriti, quia bonus

Es tu multum :

Hinc ad cultum

Tis sum semper agilis.

* f. 68va

—

¹ *cod. dire.* — ² *cod. add.* vel gemere.

De S. Mauritio et sociis.

* f. 90^v   * **Incipit carmen saphicum in honore sancti Mauricii et
sociorum ejus.**

Concinat clerus jubilans in himnis,
Gaudeat cunctus populus triumphis,
Hoc die sacro legionis alme
Mauriciiue.

Hi viri..... veniunt ab ortu
Solis ; hiis sacrum tribuit lavacrum
Unda Jordanis, Hierusalemque
Presul inunxit.

Sic fidem docti veniunt ad urbem
Inclitam Romam ; capit hos benignus
Ipse romanus pius et pudicus
Presul honeste.

Is monet Xristo Domino fideles
Milites sese studeant in omni
Lege servare, neque cristianum
Ledere quemquam.

Suadet hoc tandem, titubare nolint,
Quo minus mortem timeant subire,
Exigat si res fideique poscat
Causa beate.

Jussit a Thebis Diocletianus
Hos viros pridem propere venire,
Nuncque collegam jubet ut sequantur
Maximianum.

Ille cum multo peragravit Alpes
Milite, et jussit, facerent ut omnes
Hostias divis, fugiatque nemo
Religionem.

* f. 91^r

* Hec ut audivit legio beata,
Preterit turbam properans Agaunum ;
Sed jubet Cesar, redeant ut ad se
Sacrificentque.

Abnuunt sancti scelus hoc nefandum.
Frendet hinc ira, decimumque quemque
Morte mulctari jubet imperator
Maximianus.

Tunc viri sancti Domino dederunt
 Corporum leti decimas suorum,
 Morte certantes sibi prelucrari
 Gaudia vite.

Convocat cunctos socios in unum
 Segregatos a populo infideli,
 Et ait princeps legionis hujus
 Mauricius sic :

* Gratulor vobis, socii, nec ullum
 Imperatorem potuisse metum
 Mortis afferre, voluisse nec vos
 Ledere quemquam.

Hactenus libris bene legimus nos
 Fortia exempla ; modo quos sequamur.
 Vidimus nosmet socios ad astra
 Tendere letos.

Nempe nunc illos hilares adesse
 Vultui Cristi video : sequamur
 Hos modo, fratres ; rogo pertimescat
 Nemo tyrannum. „

Deinde consensu legionis omnis
 Nunciis regis jubet, ut tyranno
 * Ocius dicant, cujus omnis est hic
 Nisus inanis :

* f. 91^v

“ Si Jhesu Cristi cupis interire
 Milites omnes, decimum ferire
 Non oportebat gladio, sed omnes
 Perde, necesse est. „

Nunciat regi. Jubet ille rursum,
 Ordo quem tradit decimum, necari.
 Occidunt multi, ceciditque tandem
 Mauritius tunc.

Ut revertantur, reliqui jubentur
 Milites : “ Quamquam sumus, imperator,
 Nunc tui, dicunt, tamen et ministri
 Omnipotentis.

Hujus edicto tua ni repugnent
 Jussa, nos morem gereremus illis.
 Nunc obaudire magis huic oportet
 Cuncta creanti.

Quodvis exerce genus, o tiranne
Seve, tormenti super¹ hanc catervam;
Neutiquam vinces modo sempiterna
Regna petentem „.

Audiens hæc rex jubet, ut satellites
Omnis accedat properans ad ipsos,
Milites Cristi perimatque cunctos
Agminis hujus.

Jussa crudeles peragunt ministri;
Nemini parcunt: fluitant ubique
Sanguinis rivi, bibit ipsa sanctum
Terra cruorem.

* f. 92^a

* Cristus e celso veniens Olympo
Cum suis sanctis animas suorum
Militum letus decorans coronis
Ducit ad astra.

Hinc Dei semper facie fruentes
Gratias reddunt hilares ei cum
Omnibus sanctis bene sempiterna
Luce beati.

Mauriti, te nos humiles precamur,
Teque, Thebee² legionis agmen:
Sis memor nostri, bene cum tibi sit,
Subveniendo.

Impetra nobis veniam, precamur,
Criminum, felix legio; tuosque
Supplices magnum³ cumulare fasces
Fac meritorum.

Prestet hoc nobis Deitas beata
Patris ac Nati pariterque sancti
Spiritus, cujus resonat in omni
Gloria mundo. — Amen.

—

Hymnus De SS. Martyribus Thebæis.

* f. 40^r

* Leta martyribus mente canamus
Thebeis proprium dulciter ymnum;
Quorum terrigenis festa revexit
Solis vinicoqui splendidus axis.

¹ *cod. sñ.* — ² *cod. thebei.* — ³ *an magnos?*

Nunc vites avidis musta columnis
Exudant ebria; sed pia nobis
In Christo solida vite rubentes
Hii dant melliflui gaudia botri.

Diri quos rabies seva tyranni
Discerpsit lacerans Maximiani,
Fedo bis decimis dente resectis,
Prelo nectareas subdidit uvas.

Hinc musti scaturit dulce fluentum;
Quo nos ut recrees, strenue princeps
Et dux milicie sancte, precamur,
Mauriti, miseros labe gravatos.

Nunc, felix legio, strenua mortis
Victrix, purpureo tincta cruore,
Nobis supplicibus flecte minantem
Nostris flagitiis iudicis iram.

Sit laus digna Patri, summa potestas
Sit Christo genito, sit quoque sancto
Virtus Spiritui, qui Deus unus
Regnat perpetuo cuncta gubernans. Amen.

—
Hymnus alter de eisdem.

* f. 40*

* Ave beatissima
Thebeorum victoria
Que sacratissimo
Mortis triumpho
Ecclesiam Christi
Late ditasti.

Sanctum Mauritium
Ducem clarissimum
Cum tribus milibus
Martirum et amplius
Ad celeste gaudium
Misit Agaunum.

Multa luminaria
Agminis prefulgida
Cum pio Cassio
Et Florentio

* f. 40v

* Ducibus preelectis
Bunna optinuit.

Agrippina sacrum
Agmen Gereonicum
Et venerabilem
Principem Victorem
Cum martyrum copiis
Troia suscepit.

Eya, pii martires,
Respicite supplices,
Ut nostris precibus
Obtineamus
Et culparum veniam
Et Christi gratiam.

Nunc beata Trinitas
Vota nostra dirigat,
Pater et Filius
Et Paraclitus;
In quibus est gaudium
Et virtus sanctorum. Amen.

De eisdem.* f. 41^r

* Ave clarissima sanctorum
 Turma Thebeorum,
 Quam morum honestas
 Ac divina majestas
 Venustavit.
 Normam vos militum servastis ;
 Rapinas vitastis ;
 Levastis egentes,
 Quos pressura merentes
 Contristavit.
 Ubi mos prelii poposcerat
 Fortes extitistis ¹.
 Cesar vos milites accierat,
 Statim paruistis.
 Vicistis malignum,
 Mortis pena quem dignum
 Cito stravit.

Iter fidelibus trivistis,
 Quo celum petistis ;
 Tempsistis obscena
 Carnis, Dei amena
 Jam cernitis.
 Mortem prolegistis
 Ferre quam injustis
 Deistis parere.
 Celi regnum hinc vere
 Percipitis.

* In cetu gregis jucundissimi
 Palma coronati,
 Assueri regis prestantissimi
 Dextre sociati,
 Nobis deputati
 Probatii tutores
 Contra canis timores
 Tricipitis.

Vestris nos precibus juvate,
 Veniam rogate ;
 Patrate donari
 Pravitati mundari
 A vitiis.
 Fac nos artissime salutis
 Vivere statutis,
 Acutis decerni
 Ne contingat Avernii
 Suppliciiis.
 Regibus celi preclarissimis
 Nos fac copulari,
 Gregibus cum prefulgidissimis
 Semper recreari,
 Deum contemplari,
 Levare passuris
 Atque frui mansuris
 Deliciis. Amen.

* f. 41^v*De eisdem.** f. 41^v

* Turba Cristi fidelium
 Veniat ad spectaculum :
 En Thebeorum legio
 Proponitur in medio.
 Hii testantur constantia
 Quod fides nostra solida,
 Pro qua superletissime
 Decreverunt occumbere.

Nec minis nec blandiciis
 Neque ullis suppliciis
 Separari ab aliquo
 Potuerunt a Domino.

Cristus horum hic vivere,
 Spesque future glorie ;
 Pro ipso quisquam perpeti
 Optat medullis animi.

¹ *cod.* extitistis.

Hiis fundum dedit fidei
 Jacobus frater Domini,
 Predicans ductu Spiritus
 In orientis partibus.

Per ipsum Xristum noscere
 Merentur et induere;
 Fide magis quam antea
 Urbs Thebea fit inclita.

Que perfida tam celebris
 Rebus ¹ portis ac populis,
 Fidelis quid ni dicior
 Clarior ac famosior ?

Quam fideles sunt incole
 Harum ², fit notum undique
 Per ³ Cristo adversarium
 Sevum Dyocletianum.

Missis hujus epistolis
 Singulis in provinciis,
 Ut Cristi sit negatio,
 Miser scribit pro nichilo.

Ad hec a Cristi populo
 Redditur nec responsio ;
 Nuntios mittunt vacuos,
 Fide plus firmant animos.

Ast imperans, ut veniant
 Romanisque subveniant,
 Rebelles fiant subditi
 Hiis, ad hoc sunt promptissimi.

Docti erant catholice :
 " Que Dei Deo reddite,
 Et Cesari que Cesaris
 In honestis et licitis „ .

* Hinc electa ex populo
 Clara militum legio,
 Velut Augusto subdita,
 Comparet in urbe Roma.

Non ut fidei detrahant⁴,
 Seu fidelibus noceant ;
 Sed uti justis Cesari
 In bellis sint presidii.

A Marcellino inclito
 Urbis Rome episcopo
 Monentur mori pocius
 Quam nocere fidelibus.

Dux ipsorum Mauritius,
 Signifer erat Candidus :
 Armis viri magnanimi
 Fideque constantissimi.

Hii cum commilitonibus
 Probant palam operibus,
 Quod mens horum firmissima
 In fide sit catholica.

Jussi ut libent ydolis
 Resistantque cristicolis,
 Segregant ab exercitu
 Se perfidorum ac ritu.

Maximiano Cesari
 College Dyocletiani
 Remandant cum constantia
 Se respuere ydola,

Nec posse cruciatibus
 Ad hoc flecti aliquibus,
 Ut, spreto Cristo Domino,
 Sacrificent diabolo.

Statim missis militibus,
 Singulis horum decimus
 Viva Cristi fit hostia
 Spiculatorum framea.

Prebentes prompti capita
 Cum ingenti leticia
 Contendunt pie mutuo,
 Quis prior cadat gladio.

¹ *cod. rob'* — ² *cod. horum.* — ³ *cod. pro.* — ⁴ *cod. detrahunt.*

Quantoque hoc fit crebrius,
Tanto gaudent uberius,
Ut Cristo hoc retribuunt,
Quod ab ipso acceperant.

En flammescit calidus
In tuis militibus
Ignis, quem terre mittere
Venisti tu, rex glorie.

Qui nullius astucia
Suasu penis sevitia
Valet in ipsis minui
Seu extinguere seu dirimi.

Id tua operatio,
Jhesu, nostra salvatio;
Unde laus honor gloria
Tibi sonet in secula.

Amen.

—
De eisdem.

* f. 42r

* *Votivis Cristum laudibus*
Attollamus attencius,
Colentes tirocinium
Tam inclitorum pugilum.

Ipse pro hiis piissime
Dignatus est occumbere;
Hinc magnam putant gloriam
Pro ipso dare animam.

Tinctis sanctorum vestibus
Ex confratrum sanguinibus,
Fit hiis major constantia
Fervoris inflammantia.

Exhortantes se mutuo
Interfactorum exemplo,
Fidem horum constantie
Inspiciunt pro codice.

Implesse vident opere
Quod legitur in codice,
Cum se dedere gladio
Pro Cristi beneplacito.

Hinc et arma proiciunt,
Neque ferro se muniunt;
Fit horum subterfugium
Ad divinum auxilium.

Cruor Cristi percalidus
In horum flagrat mentibus.
Hinc hiis magne delicie
Proprio tingi sanguine.

* f. 42v

* *Quod gliscunt, en percipiunt,*
Dum diram necem perferunt
Universi et singuli
Horum cohorte reperti.

Penis torti crudelibus,
Equorum trusi pedibus,
Rubro mittuntur pallio
Sponso rubro et candido.

O quanta jubilatio
Martirum in collegio
Pro adventu tot militum
Tam constantum, tam fortium.

Ipsi ineffabiliter
Exultant ac fideliter,
Quod morte Cristo placita
Hujus fruuntur gloria.

Cristo suam dant gloriam,
Asscribuntque victoriam,
Ex cujus dono gratie
Beati sunt perpetue.

Gaude, Victor decrepite,
Consors lucis ac glorie,
Qui constantia fidei
Meruisti hiis conjungi.

Ad lucrum tuum maximum
Venisti super cuneum
Parcientium spolia;
Quibus factus es hostia.

Quamvis venisti tardius,
Idem tamen denarius
Tibi datur cum ceteris
Militibus emeritis.

Maximiane pessime,
Luge, capillos extrahe :
En hic datus suspensio
Suspenderis perpetuo.

Eia, tyrones nobiles,
Eia, Thebei martires,
Velitis intercedere
Pro pace matris unice.

Ach! ejus reformatio
Vestro fiat presidio,
Ut tam mater quam filii
Resultent laude Domini.

Orate et pro omnibus
Vos pie venerantibus,
Quorum vita hic integra
Bellum est et milicia;

Ut, triumphatis hostibus
Tam sevis, tam fallacibus,
Conjuncti vestro cetui
Proclament ¹ mente hylari:

Honor potestas claritas
Tibi sit, summa Trinitas,
Et hoc nunc temporaliter
Et post hoc eternaliter.

—
De eisdem.

* O quam splendifera lampade matrem
Lustras ecclesiam, turba Thebea ²,
In qua precipue dux legionis
Fulget Mauritius, nobilis heros.

* f. 42^v

Ut vos Cesarea jussa ciere,
Prompti corripitis arma parendo ;
Junctis agminibus Marte secundo,
Augusti cupitis jura tueri.

Lorica clipeo membra teguntur,
Enses ne feriant hostis acerbi;
* Sed longe melius pectora munit
Fervens atque fides inviolata.

* f. 43^r

Vanis numinibus Cesar honores
Divinos voluit thuraque ferri.
Cui Xristo placita turba rebellat,
Vitam non metuens perdere carnis.

Mandat precipiti fervidus ira
Ex vobis decimum Cesar iniquus
Percelli gladio, flectere cetros
Quo posset citius ad sua vota.

¹ *cod.* proclamant. — ² *cod.* Thebee.

Sed petre stabili contio juncta,
 Astant intrepidi mente benigna,
 Mortem pro Domino ferre parati
 Quam complere feri ¹ jussa tyranni.

Ardet preterea Cesar acerbis
 Pulsatus furiis perdere totum
 Agmen cum capite cede cruenta,
 Mandans militibus jussa facescant ².

In saltu veluti fetibus ursa
 Raptis atra fremit, atque lupi ceu
 Agnos innocuos dente lacescunt;
 Sic Xristi jugulat impius agmen.

Certatim gladiis viscera nudant,
 Nec volvunt tacito pectore questus;

* f. 43v

* Armis sed positis, more bidentum
 Ceduntur ³, proprio sanguine tincti.

Terris exuvias fonte rigatas
 Linquunt sanguineo; sorte beata
 Conscendunt anime regna polorum
 Turmis angelicis consociate.

Que vox expediet singula fando
 Que ⁴ tu martyribus munera prestas?
 Propter supplicia parva coronas
 Sumunt innumera luce micantes.

Nobis presidium ferte, Thebei,
 Ut virtutis iter tramite recto
 Carpentem jugiter, suscipiamus
 Post vitam fluidam gaudia celi.

Hoc fer, Cunctipotens, munere divo
 Natum per proprium, Pneumate sacro,
 Qui tecum moderans cuncta creata
 Factis distribuit premia justa.

Amen.

---

¹ *cod. ferū.* — ² *cod. fatescant.* — ³ *cod. add. populo, punctis deletum.* — ⁴ *cod. qu.*

*De eisdem.***Incipiunt rigmata prose seu versus de eisdem sanctis.**

Sub hac rubrica legitur fol. 55vb-56rb, post fragmentum passionis SS. Martyrum Thebæorum (fol. 45^r-55^v), carmen quoddam, quod strophis undecim constat ex officio S. Mauritii et sociorum supra edito desumptis. Harum hæc est series :

1. Ave martyr ... (<i>vide p. 355^b</i>)	7. Qui seipsos ... (<i>ibid.</i>)
2. Princeps alme ... (<i>ibid.</i>) (1)	8. Reddunt vota ... (<i>p. 359^b</i>)
3. O Mauriti, dux ... (<i>p. 357^a</i>) (2)	9. Vos precamur ... (<i>ibid.</i>)
4. O Mauriti, princeps ... (<i>p. 358^b</i>)	10. O flores purpurei ... (<i>p. 355^b</i>)
5. Super nivem ... (<i>ibid.</i>) (3)	11. O regalis legio ... (<i>p. 358^a</i>)
6. Hi sunt viri ... (<i>p. 359^a</i>)	

*De eisdem.***Aliud (4) metrum sicut sequentia de sancto Paulo (5).*** f. 68va

* O felix legio,
Que sursum regio
Resplendes diademate,
Vide me miserum
Supplicem famulum
Carentem mentis scemate ¹.

Radicem veneris
Et omnis sceleris
Tuis depelle precibus,
Et mala cordium :
Tot mentis sordium
Sum plenus culpe fecibus.

Assiste supplicis
Nequaquam duplicis
Sensus et cordis sinulo.
Sis tutor corpori,
Sis custos animi,
Et miserere parvulo.

Per tuam gloriam
Conquiram gratiam
Dei, patris piissimi.
Sim mihi nocior,
Christo devocior
* Nato Patris altissimi.

* f. 65vb

Regentem singula
Cunctaque secula

¹ *Cod. add. vel virtutum sine scemate, et ad ultim. v. id est honore vel dignitate.*

(1) Hoc ordine leguntur versus : *Princeps ... Legionis ... Dux ... Da ... Nos ... Et nos ...* — (2) Versus item ita propositi sunt : *O Mauriti ... Cujus ... Cujus ... Martir ... Pietati ... Tu ...* — (3) Secundus versus hoc loco sic exhibetur : *Candidaris candide*. — (4) Subjicitur nempe carmen illud carmini de S. Mauritio *Salve, sancte martyr Dei* (cfr. supra, p. 363). — (5) Quænam sit illa sequentia, definire nequimus. Nullam enim repperimus, quæ hoc metro confecta sit. Aliquatenus accedit, non tamen proxime, sequentia : *Doctori gentium* (Kehrein, *Lateinische Sequenzen des Mittelalters*, p. 281-2).

Depreceris intentius;
Effundo lacrimas;
Oro, ne Satanas
In me fremat licentius.

Orantem Dominus
Audiet cominus,
Cum tu pro me rogaveris.
Nam multis cicius
Is est propitius:
Quapropter mihi faveris.

Rēdemptor omnium
Bonorum hominum
Rogo¹ . . . . .
Per te suscipiat
Et gratas habeat
Has preces atque lacrimas.

Et scis quod egeo,
Qui mala sencio
Tam multa sine numero.
Ergo ne differas,
Sed mihi conferas
Opem, ut dicam gratias.

In diva facie
Cum mentis acie
Contemplaris feliciter.
Ego criminibus
Et passionibus
Defedor multipliciter.

Nisi² porrigere
Dignetur manum Dominus.
Si tu rogaveris,
Si mihi faveris,
Miserebitur cicius.

Ergo tu venias
Sic, ut subvenias;
Conquiram gratiam:
Quam si meruero,
Nichil non potero:
Nam bona queque faciam.

Reorum timeo
Penam, que nimio
Torquet eos supplicio;
Cum ego moriar,
Rogo ne socier
Dampnatis in iudicio.

O felix anima,
Que tunc solamina
Persentiet interius.
Mauriti, venias,
Angorem³ lenias,
Ne quid fiat deterius.

**Doctor anglicus Joannes
Houden de passione item.**

Hoc testatur Thebea legio,
Decimata cadens sub gladio,
Gloriosi globi rosario
Roseatur rex ortus lylio.

* f. 68^{vc}

* Non possum surgere

De eisdem.

*Post officium et missam SS. Gereonis et Victoris exhibet codex
fol. 80^r versus hos duos:*

Adde fidem, fuit hic pridem fusus cruor idem.
Ad lapidem si dem, me male punit idem.

¹ *Locus lacunosus videtur.* — ² *cod. nō.* — ³ *cod. angore.*

Vacuum remansit ante hasce lineas spatium, quo loco sane scribæ in animo erat scripto mandare ubinam hoc carmen vel lapidi insculptum vel descriptum esset. Sequitur continuo carmen de Thebæis Cælum digne tripudiat, quod, ut superius notavimus, de S. Ursula et sociabus martyribus passim canitur. At cum hoc nostrum et pluribus constet strophis, septem nempe, altero quinque tantum exhibente, et nonnulla Thebæis propria attingat, de integro edendum esse sumus arbitrati. Fatendum tamen longe deteriores esse in locis utrique communibus nostri carminis lectiones; ex quibus nonnisi errores apertos, altero adhibito hymno, emendavimus.

Celum digne tripudiat,
Terra triumphis intonat,
Martyrum pro solempniis
Hiis orbis totus rutilat.

Ducitur turba nobilis
Celi ¹ auleis rutilis;
Hoste devicto preliis ²
Supernis dives spoliis.

Imperatoris bravia
Mox referuntur obvia;
Sic poli capitolia ³
Astra scandit purpurea.

O victrix semper legio,
Consors virtus est ⁴ omnium,
<Idem> ⁵ cunctis est ⁶ prelium,
Consors cunctis victoria.

O <quam> ⁷ preclara dueila
Totis seculis consona
Vota; mortis spontanea
Vite reddunt commertia.

Ave, martir egregie,
Mauriti princeps inclite.
Ave, Victor, dignissime
Cohortis ductor optime.

Salve, testis dulcissime,
Exuperi piissime,
Salve, comes et legio,
Salvete, cosmi lumina.

Oramus, vestris precibus
Culpis mundemur omnibus,
Jungamur piis cetibus,
Agni sequamur choreas.

Amen.

Sequitur continuo antiphona quædam soluta oratione conscripta, tum versus (f. 80^v) duobus carminibus constans, tum collecta. Carmina autem sunt hæc:

¶ O bone Mauriti, nos vere jungito viti,
In qua tu flores sociique tui quasi flores.

Tum venit sequentia Alludat letus ordo psallens, de qua supra p. 353, hac præmissa rubrica, quam exscribere dignum ducimus:

Sequentia hec de sancto Mauricio cum sociis suis scripta est cum suis notulis ex vetustissimo quodam codice, quem milites post

¹ cod. celis. — ² cod. prediis. — ³ cod. capitalia. — ⁴ (v. e.) cod. virtutis. — ⁵ supplet. ex Mone, l. c. — ⁶ cod. est' — ⁷ supplet. ex conj.

expugnatam urbem Hierusalem inter spolia in Ciprum insulam adven-
xerunt, indeque per Matheum quandam in Brabantiam usque per-
latus est. Nota.

—
De eisdem.

* f. 96 ^{ra}	<p>* Cives Dyoclesiani Hostis sacre fidey Vi turbantur Heliani Amandi et Campasey. Ut defenset, vocat fortem Rex cultorem ydolorum Maximianum in consortem Tam regnorum quam laborum. Is occasu ¹, hic in ortu Moliuntur exstirpare Cristi fidem pene tortu Et rebelles expungere.</p>	<p>Decimati sunt parati Regis bella gerere, Plus parati mortem pati Quam fidem deserere. Cesar jubet iterato Sanctos Cristi decimari, Plus libare recusato, Omnes ense trucidari ². Nec secundo decimati Regi cedunt plus quam pridem; Hinc sunt omnes neci dati Confitentes Cristi fidem.</p>
* f. 96 ^{rb}	<p>Advocatur Thebeorum Cristiana legio, * Ope quorum Romanorum Defensetur regio. Docet vitas ensi dare Papa Marcellius ante Quam susceptam violare Fidem legi sacrosancte. Vanis jurant diis prophani, Quod a cunctis persecuendi Sint ad mortem Cristiani Et rebelles supprimendi. Rex remandat ad libandum Cum sociis Mauritium; Qui spernentes hoc nephandum, Astruunt flagitium. Rex despectus, diis contemptis, Jubet denum interire, Ut per metum in peremptis Discat agmen obedire.</p>	<p>* Super cesos epulatur Fessus truculentus licitor, Tante cedis sciscitatur Que sit causa senex Victor. Data causa, suspiravit; Mox de fide queritur, Cumque Cristum invocavit, Ensibus conteritur. Insequuntur Gereonis Agmen facti nescium. Truncant caput cum octonis In Verona Cassium. Agrippine Gereonis Sanctum agmen reperitur; An sit comes legionis De fideque requiritur ³. Has dum ortu fide mente Primis pares invenerunt, Nullo prorsus resistente, Decollantes peremerunt.</p>

* f. 96^{v.1}

¹ *cod.* occasio. — ² *cod.* trucidare. — ³ *cod.* requiritur.

Per campestre Colonorum
 Sacra funera trahuntur
 Gereonis sociorum,
 Et in puteum merguntur.

Bis XXX cum ter centum
 De Maurorum subiere
 Mortis agmine tormentum
 In pugna fidei vere.

Sanctus Victor cum trecentis
 Et XXX Cristi fidem

* Confitentur prope Zanctis : * f. 96^b
 Perimuntur hinc ibidem.

Artus sacri dimerguntur
 In paludis aquea,
 Prece quorum dissolvuntur
 Peccatorum laquea. — Amen.

—
De eisdem.

* f. 108^v

* Christo laudes exsolvamus,
 Et devote recolamus
 Christi beneficia.
 Nichil deest in effectum,
 Cum abundat in affectu
 Laudum dives hostia.

Omnes ergo gratulemur
 Et presentis veneremur
 Diei solemniam,
 Quam Thebee legionis,
 Victis penis passionis,
 Consecrant martiria.

O quam dulcis spes piorum,
 O quam felix <sors>¹ sanctorum,
 O quam vita melior!
 Auro gemmis ornamentis,
 Cunctis mundi blandimentis
 Longe preciosior.

Hoc beata legio
 Sub duce Mauritio
 Sua morte docuit :
 Argumentum utile,
 Exemplum laudabile,
 Quod morti non defuit.

Maximiani Cesaris
 Egressa * sententia
 Proponit militibus
 Feda sacrificia.

Ergo sacris sculptilium
 Polluuntur miseri :
 Thura ponunt, supplicant
 Saxo ligno lateri.

Sed declinant a mandatis
 Execrande potestatis
 Summi regis acies.
 Ad Agaunum fit secessus,
 Ubi grata se recessus
 Obtulit planicies.

Audit Cesar legionem
 Pretergressam sanxionem
 Decretalis regii.
 Temptat mentes immutare;
 Sed non norant fluctuare
 Firmitatis filii.

Et, contempto verbo regis,
 Decimatur sancti gregis
 Tam lata possessio.
 Penas tulit seve mortis,

* f. 109^r

¹ *supplet. ex conj.*

	Quem invenit dire sortis Facta revolutio.	Victor vie * lege ductus, Audit voces, sed non luctus, Ubi luctus ratio. Invitatur, sed professus Christi nomen, est ingressus Mortem pro convivio.	* f. 110 ^r
* f. 109 ^v	* Revocantur iterum Ad ministrum scelerum Ad regem nequicie Celestis milicie Castra beatissima. Sed mandatum spernitur Et statim recurritur Ad prius flagicium ; Rursus sentit gladium Legionis decima. Revocantur, nec vincuntur; Sed, quo magis impelluntur, Majori stant pondere. Ergo cunctos mors involvit; Sed, ut verum loquar, solvit Ut vinctos de carcere.	O beate legionis Venerandi principes, O felicitis passionis Electi participes, Exaudite supplices Impetrate veniam. Prosit nobis speciali Quam vos laude colimus, Quam affectu speciali Nos vobis subicimus, Et nunc per vos petimus Sempiternam gloriam. Amen.	
	Gens, peracto scelere, In sanctorum funere, Ut potens in opere Celebrat convivium. O quis locus epulis, Dum strages in oculis? Dum sanguis in poculis, Quid vel quale gaudium?	<i>Sequitur collecta quædam, tum hi versiculi :</i> O Mauriti, martir alme, Cum preclaris sociis Nos ascribe tue palme Solutos a viciis.	

—
De S. Martyre Victore.

* f. 81 ^v	* In octava Victoris, Gereonis ac aliorum responsorium quod observatur in ecclesia Xan- tensi.	Victoris victoria. Ab externe regionis Finibus et Pharaonis Urbe Dei gratia Hunc patronum destinavit, Hunc thesaurum commendavit Nobis ad solacia.	
* f. 82 ^r	Psallat plebs et cleri ordo, Psallat plectro decacordo * Cordis cum leticia. Cristo regi laus cantetur, Cristi militis laudetur	Quem sacra cum legione	

Cristus benedictione
Prevenit dulcedinis ;
Fide firma, spe sincera,
Firmans caritate¹ vera
Turrim fortitudinis.

Hic virtute trina fultus
Summe Trinitatis cultus
Inardescens studio,
Victor trinum² hostem stravit,
Mundum sprevit, se negavit,
Carnem necans vicio.

Bonum certamen certavit,
Cursum bene consummavit,
In hoc vite³ stadio² ;
Quem decorat laureatum,
Quem honorat nunc donatum
Cristus vite bravio.

Hic fert Moysi figuram,
Dum per passionem duram
Rubrum mare transiit ;
Rubrum mare passionis
Ob terram promissionis
Israel dux subiit.

Hic fert Josue ducatum,
Ducens agmen Deo gratum
Bellatores strenuos ;
Quos voto et vita pari
Gaudet sibi sociari
Constantes innocuos.

Hic Goliath superavit
Imitator veri David
In funda et lapide :
Lapis firma fides Dei,
Quo feritur Philistei
Frons bachantis rabide.

Iste tutus Machabeus,
Hic adletha pro te, Deus,
* Letum lete pertulit,
Dum prophani jusso regis
Testamentum tue legis
Corde ore pertulit.

Bibens torrentem in via,
In celesti ierarchia
Caput exaltavit dya
Coronatum gloria ;
Cujus colit nunc sacratum
Corpus sibi commendatum,
Nutu divino translatus,
Xanctensis ecclesia.

Victor sancte, servos serva ;
Vires hostium enerva ;
Fac, ut hec tua caterva
Tuta sorte a proterva
Tuis vacet laudibus.
Jhesu, summe Patris nate,
Merito Victoris a te
Nobis detur ut beate
Coram sacra majestate
Fruamur celestibus.

Amen.

De eodem (1).

* R. Incola celestis, Domini fortissime testis,
Victor sancte, tuis famulis pete dona salutis.

¹ *cod.* caritatis. — ² *cod.* trin' — ³ *cod.* studio.

(1) Post officium de SS. Thebæis, maxime de S. Gereone (fol. 83r-87v), spatium interim vacuo relicto, occurrunt sine titulo quæ hic proponuntur.

Ÿ. Morbos tolle, famem remove, peccata repelle.
Gloria laus Deo sit Patri, quoque Filio caro,
Et decus imperium sit Pneumati sancto per evum.

ANT. Inclite martir, ave ; clarum, venerabile, suave
Non solum nomen Victoris habens, sed et omen
Qui non vincendo vim vi, sed vim paciando
Hostem vicisti, passus pro nomine Christi.
Suscipe servorum clementer vota tuorum.

Ÿ. Letetur in celis Thebeorum turba fidelis,
Et Victor cum sociis exultet martir sublimis.

Carmen Zanctis datum.

Victor miles sanctissimus
Effulsit in ecclesia,
Ut homo leo vitulus
Et volans avis regia.
Claruit in pugna miles nimis iste beata,
Jamque de vultu fungitur absque metu.

Repetitio.

O pater amantissime
O Victor miles inclite,
In via fer auxilium :
Nam vana salus hominum.
Verba tui famuli felice triumpho
Sume preces ¹ populi, quas dabit ipse tibi.

O homo pius, paciens,
Mansuetus et intelligens,
Amabilis comilitibus,
Confortans hos virtutibus :
Hunc Dominus pugilem ² reperit cunctis vigilantem.
Quemque super populum statuit ipse suum.
O pater.

Hic audax leo restitit
Tirannorum suppliciis,
Nisibus quibus potuit,
Mundi carnisque viciis.

¹ *cod.* prece. — ² *cod.* pugilom.

Atque manu¹ forti percussit et ore Goliam,

* Fiat ut a Domino magna salus populo.

* f. 88^r

<O pater.>²

Elyazar ut vitulum,
Sic hic libavit proprium
Per mortem et martirium
Corpus in sacrificium.

Et quia fortis erat Josue bellando secutus,
Cum Domino tutus nunc sine fine manet.

<O pater.>

O avis visu limphidus,
Superna vidit clarius;
Ad alta volans avidus,
Celum cepit quantocius.

Gloria sit Domino, famuli felice triumpho.
Hostis, quem vicit, perniciosus erat.

O pater.

In elevatione ejusdem.

* f. 88va

* Quem tedebit mira gesta
Et Victoris . . . . festa
Cantilena promere?
Que honesta, non molesta
Nequit satis ulla testa
Carmen plenum canere.

Hinc cantemus
Et laudemus
Brevi jubilamine:
Nam videmus,
Non egemus
Tropico dictamine.

Vivat solum iste sanctus:
Non est dictor quisquam tantus
Potens diem scribere
Quem viderunt, que fuerunt
Hic inaudita milia
Gressa Troyam libere.

Defert corpus ejus dignum,
* Celum ante fit benignum
Cataractis sedatis³,
Johannes dux clarissimus
De Clivis potentissimus
Cum tribus ejus natis.

Tam grandem multitudinem
Et rei pulcritudinem
Nemo non miratur;
Ut divina, non humana
Pro doctrina cunctis plana
Undique comprobatur.

Creditu difficilia
Que fecit mirabilia
Demonas propellendo;
Nec ullum egrum deserit,
Quoscumque morbus leserit
Sanator⁴ remittendo.

* f. 88vb

¹ cod. intimi. — ² supplet. — ³ cod. add. alias seratis. — ⁴ forsitan corrigendum sanatos.

Hic annus fert millesimus
 * f. 89ra * Quater una centesimus
 Sexagesimus quartus,
 Augusti lune bis denus
 Dies et Bernardi plenus
 Post tantus iste partus.

Ultima repetitio.

Et canamus : Victor, ave

In eterna gloria :
 Tuum nomen est suave
 Victor a victoria.

In vulgari.

En synghen : Victor, syt gegruyt
 In der ewigher glorien :
 Want dyn naem die is soe zuyt
 Victor van victorien.

De eadem.

* f. 89ra * Jure quidem predecorum
 Diem illum posterorum
 Stilus det memorie
 Quo defertur sanctus Victor (1).
 . . . . .
 . . . . .

O diem hunc pulcherrimum,
 Solempnem in condensis
 Excelsis et uberrimum
 Preconiis immensis.

Qui bis denus in augusto,
 Annuente Deo justo,

* f. 89rb * Clarus tunc enituit
 Anno quater C milleno
 Quartoque et sexageno,
 Clerus ut instituit.

Dies ille jubileus,
 Quo contritus quivis reus
 Sumpsit indulgentiam:
 Hinc potentum atque cleri
 Xanclis erat intueri
 Vulgique frequentiam.

Tunc Francorum clarum genus
 Hic de Clivis dux serenus
 Rutilans apparuit ;
 Clara venustate ejus
 Clarus dies festi hujus
 Clarior apparuit.

Sic ducissa de ducali
 Inclita burgundiali
 Prodiens origine,
 Diem colens hunc divinum
 Fulsit hic ut matutinum
 Sidus in caligine.

Quorum nati tres majores
 Tres fuerunt portitores
 Nostri primicerii,
 Patre quidem precedente
 * Primum locumque supplente * f. 89va
 Tanti ministerii.

Isti sane tres venusti
 Evo jam tunc non vetusti,
 Pocius tenelluli,
 Deportati deportabant,

(1) Lacunosus videtur locus ; nam præterquam quod rhythmus perfectus non videtur, majus solito spatium hanc inter et sequentem strophën intercedit in codice.

Clari clarumque tractabant
Duces tunc novelluli.

Mox ut archam amplexantur,
Duces ipsos comitantur
Comites ingenui,
Hinc insignes, hinc barones,
Milites atque tirones
Numero non tenui.

Porro clerus reverenter
Precedebat et decenter
Congruis ordinibus,
Mente prorsus devotisans,
Sed et digne solempnisans
Tubis et carminibus.

Troye vero plebs vulgaris
Martiri peculiaris
Gressu individua
Defensabat a pressura
Vulgi clerum sua cura
Forti et assidua.

* De mandato concurrentum
Data quinquaginta centum
Erat plabanatum,
Ubi pastor et patronus
Civis erat et colonus
Diversorum statuum.

Erat visu tunc vagari
Et castrorum speculari
Forcium spectacula;
Cetus quorum feminarum,
Vultus cultus mores quarum
Erant absque macula.

Sanctum Dei sic deduxit
Turba ferme que confluit
Trecentorum milium,

Juxta morem et decretum
Pulchre nimis ad consuetum
Montis supercilium.

O festivum phase tale
Nusquam reperitur quale
In sacris¹ codicibus;
Nostra sed nec vidit etas,
Siquidem excedit metas
Modis multiplicibus.

Eya, Xanctis, jocunderis,
Illustrari quod mereris
* Tam preclaro lumine;
Amplexare sacrum funus,
A remotis tibi munus
Missum Dei numine.

In te cubans, sacra polis,
Victor lucet instar solis
Signis choruscantibus,
Dans obsessis libertatem,
Mortem morbis, sanitatem
Multis infirmantibus.

O solamen in tormentis,
O tutamen nostre gentis,
Decus et leticia,
Te rogamus vehementer:
Mala pelle diligenter,
Morbos atque vicia.

Tu vas auri solidatum,
Cunctis gemmis adornatum,
Radians ut facula;
Quo resplendent longe nota
Tibi, martir, jam devota
Troye tabernacula.

Sub vexillis sancte crucis
Morte pressis dive lucis

* f. 90^a

* f. 89vb

¹ *cod. sacres.*

Stola jam indueris.
Hinc precamur voce pari,

* Fac nos tecum illustrari
Lumine quo frueris.

* f. 90^b

Officium de SS. Martyribus Mauris.

* f. 99^r* **De Mauris.**

Ut qui sponte tradidere
Se pro Cristi nomine.
Quorum. — Gloria etc. — Quorum.

IN PRIMIS VESPERIS.

ANT. *Habitator Deus celi
Respicit humilia.
Dum submittit se fidei
Jugo Cristi Mauria.*

YMNUS.

* Gaude tellus fructuosa
Natis, Mauritania,
Quorum morte preciosa,
Que fit in Colonia,
Spatiosa gloriosa
Celi gaudet regia.

* f. 100^r

[ANT.] *Cujus nati dum vocantur
A rege perfidie,
A virtute confirmantur
Divine clementie.*

De longinquo qui venerunt,
Et pro Christi nomine
Dimicantes perstiterunt
Fortes in certamine,
Rubricarunt et sanxerunt
Hanc effuso sanguine.

* f. 99^v [ANT.] *Sua Deo, sua * regi
Dant in mundi prelio :
Sic utrique parent legi.
Deo sit laudatio.*

Passi simul hii tercentum
Sexaginta socii
Dant Colonis supplementum
Presentis auxilii,
Et salutis incrementum
In die judicii.

[ANT.] *Benedixit Deus natis,
Cui ferventi spiritu
Servierunt feritatis
Nullo moti fremitu.*

Nulli tantum meruerunt
In hoc mundi prelio,
Ut qui semet impenderunt.
O fidelis contio,
Fido tuis, qui te querunt,
Asta patrocinio.

[R.] *Mauri sancti perstitero
Fortes in certamine,
Suasque dealbavere
Stolas agni sanguine.
Quorum, Criste, nos tuere
Fideli precamine.*

Honor Patri sit et Nato,
Laus cum sancto Spiritu,
Qui purgatos a peccato

[Y.] *Nulli tantum meruere
Mortis in examine,*

In extremo transitu
Claudat fine nos beato
Maurorum intuitu. — Amen.

Maurorum memoria,
Quorum floret consecrata
Cruore Colonia,
Aula celi decorata
Perhenni leticia;
Prece quorum adoptata
Consequamur gaudia.

AD MAGNIFICAT.

ANT. O beata, Deo grata

SUPER NUNC DIMITTIS.

ANT. * Princeps Maurorum Gregori, cum sociorum
Agmine sanctorum, pete nobis regna polorum.

* f. 100^r

[AD MATUTINUM.]

INVITATORIUM.

Adoremus celi Deum,
Qui Mauris insignibus

Gloriosum dat tropheum
Pro fide certantibus.

IN PRIMO NOCTURNO.

[ANT.] Rex mittendo manus simulat se Maximianus
Facturum pacem ritum tollendo rapacem.

[ANT.] Intentum vero fuit hujus corde severo,
Deleat ut nomen Christi sibi triste per omen.

[ANT.] Ardua consilia fera vis, humana sophia.
Dum male * bachantur in Cristum, nil operantur.

* f. 101^r

[R.] Mauri cives Africani
De suo consilio
Vocantur Maximiani
Cesaris imperio.

[R.] Mauri nuper baptizati
Romam tendunt propere,
Ubi fide confirmati.
Ampliori federe,

[V.] Christiani et pagani
Jussu parent regio.
Vocantur.

[V.] Sunt parati mortem pati
Quam fidem relinquere.
Ubi.

[R.] Qualiter sit Kristiano ¹
Fidei religio
Observanda sub pagano
* Truce, duce previo,
[V.] Placet plano, patet sano
Papali consilio.
Observanda.

* f. 101^v

¹ *cod.* Kristianis.

IN SECUNDO NOCTURNO.

ANT. Corpora sternuntur, anime numquam moriuntur.
Quo magis artatur, fidei tenor amplificatur.

[ANT.] Thebe Thebeos Eoos destinat eos,
Et Mauros lavacro dat tinctos Affrica sacro.

[ANT.] Hij baptizati Romeque fide solidati
Sunt adversa pati pro Cristo queque parati.

<p>[R.] Quo consulto, decrevere Cesari miliciam Contra hostes exercere, * f. 102^r * Cristo innocentiam :</p>	<p>[R.] Aquilarum dum sequuntur Signa pro re publica, Sub armis non secernuntur A fide catholica ;</p>
<p>[V.] Sic sincere juste mere Viam tenent regiam. Cristo.</p>	<p>[V.] Amplectuntur et loquuntur Ea que sunt celica. Sub.</p>

[R.] Consummatur ut beati
Passio Mauricii,
Agrippine congregati
Martires egregii
[V.] Attemptati, decimati
Cadunt ictu gladii.
Agrippine.

IN TERCIO NOCTURNO.

* f. 102^v ANT. Mauricii legio, que constans flamine dio
* Permanet in Rodano, patitur sub Maximiano.

[ANT.] Pars ydolatrarum grandis, pars Xristicolarum
Pauca meant una non lege sub una.

[ANT.] Cesar ut in festis diis offert thura scelestis,
Libans laudatur, nolens libare necatur.

<p>[R.] In campis Agrippinorum Eriguntur ydola ; Que adorat paganorum Multitudo frivola.</p>	<p>[R.] Sexto die, sub quo pridem Gereon et so*cii, Decollantur propter fidem Mauricani eximii.</p>
<p>[V.] Ut celorum intret chorum, Collum dat cristicola. Que.</p>	<p>[V.] Sunt ibidem genus idem Sortiti martirii. Propter.</p>

* f. 103^r

- [Æ.] Princeps egregius Maurorum cum comitiva
 Grandi Gregorius mactatur ut hostia viva.
 Celis invehitur, nardus flagrans aperitur,
 [v.] Turma trecentorum sexaginta sociorum.
 Celis. — Gloria *etc...* — Celis.

AD LAUDES.

ANT. Mors est Maurorum preciosa, pioque decore
 Ornat eos, quorum sita sedes est in * honore.

* f. 103^v

[ANT.] Cetus sanctorum non cessans a famulando
 Atria celorum penetrat lete jubilando.

[ANT.] Maurorum mentes vigiles ad te sitientes
 Ut suscepisti, nos suscipe, gratia Cristi.

[ANT.] Hic humiles corde, cui servistis sine sorde,
 Omnia causanti Domino benedicite, sancti.

[ANT.] Cetus sanctorum, Dominum laudate polorum,
 A quo cunctorum procedit summa bonorum.

AD BENEDICTUS.

[ANT.] O patroni gloriosi,
 Testes Cristi preciosi,
 Vestris in corporibus

Post partum non meminit
 Pressure, que desinit;
 Et dolor mestitie
 Mutatur in gaudium,
 Quod in cetu civium
 Patet Mauritanie.

* f. 104^r

* Patienter qui tulistis
 Penas mortis, meruistis
 Ascribi celestibus.

In hoc mundo confortate
 Pugnantes et impetrate
 Veniam supplicibus.

Cristiani, * quoniam
 Spernunt ydolatriam,
 Cadunt ictu gladii :
 Serentes in lacrimis,
 Et pressuris plurimis
 Metunt fructum gaudii.

* f. 104^v

SEQUENTIA.

Militans ecclesia
 Concipit in gracia
 Prolem, quam per nimia
 Tormentorum genera
 Veluti purpurea
 Parit in tristicia.

Letare, Colonia
 Sancta, cujus menia
 Sacrarunt ¹ martirio
 Pro fide catholica,
 Dum Maximianica
 Sevit persecutio.

Quorum intercessio

¹ *cod.* satiarunt.

Nos purget a vicio
Sacro claudens exitu
Maurorum memoria.

Patri, Proli gloria
Sit cum sancto Spiritu.
Amen.

IN SECUNDIS VESPERIS.

* f. 105^r ANT. Idem tortor, idem tempus, sed non locus * idem
Milicie celi dat milia plura fideli.

[ANT.] Astant milia sex sexcenti sex decies sex
Mauritio, Rodano passi sub Maximiano.

[ANT.] Mauri ter centum sexaginta subiere
Mortis tormentum fidei certamine vere.

[ANT.] Ter centum nonis bis cum sociis Gereonis
Sunt Agrippine custodes hii sine fine.

[ANT.] Victor ovat Xanctis ter centum ter deca sanctis.
Sunt octo passi Bunne centum, pie Cassi.

AD MAGNIFICAT.

ANT. Te laudamus, omnium
Singulare presidium,
Deus, cujus numinis
* f. 105^v Orbis na*tiones,
Perlustrante gratia,
Tam Affrica quam Asia
Dant Europe terminis
Famosos tirones,
Mauritium Cassium
Gereonem Gregorium
Et Victorem, additis
Turmis sociorum,
Tanta multitudine
Passos pro tuo nomine.
Summe clemens, meritis
Salva nos eorum.

Tot sanctorum sanguine,
[V.] Decorata, defensata
Tanta multitudine.
Consecrata.

[A.] Transfert Anno castigatus ¹
Flagellis in*signium
Corpora Maurorum.
Sic² correctus vir beatus
Condit oratorium
Meritis eorum.
[V.] In quo Deus exoratus
Admittit fidelium
Vota populorum.
Condit.

* f. 106^r

SEQUENTIA.

[A.] Colonia sancta grata,
Tanto gaude nomine,
Rubricata consecrata

Magno rerum Creatori,
Plasmatorum Salvatori
Honor, laus et gloria;
Ad quem manus expandentem

¹ *cod.* castigatu. — ² *cod.* sit.

Et in cruce sicientem
Tracta currunt omnia.

Ex clamore passi Dei
Predicantur et Thebei
Conversi deifice ;
Regem regum venerantur,
Jherusalem baptisantur
Urbis a pontifice.

* f. 106^v   Intra * Romam confirmantur
Sacra fide, dum sectantur
Aquilas imperii.
Contra pacis hostes gerunt
Arma, justum nullum terunt
Innocentes filii.

Jussu regis diis libatur ;
Grex Thebeus absentatur,
Suadente Mauritio ;
Ubi locum tanti mali
Declinando spiritali
Sedet exercicio.

Stat invictus miles fortis,
Et contempni minas mortis
Sacro docet monitu ;
Deos plures detestatur,
Deum unum veneratur
Sancto cum exercitu.

Velut aurum comprobantur
Sancti, dum bis decimantur,

Aurum sine scoria.
Cristi servos imitantur,
Qui supersunt ; sed letantur
Passim * clade tercia.

* f. 107^r

Eya celum jocundatur,
Uno die quod ornatur
Tot sanctorum pignore ;
Terra recens humectatur,
Signis novis fecundatur
Et signorum fenore.

Milium sex sexcentorum
Sexaginta sex stratorum
Coheredum Domini
Almus cruor Auganensi ¹
Rupe fusus, Rodanensi
Dat augmentum flumini.

Rorant celi decus orbi ;
Fugat genus omne morbi
Martirum precatio.
Tantum nulli meruerunt,
Ut qui semet impenderunt
Quorum patricinio.

Jhesu, partus ventris casti,
Morte sacra quos salvasti
Mortis ab interitu,
Regni tui confer munus,
Qui cum Patre Deus unus
Es et sancto Spiritu.
Amen.

[ANT.] * Singula si sancto cuivis² veneratio detur,
Iste³ dies quanto reverendus honore coletur ;

* f. 107^v

[ANT.] In quo tot tanti pio Xristi nomine sancti
Absque fugis cultro se dant gaudenter et ultro.

[ANT.] Sancti temptantur ; ut in ordine bis decimantur,
Quilibet ulterior nititur esse prior.

¹ scilicet Agaunensi. — ² cod. cui'. — ³ cod. ista.

- [ANT.] Arma gerunt fidei Thebei animo rabiei,
Que sunt regis ei dando, Deoque Dei.
- [ANT.] Maximianus eos occidit, quos dedit Eos.
Cur ? quia cesarios ¹ non coluere deos.
- [ANT.] Ad mortem proni qui vos datis ultro mucroni,
Confortate, boni, prece nos in agone, patroni.
Arte dyabolice fraudis ne deficiamus,
Immo mirifice lucis [ea]² requiem capiamus.

II. DE S. BENEDICTO.

Quamquam in animo erat, atque promiseramus (1), hymnos quinque de illustri patriarcha Benedicto ejusque sanctis alumnis hoc loco proponere, tres tamen ex his in præsentiarum omittere satius videtur. Siquidem illorum primus, sapphico metro conditus, in nostro codice musei Bollandiani Theophilo Brixiani inscribitur, reliqui duo, quorum alter phalæcio versu, sapphico alter conscriptus est, fratri Joanni Barbato, Bursfeldensis monasterii monacho. Jam vero cum plagulas corrigeremus, orta nobis suspicio est unum vel fortassis etiam alterum ex hymnis illis inter opera poetica Theophili Bonæ Brixiensis (2) jam typis esse vulgata. Ibi enim hymnos tres sapphicis strophis in honorem divi Benedicti proponi, testis est Mazzuchelli (3). Sed quia nusquam rarissimum volumen neque adeo in bibliotheca regia Bruxellensi neque in nationali Parisiensi reperire licuit, dum de ea re dubium remanet, malumus carmina tantum duo, antiquiora nempe illa, hic secundum promissa promere, reliqua tria, quæ simul cohærent et ejusdem inter se sunt ætatis, si nondum edita compererimus, postea addituri.

* Cod. mus.
Boll.
(cfr. p. 354),
f. 5^r

* Oratio de sanctissimo patre nostro Benedicto.

Salve, abba monachorum,
Vitę forma, decus morum :
Te decent præconia.
Gnarus orbis reparator,
Salvandorum propagator
Christi in ecclesia.

En nostrum es spectaculum,
Tutumque propugnaculum
Pio ³ legis federe.
Sacer auctor instituti,
Quo electi sunt imbuti
Digne Deo vivere.

¹ cod. cesaries. — ² vox redundans. — ³ cod. pro.

(1) Supra p. 354. — (2) *Theophilus Brixianus, Carmina* ; Brixia, Misinta, 1496. *Theophili Brixiani : item Pamphili Saxii varia carmina* ; Brixia, Misinta, 1499. Cfr. Hain, *Repert. bibl.* I, 3991-2 ; IV, 15489-90. — (3) *Gli scrittori d'Italia*, vol. II, part. III, p. 1527.

* f. 5v

* Nam, ut doces, sic vixisti,
Ac vivendo extitisti
Vivax norma subditis.
Eya, sacer Benedicte,
Dulcis clemens et invicte
Mitis atque humilis.

Cunctorum vatum gratiam,
Archos patrumque sophiam
Nactus es eximie.
Dum sophiæ deputaris,
Jesum pie emularis
Doctus migrans nescie.

Natale solum deserens,
Vasti <que¹> prompta penetrans,
Fide signans Abraham,
Clam sub fructectis latitas;
Palam ut sol irradias
Densam mundi nebulam.

Futurus abbas plurium,
Mox fugas omne noxium
Tui candoris spiculo:
Es virtutum pius sator,
Vitiorum extirpator
Sanctitatis sarculo.

David mitis eluxisti ²:
Velud ille, tu planxisti
Emuli interitum;
Dum nat ferrum, Helizeus;
Helias, cum tibi Deus
Corvi dat solatium.

* At merum vincens toxicum * f. 6r
Vitale per signaculum,
Compar tunc apostolis;
Nunc in cælo sublimatus,
Exinde ³ glorificatus
Es et consors angelis.

Per te, pater, generati
Sumus: sed heu depravati
Malis nostris actibus;
Refove nos, gloriose,
Christo Jesu visceroze,
Bonis prævalentibus;

Donec lumen increatum
Sit in nobis reparatum,
Precamur suppliciter;
Et in regno claritatis
Tuo nutu pietatis
Colloca feliciter.

Amen.

* De sancto Benedicto.

* Cod. Brux.
9786-90,
f. 237va

Gaudens monachorum legio conjubilet,
Patris intonans merita, sunt que miris tot prodita miraculis.
Ortus nobili scemate, sed virtutum fit lampade nobilior.
Nursia genitrix alme prolis, Roma doctrix ejusdem fertur sobolis.
Elate lubrica spernens cuncta, ad superna tendebat mentis lumina.
Vasis fracti mestæ ⁴ nutricis naturam reformans reddit integram.
Cultoris scema rite vivendi, Romano tradente, letus accipit.
Hinc jam cassa laudis fugitans, ferarum lustra queritans;
Et nec ibi lampas latuit, sed mox pluribus claruit.
Occulta cordis inspiciens, puerum redarguens,
Defuncti membra resuscitat, morbidata mox reparat.

¹ *supplet. ex conj.* — ² *cod. elauxisti.* — ³ *cod. eximie.* — ⁴ *cod. mestis.*

Miranda relaturus subditur illi mundus; cernit esse collecta queque creata.

Miratur et natura, cum, velut ferrum, unda Maurum jussa complementem portat currentem.

* f. 237vb Quis queat plurima ejus promere miracula,
Mun*do qui splendidus fulsit ut solis orbiculus?

Prophetis hunc parem credimus, apostolis quamplura gessit equalia.

Jam stola prenitens candida sequax illius gaudet celicolis.

Alma summe norma vite, nostro fave jubilo.

Intercede crebra prece pro devotis famulis.

Trinitati sit laus eterna. — Amen.

III. DE NONNULLIS SANCTIS.

In ordinandis carminibus nomina sanctorum attendimus, quæ secundum alphabeticam seriem disposuimus. Pauciora sunt enim carmina, quam ut necessarium sit, vel immo commodum, apostolos aliosve sanctos illustriores ceteris præponere. Observare juvat quæcumque carmina ex codicis foliis 222^v-238^v desumpta sunt, sequentiis annumerari debere, cum hisce foliis contineatur pars ultima missalis Belisiani (vide supra p. 353), nempe corpus sequentiarum missali more solito subjunctum.

* f. 5^a

* De sancto Alexio sequentia ¹.

Mundi pompe contemptorem,
Vere doxe delectorem,
Laudemus Alexium.
Paupertatis amatorem,
Castitatis servatorem
Penitus innoxium.

Hic pauper voluntarius,
Quod bonum nunc est rarius,
Fuit in divitiis;
Sed Cristo fore carius
In multis evidentius
Patuit prodigiis.

Esse domi sponse junctus
Potuit et juste functus
Sacro matrimonio;

Sacro flamine perunctus
Hanc reliquit pauper cunctus,
Spreto patrimonio.

Spernens noxia cum Saulo,
Vovit licita cum Paulo
Studiose querere;

Navem scandit, dato naulo,
Ut sic terram sanctam * paulo
Post posset invisere.

Hunc uterque parens plorat,
Et medullitus implorat
Pro salute filii;

Sancta sponsa ² cum his orat,
Cujus mentem dolor forat
Conjugis exilii.

* f. 5^b

¹ Fol. 4^v in compendio missæ de S. Alexio ita designatur hoc carmen: Sequentia ut infra. — ² cod. sanctam sponsam.

Degentem cum pauperibus
Orantem et frequentius,
Mentis flexo poplite,
Per novenos uno minus
Annos hunc Edisse sinus
Fovit¹ urbis Syrie.

Virum custos non sinebat
Hunc orare, dum volebat,
Semper in ecclesia;
Qui dum lesus sic tacebat,
Illum semel arguebat
Virginis yconia.

Ab Edissa post recedit;
Vanitati vane cedit,
Tarsum volens petere;
Ostie sed sic accedit
Nutu Dei, et procedit
Patris domum visere.

* f. 5ra

Hospes factus in propria
Mundi * querens obprobria
Incognitus latebat;
Celi terebat atria
Pernoctans in vigilia
Carnemque premebat.

Migraturus ad ethera
Nomen scribit et munera,
Que sponse dereliquit;

Mortisque solvens federa,
Invisus scribens opera
Sancta mundum reliquit.

Nolens tamen sic latere,
Rex celorum hunc patere
Voce fecit celica;
Que papam et reges vere
Provocavit hunc videre
Suavitate mellica.

Quem inventum venerantur;
Cartam legunt et scrutantur,
Quam vir Dei scripserat.
Sed parentes lamentantur,
Et pro nato cruciantur;
Sponsa crines lacerat.

Tumulatus cum honore,
Planctus fugat cum dolore
Templo Bone*facii
Martiris; laudatur ore
Cunctorum, replens odore
Patriam solacii.

* f. 5vb

Cecus videt, mutus fatur,
Surdus audit et letatur
Tuis sanctis precibus.
O Alexi, veneratur
Qui te, fac ut decernatur
Cum beatis omnibus.

Amen.

* De sancto Amore confessore.

* f. 3^v

Eya nunc promamus Domino laudes dignas
Hanc diem sanctam qui sibi indicavit venerari Amori,
In qua mortem reliquerat atque vitam felix sumpserat florigeram.
Hodie seculo est abreptus atque vectus celorum altis sedibus.
Que olim lacrimans² seminavit, pergaudendo feliciter nunc colligit.
Nam mitis, castus, dulcis, benignus fuit et quietus et pacificus,

¹ *cod.* fuit. — ² *cod.* lacrimas.

- * f. 4^r Et totas mundi * spreverat pompas, celorum quesivit et divitias.
 Patrem atque matrem deserens patriamque tunc respuens,
 Exul esset huic seculo et tutus coram Domino,
 Et hic factus advena, nunc constat celicola.
 Secutus pium verbigenam, tenet ecce palmulam.
 Israhelita verus, in quo non erat dolus, refulgebat virtutum dote
 previus.
 Cecis visum prebebat, languidosque curabat, demonesque fuga-
 vit, captos redemit.
 Talibus gradibus celi scandebat ascensus.
 Ibi cum Domino potitur vero gaudio.
 Patrone noster unice, tu ad nos respice semper mitissime.
 In nobis sedulo inserte ¹ quo tibi possimus jure deservire.
 Hostem fuga, pacem dona, crimen relaxa,
 Ut post metam hujus vitæ iter celo scandere mereamur, Cristo
 donante. — Amen.
-

* f. 222va

* De sancto Andrea.

- Sacrosancta hodiernæ festivitatis preconia
 Digna laude universa categorizet ecclesia,
 Mitissimi sanctorum sanctissima extollendo merita,
 Apostoli Andree admiranda prepollentis gratia.
 Hic accepto a Johanne Baptista, quod venisset, qui tolleretur pec-
 cata,
 Mox ejus intrans habitaculum, audiebat eloquia ;
 Inventoque fratre suo Bariona: " Invenimus, ait ovans, Messiam , ;
 et eduxit eum ad mellifluam Salvatoris presentiam.
 Hunc perscrutantem maria Xristi vocavit clementia,
 Artem piscandi commutans dignitate apostolica.
 Cujus animam post clara festi paschalis gaudia
 Sancti presulis preclara perlustravit potentia
 Ad predicandum populis penitentiam
 Et Dei Patris per Filium clemenciam.
 * f. 222vb Gratulare ergo tanto patri, Achaia, illustrata ejus salutari doctri-
 na, honorata multimoda signorum frequentia.
 Et tu gemens plora, trux ² carnifex : egra te lues, mors et inferna
 tenent eterna ; et Andream felicia per crucem tenent gaudia.
 Jam regem tuum spectas, jam adoras, jam in ejus conspectu,
 Andrea, stas.

¹ *cod.* visere. — ² *cod.* crux.

Odorem suavitatis jam aspiras, quem divini amoris aroma dat.
 Sis¹ ergo nobis, inclita dulcedo, spirans intima celestis vite balsama.
 Amen.

* De sancto Antonino martyre.

* f. 92va

Attollamus Deum verum
 In sanctorum gestis, rerum
 Cunctorumque creatorem ;
 Collaudemus hunc in sanctis,
 Illo dante, nos qui tantis
 Novimus² triumphatorem.

Hujus ergo bonitatis
 Agamus memoriam,
 Qui cum palma post laborem
 Sanctos fert ad gloriam.

Eya, fratres, Antonini
 Memoretur passio,
 Qui ad laudem Dei trini
 Cucurrit in stadio.

Ut tempestas cessaretur
 Nec a pravis vexaretur
 Honestorum contio,
 Vincit martir predicabat,
 Lapsis iter dedicabat
 Plures monstrans Domino.

Perlustratis multis pridem,
 Sumpta cruce martir idem
 Cristum sequi properabat.
 Dei laudibus insistens

Sceleratis aut resistens
 Hostes Christi superabat.

Duce³ ductus celico,
 Populo catholico
 Nunciat prophetico
 Finem sanctus ore.
 Ululat, flet populus,
 Hoc audito querulus,
 Christo preces sedulus
 Fundit pro pastore.

Quo frendebat gens, pius
 Sese miles transtulit ;
 Quæ⁴ pollutis manibus
 Hunc ad phana compulit.

Re*cusati ritus ejus
 Nequam plebs irascitur ;
 Anthoninus propter fidem
 Membratim dividitur.

* f. 92vb

Sic per ista
 Agonista
 Perrexit ad gloriam.
 Benedictus
 Jhesus Cristus
 Qui dedit victoriam.

Amen.

* De sancta Cecilia.

* f. 238va

Ave, virgo gloriosa,
 Toti mundo gaudiosa,
 Beata tu Cecilia;

Rubens sicut florens rosa,
 Tota⁵ dulcis et formosa
 Candore vincens lydia.

¹ cod. his. — ² cod. nomini. — ³ cod. dulce. — ⁴ cod. quo. — ⁵ cod. tata.

Digna nata est romana,
Docta lege cristiana
Ab ipsis jam cunabulis.

.....
.....
.....

Diu sepe jejunasti,
Veste dura castigasti
Tuum corpus femineum.
Deum semper exorasti,
Cunctis sanctis commendasti
Tuum decus virgineum.

Matri Xristi plus equata,
Sponsis tuis es prelata
Cunctis in hoc articulo.
Nam es virgo desponsata,
Manens tamen virgo grata
In lecto, in cubiculo.

Qui attendit diligenter,
Ammiratur vehementer
Tam magnam in te gratiam :
Quod tam caute, tam prudenter
Superasti innocenter
Sevi sponsi audaciam.

Duos sponso habuisti,
Quorum ¹ martir et fuisti :
Terrenum atque celicum.
Unum fide concepisti,
Hunc in altero genuisti
Per dogma evangelicum.

O argumentosa apis,
Que sunt Dei, bene sapis,
In mel mutans fel mentium.
Multos* ab inferno rapis,
Quos ad fidem Xristi capis ;
Es mater et egencium.

* f. 238vb

O salvatrix animarum,
Fortis victrix et penarum,
Novo gaude signaculo
Jam pulcrarum coronarum
Paradyso allatarum
Angelico miraculo.
O electa institutrix,
Sis fidelis prolocutrix
Contra hostem nequissimum.
Sis in morte pia tutrix,
Tunc me fortis ut adjutrix
Ad sponsum duc clarissimum.
Amen.

* f. 92vb

* Dympne (1).

Hac in die grex noster extol-
lat pie alleluia,
Qua transivit Dympna, que
cum Deo vivit, res miranda.

Hec est virgo sapiens,
Quam dilexit prodiens

Sol de stella.
Regis ex progenie
Orta, fulsit facie
Semper clara.

Matri fide stabilis
Jam defuncte ² similis,

¹ cod. quarum. — ² ita Kuyl l. c. ; cod. deuncte.

(1) Jam prodiit carmen illud in docto opere b. m. P. D. Kuyl : *Gheel vermaerd door den eerdienst der heilige Dymphna* (Antwerpen, 1863), *Bijlagen*, p. 122-3 ; ast ex tam mutilo exemplari prodiit, ut non solum versus subinde unus aut alter, sed et integræ strophæ deciderint.

Pari forma,
Spretis patris nuptiis,
Minis nec blandiciis
Fit corrupta.

Vires infernalem
Crebro sedat ignium
Valle nostra.
Insistentis operi
Manum sanat ¹ miseri,
Carne sumpta.

Ferri vincla reserat
Et captivos liberat,
Ut mens nostra desinat
Esse ceca.

Obsessos demonibus
Sensus reddit usibus
Prepotens virtutibus
Hec predicta.

Ergo, stirps regia,
Mortis supplicia
Ne paciatur gens misera,
Parce propicia;
Nobis concilia
Hunc quem genuit puerpera.
Amen. Alleluia.

†. O virgo, decus regium,
Tuis instantes laudibus
Post hoc merendi stadium
Supernis jungere civibus.

—
* De sancto Gregorio.

* f. 237vb

Organum spirituale
Tangat decus clericale,
Dum recolitur natale
Vigilis Gregorii.
Scriba regis angelorum
Floruit hic lux doctorum
Et apostolus Anglorum,
Qui prius inglorii.

Ex prosapia romana,
Spreta mundi pompa vana,
In doctrina cristiana
Vigilanter studuit.
Rethor magnus et urbanus,
Cujus pater Gordianus ;
Felix pontifex romanus
Atavus resplenduit.

Virgo seculo pusilla
Ejus amita Tarsilla,
Deo vigilans ancilla,
Vidit Jhesum dulciter.

Vivens Silvia celestis
Mater hujus digna gestis,
Fexit cor eternis festis
Finiens feliciter.

Monasteria construxit
Ac prudentia affluxit ;
Monachalem vitam duxit
Derelinquens omnia.
Sed cum cuperet sincere
Mori cunctis et latere,
Cogebatur apparere,
Ut flos inter lilia.

Eruditus in virtute
A primeva juventute,
Iter vadens vite tute
Devitavit crimina.
Retexendo cantilenas
Sublevavit febris penas,
Odas addidit amenas
Per scripture carmina.

* f. 238ra

¹ *cod. sonat.*

Videns pueros Anglorum
 Pulchros vultu angelorum,
 Mox misertus est eorum
 Suspirando graviter.
 O pontificem beatum
 Per columpnam demonstratum
 Et a naufrago probatum
 Dignum mirabiliter.

Recta scribens recte dixit,
 Quo malivolos affixit,
 Sed correctis benedixit
 Pastor bonus omnibus.
 Vigil iste sanctus fuit,
 Qui ut nubes magna pluit
 Et ut ros de celo ruit,
 Utilis fidelibus.

Monstra fecit in hac vita
 Verus hic Israhelita ;
 Quod cognovit heremita
 Ex divina gratia.
 Deus fecit Levi pactum
 Nec penituit transactum
 Pacis atque vite factum
 Cum hono*ris gloria.

* f. 238rb

Es in zonis non compegit
 Sed pauperibus redegit,
 Quem Salvator preelegit
 Organum mellifluum.
 Istum deprecemur sanctum,
 Nos viventes vita tantum,
 Ut cantemus agni cantum
 Nunc et in perpetuum.
 Amen.

* f. 237ra

* De sancto Joachim.

Benedictus es celorum regine genitor et prolis divine, ave, regis glorie.

Ex te clara Marie stella formatur, de qua mire generatur Cristus sol justicie.

Patriarcharum prophetarum regum¹ simul et sacerdotum sacra stirpe genite.

Ex te matrona sterilis Anna dignum vas plenum celi manna donum Dei concepit.

Hoc vas honoris pietas Factoris, ut mater esset Salvatoris, cujus erat filia,

Sanctificavit, sanctum servavit, et in bonis confirmavit summa providentia.

Nunc, pater, exora natam, super choros elevatam, ut vitam justis preparatam impetret in patriam. — Amen.

* f. 236va

* Joseph nutritoris Domini.

Jocundare, plebs fidelis,
 Cujus pater est in celis
 Joseph voce Gabrielis
 Allocutus sepius.

Ortus stirpe prophetali²,
 Dignus fuit laude tali,
 Junctus matri virginali,
 Verus David filius.

¹ *cod. regine.* — ² *cod. propreali.*

Sanctus est sanctificatus,
Dum Marie sociatus
Pro virtute celibatus
Deum prolem habuit.
Evangelio testante,
Justus actu fuit ante ;
Qui, Maria¹ jam pregnante,
Ab hac ire voluit.

Pater Jhesu nominandus,
A quo puer bajulandus,
Angelo certificandus
Dignus constat omnibus.
* Nolens sponsam accusare,
Cogitans sed occultare,
Monebatur ² acceptare
Eam dignis moribus :

Virginem hanc permansisse,
Sicut virginem duxisse,
Virginemque concepisse
Fetam sancto Spiritu.
Tunc accipiens Mariam
Duxit pius pie piam,
Parituram ³ juxta viam
Bethleem in exitu.

Regi celi ibi nato,
Diversorio locato,
In presepi reclinato
Joseph semper affuit.
Jhesu nomen imponebat,
Forsan et circumcidebat ;
Sponsus sanguinumque flebat,
Quia Adam meruit.

Cumque magi advenissent,
Muneraque detulissent,
Et ammoniti abissent,
Dedit hec pauperibus.
In purificatione,
Expectante Symeone ⁴,
Humili oblatione
Venit cum turturibus.

Ut lateret cum parente
Jhesus, rege seviente,
Joseph, angelo monente,
In Egiptum abiit.
Septem tempora mutantur,
Dum ibidem conversantur
Tres, qui unum computantur ;
Hincque ⁵ quivis rediit.

Joseph gentis firmamentum,
Populi stabilimentum,
Lustrat vetus testamentum
Ut lucerna * splendida.
Erat sumens celi gustus,
Morans cum Maria justus,
Que est rubus incombustus
Civitate florida.

Scandens Jhesus cum parente,
Die festo imminente,
Est inventus a dolente
Disputans post triduum.
Virum istum deposcamus,
Ut cum hoc inveniamus,
Quem offensum formidamus,
Dominum mellifluum.
Amen.

* f. 237ra

* De sancta Landrada virgine.

* f. 4^r

Gratulemur in honore
Salvatoris et amore;
Cordis psallat puritas.

Laudans fidelis letetur,
Ut Landrade veneretur
Devote solemnitas.

¹ *cod.* Marie. — ² *cod.* mouebatur. — ³ *cod.* paritura. — ⁴ *cod.* Symone. — ⁵ *cod.* qui.

Virgo stirpe generosa
 Virtutibusque formosa
 Sprevit transitoria.
 Summo sponso hec adherens,
 Cujus dona sibi querens
 Invenit in gloria.

Mundum demones calcavit;
 Fame siti virgo stravit
 Carnem ac vigiliis;
 Apros ursas non expavit,
 Sed cum ipsis exultavit
 Deputans pro sociis.

Sed castigat lacrimando,
 Non tepescens hec orando,
 Vestita cilicio.
 Celica desideravit,
 Mundi vana superavit
 Exuta supplicio.

Gregis custos virginis
 Nocturnis silentiis
 Divinum solatium
 Scrutans, flamma luminum
 Istum perlustravit.
 Audiens angelicas
 Voces atque celicas,
 Recollecto pecore,
 Visa mane propere
 Virgini narravit.

Virgo sancta Sigemarum
 Sacerdotem sibi carum
 Alloquens secretius;
 Quo assumpto, cum pastore
 Locum querit in ardore
 Caritatis letius,

In quo lux resplenduit,

Angelorum sonuit
 Dulcis melodia.
 Aram crucis destinans
 Sponsus sponsam visitans,
 Mittens sponsalia.

Vox auditur celitus :
 * Tibi mittit Dominus
 Hoc munus, Landrada „
 Gavisa de munere
 Virgo plena flamine,
 Cultrix honoranda,

Spinas, vepres extirpare
 Cepit virgo, ac parare
 Locum delectabilem,
 In quo templum matri pie
 Struxit Virgini Marie
 * Imitans amabilem.

* f. 4^r

Postquam illud consecratur,
 Ibi Xristo famulatur,
 Magistra hac virgine ;
 Que plantatrix fit virtutum
 Protegendo ferens scutum
 Ab estu et turbine.

Jhesu Xriste, pastor bone,
 Landrade sancte matrone
 Conserva collegium,
 Ut te laudet puro corde;
 Mundatum ab omni sorde
 Duc ad culmen regium,

Quo tecum virgo beata
 Fulget lauro coronata;
 Ubi pax est stabilis.
 Ejus ut prece fruamur
 Tui, Xriste, et feramur
 Ad te, ineffabilis.

Amen.

* De eadem.

* f. 4v

Landrade virginum chorus intonet preconia.

Agnus instruxit ovem, Cristus innocens fovit, per quem refrenatur lascivia.

Cujus vita cum Cristo florens fructificando fructum reportavit cum gratia.

Dic nobis, Landrada, que vidisti miranda?

" Splendorem celi patentis et gloriam vidi majestatis,

Angelicos testes signum crucis ferentes „

Abscessit lux etherea relinquens nobis crucis trophea.

O Landrada veneranda, nobis imitanda, regem pastori summo commenda.

Per te, pia, detur via nobis in gloria, quo tecum canamus alleluya.

* De sancto Matheo Apostolo.

* f. 238rb

Ave, clemens apostole,

Sancte fulgens aureole

Munere pulcritudinis.

Ave, doctor alme stole;

Fac nos motus malivole

Calcarea cupidinis.

Quam sacro velamine

Novam in regimine

Ponis Ephigeniam,

Hanc repletus scelere

Cupiens corrumpere

Petit sibi sociam.

Duos magos superasti,

Imbutos malicia ;

Ab eorum liberasti

Populum fallacia.

Ense ejus orando cecidisti

Et ad celorum gaudia evolasti.

Tuum martyrium

Donet presidium

Nostris doloribus.

Ethyopes docuisti,

[Et ¹] Egyptios convertisti

. . . . . ² jugiter.

Regis natam suscitasti,

Regem doctum baptizasti

Et credentem firmiter.

Tua precatio

Purgans nos vitio

Jungat celestibus.

Amen.

* In commemoratione sancti Pauli.

* f. 227va

Doctori gentium

Gentes applaudite,

Votaque mentium

Voce depromite.

¹ vox redundat in metro, nisi vel ipsa ad secundum versiculum pertineat, vel convertisti ad tertium atque tunc lacunosus sit versiculus secundus. — ² supple, si vis, prædicando.

Pastori gregibus
Curam impendere,
Pastorem ovibus
Incumbit colere.

Electum vasculum,
Honoris ferculum,
Tumoris vacuum
Jure precolitis,
Qui veri queritis
Fontis irriguum.

Exempli gratiam,
Laudis materiam
In hoc exilio
Confert et gaudium
Doctoris gentium
Sacra conversio.

Rapax mane, sero munificus,
Non inane Benjamin ¹ typicus
Tulit auspicium.
Parit mater doloris filium,
Vocat pater dextre suffragium
Doctus misterium.

Quod Saulus rapuit
* Paulus distribuit,
Divisit spolia
Regis in gratia.

Quem Annas statuit
Ducem malicie,
Xristus exhibuit
Ministrum gratie.

Cum vacat cedibus,
Cecatus corrui;
Lapsa de nubibus
Vox eum arguit :

" Cur me persequeris?
Prestare crederis
Michi obsequium
In meis fratribus
Cruentis manibus
Versando gladium.

Excessit littera,
Cesserunt veretra ² ;
Preconem gratie
Te nunc constituo.
Surge continuo :
Locum do venie „.

O plena gratia,
De cujus cumulo
Arenti copia
Redundat seculo !

Felix vocatio,
Non propter meritum ;
Larga donatio,
Sed propter debitum.

Per aque medium,
Per ignem spiritus
Ad refrigerium
Transit divinitus.

Mutato nomine,
Mutatur moribus,
Secundus ordine,
Primus laboribus.

Par est apostolis
Vocatus primitus;
Preest epistolis
Vocatus celitus.

Ter virgis ceditur,
Semel ³ lapidibus

* f. 227vb

¹ et ³ cod. add. p. at del. lineola. — ² i. e. circumcisio ; forsán corrigendum vetera homoioteleuti ergo.

Ter mari mergitur,
Nec perit fluctibus.

Ad celum tertium
Raptus¹ in spiritu
Dei misterium
Mentis intuitu
Intuetur, nec loquitur,
Quia nec loqui sinitur.

O pastor inclite,
Pastorum gloria,
Felice tramite
Tua ovilia
Deduc perduc constitue
Perhennis loco pascue.
Amen.

* f. 228ra

* De sancto Thoma apostolo.

* f. 3^v

Sancte Thoma, princeps mundi,
Fac me, queso, non confundi
Ob culparum gravitatem;
Fac me tuam dignitatem
Digne semper exaltare
Et devote invocare.

Cristum tantum dilexisti,
Mori secum quod cupisti
Dicens: " Et nos gradiamur,
Et cum illo moriamur „.
Exquiris nec prius scitam
Viam veritatem vitam.

Non credendo Cristi miris
Veram vitam experiris;
Tangendo humanitatem
Es confessus deitatem²;
Inde nobis fortitudo
Crescit, et beatitudo.

Veritatem sic expertus
Hinc fis³ Cristi testis certus,
Magnus mundo predicator,
Trium regum baptisator.

Commendaris Christi ore
Te fidelem servum fore;

Nam quod lucrum acquisisti,
Totum Cristo attulisti.

Contemplator o celestis,
Tu in nuptiarum festis
Semper celum intuendo,
Nil edendo vel bibendo,

Tue carnis es afflictor,
Castitatis benedictor,
Es in donis thesaurorum
Pius pater egenorum.

Es palatii fundator,
Fratris regis suscitator;
Ipsam regem sic repente
Acquiris cum ipsa gente.

Omnes egros sic sanando
Transis inde predicando;
Lanceis post perforaris
Et sic martir coronaris.

Errorum tu es contemptor,
Perfidorum tu [es⁴] peremptor;
Nam nunquam in civitate
Qua jaces in veritate
Vivit quis hereticorum

¹ cod. raptū. — ² cod. deitatem. — ³ cod. fis. — ⁴ vox redundans.

Judeorum paganorum.

Digitis, cum quibus Cristi
Sacrum latus tetigisti,
Sacramentum prebes dignis,
Denegando hoc indignis.

Et hoc fit in manifesto
Omni anno tuo festo ;
Vere signum tale tuum
Nunquam fit per quemquam
[sanctum.

O mi princeps tam preclare,
Preelecte, mihi care,

Quamvis sim peccator totus,
Tibi tamen sum devotus :
Te honoro teque amo,
Te requiro, ad te clamo.

Firma me in castitate,
Fide, spe et caritate ;
Fac me Deo sic servire,
Ne contingat me perire.

Duc per viam veritatis
Me ad vitam claritatis ;
Statim cum amittam flamen,
Deus verus det hoc. Amen.

ERRATUM.

Pag. 59, num. 6 inter lin. 1 (... con il suo) et lin. 2 (dogico...) textus italicus omissa est integra linea :

dogico ; alli 2 di Giuglo il padre Bastiano Giapone coadjutore formato di nostra Compagnia con uno (dogico Thomasso etc. ...).

Quæ sic vertenda est et inserenda textui latino ibid. lin. 17 :

(cum interprete suo) ; die 2 julii P. Sebastianus (*nempe* Kimura), Japonensis, Societatis nostræ coadjutor formatus, cum uno interprete (Thoma...)

INDEX CODICUM

QUI IN HOC TOMO ADHIBITI SUNT VEL CITATI.

	PAG.
AMBIANENSIS (Bibl. Civit.) n. 568	68
AUDOMAROPOLITANUS (Bibl. Civit.) n. 716, tom. V	216
BOLLANDIANI MUSEI apographa : Ex cod. Maloniensi	17
— Ex cod. cœnobii S. Foillani	211
— Ex codd. cœnobii S. Gisleni	211, 300
— Ex cod. " " MMMM	211, 212
— " " " TT	210
— Ex cod. cœnobii S. Salvatoris (Antverpiensis)	354, 390
— Ex cod. Ultrajectino S. Salvatoris	210
BRUXELLENSIS archivi regii	52
— (Bibl. Reg.) n. 858-861	16
— " " n. 982	31, 33, 34
— " " n. 1262	34
— " " n. 6777-6827	216
— " " n. 7460	216
— " " n. 8414	34
— " " n. 8940	17
— " " n. 9636-37	17, 216
— " " n. 9786-90	353
— " " nn. 11815, 11816, 11973.	34
— " " n. 11986.	31, 34
— " " n. 11987.	17, 31, 34
— " " n. 12131-50	303
— " " n. 13526.	34
— " " n. 14924-34	215
— " " n. II, 152	34
— " " n. II, 480	32
CHELTENHAMENSIS, olim MEDIOMONTANUS (Bibl. Philippica) n. 378.	212
— " " " " n. 1384.	213
CRISPINIENSIS	217
DEODATENSIS (Bibl. episcopalis)	153
DUACENUS (Bibl. Civit.) n. 500 (non 508)	215
HAGENSIS (Bibl. Reg.) J. 3	161
— " " J. 6	167
— " " K. 3	169
— " " K. 4	170
— " " K. 5	171
— " " K. 54	ibid.
— " " L. 26	172

	PAG.
HAGENSIS (Bibl. Reg.) L. 29	5, 172
— " " L. 30	192
— " " L. 59	ibid.
— " " L. 70	ibid.
— " " L. 71	ibid.
— " " O. 81 ¹⁰	193
— " " O. 81 ¹³	35, 198
— " " O. 81 ¹⁵	ibid.
— " " T. 305	ibid.
— " " T. 308	199
— " " T. 355	ibid.
— " " V. 66	200
— " " X. 20	ibid.
— " " X. 65	ibid.
— " " X. 66	201
— " " X. 67	ibid.
— " " X. 68	202
— " " X. 72	203
— " " X. 73	17, 204
— " " X. 118	207
— " " Z. 68	207, 212
LONDINIENSIS (Mus. Brit.) n. 10050.	211
MONTENSIS (Bibl. Civit.) n. 221	210, 213, 230, 251
— " " n. 222	214
— " " n. 312	218, 222
— " " n. 193	222
NAMURCENSIS (Bibl. Civit.) n. 15	16
— " " n. 76	211
PARISIENSIS (Bibl. Nat.) lat. n. 5323.	78, 79
— " " n. 5350.	79
— " " n. 11765	213, 217
STONYHURSTANUS (Bibl. Coll. S. J.)	305
ULTRAJECTINUS S. SALVATORIS	16
VALENCENENSIS (Bibl. Civit.) n. 668 (olim 471, tom. II)	210, 215
VINDOBONENSIS (Bibl. Palatinæ) n. 15	73

INDEX SANCTORUM

de quibus

DOCUMENTA IN HOC TOMO EDITA SUNT

VEL SALTEM IN CATALOGO NOSTRO HAGENSI RECENSITA.

N. B. — Sancti quorum nomine inscribuntur documenta in corpore hujus voluminis, indicantur litteris capitalibus minoribus, v. g. *ALEXIUS*.

Sancti circa quos aliquid editum est in Catalogo nostro Hagensi, designantur caractere italico, v. g. *Bertulfus*.

Reliqua omnia nomina eorum Sanctorum sunt, qui solummodo recensiti sunt in catalogo Hagensi.

(Numeri paginas indicant.)

Abdon M. cum Sennen 162, 177 (57°).	Bartholomæus apost. 163, 178.
Achilleus M. cum Nereo 173.	Basilides M. et soc. 178.
Adauctus M. <i>Vid.</i> Felix.	Basilissa M. <i>Vid.</i> Julianus.
Adrianus M. 180.	Basilius Magnus 192.
Ægidius abb. 163, 179.	Bavo conf. 182.
Ægidius Assis. 171.	Beatrix M. cum Simplicio et Faustino 162, 176.
Agapitus M. Prænестinus 178.	BENEDICTUS abb. 175, 390-2.
Agapitus M. <i>Vid.</i> Sixtus II.	Benignus M. Divion. 189.
Agnes V. M. 192.	BERTUINUS ep. 16, 205.
Albanus M. Colon. 175.	Bertulfus abb. Bobb. 205 (6°).
Alexander papa M. cum Eventio et Theodulo 173.	<i>Bertulfus</i> abb. Rentic. 205 (10°), 206.
ALEXIUS conf. 178, 392.	Bonifacius ep. Mogunt. M. 174.
Amandus ep. Traject. 165, 184.	Briccius ep. Turon. 166, 185.
Amicus et Amelius 203.	Burgundofora V. 205.
AMOR 164, 169, 181, 393.	
Anastasius M. Aquileiæ 163, 165.	CÆCILIA V. M. 166, 185, 395.
Anastasius M. <i>Vid.</i> Julianus M. cum Basil.	Cæsarius diac. M. Terrac. 184.
ANDREAS apost. 394.	Calixtus papa M. 165, 183.
Antonius presb. M. <i>Vid.</i> Julianus M. cum Basil.	Caprasius M. Agennensis cum Fide 182.
ANTONINUS M. Apameensis 179, 395.	Carolus Magnus imperator 168, 202.
Apollinaris ep. Raven. M. 176.	CARTHUSIENSES (Martyres) 35, 198.
Arnulphus ep. Metensis 176 (bis).	Carthusienses (Sancti) 199.
Athanasius ep. Alex. 201.	Catharina V. M. Alex. 166, 172, 185, 201.
Attalas abb. Bobb. 205.	Catharina V. Senensis 204.
Audoenus ep. Rotom. 178.	Celsus M. <i>Vid.</i> Julianus M. cum Basil.
Augustinus doct. 163, 178, 179.	Christina (Christiana) V. M. 161.
Aurelius M. Cordub. <i>Vid.</i> Georgius.	Christophorus M. 162, 176.
	Clemens papa M. 166, 185.
Bacchus M. <i>Vid.</i> Sergius.	Columbanus abb. 185, 205.
Balbina V. M. 163 (22°), 179.	Cornelius papa M. 163, 164, 180.
Barbara V. M. 170, 172.	Cosmas M. cum Damiano 164, 181.
Barnabas apost. 174.	Crescentia M. <i>Vid.</i> Vitus.
	Crispinianus M. <i>Vid.</i> Crispinus.
	Crispinus M. cum Crispiniano 184.

- Crucis (Exaltatio S^{te}) 163, 180.
 Crucis (Inventio S^{te}) 173.
 Cunibertus ep. Colon. 166, 185.
 Cyprianus ep. Carthag. M. 163, 180.
 Cyprianus M. cum Justina 181.
 Cyriacus M. et soc. 162, 177.

 Damianus M. *Vid.* Cosmas.
 Diodatus ep. Nivernensis 154.
 Dionysius Paris. M. cum soc. 165, 182.
 Dominicus Fund. O. P. 162, 170, 177.
 Domitilla V. M. cum Euphrosyna et aliis 173.
 Dominus M. Parmensis 182.
 Donatus ep. Aretinus M. 162, 177.
 Dorotheus M. *Vid.* Gorgonius.
 DYMNA V. M. 396.

 Elisabeth de Herckenrode 204.
 Elisabeth Thuring. 166, 169.
 Eugenius ep. Tolet. M. 205.
 Euphemia V. M. Chalced. 164.
 Euphrosyna V. M. *Vid.* Domitilla.
 Eusebius presb. M. 177, 184.
 Eusebius M. cum Vincentio, Pontiano et Peregrino 178.
 Eustachius M. cum soc. 165, 184, 192.
 Eustasius abb. Luxov. 204, 205.
 Eutices M. cum Victorino et Marone 173.
 Eventius M. *Vid.* Alexander papa.
 Evergisius ep. Colon. 193.
 Evurtius ep. Aurel. 180.
 Ewaldi (duo) 164, 182.

 Faustinus M. *Vid.* Beatrix.
 Felicianus M. *Vid.* Primus.
 Felicissimus M. *Vid.* Sixtus II.
 Felicula V. M. *Vid.* Nicomedes.
 Felix II papa M. 176.
 Felix presb. M. cum Adaucto 169, 179.
 Felix M. cum germana sua (Regula) 163, 180.
 Felix M. Cordub. *Vid.* Georgius.
 Felix ep. Nolanus 179 (82°).
 Felix Nolanus presb. Romanus 199.
 Ferreolus M. Viennensis in Gallia 180.
 Fides V. M. Agennensis *Vid.* Caprasius.
 Flora M. Cordub. *Vid.* Georgius.
 Franciscus Assis. 164, 170, 171 (bis).
 Fredericus ep. Traj. 175.
 Furseus conf. 207 (bis).

 Gallus abb. 183.
 Gaugericus ep. Camerac. 162.
 Geminianus M. *Vid.* Lucia.
 Genesis M. Arelat. 178.
 Georgius M. 192.
 Georgius M. Cordub. cum Aurelio et soc. 206.
 Gereon M. cum soc. 165, 182.
 Gerlacus erem. 198.
 Germanus ep. Autis. 176.
 Gertrudis V. Nivigell. 168.
 Gerulfus M. 205.
 Gervasius M. cum Protasio, Vitale et Valeria 173.
 GISLENNUS abb. 208, 209, 256, 271, 290, 300.
 Gordianus M. cum Marina et Januario 173.
 Gorgonius M. cum Dorotheo 180.
 GREGORIUS I papa 397.
 Gregorius ep. Ultraj. 178.

 Hermes M. Romanus 163, 179.
 Hieronymus doct. 164, 181, 192, 200(ter).
 Hippolytus vicarius M. et soc. 163, 177.
 Houghton Joannes M. cum sociis 35, 198.
 Hubertus ep. Leod. 165, 207.
 Hyacinthus M. 163.

 Jacobus Major apost. 161, 176, 202 (sexies).
 Jacobus Minor apost. 173.
 Januarius M. *Vid.* Gordianus.
 Jero presb. M. 177, 186.
 Jesus Christus 170.
 Jmerius 182, 189.
 JOACHIM pater B. V. M. 398.
 Joannes Baptista 179.
 Joannes M. cum Paulo 175.
 Joannes M. Cordub. *Vid.* Georgius.
 JOSEPH sponsus B. V. M. 398.
 Judas apost. 165, 184.
 Julianus M. Brivat. in Arvern. 163, 165.
 Julianus M. cum Basilissa et aliis 205.
 Julianus ep. Cenom. 168.
 Justina V. M. *Vid.* Cyprianus M.
 Justus puer M. 183.

 Lambertus ep. Traject. M. 164, 180, 207.
 LANDRADA V. 399, 401.
 Largus M. *Vid.* Cyriacus.
 Laurentius levita 162, 177.
 Lebuinus conf. 186.

- Leodegarius ep. Augustod. M. 182.
 Leodienses (episcopi Tungr., Traj. et) 168, 199.
 Leonardus erem. 165, 184.
 Lilliosa M. Cordub. *Vid.* Georgius.
 Livinus ep. M. 166.
 Lucas evang. 183.
 Lucia vidua M. cum Geminiano 180.
 Magi (Tres) 200, 201 (quater).
 Magnus ep. M. 178.
 Marcellinus M. cum Petro 174.
 Marcus evang. 172.
 MARGARETA V. M. 175, 303.
 Maria *Aegyptiaca* 169.
 Maria M. Cordub. *Vid.* Georgius.
 Maria Magd. 161, 176 (ter).
 Maria mater Dei 170 (bis).
 Maria Ogniacensis 204.
 Marina M. *Vid.* Gordianus.
 Marionilla M. *Vid.* Julianus M. cum Basil.
 Maro M. *Vid.* Eutices.
 Martha V. 168.
 Martinianus M. cum Processo 175.
 Martinus papa 185.
 Martinus ep. Tungr. 168.
 Martinus Turon. 166 (bis).
 MARTYRES ANGLICI O. Carthus. 35, 198.
 Martyres decies mille 168, 175.
 MARTYRES MAURI 384-390.
 MARTYRES THEBÆI 354-390.
 Maternus ep. Tungr. 168.
 MATTHÆUS apost. 164, 181, 401.
 Mathias apost. 200 (bis).
 MAURITIUS M. et soc. 164, 181, 354-366.
 Maurus mon. M. 185.
 Mennas M. 185.
 Michael archang. 164, 181.
 Minorum (Martyres quinque O. Fr.) 171.
 Minorum (Regula et vita Fratrum) 171.
 Modestus M. *Vid.* Vitus.
 Natalia M. Cordub. *Vid.* Georgius.
 Nereus M. *Vid.* Achilleus.
 Nicolaus Myrensis 169 (bis).
 Nicomedes presb. M. cum Felicula 174.
 Odgerus diac. 180.
 Odulphus conf. 174.
 Olympiadis M. 177 (57°).
 Othmarus abb. Sangal. 185.
 Pancratius M. 173.
 Pantaleon M. Nicomed. 162, 176, 206.
 PAULUS apost. 175 (bis), 401.
 Paulus M. *Vid.* Joannes.
 Peregrinus M. *Vid.* Eusebius.
 Petronilla V. M. 174.
 Petrus apost. 162, 175 (bis).
 Petrus M. *Vid.* Marcellinus.
 Pharaildis V. 167, 169.
 Philippus apost. 173.
 Polychronius M. 177 (57°).
 Pontianus M. *Vid.* Eusebius.
 Praxedes V. 176.
 Primus M. cum Feliciano 174.
 Privatus ep. M. in Occitania 163.
 Processus M. *Vid.* Martinianus.
 Protasius M. *Vid.* Gervasius.
 Quatuor Coronati 165, 185.
 Quintinus M. 184.
 Quirinus M. 163, 179.
 RADBODUS ep. Ultraj. 5, 186.
 Regula M. *Vid.* Felix.
 Remaclus ep. Traject. 163, 179.
 Remigius Remensis 164, 182.
 Reparata V. M. 181.
 Richarius abb. Centul. 207.
 Rotolandus comes 203.
 Sabina V. M. Romana 179.
 SAMSO ep. Dolensis 77.
 Saturninus ep. Tolosanus M. 185.
 Saturninus M. *Vid.* Cyriacus.
 Savina V. 179.
 Savinianus M. Trec. 179.
 Sebastianus M. 192.
 Sennen M. *Vid.* Abdon.
 Septem fratres MM. 175.
 Sergius M. cum Baccho 182.
 Servatius ep. Traj. 166(bis), 167 (quater), 173, 174 (quater).
 Servilianus M. *Vid.* Domitilla.
 Severinus ep. Colon. 165, 183 (bis).
 Severinus archiep. Raven. 183 (bis).
 Silvester papa 192.
 Simeon mon. Trevir. 175.
 Simon apost. 165, 184.
 Simplicius M. *Vid.* Beatrix.
 Sixtus II papa M. cum Felicissimo et Agapito 162 (7°, 12°), 177.
 Smaragdus M. *Vid.* Cyriacus.

- Solemnis ep. Carnot. 181.
 SPINOLA Carolus M. 52.
 Stephanus protom. 162, 177 (bis).
 Stephanus papa I M. 162, 176.
 SUTHBERTUS ep. 73, 168.
 Sulpitius M. *Vid.* Domitilla.
 Symphorianus M. Augustod. 178.
- Thecla V. M. 164, 181.
 Theodericus abb. Andag. 199.
 Theodora V. M. *Vid.* Domitilla.
 Theodoricus M. 183.
 Theodorus miles M. 185, 192.
 Theodulus M. *Vid.* Alexander papa.
 THOMAS apost. 403.
 Tullensium (Gesta ep.) 203.
 Tulpinus archiep. 203.
- Undecim milia Virginum 165, 183.
 Urbanus papa M. 174.
- Valeria M. *Vid.* Gervasius.
 Victor M. Thebæus 182, 378-384.
 Victorinus M. *Vid.* Eutices.
 Vincentius M. *Vid.* Eusebius.
 Vitalis M. Raven. *Vid.* Gervasius.
 Vitus puer Lucanus M. cum Modesto et Crescentia 174.
- Walburgis V. 173.
 Waldebertus abb. Luxov. 204.
 Waldegrudis vidua 169.
 WENEFREDA V. 305.
 Werenfredus conf. 178.
 Willibrordus ep. Ultraj. 184, 192.

INDEX SANCTORUM

QUORUM ACTA RECENSITA SUNT

ET ETIAM ALIQUA SUBINDE EX IIS EDITA

IN PARTE CATALOGI HAGIOGRAPHICI

BIBLIOTHECÆ REGIÆ BRUXELLENSIS

HUIC TOMO ANNEXA.

N. B. — Sancti circa quos aliquid hic editum est, designantur caractere italico, v. g. *Adauctus*.

Reliqua nomina eorum Sanctorum sunt qui solummodo recensiti sunt in Catalogo.

- Abbacuc M. *Vid.* Marius.
 Abdon M. cum Sennen 182.
 Abraham mon. 208, 218.
 Achilles M. cum Nereo et aliis 271.
 Adalardus abb. Corbeiensis 233 (ter).
Adauctus. *Vid.* *Felix*.
 Adrianus M. 189.
 Ægidius abb. 195, 200, 235.
 Agapitus M. Prenestinus 205.
 Agatha V. M. 132, 153, 155, 193, 218, 270.
 Agnes V. M. 132, 152, 157, 193, 269.
 Aidanus *alias* Moedoc. ep. Fernensis 127.
 Aidus ep. Killarensis 127.
 Ailbeus ep. Imlacensis 127.
 Albanus *seu* Albinus M. 181, 194, 211.
 Albanus abb. Maghurnidensis 127.
Albertus Magnus 85 (bis), 95.
 Albinus. *Vid.* Albanus.
- Aldegundis* V. 132, 133, 153, 157, 253.
 Aleidis de Scharenbeka 221.
 Alexander papa M. cum Eventio et Theodulo 194, 272.
 Alexius conf. 194, 232, 257, 264.
 Amandus ep. Traj. 73 (ter), 132, 249 (novies), 250 (quater), 270, 278 (bis).
 Amatus ep. Senon. 278.
 Ambrosius ep. Mediol. 73, 180, 233, 271.
 Amelberga V. 254 (ter).
 Anastasia M. 179, 216, 281.
 Anastasius M. Aquileiæ 183.
Andreas apost. 130 (bis), 153, 154, 199, 217, 280 (bis).
 Andronicus M. *Vid.* Tharacus.
Anianus ep. Aurel. 75, 279, 288.
 Anicetus M. cum Photino 283.
 Ansbertus ep. Rotom. 73, 132.
 Anselmus ep. Cantuar. 272.

- Antoninus M. Apameensis 283.
 Antonius abb. 130, 192, 198.
 Apollinaris ep. Raven. M. 181.
 Apollonia V. M. Græc. 157 (17°).
 Apollonia V. M. Rom. 157 (18°).
 Apollonius M. *Vid.* Philemon.
 Areleffus. *Vid.* Carilefus.
 Arnoldus 85.
 Arnulphus ep. Metensis 153.
 Arnulphus M. in Belgio 270.
 Arrianus M. *Vid.* Philemon.
 Athanasius ep. Alex. 196, 272.
 Attalus ab. 180.
 Audifax M. *Vid.* Marius.
 Audomarus 215.
 Augurus *seu* Augustus M. 255.
 Augustinus doct. 74, 235 (bis), 282.
 Austremonius ep. M. 216.
 Authbertus ep. Camer. 130, 276 (his).
 Babylas ep. Antioch. M. cum soc. 193, 269.
 Bacchus. *Vid.* Sergius.
 Baithinus abb. Hiensis 127.
 Baralas. *Vid.* Romanus.
 Barbara V. M. 130, 156 (ter), 216, 251, 252 (bis), 253 (ter), 280.
 Barlaam cum Josaphat 129, 233.
 Barnabas apost. 207 (bis).
 Bartholomæus apost. 154, 196, 199, 210.
 Basilides M. cum Tripode et Mandale 180.
 Basilissa M. *Vid.* Julianus.
 Basilius Magnus 202, 238, 268.
 Bathildis regina 193.
 Bavo conf. 275.
 Benedictus abb. 153, 257, 258.
 Benignus M. Divion. 278, 288.
 Bernardus abb. Clarav. 203 (sexies), 204 (ter).
 Bertinus abb. 215.
 Bertulphus abb. Bobbiensis 214.
 Blasius ep. Sebastenus M. 193, 200, 270.
 Bobbiensis (Virtutes fratrum cœnobii) 214.
 Bonifacius arch. Mogunt. M. cum soc. 194.
 Bonifacius Romanus M. Tarsi 180.
 Brandanus abb. Clonfertensis 127 (ter).
 Brictus ep. Turon. 197, 202, 250, 279, 288.
 Brigida abbatissa Kildarensis 127.
 Burgundofora abbatissa Eboriac. 214.
 Calixtus papa M. 277 (bis).
 Candidus M. *Vid.* Mauritius.
 Cannechus abb. Aghaboensis 127.
 Carilefus presb. Cenom. 181, 216.
 Carolus Magnus imperator 248, 255, 283.
 Carthacus *alias* Muchudu ep. Lismo-rensens 127.
 Cassianus ep. Augustod. 196 (bis).
 Castorius M. *Vid.* Quatuor Coronati.
 Catharina V. M. Alex. 126, 127, 155, 156 (ter), 162, 165, 175, 236, 251, 252, 253 (bis), 280.
 Cæcilia V. M. 161, 280.
 Cæsarius diac. M. Terrac. 74, 279, 288.
 Caymginus abb. Glendalochensis 127.
 Celsus conf. 151 (ter).
 Christina V. M. 160, 161, 181.
 Christina Admirabilis 221.
 Chrysanthus M. cum Daria 280.
 Cieranus. *Vid.* Keranus.
 Claudius. *Vid.* Quatuor Coronati.
 Clemens papa M. 200, 237, 280.
 Coemgenus. *Vid.* Caymginus.
 Colmanus ep. Drumorensis 127.
 Colmanus abb. Lann-Ealensis 127.
 Columba V. M. 179.
 Columba abb. Hiensis 127 (bis).
 Columba de Tyre da Glass 127.
 Columbanus abb. 213, 214.
 Confessorum (Liber in gloria) 125.
 Congallus abb. Benchorensis 127.
 Constantinus M. *Vid.* Dormientes (Septem).
 Corduba M. 278.
 Cornelius papa M. 65, 183, 284.
 Corona M. *Vid.* Victor.
 Crescentia M. *Vid.* Vitus M. cum Modesto.
 Cronanus abb. Roscreensis 127.
 Crotildis regina 237.
 Crispinianus M. *Vid.* Crispinus.
 Crispinus M. cum Crispiniano 278, 287.
 Crucis (Exaltatio S^{cæ}) 221.
 Crucis (Inventio S^{cæ}) 194, 200, 221, 272.
 Crux, imago Domini 86, 87, 129 (ter), 200 (13°, 20°).
 Cuannatheus *alias* Cuonna abb. Lismo-rensens 127.
 Cunibertus ep. Colon. 212.

- Cyprianus ep. Carthag. M. 284.
- Darerca *seu* Monynna abbatissa 127.
- Daria M. *Vid.* Chrysanthus.
- Dega abb. Imskinensis 127.
- Demetrius M. 236.
- Dionysius Paris. cum soc. M. 276.
- Dionysius M. *Vid.* Dormientes (Septem).
- Dominicus Fund. O. P. 135.
- Domitilla V. M. cum sociis 254.
- Domninus M. Parmensis 286.
- Dormientes (Septem) 217.
- Dorothea V. M. in Cappad. 158, 179.
- Dorotheus M. *Vid.* Gorgonius.
- Ebbekestorpenses* MM. 87, 122.
- Edanus *Vid.* Aidanus.
- Edeltrudis 159 (bis).
- Edmundus rex M. 257.
- Egburga* V. 86, 120.
- Eleusippus M. *Vid.* Speusippus.
- Eleutherius M. *Vid.* Dionysius Paris.
- Eligius ep. Noviom. 75, 130, 280.
- Elisabeth Thuring. 161 (bis), 220 (bis).
- Eogainus. *Vid.* Engenius.
- Epolonius puer M. *Vid.* Babylas.
- Erasmus ep. M. Formiis 194.
- Ermelindis V. 161.
- Ermelandus abb. 124.
- Eugenia V. M. cum Proto et Hyacintho 179.
- Eugenius papa 232, 288.
- Eugenius ep. Ardstratensis 127.
- Eulalia V. M. Barcinon. 130, 254, 280.
- Eulogius diac. M. *Vid.* Fructuosus.
- Euphemia V. M. Chalced. 160.
- Euphemia. *Vid.* Domitilla.
- Euphrosyna V. 128.
- Euphrosyna V. M. *Vid.* Domitilla.
- Eusebia V. 271.
- Eusebius M. 288.
- Eustachius M. cum soc. 279, 288.
- Eustachius abb. 214.
- Eutices M. *Vid.* Achilleus M. cum Nereo.
- Eutropia V. M. *Vid.* Nicasius ep. Rem.
- Eventius M. *Vid.* Alexander papa.
- Evortius ep. Aurelian. 283.
- Ewaldi (duo) 285.
- Faustinus M. cum Jovita 132.
- Felicianus M. *Vid.* Primus.
- Felicitas M. cum filiis 155.
- Felicitas M. *Vid.* Perpetua.
- Felix presb. M. cum Adaucto 68.
- Felix M. cum Nabore 213.
- Felix M. cum Regula 284.
- Felix Nolanus presb. Romanus 152, 269 (bis).
- Ferreolus* presb. M. cum Ferrucione 205 (bis), 284.
- Ferrucio M. *Vid.* Ferreolus.
- Fiacrius 218.
- Fides V. M. Agennensis. *Vid.* Caprasius et 235, 276.
- Finanus abb. Kinnitiensis 127.
- Finnianus ep. Clonardensis 127.
- Fintanus *alias* Munnu, abb. Achadliacensis 127 (bis).
- Fintanus abb. Cloneaghensis 127.
- Fintanus abb. Dunlucensis 127.
- Firminus ep. M. Ambianis 268.
- Flannanus ep. Luenensis 127.
- Focus *Vid.* Phocas M. Antioch.
- Frontonius *seu* Fronto abb. in Ægypto 128.
- Fructuosus ep. Terracon. M. cum. Auguro et Eulogio 255 (bis).
- Fulgentius ep. Carthag. 268.
- Furseus conf. 127, 179, 269.
- Fuscianus M. cum Victorico et Gentiano 232, 281.
- Gallicanus M. cum Joanne et Paulo. *Vid.* Joannes M.
- Gallus abb. 196, 215, 287.
- Gaugericus *seu* Gauvoricus ep. Camer. 182, 267 (quater).
- Gauvoricus. *Vid.* Gaugericus.
- Genesius mimus M. 182.
- Gengulfus* M. Lingonensis 276.
- Genovefa V. Paris. 151.
- Gentianus. *Vid.* Fuscianus.
- Georgius M. 236, 271.
- Gereon M. cum soc. 276.
- Germanus ep. Autis. 74, 234.
- Germanus ep. Paris. 74, 234.
- Gervasius M. cum Protasio, Vitale et Valeria 194, 253, 272.
- Gertrudis V. Nivigel. 74, 153, 158, 193, 252, 271.
- Getulius M. cum soc. 180.
- Godehardus* 264.
- Gordianus M. cum Epimacho 217.
- Gorgonius M. cum Dorotheo 283.

- Gregorius I* papa 75, 238 (bis), 271 (bis); Keranus abb. Cluanensis 127.
- Hadelinus conf. 72.
 Heimeradus conf. 86.
 Heraclius imp. 284.
 Heribertus ep. Colon. 213.
 Hermes diac. *Vid.* Philippus ep. Heracl.
 Hiberni (SS.) 127.
 Hieronymus doct. 74, 197, 275.
 Hilarion mon. 192, 198, 231.
 Hilarius ep. Pict. 125 (bis), 152, 268 (bis), 269.
 Hildegardis V. 160.
Hildegundis V. 85, 92.
 Hildulphus arch. Trevir. 84.
 Hippolytus M. cum soc. 200.
 Hugo ep. Lincoln. 85, 213 (ter).
 Hugo ep. Gratianopol. 213.
 Hyacinthus. *Vid.* Eugenia et 213.
- Ida de Lewis V. 266 (2°)
Ida de Nivigellis V. 221, 222, 226 (1°)
 Ignatius ep. Antioch. M. 270.
 Isicius M. *Vid.* Romanus.
- Jacobus Major apost. 154 (27°), 196 (36°), 199 (3°).
Jacobus Minor apost. 154 (31°), 196 (32°), 199 (6°), 210.
 Januarius ep. M. Benev. 183, 185.
 Joannes Baptista 183, 255.
 Jonnnes evang. 131 (ter), 155, 196, 207, 281 (bis).
 Joannes M. cum Paulo 194, 217.
 Joannes Eleem. ep. Alex. 128.
 Joannes Climacus 202.
 Joannes M. *Vid.* Dormientes (Septem).
Jonatus 273 (bis).
Jordanus O. P. 136 (bis).
 Josaphat. *Vid.* Barlaam.
 Judas apost. *Vid.* Simon.
 Judas ep. *Vid.* Quiriacus.
 Juliana V. M. 133, 153, 270.
 Julianus M. Brivat. in Arvern. 183.
 Julianus M. cum Basilissa et al. 216.
 Julianus ep. Cenom. 236.
 Justus ep. Lugd. 183, 283.
 Justus puer M. 183, 283.
 Justus M. cum Pastore 182.
- Keranus ep. Saigyrensis 127.
- Lambertus ep. Traject. M. 65, 285.
 Launomarus abb. 216.
 Laurentius levita M. 200, 260 (bis).
 Laurentius ep. Dubliniensis 127.
 Lautenus 279.
Lazarus ep. M. 85, 88,
 Leocadia V. M. 281.
 Leodegarius ep. Augustod. M. 276.
 Leonardus erem. 235, 279.
 Longinus miles M. 180, 280.
 Lucas evang. 278.
 Lucia V. M. Syrac. 130, 156, 281.
 Lugidius *alias* Molua, abb. Clonfert-moluensis 127 (bis).
Lutgardis de Aquiria V. 76, 159, 220.
 Lutgerus ep. Monast. 210.
- Maccarthinus ep. Clochorensis 127.
 Maclovius *seu* Machutus 237, 288.
 Macnissus ep. Connerensis 127.
 Malachias ep. Ardmach. 127, 204 (bis), 213, 279.
 Malchus mon. capt. 128, 198, 231.
 Malchus M. *Vid.* Dormientes (Septem).
 Mammes. *Vid.* Memmas.
 Mandales M. *Vid.* Basilides.
 Marcellinus M. cum Petro 180, 216.
 Marcellus papa M. 131, 152, 201.
 Marculphus conf. 74.
 Marcus evang. 155, 193, 199.
 Margareta V. M. Antioch. 159, 181.
Margareta contracta 221, 230.
 Margareta O. Præd. 84 (bis).
 Margareta de Ypris 254.
 Maria Ægyptiaca 158, 208, 232.
 Maria neptis S. Abrahæ 208.
Maria Magdalena 160 (ter), 219 (quater), 234, 235, 254.
 Maria Mater Dei 128 (ter), 220.
 Maria Ogniacensis 159.
Marinus puer M. 179, 184.
 Marius M. cum Martha, Audiface et Abbacuc 152, 217, 270.
 Maro M. *Vid.* Achilleus.
 Martha M. *Vid.* Marius.
 Martha V. 156.
 Martialis ep. Lem. 74, 216.
 Martina V. M. 157, 268.
 Martinianus. *Vid.* Dormientes (Septem).
 Martinus Turon. 197 (sexies), 201 (quin-

- quies), 202 (quater), 235 (bis), 250 (sexies), 256 (bis), 279 (quater).
Martyres XVIII Cæsaraug. 255.
Martyres decies mille 258.
Martyres innumerabiles 271.
Martyres Thebæi 265.
Martyres sub Juliano apostata 287.
Matthæus apost. 154, 196, 199, 211.
Mathias apost. 211, 212 (quinqüies).
Mauritius M. cum sociis 67, 183, 200.
Maurus abb. 197, 269.
Maurus mon. M. 288.
Maximianus M. Vid. Dormientes (Septem).
Maximus diac. M. apud Græcos 238.
Meginradus M. 125.
Meinwercus 84.
Meleusippus M. Vid. Speusippus.
Memmas seu Mammes mon. M. 182.
Memmius ep. Catal. 182.
Mennas M. 288.
Michael archang. 199.
Mochulleus ep. 127.
Mocteus ep. Lugmadensis 127.
Modestus M. Vid. Vitus.
Moedoc. Vid. Aidanus.
Molassus ep. Lethglinnensis 127.
Moling ep. Fernensis 127.
Molua. Vid. Lugidus.
Monica vidua 158.
Monyinna. Vid. Darerca.
Morandus conf. 85.
Munnu. Vid. Fintanus.

Nabor M. Vid. Felix.
Nereus M. Vid. Achilleus.
Nestor ep. Pergen. M. 180.
Nicasius ep. Rem. M. cum Eutropia 131, 281.
Nicolaus Myrensis 75 (bis), 130, 195 (bis), 233, 280 (bis).
Nicostratus M. Vid. Quatuor Coronati.

Oda vidua 161.
Odo presb. 221, 227.
Onufrius erem. 208.
Otgerus 252.
Otmarus abb. Sangall. 215, 256.

Pachomius abb. 271.
Pancratius M. 271.
Pantaleon M. Nicomed. 211.

Parilidanus puer M. Vid. Babylas.
Pastor M. Vid. Justus.
Patricius apost. Hiberniæ 129.
Patrum (Vitæ) 125.
Paula vidua Rom. 157, 218, 232.
Paulus apost. 153, 196 (bis), 210
Paulus M. Vid. Joannes.
Paulus primus erem. 152, 198, 205, 231.
Pelagia pœnitens 128, 161.
Peregrinus M. Anconæ 271.
Perpetua M. cum Felicitate 161, 270 (33°).
Petronilla V. M. 159.
Petrus apost. 196, 210, 237, 256.
Petrus ep. Alex. M. 280.
Petrus præp. Arold. 86, 105.
Petrus Balsamus M. 179, 268.
Petrus M. Vid. Marcellinus.
Pharaildis V. 159.
Philemon M. cum Apollonio et aliis 180.
Philippus apost. 154, 196, 199, 272.
Philippus ep. Heracleensis M. 287.
Phocas ep. Sinop. in Ponto M. 180.
Photinus M. Vid. Anicetus.
Piatius seu Piato M. 275.
Plehelmus ep. Oldens. 210.
Polycarpus ep. Smyrn. 270.
Polychronius ep. M. cum discipulis 181.
Poppo abb. 85.
Praxedes V. M. 155, 159.
Præjectus ep. Arvern. M. 269 (bis).
Primus M. cum Feliciano 180.
Prisca V. M. 187.
Probus M. Vid. Tarachus.
Protasius M. Vid. Gervasius.
Protus M. Vid. Eugenia et 283.

Quatuor Coronati 279.
Quintinus M. 255, 278.
Quiriacus ep. 194, 272 (bis).

Rayneldis V. M. 253.
Regula M. Vid. Felix.
Reineldis. Vid. Rayneldis.
Remigius ep. Remen. 71 (quinqüies), 72 (bis), 131, 155, 195, 269.
Rictrudis 273.
Rigomerus presb. 278 (bis).
Rodanus abb. Lothrensis 127.
Romanus apud Blaviam 217.
Romanus M. cum Isicio et Barula 288.
Romualdus 84.

- Rufinus M. cum Valerio 181.
 Rusticus M. *Vid.* Dionysius Paris.
- Sabinus ep. Spolet. M. 280.
 Satorius M. cum soc. 270.
 Scholastica V. 132, 153.
Sebastianus M. 131, 152, 197, 200, 238 (bis), 269.
 Senanus abb. Inis-Cathensis 127.
 Sennen. *Vid.* Abdon.
 Serapio M. *Vid.* Dormientes (Septem).
 Sergius M. cum Baccho 184, 285.
 Servatius ep. Traject. 74, 209.
 Servilianus M. *Vid.* Domitilla.
 Severinus arch. Colon. 75, 212, 287 (bis).
 Severus conf. 84.
 Severus presb. M. *Vid.* Philippus ep. Heracl.
 Sigirannus abb. 216.
 Silvester papa 131, 151, 212, 233, 281.
 Silvinius ep. Tarvan. 73, 257.
 Simeon ep. Hieros. M. 87.
 Simeon stylita 151, 268.
 Simon apost. cum Juda 154, 196, 199, 211, 278.
 Simplicius M. *Vid.* Quatuor Coronati.
 Solemnis ep. Carnot. 183.
 Speusippus M. cum duobus fratribus 269.
 Stephanus protom. 131, 237, 256.
 Stephanus papa 182.
Sulpicius Pius ep. Bituricensis 73, 76, 152.
 Sulpicius M. *Vid.* Domitilla.
 Swithbertus ep. Werdensis 209 (ter).
 Symphorianus M. *Vid.* Quatuor Coronati.
 Syrus ep. 204.
- Tarachus M. cum Probo et Andronico 285.
 Taurinus ep. Ebroic. 237 (bis).
 Tenestina V. 218 (bis).
 Thecla V. M. 160.
 Theodora V. M. *Vid.* Domitilla.
 Theodoritus M. 212, 287.
 Theodosia V. M. Cæsareæ Palest. 215.
 Theodota M. cum filiis 182.
- Theodolus M. *Vid.* Alexander papa.
 Theonestus ep. M. 183.
 Theophilus vice-domin. 197, 205, 264.
 Theoticus M. *Vid.* Philemon.
 Thomas apost. 131, 154, 196, 199, 211, 281.
 Thomas ep. Cantuar. M. 177, 178 (ter), 237.
 Tigernacus ep. Clonesensis 127.
 Tripus *seu* Tripodes *seu* Trophis M. *Vid.* Basilides.
 Trudo abb. 276.
 Tundali visio 178.
- Undecim milia Virginum 86 (bis), 87, 161, 178, 184, 212, 221 (bis), 235, 251 (bis), 253 (bis), 278.
 Urbanus puer M. *Vid.* Babylas.
- Valentinus ep. Interamn. M. 179, 193.
 Valentinus presb. Romanus M. 193, 217, 270.
 Valerius ep. Cæsaraugustæ 270.
 Valerius M. *Vid.* Rufinus.
 Vedastus ep. Atrebat. 72 (quinquies), 73 (ter), 132, 179, 270.
 Veronus conf. 132.
 Victor *seu* Victurus ep. Cenom. 183.
 Victor M. cum Corona 271.
 Victor M. Massiliensis 181.
 Victor. *Vid.* Mauritius.
 Victoricus M. *Vid.* Fuscianus.
 Victorinus M. *Vid.* Achilleus.
Vincentius archid. Cæsaraug. M. 132, 152, 193, 207, 236, 269.
 Vitalis M. *Vid.* Gervasius 272.
 Vitus M. 181.
 Vitus puer Iucanus M. cum Modesto et Crescentia 194, 207.
- Walburgis V. 159 (bis).
 Waldetrudis V. 132, 157, 254.
 Wenceslaus M. 285.
 Werburga V. 257.
 Wernerus M. 85.
 Willibrordus ep. Ultraj. 197.
 Winnocus abb. 216, 279.
 Wulframnus ep. Senon. 87, 236 (bis).

INDEX GENERALIS

HUJUS TOMI.

	PAG.
Vita S. Radbodi Ultrajectensis episcopi.	5
Vita S. Bertuini episcopi Maloniæ quiescentis	16
Appendix de Antonio Gentio in Rubea Valle canonico regulari, hagiographo	31
Opusculum R. P. Mauricii Chauncy de BB. martyribus anglicis O. Carth. Joanne Houghthon et sociis ejus	35
Litteræ a B. Carolo Spinola martyre e Soc. Jesu ad R. P. Mutium Vitelleschi præpositum generalem die 28 septembris anni 1621 e carcere Omurensi datæ	52
Epistola critica ad C. W.	73
Vita antiqua S. Samsonis Dolensis episcopi (edente R. P. Dom Fr. Plaine, O. S. B.)	77
Præfatio in Vitam S. Deodati Nivernensis episcopi (edente R. D. J.-B. E. L'Hôte, in seminario S. Deodati professore)	154
Catalogus codicum hagiographicorum bibliothecæ regiæ Hagensis.	161
De Vita S. Gisleni a Rainero monacho conscripta, auctore Alb. Poncelet S. J.	209
Vita quinta S. Gisleni	256
Vita sexta S. Gisleni	271
Vita nona S. Gisleni	290
Prosa et hymni de S. Gisleno.	300
De inventione capitis S. Margaretæ virginis et martyris in cœnobio Gemblacensi facta	303
Documenta de S. Wenefreda.	305
Hymni, sequentiæ aliaque carmina sacra hactenus inedita (edente Alb. Poncelet S. J.)	353
Index codicum qui in hoc tomo adhibiti sunt vel citati	405
Index sanctorum de quibus documenta in hoc tomo edita sunt vel saltem in Catalogo nostro Hagensi recensita	407
Index sanctorum quorum Acta recensita sunt (et etiam aliqua subinde ex iis edita) in parte tomi II Catalogi Bruxellensis huic tomo annexa (sunt autem folia 5-18 inclus., seu pagg. 65-288)	410

Princeton University Library

32101 076472644

